T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AKA GÜNDÜZ'ÜN TÜRK KALBİ ADLI ESERİNİN HARF AKTARIMI VE SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma Buse KALAÇAY

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AKA GÜNDÜZ'ÜN TÜRK KALBİ ADLI ESERİNİN HARF AKTARIMI VE SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma Buse KALAÇAY

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE

Ankara, 2020

TEZ KABUL ONAY SAYFASI

Şeyma Buse KALAÇAY tarafından hazırlanan "Aka Gündüz'ün Türk Kalbi Adlı Eserinin Harf Aktarımı ve Söz Varlığı İncelemesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora / Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Danışman Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	AYBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	
Prof. Dr. Funda TOPRAK	AYBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	
Dr. Öğr. Üyesi Aziz GÖKÇE	BEÜ Ereğli Eğitim Fakültesi	

Tez Savunma Tarihi: 19.08.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Unvan Ad Soyad
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışlarımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (19/08/2020)

Şeyma Buse KALAÇAY

TEŞEKKÜR

Araştırmanın tüm aşamalarında zamanını ve desteğini benimle paylaşan, her zaman hoşgörülü ve sabırlı yaklaşımıyla beni yüreklendiren, kişiliğine ve eğitimciliğine her zaman saygı duyduğum tez danışmanım, öğretmenim Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE'ye; Tez İzleme Komitesinde yer alarak görüşleri ve eleştirileriyle bana yol gösteren Sayın hocalarım Prof. Dr. Funda TOPRAK'a ve Dr. Öğr. Üyesi Aziz GÖKÇE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak her zaman yanımda olan, benden desteklerini sakınmayan aileme teşekkür ederim.

ÖZET

(Aka Gündüz'ün Türk Kalbi Adlı Eserinin Harf Aktarımı ve Söz Varlığı İncelemesi)

Bir milletin söz varlığı, o milletin hayata bakış açısını, değer yargılarını, yaşam felsefesini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Dil kültürün vücut bulmuş hâli olduğu için toplumun başlangıçtan günümüze kadar başından geçen olayları, bilim ve sanata olan katkıları gibi son derece önemli bilgileri o dilin söz varlığı incelenerek ortaya çıkarılabilir. Bu duruma ek olarak yazar veya sanatçıların eserlerinde kullandıkları dil ögeleri yaşadığı toplum ile ilgili bilgi vermesinin yanında yazarın ya da sanatçının üslûbu hakkında da ipucu verir.

Aka Gündüz'ün Türk Kalbi Adlı Eserinin Harf Aktarımı ve Söz Varlığı İncelemesi adlı bu çalışmada, Latin harflerine daha önce aktarılmamış olan *Türk Kalbi* adlı eseri günümüze kazandırmak ve bu eserde yazarın bireysel söz varlığını tarama yöntemi ile tespit ederek genel söz varlığına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle söz varlığı ve ögeleri tanımlanmış, ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Aka Gündüz'ün Hayatı ve Eserleri adlı bölümde, kendini topluma adayan, onlar için yararlı eserler vermeye çalışan Aka Gündüz'ün hayatı, eserleri, edebî kişiliği ele alınmıştır. Çalışmanın asıl konularından biri olan *Türk Kalbi Adlı Eserin Harf Aktarımı* bölümünde, 1911 yılında basılan *Türk Kalbi* adlı eserin Latin alfabesine aktarımı yapılmıştır.

Çalışmanın diğer asıl konusu *Türk Kalbi Adlı Eserde Söz Varlığı* bölümünde incelenmiştir. Bu bölümde eserin tamamı taranarak söz varlığı ögeleri (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, terimler, lakaplar, unvanlar, akraba adları, organ adları, argo ve kaba sözler) saptanmış ve tanık cümleler ile birlikte sözlük biçiminde verilmiştir.

Tüm söz varlığı ögelerinin değerlendirilmesi *Genel Değerlendirme* başlığı altında ele alınmıştır. Eserde tespit edilen ögelerin yüzdelik oranları verildikten sonra ögeler, ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Sonuçta, Aka Gündüz'ün bireysel söz varlığı, dönemin maddi ve manevi kültürünü yansıtmada zengin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Aka Gündüz, Harf Aktarımı, Söz Varlığı, Türk Kalbi

ABSTRACT

(The Transfer of Letters and Vocabulary Analysis of Aka Gündüz's Türk Kalbi)

The vocabulary of a nation reflects, nation's perspective on life, value judgments, life philosophy, beliefs, customs and traditions. Language is the embodiment of culture. As a result, it can reveal information by examining the vocabulary of that language, such as the contribution of the society from past to present, such as its contributions to science and art. In addition to this case, the language elements used by the writers or artists in their works not only give information about the society they live in, but also give clues about the style of the writer or artist.

In this study which is called as *The Transfer of Letters and Vocabulary Analysis of Aka Gündüz's 'Türk Kalbi'*, it is aimed to bring the work of 'Türk Kalbi', which has not been transferred to Latin letters to the present, and to contribute to the general vocabulary by detecting the author's individual vocabulary by scanning method. For this purpose, in the section titled as *Vocabulary Assets and Elements* the vocabulary and its elements are defined and discussed in detail.

In the second section titled as *Aka Gündüz's Life and Works*, the life, literary personality and works of Aka Gündüz who devoted himself to the society and trying to give useful works for them were taken into account. In the *Letter Transfer* section of the book named *Türk Kalbi*, which is one of the subjects of the study, the letter transfer of the work published in 1911.

The other main subject of the 'Türk Kalbi' is examined in the section of *Vocabulary*. In this section, all of the work was scanned and the items of vocabulary (proverbs, idioms, dilemmas, stereotypes, terms, nicknames, titles, relatives, organ names, slang and vulgar words) were identified and given in dictionary form with similar sentences.

The evaluation of all vocabulary items is discussed under the heading of *General Evaluation* After the percentage ratios of the items determined in the work are given in tabular form, the items are evaluated in detail. As a result, Aka Gündüz's individual vocabulary shows that he was rich in reflecting the material and spiritual culture of the period.

Key words: Aka Gündüz, Letter Transfer, Vocabulary, Türk Kalbi

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL ONAY SAYFASI i
BEYAN ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ix
TABLOLAR DİZİNİ xi
1. GİRİŞ 1
2. YÖNTEM 3
3. SÖZ VARLIĞI VE ÖGELERİ 4
3.1. Söz Varlığı 4
3.2. Söz Varlığının İçerdiği Ögeler 6
3.2.1. Temel Söz Varlığı 6
3.2.2. Atasözleri 7
3.2.3. Deyimler 9
3.2.4. İkilemeler 13
3.2.5. Terimler 16
3.2.6. Kalıplaşmış Sözler 18
3.2.7. Kalıp Sözler (İlişki Sözleri) 18
3.2.8. Çeviri Sözcükler 20
3.2.9.Yabancı Sözcükler 22
3.2.10. Argo 23
4. AKA GÜNDÜZ'ÜN HAYATI VE ESERLERİ 27

4.1. Aka Gündüz'ün Hayatı 27
4.2. Aka Gündüz'ün Edebî Kişiliği 28
4.2.1. Şairliği 29
4.2.2. Aka Gündüz'ün Hikâyeciliği 31
4.2.3. Romancılığı 39
4.2.4. Tiyatro Yazarlığı 42
4.2.5. Gazeteciliği 43
4.2.6. Hatipliği 44
4.2.7. Mektupları ve Diğer Eserleri 45
4.3. Aka Gündüz'ün Eserleri 46
5. TÜRK KALBİ ADLI ESERİN HARF AKTARIMI 51
6. TÜRK KALBİ ADLI ESERDE SÖZ VARLIĞI 136
6.1. Atasözleri 136
6.2. Deyimler 137
6.3. İkilemeler 161
6.4. Kalıp Sözler (İlişki Sözleri) 185
6.4.1. Hayır Dua ve İyi Dilek Bildirenler 185
6.4.2. Duygusal Tepkileri Dile Getirenler 187
6.4.3. Selamlaşma Bildirenler 188
6.4.4. Ayrılık Bildirenler 188
6.4.5. Bir İstek Bildirenler 189
6.4.6. Bir İsteği Kabul, Onaylama veya Reddetme Bildirenler 190
6.4.7. Dinî İnançları Bildirenler 191
6.4.8. Dinleyeni Eleştirme, Uyarma, Tehdit Bildirenler 194
6.4.9. Minnet, Saygı, Teşekkür Bildirenler 195
6.4.10. Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildirenler 196
6.4.11. Töre, Gelenek ve Görenek Değerlerini Yansıtanlar 196
6.5. Terimler 201

6.5.1. Musikî Terimleri 201
6.5.2. Denizcilik Terimleri 204
6.5.3. Dinî Terimler 209
6.5.4. Edebî Terimler 222
6.5.5. Meyhane Terimleri 225
6.5.6. Tiyatro Terimleri 226
6.5.7. Askerî Terimler 226
6.5.8. Sağlık Terimleri 244
6.6. Doldurma Sözler 246
6.7. Lakaplar 249
6.7.1. Köken, Akrabalık Adlarından Kurulmuş Lakaplar 249
6.7.2. Alışkanlıkları Bildiren Lakaplar 250
6.7.3. Uğraşı ve Meslek Adlarından Kurulmuş Lakaplar 250
6.7.4. Fiziksel Özelliği Bildiren Lakaplar 251
6.7.5. Davranış Bildiren Lakaplar 252
6.8. Unvanlar 254
6.9. Akraba Adları 257
6.10. Organ Adları 261
6.11. Argo ve Kaba Sözler 263
6.12. Özlü Sözler 266
7. GENEL DEĞERLENDİRME 267
8. SONUÇ VE ÖNERİLER 300
9. KAYNAKLAR 303
10. EKLER 310
EK-1. DEYİMLERİN KAYNAK ESERLERLE KIYASLANMASI. 311
EK-2. TÜRK KALBİ 318

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

SİMGELER

ā :uzun a

ḥ :h sesi (ح)

ġ :gayn sesi (غ)

ḫ : hırıltılı h sesi (خ)

ī :uzun i

ḳ :kalın k (ق)

ñ :nazal n

s̲ :peltek s

ṣ :sad sesi (ص)

ṭ :tı sesi (ط)

ū :uzun u

z̲, d̲ :zel sesi (ذ)

ż :dad sesi (ض)

ẓ :zı sesi (ظ)

‘ :ayn sesi (ع)

’ :hemze (ء)

KISALTMALAR

Alm. :Almanca

Ar. :Arapça

Çev. :Çeviren

Der. :Derleyen

Erm. :Ermenice

Fr. :Fransızca

Frs. :Farsça

İtal. :İtalyanca

İTS. :İslami Terimler Sözlüğü

Mac. :Macarca

Moğ. :Moğolca

ÖTS :Öğrenciler için Türkçe Sözlük

Rum. Rumca

s :Sayfa

T. : Türkçe

TDK :Türkçe Sözlük

TDV :Türkiye Diyanet Vakfi

TK :Türk Kalbi

TS :Türkçe Sözlük

vb. :ve benzeri

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Atasözleri 136
Tablo 2. Deyimler 157
Tablo 3. İkilemeler 179
Tablo 4. Kalıp Sözler 197
Tablo 5. Musikî Terimleri 204
Tablo 6. Denizcilik Terimleri 208
Tablo 7. Dinî Terimler 220
Tablo 8. Edebî Terimler 224
Tablo 9. Meyhane Terimleri 225
Tablo 10. Tiyatro Terimleri 226
Tablo 11. Askerî Terimler 241
Tablo 12. Sağlık Terimleri 246
Tablo 13. Doldurma Sözler 248
Tablo 14. Lakaplar 252
Tablo 15. Unvanlar 257
Tablo 16. Akraba Adları 260
Tablo 17. Organ Adları 263
Tablo 18. Argo ve Kaba Sözler 265
Tablo 19. Türk Kalbi adlı eserde söz varlığı ögelerinin yüzdelik oranları 267

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, düşüncelerini, duygularını ve isteklerini bildiği sözcüklerle daha rahat ifade eder. Dil olmadan düşüncelerin ve duyguların açığa çıkması mümkün değildir.

Dil, düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, farklı farklı nitelikleri olan, bazı sırlarını bugün bile çözemediğimiz büyülü bir varlıktır. Dil, insan ve toplumla ayrı düşünülemeyen bilim, sanat, teknik gibi alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur. İnsanı insan yapan, onun dünyadaki yerini ve değerini belirleyen dil, insanoğlu için önemli bir varlıktır. Bu değerli varlık, insanların duygularını, düşüncelerini, arzularını açığa vurmasına, yaşamını sürdürebilmesine olanak sağlar (Aksan 1998a: 11).

Her toplumun ve her dilin kendine özgü dünyayı anlayış ve anlatış biçimi vardır. Aksan (1998a: 13)'a göre; "bir toplumun birçok özellikleri, yaşayışı, gelenekleri, dünya görüşü, yaşam felsefesi, inançları, bilim, teknik ve sanata katkıları o toplumun dilini yansıtır." Ünlü dilbilimci W. Von Humboldt, dil ve kültürü birbirinden ayırmaz. Bir ulusun dilinden o ulusun kültürüne, dünya görüşüne kadar inilebileceğini savunmuştur. (Aksan 1998a: 65) Porzıg da ise dilin insan kültürünün temelini oluşturduğunu ve insan topluluğunu yarattığını savunur (Porzıg 1995: 3). Toplumun birçok özelliğini yansıtan dil, sadece konuşma aracı değil; o toplumun kültürünün vücut bulmuş hâli denilebilir.

Dili inceleyen bilim dalına dilbilim adı verilmektedir. "Türkçede bir dönem lengüistik olarak da adlandırılmıştır" (Demirci 2014: 19). Dilbilim, bütün dünya dillerinde gerçekleşen olayları incelemeye çalışıp hâkim bakış açısıyla karşılaştırıp genel geçer kurallar tespit etmeye çalışan bir alandır (Demirci 2014: 20).

Bir dilin kavramları olan atasözleri, deyimler, kalıp sözler o dilin temel söz varlığını oluşturur. Dilin söz varlığı, dili kullanan milletin geçmişini ve tarih hafızasını da yansıtır.. Dilbilimin dalı olan sözcükbilim ise dili kullanan millet ile ilgili bize ipuçları vermektedir.

Aksan (1998c: 13) sözcükbilimi şu şekilde tanımlar: " Sözcükbilim, dilin söz varlığını, yani sözcüklerini, türetmede görev alan biçimbirimlerini, birleşik sözcük, deyim, atasözü, kalıplaşmış söz gibi ögelerini inceleyen, bu ögelerin kökenlerini, oluşumlarını araştırarak biçim ve anlam açısından gelişmelerini saptayan bir dilbilim dalıdır."

Dili oluşuran tüm sözcükler diğer bir adıyla bir dilin söz varlığı, ait olduğu toplumun kültürüyle şekillenir. Bu durumda, toplumun kültürel değerleri dil sayesinde gelecek nesillere aktarılır. İnsanlar için önemli olan dil, hem yazılı hem de sözlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılı olarak edebiyat alanında karşılaştığımız dil, eserleri yazan şair ve yazarların iç dünyasını, fikirlerini, hayata bakış açısılarını yansıtır. Bu açıdan önemli olan yazılı ürünler, eserleri meydana getiren şairlerin ve yazarların söz varlığını sunarken bir yandan da yazılmış olduğu dönemin söz varlığına dair bilgiler verir.

Aka Gündüz'ün *Türk Kalbi* adlı hikâye kitabının Arap harflerinden transkript harflerine aktarımı yapıldıktan sonra eserin söz varlığı dönemin özelliğini ve yazarın söz varlığını yansıtması bakımından dikkate değer bulunmuştur. Yapılan bu çalışma, yazarın hikâye kitabı olan *Türk Kalbi*'nin harf aktarımı ve söz varlığı ile sınırlandırılmıştır.

Aka Gündüz'ün Türk Kalbi Adlı Eserinin Harf Aktarımı ve Söz Varlığı İncelemesi adlı çalışma, Aka Gündüz'ün cumhuriyetin ilanından önce kaleme aldığı *Türk Kalbi* adlı eserinin harf aktarımını yapmak, bu eserdeki söz varlığı unsurlarını saptayıp yazarın üslûbu ile ilgili yorumlarda bulunabilmek ve bu çalışmadan sonraki yapılacak olan çalışmalara yararlı olabilmek amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Çalışmada eserin, Matbaa-ı Hukukiyye tarafından 1911'de yayımlanan Osmanlı Türkçesi basımı esas alınmıştır. İlk adım olarak eser transkript harflerine aktarılmıştır. Bu aktarım yapılırken metin ve yazıldığı dönem dikkate alınmıştır. Metinde noktalama işaretleri ve bölümlendirmeler korunmuştur.

Eserde karşılaşılan "Asker ṭopları sür'atle tertīb ittiler." gibi anlatım bozuklukları düzeltilmiş ve "taḥta, cepḥāne" gibi sözcüklerde olan yazım yanlışları dipnotta belirtilmiştir.

Bu çalışmanın ikinci aşamasında aktarılan metin üzerinde tarama modeli kullanılarak yazarın kendine özgü söz varlığına ulaşılmıştır. Ulaşılan söz varlığı ögeleri listelenmiştir. Tespit edilen ögeleri kavram alanlarına göre tasnif edilmiştir.

Söz varlığı ögelerinin belirlenmesinde Doğan Aksan'ın *Türkçenin Sözvarlığı* adlı çalışması esas alınmıştır. Türkçenin söz varlığı ögeleri olan (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) yanı sıra, Aka Gündüz'ün söz varlığını farklı kılan (lakaplar, argo sözler, unvanlar, akraba adları, organ adları vb.) gibi ögeler de dikkate alınmış ve farklı başlıklar altında sunulmuştur.

Tespit edilen söz varlığı ögeleri kendi içinde abece sırasına göre sıralanmıştır. Atasözleri, deyimler, terimler gibi söz varlığı ögelerinin sözlük anlamı verilmiştir. Her maddeden sonra tanık cümleler verilmiş, bunların geçtiği cümleler de kısaltılarak sayfa numaralarıyla parantez içinde yazılmıştır:

Ateş açmak. "Birçok kişi birden, karşılarındakilere ateşli silahlarla mermi atmak" (Aksoy 2019b: 589).

"İşte orada, yine **ateş aç**ılmış…" (TK: 66)

3. SÖZ VARLIĞI VE ÖGELERİ

3.1. Söz Varlığı

Söz varlığı "bir dildeki sözlerin sözlerin bütünü" terimi Fransızcada *vocabulaire*, İngilizcede *vocabulary*, Almancada *wortschatz* ve *wortbestand* terimleriyle anlatılan söz varlığı Türkçede *kelime (sözcük) hazinesi*, *sözcük dağarcığı*, *sözcük gömüsü*, gibi terimlerle karşılanmaktadır.

Aksan söz varlığının kapsamını ve önemini şu şekilde açıklar: "Filoloji ve dilbilim çalışmalarında, bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dilden gelme ögeleri, atasözleri, deyimleri, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş kalıp sözleri ve kalıplaşmış birtakım özdeyişler, bir bütün olarak sözvarlığı adı altında ele alınır. Bu terimle anılan varlık, aynı zamanda o dili konuşan ulusun maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü, yaşam koşullarını ve deneyimlerini de yansıtır" (Aksan 2006: 13).

Aksan bir dilin söz varlığını sadece birtakım seslerin bir araya gelmesiyle değil, o dili konuşan insanların kültürünün yansıtıcısı ve dünya görüşlerini yansıtan bir araç olarak düşünür.

Örneğin toplum yaşamında aile ilişkilerinin sıkı olduğu Türk dünyasında bu ilişkiler kavramlaştırılmakta, elti, görümce, baldız, yenge gibi ayrı ayrı kavramlar belirlenmiş bulunmakta, buna karşılık Hint-Avrupa dil ailesinin Roman ve Germen kollarının her birinde bu kavramların tümü tek bir sözcükte anlatım bulmaktadır. (Fr. belle-soeur, İng. sister-inlow, Alm. Schwägerin). Aynı biçimde, Türkçede bu dillerdekinin tersine amca ve dayı ile teyze ve hâla yine ayrı kavramlar hâlindedir. Yeryüzündeki renkler aynı olduğu hâlde bunların adlandırılışı ve kapsamları dilden dile değişir; sayılar dünyanın her yerinde aynı değeri taşıdığı hâhırislde adlandırılma yolları başka başkadır (Aksan 2004: 7-8).

Bir dilin kendi ögelerinden oluşan ve bazen de yabancı ögelerinde girdiği temel söz varlığı, insanın organlarından ve vücut bölümlerinden itibaren yiyecek-içeceklerine, sık kullandıkları araç-gereçlere, doğayla, tarımla ilgili konu ve olaylara, sık gereksinim duydukları eylemlere ve sayı sistemine kadar uzanan bir kavram bütününü kapsar. Dildeki öteki sözcüklerin yanı sıra, bilim, teknik, sanat ve zanaat alanlarının kavramları olan *terimler* de söz varlığı ögesidir. Yine belli bir durumu, olayı, insanların tutum ve davranışlarını

belirlemek üzere birden çok sözcükle anlam bulan *deyimler*, bir ulusun bilgeliğini, yaşam deneyimlerini yansıtıp kuşaktan kuşağa aktarılan *atasözleri* de söz varlığı ögesi içinde yer alır. Söz varlığında, insanların toplum yaşamlarında, belli bir kültürün ürünü olarak kullandıkları *kalıp sözler (ilişki sözleri)* ve Türkçede önemli bir yer tutan ikilemeler de söz varlığı içinde yer tutar (Aksan 2006a: 13-14).

Türkçenin en eski dil ürünü olan Köktürk yazıtlarından başlayarak Türkçenin söz varlığı incelenecek olursa Türkçenin söz varlığının temel nitelikleri şu şekilde saptanabilir:

1. *Türkçenin yapısından gelen güçlü türetme ve birleştirme yeteneği, ona somut ve soyut, çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma, ayrıntılara inen bir kavramlaştırma gücü vermiştir.*
2. *Türkler, değişik toplumlarla kurdukları ilişkiler sırasında yabancı ögeleri kendi öz sözlerine tercih etmişlerdir. Bunun sonucunda birçok yerli ögenin kaybolup yerine yabancıların yerleştiği görülür.*
3. *Kavramlaştırma sırasında Türkçe en çok somut nesnelere, doğaya dayanmakta, böylece kavramları daha canlı olarak dile getirmektedir.*
4. *Türkçede ikilemelerin kullanılışı, anlatım güç veren bir yol olarak çok yaygındır. Bu nitelik ona, tek tek sözcüklerin yanı sıra ayrı bir "kalıplaşmış ögelerden oluşmuş söz varlığı" kazanmıştır.*
5. *Daha Köktürkçe döneminde Türkçe sözcüklerin geniş bir çokanlamlılık gösterdikleri göze çarpmakta, bu durum, dilin bir yazı dili olarak çok daha eskilere uzandığına tanıklık etmektedir.*
6. *En eski belgelerde bile eşanlamlıların sayısı çokluğu dikkati çekmekte, asıl ilginç olan, bunların bir bölümü, birbirine anlamca çok yakın eşanlamlılar oluşturmaktadır.*
7. *Günümüzde Türkiye Türkçesi yazı dilinde unutulmuş, birçok öge Türkçenin değişik lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında yaşamlarını sürdürmektedir* (Aksan 2004: 43-44).

Eski Türk dili ürünlerinde başlayarak Türkçenin söz varlığını incelenecek olursa Türkçenin köklü bir dil olması bu nedenle oldukça güçlü bir dil olduğu ortaya çıkacaktır.

Türkçenin kökleri eskiye dayanan ve en çok konuşulan dillerden biridir. Tarih boyunca birçok toplumdan etkilenmiş ve etkilemiştir.

Baş, *Söz varlığının Oluşumunda ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü* adlı çalışmasının "Giriş" bölümünde söz varlığının o dili konuşan ve yazan kişilerde anlatım gücünü geliştirdiğini söyler. Anlatım gücünün zengin ve gelişmiş olması o milleti her yönden güçlendir. Söz varlığını korumak gerektiğini bunun sonucunda milletinde ömrünün uzayacağını belirtir (Baş 2010: 138).

3.2. Söz Varlığının İçerdiği Ögeler

3.2.1. Temel Söz Varlığı

Yerli sözcükler, *çekirdek sözcükler, kalıt sözcükler* ya da *temel söz varlığı* olarak adlandırılır. Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu ögeler, insan yaşamında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir: Başta *baş, göz, kulak, el, ayak* gibi organların adları olmak üzere, ana besin maddesi sayılabilecek *su, buğday, et, balık* gibi nesnelerle insanın yakın ilişki içerisinde bulunduğu *at, inek, koyun* gibi hayvanlar, tarım hayvanları, insanların en çok kullandıkları somut eylem gösteren *almak, vermek, yemek, içmek, gitmek, gelmek* gibi sözcüklerle *bir, iki, beş, on, yüz, bin* gibi sayı adları örnek gösterilebilir. Temel söz varlığı ögeleri dilde en az değişen ögeler olduğu ve 1000 yıl bu varlığın aşağı yukarı %19'unun değiştiği %81'inin yaşamını sürdürdüğü ileri sürülmüştür (Aksan 1998c: 17).

Bunların dışında manevi kültür içine giren dinle, kutsal kavram ve kişilerle, gelenek, göreneklerle ilgili sözcükler de temel söz varlığı içinde düşünülmelidir. Köktürk döneminde Türklerin bağlı olduğu Gökdini'nde Şamanizm" dininde yer, gök, su, ateş kutsal kavramlardı. O dönemde yazılan eserlerde *teñri* 'gök, Tanrı', *kök* 'gök ve mavi', *sub* 'su', yir 'yer' ve *ot* 'ateş' sözcükleri sıkça geçer. Türkler yerleşik hayata geçtiklerinde Gökdininin yanı sıra Budizm, Hristiyanlık, Maniheizm gibi dinleri kabul ettikleri Uygur döneminde bu dinlere ait terimler eserlerde yer almıştır. Daha sonra Türklerin İslam dinini benimsemesinden sonra terimlerin büyük bir kısmı Arapçadan, alınmış. 'Allah', 'Kuran',

‘mümin’, ‘hac’, ‘ibadet’… gibi sözcükler ise Farsça kanalıyla dile girmiştir (Aksan 2004: 27).

3.2.2. Atasözleri

Türkçede *atalarsözü, atasözü* biçiminde geçen, Osmanlıca *darb-ı mesel* tamlamasıyla anlatılan kavram batı dillerinde *proverbe, maxim, sprichwort* terimleriyle karşılanır. Aksan’a göre, “İnsanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri dünyanın her dilinde vardır; çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelen sözlerdir.” olarak atasözlerini ifade eder (Aksan 1998c: 38).

Çobanoğlu, “farklı milletlerin *kanatlı söz, nasihat, cevherli söz, ibret verici söz, altın söz, dilin gülzarı, halk mektebi, halk hikmeti, ruhun tabibi, aklın gözü* ve benzeri anlamlar içeren isimler verdiği, bedii sözlü kültür ve edebiyatın bu benzersiz türü, günümüz Türkiye Türkçesi *atasözü* olarak adlandırılır” şeklinde tanımlar (Çobanoğlu 2004: 3).

Yüzyıllarca yaşayabilen ve hiç değiştirilmeden kuşaktan kuşağa aktarılabilen bu sözlere Aksan örnek olarak; XI. Yüzyılda, *Divan’da (II.53)* geçtiği görülen “*tag tagka kavuşmas, kişi kişiye kavuşur*” bugün *dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur* biçiminde kullanıldığını örnek verir (Aksan 2004: 33). Milletin tarih boyunca edindiği değerler; ahlak, terbiye, ekonomi, hukuk gibi toplumsal konularda vardığı hükümler atasözlerinin içeriğini oluşturur (Üstüner 2002: 35).

Atasözleri ve deyimler üzerine uzun yıllar çalışan Aksoy kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Aksoy’a göre atasözleri, “atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler” dir (Aksoy 2019a: 37). Kullanılan atasözleri ve deyimleri dikkate alan Aksoy, yapıtında 2.667 atasözü ve 6.310 deyime yer vermiştir (Türkben 2012: 11). Aksoy ayrıntılı olarak atasözü ve deyim tanımı yaparak tespit edilen atasözü ve deyimleri ayrı ciltler hâlinde yayımlamıştır. Aksoy’un *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü*’nde yapıtında deyimleri ve atasözlerini biçim özellikleri, kavram özellikleri, tamamlayıcı bilgiler başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Kalıplaşmış Başka Sözler başlığı altında atasözü ve deyimlerle benzerlik veya farklılık gösteren kalıplaşmış sözleri de açıklamış, onların dualar, beddualar (ilençler), sövgüler, bilmeceler, tekerlemeler olduğunu da belirtmiştir.

Bilgin (2006: 63-66) atasözlerini biçimsel özellikler ve anlamsal özellikler olmak üzere iki bölümde incelemiştir.

Aksoy, her atasözünün bir kural çerçevesinde oluştuğunu, kavram bakımından çeşitlilik gösterdiğini bildirerek yedi grupta incelemiştir:

1. *Sosyal olayları bildiren atasözleri,*
2. *Doğa olaylarını uzun ve gözlem sonucu bildiren atasözleri,*
3. *Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini bildirirken bundan ders alınması (açıkça söylemeyip) hatırlatan atasözleri,*
4. *Tecrübeye ya da mantığa dayanarak ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri,*
5. *Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözleri,*
6. *Töre ve gelenek bildiren atasözleri,*
7. *Bazı inanışları bildiren atasözleri olarak incelemiştir* (Aksoy 2019a: 18-19).

Halk ağzında deyim ve atasözlerini ilk kez derleyen Kaşgarlı Mahmut olmuştur. Orta Asya'da yaşayan pek çok Türk boylarının arasında yaşayarak derlediği sözleri sözlükte yer vermiştir. Halka yaklaşma eğiliminin öncüsü olan Şinasi, Türkçe atasözlerini bir araya getirerek *Durub-u Emsâl-i Osmaniye* adını verdiği alfabetik eserini ortaya koymuştur. Türkçe atasözlerinin Arapça, Farsça, Fransızca benzerini ya da karşılıklarını da eserine almıştır. Ebüzziya Tevfik *Durub-u Emsâl-i Osmaniye*'nin 1870'de üçüncü baskısını yapmıştır. Şemsettin Sami ise atasözü ve deyim örneklerine yer verdiği Kamus-ı Türki eseriyle çığır açmıştır. Tekezade M. Sait'in 1895'de yayımladığı *Durub-u Emsâl-i Türkiyye* adlı yapıtında 5742 atasözü derlemiştir. Rahmetli Sadettin Nüzhet Ergun'la Mehmet Ferit'in 1926'da Konya'da yayımladığı *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı* adlı yapıtında 279 deyimle 2057 atasözüne yer vermiştir. *Büyük Türk Lugatı* yazarı Hüseyin Kazım Kadrı de dört ciltten oluşan 6200'den fazla atasözüne yer vermiştir. Sadi G. Kırımlı'nın Selim Nüzhet Gerçek'in önsözü ve kaynakçasıyla birlikte yayımladığı *Atalar Sözü* adlı yapıtıyla, Veled İzbulak'ın 1480 yılında adı bilinmeyen bir kişi tarafından derlediği, 1936'da Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan 689 söz bulunan *Atalar Sözü* adlı kitabı derleme dizisinde kendine özgü bir yer alır. Mustafa Nihat Özön'ün 1952'de yayımlanan *Türk Ata Sözleri* adlı çalışması ile Hasan Çekli ve Mehmet Dobada'nın *Atalar Dilinden* (1945), Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Türk Atasözleri ve Deyimleri* adlı çalışmaları da bilinen en hacimli

derlemelerdendir. Bu konuyla ilgili en derli toplu ve ciddi incelemeyi yapan Ömer Asım Aksoy'dur (Olgun 1972: 155-156).

Atasözlerinin temel özellikleri şu şekilde betimlenebilir:

1. *Toplumun ortak malıdırlar.*
2. *Atalarımızın tecrübelerini aktarırlar.*
3. *Uzun bir gözlem sonucu, sosyal ve toplumsal olayların yanı sıra doğa olaylarının nasıl olageldiklerini belirtirler.*
4. *Genel bir hüküm ya da mutlaka uyulması gereken bir kural bildirirler.*
5. *Kısa ve özlüdürler.*
6. *Bütün bir tümceden oluşurlar.*
7. *Kalıplaşmış sözler olup sözcükler ve söz dizimi değiştirilemez.*
8. *Söz sanatlarından sıkça yararlanırlar* (Sağlam 2004: 27).

Görüldüğü üzere değişik alanlarda bilgi içeren, toplumun anlayışını, tecrübelerini bildiren atasözleri, o toplumun hayata bakışı ile ilgili ipucu vermektedir. Bu nedenle atasözleri bir milletin hafızası ve o toplumun kendine özgün değeridir.

3.2.3. Deyimler

Aksan deyimi şu şekilde tanımlar: "Deyim (locution, expression; locution, phrase, term, idiom; resensart ve ausdruck), belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür" (Aksan 1998c: 35).

Aksoy, bir kavramı veya bir durumu, ilgi çekici bir söylemle ya da özel bir biçimde belirten ve genellikle sözcüklerin gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı kullanılan kalıplaşmış sözcük öbeği ya da tümce şeklinde deyimi tanımlar (Aksoy 2019a: 52). Eker (2016: 370)'e göre ise deyimler gerçek anlamları dışında anlam kazanan, genellikle özel anlamını koruyarak çevrilemeyen kalıplaşmış sözcüklerin oluşturduğu gruplardır.

Metin Yurtbaşı *Sınıflandırılmış Türkçe Deyimler* adlı sözlüğünün ön sözünde deyimi tanımlarken "anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı anlamı

bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil öğesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu" açıklamasını yapar (Yurtbaşı 2004). Bolulu ise deyimi, "anlatım gücünü artırmak, anlatımı renkli, canlı kılmak için birden çok sözcükle kurulmuş, kiminde de mantık dışı, mecazlı ve kalıplaşmış anlatım birimleri" (Bolulu 1998: 17) olarak tanımlamıştır.

Çotuksöken deyim için "En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır" (Çotuksöken 1992: 5) tanımını yapmıştır.

Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, tarihini, yaşam biçimini, gelenek göreneğini, toplumun hakkında çeşitli ipuçlarını sağlarlar. "Bir söz varlığının en önemli ögeleri arasında yer alan deyimler o dili konuşan toplumun maddi ve manevi kültürünü, algılama, anlatım ve imgelem gücünü, nükte eğilimini bütünüyle ortaya koyan sözlerdir" (Aksan 2006b: 96).

Boratav deyimleri anlatım özelliklerine göre; atasözü çeşnisi taşıyan deyimler, bireylik hâllerde uygulanan deyimler, benzetmeli deyimler olmak üzere üçe ayırmıştır. "iki ayağını bir pabuca sokmak" deyimini atasözü çeşnisi taşıyan deyim; "tut kelini perçeminden" deyimini bireylik hâllerde uygulanan deyim; "Kerem'in arpa tarlası gibi yanmak" deyimini ise benzetmeli deyimlere örnek olarak vermektedir (Boratav 1969: 132-133).

Atasözleri ve deyimler üzerine son yıllarda en yetkin çalışmayı Ömer Asım Aksoy yapmıştır. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde deyimleri biçim özellikleri ve kavram özellikleri bakımından değerlendirmiştir. Deyimleri: Anlam güzelliğini ve özgünlüğünü içinde belirten kalıplaşmış öbekler, iki yargılı ve uyaklı olması, öykücülük ve konuşma biçiminde olması, bir öyküye ya da olaya dayanması, özel biçimlerle kurulması, eksiltili anlatım biçimi ile oluşması, ikilemelerle oluşması, özel yardımcı eylemle kurulması gibi çeşitlendirmiştir.

Leyla Subaşı Uzun'un *Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri* adlı çalışmasında deyimleşme olgusunu şu şekilde açıklar: "Deyim aktarması, ad aktarması (metonymy), benzetme (simile) ve alüzyon (allusion) gibi anlam aktarımını sağlayan olayların etkisinin söz konusu olduğu bir süreci bildirir." Türkçede deyimleşme derecelerini üçe ayırmıştır:

1. Tam deyimler ya da birinci dereceden deyimler: Bu deyimleşme sürecini gösteren deyimler, yapılmış deyim tanımlarına tam olarak uyan, tam bir deyim niteliği gösteren deyimlerdir. Örneğin, *ağaca çıksa pabucu yerde kalmamak* deyimi 'bir girişimde bulunmak için bağımlılığı olmamak, istediği şekilde davranabilmek" gibi bir anlam yansıtmaktadır. Deyimde parçaların anlamlarıyla bütünün anlamı arasında hiçbir ilişki bulunamaz. Deyimde göstergeler, göndergesel anlamlarından sıyrılarak bir deyim anlamı yansıtmıştır.

2. Yarı deyimler ya da ikinci dereceden deyimler: Deyimlik anlam yapılanması içindeki göstergelerden biri ya da bir kaçının yan anlamlı olma niteliği göstermesidir. Bu tür deyimlerde ögelerden biri, çoğunlukla ilk öge, yan anlamında kullanıldığında, yan anlamlı gösterge, kendi anlamıyla birlikte ikinci ögenin göndergesel anlamını da deyim anlamı içine taşır. Böylelikle, ikinci dereceden deyim örnekleri deyim yapısı konusunda belirlenen özellikleri tam anlamıyla göstermemektedir. *Adam olmak, ağız değiştirmek* gibi deyimler buna örnektir.

3. Üçüncü dereceden deyimler: Bu tür deyimler, deyimleşmenin en zayıf olduğu örnekleri içermektedir. Deyim anlamının aktarılmasında kullanılan deyimlik anlam yapılanması içindeki göstergeler, üçüncü dereceden deyimlerde yan anlamlı olma özelliği gösterir. Yani, deyim anlamı göstergelerin deyimlik anlam yapılanması içindeki yan anlamları toplamına eşittir. Böylece, deyim yapısının en önemli özelliği olarak düşünülen parçaları aşan bütüne ait anlam, üçüncü dereceden deyimlerde oluşmaz. *Adamına düşmek, adamdan saymak, başına ekşimek* deyimleri üçüncü dereceden deyimleşmeye örnektir (Uzun 1991: 31-36).

Muna Yüceol Özezen'in *Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç* Söz adlı çalışmasında deyimleri biçim olarak üç başlıkta incelemiştir:

1. İki ya da daha fazla sözcüğün bir araya geldiği ve herhangi bir öbek türünde (ad tamlaması, sıfat tamlaması, edat öbeği vb.) olanlar: Bunlar kalıp sözlerden ayırırken mecaz kullanımına dikkat etmek gerekir. Bu deyimler, tam anlamıyla donmuş biçimde kullanılırlar: *göz açık, yalın ayak başı kabak* vb.

2. Sonu mastarla bitenler: Bunlar çekime girebilir ve bu durumda da "deyimsi" adını alırlar: *hafife al-, göze bat-, havanda su döv-* vb.

3. Cümle biçiminde olanlar: Bu tür deyimlerde, genellikle tek tek sözcük anlamlarıyla kullanılmıştır. Ancak cümlelerin bütününden çıkan anlam gerçek dışıdır: basit veya herhangi bir birleşik cümle yapısında olanlar: "*Aklına turp sıkayım.", "Buyurun cenaze namazına"*; öyküleme biçiminde olanlar: *"Maymun yoğurdu yemiş artığını yüzüne sürmüş."*; sorulu cevaplı olanlar: *"Adın ne? Mülazım Ağa. Sert olsan ne halt yersin?"* (Özezen 2001: 822).

Her dilin kendine özgü yanları, nitelikleri bulunmakla birlikte diller arasında deyimler açısından benzerlikler, eşlikler vardır. Tıpkı atasözlerinde olduğu gibi deyimler de kavramlar ortak bir tutum içine girer; dile yansımasında ise eş ya da yakın anlatım yollarına başvurulur (Aksan 1998c: 36). Deyimler anonim ürünlerdir. İki sözcükler kurulabilen deyim olabileceği gibi, on on iki sözcükten oluşan deyimler de vardır. Deyimler atasözleri, kalıp sözler, argo sözler ve birleşik fiillerle sıklıkla karıştırılmaktadır. Mecazlılık- mecazsızlık, genel kural olma-genel kural olmama, çekime girebilme- çekime girememe, yaygın olarak bilinme- bazı kesimlerce bilinme gibi ölçütlerle deyimleri diğer kalıp anlatımlardan ayrı tutmak gerekir (Özezen 2001: 878-879).

Emecan (1998: 58) deyimleri oluşturan anlamlar dışında yeni bir anlam aktardığını ve bu yolla bir durum ya da duygunun etkili bir biçimde aktarıldığını belirtir. Ayrıca her dilin kendine özgü benzetmeleri ve kendine özgü anlatım yolları olduğunu bunun sonucunda deyimlerin de değiştiğini ifade eder. Yavuz (2010: 13) ise; yabancı dil öğrenilirken o dilin konuşanları tarafından oluşturulan deyimler ile karşılaşılınca zorluk yaşanacağını düşünmektedir. O deyimin kullanıldığı bağlam çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Deyimlerde sözcükler genellikle gerçek anlamaları dışında değişmece anlamalrıyla yer alır. Örneğin, *tencere yuvarlandı kapağını buldu* deyiminde deyimin gerçek anlamında kullanılmadığı açıktır. Kimisi ise gerçek anlamlarında kullanılır. Örneğin, *ateşe vermek* gibi (Püsküllüoğlu 1995: 7-8).

Kaşgarlı Mahmut'tan itibaren yüzyıllar boyu kullanılan deyimleri yazıya geçiren derleyicilerden Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, 20. yüzyılın ikinci yarısında ise Mustafa Nihat Özün, Feridun Fazıl Tülbentçi, Ömer Asım Aksoy, Yusuf Çotuksöken, Ali Püsküllüoğlu derlemelerinden giderek artan sayıda deyimlere yer vermiştir. Ömer Asım ile birlikte deyimler, zengin tanımlara kavuşmuştur. Yusuf Ziya Bahadanlı gibi bazı araştırmacılar deyimlerin kaynaklarına ilişkin araştırmalarını yayımlarken Nejat Muallimoğlu ile Ülkü ve Özcan Yalım deyimleri kavramlarına göre sınıflandırarak eş ve yakın anlamlar hâlinde bir

araya toplamıştır. A. Kemal Eyüpoğlu, Mustafa Nihat Özön, Sabahat Emir, M. Ertuğrul Saraçbaşı, İ. Minnetoğlu ve H. Fethi Gözler gibi deyim derleyicileri nazım ve nesirde kullanılan deyimlerden zengin bir tanık dağarcığı oluşturmuştur (Yurtbaşı 2004).

Türkçe deyim ve atasözlerini inceleyen bir diğer araştırmacı ise Mustafa Nihat Özön'dür. 1943 yılında yayımladığı *Türkçe Tabirleri Sözlüğü*'nde A ile D harfleri arasında 4000 kadar deyime yer vermiştir (Olgun 1972: 156).

Sonuç olarak; söz varlığımızda önemli bir yere sahip olan deyimler toplumlar arası farklılıkları, kültürleri göz önüne serdiği için dilbilimin, halkbilimin, toplumbilimin önemli inceleme alanlarından biridir.

3.2.4. İkilemeler

Türkçede ikilemeler, Eski Türkçeden itibaren yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Toprak 2005: 277). Türkçenin anlatım gücünü kuvvetlendiren, pekiştiren bu kelime grupları üzerine birçok çalışma ve fikir sunulmuştur.

"Türkçeye olağanüstü bir anlatım gücü ve zenginliği kazandıran, anadilimizin biçim, sözdizimi, sözcükbilim ve anlambilim bakımından önemli bir özelliğini oluşturan ögeler, ikilemelerdir" (Aksan 2006a: 81).

Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkilemeler* (1981) adlı çalışmasının ön sözünde ikilemeyi, "Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır." şeklinde tanımlamıştır.

Vardar ikilemeyi, "anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma (ölen ölene, güzel güzel, ev mev vb.)." şeklinde tanımlar (Vardar 2002: 119).

Hengirmen (1999: 208) ikilemeyi, "anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması veya bu işlem sonucu ortaya çıkan sözcük grubu" biçiminde tanımlamıştır.

İkileme, bir tabanın belirli bir bölümünü ya da tamamını tekrar ederek, bu tabandan başka ek ve sözcükler türetme süresince; örn. Türkçe sıfatların ilk hecelerini sözcük başına

ekleyerek tekrar etme sıfatın anlamının pekiştirilmesi: sapsarı, kıpkızıl, bembeyaz vb. bir diğer yaygın biçim, sıfatların, belirteçlerin olduğu gibi ya da sözcüklerin ilk seslerinin değiştirilerek tekrarlanmasıdır: büyük büyük evler, hızlı hızlı yürümek, yavaş yavaş, güzel güzel, para mara. (İmer vd. 2011: 154).

Erdem'e göre, ikilemeleri meydana gelmesi için uzun zamanlara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Toplumların bulundukları kültür ve din ortamını değiştirmesi de ikilemelerin oluşumunda etkisi büyüktür (2005: 191).

Hamza Zülfikar *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler* adlı eserinin giriş bölümünde, dile renk katan ses yansımalı ikilemeler, değişik sistem içerisinde gelişip zenginleştiği, Türkçede öteki çalışmalar yanında gereği gibi ele alınmadığından bugüne kadar şüpheli ve sorunlu bir konu olarak kalmıştır. Eserinde batılı dil bilginlerinin de ilgisini çekmediğinden bahseder (Zülfikar 1995).

Osman Nedim Tuna tekrar terimini kullanırken, isim ve sıfatlarda, zarflarda ve fiillerde görülen tekrar şekillerini ayrıntılı bir şekilde sınıflandırmıştır (Tuna 1949: 433-447). Bunun yanında ikilemelerle ilgili bütün meselelerin henüz çözülmediği belirtip eş heceli ikilemelerde ses düzenini incelemiştir (Tuna 1986: 163- 228).

Muharrem Ergin *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında ikilemeleri tekrar başlığı altında incelemiş, tekrarların kuvvetlendirme, çokluk, devamlılık olarak üç fonksiyonunun olduğunu bildirmiştir. Türkçede *aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar, ilaveli tekrarlar* olmak üzere dört çeşit tekrar olduğunu ortaya koyar (Ergin 1997: 377).

Yinelemeler çoğunlukla her tür sözcüğün tekrar ederek kalıplaşmasıyla oluşur. Ad soylu sözcüklerin, eylemlerin, yansıma sözcüklerin yan yana kullanılması ya da aralarına bazı biçimbirimlerin girmesiyle gerçekleşir. Ev ev dolaşmak, koşa koşa gelmek…gibi (Toklu 2003: 111).

Banguoğlu ikilemeyi oluşturan kelimelerin anlamına berkitme, renklendirme, tasvir ve çeşitlendirme gibi özellikler kattığını belirtir. İkilemelerin altı çeşitten oluştuğunu söyler: *Yansımalar, ünlemler, berkitme sıfatları, üleme sayı sıfatları, berkitme zarfları* ve *hâl zarffiilleri* (Banguoğlu 1974: 512).

İkilemelerle ilgili yetkin çalışmalardan biri de Saadet Çağatay'a aittir. *Uygurcada Hendiadyoinler* adlı çalışmada iki yüz altmış kadar Uygurca ikilemesi incelemiştir. İkilemelerin dizilişlerini şu temellere dayandırır:

1. Heceleri eşit olan ikilemelerden biri ünlü ile başlarsa başa: *arıg simek (orman), asıg tusu (fayda).*

2. İkilemeler ister ünlü ister ünsüz ile başlasın, az heceli olanlar başa geçer: *ed tavar (servet), küç erdem (fazilet).*

3. Söylenişi kolay olan (ünsüzleri tonlu, ünlüleri düz) ikileme başta yer alır: *bulmak tapmak (bulmak), sav öt (öğüt)* (Ağakay 1954: 98-99).

Ağakay *Türkçede Kelime Koşmaları* adlı çalışmasında ikilemeler için koşma terimini kullanmıştır. Ağakay bu çalışmada dört yüz koşma incelemiştir. Ağakay'a göre koşuklar gelişi güzel dizilmemektedir. Bu diziliş koşukların niteliklerine göre uygulanan birtakım kurallara bağlıdır. Şayet bu koşukların yerleri değiştirilse kimisi anlaşılmaz, kimisi başka bir anlam verir. Oldukça önemli olan ikilemelerin diziliş ilkelerini şu şekilde ele almıştır:

1. Azdan çoğa: az çok, beş on, kırk elli, eksik ziyade, sekiz on, üç dört vb.

2. Öncekinden sonrakine: bugün yarın, eninde (önünde) sonunda, yarın öbürgün, o gün bugün vb.

3. Bir işin ilk evresinden son evresine: derme çatma, dur otur, ekip biçmek, giyinmek kuşanmak, kesip atmak, oldu bitti, satıp savmak vb.

4. Temel kavramdan yardımcı kavrama: açık saçık, anası danası, arap çorap, aslı faslı, canla başla, falan fıstık, belli besli vb.

5. Koşuklardan biri yakıştırma olduğu zaman sona alınır: bakkal çakkal, boy bos, eski püskü, falan feşmekân, hayal meyal, kaba saba, sıkı fıkı vb.

6. Biri olumlu, biri olumsuz iki koşuk karşılaşınca olumlusu başa geçer: belli belirsiz, yerli yersiz, bilir bilmez, görünür görünmez, ister istemez vb. (Ağakay 1954: 100-101).

Necmi Akyalçın'ın *Türkçe İkilemeler Sözlüğü* adlı çalışması "400 civarında kitap, çeşitli dergiler ve 14 farklı gazete taranarak" (Akyalçın 2007: 8) tanık cümlelerle fişlenmiştir. Bu çalışma ikilemeleri bir araya toplaması bakımından önemlidir.

Serkan Şen'in *Türkiye Türkçesinde İkilemelerle Yaşayan Tarihi Sözcükler* adlı çalışmasında, elli üç örnek sözcüğü tanık cümleler ile belirtmiş, bu sözcüklerin bulundukları ikilemeleri 'sözcüklerinden birinin anlamı unutulmuş ikileme', 'bir sözcüğü ses değişimine uğramış ikileme', 'sözcüklerinden teki veya tümü yansıma olan ikileme' olarak adlandırma teklif etmiştir (2005: 702).

İkilemelerin Türkçede önemli bir yere sahip olduğu, yapısal ve anlamsal bakımdan kendilerine has dinamikliği, ahengi olması göz ardı edilemez.

3.2.5. Terimler

Dilâçar terimi, "bilim ve sanat kollarında kullanılan, bunların müfredatına ve disiplinine tâbi bulunan ve belirli bir kavramın, nesnenin, olayın veya durumun karşılığı olan kelime" (Dilâçar 1957: 207-208) olarak tanımlar.

Zeynep Korkmaz *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında terimi, "bilim, teknik, sanat, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlamdaki ad" (Korkmaz 1992: 149) biçiminde tanımlamıştır. Bu adı geçen alanların birbirinden çok ayrı olabilir. Örneğin kimya dalındaki *radyum, baryum* maddeleri gibi, dilbilim ve yazında geçen *iğretileme* de (istiare, metafor), ayakkabıcılıkta geçen *fiyonta* da birer terimdir (Aksan 1998c: 40).

Terimlerin ortaya koydukları kavramlar, nesneler yaygın bir kullanım alanı oluşturur, anlamı genelleşirse terimler yavaş yavaş terim özelliğini yitirir. Örneğin, radyo, telefon bugün için günlük yaşamın birer kavramıdır. Bu yüzden terim sayılamaz. Ancak elektronik alanını kapsayan bir sözlükte yine terim kabul edilir. (Aksan 2004: 36).

Bilim dallarının anlamları dar ve sınırlı özel kelimeleri olarak nitelendirilen terimler, Türkçede farklı devirlerde ele alınmış, Cumhuriyet döneminde terimler ile ilgili çalışmalar önemli bir yer tutmuştur. Terimlerin oluşturulması ya da dilimize geçen yabancı terimlerin Türkçeleştirilmesi konusuna değinilmiştir (Şahin 2006: 125). Bu dönemde Atatürk, geometri ve matematik terimlerinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına bizzat katılmıştır. "*Müselles* karşılığında türetilen *üçgen*, *zaviyetan-ı metekabiletan-ı dâhiletan* karşılığında türetilen *iç ters açılar*, *amal-i erbaa* karşılığında türetilen *dört işlem* gibi terimleri Atatürk *Geometri* kitabında kullanmıştır (Akalın 2003: 767).

Türkçülük akımı ile birlikte terimlerin Türkçe kök ve eklerle yapılması konusu gündeme gelmiştir. Gökalp terimler aranırken önce halk diline bakılması gerektiğini bulunmadığı takdirde Türkçe kurallara uygun Türkçe eklerle yeni kelimeler üretilmesi gerektiğini önerir. Bu da mümkün değilse Arapça ve Farsçadan 'tamlamalar hariç' kelimeler alınabileceğini söyler (Gökalp 2015: 138-139).

Terimlerin Türkçeleşmesini, mutedil yolu ve ilmi görüşü temsil eden sadeleşme düşüncesini destekleyen bir diğer araştırmacı da Faruk Kadri Timurtaş'tır. *Türkçemiz ve Uydurmacılık* adlı kitabında terimlerin sadeleşmesi ile ilgili üç farklı görüşe yer vermiştir: Bunlardan ilki dilde tabii gelişimi kabul edenlere göre, eski terimleri Türkçeleştirmeye lüzum görmezler. Yeni terimler yapılırken de Türkçe kök ve eklere başvurmazlar. Bunlar muhafazakâr görüşlü ve az çok Osmanlıca taraftarıdırlar. Sadeleşme düşüncesinde olanlar, halk diline geçen ve karşılığı bulunmayan kelimelerle, küçük de olsa nüans taşıyan kelimelerin dilden atılmasını ileri sürerler. Yeni yapılacak terimlerin Türkçe kurallara uygun yapılmasını savunurlar. Aşırı özleştirme görüşünü ortaya atanlar (tasfiyeciler) ise, yabancı olan bütün kelime ve terimlerin dilden çıkarılmasını bunların yerine nasıl olursa olsun Türkçe sözler getirilmesini isteyen taraftır. Aşırı özleştiriciler aşırı devrimci ve yapmacık bir Öztürkçe taraftarıdırlar (Timurtaş 1980: 90-91).

Bilim dallarında kullanılan terimler, halkın söz varlığında yer almayan, sadece belli bir bilim dalıyla ilgilenenlerin bildiği ve anladığı kelimeler olmasına rağmen bazen halk dilinden ve günlük dilde de geçerli olan kelimeler olabilir. Yani terimler ile genel dile ait olan kelimeleri birbirinde ayırmak güç olabilir (Şahin 2006: 125).

Terimleri genel dilin kelimelerinde ayırmak zordur. Birçok terim yazı dilinde de geçerli olabilir. Bununla birlikte terim, tanımı, kullanımı, aldığı yapım ekiyle farklı bir özellik taşır ve bir ölçüde öteki kelimelerden ayırt edilebilir (Zülfikar 1991: 23).

Başkan *Terimlerde Özleşme Sorunu* çalışmasında bir dilin sözcüklerini toplayan tüm sözlüklerden temelde *genel sözlükler* ve *özel sözlükler* olarak ayırmıştır. *Genel sözlük*lerin içerisinde bulunan gündelik konuşmada geçen sözcükleri kapsayan *güncel sözlükçe*; daha yüksek düzeyde bulunan nitelikli sözcükleri kapsayan *düşünsel sözlükçe* yer almaktadır. Öte yandan *özel sözlük*te içerisinde ise terimlerle oluşan *işlevsel sözlükçe* bulunur. Hava, su, yemek, uyku sözcükleri *güncel sözlükçe*de; kural, üslup, hümanist sözcükleri *düşünsel sözlükçe*de; dilbilim, marangozluk, satranç, iskambil gibi sözcükler ise *işlevsel sözlükçe*de yer alır. Bu bakımdan *genel sözlük*teki yaygın ve geçerli sözcükler ile *özel sözlük*teki teknik ve işlevsel terimler arasında ayrım yapılmalıdır (Başkan 1974: 175).

Aksan, terim kavramının kesin olarak sınırını belirlemenin zor olduğunu bununla birlikte terimlerin genel niteliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Terimler genel olarak tekanlamlı (monosémique, monosemic, monosemisch) ögelerdir: Bitkibilimdeki çanakyaprak, geometrideki üçgen, fizikteki özgül ağırlık, hekimlikteki toplardamar, dilbilimdeki çekim gibi.

2. Terimler türetilirken, yeni beliren ya da yerlileştirmek istenen kavramlar karşılanırken şu yollara başvurulmalıdır:

a. Dilin kendi ögelerine yeni anlamlar yükleme yoluyla dilden karşılama: Dişçilikteki köprü, birçok makinelerdeki bıçak, marangozdaki diş, hekimlikteki kasılım (spazm) gibi.

b. Birleştirme: tekel, bilgisayar, atardamar, doğumöncesi, damariçi, göstergebilim, dilbilim gibi.

c. Canlandırma: Dilin unutulmuş, kimi zaman yalnız lehçe ve ağızlarda yaşayan ögelerinin yeniden kullanım alanına alınması: nicelik, nitelik, alan, dulda (coğrafya terimi), tanık gibi.

ç. Çevirme: Bütün dünya dillerinde, çeviri yoluyla yabancı kavramların dile aktarıldığı görülmektedir. Fizikötesi, ısıölçer, sesyazar, kitle iletişim aracı gibi.

d. Türetme: Yeni ve yabancı kavramlar, dilin kendi kök ve eklerinden türetilen yeni ögelerle karşılanır: saplantı, duyarga, seçenek, asalak gibi (Aksan 1998c: 41).

3.2.6. Kalıplaşmış Sözler

Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler, ünlü kişilerin, hükümdarların, düşünürlerin, sanatçıların belli bir durumda, belli bir olay dolayısıyla söyledikleri evrenselleşmiş sözlerdir. Bir dilin söz varlığında ya kendi biçimini koruyarak ya da olduğu gibi çevrilerek yerleşmiş durumda görülür. J. Caesar'ın "Sen de mi Brutus", Sinoplu Diogenes'in "Gölge etme başka ihsan istemez(m)" biçiminde Türkçeye çeviri yoluyla aktarılan kalıplaşmış ifadeler vardır (Aksan 2004: 35).

3.2.7. Kalıp Sözler (İlişki Sözleri)

Aksan kalıp sözleri, "Söz varlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir." şeklinde tanımlar

(Aksan 2004: 34). Dilin zenginliğini yansıtan kalıp sözler, o dili kullanan insanların hayata bakışını ve kültürünü yansıtır. Kalıp sözler, kültürün nasıl algılandığını ifade ederek belirginleşmesine ve kalıcılaşmasına yardımcı olmaktadır (Zeyrek 1996: 28).

Türk dilbilgisi araştırmacıları tarafından çeşitli adlarla ve çeşitli ölçütlerle tanımlanmış ve tasnif edilmiştir. Bunlar: kalıp sözler, kalıplaşmış sözler, ilişki sözleri, kültür birimi, rumuzlu değimler ve iletişimsel sözler gibi (Ergönenç 2019: 176).

Her toplumda belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş sözler, duyguları açığa vuran çeşitli klişe kalıplar vardır. Örneğin bir kimseyle karşılaşınca, onu selamlarken, bir kimseden yardım ya da iyilik görüldüğünde, bir şey rica edildiğinde, hasta birine söylenen sözler bu klişelere örnektir. Bir dil öğrenirken yalnızca onun dilbilgisi ve okuma kitaplarında, sözlüklerinde geçen kelimeleri değil o toplumun değişik durumlar karşısında söyledikleri sözleri, tepki tarzları, hitap yolları ve davranışlarını da tanımak gereklidir (Aksan 2001: 163).

Ergönenç'e göre, anlam bütünlüğü ile biraraya gelen ve kalıplaşarak atasözleri, deyimler, birleşik kelimeler ve kalıp sözler sayılabilir. Zaman içinde değişiklik gösteren kalıp sözler, değişse bile toplum tarafından yaygın olak kullanılmaya başlanırsa kalıplaşmış anlamına geldiğini belirtir (Ergönenç 2019: 522-523).

Kalıp sözler ve deyimler arasında ayrım yapmanın güç olması konusuna değinen Özezen (2001: 876), Türkçede henüz deyimleri, hükümet kapısı, ek kapısı, yağ tulumu gibi kalıp sözlerden ayıran ve deyimler gibi kalıp sözleri de toplayan bir çalışma olmadığını söyler. Bu ayrım konusunda Çotuksöken kalıp sözleri, en az iki sözcükten oluşan, içindeki sözcükleri temel (düz) anlamlarını yitirmeden yeni bir kavramı, durumu, eylemi karşılayan öbekler biçiminde tanmlar. *Abanoz gibi (kapkara), ablalık et-, adı belirsiz, tabii afet, koşa koşa* gibi örnekleri kalıp sözler örneği olarak belirtmiştir. (Çotuksöken 1992: 8-9)

Kalıp sözler ile deyimler arasındaki ayrım oldukça güçtür. Ayrım yapılırken kalıp sözlerin mecazsız ve herkes tarafından sıklıkla kullanıla kullanıla artık tek kavramı karşıladığını göz önünde bulundurmak gerekir (Özezen 2001: 877).

Aksoy, kalıp sözlerin varlığından söz etmiş, dualar, beddualar (ilençler), sövgüler, bilmeceler tekerlemeler kalıp sözlerden oluşacağını söylemiştir. Kalıp sözlerin belli bir konuya özgü anlatım aracı olduğunu belirtir (Aksoy 2019a: 53).

Gökdayı *Türkçede Kalıp Sözler* adlı çalışmasında, önce bazı araştırmacılar tarafından kalıp sözlerin tanımını sunmuş, daha sonra atasözü, deyim, ikileme ve kalıp sözlerin yapısal,

işlevsel, anlamsal ve bağlamsal özelliklerini belirtmiştir. Gökdayı çalışmasının sonunda kalıp sözleri şu şekilde tanımlar: "Bu sözler, önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir" (Gökdayı 2008: 106).

Gökdayı (2008: 106-107) kalıp sözlerin yapısı incelendiğinde atasözü, deyim ve ikilemelerden pek farklı olmadığını söyler. Bunlarda diğerleri gibi tümce veya söz öbeğinden oluşmaktadır. Ama bazen kalıp sözlerin tek sözcükten oluştuğu da görülmektedir. İşlevleri açısından incelendiğinde, atasözü, deyim, ikileme ve kalıp ifadelerin nerdeyse aynı "dil kullanıcılarına iletişim durumu ve bağlama göre kullanıma hazır ifadeler sunarak dilsel üretim ve anlamlandırma işini kolaylaştırmak" işlevi olduğu söylenebilir. Kalıp sözlerin anlamına göre: hayırdua ve iyi dilek, beddua ve küfür, duygusal tepki, selamlaşma, ayrılık, batıl inanç, istek, konuşan veya dinleyeni yüceltme, töre ve gelenek, istenileni kabul veya ret, eleştiri veya tehdit, genel bir davranış veya düşünce, dini inanç, soru- cevap, özür dileme, ödüllendirme, teşekkür gibi gruplara ayırmıştır. Bağlamın kalıp sözler için önemini vurgulayan Gökdayı, kalıp sözlerin belli durumlarda söylenildiğini savunur.

Kalıp sözler insanlar arasında iletişimde selamlaşma, tanışma, teşekkür, vedalaşma, hâl hatır sorma vb. durumlarda kullanılan kalıplardır. Kalıplaşmış sözler farklı bir dil öğrenirken ilk başvurulacak kaynaklarda ilk sıralarda yer alır. İlk öğrenilmesi gereken ifadelerdir (Yazıcı 2011: 3).

3.2.8. Çeviri Sözcükler

Tarih boyunca, yeryüzünün çeşitli ülkelerinde yaşayan insan toplulukları birbiriyle komşuluk yapmışlar, savaşmışlar, ticaret, komşuluk, dostluk bağları kurmuşlardır. Bu ilişkiler sonucunda kullandıkları dillerde yakınlaşmış ve etkilenmiştir (Aksan 1962: 207).

Çeviri bir dilin düşünce ve sözlerini başka bir dile aktarma işidir. Toplumlar arasında kültür ve düşünce alışverişinde çeviri önemli yer tutmaktadır. Çeviri sözcük sınırları aşarak geniş halk kitlelerine ulaşır (Özdemir 1973: 71).

Diller arasındaki alışverişte en geniş yer tutan çeviri sözcükleridir. Ancak, başka dille ilişkide bulunan bir dil kimi zaman bu sözcükler dışında ögeleri, hatta kuralları alabilmektedir. Bu durum dille arasındaki ilişki ile doğru orantılıdır (Aksan 2004: 39). "Kültürlerarası değişimde ve aktarımda çeviri yaşamsal bir rol oynar. Bu nedenle uygarlıkların varlıklarını sürdürebilmeleri çeviriyle sağlanan etkileşime dayanır" (Algül 2018: 2).

Aksan (2004: 39)'a göre, Türkçenin tarihine bakıldığında Uygur dönemindeki bazı çeviriler bir yana bırakılacak olursa en çok çeviri ögeleri Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonraki dönemdir. Arapça ve Farsçadan aktarılan ve dile yerleşenler arasında terimler, deyimler, atasözleri ve kalıp sözler de vardır. Tanzimat'tan sonra Fransızcadan, II. Dünya Savaşı'ndan sonra da İngilizceden pek çok çeviri sözcük dile yerleşmiştir.

Aksan XIX. Yüzyıl sonlarından beri çeşitli dillerde incelenen çeviri ögelerinin genel olarak türlerini şu şekilde belirtmiştir:

1. *Tam çevirme sözcükler* (calques linguistiques, translations loanwords ve calques, Lehnübersetzungen) adı verilen bu ögeler en kalabalık türü oluşturur; yabancı dildeki sözlerin her üyesinin, aslına uygun olarak, dildeki karşılıklarına uygun çevrilmesiyle ortaya çıkar. *Kapak kız (cover girl), kurbağa adam (frogman)* bu sözcüklere örnektir.

2. *Yarı çeviri sözcükler* (yalnız Alm. halbe Lehnübersetzungen), genellikle iki ögeli birleşik sözcük, tamlama, deyim gibi sözlerin bir sözcüğünün çevrilerek ötekinin olduğu gibi aktarılmasıdır. Türkçedeki *gam yemek*, Farsçadan *gam* ögesi, olduğu gibi, alınmıştır.

3. *Bağımsız çeviri sözcükler* (Alm. Lehnübertragungen), yabancı ögelerin, dilde onları aşağı yukarı karşılayan sözcüklerle çevrilmesi sonucunda doğar. Fransızcada *chef* 'baş, başkan' ve *oeuvre* 'yapıt' sözcüklerinden kurulma *chef d'oeuvre* tamlaması Türkçede *şah* (Frs.) ve *eser* (Ar.) sözcüklerinden kurulu *şaheser* sözcüğü ile karşılanmıştır.

4. *Anlam etkilenmesi* (Alm. Lehnbedeutung ya da Bedeutungsentlehnung), yabancı bir örneğe göre yerli ögelerdeki anlamın başkalaşması ya da çeşitlenmesidir. Çok eskiden beri Türkçede 'sözcü, söz götürüp getiren, elçi' anlamlarında olan *savçı* (bugünkü savcı) sözcüğü, Türklerin İslam'ı benimsemesinden sonra, Frs. *peygamber* (haber getiren) sözcüğünün etkisiyle 'peygamber, Tanrının elçisi' anlamında kullanılmıştır (Aksan 1998c: 34-35).

Kitle iletişim araçlarının insan yaşamında çok önemli yer tuttuğu günümüzde, bir ülkede ortaya çıkan bir kavram bir gün içinde çeviri yoluyla birçok dile girebilmekte ve yerleşebilmektedir. Özellikle 20-30 yılda, İngilizcenin tüm dünyada artan etkisi Türkçeyi de etkilemiştir. Televizyon filmlerinin çevirisinde özensiz davranılması bazı kalıpların – Türkçede başka yollardan anlatılabildiği halde- tercih edilmemesi dile yabancı kavramların yerleşmesine neden olmaktadır (Aksan 2004: 41-42).

Çevirmenlerin görevinin sadece nesnel sınırlar olmadığını belirten Göktürk (1994: 17) çevirmenin, hem kaynak dilin, hem de çeviri dilinin işleyiş düzenini iyi bilmesi, ikisinin de dil bilgisel ögelerini çözümleyebilecek yetide olması gerektiği kadar her metnin oluştuğu toplumsal konum gereği belirleyen birtakım iletişimsel özellikleri ile benimsemek gerektiğini savunur.

3.2.9.Yabancı Sözcükler

Her dilde başka dillerden alınma sözcük bulunduğu ve dillerde başka toplumların kavramlarının var olduğu görülür. Bu durum hiçbir dilin ya da toplumun ilişki kurmadan yaşayamayacağını gösterir. Ancak bir dilin yabancı etkilere bütünüyle açık olması sonucunda kendi benliğini yavaş yavaş yitirmeğe, yabancılaşmaya sebep olur.

Toplumlar arasındaki kültür, tecim ve siyaset ilişkileri, en çok bu toplumların söz varlıkları üzerinde etkili olmakla, ilişkide bulunulan ulustan somut ve soyut kavramlar alınmakta, o uluslara da sözcükler verilmektedir. Bir toplumun kabuğuna çekilip dış dünya ile bağlantısını koparması mümkün olmadığından, o dilde yabancı ögenin bulunması doğal karşılanmalıdır (Aksan 1998c: 29-30).

Aksan (2004: 29)'a göre dildeki yabancı ögeleri iki bölümde incelemiştir:

1. Sözcükbilimde alışılmış terimleriyle yerleşmiş yabancı sözcükler, bir dilin ses eğilim ve kurallarına uymuş, yabancılığı artık belli olmayan ögelerdir. Bunlara: *duvar* (Far.), *kalıp* (Ar.), *surat* (Ar.), *sandık* (Ar.)… gibi ögeler örnektir.

2. Yerleşmemiş yabancı sözcükler olarak nitelenen örnekler dilin ses eğilim ve kurallarına uymayan, yabancılığını hemen belli eden ögelerdir. Bunlara: *oksijen, lokomotif, devalüasyon*… gibi ögeler örnektir.

Türk dilinin tarihine bakıldığında birçok dillerden etkilendiği, o dillerden sözcükler aldığı görülmektedir. Türklerin ilk yazılı belgeleri olan Köktürk yazıtlarında yabancı ögelerin sayısı pek azdır. Dile Çinceden, *kunçuy* 'prenses', *señün* 'general', *totok* 'askeri vali', *taluy* 'deniz' gibi sözcüklerin girdiği görülür. Bu yapıtlarda yabancı sözcüklerin oranı %1'in altındadır.

Türklerin, yerleşik hayata geçtiği Uygur döneminde, dini metinlerde bulunan Sanskritten, Çinceden, Soğdcadan ve daha başka dillerden sözcüklere rastlanılmış, bunların sayısı %2 ile %5 arasında değişmekte kimi yerlerde %12'ye kadar çıkmaktadır (Aksan 2004: 126).

Türklerin İslamiyet'i benimsemesinden sonra Arapça sözcükler dile yerleşmeye başlamış, Karahanlı dönemindeki *Kutadgu Bilig*'de yabancı ögeler %1-2 iken, 2. yüzyıl sonrası yazılan *Atebetü'l-Hakâyık*'ta bu oran %20-26'ya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde, başlangıçta düşük olan sayı (Sultan Veled'te ve Yunus Emre'de %13, Yunus Emre Divanı'nın kimi yerlerinde %22) giderek yükselmiştir. Osmanlıca döneminde yabancı ögeler yükselmiştir. Divan şairlerinden Bâkî'de %65, Nef'î'de %60, Nâbî'de %54 oranında yabancı sözcük bulunmuştur. Tanzimat dönemi yazar ve şairlerinden Namık Kemal'de %62, Şemsettin Sami'de %64, Ahmet Mithat'ta %57, Türkçülük akımının temsilcisi Ziya Gökalp'te %55'tir. X. Ve XI. Yüzyıldan sonra Arpça ve yazın yoluyla Farsçanın baskısı XVI. yüzyıldan başlayarak önemli ölçüde artmıştır. Özellikle 1839 Tanzimat'tan sonra Fransızcanın da etkisi görülmeye başlanmıştır. Fransızcanın etkisi hukuk, siyaset ve çeşitli bilim alanlarında görülmeye başlanmıştır. Türk Dil Devrimi'ne gelinceye kadar birçok dilden etkilenen Türkçe, II. Dünya Savaşı sonrası İngilizcenin etkisi altına girmiş, bilim ve teknik terimlerden günlük kullanıma kadar birçok İngilizce öge gerekli gereksiz dile girmiştir (Aksan 2017: 117-121).

3.2.10. Argo

Aksan (1998a: 89) argoyu, her ülkede ve dilde görülen, toplumun bir kesiminin farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak için oluşturduğu özel bir dil olarak tanımlamıştır. Argo ile ilgili farklı kaynaklarda çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Argo: “Fr. argot. 1. Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı. 2. Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim” (TS 1998: 129).

Argo, farklı bir anlaşma şekli sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki sözcüklere farklı anlamlar vermek, bazı sözcüklerde değişiklik yapmak, bunların farklı biçimlerden de yararlanıp oluşturdukları herkes tarafından anlaşılmayan sözcük ve deyimlerden oluşan, mecazlı ve kinayeli anlamları da olan özel dil veya söz dağarcığıdır (Arslan 2015: 197).

Argo, (Alm. Argot, Gaunersprache) (Fr. argot) (İng. slang): Bir millette geçerli genel dilden ayrı, ama ondan türeme olan, belli ortamlarda kullanılan ve herkes tarafından anlaşılmayan, eğretilemelerin bir yer tuttuğu, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan özel dil. Genel kullanımda teklifsiz, kaba vb. çeşitli konuşma biçimlerini de belirten argo terimi dilbilimde daha sınırlı bir anlam taşır, ya kapalı bir yaşamı olan ya da kendini gizlemek isteyen küçük bir topluluğun özel anlaşma aracını belirtir (Vardar vd. 1980: 26).

Sosyal bir topluluğun ürünü olan argo, özel diller (langues spéciales)’dendir. Genel dilin sözcüklerine bazı özellikler vermek ve özel sözcüklerle meydana gelmiştir. Özel diller ise, genel dilden ayrılarak, küçük, sosyal gruplara bağlı kimseler arasında, gizli düşüncelerin anlatılmasına sağlayan ve canlı dillerin ortak mihrakı üstünde gelişen dillerdir (Develliоğlu 1980: 13).

Aktunç (2002: 387) alan argosu ve genel argo olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır: Alan argosu: “Kendi sosyal çevresiyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde bulundukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak ve/ya da korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; bu sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi.” Genel argo: “Alan argolarındaki sözcük dağarcığının, zaman içinde oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağarcığı ile bu dağarcığa dayalı konuşma biçimi.” olarak tanımlamıştır.

Çifçi (2006: 297)’e göre argo, o dilin malzemelerini kullanmak suretiyle pratik ihtiyaçların karşılanması veya iletişimin pratikleşmesi, zamanla oluşan telmihlerin daha kolay ifade edilmesi, bir alana özgü kavramların zamanla anlam kaymalarına uğraması gibi birçok nedene bağlı olarak gelişen ve kendi geleneğini kuran bir dildir.

Argo denilince akla eskiden olduğu gibi *külhanbeyi ağzı*, *tulumbacı ağzı*, *ayak takımı* ağzı gibi deyimler gelir. Ama genel olarak argo sözcüğünden *külhanbeyi ağzı* ve *hırsız dili*

anlaşılır (Devellioğlu 1980: 23). Her dil içinde argo ve argo türleri bulunmakla birlikte, her ülkede bu dilin oluşumu benzerlik gösterir (Aksan 1998a: 89). Argoyu meydana getiren kavramlara bakıldığında hırsızlık, dolandırıcılık, yağmacılık, soygunculuk ve katil gibi sosyal kötülüklerden oluştuğu görülür. Bunun sonucunda argoyu meydana getiren en yaygın sözcüklerin yüzde sekseni: kadını, içkiyi, esrarı, kokaini tanımlayan anlamlarla, dövmek, sövmek, ölmek, kaçmak, hırsızlık etmek, hapse girmek, sarhoş olmak, yalan söylemek gibi sözlerden doğmadır (Devellioğlu 1980: 23-27).

Altunç (2002: 11) birtakım ortak özelliklerden yola çıkarak argo kullanan grupları altı ana kategoride incelemiştir:

Suç Dünyası:

1. Hırsız, dolandırıcı, yankesici argosu

2. Uyuşturucu (kaçakçılığı, satıcılığı, kullanıcılığı) argosu

3. Kumar (kumarhane, kumarbaz) argosu

4. Kabadayı (bıçkın, külhanbeyi, serseri) argosu

5. Dilenci argosu

Kapalı Dünyalar:

1. Hapishane, tutukevi (mahpus, tutuklu) argosu

2. Yatılı okul, okul (öğrenci, öğretmen) argosu

3. Kışla (asker) argosu

4. Denizcilik (denizci) argosu

Azınlık Dünyası

1. Etnik azınlıklar argosu

2. Göçmen argosu

Cinsel Dünya

1. Cinsel argo

2. Eşcinsel argosu

3. Fuhuş (genelev, fahişe, genelev müşterisi) argosu

Alışveriş Dünyası

1. Esnaf (satıcı, seyyar satıcı, eskici, dövizci) argosu

2. Şoför (kamu taşıma araçları sürücüsü, yolcuları) argosu

3. Eğlence yerleri (gazino, meyhane, müzisyen) argosu

Spor Dünyası

1. Spor (sporcu, taraftar) argosu.

Argonun söz varlığı, ortak dilin kelimelerine kendine özgü anlamlar yüklemek, bazı kelimelerde bilinçli değişiklikler yapmak, eskimiş ögelerden, aynı dilin lehçelerinden ve yabancı kökenli sözcüklerden yararlanmak yoluyla oluşur (Aksan 1998a: 89). Örneğin; Fransızcada genel dilde "geveze" anlamındaki *bavard*, Fransız argosunda "avukat" anlamında kullanılır. Türkçede *okutmak* ve *mektebe başlatmak* eylemleri, argoda "satmak" anlamında kullanılır (Aksan 1998a: 89).

Devellioğlu (1980: 24) argonun sınırının kesin olarak çizilemeyeceğini bildirir. Türkçede gerçek argoyu, "bir sınıfa veya takıma bağlı kimseler tarafından kullanılan ve bunun dışında bulunanlarca anlaşılmaması gereken kelimelerden meydana gelen" dil biçiminde tanımlamış ve "teklifsiz dil", "halk dili", "kaba veya aşağılık dil" olarak üçe ayırmıştır. Örnek olarak "para" ve "ödemek" anlamlarına gelen ve hemen hemen herkes tarafından anlaşılan bu sözcükler, teklifsiz dilde "dünyalık" ve "bayılmak", halk dilinde "papel" ve "sökülmek", kaba veya aşağılık dilde "mangiz" ve "sıçmak" biçiminde kullanılmaktadır. Ama bunlar tam argo değildir. Bu anlamların gerçek argo karşılığı "dırav" ile "yırtılmak" veya "asker" ile "ballandırmak" kelimeleridir. Çünkü bu deyimler, gerçek argonun tanımında da olduğu gibi, halka bir anlam vermez ve hiçbir şey anlatmaz.

Temelde mecaza dayanan argo dili, (Caferoğlu 1994: 27) oldukça gelişmiş sanatlı ve nükteli bir dildir. Anlam olayı ve aynı zamanda söz sanatı olan deyim aktarmalarına çokça rastlanır. Örneğin bir omuzu düşük olarak çarpık yürüyen kişi için argoda geçen *pavurya*, bir deniz hayvanı olan iri yengeç adı iken aktarmayla insan için kullanılmıştır. (Aksan 1998a: 89-90).

Argo durmadan değişmektedir. Bundan on yıl önceki argoda geçen ögeler bugün kullanılmamaktadır (Aksan 1998a: 90). Bazen yeni kelimeler, bazen de eskiler şeklini değiştirerek tekrar ortaya çıkacaktır. Bu anlaşılmayan dilin daima değişmesi argonun yaşayan bir dil olduğu anlamına gelir (Devellioğlu 1980: 18).

4. AKA GÜNDÜZ'ÜN HAYATI VE ESERLERİ

4.1. Aka Gündüz'ün Hayatı

Aka Gündüz 1885 yılında bir Rumeli kasabası olan Alansonya ile Katerina arasındaki bir dağ köyünde dünyaya gelmiş daha sonra Selanik nüfusuna kaydettirilmiştir. Babası Rizeli Fincioğullarından Binbaşı İbrahim Kadri Bey, annesi Sapanca'nın Kırkpınar köyünden Hüseyin Kur Bey'in kızı Melek Hanım'dır (Doğan 2014: 15). Yazarın gerçek adı Hüseyin Avni'dir.

Aka Gündüz çok küçük yaşta annesini kaybedince, babası ona Fransız mürebbiye tutmuş, daha sonra babasının tekrar evlenmesi ile Aka Gündüz on iki yaşındayken sözü edilen mürebbiye evi terk etmiştir. İlk eğitimini Serez'de başlamış ve Selanik'te bitirmiştir. Mürebbiyesinin evden ayrılmasından dolayı yalnız hissettiğinden Selanik'teki Askerî Rüştiyeye gönderilmiştir. Daha sonra üvey annesinin onu çok sevdiğini bahane ederek okula göndermemek istemesi üzerine, evden kaçıp İstanbul'da amcalarının yanına sığınır. O zamanlar amcasının yardımıyla Galatasaray'ın idadi kısmına yazılır. Bir süre sonra babaları harpte olan asker çocuklarının kaydedildiği Eyüp'teki İplikhâne-i Askerî Sınıf-ı Mahsusu'na yatılı olarak girer. Bu dönemde kendisinin adı Hüseyin Avni iken meşhur Hüseyin Avni Paşa ile karışmaması için ismi Enis Avni konulmuştur. Daha sonra Abdülkerim Paşa'nın önerisi ile Arapça yerine Türkçe bir isim alarak o dönemden sonra Aka Gündüz adını kullanır (Doğan 2014: 15-16).

Bu dönemde Ömer Seyfettin ile tanışan Gündüz, birlikte Edirne Askerî İdadisine başlarlar, sonra da Kuleli'ye nakledilirler (Doğan 2014: 16). 1900 yılında Edirne Askerî İdadisini bitirdikten sonra aynı yıl Mekteb-i Harbiye-i Şahane' ye kaydolur. Bu dönemde siyasi karışıklıkların da etkisiyle yakın arkadaşı Ömer Seyfettin ve sınıfın ileri gelen öğrencileriyle birleşerek boykot düzenler. İdarecilerin hoşuna gitmeyen bu hareket sonucunda sorumlular yakalanıp Divanı Harp'te yargılanırlar (Oktay 2008: 22).

Divanı Harp Reisi'nin Gündüz'e "Seni mahvederiz!" dediği zaman Gündüz, "Siz kimi mahvediyorsunuz? Biz zatı şahanenin evlatlarıyız ve onun ekmeğiyle büyüyoruz." şeklinde politik bir cevap verir. Beklenilmeyen bu cevap karşısında mahkeme heyeti onu serbest bırakır (Nüzhet 1937: 4) .

Askerlik hayatı sona eren Gündüz güzel sanatlar ve hukuk eğitimi almak için Paris'e gider. Ancak hiçbirini bitiremeden yurda döner. Kısa bir süre Hariciye Gümrüğünde çalıştıktan sonra memleket meselelerinden yakından ilgilendiği için 1910'da Selanik'e sürülür. 31 Mart Olayı üzerine Hareket Ordusuna katılıp İstanbul'a gelir. Ancak İstanbul'un müttefikler tarafından işgalinden dolayı çoğu vatansever gibi o da İstanbul sokaklarında yakalanıp Arapyan Hanı'nda bulunan hapishaneye götürülür. Daha sonra Tophane rıhtımından Malta'ya yollanır. Sürgün hayatı fazla sürmez. Daha sonra Yeni Türkiye Hükümeti'nin teşebbüsüyle yurda döner. İstanbul'da dur(a)mayan Gündüz, Milli Mücadeleye hizmet edebilmek için Ankara'ya geçer (Doğan 2014: 19-20).

Millî Mücadele'ye kalemiyle katılır ve Paşa Kâzım ile *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah* (1920) gazetesini çıkararak İstanbul'da Millî Mücadele aleyhinde yazılar neşreden *Peyâm-ı Sabah*'a karşı çıkar ve muhaliflerin sindirilmesinde rol oynar. Cumhuriyet'ten sonra Millî Mücadele'yi yücelten ve Cumhuriyet'in resmî prensiplerini yaymaya çalışan eserlerini yayımlar (TDV 208-209).

1932-1946 Dönemi Ankara milletvekilliği göreviyle meclise girer. Ankara'da geçirmeye başladığı hayatını, hem siyasetle uğraşarak hem de yazı hayatını devam ettirerek sürdürür. Aka Gündüz'ün kısa süren evliliğinden Doğan adında bir oğlu olmuştur. Yaşı da ilerleyen Gündüz'ün 1954'te gırtlak kanseri olduğu ortaya çıkar. 6 Kasım 1958 yılı bir Perşembe gecesi hayata gözlerini yummuştur (Doğan 2014: 19-20).

Aygün yazarın mizacının oluşumundaki etkilerden şöyle bahseder; "Aka Gündüz, efendi, nazik yapılı, çocukça bakışlı mavi gözleri olan, hitabeti güçlü konuşması düzgün bir insandır. Çevresindeki insanları kırmamaya büyük özen gösterir. Ama haksızlıklara, ihanetlere karşı bir anda arslan kesilir. Oldukça hassas, şair ruhlu bir insan olan yazarın, bu tür durumlarda, "yırtıcı arslan" kesilen "alev adam" hâli yadırganmamalıdır." Çünkü yetiştiği Rumeli topraklarının elden çıkışı onun ruhunda derin izler, derin hüzünler bırakmıştır" (Aygün 2002: 36).

4.2. Aka Gündüz'ün Edebî Kişiliği

İsmail Habib Sevük 1930' da yazdığı bir yazısında, Aka Gündüz'ün sanatını şu şekilde yorumlar: "O, şairlik yaptı, nâsirlik yaptı, küçük hikâyecilik, büyük hikâyecilik, mizahçılık, romancılık, musahabecilik, alelumum muharirlik yaptı. *Serkenkebin* imzasıyla

okuyucularını güldürmeye çalıştı. Sanatta, her sahaya karıştığı için onun sanatında da karışıklık vardır" (Yücebaş 1959: 14).

Sevük'ün de dediği gibi Aka Gündüz üretken bir sanatçıdır. Şiir, tiyatro, roman, hikâye gibi birçok türde eserler vermiştir. Çoğu edebiyatçı gibi o da edebiyat dünyasına şiir denemeleriyle giriş yapmıştır. Ama asıl kimliğini romanlarıyla kazanmıştır.

Bu başlık altında Aka Gündüz'ün; Şairliği, Hikâyeciliği, Romancılığı, Tiyatro Yazarlığı, Gazeteciliği, Hatipliği, Mektupları ve Diğer Eserleri ele alınmıştır.

4.2.1. Şairliği

"Aka Gündüz, yazıcılığa çok erken başladı. Henüz küçük bir çocukken Mehmet Faik'in neşrettiği *Çocuk* gazetesinde bazı heveskârlık yazıları çıkmıştı. Daha sonra muhtelif gazete ve mecmualara yazmağa başladı" (Nüzhet 1937: 9).

"İlk şiiri, Askerî Sınıf-ı Mahsus'ta iken, tarih öğretmeni Hüseyin Haşim'in teşvikleriyle yazdığı *Pembe Gül*'dür. 28 Mart 1901'de *Mecmua-i Edebiye*'de yayımlanan bu şiir aruz vezniyle yazılmıştır ve Edebiyat-ı Cedide etkisindedir" (Doğan 2014: 23). Bu şiiri *Enis Saffet* müstear ismiyle yayınlanır (Oktay 2008: 109).

Yazarın *Bozgun* ve *Ah* adlı şiirleri günümüze kadar ulaşmıştır (Oktay 2008: 108).

Aruz veznini Ömer Seyfeddin'le tanıştıktan ve Genç Kalemler'de yazmaya başladıktan sonra terk edip heceye geçen sanatçının yazdığı şiirler dönemin olaylarından olan Trablus ve Balkan etkisi altındadır. Savaş sırasında milletin uğradığı felaketin ve acılarının dile getirildiği elli iki manzumeden oluşan şiir kitabına *Bozgun* adını vermiştir.

Eser dört bölümden meydana gelmiştir. *Balkan Günleri* başlığı altında beş şiir, *Birkaç Mersiye* başlığı altında beş şiir, *Mukaddesat* başlığı altında on altı şiir ve *Millî Türküler* başlığı altında ise yirmi beş şiir vardır. Daha çok milli duyguları terennüm eden manzumelerinde hece vezni kullanmasının yanında serbest nazım şekliyle yazılmış şiirlerde hece ölçüsü değişiklik gösterir. Nakaratlara önem vermiş, söz tekrarlarının yarattığı etkiden yararlanmıştır. Uzun şiirlerinde birkaç nazım şeklini harmanlayarak bir arada kullanmıştır (Doğan 2014: 24).

Doğan, Aka Gündüz'ün şiirlerinde işlediği konuları 9 başlık altında sınıflandırmıştır:

Vatan Sevgisi: Rumeli, Balkan ve Kafkas topraklarını da vatan toprağı olarak görmüştür. Vatan hainliğini kabul edilemez bir durum olarak gören şair eserlerinde bu konuyu eleştirmiştir.

Turan/Ülkü: Türklüğün bütünlüğü ve bölünmezliği üzerinde durmuş, hatta birkaç şiirinde "bozkurt" Türklüğün simgesini kullanmıştır. Şair İslam dinin Türklüğün bir parçası olarak görmüş ve dine yapılan hakareti Türklüğe yapılmış saymıştır.

Balkanlar/Rumeli: Şair Manastır doğumlu olduğundan onun için bu topraklar ayrı önem taşımaktadır. Şiirlerinde eski günlerdeki huzur ve refahı hatırlar.

Düşman/ Düşmanlık/İntikam Duygusu: Ona göre vatan topraklarında hain planları olan herkes düşmandır. Şiirlerinde "Türkün Türk'ten başka dostu yoktur" düşüncesi özellikle verilir.

Doğal ve Kültürel Zenginlik: Anadolu'nun doğal ve kültürel varlıklar açısından zengin olduğunu düşünen şair, vatanı vatan yapanların üzerinde yaşayanlar olduğunu vurgular.

Askerlik/Kahramanlık, Şehitlik/Gazilik: Vatan uğrunda savaşmak, ölmek bir insanın yapacağı en onurlu davranıştır. Bu geleneği uygun bir şekilde ifa edenler (doktorlar, tayyareciler, topçular) için şiirler yazmıştır.

Kadınlar: Gerektiğinde vatanı savunmak için savaşan, o güce sahip olan anne, sevgili, kardeş, genç kız gibi tüm kadınlar Aka Gündüz'ün şiirlerinde yer almıştır. Şaire göre Türk kadının namusuna ve iffetine bağlıdır.

Irz/Namus/Ahlak: Bu kavramlar Aka Gündüz için önemlidir. Türk toprağına değen düşman elini, namahreme dokunmuş sayar. Zulmedenin karşısında, mazlumun yanında olmayı öğütler.

Kafkasya: Özellikle ulu dağlarıyla işlenen Kafkasya, Ruslarla yapılan çetin savaşların yeridir. Evleri, ırmakları, dağları şiirlerinde konu alır. Kafkasya kızları da şairin gözünden kaçmaz. (Doğan, 2014: 25)

Sonuç olarak "Aka Gündüz'ün manzumeleri mühim bir yekûn tutar. Kitap halinde intişar eden *Bozgun* şiirlerinden başka *Malûmat, İrtika, Çocuk Bahçesi, Bahçe, Genç Kalemler, Aşiyan, Türk Yurdu*… gibi" (Nüzhet 1937: 14) birçok şiirleri dönemin dil anlayışına uygun sade ve konuşma diliyle ele alınmıştır.

4.2.2. Aka Gündüz'ün Hikâyeciliği

Aka Gündüz hikâyelerini *Türk Kalbi, Türkün Kitabı, Hayattan Hikâyeler, Demirel, Meçhul Asker, Gazi'nin Ordusu, Türk Duygusu* adlı kitaplarda toplamıştır (Doğan 2014: 26). Bunların dışında dönemin bazı gazete ve dergileri olan Hakimiyet-i Millîye, Türk Yurdu, Tercüman, Tanin, Cumhuriyet, İleri, Haber, Açık Söz gibi gazete ve dergilerde tefrika edilen roman ve hikâyesi vardır (Doğan 2014; Nüzhet 1937).

Hakimiyet-i Milliye'nin ilk nüshası 10 Ocak 1920'de yayımlanması ile birlikte Aka Gündüz, haftada iki kere çıkan bu gazetede peş peşe on hikâyesi yayımlanmıştır. Bunlardan beşi Milli Mücadele dönemi ile ilgilidir. Kurtuluş Savaşı'nın kanlı sahnelerini görüp biri olarak hikâyelerini realist çizgiye yaklaştırmış, karşılıklı konuşma sahneleri ile olayları canlı bir şekilde yansıtmıştır (Doğramacıoğlu 2007: 108).

İlk hikâyelerinde samimi bir milliyetçi ve idealist olarak görülen yazar, büyük gözlem yeteneği ile ve güçlü bir realizme ve hatta natüralizme değişmiştir. Roman ve hikâyelerinde, çok değişik kahramanlara rastlanır. Ancak, olaylardan çok kahramanlara değer verdiği ve onları çok kuvvetli realizmle tasvir ettiği görülür. Romanlarında ve hikâyelerinde, teknik kusurları olduğu gibi, konuşmaların çok canlı oluşlarına karşılık, zaman zaman mizahlaşan üslûbu göze çarpar (Akyüz 2014: 186).

İlk hikâye kitabı olan *Türk Kalbi* 1911'de basılmıştır. Hikâyeler Genç Kalemler dergisinde övgüyle söz edilir.

"16 numaralı Genç Kalemler' de şöyle bir kayda tesadüf edilir:

<<Birkaç güne kadar *Türk Kalbi* unvanlı küçük hikâyeleri intişar edecek olan Kafkasyalı genç edip Aka Gündüz Bey'in kitabın içindeki eserlerinden birini numune olarak karilerimize takdim ediyoruz>>" (Nüzhet 1937: 13).

Görüldüğü üzere gazetelerde yayımlanmasıyla yankı yapan hikâyeler, işlediği konular bakımından da ilgi çekicidir.

"*Türk Kalbi*, yazarın yayımladığı ilk hikâye olması, içindeki hikâyelerin günün heyecanlarını terennüm etmesi, Türklerin kahramanlık, çalışkanlık gibi meziyetlerini dile getirmesi ve bütün bunları sade ve anlaşılır bir dille ebedileştirmesi bakımından önem taşımaktadır" (Doğan 2014: 27).

Türk Kalbi adlı hikâye kitabında 17 hikâye bulunmaktadır. Hikâyelerde ile alınan konular ve olaylar kısaca şu şekildedir:

Türk Kalbi adlı hikâyede, anlatıcı Baykal'ın ötelerinden Türk illerinden gelen bir gençle tanışır. Daha sonra beş yıl sonra Bursa'da karşılaşırlar. Askerî okulda öğrenci olan delikanlı onu evine götürüp ninesiyle tanıştırır. Aradan üç yıl geçtikten sonra anlatıcıya delikanlıdan mektup gelir. Delikanlı savaşta olduğunu ve yaralandığı için ölme durumunun olduğunu söyler. Tek bir isteği vardır oda ninesine bakmasıdır. Torununun öldüğünü öğrenen nine, memleketine geri dönüp vatan için yeni torunlar yetiştirmek ister. *"Türk kal ve olmayanları sev"* cümlesiyle bitmektedir. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere hikâye, Türk milleti olmaktan gurur duyulması gerektiğini ve Türklük bilincinden olup başka milletlere karşı hoşgörülü olunması gerektiğini mesaj vermektedir.

Hikâyede anlatıcı 1. tekil kişidir. Olay zamanı ise delikanlının gönderdiği mektupta "Bu mektubu Milano'dan yazıyorum. (…) Beş haftadan beri muharebedeyim." Cümlelerinden Türk-Yunan Savaşı'nın 1897'li yıllarda olduğu söylenebilir.

Ultimatom 8 Eylül 327 adlı hikâye, bir an hikâyesidir. Aka Gündüz'ün çoğu hikâyesi bir olay çevresinde gelişirken *Ultimatom* hikâyesinde bir olay anlatılmaz. Yazar hikâye boyunca monolog tekniğini kullanmıştır. Yazar, kahramanın hasta olduğu ve onun acılar karşısında hissettiği duyguları kahramanı konuşturarak dile getirmiştir.

Haber adlı hikâye, olay hikâyesidir. Köyde yaşayan erkeklerin Trablusgarp Savaşına çağrılmasını sonucu erkeklerin köyden ayrılırken kocasını ve oğlunu savaşta kaybeden Esma Nine'nin gençleri cesaretlendirecek konuşma yapmasını hikâye eder.

Trablusgarb adlı hikâyede, Trablusgarp Savaşı yaşanacağı vakit tedirgin olan gencin dedesi ve annesinin ona vatanı ve milleti için canından vazgeçebileceğini anlatmalarıdır.

Bombardıman adlı hikâyede, Trablusgarp Savaşı sırasında bir yüzbaşının bombardıman öncesinde ailesini görmek için eve gitmesi ve evinin yıkıldığını, hamile eşinin, babasının ve Canfida adındaki kızının göçük altında kaldığını görmesi konu olarak işlenir.

Cennet Kapısı adlı hikâyede, Trablusgarp Savaşı sırasında savaşan üç askerden bahseder. Aydınlı adlı askerin Bingazi'de İtalyanlarla savaşıp yaralanması sonucu kendini revirde bulması ve öleceğini hissedip mülazımdan annesine mektup yazmasını istemesini konu edinir.

Şukka-ı Senaveri adlı hikâyede, *Bombardıman* adlı hikâyenin devamı niteliğindedir. Aydınlının mektubunu alan annesi Hatice Kadın, yaralı olduğunu bildiği oğlunun yazdığı mektuba cevap bir mektup yazmasını konu alır.

İki Bayram adlı hikâye, manzum biçiminde bir mektuptur. Hikâyede köyde yaşayan insanların savaşta olan erkeklerine köyde olup bitenleri yazdığı mektubu konu alır.

Kayıkçı adlı hikâyede, Trablus limanında kayıkçılık yapan bir Arap'tan bahsedilmektedir. Ailede sekiz kişiye bakmakla yükümlüdür. İtalyanların attığı güllenin kayığına isabet etmesi sonucu ailesine bakmak için peksimet çalmıştır. İtalyan zabitleri bunu fark edip bütün aile üyelerini öldürmüştür. Canlı kalan oğlunun Türk zabitine "İntikamı al!" demesi ile hikâyeyi bitirir.

Ökkeş Bin Mansur adlı hikâyede, Trablus'ta yaşayan dokuz kişilik ailesinin geçimini hecin devesini kiraya vererek sağlayan Ökkeş Bin Mansur'dan bahseder. İtalyan müfrezelerinin hecin deveyi duyup onu zorla almak istemesi sonucunda Ökkeş Bin Mansur devesini devlet düşmanlarına vermemek için üzerine atlayıp uzaklaşmaya çalışır. Bir İtalyan kurşununun isabet etmesiyle devenin üzerinde can veren Ökkeş Bin Mansur hem devesini düşmana vermemiş hem de onu Osmanlı ordusuna göndermiş olmuştu.

Ali Fezāni adlı hikâyede, Kumlar diyarından, memleketinden kalkıp gelen Ali Fezāni şuurlu bir vatanperverdir. Trablus şehrini düşmana vermeyi içine yediremez. Kendisi ve beş arkadaşı ile İtalyanlara karşı mücadelesinde esir düşer ve kurşuna dizilir.

Burak Re'is adlı hikâyede, Burak Re'is, Kaptan-ı Derya ve diğer denizcilerin İnebahtı'yı işgal etmek için çıktıkları seferde vatanları için cesurca ölmeyi göze almalarını anlatır. Denizde karşılarına çıkan Venediklü (Alban Arenyu) ile (Lordanu) düşman donanmalarını yakarlar. Düşman donanmalarını yakan Burak Re'is ve arkadaşları yakalanacaklarını anlayınca esir düşmemek için "Ba'zen, didi. Ölmek de ẓaferdir." diyerek yiğitçe kendilerini ve gemilerini yakarlar.

Hikâyede anlatıcı 3. tekil kişidir. Olay zamanı tam olarak II. Beyazıt dönemi 1499 yılında Akdeniz'de cereyan eder.

Yolda adlı hikâyede, Osmanlı–Rus savaşını konu edinmiştir. Osmanlı Ordusu Batum'a kadar gelerek orayı işgal eder. Veliaht tayyareye binip savaş meydanına gider. Ordunun Rus tayyarelerine yaptığı başarılı kuşatmalar anlatılmış, orada olan İngiliz ve Fransız gazete muhabirlerinin bu durum karşısında şaşkınlıklarını dile getirir. Hikâyenin sonu ise Salih Efendi öncülüğünde üretilen toprak delme makinesinin yakınlarına gelen otuzluk bir

kurşunun patlaması sonucu Salih Efendi'nin kendisini suçlu hissedip o anda intihar etmesi ile biter.

Hikâyede anlatıcı 3. tekil kişidir. Olay zamanı net değildir.

Atanaş'ın Üç Günü adlı hikâyede yazar, Atanaş adlı bir Hristiyan gencin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını konu edinir. Yazar bu hikâyede genel olarak Osmanlının son dönemlerinde toprak kaybetmesi ve azınlıklara karşı davranışları yazar. Bu hikâye üç bölüme ayrılmıştır;

Birinci Gün, Atanaş'ın arkadaşlarıyla dönerken hoşlanmadığı arkadaşı Daskalı ile karşılaşmasını anlatan bu bölüm, Daskalı'nın Atanaş'a askere çağrıldığını söylemesi, savaş sonrasında yaşadıkları topraklarda Büyük Yunanistan devletinin kurulmasını istemesi, Osmanlı ordusunu küçümseyici sözler kullanması Atanaş ve arkadaşlarını kızdırır.

İkinci Gün, Atanaş altı ay askerlik yaptıktan sonra üç günlüğüne geri dönmesi, azınlık olan köy halkının onu eğlencelerle karşılaması, inançlarına uygun kutsaması ve Daskalı'nın köy halkı tarafından zorla askerlik için trene bindirilmesi bu bölümde bahsedilir.

Üçüncü Gün, bu bölümde köye gelen Atanaş'ın mektubundan bahsedilir. Atanaş annesine yazdığı mektupta yaralandığını ölürse vatanı için can verdiğini yazmıştır.

Hikâyede anlatıcı 3. tekil kişidir. Olay II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası Alasonya yakınlarında bir köyde cereyan eder.

Yumurcak adlı hikâyede, arsız, haylaz ve pisboğaz olduğu için adı Yumurcak olan çocuğun bahçelerde marul ve hıyar çalarak geçindiği ve en sonunda ise boğularak denize atılmasını konu alan hikâyedir. Yumurcak, yalnız yaşayan Hacı Onnik ile iyi geçinir. Hacı Onnik onun hırsızlık yaptığını görünce bir daha karşılaşmazlar. En son Hacı Onnik sahilde yürürken cesedini görür ve onu tanımaz. Yaver ve başıbozuk ondan şüphelenip onu Paşa Hazretlerinin huzuruna çıkarırlar. Huzurda Hacı Onnik o cesedin Yumurcak olduğunu hatırlar.

Hikâyede anlatıcı 3. tekil kişidir. Zaman belirgin değildir. Olay İstanbul'un değişik semtlerinde geçer.

Mahkemede adlı hikâyede, İstanbul sokaklarının bozulmasını ele almıştır. İstanbul sokaklarında namuslu aile kızlarına yoldaki erkekler laf atıp rahatsız ederken, alüftelere kimsenin laf atmaması ve onların pek önemsenmemesinden bahsedilmektedir. Hikâye, kahramanın hemşiresini, ortanca kızını ve refikini arabada başka bir adam ile görüp onu

döver. Mahkemede Reis Efendi'ye olayın nasıl geliştiğini anlatırken İstanbul sokaklarında artık namus kavramının bittiğini İstanbul sokaklarını betimleyerek anlatmıştır.

Hikâyede anlatıcı 1. tekil kişidir. Olay yeri Ramazan ayında İstanbul'da bir mahkeme salonudur.

En Büyük Cinayet adlı hikâyede, Sehran adlı bir kadının kocasının sürgün edildiğini duyduğunda yaşadığı acıyı ve hüznü anlatır. Hikâyenin sonunda kocası gelir, hünkâr karşısında hapşırmasının az kalsın onu sürgüne yollamak için sebep olacağını eleştirel bir dille söyler.

Hikâyede anlatıcı 1. tekil kişidir. Zaman ve mekân belirgin değildir.

Bu hikâyelerde genel olarak; Türklük ve Türklük bilinci (*Türk Kalbi*), Trablusgarp Savaşı (*Haber, Trablusgarp, Bombardıman, Cennet Kapısı, İki Bayram, Kayıkçı, Ökkeş Bin Mansur, Ali Fezanî*), İnebahtı Savaşı (*Burak Reis*), Azınlıklar ile ilgili (*Atanaş'ın Üç Günü*), Osmanlı-Rus Savaşı (*Yolda*), İstanbul sokaklarının bozulması (*Mahkemede*) gibi konular ele alınır.

Aka Gündüz yaşadığı dönemin sosyal hayatını hikâyelere yansıtmıştır. Onun bu özelliği hikâyelerinde seçtiği konularda kendini gösterir.

Bir an hikâye *Ultimatom*, iki durum hikâye *Trablusgarb* ve *En Büyük Cinayet* hikâyeleri vardır (Doğan 2014: 27).

Hikâyelerin yapılarına bakıldığında Aka gündüz bazı hikâyelerinin içerisine maniler; *Cennet Kapısı, Şukka-ı Senaveri*, bazen beyitler; *Burak Reis*, bazen de şarkılar; *Atanaş'ın Üç Günü* serpiştirmiştir. *İki Bayram* adlı hikâye ise mensur şekilde yazılmıştır.

Aka Gündüz hikâyelerinde mektuplara da yer vermiştir. *Cennet Kapısı, Şukka-ı Senaveri, Atanaş'ın Üç Günü (Üçüncü Gün)* hikâyelerinin içerisinde mektup türüne rastlanmıştır.

Hikâyelerde olaylar farklı mekânlarda geçmektedir. Örnek verilecek olursa; Baykal (*Türk Kalbi*), Trablusgarp (*Bombardıman, Cennet Kapısı, Kayıkçı, Ökkeş Bin Mansur, Ali Fezani*), Aydın (*Şukka-ı Senaveri*), Trabzon (*Yolda*), Batum (*Yolda*), İstanbul (*Yumurcak, Mahkemede*), Sinop (*Yolda*), Bingazi (*Cennet Kapısı*).

Şahıs kadrosuna çeşitli değildir. Hikâyelerin kahramanları incelendiğinde:

Vatanını, milletini seven ve milleti için gerekirse savaşlarda gözünü kırpmadan canını veren kahramanlar hikâyelerde ağırlıklıdır: *Haber* adlı hikâyede, Tosun, Hacı Bayrakdar; *Trablusgarp* adlı hikâyede, genç delikanlı; *Ali Fezânî* adlı hikâyede, Fezâni; *Burak Reis* adlı hikâyede, Burak Reis, Hasan Reis, Kemal Reis ve Davut Paşa; *Cennet Kapısı* adlı hikâyede, Aydınlı; *Şukka-ı Senaveri* adlı hikâye *Cennet Kapısı* adlı hikâyenin devamı niteliğindedir.

Aka Gündüz'ün hikâyelerinde esas kahramanlar erkeklerdir. Erkekler cesurdur. Erkeklerin savaşlara gitme nedeni şehit olmaktır. Askerlik yapmayan erkekler dışlanır, sevilmez ve korkak sayılır. *Atanaş'ın Üç Günü* adlı hikâyede Daskalı buna örnektir. Öteki kahramanlara bakıldığında bunlar cepheye eşini ya da çocuğunu gönderen, arkalarından dua eden, vatanları için şehit olmalarını ya da gazi olmalarını bekleyen gözü yaşlı anneler (Hadice Kadın), babalar, eşler; (Emine) ve çocuklar (Canfeda) hikâyelerde şahıs kadrosu arasındadır.

Çok yönlü tanıtılmayan kahramanlar Aka Gündüz'ün sanat kaygısı gütmediğini göstermektedir. Yazarın amacının Türklük bilinci oluşturmak, geliştirmek olduğu anlaşılır. Samimi, realist sahnelerle ve canlı diyaloglarla okuyucuyu içine çeker.

Aka Gündüz'ün diğer bir hikâye kitabı *Türk'ün Kitabı* adlı eseridir. Bu eser hikâye, hitabe ve şiirlerden oluşur. "Eserde yer alan hikâyeler sırasıyla şunlardır:

Barut Kokusu, Üçüncü Yüzbaşı, Sulh Mürekkebi, Silah Başında, Ramazan Hocası, Rüzgarın Sırrı, İki Tarih, Acu Mehmet, Piç, Sulhün Ağzı, Hakikatin Hikâyesi, Paşa Kadını" (Oktay 2008: 150)

Eserde hitabe özelliği taşıyan yazılar ise şunlardır:

Bingazi'de Enver Bey'e, Ana Mektubu (manzum mektup), *Kırmızı Cevap, Vatandaş, Fatih'e, İlk Top Patlarken-Arap'a, Meşhed-i Hüdavendig*âr, *Mihrab Önünde, Mahkeme-i Kübra, Gemideki Bayrağım, İsyan, Rauf'a, Gidenlere, Orduya Açık Mektup, Nerelerdesiniz?, Niçin Susuyorsunuz?, Galata, Büyük Padişahımıza Arza, Bir Damla Zehir Daha*" (Oktay 2008: 154-157).

Hikâyelerde, Türk kültürü, gelenek ve göreneği *Barut Kokusu, Ramazan Hoca,* Trablus cephelerindeki başarıları *Sulh Mürekkebi*, Cephede savaşan askerleri *İki Tarih*, düşmanlardan vatanı korumak için delikanlıların mücadelesi *Acu Mehmet*, savaştan kaçan askere mektup *Piç, Hakikatin Hikâyesi* (Oktay 2008: 150), cepheden cepheye, köyden cepheye giden neşeyi, kederi, hasreti müjdelen mektuplar *Bingazi'de Enver Bey'e, Ana*

Mektubu, Kırmızı Cevap, yurtlarına geri dönenler *Gidenlere*… gibi birçok konu ele alınmıştır (Doğan 2014: 28).

Türk'ün Kitabı ağırlıklı olarak yazarın Balkan Savaşları için kaleme aldığı hitabelerden oluşmaktadır (Ceyhan 2009: 1814).

Hikâyelere bakıldığında Türk'ün cesaretini, yiğitliğini ve vatanseverliğini anlatırken, öte yandan cepheden kaçma ve vatana ihanet az da olsa işlenen bir başka durumdur (Doğan ve Ergün 2015: 80).

"Kitapta yer alan şiirleri ise Balkan Savaşları'nın acısını dile getiren *Bozgun* ile *Ah*'tır" (Oktay 2008: 156).

Türk'ün Kitabı da *Türk Kalbi* kadar ilgi ile okunmuş, *Türk Yurdu* ve *Türk Sözü* gibi dergilerde okuyuculara tavsiye edilmiştir (Doğan 2014: 30).

Yazarın üçüncü hikâye kitabı *Hayattan Hikâyeler*dir. Aka Gündüz Birinci Dünya Savaşı yıllarında "dört sene iki ay on iki gün" sürgün için Anadolu'ya gönderilmiştir. Bu sırada Anadolu'yu dolaşma fırsatı bulan yazar değişik vesilelerle tanıdığı insanları ve maceralarını anlattığı eserdir (Aygün 2013: 27). Gözlemlediği insanları ve olayları gerçekçi bir biçimde ele alan yazar, toplumun aksak yönlerini gösterirken düşündürmek ve bir yandan da eğitmek gayesiyle hikâyelerini kaleme almıştır. Bundan dolayı hikâyelerde mizah unsuru ön plandadır (Oktay 2008: 164). Hikâye kahramanlarının isimleri Katmerli Ahmet Efendi, (Silikzade, Hayret, Almanak, Sansar Ali...) ya da hikâye isimleri (Hatır İçin Öldürülenin Hikâyesi, Yürü Ya Kulumun Hikâyesi…) mizah hissettiren adlandırmalardır (Doğan 2014: 32).

Hikâyelerde mekân Anadolu zaman olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır (Aygün 2013: 27). Bu hikâye kitabı gerçek kahramanlar ve dönemin olaylarını yansıtması bakımından önemlidir.

Bu eserde on üç hikâye vardır. Bunlar:

"Katmerli Ahmet Efendi'nin Rüyası, Silikzade'nin Hikâyesi, Hatır İçin Öldürülenin Hikâyesi, Yürü Ya Kulumun Hikâyesi, Hafız Efendi'nin Mebusluk Hikâyesi, Almanak Bey'in Hikâyesi, Küçük Sıhhıye Memurunun Hikâyesi, Sinemacı Hayret Efendi'nin Hikâyesi, Sebatsız Sabit Efendi'nin Hikâyesi, Sansar Ali'nin Hikâyesi, Peltezade Şapiroğrafın Hikâyesi, Gazetelerin ve Gazeteciliğin Hikâyesi, Dertli Müstehliğin Kendi Hikâyesi" (Oktay 2008: 164)

Yazarın bir diğer hikâye kitabı *Demirel'in Hikâyeleri*'dir. Yazar, Cumhuriyet'in ilanından sonra çocuk hikâyeleri kaleme almıştır. Türk çocuklarında milliyetçilik duygularını aşılayıp uyandırmak amacıyla *Demirel'in Hikâyeleri, Meçhul Asker, Gazi'nin Gizli Ordusu* adlı hikâye kitaplarını yazmıştır (Oktay 2008: 170). Üç kitapta Çocuk Kitapları serisinden olup 1930 yılında yazılmış, ayrı yayımlanmıştır.

Demirel'in Mektupları adlı eserde Birinci Dünya Savaşı'nın hatıralarını içeren beş hikâye bulunmaktadır. Bunlar:

Demirel'in Hikâyeleri'nde, Demirel'in Çifte Avı, Yüzden Bir Eksik, Vistül'e Doğru, Makedonya Sucuğu, İstanbul'un İşgali isimli hikâyelerdir (Doğan 2014: 32-33). Kitapta Demirel adlı askerin savaşlarda göstermiş olduğu başarıları anlatır. Birinci Dünya Savaşı günlerinde savaşılan Çanakkale, Makedonya ve Galiçya cepheleri anlatılır. Hikâyelerde yandan Türk ordusunu yüceltirken bir yandan da İstanbul'un işgalinden dolayı etraftaki hüznü hissederiz. Yazar Mustafa Kemal'i umut kaynağı olarak gösterir (Aygün 2013: 26).

Yazarın bir diğer eseri *Meçhul Asker*'dir. İstiklal Savaşı'nda Türk Milletinin, asker, kadın, ihtiyar, çocuk cephede ve cephe gerisinde nasıl bir iman, gönül seferberliği ve umulmadık yollarla cephedeki askerlere sağladıkları desteği anlatan hikâyelerdir.

Kitap, *Meçhul Asker, Öküzden Teyyareye, Cephane Treni, Sarı Doktor, Tehlikeye Hücum, Su Ekmek Muharebesi, Tarihin Sırrı, Armut, Gizli Kuvvet, A. E. G. Behçet, Ordunun Gözü, Askerin Çantası, İsyan, İlk Teyyare, Ana Sözü, İstanbul Hanımı, Salim İnebolu, Pirinç Kama, Ahmet Ata, Topal Ayşe* adlı yirmi hikâyeler içerir (Oktay 2008: 174).

Gazi'nin Gizli Ordusu adlı eserde cephe gerisinde Türk halkının kendi imkânları ise askerine destek olma ve düşman ordusunu vatan toprağından atmak için çabaları anlatılır (Aygün 2013: 27).

Kitap, *Gazi'nin Gizli Ordusu, Sus!, Aslan Aga, Giritli Cafer, Bir İbrik Gaz, Manda Planı, Çoban Ali, Niyetli Akıbet, Bir Çocuğun Hikâyesi, Bir Şehit Anası Diyor ki, Kırık Saatin Hikâyesi* adlı on bir hikâyeler içerir (Oktay 2008: 172).

Türk Duygusu adlı eseri 1940'dan sonra *Yurt Kitapları* adı altında bir dizi kitabın ilkidir. Savaş yıllarının anlatıldığı, toplumun çeşitli duygu ve düşüncelerini yansıtan bir eserdir. Eserde hikâyelerin yanı sıra şiirler, marşlar ve türküler de bulunmaktadır (Doğan 2014: 34). "Hikâyelerin on sekizi yeni, diğerleri de daha önce neşredilen *Meçhul Asker* ile *Gazi'nin Gizli Ordusu* adlı eserlerden alınmıştır" (Doğan 2014: 35). Eser küçük bir antolojiyi

andırır. Enver Behnan, Ceyhun Atuf, Behçet Kemal, Hıfzı Oğuz'un aralarında bulunduğu şairler ve şiirleri mevcuttur (Aygün 2013: 27).

Aka Gündüz'ün *Katırcıoğlu: Avcı Sultan Mehmet Devrinde* adlı eserini "Osman Gündüz *Katırcıoğlu* şeklinde isimlendirmiş ve roman olarak değerlendirmiştir. Bazı araştırmacılar roman olarak değil; hikâye veya uzun hikâye olarak değerlendirmiştir" (Kızmaz 2019: 3-4).

Avcı Sultan Mehmet Devri'nde yazarın, Katırcıoğlu adında halka zulmeden bir eşkıyanın yaptığı kötülüklerin padişah tarafından umursanmayıp karşılık verilmemesini hazmedemeyip yazdığı eserdir (Doğan 2014: 48).

4.2.3. Romancılığı

"Çok yönlü bir yazar olan Aka Gündüz yirmi üç roman yazmıştır. Romanları sırasıyla şunlardır: Bu Toprağın Kızları (1927), Dikmen Yıldızı (1928), Odun Kokusu (1928), Tank-Tango (1928), İki Süngü Arasında (1929), Çapkın Kız (1930), Yaldız (1930), Ben Öldürmedim Kokain (1931), Onların Romanı (1933), Üç Kızın Hikâyesi (1933), Üvey Ana (1933), Aysel (1933), Aşkın Temizi (1937), Çapkın Delikanlı (1938), Zekeriya Sofrası (1938), Odun Kokusundaki Hicran (1938), Giderayak (1939), Mezar Kazıcıları (1939), Yayla Kızı (1940), Bebek (1941), Bir Şöförün Gizli Defteri (1943), Sansanos (1945), Bir Kızın Masalı (1945), Eğer Aşk (1946)" (Doğan 2014: 40).

Aka Gündüz'ün romanlarında, fazilet, riya, baştan çıkarılış kızlar, istemsizce fena olmuş insanlar, keskin, acı, isyan ettirici, bazen ağlatıcı bir dil kullanır. Romanlarda belli başlı tipler farklı durumları temsil eden kahramanlar vardır. Bunlar: havai, zayıf ruhlu, akıllı, ciddi kadın ve erkekler, saf ve masum, sakin bir hayat yaşarken yahut hayatta sığınacak bir yer bulmak için zor durumda kalıp yanlış yola sapan kızlar, ığfal edilen ev kadınları, keyif verici zararlı maddelerin etkisiyle harap olanlar, bunlardan başka büyük inkılapta çalışan kahramanlar, fedakârlar ve Türk büyüklüğünü ve faziletini temsil edenler olarak sıralamıştır (Uraz 1938: 6).

Aka Gündüz, tarih boyunca erkeğinin yanında olan Türk kadınının, mücadelenin içerisinde doğrudan etkin görevler üstlendiklerini, cepheye mermi taşıdıklarını, ordunun başka ihtiyaçlarını karşıladıklarını romanlarında vurgularken (Güneş 2009: 13) bir yandan

da özellikle düşmüş kadınlara romanlarında yer vermiştir. Romanlarında "fuhşa sürüklenen kadınlar dikkat çekici yoğunluktadır ve genellikle aslî kahramanlardır" (Uğurlu 2015: 12). Ondan önceki dönemde aynı konuyu Ahmet Mithat ve Hüseyin Rahmi ele alsa da Gündüz, meseleyi tek bir problem halinde ve ayrıntılı bir biçimde almıştır. Onun her romanında toplumun kötü gözle baktığı kadınlara rastlamak mümkündür. *Bu Toprağın Kızları*'ndaki Masume, Fahriye, Sarı ve Nazlı; *Odun Kokusu*'ndaki Hicran, *Bir Şöförün Gizli Defteri*'ndeki Çiler, *Üç Kızın Hikâyesi*'ndeki Filik, *Zekeriyyâ Sofrası*'ndaki Maviş, *Üvey Ana*'daki Pakize, *Giderayak*'daki Meli yazarın ele aldığı düşmüş kadınlardan bazılarıdır (Doğan 2014:40).

Gündüz'ün romanlarında ele aldığı başka bir konu ise "Kurtuluş Savaşı'nın ve Milli Mücadele'nin önemidir. Yazar, Türk milletinin felaketlere düşürenlere karşı hayli acımasız bir tavır takınır ve sözünü emanet ettiği bazı kahramanları da ona göre konuşturur. Anadolu'nun halkı başta olmak üzere, Türk milleti yüceltilirken, saraya ya da yönetime mensup kişiler şiddetle eleştirilir. Türk ordusu ve Mehmetçik, Milli Mücadeleye gönül verenler kahramanlıkları, cesaretleri ve fedakârlıklarıyla gözler önüne serilir" (Aygün 2014: 29).

Aka Gündüz'ün bir romanlarında işlediği bir başka sosyal mesele ise hırsızlıktır. *İki Süngü Arasında* ve *Sansaros* adlı romanlarda hırsızlığın sosyal çevreden gelen bir problem olduğunu ortaya koyar. Bunun dışında yazar batıl inanç üzerinde de durmuştur. Doğurduğu sonuçları *Mezar Kazıyıcıları*, *Aysel* ve *Zekeriyya Sofrası* gibi romanlarında tartışmıştır. O batıl inancın cahil halk arasındaki kabiliyetini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Farklı olarak halk içinde cehaletin artmasını da romanlarında göstermeye çalışmıştır. *Aşkın Temizi* adlı romanında bu konuya değinmiştir. Pek çok romanında ise Türk askerinin mücadelesini sahneler *Onların Romanı*'nda Sultanahmet Miting'nden, *Aysel*'de Moskof'un kırılıp Kars'ın alındığından söz eder. *Yaldız*'da Kurtuluş Savaşı'nı, *Dikmen Yıldızı*'nda İzmir'in işgalini konu edinir. İstanbul'un müttefikler tarafından işgalini de konu edindiği romanları vardır; *Bir Şoförün Gizli Defteri*, *Yaldız* ve *Zekerriya Sofrası* adlı romanlarda her gün yeni siyasi fırkanın kurulduğu, asayiş işine yabancı polislerin karıştığını İstanbul'u konu alır.

Bunlara ek olarak devletin güçsüzlüğünden kaynaklanan denetim zayıflığından yararlanan kötü insanları ve görevini kötüye kullanan insanları *Kokain, Sansaros* ve *Aşkın Temizi* gibi romanlarında eleştirmiştir. Aka Gündüz'ün romanlarında ele aldığı bir başka konu ise yardımlaşma konusudur. *Bir Kızın Masalı*'nda, *Onların Romanı*'nda gibi romanlarda dostluk ilişkilerini işler. Aka Gündüz toplum içerisinde hor görülen meslekleri de toplum içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu romanlarında ifade etmiştir. Mezar

kazıyıcılarının dışında şoförlüğünde küçümsenen meslek olduğunu ifade ederken o meslekle uğraşanları romanlarında kahraman yapmıştır. Onların bilinmeyen yönlerini göstermiştir. Aka Gündüz romanlarında toplumun yarar sağlayabileceği ve faydalanabileceği kurumlardan bahseder. *Çapkın Kız* ve *Tank-Tango*'da kimsesiz kızların kalabileceği ve çalışabileceği Emekevi, Küçük Fabrika gibi kurumlardan söz eder (Doğan 2014: 43-45).

Aygün (2014); Aka Gündüz'ün romanlarına bakıldığında tezli roman olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, halkçı tarafını ve edebiyatta sosyal fayda prensibine bağlılığını romanlarına da yansıtmıştır. Diğer taraftan, eserlerinde fazilet ve ahlaksızlığın sürekli olarak çarpışması onun ahlakçı yönüyle ilgili olduğunu belirtmiştir (Aygün 2014: 28).

Aka Gündüz'e hangi roman ve romancıyı sevdiği sorusu sorulduğunda:

Bizimkilerden Halit Ziya'yı, Yakup Kadri'yi, Hüseyin Rahmi. Halit Ziya'da edebiyatın ardekoratifini buldum. Yakup Kadri'de Türk dilinin asaletini gördüm. Hüseyin Rahmi'den kendimizi öğrendim. Fakat yazılarımda hiç birisinin tesiri yoktur. Üçünü de bir insanın sevebileceği kadar severim.

Ecnebiler arasında Balzak'ı, Zola'yı, Anatole France'yi, Bayrin'i, Müsset'yi, Maupassant'ı Henri Bernstein'i ve biraz da Moliere'i severim. Niçin biraz? Onu bilemem. Belki az okuduğumdan. İskandinavlardan çok okumadım. Fakat okuduklarım içinde Lom anşene, Galeriya adlı roman üzerimde büyük tesir bıraktı.

Maxim Gorki ve Tolstoi işte iki engin atlas denizi…Gote ve Schiller'den pek az biliyorum ve başka Alman edebiyatına hiç vakıf değilim. Dil eksikliğinden. Bugün İtalyan edebiyatında kuvvetli bir kadın var, buldukça onu okuyorum.

Şarkta Hafız'ı, Kaani'yi hatta Übeyt Zakani'yi temaşa ettim. Bu yolda bana rahmetli Hüseyin Kâmi çok yardım etti. Arap'tan çok hiçbir şey bilmiyorum ve Hindin Tagure'sinden hiç ama hiçbir şey anlayamadığımı –ayıp olsa bile- itiraf ederim (Nüzhet 1937: 16-17).

Aka Gündüz'ün romanlarında kullandığı dili hakkında,

"Cümleler kısa, anlatış çok defa keskin, sözler açık ve terkipsizdir. Üslubunda eskiden yeniye doğru bir yükseliş ve güzelleşme var" (Uraz 1938: 7-8).

Romanlarında dil sadedir. Tamamı samimi ve anlaşılır bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Günlük hayatta kullanılan kelimelere, ifadelere, argo tabirlere rastlanır (Aygün 2014: 30). Yazar okuruyla yarenlik eder havasındadır. Bunların yanında romanlarında üslup itinasızdır. Sanat endişesiyle kaleme alınmadığı için teknik bakımdan zayıftır. Kompozisyon dağınıktır.

Bazen birbirinin tekrarı şeklinde yazılmıştır. Bu yönleriyle onu, ikinci dereceden edipler arasında görmek mümkündür (Uğurcan 1987: 40).

4.2.4. Tiyatro Yazarlığı

Aka Gündüz on bir tiyatro eseri vardır. Bunlar: *Muhterem Katil* (1914), *Yarım Türkler* (1919), *Köy Muallimi* (1932), *Yılmazların İkizler* (1932), *Beyaz Kahraman* (1932), *Yarım Osman* (1933), *Gazi Çocukları İçin- 1, 2, 3* (1933), *Mavi Yıldırım* (1934), *O Bir Devirdi* (1938) (Doğan 2014: 37).

Oyunlarının hemen hepsi, halkevlerinde ya da köylerde bulunan halk odalarında oynanmıştır (Karadağ 1988: 217).

İlk eseri *Aşk ve İstibdat*, Selanik'teki "Eden" Tiyatrosu'nda sahnelenirken halkın galeyana gelmesiyle yarıda kesilmiştir. Tamamlanmamış ve dergideki yayını da daha sonra kesilmiştir (Aygün 2014: 22).

"Milli ve ihtilali eser" olarak nitelendirilen üç perdelik *Muhterem Katil* oyunu vatanın kurtuluşu uğrunda kardeş katili olan bir kimsenin muhterem katil olacağı düşüncesi verilmek istenmiştir. Devrinde büyük ilgi gören oyun, yirmiden fazla oynanmıştır. Oyun dilinin anlaşılır olması, kadronun kusurlu olmaması eseri başarılı kılmıştır (Doğan 2014: 37).

Realist bir yazar olan Aka Gündüz, seçtiği konuları hayattan almaya özen gösterir.

Yarım Türkler, kocasına ihanet eden kadının ile uzun süre Avrupa'da yaşayanların kendi benliklerinden uzaklaşmasını ele alır.

Köy Muallimi, idealist köy öğretmeni olan Ünlü'nün köydeki hizmetlerini ve seviyeyi yükseltmede öğretmenlerin gayretlerinin öneminin anlatıldığı oyundur.

Yılmazların İkizleri, ikiz kardeşlerin mücadelesini gösteren, güçlüklere karşı direnişeleri sonuncundaki başarıyı mesaj veren oyundur (Aygün 2014:24).

Beyaz Kahraman, Aka Gündüz'ün bir perdelik tezli oyunlarından biridir. Vatanın, milletin kutsal olduğunu işlediği oyunda, altmış yaşındaki Türk doktorunun bilimsel buluşundan bahseder. Eserdeki isimler anlamlıdır: Türkoğlu Dayan, Gün Bey, Varol, Olcay (Doğan 2014: 38).

Yarım Osman, Türklerin hürriyetlerine düşkünlüğünü vurgulayan oyundur.

Mavi Yıldırım, Cumhuriyeti kurmak için çaba sarf edenlerin oluşturdukları Mavi Yıldırım teşkilatı mensupları şahsında, Türk insanının İstiklal Savaşına olan destekleri, fedakârlıkları anlatılmıştır.

O Bir Devirdi oyununda ise, padişah tarafını tutan cahil, yobaz insanların cesur ve kahramanlarla yaptıkları mücadelede yenildiği mesajını verir (Aygün 2014: 24-25).

Aka Gündüz'e göre, Türk çocukları Gazi'nin çocuklarıdır. *Yazar Gazi Çocukları İçin* üç ciltlik küçük oyunlar yazmıştır. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından 1933 ve 1934 yıllarında basılan eserler 3., 4. ve 5. Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nda Türk mektebinde oynatılmak üzere yazılmıştır. Dil, çocukların anlayabileceği sadeliktedir.

İlk cilt *Monolog, Kumpara* ve *Mallar Meydanda* başlıklı üç oyun vardır. Bu üç oyunuyla yazar, çocuklara yerli malı kullanmayı, Türk olduklarının şuuruna varmayı, memleketlerini tanımayı, yabancıların hayranı olmamayı anlatmıştır.

İkinci ciltte, 4. Tasarruf ve Yerli Malı Haftası için yazılmıştır. *Satıcı Değil Nah Kafa, Yemişlerin Türküsü, Şık Şık Eden Nedir?, Arılar ve Satıcılar* oyunları yer almaktadır. Bu ciltte de diğerlerinde olduğu gibi yerli malı kullanmak, tasarruf bilincin erişmek gibi konulara ver verir.

Üçüncü ciltte, *Türk Şekeri, Kümes Oyunu, Çiftçiler ve Ekonomik Alfabe* oyunları yer almaktadır. Bu oyunlarda toprağın bakımı, işlenişi, hayvanların yararları gibi konuları ele almıştır (Doğan 2001: 35-36).

"Oyunlar genel olarak değerlendirildiğinde ortaya şöyle sonuçlar çıkmaktadır: teknik bakımdan zayıftırlar. Tezli olarak yazılmışlardır. Hemen hepsinde dil, sadedir. Cümleler kısadır. Yazar, romanlarında olduğu gibi oyunlarında da sosyal meselelere el atmış, çözümler göstermiştir. Bu eserlere bakıldığında, yazarın natüralizm anlayışını yansıtan, estetik endişeden uzak eserler oldukları görülür. Cumhuriyet'in ilanından sonra yazılmış olanlarda, Atatürk ve inkılâpları özenle ele alınmıştır" (Aygün 2014: 25).

4.2.5. Gazeteciliği

Aka Gündüz elli yıla yaklaşan sanat hayatında pek çok gazete ve dergide çalışmıştır. Bunların bazıları şunlardır: *Mâlûmât, Çocuk Bahçesi, Zaman, Genç Kalemler, Hak ve Kadın, Tercüman-ı Hakikat, Tarih, Cihat, Hak Yolu, Bahçe, Karagöz, İleri, Alay, Guguk, Mücadele-*

i Millîye, Peyam-ı Sabah, Yenigün, Tan, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Millîye, Millîyet, Hayat Mecmuası, İzmir, Selânik ve Adana Vilayet gazeteleri, İrtika, Āşiyan, Türk Yurdu, Tercüman, Haber, Açıksöz, Gece Postası, Hizmet ve Āhenk (Doğan 2014: 50).

Aka Gündüz farklı gazete ve dergilerde farklı görevler ve farklı takma isimler kullanmıştır. İzmir'de intişar eden *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerinde Muallim ve Avni; Selanik'e gittiği zaman *Çocuk Bahçesi* mecmuasının seyar memurluğunu yapmış. *Kadın* mecmuasını ise kendisi neşrediyor ve bu mecmuanın kadınlığa ait yazılarında Seniha Hikmet imzasını kullanmıştır. *Genç Kalemler*'de ise aynı müstear ile bazı parçaları vardır (Nüzhet 1937: 11). Mizahi yazılarının bir kısmında Serken Gebin (Uraz 1938: 4), Doğan, Ali Kemal, Muşta, E. A., A. G. (Oktay 2008: 127) ve bazı yazılarında Avni, Enis Saffet (Doğan 2014: 50) takma isimlerini kullanmıştır.

"Aka Gündüz'ün Ercümend Ekrem'le beraber çıkardığı *Alay* gazetesinin ilk sayısı 10 Ocak 1920'de çıkmıştır" (Yücebaş 1959: 15).

"Anadolu'da *Peyam-ı Sabah*, önce İstanbul'da1920'de *Alay* adı ile çıkmıştır. Milli Mücadele'ye katılmak için Aka Gündüz ve arkadaşları Anadolu'ya geçince gazete Ankara'da ve Anadolu'da *Peyam-ı Sabah* adıyla yayınını sürdürmüştür" (Aydın 2009: 102).

Alay gazetesi dışında Übeydullah Efendi'yle *Hak Yol* adıyla bir akşam gazetesi de çıkarmıştır (Doğan 2014: 51).

4.2.6. Hatipliği

Aka Gündüz'ün bir diğer yönü hatipliğidir. Yunan, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarını gören Aka Gündüz, coşkun konuşmalar yapmıştır (Doğan, 2014: 51).

Peyami Safa 9 Kasım 1958'de *Milliyet*'te yazdığı bir yazısında Aka Gündüz'ü 'Politika Hatibi' olarak adlandırmıştır (Yücebaş 1959: 54).

Kalabalığı coşturan heyecanlı konuşmalar yapması "İstanbul işgali sırasında, bir inkılâpçılık ruhunun coşkunluğuyla ele aldığı memleket davalarıyla dolu güzel yazıları, mitinglerdeki heyecanlı konuşmaları yüzünden İşgal Kuvvetleri tarafından tevkif edilen Aka Gündüz Malta'ya sürülmüş"tür (Yücebaş 1959: 7). Bu durum onun etkili konuşmasının sonucudur.

"Aka Gündüz gençliğin tercümanı olarak aksakallı müşirin karşısına çıkıp haykıran ve ardında on binlerce taraftar taşıyan İttihat ve Terakkinin heyecanlı hatibi idi.

23 Ocak 1912'de yapılan (Babıâli) baskınında da rahmetli hatip (Ömer Naci) ile sesleri kısılıncaya kadar Milleti sürüklemek için haykırmışlar ve muvaffak olmuşlardı." (Yücebaş 1959: 32-33).

4.2.7. Mektupları ve Diğer Eserleri

Aka Gündüz manzum, mensur, açık mektup tarzında eserler vermiştir. *İki Bayram*, *Ana Mektupları 1, 2, 3* ve *Oğluma Mektup* manzum olarak yazılmıştır. *Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup* ile *Ebu Hatırat Sait Paşa Hazretlerine Açık Mektup* ise açık mektup biçiminde yazılan eserleridir.

Manzum mektuplarının bazıları *Türk Kalbi* ve *Türkün Kitabı* adlı hikâye kitaplarının içerisine serpiştirilmiştir. Bu mektuplarda Türkün cesaretini, çektiği sıkıntıları, bayrak ve vatan sevgisini gibi konular işlenmiştir (Doğan 2014: 47).

Açık mektuplardan ilki olan *Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup* adlı eserinde Yazar, Paşa'nın donanmaya üç yüz lira yardımda bulunmasının gazetelerde övgüyle karşılanmasını sinirlenir. Paşa'nın haksız bir yolla zengin olduğunu iddia eder. Gündüz, bu görüşlerini yayınlayacağını ve tarihe bir belge bırakmış olacağını ifade eder (Oktay 2008: 182).

Yazarın diğer bir eseri *Ebu Hatırat Sait Paşa Hazretlerine Açık Mektup*'tur. Sait Paşa'nın haksız kazançlarının milletin hakkı olduğuna inanan Gündüz, Paşa'nın sorumluluklarını hatırlatır, davranışlarını eleştirir (Doğan 2014: 48).

Candamarlarımıza Dair İkinci Tetkik, Kırk Milyon Liramızı Nasıl Çalıyorlar! Adlı inceleme Zonguldak Ereğli kömür havzasının sorunları üzerinde durur. Burada madencilerin çok kötü kazalara maruz kaldığından bahseder (Oktay 2008: 183).

Aka Gündüz'ün eserlerine bakıldığında toplumun sorunlarına önem verip ilgilenen ve haksızlıklara, adaletsizliklere karşı çıkan onları eleştiren bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Aka Gündüz'e göre milli şuurun küçük yaşta uyandırılması önemlidir. Milletine yararlı olmayı amaçlayan Gündüz, taze dimağlar diye adlandırdığı çocukları okuldaki eğitim

dışında; yerli malı kullanmak, vatansever olmak gibi konular hakkında bilgilendirmeyi amaçlamıştır (Doğan 2001: 34).

Çocuklar için iki kitap hazırlamıştır. Bunlardan ilki 1928'de yayımlanan altmış dört sayfalık *Çocuk Kitabı*'dır. Eserde yirmi altı şiir bulunmaktadır. Harf İnkılabı'ndan bir ay sonra Latin harflerle basılmıştır. Bu kitapta çocuklar düşünülerek yazılan şiirler, eğitici, öğretici ve eğlenceli nitelikler taşır. Ayrıca eserde çocukların oynayabileceği "Oyunlar" ve "Koyun Kuzu Oyunu" adlı iki manzum oyun da vardır (Oktay 2008:136).

Çocuk Kitabı adlı eserde yer alan şiirler şunlardır: *Gazi, Ben Neyim?, Adım Ne?, Türk, Anadolu, Haksızlık, Merdiven, Yelkenli Gemi, Davet, Temizlik, Şehit Çocuğu, Heves, Oyunla Ders, Bir Günlük İşim, Parmaklar, İyi Çocuklarız, Lale Masalı, At, Eşek, Deve, Köpek, İlkbahar, Sonbahar, Nüfusa Yazılalım, Sakarya*. Şiirlerin isimlerine bakıldığında yazarın çocukları hem eğlendirmek hem de bir şeyler öğretmek amacında olduğu anlaşılmaktadır.

Bir diğer kitabı ise 1929'da basılan seksen sayfalık *Yazı Kitabı*'dır. Latin harflerini yeni öğrenen çocuk ve yetişkinlere daha iyi yazı yazmalarını amaç edinmiştir. Kitapta noktalama ve imla kuralları dışında, yazı yazmayı güzelleştirmek için alıştırma metinleri de vardır. Bunların yanında büyük harf yazımı, mektup zarflarının üzerine yazılan yazının yazılışı ile ilgili farklı öğretici bilgiler içerir (Doğan 2001: 35).

"Aka Gündüz'ün *Çocuk Sesi* adlı dergide yayımlanmış altı adet marş, şarkı ve şiiri bulunmaktadır" (Doğan 2014: 49). Bunların yanında "Aka Gündüz, zarif mizahlar, fıkralar, müsahabeler yazmış ve hepsinde muvaffak olmuştur" (Uraz 1938: 8).

4.3. Aka Gündüz'ün Eserleri

Aka Gündüz çok yönlü bir yazardır. Roman, hikâye, şiir, tiyatro, açık mektup gibi birçok türden eser vermiştir. Bunların yanında gazetecilik ve hatiplik de yapmıştır.

Romanları:

Aka Gündüz yirmi üç roman yazmıştır.

1. Bu Toprağın Kızları (1927)
2. Dikmen Yıldızı (1928)

3. Odun Kokusu (1928),

4. Tank-Tango (1928)

5. İki Süngü Arasında (1929)
6. Çapkın Kız (1930)
7. Yaldız (1930)
8. Ben Öldürmedim Kokain (1931)
9. Onların Romanı (1933)
10. Üç Kızın Hikâyesi (1933)
11. Üvey Ana (1933)
12. Aysel (1933)
13. Aşkın Temizi (1937)
14. Çapraz Delikanlı (1938)
15. Zekeriya Sofrası (1938)
16. Giderayak (1939)
17. Mezar Kazıyıcıları (1939)
18. Yayla Kızı (1940)
19. Bebek (1941)
20. Bir Şoförün Gizli Defteri (1943)
21. Sansaros (1945)
22. Eğer Aşk (1946)

Hikâyeleri:

Aka Gündüz hikâyeler de yazmıştır. Yazarın hikâyeleri gazete ve dergilerde yayımlanmıştır.

1. Türk Kalbi (1911)

2. Türkün Kitabı (1913)
3. Katırcıoğlu, Avcı Sultan Mehmet Devrinde (1916)
4. Hayattan Hikâyeler (1928)
5. Demirel'in Hikâyeleri (1930)
6. Meçhul Asker (1930)

7. Gazi'nin Gizli Ordusu (1930)
8. Türk Duygusu (1941)

Şiir Kitapları:

Aka Gündüz "Rumeli'de, Kafkasya'da Anadolu'da bozgundan bozguna giden milletin haline ağlamış ve ağlatmıştır. Bu şiirlerini 1918 yılında *Bozgun* adındaki kitabına toplamıştır" (Uraz 1938: 5).

1. Bozgun (1918)

Piyesleri:

Aka Gündüz'ün, oyun yazarlığıyla da ele alınması gereken biridir. Sahnelenen oyunları da vardır.

1. Muhterem Katil (1914)
2. Yarım Türkler (1919)
3. Köy Muallimi (1932)
4. Yılmazların İkizleri (1932)
5. Beyaz Kahraman (1932)
6. Yarım Osman (1933)
7. Gazi Çocukları İçin-1 (1933)
8. Gazi Çocukları İçin-2 (1933)
9. Gazi Çocukları İçin-3 (1934)
10. Mavi Yıldırım (1934)

Aşk ve İstibdat (Ekim 1908-1909'a kadar bir derginin 16-25. Sayılarda tefrika edilir fakat tamamlanmamıştır. Piyes ise yarıda kestirilmiştir) (Aygün 2013: 41).

Diğer Eserleri

1. Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup, Zenginler Cetveli: 1 (1916)
2. Ebu Hatırat Sait Paşa Hazretlerine Açık Mektup, Zenginler Cetveli:2 (1916)

3. Can Damarlarımıza Dair İkinci Tedkik: Kırk Milyon Liramızı Çalıyorlar! (Milli ve İktisadi Tetkikler) (1925)

4. Yazı Kitabı (1929)

Kaynaklarda Adı Geçen Kitaplaşmamış Eserleri

1. Açık Mektuplar
2. Bir Ahlak Meselesi (Roman)
3. Catarbı
4. Cehennemin Çocuğu
5. Çile (Roman)
6. Çilingir Sofrası (Roman)
7. Enginin Esrarı (Roman)
8. F.A.N Çetesi (Roman
9. Güzellik Kraliçesi
10. Hatır İçin Öldürdüler
11. Ilgaz (Roman)
12. İnkılâp Çocukları
13. Kan Kardeşler
14. Kurbanlar (Tiyatro)
15. Malta Gecesi
16. Mavi Güneş
17. Muşta
18. Ocak
19. Ocaklılar
20. Ok
21. Sana Benziyor (Roman)
22. Sarı Zeybek(ler) (Roman) (Yazarın çok sevdiğini söylediği eserlerdendir. Cumhuriyet'te tefrika edilmiştir.)
23. Sürgünde
24. Tarpı (i) (Roman)
25. Türk ve Kaplan
26. Ulvi Serseri

27. Ümit Dünyası (Roman)
28. Vatanımızın Hikâyesi (Küçük Hikâyeler)
29. Yıldırımlar (Roman)
30. Zifaf Hatırası

5. TÜRK KALBİ ADLI ESERİN HARF AKTARIMI

Türk kütübẖānesi ‘aded: 1

Türk Ḳalbi

Mü’ellifi:

Aḳa Gündüz

Nāşirleri:

Ḥācı Muḥammed Ṭāhir, Aḥmed Ṭa‘lat

Birinci ṭab‘ī

(Her ḥaḳḳı maṭba‘a-ı ḥuḳūḳiyyeniñdir.)

Maṭba‘a-ı ḥukūḳiyye: Bāb-ı ‘Āl ī Ebussu‘ūd Cāddesinde numara (19)

1327 (1911)

Türk Ḳalbi

(3)Çoḳ zengin bir deliḳanlı idi. Onuñla ṭanışdığımız zamān, ṣaḳosunuñ ceblerini, ḫırḳasınıñ ḳoynunı manatlar, rublelerle dolı gördüm. Doġduġı maḥali bilmem, faḳaṭ geldigi yer, Türk ili idi. Her vaḳit baña, Bayḳal'ıñ öbür ṭarafındaki memleketini, iḳlimini, dağlarını, ṭavarlarını ḥikâye iderdi. Baḥs iderken ayaġa ḳalḳıp, ḫırḳasını ḳavuşdırur ve gögsünü şişirerek:

- Ḳarındaş, ḳarındaş! dirdi. Orası Türk ilidir. Orası bir ocaḳdır ki hālā yavaş yavaş, için için tüter, bir sivri yamaca ṭırmanıp da o bacalardan tüten **(4)** esmer ve beyāż dumanlarıñ birer gelin ḳız gibi ṣalındığını, inceldigini yükseklere, çoḳ yükseklere uça uça eridigini görseñ, derin bir īmān ile içiñden dersiñ ki:

- Bu ocaḳ sönmeyecek, hīç sönmeyecek…

O vaḳit <<ḳarındaşım>> coşar coşar, coşardı. Ḳoyı, derin, nāmütenāhī göklerde birer aġlamış yavuḳlı gözi gibi ışıldayan yıldızları.. Ezelīyetden, ebediyete ṭoġrı bir ḫaṭ çeken açıḳ toz mā'īsi, nurlı ṣaman yolunı.. Ba'żı bir beg ḫançeri gibi ḳıvrıḳ ve parlaḳ, ba'żı bir altun tepsi ḳadar ṣarı ve ḥaşmetlü ve ba'żı da bulutlarıñ kenarından bir ṣırma tuġ gibi sevimli ve heybetli ayı bilirim. Eteklerinde baygın çam ḳoḳuları dalġalanan çenār ormanlarını, ḳayalarınıñ diplerinde gürgen demetleri fışḳıran ḳurı ve sincabī berzaḫları.. Ḳırılmış bir āyīne gibi ötede beride parıldayan gölcükleri.. ve ḳışın, beyāż, çoḳ beyāż, ebedî beyāż, nāmütenāhī beyāż çölleri de bilirim.

Sīneleri üzerinde en'ām ve eḥadīs, yanlarında cirid ve ḳılıc, atınıñ ṣaġrısında yavuḳlı ṭaşıyan baḫtiyār deliḳanlılar ṭanırım.. Aḳ ṣaḳallı 'ulemā meclislerinde diz çöken begleri; boyun[1] büken ā'yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım.

(5) Hep bunları baña, Baykal'ıñ arka ṭarafından esip gelen bu aṣīl deliḳanlı[2] bildirdi, hep o ṭanıtdı. Ve o zamān o ayaġa ḳalḳup, ḫırḳasını ḳavışdıraraḳ, gögsüni şişirirken; ben de ellerimi ḳavışdırır, gözlerimi ṣıcaḳ ḳalbimiñ ṣıcaḳ yaşlarile parlatır:

- Selām.. dirdim, Selām saña Türk ili..

***

[1] Aktarılan eserde *boyun* kelimesi yazılmamıştır. Bağlama göre tamamlandı.

[2] *Deliḳanal* şeklinde yazılmış; *delikanlı* biçiminde bağlama göre düzeltilip aktarılmıştır.

O ġayp oldı, ben hāyhūya daldım. O mechūllerde ben girdbādlarda ḳaldıḳ. Bu ayrılıḳ beş yaşına giriyordu, Ramażān idi, hālā ḫaṭırlayamadıġım bir iş içün Burusa'da bulunıyordum. İkindi namāzından ṣoñra Ulu Cāmi' den çıḳarken biri ḳolımdan tuttı, ben oña, o bana baḳdı.. O beni ṭanıdı ben ḳarşımda bir ḥarbiyeli gördüm, bir laḥza, bir laḥza daha..

-Ḳarındaş, ḳarındaş, beni ṭanımadıñ mı? Bu kesik, āhenkdār, hecları sivri su'āl başımı bir s̱āniye sersemletdi gözlerimi ḳapayup açdım, evet, evet.. o idi, Bayḳal'ıñ öbür ṭarafındaki iḳlimleriñ evlādı.. Türk iliniñ oġlı.. Ḳavuşduḳ, yine ḳavuşduḳ. Baḳışdıḳ, yine baḳışdıḳ. Onıñ göñline sevinc, benim gözime yaş doldu. Geri çekildim, **(6)** bir daha baḳdım. Uzun boyı, ince beli, geniş omuzları biraz daha ḳışa bacaḳları; yaḳası ḳırmızı lācverd bir elbise içinde dimdik idi. Ṣol yanında ḳabżası arslan başlı bir kılıc, yaḳasında şırma yazılı bir: <<ḥarbiye-i şāhāne>> ḳollarında ucı sivri ve fes rengi şerīd.. O güldi, ince ve biraz düşük bıyıḳları altındaki dudaḳları ḳımıldadı:

- Bir Türk żābiṭi oluyorum..

Ḳolıma girdi ve haydi eve.. didi. Yüzine baḳdım.

īżāḥ itdi:

-Altı ay var, nenem memleketden geldi. Zavallı dağlar, diyārlar aşdı. İstanbul'da beni buldı. Orada biraz ḳaldıḳ, imtiḥānlar biter bitmez baña, oġul didi. Haydi beni Burusa didikleri şehre götür. Buraya geldik. Cāmi'leri Ata Sulṭānlarıñ türbelerini gezdik, ḳınalı şaçlı başını o ma'bedleriñ eşigine, ince dudaḳlarını o türbeleriñ eteklerine sürdi. Oguz Ḳara Ḫān nesline namāz itdi. Du'ā ḳıldı; Avuç açdı.. Ramażān geldi, kiralıḳ evimizi açdı, şimdi her aḳşam belki on sofraya aş yetişdiriyor. Sen de gelmez misiñ ḳarındaş? Saña seniñ aşını, Türk aşını, darı aşını yedirem…

(7) Eve girdik. Beni nenesiniñ yanına götürmek istedi. Oṭadan çıḳtıḳ, ṣofayı dolaşdıḳ, taḫta merdivenleriñ dibinde maṭbaḫ kapusınıñ yanındaki sedir üstüne bir iḫtiyār ḳadın diz çökmüş tesbīḥ çekiyor ve aşçı kadınlarıñ işine neẓāret idiyordu. Yanına ṣoḳulduḳ, beni taḳdīm itti.. Nine ḳalın şal ḫırḳasınıñ uzun yenlari arasından ince, beyāż, mā'ī damarları gözüken ḳınalı bir el çıḳarup uzatdı, egildim, ṭutdum, dudaḳlarıma götürdüm. Ḳaşlarını örten yaşmaġını biraz ḳaldırdı. Kenarları çizgi çizgi olmuş bir çift siyāh göz, derinden baḳar gibi gözlerime dikildi:

-Türksen mü sen, oḳul?.

-Evet nine

Türk ḳal, ve olmayanları sev..

Ṣoñra gözlerini indirdi, aşçıya işāret itdi ve tekrār tesbīḥini çekmege başladı…

***

Seneler ne inṣāfsız ve eli çabuḳdur. Aradan yine üç danesi ṣıyrılup geçti. Ḳarındaşıñ iki seneden beri żābiṭ olduġunu biliyordum. Faḳaṭ nerede? Rūm ilinde[3] mi Anaṭolı da mı? Bu tereddütüm çoḳ sürmedi. Bir gün postadan **(8)** üzeri belki yigirmi def ‘a mühürlenmiş bir ẓarf aldım. Açdım. A.. Onuñ yazısı:

<<Ḳarındaş>>

<<Bu mektūbımı Milona’dan yazıyorum. Belki beni unutmuşsuñ eger böyle ise darılmam; göñüller bir olsun. Faḳaṭ saña recā iderim ninemi unutma.. Ben beş haftadan beri muḥārebedeyim. Saġa, sola, āteşe, bārūta ṣaldırdıḳ. Süngüleri düşman bagrına daldırdıḳ, Türk sancaġına şānlar aldırdıḳ. Faḳaṭ benim ḳısmetim bu ḳadarmış. Bir hafta evvel, çoḳ degil, iki yerimden yaralandım, faḳaṭ yavuz yara! Niḥāyet dört beş gün yaşayabilecegim. Ẕāten bir Türk mülāzımcıgınıñ bundan çoḳ yaşaması görülmemişdir. O ḳoşar, çalışır, terler, ḳan ḳuşar ve eñ ṣoñra insānlardan ziyāde ḥaḳḳıñ mükāfātını görür: Ya yıḳılan bir istiḥkāmıñ gūşesi altında ezilir.. Veyā bir ḳurşuna cān bağışlar.

Bir Türk mülāzımınıñ ḥaḳḳı şehādet mülküniñ elindedir. Eger haḳḳını isterse, yalñız o melek uzatır, verir..

Sen Türksüñ ḳarındaş; imdi bir Türk mülāzımınıñ rūḥuñdaki derinlikden ḥişşe al. İşte o rūḥuñ derinliginden gelen bir nidā ile saña söylüyorum ki benim bu dünyāda, bu vaṭanda, bu millette **(9)** ne ḥaḳḳım varsa hepsini aldım. Şehādet melegi onlarıñ hepsini iki ḳurşunuñ üzerine baglayup ta.. sīneme dek attı, benim ḥaḳḳım ḳalmadı. Eger başḳalarınıñ ḳalmış ise bu Türk mülāzımcıgına ḥelāl itsünler..

Ḳarındaş, yalñız ortada bir ḥaḳ daha var ki hepsinden büyüktür: Ana ḥaḳḳı.. ninemi git gör. Saña adresini leffen gönderiyorum. Onı tesellī itme, çüñki iḥtiyācı yoḳdur: Türk ninesidir… Dün gice şedīd bir nöbet geldi, nenemi ṣayıḳladım: Beni ṭaḳımımıñ çavuşu oḳşadı. Küçük yegenlerimi çaġırdım: Onbaşı alnımı öptü. Bu oḳşayış o būse baña raḥatlıḳ virdi. Uyudum, rāḥat rāḥat nefes almaġa başladım. Uzaḳda bir yeşil vādīden atlılar geldiler, eñ öñlerinde bir deliḳanlı, ḳara bıyıḳlı nūr yüzli, pehlevān baḳışlı bir deliḳanlı yanıma

[3] *Rūm ilide mi* şeklinde yazılmış, *Rūm ilinde mi* biçiminde bağlam göre düzeltilip aktarılmıştır.

şoḳuldu. Ḳuvvetim yoḳdu; bu bahadūrı ancaḳ dize ḳalḳup selāmladım. O ḳır atından egildi, şol eliyle omuzımı oḳşadı, ṣaġ eliyle başıma bir şey ṭaḳdı, egildim, ḳalıncak parlayan çamurluġuna bakdım; başımdaki: Bir << Aḳ tuġ>> imiş..

-Sen kimsiñ? didim.

- Bir Türk.. didi. **(10)**

- Adıñ ne?

- Erṭuġrul…

Gözümi açdığım zamān, çavuş gülüyor, bir şey söylemek istiyordu:

-Ne var? didim.

- Düşmanı sürdük atdıḳ efendi..

Ḳarındaş, artıḳ ben ḫasta, yaralı, kimsesiz degilim.

Yoruldum ḳarındaş, ninemiñ ellerinden seniñ gözlerinden öperim. Beni unut ki başḳalarını düşünebilesiñ.>>

***

Hemen ninesiniñ bulunduġu maḥale koşdum. Ḳonaġınıñ ḳapuları ardına ḳadar açıḳdı, eşyalar, denkler, ṣandıḳlar hepsi baġlanmış baġçeniñ ortasında yıġılmışdı. Ḫuddām u tevabi‘ hepsi meşġūl idiler. İsmimi virdim, bir daḳīḳa sonra bir uşaḳ geldi:

-<<Esmā Begim>> sizi gözlüyor, didi.

Yuḳarıya çıḳdım, nine, yine ḳalın şal ḫırḳasınıñ bol ve uzun yanlarından elini çıḳarup uzatdı. O naḫīf u nārīn eli öptüm. Dudaḳlarında bir tebessüm vardı. Baña:

-Ḳarındaşıñ şehīd oldı..

(11) diye ḫafīf bir sesle iñledi ve elindeki telgrafnāmeyi gösterdi, gözlerim doldı, dudaḳlarım titreyordı. Şaḳaḳlarımda ince bir ṣancı peydā oldı. O, hālā mütebessim ve sākin:

-Artıḳ gidiyorum, didi. Oraya, oraya..

Ve eliyle uzaḳ ufuḳları gösterdi. Dimek Bayḳal'ıñ öte ṭarafındaki iḳlimleriñ bu Esmā Beg mi yine gidiyor, mevsim ḳuşları gibi yurduna ‘avdet idiyordu. Lüzūmsuz bir söz olaraḳ:

-Niçün gidiyorsuñuz? didim.

Elimi, ḫafīf bir ḫarāretle yanan avuçları içine aldı:

-Burada artıḳ bir işim ḳalmadı. Oḳlumı orada ṭoġurdum, burada şehīd itdim. Şimdi işim oradadır. Orada ḳızımıñ ṭoġurdığı iki dane daha var, onları da orada büyütüp burada şehīd edecegim.. İşte bunuñ içün gidiyorum.

Ve başını egdi, ḳapıdan çıḳan eşyālara baḳa baḳa yine ince tesbīḥini çekmege başladı.

İki sa‘at ṣoñra hepimiz vapurda idik. Liman esmer bir gölge altında yavaş yavaş ḳararıyor ve ta orada, Üsküdar yamaçlarında ba‘ż pencereler birer alev gibi parıldıyordu. Üçüncü düdük çaldı, ḫalaṭlar toplanmaġa başladı. Soḳuldum, **(12)** <<Allah selāmet virsün>> diye elini öpdüm. Ṣol elini yanından çıḳardı, parmaġında iri yāḳūt bir yüzügi çıḳararaḳ baña virdi ve << bu yādigār olsun; Selāmetle ḳal>> didi. Ṣandala atladım, bu ḳıymetdār yüzügüñ virdigi merāḳla ötesine berisine baḳdım üç ṭarafından eski Türkçe ḫaṭṭıyla şu cümle menḳūş idi:

<<Türk ḳal, ve olmayanları sev>>

(13)Ultimatom 8 Eylül 327

Ġālibā, yine taḥta ḳaşıġımıza bir yudum ḳan ḳısmet olacaḳ..

Düşündükleriñiñ öñünde egilmiş gözlerñi biraz ḳaldır da gökyüzine baḳ! Ayı ve ucundaki yıldızı göriyor mısuñ? Bir gizli ṣıtmanıñ nöbeti altında ḳalan genc ḳızlar gibi ne için için, ne derin derin nefes alıyor. O benim ḳamerim bu seniñ yıldızıñ mıdır? Şübhe itme, ikisi de bizimdir. Dikḳat it, işte seniñ de sīneñ ḳabarıyor, yüregiñde bir aġırlıḳ var degil mi? Dikḳat? Şaḳaḳlarıña yavuz bir ṣancı yapışmadı mı? Dizleriñiñ etrafiña nemli bir bez ṣarıyorlar gibi oluyor. Orada, gögsüñüñ ża‘īf kemik taḥtası altında bir şey var**,(14)** ötüyor, boġazıñı ṭıḳıyor, ḳalbiñ midir o? Neden dertlenmiş? Yerinde rāḥat rāḥat durmayacaḳ ne sebeb var? Derdiñi dökmek, saña bir şeyler söylemek mi istiyor? Eger öyle ise haydi gözleriñi ḳapa, ṣol eliñi onuñ üstüne baṣ? Ve diñle..

Faḳaṭ dur, o söylemege başlamadan ocaḳlı oṭanıñ dīvārından babañıñ kılıcını al ve öñüñe ḳoyduḳdan ṣoñra ṣaġ eliñi paşlı ḳabżasınıñ üstüne ḳoy! Bilmez misiñ? Ḳılınç ḳabżası üstünde söylenen sözler ṭoġrı, diñlenen sözler doġrıdır!.. Türk atası böyle dimiş..

Evet böyle? Şimdi diñle, artıḳ çarpmıyor. Durmuş gibi degil mi? Faḳaṭ bu durġunluḳ saña daha derin bir yorġunluḳ viriyor, bilirim. Çarpan bir ḳalb; ölmeden dururşa çoḳ acı, çoḳ ḳorḳunc, çoḳ dehşetlidir. Diñliyor mısıñ? Ne diyor:

-Ben çoḳdan yaralı idim, o ḳadar ki şu küçük vücūdum bir ḳan pıḫtısı olmuşdu. Ġıdālarım irin idi. Gülmek içün nefes alamazdım, çünki delik deşik idim. Ölmedigime şaşıyordum. Bu ḫasta bu acıḳlı, bu yaralı ḥālime kimse[4], senden başḳa kimse acımıyordı. Ẕāten sende, ben deġil miydiñ, bilmem naşıl oldı, bir duraḳ, bir daḳīḳalıḳ **(15)** bir duraḳ saña bir cesāret virmiş ve o zamān ḥiss itmiş idim ki elleriñ, ḳollarıñ oynıyor. Bir s̱āniye ṣoñra üzerime ılıḳ bir ṣu serpildi; bir pamuḳdan yumuşaḳ bir el her ṭarafımı oḳşadı yıḳadı, sildi, ṣardı.. Ben yeñiden ḳuvvet, yeñiden cān u cesāret bulmuştum. Bu ṣarılı ve sevilen vücūdumla yavaş yavaş, Allah'ımı düşünerek her şey'i düşünerek çarpmaġa, yaşamaġa başlamışdım.

Lakin ne olıyordu? Bir zamān ṣoñra yine ne olmaġa başlamışdı. Ṣarġılarım deġişirken, yaralarım yıḳanırken bir acılıḳ bir yaḳarlıḳ ḥiss idiyordum. Ara ṣıra, ḳaldırılan yaḳınıñ yanından sivri bir şey baṭıyordı, 'acabā ṭırnaḳ mı? idi o?

Ḫayır.. Ben de, sen de aldanmışız, ṣarġılara gizli bir zehir sürülmüş… Daha çoḳ yaralandım. Öyle ki senden, büyük babañdan, büyük anañdan utanmasam ve senden emīn olmasam, durmaḳ, büsbütün durmaḳ isteyeceġim.. Ben yaralanmaḳ, boġulmaḳ, ḳahrolmaḳ içün mi doġdum?

İşte şimdi daha derin bir ḳahır 'az̲āb içindeyim. Ne vaḳitden beridir saña söylemek, seniñle derdleşmek istiyordum. Ben teḥlikedeyim; sen de teḥlikedesiñ!.. Doġrı söylüyorum. **(16)** Eliñ babañıñ ḳılıcı ḳabżasında iken seni aldadamam ḳorḳarım.. İşte o ḳabżanıñ paşlı nāmlūsına baḳaraḳ saña yemīn idiyorum:

Ḳorḳma, ne ḳadar yaralı, ne ḳadar ḫasta olsam seniñle beraber? Olmak mı? Ben onı çoḳ tecrübe itdim; ve añladım ki yaşamaḳ içün ölmek lāzımdır.

Haydi şimdi sen de beni te'mīn it, söylerken, faḳaṭ elini o kemik ḳabżadan ḳaldırma! Haydi söyle diyorum; Açıḳ söyle ki arḳañda birçoḳ mezārlar var, seni diñliyorlar, baña söyle ki nifāḳdan; fesāddan, ḳaḥbelikden ḳaçacaḳsıñ; onlardan nefret ideceksiñ. Baña yemīn it ki saña nifāḳdan, fesāddan, ḳaḥbelikden dem uracaḳları sen ezeceksiñ..

Ha, şöyle.. Şimdi bu teḥlikeye gelelim; bu teḥlikeniñ çāresine baḳmaġa çalışalım. Artıḳ mādāmki bir olduḳ, birlik bizi doldırdı. Hīçbir māni' ḳalmadı.

Artıḳ ḳaldır ḳılıcıñı ve aç gözini?

[4] *Kime* şeklinde yazılmış, *kimse* biçiminde bağlama göre düzeltilip aktarılmıştır.

***

İşitdin mi? söyleşdiñ, derdleştiñ mi? Öyle ise haydi çarıḳ pāzārına gidelim. Yola dayanır, yumuşaḳ, dipleri ḳavī bir çift çarıḳ alalım. Dolaḳlarıñ ṣaġlam olsun; ṣıḳ ve baġla daġarcıġıñı!.. Anañıñ elinden, **(17)** yavuḳluñuñ ṣaçından, ḳızanlarıñ gözlerinden öp.. Bilmez misiñ, gözden öpmek ayrılıḳdır. Haydi öp çünki ayrılacaḳsıñ. Ve bu ayrılıḳ belli degildir. Dönmegi ‘aḳlıña getirme.. Uzaḳdan gelen bu bārūt ḳoḳularını ḫayra ‘alāmet ṣanma! Hem ḳarşı daġlara baḳ. Güneş naṣıl batıyor, orada görüñenleriñ üstünde bir ḳızıllıḳ var ki göge ḳadar yükseliyor neye beñziyor? Ġāzīleriñ ḳanına, şehīdleriñ al ḳanına, sancaġınıñ ḳanına degil mi?

Öyle ise haydi ḳardaşım, o ḳızıl renge bulaş al çabuta ṣarıl.. Nereye mi gideceksiñ, niçün mi yollanacaḳsıñ? Onı ben bilmiyorum. Bilmiyorum ammā, saña ṣaġlıḳ vireyim. Ḳaṣabaya git, çarşu boyundan geç, ulu mescidiñ gūşesinden ṣap deboyı görürsüñ. Çaḳır mülāzım oradadır. Oña git bir pat it ve ṣor. O saña hepsini söyler..

Haydi şimdi Allah yolunı açıḳ itsün!

(18)Ḫaber

İnce beyāż kāġıddan ma‘mūl pencereli ḳahveniñ öñünde oṭuranlar, imāmıñ dere yolundan ḳoşa ḳoşa geldigiñi gördiler. Köyüñ eñ şen iḫtiyārı olan Ḳanber Aġa derḥāl ayaġa ḳalḳdı ve uzun çubuġunu ṣallayaraḳ hayḳırdı:

-‘Aşḳ olsun, ḥācı imāma be! Bu yaşdan ṣoñra ne yavuz da sekiyor.

Ḳahveci ‘Oṣmān usta cevāb virdi:

-Ney oġul, Mekke hevāsı yaradı. Baḳ hepimize ṭaş çıḳartıyor.

İmām Efendi nefes nefese ḳahveniñ öñüne geldigi vaḳit **(19)** oradakiler ḥālā ṣamīmī ve ṣāf, gülüyorlardı. O ḳoynundan çıḳardıgı büyücek bir kāġıdı göstererek:

-He…y, deliḳanlılar! Ḥāżır oluñ bayram var! diye seslendi. Ḳahḳahalar ṣuṣdı, vücūdlar doġruldı, gözlerim İmām Efendiniñ beyāż ṣaḳalları arasında penbe bir çift ḫat şeklinde duran dudaḳlarile merkūz ḳaldı. O, oṭurmaġa lüzūm görmeden bir iki geniş nefes daha aldı ve laṭasını biraz ḳaldıraraḳ ṣaġ ayaġını ḥaṣır iskemleniñ çatmasına dayadı:

-Añlamadıñız mı? Bayram var diyorum. İşte ḥaceti… Şimdi yeñi candırma getirdi. Devletimiz İtalyanlarla cenk i‘lān itmiş. Düşman Ṭrablusġarb vilāyetimizi istiyormuş, kimse

bize yardım itmiyormuş. Herkes çekilmiş. Biz Allah'ımızla baş başa ḳalmışız. Devlet bütün redīfleri ṭoplayor. Muḫtār cāmi‘ oṭasında puṣulaları ayırıyor. Şimdi gelir..

İmāmıñ bir laḥẓada ṣıraladığı bu ḥavādiṯ bütün orada bulunanlarıñ, şaḳaḳlarında, ḳoltuḳları arasında, dizleriniñ eṭrafında ḫafīf ve serin bir ġıcıḳ ḥāṣıl itti. Hepsi her kelimeyi tāmāmen añladıḳları ḥālde yine:

(20) –İtalyanlar ile mi?... diye ṣormaḳdan kendilerini alamadılar.

İmām ‘aṣabī bir sesle tesbīḫini bir ṭop idüp diziniñ üstünde ṣıḳırdatdı:

-Evet İtalyanlar ile. O İtalyanlar ki bundan beş altı gün evvel Arnavutluḳ deñizlerinde iki ṭorpidomuzı baṭırmış.

– ve öyle…

Ḳanber Aġa sözini keserek:

-Ṣuṣ Ḥācı İmām! diye baġırdı. Onları baṭırdı ise bizi de baṭıramadı ya.. Ne güne durıyoruz?

‘Ālī Kāhya ḳahveciniñ çerāġına seslendi:

-Ṭurmuṣ! Koş cāmi‘ oṭasında muḫtārı bul.. Puṣulaları çabuḳ getirsün…

***

Muḫtār ṭavar yerinde puṣulaları daġıdırken beyāż yaşmaġlı, ḳırmızīlı, māvili, yeşilli ṭoḳuma yeldirmeli ḳadınlar bir kenāra durmuş ḳonuşıyorlardı. Aḳgözüñ Emine ṣordu:

-Hepsi de ġavġaya mı gidecekler?

Muḫtār gelini cevāb virdi:

(21) -Hım.. hepsi de..

Emine yaşmaġını biraz daha indirdi ve birer damla ile ışlanan gözlerini bir ān ḳapayaraḳ: << Dimek Ṭosun da gidecek..>> diye düşündü. Ve Ṭosun ta orada, çamlıġıñ dibindeki mer‘āda sürüsünüñ yanında, gözleriniñ öñüne geldi.

Bayraḳdār'ın Esmā nine, Emine'niñ ḥālini ḥiss itdi:

-A ḳızım, didi. Sen Ṭosun' ña ḳavuşuḳdan ṣoñra gidiyor. Ne keder idiyorsuñ? Bir aylıḳ gelin güveysiñiz ya ben, ya ben ne diyeyim ki altı günlük yavuḳlu iken ḥācı babañ Mosḳof ġavġasına gitmişdi.

-Ben bir şeycik dimedim Esmā nine..

-Dimediñ āmmā göz var, i‘ẕān var, o ḥāliñ ne?

-Hīç..

-Al yanaḳlım! Ḥācı babañ her vaḳit baña dīrdi ki:

Bir ‘Oṣmāncıḳ oġlu ocaġını şenlendirmek[5] içün iki def‘a evlenir. Birisi düşman ḳuburlarınıñ ateşile digeri de yavuḳlisila.. Añladıñ mı Eminem?..

Emine derḥāl yaşmaġını çekdi ve gözlerini sildi. Al**(22)** yanaḳları daha penbeleşmiş, dudaḳlarına eski rengi gelmişdi..

***

Ṭavar meydānı dolmuştı. Ṭosun uzun boyı geniş omuzları, mışır püskülü gibi yanıḳ pala bıyıḳlarile başı çekiyordı. Bütün redīfler Ḥācı imāmıñ eṭrafına ṭoplandılar. Ṭosun’uñ omuzundan geçen geniş ġaytanıñ ucuna köy sancaġınıñ sivri demiri geçmiş; poyrazıñ yamaçdan geldigi nefeslerile dalġalanıyordı. Ḥācı imām du‘ā itti, ḳadınlar, iḫtiyārlar, çocuḳlar ellerini ḳaldırdılar, amīn! didiler. Bir ḳaġnınıñ üzerinde ayaḳda duran Esmā nine dayanamadı, yaşmaġını çeñesiniñ altına çekdi ve ża‘īf ḳınalı elini Ṭosun’uñ tutduġı sancaġa doġrı uzataraḳ hayḳırdı:

-Yiğitler, yiğitler! Esmā nineyi diñleyiñiz! Bu sancaġı göriyor mısıñız? Onu raḥmetli Ḥācı baba Mosḳof ġavġasından getirdi. Düşman kalelerile pārçe pārçe olan bu al bayraġı ḳurtardıġı içün oña Bayrakdār Aġa didiler. Ṭuna’daki şoñ ġavġada üzerinde āyet yazılı bir pārçe kopmuşdı onı baña virdi ben de yavrum Aḥmed’ime beşikte **(23)** takiye yapmışdım.

O takiyeniñ altında büyüyen Aḥmedcigim de Yunan ġavġasında şehīd düşti. İşte yiğitler, siz de bu sancagıñ altındasıñız. Aḥmed, Ḥācı Bayrakdār, gökde size baḳıyorlar, ya şeḥīd oluñuz! Ya yaralı dönüñüz!..

Herkes aġlıyordı. Artıḳ Esmā nine de gözyaşlarını żabṭ idememişdi. Ġavġaya giden redīf ḳardaşları, yola düzülmeden köyüñ mezarlıgına ṭoġrıldılar.

Orada, Ḥācı Bayrakdār’la oġlı Aḥmed çavuşuñ rūḥuna Fātiḥa oḳuyacaḳlardı…

[5] *Şenlidirmek* şeklinde yazılmış, *şenlendirmek* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarılmıştır.

Ṭrablusġarb

(24) Hīç biri aḳşāmlıḳ yiyememişlerdi. Ḳuruyan boġazlarına, terleyen şaḳaḳlarına ve kenārları yanan gözlerine biraz serinlik virmek içün dördi de ṭamıñ bir gūşesine çıḳup ṭoplanmışlardı. Hepsi sükūt idiyorlardı. Yalñız uzun bir çubuġuñ eski ve büyük lūlesinden süzüle süzüle bir sis gibi duman, bir müddet ‘amūdī çıḳdıḳdan ṣoñra ḫāreleniyor, daġılıyor ve ġayb oluyordı.

Ay, ḳarşıda ve yüksekte idi. Müstevī ṭamlar māvi vāṣaīri bir żiyā altında gümüşten birer ḳuṭu ḳapaġı gibi parlıyorlardı. Kenārları altun yaldızlı birer ḫaṭla **(25)** işlenmiş yüksek ḫurmā aġaçlarınıñ gögdeleri; ḳoyu, uzun birer gölge şeklinde çöllerden sevdigini bekleyen ṣırma ‘agelli birer bedevī ḳadar sākin ve ḫareketsiz durıyorlardı..

Şerefesiniñ deliklerinden bu uyuyan memlekete daha parlak birer gözle baḳan ayıñ, daha māvi ve daha gümüş rengi altında başlarını Allah’ına ḳaldırup ‘ināyet bekler gibi maẓlūm ve ebkem duran bir çift mināreniñ, arasından, uzaḳlarda daha uzaḳlarda nāmütenāhī nūrdan bir ḳaliçe vardı. Sīnesinde ḥesābsız yıldızlar raḳṣ iden, ḫār’eleriniñ dudaḳlarından būseler ṭoplayan kehkeşānıñ uzandıḳca daha çoḳ mest u maḥmūr ḳaldıġı bu ḳaliçe, Aḳdeñiz idi…

Daha ıraḳlarda ‘acaīb ve gölgeler ḥālinde şekiller, ‘acaīb ve gölgeler ḥālinde bir sür ‘atle müteḥarrik ve maḥsūs idiler.

Uzun çubuġuñ eski ve büyük lūlesinden hālā süzüle süzüle duman tütiyordı. Ṣol ṭarafına yaṣlanan deliḳanlı biraz doġruldı. Ḳamere, ḫurmā dallarına, minārelere ve daha ṣoñra deñiziñ sincābī bir ḫaṭ şeklinde uzanan ufuḳlarına baḳdı. Ṣaġ pençesile yaḳasını biraz daha çekerek gögsüni **(26)**

-Ah! diye yavaşca iñledi. Bu Aḳdeñiz çoḳ ẓālim… ve kenārları sürmeli kirpikleri içinde müphem bir ateşle parlayan iri gözlerini elan sākin ve ṣāmit çubuġunu tutduran dedesine dikti.

Dedesi ṣol ḳolunı biraz yana uzatdı. Eli, deliḳanlınıñ bilegine doḳundı. Bayılıcı bir ḥarāretle ṣıḳ ṣıḳ atan o esmer kemikli nabżı ṣıḳdı, dişsiz aġzını örten, beyāż ṣaḳallı renksiz dudaḳları açıldı:

-Sen, didi. Ḳuloġullarındansıñ.. Ceddiñ buraya göc itdiġi zamānlarda da Aḳdeñiz ẓālim miydi?

Delikanlı gözlerini yere indirdi:

-Turgud'uñ ayağı altında zulm yaşamazdı ki..

İḫtiyār doğruldı, eliniñ tersini uzun şaḳallı çeñesiniñ dibine ḳadar dayadı ve aşağıya doğrı çekdi, 'aṣabī zamānlarda hep böyle yapardı. Titreyen ża'īf sesle:

-Tamām, didi. O ayaḳdaki damarlar içinde dönen ḳandan sende ḳaç damla var?

-Ço..ḳ.

-Lāfımı kesme! İsterse bir damla olsun.! Haydi **(27)**

Yumruğuñı yüregiñiñ üstüne baş! Ḳan orada toplanır, o damlaları bul.. O vaḳit göreceksiñ ki seniñ ayaġınıñ altında da zulm yaşamaz olur…

-Devlet donanması ḳarşı duramadıḳdan..

-Ne...y oġul, bacıñ gibi bile lāf idemiyorsuñ!

Devlet didigiñ. Donanma didigiñ nedir? Onlar senden doġmıyor mı? Sen olmazsañ onlar vücūd bulur mı?

Uzaḳda 'acaīb ve sür'atle müteḥarrik şekillerden keskin bir żiyā ufuḳlara doğrı aḳup gitdi. Delikanlınıñ ḳamaşan gözleri biraz daha açıldı ve sözi degişdirdi:

-Dede! Ana! Düşman yarın memleketi topa tutacaḳ biz ne yapacağız?

Yaşmağı altından sivrilen çeñesini uzatan ża'īf ve esmer anası ḳınalı parmağını uzatdı ve toprağı göstererek:

-Oğul! didi. Öleceksiñ!..

Delikanlı yigirmi üç seneden beri henüz duymadığı bir ḫelecānla titredi ve gögüs taḥtası altından ḳabaran ḳuvvetle ileriye dogruldı da derinden gelen bir uguldu gibi:

-Peki ana, didi. Öleceğim…

(28)

Ve żabṭ idemedigi mechūl bir ḳuvvetiñ altında, ateş gibi yanan ṣağ pençesi silāḥlığı üzerine yapışdı. Ay, ṣanki biraz daha yaḳlaşdı. Deñiz ṣanki biraz daha şişdi ve yaraladı. Kenārda avucunı terli alnına dayayan gelin, başını ḳaldırdı. Saz reñkli sīmāsınıñ fevḳindeki ince ve siyāh ḳaşlarını çatdı; uzun ve devrik kirpikleri ucundan iri iki damlayan şolğun dudaḳlarınıñ kenārına yuvarlanırken mūsiḳī gibi, bir Ḳuloğlı mūsiḳīsi gibi:

-Aġam, didi, git git!...

(29)

Bombardıman

Evi şuracıḳda iken bir haftadan beri gidememişdi. Faḳaṭ istiḥḳāmıñ ṣaġ etegi ucunda, deñize pek yaḳın olan eviniñ bir gūşesini ve ṭamını iyice göriyordu. Ba‘żān ṣabāḥları, irken ḳalḳar istiḥkāmıñ üstünde, sancaḳ direginiñ dibinde birḳaç daḳīḳa durur ve elindeki dūrbīnle o düz ve esmer ṭam gūşesini temāşā iderdi. A‘ynı zamānda gūşede üç şekil peydā olur ve oña beyāż mendīller ṣallardı bunlar ḳayınpederi, ḳarısı, üç yaşındaki oġlı <<Cānfedā>> idi…

Ṣaḳalına çoḳdan ḳır düşmüş ḳayınpederi ne yüregi temīz **(30)** bir adamdı. Ḳuloġlı nesliniñ ḫāliṣ bir ḥafīdi olan bu iḫtiyār da elān bir yiġitlik, bir ‘aṣabīyet ve vakār vardı. Biñ meşaḳḳat arasında dört yaşındaki ḳızını bıraḳup cennete giden karısınıñ muḥabbetini yavrusunuñ gene żamm itmişdi. İḫtiyār bir hidmetçile beraber bu dört yaşındaki öksüzi tam kendi dilegince büyütüp[6] terbiye itdikden ṣoñra onı iyi u ṣaġlam bir Türk ḳadını olmaḳ içün yigirmi yaşından evvel evermemege ḳarār virmişdi. Lakin üç buçuḳ sene evvel sulṭāniye istiḥkāmına me’mūrān gelen o genc ve yiġit żābiṭiñ gönderdigi biñbaşınıñ sözini bir dürlü ḳıramamışdı. Hem naṣıl ḳırabilirdi? Devletiñ altı ġavġasında bulunup beş def‘a yaralanan bir żābitiñ sözini ḳırmaḳ, o ḳadar büyük bir ṣuç idi ki bunuñ altında bir dürlü cesāret idemezdi. Bāḫuṣūṣ damadı da, daha bir çocuḳ gibi mektebden çıḳar çıḳmaz Yunan ġavġasına gitmiş ve ḳaburġasından bir çift ḳurşun yemiş bir ġāzī idi. İşte eñ büyük mecbūriyette bu degil mi idi? Bu mülāḥaẓalar iḫtiyār yigiti şenlendirdi, biñbaşınıñ ikinci gelişinde: **(31)**

-Biñbaşı efendi, didi. Yüzbaşıña söyle; haftaya dügüni var..

***

Yüzbaşı arḳadaşlarıla oṭururken, biñbaşı bir deliḳanlı ḳadar çevik, içeri girdi. Pamuḳ ṣaḳallarınıñ nūrānī bir renk virdigi çizgili ve yanıḳ çehresinde geniş ve mübeşşer bir tebessüm vardı.

Köşede oṭuran doḳtor hemān ṣıçradı:

[6] *Büyütüt* şeklinde yazılmış, *büyütüp* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarılmıştır.

-Yüzbaşım, didi. haydi biñbaşınıñ elini öp, biñbaşı tebessümüni bir ḳahḳahaya ḳalb iderek ilerledi:

-Çocuḳlar, didi. Doḳtor aṣıl bu sefer kerāmet ṣatdı. Bu keşfinden ṭolayı oña ben ṣāhidlik şerefini mükāfāt idecegim. Doġrı söylüyor..

Ve yumuşak elini uzataraḳ:

-Öp öp, didi. Ḥaḳḳı var.

Yüzbaşı ṣıçradı, biñbaşınıñ elini öperken o esmer eliñ żiyāya ma‘rūż cildi üzerinde saz renkli ḳoyu siyāh gözli, çuḳur yanaḳlı bir genc ḳız ḫayāli görür gibi oldı.

***

Bir gün yüzbaşı: **(32)**

-Arḳadaşlar, benim Cānfedā, gelirken ayaġını sürtmüş. Eli ḳulaġında ikincisi de..

Doḳtor sözüni kesdi ve şaḳa itmege başladı:

-Yoo.. Baḳ yüzbaşım, gerçi her ay ma‘āş alıyorsaḳ da, öyle her sene hedīye alama..

Yüzbaşı gülüyordı:

-Ben başḳa şey düşündüm. Büyük ḳardaşları ḳışḳanmasunlar diye her iki gelen küçügüñ ebeleri birer hedīye getirmek ‘ādetdir. Cānfedā şimdiden pazarlıḳ itdi, beg baba ben tüfenk isterim didi. Ebe şimdi oña bir tüfenk getirecek..

Ne’y baḳalım siz ne istersiñiz?

Doḳtor hayḳırdı?

-Ay tersine mi? Ben bu işe her vaḳit rāżīyım. Aman ebe ḫanıma söyle o mini minisi bize bir ḳuzu dolması getirirse onu hīç ḳışḳanmayız..

Şişman Ḳulaġası nefes nefese ‘ilāve itti:

-Aman ebe ḫanımcıġım, ḳuzum ṣu böregini unutma..

Ṭabur imāmı seccādesiniñ üstünde namāzını bitirüp selām virir virmez:

(33)-Size çoḳ du‘ā iderim, birḳaç loḳmacıḳ da baḳlava. Herkes birer ḳahḳaha ṣaluvirirken yüzbaşı parmaḳlarile ḥesāb idiyordı:

-Daha bir buçuḳ ay.. yāḫūd iki..

***

İstanbul'dan gelen telġrafnāme vālī vekīliniñ elinde şarḳmış durıyordı 'Askerī ḳomandan vekīli gülümsedi:

-Beg, didi şimdi siz, ṣuṣdıñız, artıḳ biz ḳonuşacaġız…

Vālī vekīli öñünde açıḳ duran çekmeniñ içindeki evraḳ yıġınına baḳdı ve:

-Evet, diye cevāb virdi. Ḳalemiñ durduġı yerde ḳılıc başlar.

Hepsi bir s̱āniye sükūt itdiler. Gūşede bir gölge gibi duran şekil zehirli ve müsteḥzī bir tebessümle söze ḳarışdı:

-Ḥükūmete teşekkür ideriz! Çünkü bu vaż'īyetle şehādetimiz pek feci', pek acıḳlı olacaḳdır.

Ve daha sert bir ṣadā ile, daha titrek 'ilāve itdi:

-Çünkü vaṭan uġrundaki ölüm ne ḳadar feci', **(34)** ne ḳadar müdhiş ve acıḳlı olursa; şān u şerefi, ḳıymeti o ḳadar tezāyīd ider.

Yine hepsi bir s̱āniye sükūt itdiler. Ve <<Derne>> vapurunuñ ḥamūlesine 'āid defteri tedḳīḳe başladılar. O ṣırada bir telgrafnāme daha geldi. Bu sefer hepsi ayaġa ḳalḳup ve çizgili kāġıd parçasınıñ eṭrafına ṭoplandılar. Yüzbaşı geri çekildi:

-Żarar yoḳ! diye hayḳırdı. Bombardıman itsün.

İstiḥkāmımız ḳavī degilse, gögsümüz çelik gibidir!...

Binbaşı atıldı:

-İş başına!

***

Ertesi gün düşman sefīneleri açıḳda görüldi. Birḳaç daḳīḳa ṣoñra gemilerden ḫafīf ve serī ' birer duman çıḳdı. Yüzbaşı sancaḳ diregi dibinde durıyordı. Dūrbīni gözlerinde idi. İlk mermīler istiḥkāmıñ öñüne ve uzaḳlara düşdi, ḳumlar üzerinde ḳaşırġalar, deñizlerde sütūnlar yapıyordı.. İstiḥkām, mesāfeyi diḳḳaṭ-i nazarına alaraḳ ateş itmişdi. Bu pek fā'idesiz olacaḳdı. Faḳaṭ menzil dāḫiline giren iki sefīne şiddetli bir muḳābele görür görmez tebdīl-i istiḳāmet itti.

Şimdi İtalya donanması muẓafferīyyetini ateş ḳarşusında **(35)** degil, fiġān, vāveylā ḳarşusında te'mīn itmege başlamışdı:

Düşman donanması Ṭrablus'u, şeḥri bombardıman idiyordu. Bir daḳīḳa geldi, istiḥkāmlarıñ içinde derin bir kin ve intiḳām ṣayḥası yükseldi, ṭoplar yıldırımlar ṣaçıyordı. Şeḥriñ felāketini kendi üzerine celb içün, onları ḳurtarmaḳ içün uġraşıyordı. Muḥārebe, bu bombardıman birḳaç sā'at devam itdi, artıḳ ḳarşı ḳarşıya faḳaṭ uzaḳdan, çoḳ uzaḳdan dögüşiyorlardı. İstiḥkām maḳṣadına muvafıḳ olmuşdı..

Bir zamān oldı ki bir ṭoparlaġıñ arḳasında bir ses çınladı:

-İşte, didi. Teşekkür itmege ḥaḳlı degil miyiz.. Baḳ İstanbul bize ne fecī', ne ḳolı bağlı bir şaḥādet ya'nī ne şānlı şerefli bir şaḥādet te'mīn eyledi!.. Ve eliyle ṭopraḳ yıġını altında ḳalan ḳopmuş iki 'asker başı gösterdi..

Ḳumandan artıḳ muḳābeleniñ imkānsızlıġını söyledi.

Ve ikiñci muḳābele içün ṭoplarıñ ṣaġlam ḳalması lüzūmunı 'ilāve itti. 'Askerler[7] ṭopları sür 'atle tertīb ittiler. İki sā'at ṣoñra yıḳıḳ ve citden istiḥkām içinde birḳaç ḳopmuş baş ve bacaḳdan başḳa bir şey yoḳdı..

***

(36)Yüzbaşı 'askere dönerek:

-On daḳīḳaya ḳadar size yetişirim..

Didi ve atını mahmuzladı. Bir daḳīḳa ṣoñra şeḥre girmişdi. Dört na'la geçdigi soḳaḳlar sāḥile yaḳlaşdıḳca dizginleri ḳaşmaġa mecbūr oluyordı. Atı, çökmüş dükkānlarıñ fırlamış direkleri, yıḳılmış evleriñ uzanmış ḳapıları üstünden atlayordı. Çārşudan ṣaparken ṣol ṭarafdaki meydāncıḳda belki yüz cesed görmüşdi ki bunlarıñ ḳısm-ı ā'ẓamı parçalanmışdı. Ba'żan atıñ na'lı yaralanmış bir obus parçasına çarparaḳ ma'denī ve acı bir ses çıḳarıyordı. Yıḳılmış evleriñ dağılmış ṭaşlıḳlarında ḳadın, çoluḳ çocuḳ ḳan deryā içinde serilmiş yatıyorlardı. Yüzbaşı bulanan, çanaḳlarından fırlayan gözlerini ḳapadı ve atını bir daha mahmuzlarken, ḥayvān birden bire durdı, yüzbaşı diḳḳat itdi. Maḥallesindeki mescidiñ mü'ezzini idi. Atıñ yelesine ṣarılmış:

-Efendi na! diye hayḳırıyordı. Gitme gitme!

Yüzbaşı müdhiş ve mechūl bir yıldırımla vurulmuşa döndi ve mahmuzlarını bir defa çarpdı…

[7] *'asker* şeklinde yazılmış, *'askerler* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarılmıştır.

Mü’ezzin yere yuvarlandı ve me’yūs bir ṣayḥa ile aġlamaġa **(37)** başladı. Yüzbaşı gūşeyi döndigi vaḳit uzaḳdan deñizi gördi. Evi soḳaġıñ niḥāyetinde ṣol gūşede idi. At iki ḥamle ile oraya vardı. Yüzbaşı ürpermiş ṣaçları, dimdik bıyıḳlarile:

-O ne?!

Diye hayḳıraraḳ bir şimşek gibi atından atladı. Görmeden, ḥiss itmeden bir çıldırmış gibi ṣol gūşeye baḳdı. Faḳaṭ orada bir ev, bir yuva yerine bir yıġın enḳāż vardı. Ṭaşlarıñ, direkleriñ, ṭoprāḳlarıñ üstünden, içinden ṣıçrayaraḳ ortaya atıldı. Eviñ ṭaşlıġı ḳubbeli oldıġı içün tamāmen yıḳılmamışdı. Ayaġı mermerleriñ üstüne başdıġı vaḳit eṭrafına baḳdı. Yine ṣaçları ürpermiş, bıyıḳları yine dimdik idi. Bir gūşede büyük bir gölge farḳ itdi, bir iñilti duyıyor gibi oldı. İki adım atdı, gölgeyi farḳ ider gibi oluyordı. İñilti daha çoḳ işidiliyordı. Ḳalbi durur gibi oldı.

Cebinden beriketini çıḳardı ve çaḳdı. Ḫafīf bir żiyā yanmamış bir cehennem ḳadar ḳaranlıḳ olan ṭaşlıġıñ ortasına yayıldı. Elini uzatdı. Gölge, gölge işte orada idi. Bir adım daha atdı; şimdi ürpermiş ṣaçları **(38)** yatmış, dimdik bıyıḳları düşmüş bir ölü gibi ḳalmışdı. İñiltiyi duymıyordı. Orada, gūşedeki gölgeye baḳdı:

Ṣırtı yanmış ve yüzıḳoyun ḳapanmış bir cesed idi. Ṣol elini uzatdı cesediñ omuzlarından çekdi. Cesed bir ṭarafa yuvarlandı. Bu, aḳṣaḳalları ḳıpkırmızı olmuş, gözleri fırlamış ḳayın babası idi…

Yüzbaşı egildi. Yerde ḫurd-ḫaş olmuş bir cesed daha vardı. Baḳarken o ḳadar sākin idi ki onı gören bir ölü, bir mermer ṣanırdı. Bu cesedi teşḫīṣ itmege muḳtedir olamıyordı. Ṣem‘ayi biraz daha uzatdı, gözleri yavaş yavaş açıldı, büyüdi, büyüdi, ḳızardı ve donuḳ bir renk aldı. Bu cesediñ ḳarnı paṭlamış ve içinden mini mini çıplaḳ bir baş fırlamışdı..

Yüzbaşı, fırlayan ve sönen gözlerile bu manẓa[8]raya baḳarken ḳulaḳları bir süngü ile delinir gibi oldı. Şimdi o iñiltiyi de işidiyordı. Başını biraz daha egdi. Ṣaġ ḳulaġını sesiñ geldigi cihete çevirdi.

İşte oradan, ḳarnı paṭlamış, içindeki yavrusunuñ çıplaḳ ḳafası fırlamış ḳarıcığınıñ açılmış ḳolı üzerinden geliyordı..

(39)Yüzbaşınıñ rūḥuna bir ḥareket geldi, bir adım daha atdı şem‘ayi bir ṭaşıñ üzerine ḳoydı ve ḳollarını oraya uzatdı. Bu iñleyen cesedi bağrına başdı:

[8] *Manṭaraya* şeklinde yazılmış, *manzaraya* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarılmıştır.

-Cānfidā! Cānfidā!.

Diye hayḳırdı. Çocuḳ gözlerini açdı, bir müddet babasınıñ fırlamış gözlerine baḳdı, ṣoñra naẓarlarını ḥafif ve ṣarı bir żiyā ile gölgelenen eṭrafında dolaşdırdı.

Yüzbaşı tekrār hayḳırdı:

-Cānfidā! Yavrum Cānfidā!...

Çocuḳ ḳollarını açmaḳ istedi. Ṣaġ ḳolunı açdığı vaḳit babası baḳdı. Bu ḳol ta, dirsekden ḳopup ġayb olmuşdı.

Cānfidā bu küçük ve ḳanlı ḳolı babasınıñ ṣararmış yanaġına dayadı ve:

-Baba! diye iñledi. Ṭop, ṭop!.. ve pençe pençe ḳanlı ḳafası arḳaya düşdi. Yüzbaşı bir çılġın gibi baġırdı:

-Cānfidā!..

Faḳaṭ Cānfidā, bir cennet meleginiñ ḳanadı üstünde gitmişdi..

(40)

Cennet Kapusı

Çuḳurlarına ḳum dolmuş ḳayalarıñ arasında idiler. Üçi de serī‘ ve fāṣılasız ateş idiyorlardı. Aydınlı, mavzerini yere indirmeyerek ṣordı:

-Onbaşı, benim cānım ṣıḳılıyor, ḳaṣaṭuraları ṭaḳalım mı? Onbaşı tetigi çekdi, yan gözle avcı ḫaṭṭınıñ ortasında ateşi idāre iden mülāzıma baḳaraḳ cevāb virdi:

-Bak, ṣānī mülāzım hālā orada.. dimek münāsib degil, vaḳti gelince o, düdük çalacaḳ..

Ḳarşuda, muvaḳḳat avcı siperleriniñ arḳasındaki düşman, intiẓāmsız ve iṣābetsiz bir ateşle muḳābele idiyordı. Şabḳalarından **(41)** ve elbiseleriniñ renginden; bu beceriksiz ve ḳorḳaḳ düşmanıñ, baḥriye efrādından oldığı añlaşılıyordı. Aydınlı, şimdiye ḳadar ṣıḳdığı ḳurşunlardan hemān sekiz dānesiniñ birer şabḳa uçurdığuna bir ḳafaya yerleşdirdigine ḳānı’ idi. Neş’esi artıyor ve onbaşı ile, arḳadaşına tuḥaf tuḥaf sözler söyleyerek güldüriyordı. Ṣol ṭarafında deñiz, çılġın bir mūsikī ile bu şevḳ ve meserrete iştirāk ider gibi idi. Uzaḳlara, pek uzaḳlara açılan düşman filosunuñ ancaḳ dumanları, ḫayāl meyāl farḳ olunabiliyordı. Birden onbaşı seslendi:

-Aydınlı, gözüñ aydın! Birinci ṭāḳım ṣaġa açıldı, baḳ baḳ! Açılaraḳ ilerileyor…

Aydınlı çeñesini ḳayanıñ üstüne dayayaraḳ ṣaġa baḳdı:

-Ġaliba düşmanıñ o ṭarafı ża‘īf.

Ḥālā ateş iden arḳadaşı, bu sefer söze ḳarışdı:

-Ah, bizim s̱ānī mülāzım, ne yavuz żābiṭdir!

Aydınlı paṭlayan iki ḳurşun arasında cevāb virdi:

-Allah devlete millete bağışlasun!

Birinci ṭāḳım yayılıyor ve ḳısa ṣıçramalarla ilerileyordı. Düşmanıñ ateş ḫaṭṭında ḥareket oldı. Sānī mülāzım dūrbīnını dikmiş, bir s̱ānīye gözlerinden ayırmıyordı. Aydınlınıñ otuz **(42)** ḫaṭve ḳadar ṣağında duran bu mülāzımcıgıñ rengi atdı ve derḥāl dūrbīnını ḳılıfına ḳoyaraḳ elini uzatdı. Aydınlı ḳulak ḳabartdı, mülāzım bir ceylān gibi ḳaya üstüne ṣıçradı ve ḳarşuya hayḳırdı:

-A! Ḳaçmaḳ, ḳaçmaḳ istiyorsuñuz ha…

Aydınlı tetigi çekerken kendi kendine söylendi:

-Ne ḳasāvet mülāzım ḳovalarız!

Mülāzım elini dudaḳlarına götürdi, der‘aḳab sert bir düdük ötdi: Bütün avcı ḫaṭṭı ḳaṣatura ṭaḳmaġa başlamışdı, iki s̱ānīye ṣoñra kesik kesik ve acı acı birḳaç düdük ṣadāsı daha çınladı. Bir şimşek gibi, bütün ḳumlardan ḳayalardan vücūdlar fırladı, ḳoca ḳum ṣaḥrāsını yaḳan güneşiñ altında yüz süngü birden parladı, İlk ḫaṭ hücūma ḳalḳmışdı:

-Allah Allah Allah Allah!!!

***

Aydınlı gözini açdığı vaḳit kendisini bir seyyār ḫasta ḫāne çādırı içinde buldı. Çādırıñ ḳapısından dışarısı göriliyordı; nāmütenāhī bir ṣaḥrā, yaldızlı bir gümüş gibi parlıyordı. Bir çoḳ ‘askerler, żābiṭler, agelli ‘urbān, atlar dolaşıyordı.. **(43)** Bunlardan bir şey añlayamadı. Gözlerini ḳapadı ve ḫāṭırātını ṭoplamaġa çalışdı. Mefkūresi ṭabī’ ḳuvvetini iktisāb iderken her şey’si taḫaṭṭur itmege başladı. Ve ṣıḳ ṣıḳ nefeslerle bir heyecāna ḳapıldı. O vaḳit gögsünüñ ṣağ ṭarafında derinden gelen bir ṣancı ile derinden gelen bir ḫarḫara ḥiss itdi. Çeñesini biraz egdi, gözleri gögsi üzerinde ḳulaç ḳulaç ṣarılmış beyāż keten bezlere ilişdi. Başını arḳaya devirdi ve bir daha gözlerini ḳapadı, her şey’i tamāmen derḫāṭır idiyordı. Kendisinde biraz ḳuvvet ḥiss itdi. Başını doġrultmaḳ isterken yanında bir cisim ḳımıldadı,

gözünüñ ucile baḳdığı vaḳit bunun kendisine baḳmaḳ içün nöbet bekleyen bir ‘Arab sipāhīsi oldığını gördi.

‘Arab esmer ve ḳuru elini, Aydınlınıñ ateş gibi yanan eliniñ üstüne ḳoydı. Aydınlı bir şey’e ḳarār virmiş gibi:

-Aḫi, didi. Żābiṭ, żābiṭ!

‘Arab ayaġa ḳalḳdı ve ṣordı:

-Mülāzım, żābiṭ! Mülāzım?

-Eyvah…

‘Arab çıḳdı. Beş daḳīḳa ṣoñra ṯānī mülāzım içeri girdi. Derin bir ḥürmet u muḥabbetle yaralınıñ yanına ṣoḳuldı. **(44)**

Yanan ellerini avuçları içine aldı:

-Aydınlı! Naṣılsıñ ḳardaşım?

Aydınlınıñ dudaḳlarında dolaşan bir tebessüm, mülāzıma teşekkür itdi. Mülāzım boş bir cebḫāne ṣandığını çekdi ve Aydınlınıñ yataġınıñ yanına oṭurdı. Mecrūḥ dudaḳlarını ḳımıldatdı, kesik kesik:

-Begim, sizden, bir zaḥmet.. çoḳ yalvarırım..

Mülāzım derḥāl cevāb virdi:

-Her ne ister iseñ ḳardaşım! Söyle çekinme..

-Bir mektūb; ḳıṣa bir mektūb.

-Peki, şimdi..

-Ama, ben söyleyecegim, ẕātıñız yazacaḳ.

-Peki, söyle.

Mecrūḥuñ gözlerine parlaḳ bir meserret nūru doldı. Mülāzım cebinden cüzüdānını ve ḳurşun ḳalemini çıḳardı,

Aydınlı:

-Allah rāżı olsun, didi. Yaz şimdi!

***

<< Benim anam Ḫadice Ḳadın,

<< Ṭrablusġarb'a geldim geleli sizlere ancaḳ bir şuḳḳa irsāl **(45)** itdim. Ne yapalım, ḳabāḥat biz de degil idi. Devlet bizi bu günler içün besler, biz de her şeyden evvel oña iṭā'ate borçluyuz. İtalyanlarla ġavġa başladıḳdan ṣoñra bizim ṭaburı Binġāzī'ye gönderdiler. Bu mektūbumı oradan yazıyorum. Eger ṭarafımdan su'āl olunursa işte bu ḥāldeyim anam:

Dün aḳşāmüstü düşmanıñ ḳaraya çıḳardığı gemici 'askerlerile üç sā'at cenk itdik. Biz iki bölük oldığumuz ḥālde onlar bizim beş miṣlimiz vardı, deñizlerde çoḳ fırṭına oldığu içün düşman gemileri yine, evvelki gibi bizim üzerimize ṭop ateşi açamadılar. Def' olup gitdiler, ammā 'askeri yalñız ḳaldı. Bir aralıḳ ḳaçmaġa ṣavaşırken bizim ṣānī mülāzım emir virdi hepimiz hücūm ittik.

Ḳaç sā'at dögüşdigümi bilemem anam. İtalyan ġavġasından beri dört def'adır ki cenkleşiyorum, dünki ḳadar ṭatlı, şānlı hīçbir vaḳit muḥārebe itmemişdim. O lezzet baña başḳa devletler getirdi, bugün gözimi açdığım vaḳit kendimi ḫasta ḫāne çādırında buldum. Baġrımıñ ṣaġ ṭarafından iki ḳurşun girmiş..

Benim anam; yaralandığıma hīç ġam yime e mi! Ẕāten burada yaralanmasaydım, Yemen'de öleceḳdim.. Bizi vaḳtile Yemen'e gönderirken **(46)** buraya alıḳoymamışlar mı idi? İşte Yemen'de dīn ḳardaşı, vaṭan ḳardaşıyla boġuşmaḳdan ise, burada dīn düşmanı, vaṭan düşmanlarile uġraşmaḳ daha ḳuṭlı anacığım, ben sāde yaralanmadım, sāde yataġa yatmadım, belki şimdi, belki yarın şeḥīd de olacağım, bu mübārek ṭoprakḷarıñ içine girecegim. Biliyorum anacığım, nefes aldıḳca baġrım ötiyor, cigerlerim aġrıyor, şu gögdeki güneşden daha çoḳ bir ateş vücūdumı ḳaplamışdır. Ġavġa itmek bir şeref, yaralanmaḳ ikinci şeref, şeḥīd olmaḳ ise üçüncü, eyi; anam; işte oġluñ yigit Aydınlı bu üçüni de ḳazandı.

Bu mektūbum eliñe vardığı vaḳit ben Rabbiñ ḥużūrunda bulunmuş olacağım; sen iḫtiyārsıñ anam; ḳınalı ṣaçlı başıñla beni ḳucaḳlamaġa gelecegiñ vaḳit seni cennet ḳapusında ḳarşulayacağım; cennetde şeḥīdleriñ yeri ayrıdır anam; orada seniñ gibi bir şeḥīd anasına da yer virmek içün Rabbe yalvaracağım faḳaṭ aġlarsañ beni şeḥīdlere ḳarşı uṭandırırsıñ. Çünkü şeḥīd ḳarısı; şeḥīd anası aġlamaz anacığım, ḥālbuki sen hem şeḥīd ḳarısı; hem şeḥīd anasısıñ.

Ben öldigüm vaḳit sen pek kimsesiz ḳalacaḳsıñ. Saña iki öküz, bir cāmūs; ṭoḳuz ṭavar çoḳdur anacığım; **(47)** saña vaṣiyet iderim: Ṣarı öküzi bıraḳ: O ża'īfdır. Para itmez; ḳara öküz semizdir para ider. İşte onı al; dört ṭavarı da oña ḳat 'amam oġlı Receb'iñ 'Uṣāḳ'dan gönderdigi iki seccādeniñ birini de omuzıña al doġrı git, donanma cem'īyetine i'āne et?. Bunlarıñ parasile bizi dört def'a ṭopa ṭutan düşman gemilerine ḳarşı geleceklere yardım eyle

e mi ana? Saña yine vaṣiyet iderim: Aşaġı köye git, Fāṭma ḳıza söyle ki yavuḳlısı Aydınlı şeḥīd olduysa, yerine çoḳ yigit bıraḳdı.

Benim içün aġlarsa ḥaḳḳımı ḥelāl itmem. Beni severse köyüñ yigitlerinden hangisi şeḥīd oġlı ise onuñla evlensün evlendigi gün, ḳoca cāmūsı oña armaġān it! Ben ṭavardan dönerken yanıḳ sesle māniler oḳurdı. Ben onı ‘Ali Efe’niñ gūşesinden diñlerdim. Bizim bölük emīni Yavuz ‘āşḳdır o bir yanıḳ māni yapmışdı, ‘aḳlımda ḳalanları buraya yazdıracaġım Fāṭma ḳıza vir, her aḳşam güneş baṭarken ṭama çıḳsun, gökde parlayan ışıḳlara ṭoġrı yanıḳ yanıḳ çaġırsun:

Yavuḳlumuñ ḳaşı ḳara

Baġrınıñ ṣaġ yanı yara

Olsun düşman pāre pāre

(48) Selām ediñ benden yāre

***

Yüce vaṭan, çekme miḥnet

Yigitleriñ ider ḫidmet,

Her ġavġadan ḳoca devlet

Aḳ yüzile çıḳar elbet

***

Olsun düşman pāre pāre

Selām idiñ benden yāre

***

Güneş orada, ḳum ṣaḥrālarınıñ ta niḥāyetinde idi. Aydınlı gözlerini açdı, mülāzım yine yanında idi. Ellerini avuçları içine almış dalġın dalġın düşünüyordı. Ġurūbuñ bu derin ve muḥteşem sükūtı içinde daha derin bir ḫırıltı, Aydınlınıñ gögsüni ḫırpalıyordı. Güneşiñ yarısı, elmās ḳumlarıñ sīnesine gömülmüşdi. Diger yarısı, orada ḳum ṣaḥrālarınıñ ta niḥāyetinde, mücevher u muḥteşem bir ḳapu ḥālinde ṣanki cennete açılıyordı. O, gözlerini ḳapadı, mülāzımıñ elini bir daha ṣıkdı. Artıḳ Aydınlı o ḳapıdan girmiş ve güneş ġurūb itmişdi. **(49)**

Şuḳḳa-ı Senāveri

Cum‘a namāzından ṣoñra imāmı çardaḳda bekledi. Beş dakīḳa ṣoñra imām efendi; yanında Tüfenkli Muṣṭafa ile multezemiñ kātibi, Sögudliniñ Celālī Efendi oldıġı ḥālde çārdāġa geldi. Aġacıñ dibinde bekleyeni görerek ṣordı:

-Ne var Ḫadice ḳadın?

Ḫadice ḳadın beyāż doḳuma maḥremesi altında uzanan sivri ve iḫtiyār çeñesini biraz daha çıḳardı ve cevāb verdi.

-Bir zaḥmet idecekdim. **(50)**

- Nedir baḳalım?

-Aydınlıma bir mektūb yollamaḳ isterim.

İmām Efendi ve arḳadaşları oṭurdı. Ḫadice ḳadın mavi ferācesiniñ ḳoynundan buruşuḳ bir ẓarf çıḳardı:

-Bingāzī’den gönderdigi mektūba, didi. Cevāb yazdıracaġım. Merāḳ idiyorum.

Tüfenekli Muṣtafa içini çekdi:

-Teyze, didi. Merāḳ itme! Aydınlı yaralanmış ise yazdıġı gibi şehīd olmamışdır.

Sögudliniñ Celālī Efendi söze ḳarışdı:

-Bir de ki şehīd olsun, ne żarar var. Babası Aydınlı Efe’de Yunan ġavġasında şehīd düşmemiş mi idi? Ḫadice ḳadın ḳuru bir gözle baḳdı ve titremeyen bir sesle cevāb virdi:

-Aġam şehīd oldı. Ġam yimedim, yavrum yaralandı. Baña yanıḳ bir mektūb gönderdi yine ġam yimedim, şehīd olsa ne olur? Ne ‘ömrüm ḳaldı ki? Baña bildirdigi gibi elbette beni cennet ḳapusında bekleyecek, o zamān ḳavuşurum. Ammā, Muṣtafa Efe benim merāmım o degil. Belki ölmemişdir. **(51)** Eger ölmemiş ise, hīç olmazsa Ḥaḳḳ’a ḳavuşuncaya ḳadar mektūbla ḳonuşuruz. Ben bunı istiyorum

İmām Efendi elindeki tesbīḥini bir ṭop idüp dizine çarpdı:

-‘Aşḳ olsun Ḫadice nine! didi. İşte böyle olmalı. Sen ḥaḳiḳatten Aydınlı Efe’niñ ḳarısı oldıġuñı isbāt idiyorsuñ. Ney, söyle baḳalım, mektūb naṣıl olsun?

Ḫafif bir tebessüm Ḫadice ḳadınıñ ḳalbindeki faḫrī temsīl itdi. Ve bir sāniye ṣoñra ‘aynı sükūn u ‘itidāl ile:

-Şey.. didi. Aydınlım baña çoḳ yanıḳ yazdı. Ama ben öyle istemem! Oña feraḥlı şeyler bildirecegim. Ata lāflarından yazasıñ isterim. Yanıḳ yazarsam ḳalbine doḳunur. Yaralı ‘askere yarasız mektūb göndermek dilerim. Bugün onuñ ḳasāvet güni degildir.

-Peki, didi İmām Efendi. Faḳaṭ ben yazmayacaġım. Gözlüklerimi evde bıraḳdım. İşte saña Celālī Efendi, o benden yavuz kātibdir, mültezemiñ bütün kāġıdlarını yazar, geçen ṣalı Ḳatmerliniñ ‘Ali Efe’ye bir ‘arż-u ḥāl yazdı ki ḳā’immakām iki def‘a oḳudı. **(52)**

Çemeniñ üstünde badaş ḳurmuş Celālī Efendi diz oṭurdı:

-Ben yazarım nine, didi ve ḳuşaġı arasından ṣarı pirinç divitini çıḳardı.

-Allah rāżī olsun oġul..

Celālī Efendi ḳoynundan çıḳardıġı bir deste ince ve ṣoluḳ eṣer-i cedīd kāġıdından bir yapraḳ ayırdı, evirdi, çevirdi, bügdi, besmele ḳoydı, bir laḫẓa düşündi, bir daha düşündi, küçük saz ḳalemini üç def‘a divite baṭırdı ve yazmaġa başladı..

Hepsi ṣuṣmuş, Ḫadice ḳadın ara ṣıra söylüyor. Ve o, düşüne düşüne, ḳalemini divite baṭıra baṭıra yazıyordı.

***

<<Benim baġrından yaralı yavrum,

Binġāzī çöllerinden, ḫasta ḫāne çādırlarınıñ güşelerinden yolladıġıñ mektūb yedimize vardı. Baġrıñıñ ṣaġ yanından yaralandıġını ögrendigim vaḳit evvela aġladım. Boġazıma bir şey ṭıḳandı, gözlerimiñ çuḳurlarına ṣıcaḳ bir yaş doldı. Yüregim ḫasta bir ḳuş ḳanadı gibi çarpıyordı. **(53)** Ṣoñra şeḥīd olacaġını, cennet ḳapusında neneñi bekleyecegiñi işitdigim zamān, ne ḳadar ġam u kederim varsa hepsi uçdı gitdi. Boġazım açıldı, gözlerim kurudı, yüregim eski ḥāline döndi.

Benim Yigit Oġlum,

Mektūbuñı İmām Efendi oḳudı. O gün aşaġı köyden Emine bize gelmişdi. O da ḳulaḳ virdi. Yavuḳluñ vaṣīyetleriñe çoḳ aġladı. Onı ṣuṣdırmaḳ içün on def‘a gül yanaḳlarını öpdüm. O hem aġlıyor hem diyordı ki << O şehīd olursa baña başḳa yigitleri ögüd idiyor, ‘acebā o gitdikden ṣoñra ondan daha yigit kimse bulunur mı?>> zavallı Emine ḳız, saña çoḳ yanġın <<Beni de cennet ḳapusında beklesün>> diye beyān itmekligimi yalvardı. Bildirdigiñ üzere ḳoca öküzi, beş ṭavarı, ve ‘amañ oġlınıñ seccādesini ḳaṣabaya götürdüm, donanmaya i‘āne itdim. Orada bir efendi vardı, ben mektūbuñı oña okutdıġum ve seccādeyi yere

ḳoydığım vaḳit ellerimi öpdi ve çoḳ aġladı. Beni belki on kişi köye ḳadar getirdiler, nineñe ḳahve pişirdiler, şerbet virdiler, hepsi didiler ki << Ġam çekme, işte hepimiz seniñ evlādıñız>> Ben de hepsine du‘ā itdim, hepsiniñ alnından öpdüm. **(54)**

Ah, ah oġul, bütün südüm saña ḥelāl olsun! Emdikleriñ her damlası biñ def‘a şeker, bal olsun? Eger şeḥīd olmayup memlekete varırsañ sevinecegim, faḳaṭ ḳum çöllerinde devlet millet uġurunda Rab’iñe ḳavuşursañ dünyālar benim olacaḳ, inşā’llah yaḳın vaḳitde ṣaġalırsañ da yine cenge ḳoşarsıñ, ben gice gündüz du ‘ā idiyorum. Ah oġul, eger benim beş vaḳitde itdigim du ‘āları bir işitseñ bir def‘a degil, on def‘a şeḥīd olmaḳ istersiñ..

Babañ beni, anamdan istedigi vaḳit <<Eger bir gün şeḥīd ḳarısı olmaġa rāżī ise baña varsun>> diye adaḳlamışdı, ben rāżī olmuşdum. Didiġiñ gibi şeḥīd ḳarısı oldum, Allah belki de şeḥīd anası da idecekdir.

Benim yavrum, bilmem taḥrīr itdirdigim bu şuḳḳa-ı ṣenāveri yediñe vāṣıl olacaḳ mı? Onı Aḥmed Sā‘ī’ye virecegim, ḳaṣabada ki postaya götürsün. Her gice seni rüyāmda göriyorum, ḳanlı baġrıñla, ṣolmuş yüzüñle ḳarşuma dikili dikiliyorsuñ da baña diyorsuñ ki << << Ana, ġam yime! >> işte o sebebden ben de hīç aġlamıyorum. Ah oġul, cenk it, yaralan, şeḥīd ol, ammā bir laḥẓa ‘aḳlıñdan devletiñi milletiñi çıḳarma! Ben hepsine rāżīyım, Allah’ıñ emrine iṭā‘atim var. **(55)** Faḳaṭ naṣīḥatlerime diḳḳat itmezseñ ḳalbim ḳırılır, bir ananıñ yüreği çoḳ uludur yavrum, onı ḳırmayacaġını bildigim ḥālde analıḳ duyġusila bunları söylüyorum.

Gönderdigiñ maniyi yavuḳluña virdim ezber itdi. Her gün istedigiñ gibi, ṭavarlar dönerken, güneş ṣaġ yamaçdaki çam tepesine indigi vaḳit, ṭama çıḳup yanıḳ yanıḳ söylüyor. Efe’niñ Durmuş onı ṭanburaya çekdi, dört telli ile öyle çalıyor ki bütün köylü, hele imām, Ḳatıḳlı Velī Baba, seniñ Ṣaḳallınıñ Dayı bile degneklerine dayana dayana ḳahveniñ gūşesine gidüp ḳulaḳ viriyorlar. Babañda böyle manīler beyitler ezber itmişdi, her vaḳit söylerdi, bilir misiñ, ammā sen çocuḳduñ bizim köyüñ eski mültezemi bir beyit yapmışdı. Bunı babañıñ aġzından saña söylerdi ki:

Allah diye dil bağlasan vaṭana

Her işiñle beñze yavrum ataña

Yardım eyle derdiñe derd ḳataña

Aman virme milletiñe çatana

***

Dedeñ çıḳdı yüce dağlar başına

Başıñ ḳoydı o dağlarıñ ṭaşına **(56)**

Girmemişken henüz yigirmi yaşına

Felek ḳatdı nice aġu aşına

***

Babañ daḫī ġavġa didi atladı

Baba devlet ‘askerine ḳatladı

Sınurlarda Türk silāḥı çatıldı

Allah diye dil bağlasan vaṭana

Ah oġul! Şeḥīd olmadıñsa, yaşıyorsañ, yaralarıñ ṣağalup yine cenk idiyorsañ bu beyitleri unutma, tüfengi ṣıḳarken bunları söyle, ḳaṣaṭuralar çarpışırken, sesleri dört telli gibi ötsün.

Bizi düşünme oġul, rāḥatız, iyiyiz, Allah size mu‘ayyen olsun. İmām selām ider, bu şuḳḳamı taḥrīr iden Celālī Efendi selām ider, Monlanıñ ‘Ali, Efe Süleymān, Ṭursun daḫī selām ider, Elḥāṣıl yedi yaşından yetmişe ḳadar köyde, aşaġı köyde, budaḳ başında, kim ḳalmış ise ḳadın erkek hepcegi selām ider. Yavuḳluñ Emine ḳız ayrıca selām ider, ferade ferade selām ider, aġlayaraḳ, du‘ā iderek, seni düşünerek selām ider. **(57)** Oġul, oġul! Eger bu mektūbum eliñe varmazsa selāmlarımızı duyġularımızı saña aḳşam yelleri götürsün. Eger ölmüş, şeḥīd olmuş, ḳumlara gömülmüş iseñ, selāmlarımızı minārelerdeki mü’ezzinleriñ yanıḳ sesleri götürsün..

(58)

İki Bayram

-Aḥmed Çavuş mektūb..

-Hani?

-Virdim bölük emīne

Ḳoşuşdiler beş on ‘asker hepsi çadır içine.

Ahmed Çavuş, ‘Ali Veli, hepsi yere çömeldi,

Bölük emīn açdı baḳdı, gözlerine yaş geldi.

Her sözine, her veznine maḳām ḳatdı başladı,

Yürekleri ṭatlı sözle ṭatlı dille ḫaşladı:

***

Erkeklerden; başta imām, Veli Çavuş, Süleymān,

(59) Dallı Mehmed, Kürdek Ṭursun, Kātibleriñ Gül ‘Osmān,

ḳadınlardan, Ḥācı Nene, Mevlidcileriñ Gülsüm,

Ḳınalınıñ Haççe ḳadın, ‘Āyşe, Güllü, ġayr hem..

Hepçegimiz bir ṭop olduḳ, ḳoca çınār dibine

Yazmaḳ içün bu mektūbı, size ġurbet iline.

Ey oġullar! Bu mektūbı bir aġızdan yazdırdıḳ;

kimiñ yoḳsa, oña bile ayrı mühür ḳazdırdıḳ,

Ḳadın ḳızlar, yavuḳlılar ayrı parmaḳ baṣacaḳ,

ṣūretini, imām köyüñ meydānına aṣacaḳ.

Bunu önce Veli Çavuş ‘aḳıl itdi bizlere,

<<Aḳa Gündüz>> yazdı ṣoñra bu adaḳla sizlere:

***

Ey oġullar! Nicesiñiz? Kim yaralı, kim şeḥīd?

Gice gündüz dögüş var mı, hücūm var mı? Bildiriñ dögüş varsa, hücūm varsa hīç durmayıñ o yezīd tālyānlarıñ, adıñ ṣanıñ kitāblardan sildiriñ!

Köyde yatan atañızıñ, ceddiñiziñ her biri,

Üç beş, belki daha faẓla yara ile dönmüşdi;

Gelmeyenler orada ateş olup sönmüşdi,

Üfürtmeyiñ o külleri! Çignetmeyiñ o yeri!

(60) Nice yıldır, baḳ yüzine gölge geldi Türkleriñ,

Şimşek gibi bir nūr ṣaçıñ o gölgeler def ‘ olsun

Şu cihāna çıḳsun yine aḳ yüzleri erleriñ,

Gözlerine inen perde o nūr ile refʿ olsun.

Ey oġullar! Ya Ḥaḳ! diyeñ, Ḥaḳ yoluna ṣaldırañ!

İnsānlarıñ gözlerinden aḳan yaşı sildiriñ,

İnsān nedir? Vicdān nedir? Īmān nedir? Bildiriñ,

Yere düşmüş <<Türkleriñ>> nāmıñ yükseklere ḳaldırıñ!

Ey Türk oġlı? Dur azıcıḳ! Görsün seni şu cihān

Her devirde insānlıġa, düşmanıña dostuña,

Aḳ göñlüñe el uzatdıñ, cānıñ itdiñ armaġan,

Göz dikdiler, faḳaṭ seniñ eski, yırtıḳ postuña..

Ey Türk oġlı! Dur azıcıḳ! Diñle bu Ḥaḳ sesini

Dünyālarıñ güneş ile kavuşdıġı yerlerden

Gelen bu ses ne söylüyor? ‘Aceb kimdir iñleyen?

-Allah eyler, neyler ise güzel eyler hepsini…

***

Haydi artıḳ, açıḳ olsun yoluñuz..

Hīçbir şeyden bükülmesün ḳoluñuz

Ateş ṣaçsun hep ṣaġıñız ṣoluñuz

(61) Ḳoca erler! Açıḳ olsun yoluñuz.

***

Ġāzī oluñ, şeḥīd oluñ, dönmeyiñ?

Güneş gibi parlayaraḳ sönmeyiñ!

Düşmanları gögsüñüzle önleyiñ;

Ḳoca erler! Açıḳ olsun yoluñuz..

***

Vaṭan içün ṭatlı cānıñ virenler!

Yoluñuza Ḥaḳ örüsün çemenler;

Yol göstersün, yedi def‘a irenler:

Hīçbir şeyden bükülmesün ḳoluñuz..

***

Baġrıñızda her süngüden cennete

Açılırken bir göz yeri ümmete,

Hīç düşmeden ġama, derde, miḥnete

Ateş ṣaçsun hep ṣağıñız ṣoluñuz.

***

O dağlarda, deñizlerde, çöllerde

Ḳorularda, ṭaşlıḳlarda göllerde

Cenk idilen, şān alınan her yerde

(62) Ḳoca erler, açıḳ olsun yoluñuz..

***

Şimdi bizden eger su’āl iderseñiz, hepimiz

Allah, devlet sayesinde küçük büyük iyiyiz,

Analarıñ hepsi sizler içün bezler doḳuyor.

Ḥācı nine eliñ açup her dem “Yasin” oḳuyor.

Yavuḳlılar çevre, uçḳur, dizlik ḳuşaḳ öriyor

Ma‘ṣūmcuḳlar çayırlarda ṭavarları süriyor.

***

Aḥmed Çavuş, müjde saña! Oġluñ geldi dünyāya,

‘Amam oġlı ḳundaḳ içün dün yollandı Ḳonya’ya,

Ṭosun gibi bir oġluñ var, bir ad söyle ḳoyalım,

İster iseñ “baba” gibi “Reşād” diye ḳoyalım…

***

Bayram güni şenlik itdik, bayraḳ açdıḳ yamaca,

Vaʿẕ itdi vaṭan içün, bize Ṭandırlı ḫāʾce:

Erkek ḳadın birlik edüp, donanmaya ṭopladıḳ;

Sekiz beyāż, üç iñlik, ṭoḳuz çevre, beş yaġlıḳ

Kesecekdik, vaṭan içün iki ḳurbān daha biz,

Ḥācı nine bıraḳmadı. << -Ey oġullar! didi siz

(63) <<İki ḳurbān kesmeyiñiz. ʻAzīz vaṭan başına

<<Bu devletiñ hep ḳurbānız, ṭopraġına ṭaşına!>>

***

Ey oġullar! Haydi artıḳ iş başına gidelim

Siz tüfenkle; biz şapanla ḫıdmetimiz idelim!

Selām olsun hepiñize; īmān dolsun ḳalbiñiz,

Şimdicekden raḥmet olsun; şeḥīd düşse hangiñiz.

***

Aḥmet Çavuş başda idi hepsi durdı diñledi;

O şırada bir ṭop sesi uzaḳlarda iñledi…

Ḳoşdı herkes.. Tüfenk ḳurşun; süngü; hücūm, yastar!

Bir laḥẓada al ḳan oldı çöller, yerler, şaḥrālar:

***

O ṭarafda gelüp geçmiş iken Ḳurbān Bayramı

Bu yerlere yeñi gelmiş idi vaṭan bayramı…**(64)**

Ḳayıḳcı

Yüzi yanıḳ baġrı yanıḳ bir ʻArab'dı, on dört seneden beri Ṭrablus limanında ḳayıḳcılıḳ iderdi. Eñ büyügi, on üç yaşında, ṭosun gibi bir oġlı ile üç ḳızı ve henūz ḳundaḳda dört aylıḳ bir oġlı daha vardı. Kendisi, iḫtiyār ve menzūl büyük babası, ve ḳarısile tam sekiz cānlı bir

ocaḳ ṣāḥibi idi. Günde biñ kürek ḥamlesile beş altı ġuruş ḳazanup geçinirler ve Allah'a çoḳ şükürler iderlerdi.'Ā'ilesini ne ḳadar severse ḳayıġını daha çoḳ severdi. Bilirdi ki on dört senedir bu ḳayıḳ sayesinde yaşıyordı, bu ḳayıḳ sayesinde otuz beş büyük **(65)** ağır seneye taḥammül idebilmişdi. Bu ḳayıḳ sayesinde ḳarısını oḳşamış, evlādını öpmüş, büyük babasınıñ du'āsını ḳazanmışdır. Oña bir sevgili ḳadar ihtimām u şefḳatle baḳardı. Siler, temizler, yaġlar, ḳılıfātını tecdīd ider ve hepsiniñ fevḳinde, oña ma'nāsını, māhiyetini taḳdīr idemedigi mechūl faḳaṭ ġāyet ṣamīmi bir ḥisle ḥürmet iderdi. Ḳayıġını, cānlı ve muḥterem veli ni'met ṣanırdı. Oña, ḳarısı "Ramażān geliyor" didigi vaḳit ḫayālinde ḳayıġını yaşatır ve "Ḳısmet!" dirdi. "Bayram geliyor" diye kızları göziniñ içine baḳdıḳları vaḳit, ḳayıġınıñ ṣaġlam oldıġını düşünür ve "Allah büyükdür" diye te'mīn iderdi. El-ḥāsıl yaşamaḳ, yaşatmaḳ, mes'ūd olmaḳ içün bir vāsıṭa, bir çāresi, bir ġāyesi vardı: Ḳayıġı. Her şey'i mütevekkil, ṣabur, sākin idi. Faḳīr iken ġınā ḥālinde idi. Dā'imā şen dā'imā teselliyatkār, dā'imā ġam u ḳasāvetden uzaḳ görünürdi. Ḳaşları çatıḳ, maḥzūn, mütefekkir ḳapıdan girdigi aḳşam, ḳarısı derḥāl sebebini añlardı. Muṭlaḳa; dirdi. Ḳayıġa bir saḳaṭlıḳ 'ārż oldı. Onlar, o ḳadar bile rūḥen berāber ḥissen beraber ṭab'en berāber olmuşlardı.

***

(66) Bombardıman başlar başlamaz, ḳayıġını ḳumluġa çekdi. Ve bir ḳayanıñ dibinde oṭuraraḳ yanaḳlarını avuçlarına, dirseklerine dizlerine dayadı. Derin çizgileri arasına damla damla ter dolan alnınıñ içindeki beyninde bir aġırlıḳ vardı. Süzgün gözlerile, ileride ḳumlu sāḥilde yaṣlanmış ḳayıġına baḳıyor ve dalġın dalġın içini çekiyordı. Artıḳ ḳayıġı işine yaramayacaḳdı. İtalyan sefīneleri böyle muttaṣıl gülle yaġdırırken o, naṣībi içün bu deñizlere kürek daldıramayacaḳ; ḳayıġına binemeyecek idi. O ḥālde, o ḥālde.. O vaḳit beyni daha çoḳ aġırlaşdı, alnındaki ṣıcaḳ terler buz gibi oldı ve elleri titremege başladı. O ḥālde:

-Aḫ, aç mı ḳalacaġız?! Diye yavaşca iñledi. Dimek aç ḳalacaḳlardı. Çocuḳları. Ḳarısı, büyük babası ve eñ ṣoñra kendisi aç, sefīl u perīşān ḳalacaḳlardı. Derḥāl ḳayaya yaṣlandı ve ḳollarını ḥālsiz u dermānsız iki yanına, nemli ḳumlar üzerine ṣarḳıtdı.. Kim bilir ḳaç daḳīḳa böyle uyuşuḳ ve bir ḫasta gibi ḳaldı. Ḳulaḳları uġuldayordı, ḳımıldamaḳsızın gözlerini ṣaġ ṭaraflara devirdi. İşte orada, yine ateş açılmış, **(67)** zırhlılar gülle ṣavurıyorlardı. Bir küçük ḳayıġıñ 'aṭāleti bile 'ā'ilesini ḫarāb u perīşān idecegine ḳāni' olduḳdan ṣoñra artıḳ düşmanıñ bombardımanından hīç endīşe itmedi. Faḳaṭ ansızın bir uġuldı, yaḳında, serī' u çālāk bir rūzgār ile geçdi gitdi. Ve bir ṣāniye ṣoñra keskin bir çatırdı duydı. Bir elektrik cereyānına uġramış gibi çıplaḳ ayaḳları üzerinde dimdik kesildi. Gözlerini açdı, ḳollarını uzatdı. Ṭırāşı uzamış çeñesi biraz düşdi ve ansızın yaralanmış bir ḳaplan gibi hayḳırdı:

-Aḥ, ḳayıḳ, ḳayıġım gitdi!!

Evet, ḳayıġı iṣābet iden bir obusla pārça pārça olmuşdı..

Bir serseri gibi, bir çılġın gibi soḳaḳlarda ḳoşa ḳoşa dolaşdı ve eviñ ḳapusından girer girmez "Ḳayıġımız; ḳayıġımız!" diye feryād iderek ḳarısınıñ ḳolları arasına atladı. Bir çocuḳ gibi aġlıyordı. İşiñ ne oldıġını añlamayan faḳaṭ işitdikleri ṭop seslerile ḥisleri pekçoḳ teḥeyyüc iden çocuḳlar ana babanıñ eṭrafını aldılar, onlarda ḳorḳuyorlar, ṣarılıyorlar ve aġlıyorlardı. Beş daḳīḳa ṣoñra metānetsizligine te'essüf itdi. Şimdi hepsi iḫtiyār **(68)** dedeleriniñ yataġı eṭrafına ṭoplanmışlar, derdleşiyorlardı. Ḳayıḳcı ses çıḳarmıyor, düşüniyor, ḳaşlarını çatıyor, nāṣırlı parmaḳlarile çeñesiniñ çuḳurunı ḳaşıyordı. Ḳarısı ḳucaġındaki ḳundaġı ve yanındaki çocuḳları göstererek:

-Biz ne ise, diyordı, ya bunlar?!

Çocuḳlar hep birden cevāb viriyorlar ve babalarını teselli idiyorlardı:

-Bizi düşünme, biz de aç ḳalırız!

O vaḳit[9] ana, baba, dede, hepsi başlarını öñüne egdiler. Ḳadın, yalñız ḳadın, ḳocasınıñ ve ḳayın dedesiniñ ḥesābına da için için hıçḳırıyor ve ḳundaġı örten bir dülbendiñ ucıla iri sürmeli gözlerini siliyordı. O vaḳte ḳadar yalñız diñlemiş, sükūt itmiş ve gözlerini dizlerindeki eski örtüye indirerek düşünmüş olan iḫtiyār başını ḳaldırdı ve ḳayıḳcıya ḫiṭāben, ḫasta, öksürükli bir sesle:

-Evlādım, didi, ye'sden evvel fikir, tedbīr ve taḥammül vardır. Bunları tecrübe idelim, şāyed bir netīce virmezse o zamān me'yūs olmaġa cesāret idelim, ḥatta o zamān bile ye's yine fenādır. Ben ne diyorum bilir misiñ? Bilirim şimdi **(69)** sen de beş para yoḳ.. Faḳaṭ bende sekiz mecīdiye birikmiş bir cenāze parası vardır. Onı saña vireyim, bizi on beş gün idāre ider.

Ḳayıḳcı irkildi ve "Cenāze parası mı?" diye dudaḳlarından iḫtiyārı ḫāricinde bir su'āl döküldi. İḫtiyār gülümsedi:

-Evet cenāze parası! Niçün şaşırıyorsuñ? Ẕāten ben bu yoluñ yolcısıyım, ne olur? Bu seferde insān tābūtsuz gidivirsün.. Mādāmki bir ölüm geliyor, tābūtlı, taḫtlı, taçlı, sīm vezirli olmuş veya pejmürde ve bīçāre, ḥaşarsız , tenşirsiz bulunmuş ne ye's var?.. Yeter ki aḥfādım aç ḳalmasun, yeter ki sen, ḳarıñ çocuḳlarıñ aġlamasun. Sizi aġlar bıraḳırsam, o para baña

[9] *Vatat* şeklinde yazılmış, *vakit* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarılmıştır.

mezārımda diken olur. Ben Allah içün, ben dīn içün, ben devlet içün yaşadım. Eger o para onlar için olsaydı size virmezdim. Faḳaṭ bugün ma‘ate’essüf orada, suruñ ḫāricinde, ḫalīfeniñ ‘askerleri içün degil, kendim içün öldigümden bu parayı sevine sevine viririm.. Haydi evlād! Şurada döşegimiñ altındadır onları al, on beş gün idāre oluñuz! Ṣoñrası Allah kerīm..

***

On ṭokuz gün geçmiş ve sekiz mecīdiye biteli üç gün **(70)** olmuşdı. Açlıḳ, çāresizlik ve sefālet çökmüşdi. Ṣabāḥ erkenden ḳayıḳcı ḳalḳdı. Renksiz dudaḳları mühürlenmiş gibi idi. Ḳarısınıñ gözlerine ağlamaḳdan ḳan oṭurmuş idi. Dedesi yataġı içinde ḥatta iñleyemeyen bir sesle bir iskelet gibi sükūt idiyordı. Büyük ḳızı:

-Baba, didi. Başım dönüyor..

Ortancası babasınıñ bacaġına ṭutunaraḳ ḳalḳmaḳ istedi:

-Ḳarnım çoḳ, çoḳ aġrıyor..

Ve küçük ḳızı, daha ḳonuşamayan küçük ḳara gözli sevgili ḳızı parmaġıla mi‘desini göstererek bayġın bir sesle:

-Aç, aç!.. dedi.

Ḳundaḳdaki dört sa‘atden beri, artıḳ aġlamıyordı. O ḳadar bītāb u ṭāḳat idi ki gören bir ölü ṣanırdı. Eñ büyügü hīç ses çıḳarmıyor ve gözlerini avlınıñ mermerlerine dikerek ṣuṣıyor ve düşüniyor gibi idi. Ḳayıḳcı hīç ses çıḳarmadı, ḳarısınıñ yanına gidüp yavaşca:

-Baḳayım, didi. Belki bir loḳma bir şey bulup getiririm ve başını öñüne egerek ḳapıdan çıḳdı gitdi. O zamān eñ büyügi, oġlan bir adım atdı:

-Ana, didi. Ben de çıḳacaġım!

(71) Anası irkildi ve birden bire ḳorḳmuş bir naẓarla çocuġuna baḳdı:

-Deli misiñ? Niçün çıḳacaḳsıñ!

-Size ekmek bulacaġım!

Ve anasınıñ ışrārına ehemmiyet virmeden iki sıçrayışda kendisini ḳapıdan dışarı atdı. Ḳardaşları analarınıñ bu telāş ve heyecānından, dışarıda büyük ḳardaşları içün bir teḥlike mevcūd olabilecegini ḥiss iderek için için ağlamaya ve birbirine ṣarılmaġa başlamışlardı. Anaları ḳalbinden vurulmuş bir ceylan gibi mermerleriñ üzerine diz çökerken içeride, yataġı içinde bir iskelet gibi uzanan dedeniñ ḫafīf, faḳaṭ derinden gelen sesi duyuldı:

-Ya Rab! Ya Raḥīm!...

***

Bir sā‘at ṣoñra şedīd bir ḍarbe ile ḳapı açıldı. Ḳayıḳcı içeriye girdi. Omuzunda dolu ve küçük bir ṭorba vardı. Gözleri dönmüş; burnunuñ ucundan ter damlaları ṣızıyor ve ṣıḳ ṣıḳ nefes alıyordı. Ṭorbayı indirüp çözdi ve baş aşaġı devirdi. İçinden bir ḳoçaḳ peksimet mermeriñ üzerine döküldi. Ḳarısı yürüdü. Çocuḳlar **(72)** sürüne sürüne yürüdi. Faḳaṭ ekmek başına geldikleri vaḳit durdılar. Sert peksimeti kesecek ḳuvvet çeñelerinde ḳalmamışdı. Ḳayıkcı ḳoşdı. Bir çanaḳ aldı içine ṣu doldurdı ve peksimetleri atdı. Beş daḳīḳa ṣoñra mermerler üzerinde, yeşil çanaġıñ eṭrafında ḳarısı ve yavruları şişmiş peksimet parçalarını kemirirlerken ḳayıḳcınıñ dudaḳlarına bir tebessüm ḳondı. Ḳollarını açdı, gözlerini ḳaldırdı. İçinden ḳalbinden, vicdānından gelen bir ṣadā ile:

-Ya Rab, Ya Raḥīm!.. didi ve bu ṣaḥneyi temāşāya, ḥüzün ile, şevḳ ile temāşāya daldı.

O anda soḳaḳda bir gürültü peydā oldı arḳasına baḳdı. Bir tekme ḍarbesile ḳapu arḳasına ḳadar açıldı. Ve eşikde bir İtalyan żābiṭile on nefer göründi. Ḳayıḳcı ses çıḳarmadan bir adım atdı. Żābiṭ ḥadīd, ‘aṣabi u medhūş bir sesle hayḳırdı:

-Cāsūs! Cāsūs!!

Ḳayıḳcı ḥayretle baḳdı. Żābiṭ üzerine yürüdi. Ve elindeki rovelvoruñ ḳundaġıla şiddetle başına vurdı. Ḳarısı ve çocuḳları, loḳmalar aġzında ve ḳorḳaḳ birer naẓarla alıḳlaşdılar. **(73)** Müfreze süngü ṭaḳmışdı. Hīç ses çıḳarmaḳsızın ḳayıḳcıyı aġızlarında ḥālā ıslaḳ peksimet loḳmaları bulunan ḳarısını, çocuḳları ṣıḳı ṣıḳı baġladılar ve tüfek dipçiginiñ birer ġaddār ḍarbesile dışarıya soḳaġa sürüp atdılar. Neye uġradıḳlarını bilmeyen ‘ā’ile şaşḳın, titreyerek ve aġlayaraḳ sürüklene sürüklene yürümege başladılar. Bir daḳīḳa ṣoñra eviñ mezār gibi sükūtı boşluġı içinde, daha ża‘īf, daha ḫasta bir ses iñledi:

-Ya Rab! Ya Rahīm!...

***

Çocuḳ içeri girdigi vaḳit eviñ içini bomboş buldı. Ḳoltuġı altındaki bir ṣomon ekmegi yere ḳoyaraḳ hayḳırdı:

-Ana! Ana!. Ekmek getirdim.. Oña, yine kendi ṣadāsınıñ meş’ūm ve ḳorḳunç ‘akisleri cevāb virdi. Maṭbaḫa girdi, oṭaya ḳoşdı, avluyu dolaşdı, kimseler yoḳdı. Şaşırdı, ḳorḳdı. Titredi. Dedesi ‘aḳlına geldi. Nereye gitdiklerini ṣormaḳ içün oṭasına girdi. Dedesi uzamış, yataġında uyuyordı: -Nereye gitdiler? Didi. Dedesi ses çıḳarmadı. Yanına ṣoḳuldı

dürtdi. Yine uyanmadı. Elini ṭutup ḳaldırdı. Bıraḳdıġı **(74)** zamān bir degnek gibi dimdik tekrār düşdi, ṣol gözin̄iñ ḳapaġını açdı, ḳapaḳ açıḳ ḳaldı. Başını ṣalladı, derḥāl beyāż ṣaḳallı çeñesi ṣarḳdı, ve çocuḳ dedesini öyle açıḳ tek gözile, ṣarḳmış dişsiz ağızlı çeñesile, ḳaṣḳatı vücūdıla görünce müdhiş bir çıġlıḳ ḳopardı: -Ölmüş, ölmüş!...Ve derḥāl öṭeden, avlıdan, ḳapıdan fırlayup soḳaġa atıldı. Ḳapınıñ öñündeki meydānda bir sersem gibi eṭrafına baḳdı. Bir ḳomşu çocuġı yanına ṣoḳuldı. Ve oña her şey'i ḫaber virdi. Babası İtalyan ordugāhına gitmiş oradan bir ṭorba peksimet aşırmış, oña cāsūs dimişler ve bütün anasını ḳardaşlarını, hepsini alup götürmüşler.. Çocuḳ bir abdāl ve ṣaġır gibi diñledi. Ve arḳadaşınıñ lāfı biter bitmez ḳoşmaġa başladı…. Ordugāha geldigi vaḳit gördügi birçoḳ İtalyan 'askeri dizilmiş, ḫalḳda uzaktan, titreyerek ḳorḳaraḳ ve ḳorḳudan aġlayamayaraḳ öyle mest u medhūş oraya, ḳarşuya baḳıyorlar. Ṣoḳuldı, biraz daha ṣoḳuldı. Ḥiss itdirmeden ilerledi. Ḳalbi durmuş gibi idi. Gözleri çanaḳlarından fırlamışdı. Baḳdı, diḳḳatle baḳdı. Orada meydānıñ ortasında işte göriyordı. **(75)** Babası, anası, ḳucaġında eñ küçük ḳardaşi ve yanlarında üç ḳız ḳardaşı, elleri baġlı, gözleri baġlı duruyorlardı. Durmuş, doñmuş gibi olan ḳalbi birden bire vurmaġa ḳulaḳları bir burġu ile oyulmaġa başladı ve heman atılacaġı, öñündeki 'asker ṣāfı arasından ṣıyrılacaġı zamān belki yüz tüfek birden paṭladı. Bu ses çocuġı ḳorḳutdı. Bir s̱āniye durdı ve oraya karşıya, meydānıñ ortasına baḳdıġı vaḳit, birden bire bıraḳılmış bir çelik zenbereriñ gibi havāya doġrı fırladı; babası, anası ḳız ḳardaşları ve niḥāyet ḳundaḳdaki eñ küçük ḳardaşı ḳumlarıñ üzerine yuvarlanmışlardı.. İtalyanlar onları ḳurşuna dizmişlerdi.

Titreyen, ḳorḳan aġlayamayan ḫalḳ dağıldı. 'Asker ṣafları çekilüp gitdi. Bir żābiṭle on nefer, cenāzeleriñ ilerisinde durıyordı. Çocuḳ ḳoşdı bir makine gibi ḥiss itmeden yalñız ḫareket iderek yanlarına ṣoḳuldı.

Żābiṭ görmemişdi. Babasını ḳucaḳladı, ḳaṣḳatı idi. Anasını ḳucaḳladı, gögsünden ṣıcaḳ ḳanlar aḳıyordı, ḳaṣḳatı idi. Ḳız ḳardaşlarına ṣarıldı onlarda ḳırılmış birer gül fidānı gibi cānsız ve ḳaṣḳatı idi.. Niḥāyet orada anasınıñ ḳolları arasında ḳundaḳdaki **(76)** ḳardaşını ḳucaġına aldı; ḳafası parçalanmış olan ḳardaşına baḳdı; baḳdı; baḳdı. Ellerini aḳan ḳanlara buladı; yüzini delik yaralara sürdi ve mini mini ḳardaşını ḳolları arasına alaraḳ bir def 'a cenāzelere; bir def 'a İtalyan żābiṭine baḳaraḳ:

-Ya Rab! Ya Rahīm!.. diye iñler iñlemez bir ḳurşun gibi yerinden fırladı. O zamān żābiṭ ve 'asker derḥāl farḳ iderek arḳasından mükerreren ateşin itdiler, işābet itmedi. Soḳaḳlardan meydānlardan bir yıldırım gibi geçiyordı. Niḥāyet süregeldi; yıḳıḳ bir ṭarafından ṭırmanaraḳ dışarıya çıḳdı; ḳoşuyor; ḳoşuyor; ḳoşuyordı..

Vaḳit gecikmiş; güneş ġurūba yaḳlaşmışdı. Kim bilir ne ḳadar ḳoşmuş idi. Niḥāyet onı ṭutdılar; ṭutanlara baḳdı. Yalñız gözlerile ḥiss itdi ki bunlar yabancı degildirler. Titreyor; boġuluyor gibi nefes alıyordı. Ve iṭā‘at it[10]di. Ḳolları arasında ṣıḳdığı şey‘i almaḳ istediler. O zamān bir ḳaplan yavrusı gibi hayḳırdı: -Virmem!...

Genc ve iri bir ‘Arab ikisini de ḳucaġına aldı. Ve bir müddet gitdiler; beş daḳīḳa ṣoñra bir çadırıñ öñünde idiler ‘Arablar çocuġı teskīn ittiler; o elektriḳli bir makine **(77)** idi. Fırlamış gözleri; ṣolmuş; ḳanlı çehresi; titreyen dizleri; ve ḳucaġında öldürülmüş ḳardaşile bir heykel; bir felāket heykeli idi; başını ḳaldırdığı vaḳit ḳarşusında bir Türk żābiṭi gördi. Żābiṭ çocuġuñ çeñesini oḳşadı ve vuḳu‘ātı ṣordı. Çocuḳ dimdik, fırlamış gözlerile żābiṭe baḳdı ve iki üç kelimeyle añlatdı. Żābiṭ diñlerken elindeki ḳamcı ile çizmesiniñ koncuna vurıyor ve heyecānını żapṭ itmek içün yumruġunı ṣıḳıyordı. Çocuḳ sözini bitirdi ve ḳucaġında ṣıkdığı ḳundaġı avuçları içinde uzadup gösterir göstermez żābiṭ, diġer żābiṭler ve ‘urbān bir adım geri çekildiler ve hepsiniñ elleri seri‘, iḫtiyārsız başlarına çarpdı. O vaḳit çocuḳ ḳundaġı bir daha ṣıḳdı öpdi, ḳoḳladı, gözleri yerine geldi, dizleri üzerine yavaşca düşdi başını ḳaldırdı, żābiṭe baḳdı, żābiṭ ḥiss itdi, bir adım atdı, çocuḳ dizleri üzerinde biraz sendeledi, ḳucaġındaki ḳundaġı żābiṭe virdi ve boġuḳ bir sesle

-Al ḳardaşımı. Didi. İntiḳām, intiḳām al!..

Żābiṭ ḳanlı ve ulu ḳundaġı aldı. Çocuḳ bir daha sendeledi ve gözleri ḳardaşınıñ parçalanmış mini mini çehresine dikilmiş olduġı ḥālde oracıġa, ṣıcaḳ ḳumlarıñ üzerine yuvarlandı.

(78)

‘Ökkeş Bin Manṣūr

Ṭrablus’uñ eñ faḳīr ve ‘ā’ilesi eñ keşīr devecisi idi. Bir tek hecīnile on seneden beri kirācılıḳ ider ve evini beslemege çalışırdı. Soruñ ḫāricinde, ḫurmālıġa[11] giderken iki oṭalı bir çārdāġı vardı ki ṭoḳuz kişi oraya ṣıġınırlar ve yaşadıḳlarını ẓann iderlerdi.

[10] *İdi* şeklinde yazılmış, *itdi* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarılmıştır.

[11] *Hurmā* biçiminde yazılması gerekirken *hūrmā* biçiminde yazılmıştır. *Hurmā* olarak aktarıldı.

Aḳşam vaḳti idi. Cihān ile bir gün hemḥāl olan güneş; uzaḳda, ḳumlar ve ḳayalarıñ ötesinde altı biñ seneden beri terennüm iden Aḳdeñiz'iñ kenārında yıḳanıyordı. O, her aḳşam; bu vaḳit ba'ż ṣaġda, ba'ż ṣolda dāi'mā yıḳanır ve ḳorunmaḳ, yarın içün daha ṣa'ṣadār uyanmaḳ içün **(79)** öteye, başḳa 'ālemleriñ müştāḳ u ḥürmetkār sīnesine çekilirdi.

Bu gün yine yıḳanıyor, hemḥāl oldığı günüñ kirletdigi vücūdını tenzihe idiyordı. Faḳaṭ dünki nūrı, dünki ṣa'ṣası, rūḥı, şevḳ u 'aẓameti yoḳdı. Dün ufuḳlar oña, ribānī bir meş'ale īḳād iderken, bugün ṣarı, bir ḫasta gibi ṣarı, bir mātemiñ rūḥı gibi maḥzūn bir şem'a ile bekliyordı.

'Ökkeş bin Manṣūr terden alnına yapışan beyāż takiyesini biraz ḳaldırdı. İnce bornosunı açdı, esmer ve ḳıllı gögsi meydāna çıḳdı. Bol yenleri[12] içinden çıḳan ince bilekli ḳoca ellerini açdı. Ve öyle ġuruba ḳarşı, Aḳdeñiz'e ḳarşı, ve ta orada, gümüş ḳumlara ve keskin ḳayalara ḳarşı bir ābide gibi durdı, düşündi…

Ḳarısı, çocuḳları, baldızı arḳasında, ḳapınıñ taḥta kemeri altında bir ṭop olmuşlar, oña baḳıyorlar ve hīç ses çıḳarmıyorlardı.

'Ökkeş bir ābide gibi durıyor ve düşüniyordı. Arḳasında, ayaḳları çıplaḳ, ḳolları ince, başları boncuḳlı çocuḳları, mavi yeldirmeli ḳarısı, iri sürmeli gözli, ṭombul baldızı da durıyor ve düşüniyorlardı. **(80)**

'Ökkeş me'yūs ve umīdsiz oldığı günleriñ aḳşamında hep böyle yapardı. Güneşiñ 'aẓamet u ḥaşmeti ḳarşusında, deñizleriñ gizli terennümleri içinde, aşıḳlarına ḳadar gömüldigi kumlarıñ üzerinde baḳar, durur ve düşünürdi. Faḳaṭ bugün, işte İtalyanlarıñ bombardımanından ṣoñra ḳaraya çıḳdıḳları günüñ aḳşamı da terli cebhesi, esmer ve ḳıllı baġrı, açıḳ ḳolları, merkūz ve ġayr müteḥarrik naẓarlarile durıyor ve düşüniyordı. Bir daḳīḳa oldı. Arkada, mechūl diyārlarıñ ḫafīf ḫafīf iñleyen rūzgārları gibi bir ses peydā oldı. Orada taḥta kemeriñ içindeki 'ā'ilesi yer ḳaṣīde oḳumaġa başlamışlardı. Şimdi ḳarısı da ḳollarını ufḳī bir ṣūretde açmış, mavi yeldirmesiniñ yanları altına ṭoplanan çocuḳları ve ḳız ḳardaşi ile yavaş yavaş derinden derine terennüm idiyorlardı:

-<<Ya Rab! Ya Ḫāliḳ! Yā Lāyezāl!.. Ġurūbuñ ḥaşmet u dārātı karşusında saña el açdıḳ, dil baġladıḳ, için için aġladıḳ..

[12] Metinde *yen* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *yeñ*'dir.

<<Bu ‘ummānıñ seḥḥār naġmeleri, maẓlūm ḳollarınıñ derūnī eninden ḥazīndir. Bu ṣaḥranıñ ḳumları ṣuṣuyor, faḳaṭ vāveyl iden kimdir? **(81)**

<<Ya Rab! Ya Ḫāliḳ! Yā Lāyezāl ! Başımızda Ḳurānıñ, baġrımızda īmānıñ, ‘aḳlımızda Ḥabīb-i ẕī-şānıñ, biz geldik..

<<Başımız Ḫāk, baġrımız çak, ‘aḳlımız ġayb u helāk olsun mı?

<<Bu cihānıñ nevār güneşi ġurūb idiyor, gice olacaḳ, ẓulmet, ah! Ẓulmet çöksün mi? Çöllerden bir rūzgār esiyor, şimālden manẓūr olan heyūlā bunuñ öñünde ihtizār idecek midir? Cenūbda, ḳum diyārında bir havā dolaşıyor, bedevīniñ ḥarb u cidāl ḳaṣīdesi midir? Biz ḳışraḳlarıñ kişnemelerini işidiyoruz, ḳılıç şıḳırdıları ḫurmā[13] dallarını būs iderek asumāna yükseliyor..

<<Ya Rab! Ya Ḫāliḳ! Yā Lāyezāl! Ġurūbuñ ḥaşmet u dārātı ḳarşusında saña el açdıḳ, dil baġladıḳ, çok ağladıḳ.. Unṣur, unṣur Ya ‘Ādil!…>>

***

O vaḳit bir İtalyan müfrezesi ḳabristānıñ köşesinde sür‘atle çıḳdı. Orada, taḥta kemeriñ içinde, ḳadın çoluḳ çocuḳ, birden ṣuṣdı. ‘Ökkeş ḳollarını indirdi, döndi, evine girmek içün bir adım atdı:

-Dur!.. **(82)**

‘Ökkeş durdı. Bu ḳuvvetli ses, bu āmir ses ḳulaḳlarında bir ḫançer te’sīri yapdı.

Ses çıḳarmadan bekledi. Müfreze yetişdi ve ḳarşusına dikildi. Żābiṭiñ yanında bir tercümān vardı, didi ki:

-Seniñ deveci oldıġuñı ve bir hecīniñ bulduġını ögrenmişler onı istiyorlar.

‘Ökkeş titredi. Başını çevirdi, taḥta kemeriñ altında ḳarısını, çocuḳlarını ve baldızını gördi. Onlar sākin ve medhūş idiler, ‘Ökkeş’ıñ dudaḳları ḳımıldadı:

-Benim devem; benim ekmegimdir. Onı virirsem…

Ve eli; titreyen, taḳaş iden parmaġı ile kemeri işāret iderek:

-Bunlar aç ḳalır! Didi ‘ilāve itdi. Żābiṭ omuzlarını silkdi. Tercümān:

-Parasını alacaḳsıñ; didi. Hem faẓla vireceklermiş.

[13] *Hurmā* biçiminde yazılması gerekirken *hūrmā* biçiminde yazılmıştır. *Hurmā* olarak aktarıldı.

‘Ökkeş şuşdı; bir sāniye düşündi. Kemeriñ içine bir daha baḳdı:

-Deveyi ne yapacaḳlar?

-Naḳliyat içün..

-Nereye? **(83)**

-Cenūba

-Kimiñ içün?

Tercümān şuşdı ve küçük gözlerinden; meşin gibi parlayan yanaḳlarına düşen iki damla yaş ile cevāb viriyor gibi öñüne baḳdı. ‘Ökkeş bin Manṣūr bir daha titredi:

-Devemi virecegim: Onlar ḳılıç, tüfenk, bārūt götürecekler ve bu ṣūretle bizi öldürecekler.. Devemi virecegim: Onlar bizi daha çoḳ; daha dehhāş öldürmek içün kendi ḳuvvetlerine maḫṣūṣ erzāḳ naḳl idecekler. Devemi virecegim: Ṭaşıdıḳları erzāḳı yiyerek ḳuvvet u ṣıḥḥat iktisāb iderek daha…

Artıḳ sesi ḳısılmış; ṣusuz boġazı ḳurı bir taḫta borı ḥāline gelmişdi. Ṣaġ yumruġunı ṣıḳdı ve hayḳırdı:

-Devemi virmeyecegim!

-Niçün?

-Çünki benim değil

-Kimiñ?

-Ḫalīfe Sulṭān Meḥmed’iñ! **(84)**

Żābiṭ omuzlarını silkdi ve güldi. Tercümān aldığını ṣatdı:

-Zor ile alacaḳlar

-Virmem!

-Seni öldirecekler

-Allah Yenṣuru’l-İslām

Żābiṭ bir daha omuzlarını ḳaldırdı ve çavuşa bir işāret itdi. Çavuş iki ‘askerle ‘Ökkeş’iñ üzerine yürüdi. O anda taḫta kemeriñ içinde bir çıġlıḳ; bir ḳadın çıġlıġı duyuldı:

-Dur; mel‘ūn!

Ve mavi bir yeldirmeniñ ḳıvrımları arasından bir tüfenk namlusı uzadı. Tercümān żābiṭe döndi:

-Ḳadın; didi bu adamıñ ḳarısıdır. Diyor ki bir adım atarlarsa żābiṭi öldürecegim.

İtalyan ṣarardı; dik bıyıḳları yana düşdi. ‘Ökkeş ḥāla ṣuṣıyordı. Yan gözle ḳarısını gördi. Tüfenk namlusı ḥāla parlayordı. Ve çocuḳlar analarınıñ eteklerine ṣarılaraḳ hayḳırdılar:

-Öldür öldür ana!..

(85)

Faḳaṭ ‘Ökkeş bin Manṣūr; derḥāl bir adım atdı ve tercümāna:

-Żābiṭe söyle, didi. Deveyi şimdi getirecegim.

-Artıḳ para virmeyecekler; cebren almaḳ istiyorlar

-Ya; açlıḳ, ya çocuḳlarım!?

-Bilmem

-Peki şimdi getiririm

‘Ökkeş gitdi eviñ arḳasındaki çardaḳdan hecīni çözdi; taḥtasını yerleşdirdi; üzerine atladı ve ayaḳlarını boynuna ṭoġrı uzatup müsteḥzi, hayḳırdı:

-Eyvah! Ya selām!

Bir sāniye ẓarfında cereyān iden vuḳū‘ātdan alıḳlaşan żābiṭ kendine geldigi vaḳit ‘Ökkeş üç yüz metre açılmış ve bir ḳuş gibi uçuyordı. İtalyan müfrezesi derḥāl ateş ve mükerreren, sür ‘atle, yaylım ile ateş itdi..

Hecīn hubūb ider gibi ḳaçıyorken nāgehān üzerinden bir gölge fırladı ve ḳumlarıñ üzerine yuvarlandı. Müfrezeden iki nefer ḳoşdı. Beş daḳīḳa ṣoñra ḳolları arasında ‘Ökkeş bin Manṣūr tebessüm idiyordı. Beyāż bornus ḳıpḳırmızı idi arḳasından sicim gibi ḳan fışḳırıyordı. Taḥta kemeriñ **(86)** içinde bir çıġlıḳ vardı. Żābiṭ ellerini ḳavuşdırdı ve bir ḳahḳaha ḳoyuvirdi:

- Naşıl?

‘Ökkeş tebessüm idiyordı. Parmaġını uzatdı ve cevāb virdi:

-Hecīn gitdi; oraya; oraya gitdi..

Żābiṭ ḥiddet ve heyecān ile ṣordı:

-Nereye?

‘Ökkeş gözlerini öñüne dikdi; dudaḳları arasına köpükli bir ḳan doldı; gözleri süzüldi; ve geniş bir nefesle aġzındaki ḳan pıḫtısını tükürdükden ṣoñra yine parmaġını ḳaldırdı. Ve daha geniş bir tebessümle:

-Orası mı? Didi. Orası Ordu[14]-ı ‘Osmānī! ‘Asākirü’l-Ḫalīfe!.

Ve gözlerini ḳaparken; sendeledi; ḳaṣḳatı ḳumlar üzerine yuvarlandı.

Hecīn orduya; ‘Ökkeş bin Manṣūr Allah’a ḳavuşmuşdu. **(87)**

Ali Fezānī

-El-Cihād!.. El-Cihād!..

Birçoḳ günlerden beri memleketde için için ḳaynayan ḥissiyāt derḥāl ġaleyān itdi. Herkes ṣedānıñ geldigi ṭarafa ḳoşıyordı. Beş daḳiḳa ṣonra ḳoca Ṭrablus şehriniñ soḳaḳlarında bir ḳarınca yuvası gibi insān ḳaynaşıyordı. Bu müteheyyic, ‘aṣabi ve müteşebbiṣ ḫalḳın ortasında ‘aynı ses yükseliyor, dalġa dalġa intişār idiyor. Her ḳulaḳdan girerek ta, vicdānlarıñ eñ maḥrem ve derin bucaḳlarına ḳadar soḳılıyordı:

-El-Cihād!.. El-Cihād!.. **(88)**

Yiğit, gögsi geniş, naṣiyesi yuḳarıda bir ‘Arap ṭopallaya ṭopallaya ṣaġa, ṣola, öñe arḳaya döniyor, ḳuvvetli bir cigeriñ bütün nefesile hayḳırıyor, ‘ilān idiyor, d‘avet idiyordı:

-El-Cihād!.. El-Cihād!..

Ve o dört ṭarafa teveccüh itdikce, nidā eyledikçe, cihād fi-sebil’il-llah! Cihād fi-sebili’l-vaṭan! Cihad! El-Cihād!.. diye hayḳırdıḳca; soḳaḳları, meydānları, ṭamları, kemerleri dolduran halḳ coşıyor, ḳaynıyor, titreyor ve muḳābele idiyordı. Derinden, yüksekten, uġuldaya uġuldaya gelen bir ṣedā ile muḳābele idiyordı:

-Allah!.. Allah!..

[14] *Erudı* şeklinde yazılmış; *ordu* biçiminde bağlama uygun düzeltilip aktarıldı.

Bu gürleyen, iñleyen muḳābele, fırṭına dalġaları gibi enginlere dağıldıkca vāveyl tekrār başlıyor, ḳalplere tekrār teheyyüç idiyor, vicdānlara yine seyyāl bir ateş viriyor, muttaṣıl muttaṣıl tekrār idiyordı:

-El-Cihād!.. El-Cihād!..

Bu yigit, bu gögsi geniş, bu nāṣiyesi yukarıda olan ‘Arap (‘Ali Fezānī) idi..

‘Ali Fezānī’niñ babası güneş; anası inci renkli **(89)** kum diyārları; beşiği hat-i ustuvā idi. Dāyesi felāket, mektebi celādet, yürüdüğü yer arslan diyārı idi. Bir gün namāzını ḳılıp, devesine binip “ufuḳlara! Oraya, ufuḳlara!.” didi ve yola çıḳdı. Ḳum m’amureleri, güneş miḥraḳları, Sām diyārları gördi, ḳondu namāzını ḳıldı, devesine bindi, yoluna devām itdi..

Vāḥelerden aştı, serāblar dolaşdı, yeñi ufuḳlara ulaşdı, ḫurmā diplerine ḳondu, namazını ḳıldı, devesine bindi, yoluna gitdi..

Bir ṣabāh, seḥer vaḳti birden bire devesi durdı ve ḥayretle boynunu uzatdı. Ta orada, ileride pembe bir zemin parıldıyor, pembe bir serāb, nāmütenāhi bir serāb gördi. Devesi düşüne düşüne baḳdı, kendisi doya doya temāşā itdi. Bu deñiz, Akdeñiz idi.. Nazarlara miḥveri eṭrafında yuvarlanıyor gelen güneş altın ve elmās ṣaçlı yer peri gibi o nāmütenāhi pembe deñiziñ, meçhûl ḳoynundan fışḳırıyor, doġuyordı.. Devesi boynunu bügdi, başını geriye çevirdi, ‘Ali Fezānī egildi, ikisiniñ de gözleri birbirine in’itāf itdi, deveniñ elā gözleri ṣorar gibi süzüldi: **(90)**

-Nereden geldin?

-Māżiden..

-Nereye gidiyoruz?

-Ātiye..

Deve boynunu uzatdı, ‘Ali doġruldı, yola ḳoyuldı.

***

Zamān geçdi. ‘Ali Fezānī Ṭrablus’daki Almān Ḳonsolosḫānesine ḳavāṣ oldı. Ātiye atdığı her adım oña faẓla bir şey ögretdi. Her faẓla bir şey ögrenişi onu daha bir ihtimām ile işlenmiş bir mücevher yapdı.

Memleketiniñ yalñız ḳum, yalñız güneş, serāb olmadığını ögrendi. Ḫilāfet dārendeki ḥaḳḳına ḥayrān oldı, ‘Osmānlı diyārındaki iştirākine şükrān itdi; ḥaḳḳına bir daha, bir daha imān eyledi.

Zamān geçdi, ḳalbinde bir damar ḳanadı. Ögrendi ki Roma iḳliminden cāsuslar gelmiş; memlekete girmiş, ḳoşdu, ḫaber virdi, t'aḳib itdi, pārçalamaḳ için ah, parçalayamadığına eyvah itdi.

Zamān geldi. Cāsuslar nihān, faḳat muḥārebe 'ilān olundı. O esnāda "Dirne" vāpuru mühimmāt ve erzāk yüklü olduġı **(91)** ḥālde ḫalife ṭarafından limāna geldi. Büyük küçük, zengin faḳir herkes gibi 'Ali Fezānī de ḳoşdı. Çuvalları omzuyla, cepḫāneyi ḳucaġıyla, tüfenkleri dişleriyle ḳaraya ṭaşıdı. Yorulmak bilmedi? İstedi ki bu iş bitmesin; 'ömrü olduḳca tüfenk; fişeng; gülle; ḳılıç ṭaşısun. 'Acele itdi. Ayaġına bir cepḫāne şandıġı düşdi; kemigini ḳırdı; oof dimedi; ḳoşdı; şardı; ṭopalladı; faḳat ṭaşıdı ṭaşıdı.. Zamān geldi; meydānlara; köşelere ḳoşdı; ṭāḳlara çıḳdı hayḳırdı:

-El-Cihād!.. El-Cihād!..

Bir gün beş Fizānlı hemşehrisini başına ṭopladı onlara añlatdı:

-İtālyānlar şehre girdi. Mücāhidlerimiz ḫāriçde ceng idiyor. Ey ḳum diyārının geniş omuzlı evlādı! Biz dāhilde boş; 'āciz ve ḫāif duralım mı?..

Başka bir söz cereyān itmedi. Bu suāli nutuk; onlara kāfi geldi. Altısı birden yola düzüldiler. Çārşıyı geçdiler, cām'iñ yanından şapdılar, ekmek pazarındaki geniş meydāna girdiler. Altısı da kenārdaki çeşmeden bir avuç şu içdiler ve başlarını ḳaldırıp eṭrāfa baḳdılar **(92)** ilk teṣādüf itdikleri, meydānıñ ortasında bir İtālyān ẓābiṭi ḳumāndasındaki yigirmi beş neferlik bir müfreze idi.

'Ali Fezānī başına geçdi. Dirseklerini biraz ḳaldırdı ve gögsünüñ bütün ḳuvvetiyle nidā itdi.

-Eyyühe'l-Mu'minin! Ve Cāhidû![15]

İtālyān müfrezesi "ne söylüyor?" diye baḳaḳalırken altısı birden müfrezeniñ üzerine yürüdiler. 'Ali Fezānī ansızın hubūb iden bir rüzgār gibi aradaki mesāfeyi geçdi, żābiṭe yaḳlaşdı, eli bir def'a havāya ḳalḳdı indi, żābiṭ bir yıldırımla vurulmuş gibi yere düşdi, 'Ali Fezānī ḳolunı çekince bir meşin gibi gergin ve esmer avucu içinde ḳanlı, ḳıpḳırmızı bir ḫançer parladı.

[15] Ey Müminler! Davranın!

Bu bir sāniye devām itdi. Artıḳ altısı birden ṣaġa ṣola ṣaldırdılar, ḫançerleri daldırdılar. Müfrezeniñ ‘aḳıllarını başlarından aldırdılar yere on kişi ḳadar yuvarlandı. Baḳi ḳalanlar silāḥlarını atdılar, firāra ḳadem baṣtılar. ‘Ali Fezānī ḳaldı:

-Şimdi ṣıra tüfenkte.. dedi.

Beş hemşehri ḳaçanları t’aḳib itdiler. Çāvuş deñize daldı askerini arkasına aldı…

(93)

‘Ali Fezānī’yi yaḳalayıp düşmān ordugāhına götürdiler:

-Niçin ḳatlettin? didiler.

‘Ali Fezānī, bir bedevi mızraġı gibi dimdik durdı ve:

-Ḳatil degilim, didi. Ben mücāhidim, ben müntaḳimim.. Divānda birbirine baḳışdılar, ḳarar verildi, ‘Ali Fezānī meydāna çekildi. Ayaḳta durdı, ḳollarını ḳavuşdırdı, gözlerini dikdi, nefes bile almadı. Ayaḳda dimdik duruşı ay yıldızlı sancaġınıñ duruşunı temsil idiyordı. Ḳollarını ḳavuşdırması imānını baġrında naṣıl ṣakladıġını gösteriyordı, baḳışı, ölümü daha güzel görmek için bir baḳış idi, nefesini, ṣon deminde kelime-i şehādete ṣaklamaḳ içün almamışdı.

On iki tüfenk birden paṭladı…

‘Ali Fezānī dizüstü çökdi, semāya bakdı, ateş idenlere baḳdı, ve birine:

-Allah!..

Dedi, ötekine:

-Vil!..

İtālyānlar baḳışdı. Herkes baḳışdı celîi bir hiras **(94)** celîi ḫuṭûṭ ile simalarda dolaşdı. Bir daha, on iki tüfenk birden paṭladı…

‘Ali Fezānī ḳumlarıñ üstüne uzandı. ‘Askerler ḳoşdı. Başına üşdi, yaralarına parmaḳ ṣoḳdular, başını ṣalladılar, ḳana bulaşmış ellerini yüregine baṣdılar, inānmadılar, biri çekdi şaḳāġına bir ḳurşun daha ṣıḳdı, bu yeni yaraya yine parmaġını ṣoḳdu, beynini ḳarışdırdı! Durdu. Diñledi. Nihāyet hepsi birden ayaġa ḳalḳarak sevinç ile hayḳırdılar:

-Mortu..!!.. **(95)**

Burak Re’īs

Ḳapudan-ı derya Davut Paşa gügerteniñ köşesine serdirdigi ‘acem ḫalısınıñ üzerinde, iki yumuşaḳ yaṣtıġınıñ arasına badaş çökmiş, ḳarşısında Kemāl Re’īs; Burak Re’īs dizüstü oṭurmışlar; ḫuşu’ ve veḳār ile dikiliyorlardı.

Ḳapudan Paşa bir nefes daha çekdikden ṣoñra ucu kehribā çubuġunu sehpāsına ḳoydı. Ṣol dizi üzerine biraz egilerek ṣedefli küçük çekmeceye elini uzatdı. Ṣāvātlı ve kocaman dividiñ yanında boru gibi bükülmüş bir ṭorbayı aldı ibrişimini çözmege çalışırken: **(96)**

-Yārān, dedi. İşte ferman-ı hümayun.. Şevketlimiz Bāyezıd Veli Ḥazretleri bizzāt Mora Fütûḥātıyla meşġul iken bizim de çalışmamız iḳtiża idiyor. Donanmanıñ levāzımını sür’atle ikmāl idiniz; sefer var; İnebahtı feṯḥ olunacaḳ..

Her üç re’īsiñ ‘asābı gıcıḳlanır gibi oldu. Kemāl Re’īs bütün veḳār ve heybeti arasında żabṭ-ı meserret idemeyerek çehresinde pembe bir renk; dudaḳlarında ṭatlı bir tebessüm ḥāṣıl oldu ve ṣaġ avucunu gögsüne ḳoyaraḳ: İnşā’llah! Didi.

Buraḳ Re’īs; göz ḳapaḳlarını biraz yumdı. Ve māvi deñiziñ beyāż köpükleri üstünde bir ṣaḥne-i cenk taḫayyül itdi. Ellerini iki dizinden ḳaldırmayaraḳ biraz egildi: Her şeye ḥāżırız.. didi. Ḥasan Re’īs; bir erkek gibi diñledi ve bir çelik gibi sükût itdi. Dördü de iki daḳiḳa ṣuṣtılar, Ḳapudan Paşa’nıñ şahādet parmaġı mücef tesbiḥin dāneleri üzerinde muṭṭarit u muntaẓım ḥareketler yapıyordı. Baş ḳalyoncunuñ birḳaç kelimesi ḳulaġına ilişen bu ḥavādiṣ, paşa gemisiniñ içinde bir rüzgār gibi geçdi. Ambārda soḳaḳta işidilen bir dügün evi mırıldısı vardı.

Orta balṭacı ṭanburasını ḳavradı ve yārān eṭrāfına dizildi: **(97)**

Diñleyiñiz tosunlar! Şevketlinin fermānın

Bize ḳısmet ḳıldı yine başın ezmek düşmanıñ

Haydi yārān ortalıġa nūr-ı hilāl ṣaçılsun

İnebaḫtı deryāsına er meydānı açılsun

Venediklü. Venediklü, ‘aḳlın ṭopla başıña!

Aġu ḳatma eliñ ile kendi ṭatlı aşıña!

Ḳara yeliñ üfürügü yelkenleri doldursun

Balṭamızıñ keskin yüzü düşman yüzü ṣoldursun

Haydi yārān ortalıġa nūr-ı hilāl ṣaçılsun

İnebaḫtı deryāsına er meydānı açılsun

‘Osmāncıġın biz ḳuluyuz, Bāyezıd’ıñ gölgesi

Bize ḳısmet oldı yine dalġalarıñ ülkesi

Ṭopraḳ mezār istemeyiz; ḳara olur, dār olur

Yüce dalġaların baġrı daha vefādār olur **(98)**

Venediklü, Venediklü, ‘aḳlı ṭopla başına!

Aġu ḳatma eliñ ile kendi ṭatlı aşıña!

***

Buraḳ Re’īs; Ḥasan Re’īsi ma‘iyetine alaraḳ ayrı bir filo teşkil itmiş ve Davud Paşa’nıñ ma‘iyetinde hepceki birden açılmışdı. Arḳadan gelen rüzgār, ruḥa nüfūẕ iden bir ḥarāret ve ahenkle, vaṭandan, Türk ilinden selāmlar, selāmetler getiriyordı. Her dalġa ḥürmetkār ve mechūl bir el ile gemileri nazlı nazlı ṣallıyordı. İş bittikden ṣoñra orta balṭacı ṭanbureyi alıyor ve yārān eṭrāfında ṭoplanıyordı.

Bir gece Buraḳ Re’īs (diḳḳat!) diye fermān itdi, herkes vaẓifesiniñ başından ayrılmadı ve ışıḳlar söndürüldi. Deñiz üstünde dalġalarıñ tebeşbüşünden, rüzgārıñ teneffüsünden, serenleriñ çıtırtısından başḳa bir ses duyulmıyordı.

Kapudan ḳamarasınıñ pencereleri ḳalın ḫalılarla ṣıḳı ṣıḳı örtülmüş idi, içeride ḫafīf bir ışıḳ vardı, Buraḳ Re’īs añladıyordı:

-Öyle ümīd iderim ki Venediklü (Alban Armenyu) ile (Lurdanu) bize düşecek. Yarın teṣādüf idemezsek **(99)** bile aḳşama veya giceye muṭlaḳā ḳarşılaşacaġız.

Ḥasan Re’īs yine diñliyor ve çelik gibi durıyordı. Müẕākere, tertībāt ṣabāḥa ḳadar devam itdi. Seḥer zamānı iki re’īs biraz uzandılar ve rü’yālı birer uyḳu ile birḳaç sā‘at istirāḥat itdiler. Güneş Anaṭolı ṭarafından yükselmiş idi. Havā sertce idi. Filo epeyce bir sür‘atle ilerileyordı. Ḳadırġalar, ḳalyonlar, re’is gemisi birer şıraya dizilmiş, gören, diyār-ı cenk ve şehādete götürilen bir ecel gelini alayı ẓann iderdi. Ögle namāzından ṣoñra efrād tenteleri devşirdiler, ipleri ṭopladılar, gügertelerde faẓla ne varsa hepsini ḳaldırup intiẓāma ḳoydılar. Bu ‘ameliyāt efrāda ṭatlı bir heyecān viriyordi. Bilürlerdi ki ne vaḳit böyle tertibāt olursa, düşman yaḳınlardadır. Ḳancalar mu‘āyene idildi, balṭalar ḥażırlandı, tüfenkler silindi, ḳılınclar ṭaḳıldı, ḳollar ṣıġandı, paçalar çekildi. Ve ḳalyonlarıñ birinde bir ḥāfiẓ ḥazīn ve dāvudī bir sesle sūre-i (Yāsin..) ni tilāvet idiyordı.

Buraḳ Re’īs ḳıç ṭarafda oturıyordı. Baġā[16] ve altun ḳaplama enfīyeliginden bir ṭutam aldı, başını biraz ḳaldıraraḳ iki parmaġını burnuna yaḳlaşdırdığı zamān enfīye döküldi **(100)** ve başı birden ġayr-ı iḫtiyāri öñe düşdi. Ḥasan Re’īs farḳında oldı, hic ses çıḳarmadan o da başını ḳaldırdı ve ‘ayn ḥareketle onuñ da çenesi gögsüne degdi: Geminiñ sereninde ḳapḳara bir ḳuş vardı. İḥtimāl bir ḳarabataḳ idi.

‘Aynı tile rabṭolunmuş iki cihāz gibi birden söylediler:

-İnşā’llah ḫayırdır!

Öteden beri sürüp gelen bir telaḳḳī ile böyle siyāh ḳuşlar ḫayra ‘alāmet degildi. Faḳat metīn u dindār bir tevekkül ile ḫayra yordılar ve sükūt itdiler. Neferlerden biri de ḳuşı görmüşdi. İsti‘cāl ile ipleri ṣallayarak ḳaçırmaḳ istedi, ḳuş hiç aldırmıyor ve ḳorḳmıyordı. Buraḳ Re’īs gördi ve eliyle (yapma!) diye işāret itdi. Nefer çekildi, ḳuş ḥālā orada idi, lāḳayt ve sākin ḳanadlarını ḳaşıyor ve iki rafına baḳınıyordı…

İkindiden ṣoñra havā biraz düşer gibi oldı. Buraḳ Re’īsiñ ḳuşdan ziyāde bu canını ṣıḳdı. Bir sā‘at ṣoñra büsbütün ṣıḳılacak bir ḥal oldı, rüzgār çıḳmış faḳat ḳarşıdan geliyordı. Yollarını çoḳ kesiyordı, ‘adetā hiç ilerletmedikden mā‘adā düşmanıñ lehinde esiyordu. **(101)**

Lakin her iḥtimāle naẓaran muḫtelif tertibāt alındığı mülāḥazasıyla endişesini teskīn ediyordı. Güneş ġarba yaklaşıyordı. O ḳadar ‘asker bir mevḳi‘de idiler ki ḳarşılarında olan cismi güc farḳ edebiliyorlardı, ġurūba başlayan güneş tā, gözleri içine giriyor ve ḳamaşdırıyordı. Rüzgār biraz daha sertleşmişdi. Bir aralıḳ Buraḳ Re’īs birden elini ḳaşları

[16] Altın, gümüş, sedef, fildişi… bağa renklerinde kaşık şeklinde kullanılan ve kaplumbağa türü hayvanların kabuğundan yapılan eşya için kullanılır.

üzerine siper itdi ḳarşıya baḳdı, bir daha baḳdı, diḳḳatle baḳdı ve ġayrı iḫtiyāri olaraḳ iki üç adım ileriye doġrı gitdi..

Bir daḳiḳa ṣoñra bütün filoda müdhiş bir fa‘āliyet, istiḥzārāt vardı. Düşman donanması ufuḳdan görüniyordı. Yaḳlaşdıḳca daha iyi görünüyor ve göründükce keşreti añlaşılıyordı. Bu o ḳadar uzaḳ mesāfeniñ taḫminine naẓaran düşman donanması ‘adeden ve şeklen pek, pek faẓla idi. Hepsi yelkenleri doldurmuş bi-perva geliyorlardı. Artıḳ tamāmen tefriḳ olunmaġa başladıḳları vaḳit Buraḳ Re’īs iyi seçmişdi, gelenler Venediklü (Alban Arenyu) ile (Lordanu) nuñ filosu idi.

Buraḳ Re’īsin bütün planları altüst oldı. O bu ḳadar keşret ve tefavvuḳa ḳat‘iyen iḥtimal vermemişdi. Hücūm ḥareketiyle gelen düşman filosuna bi’l-muḳābele hücūm itmek imkān **(102)** ḫāricinde: Bu ḳadar azlıġa ve bu derece rüzgārsızlıġa ḳarşı ne yapabilirdi? Müdāfa‘a vaż‘iyeti de gücdi, iḥtimāl bir gemisine dört beş gemi işābet ediyordı. Firār.. Bu kelime diliniñ ucuna gelir gelmez rengi atdı ve ḳarşısında bir düşmanıñ fenā bir ḥaḳāretine dūçār olmuş gibi titredi. Firār.. Buraḳ Re’īs firār itsun! Firār ḳumandası virsun!.. Ḳalbi çatlayacaḳ gibi oldı.

Oña cenk ideceksiñ, żabṭ ideceksiñ feṭḥ ideceksiñ! dimişlerdi. Firār ideceksiñ dimemişlerdi, hem böyle bir emir virselerdi, daha limandayken ḫastalanır ve firār içün gidilen bir cenkde ta‘allül iderdi. Ölmek.. Faḳat ölmek iki dürlü idi, maġlūben ölmek, ġaliben ölmek.

Bir şāniye düşündi ve şānlı bir ẓaferle ölmegi terciḥ itdi. Bir ḳumanda virdi bütün filo biraz daha yavaşladı ve kendi gemisi ṣoñ bir ġayretle ileriledi. Biraz zamān ṣoñra filosu arḳasında bir ṣaf ḥarb teşkil itmişler ve kendisi orta ilerisinde idi, bu kendince bir plan idi.

Şimdi artıḳ ḳonuşmaġa da vaḳit yoḳdı. Ḥasan Re’īs çaġırdı, birḳaç kelime söyledi; re’īs yine diñledi ve yine bir çelik gibi durdı, faḳat bu sefer yüzünde ṭatlı müheyyic **(103)** bir tebessüm bilirdi. Ḥasan Re’īs gitdi. Buraḳ Re’īs gögerteniñ ortasına geldi, ṣaġ elini arḳasına ḳoydı ve ṣol elini ḳılıncınıñ ḳabżasına dayadı, öyle intiẓār itdi.

904 sene-yi hicriyyesi Şevvāliniñ 21’inci güni idi. Güneşiñ yarısından ziyādesi ufḳa gömülmüşdi. Gök ve deñiz ḳoyu sincābī bir gölge altında idi. Ṣoñ bir ḥamle-i rüzgār ile düşman filosu hücūm itdi. Venediklüler Buraḳ Re’īsi ṣarmışlardı. Ani bir ṣavletle (Alban Armenyu) nuñ gemisi ṣaġında, (Lordanu) nuñ ki ṣoluna rampa itdi. ‘Asker bir şey yapmadı ve yalñız tüyleri dimdik olmuş arslanlar gibi ellerinde balṭalar, öyle durdılar. İki Venediklü kapudanıñ efrādı hücūm itmek istiyorlardı, faḳat ḳarşularında insān şekline girmiş bir celādet

vardı. Cesāret idemediler. Buraḳ Re’īs gügerte üzerinde ṣaġ eli ardında, ṣol eli ḳılıcına dayalı tebessüm idiyordu. Nihāyet düşmanın da ḳahramānlıḳ damarları oynadı. Her iki geminiñ, her iki kapudanı bir ṣıçrayışda Buraḳ Re’īsin gemisine atladılar. Kimse bir şey yapmadı. Ta re’īsiñ yanına gitdiler, kimse bir şey yapmadı.

Düşmanıñ maḳṣadı, eṭrāfa bir ziyān itmeden re’īsleri ile berāber bütün ‘Osmānlı donanmasını żabṭ u esir itmekdi; **(104)** bu o ḳadar büyük bir şerefdi ki, Avrupa’nıñ her köşesi istavroz çıḳaracaḳdı…

Armenyu teklif itdi:

-Teslim ol Re’īs!

-Buraḳ Re’īs güldi:

-Ḫayır!

Lordanu tekrār itdi:

-Teslim ol Re’īs!

Buraḳ Re’īs bir daha güldi:

-Ḫayır!

Her ikisi de üzerine atılırlarken kendi gemilerinde bir vāveylā işitdiler, düşman gemileri büyük bir telāş u yayġara içinde idi. Her iki kapudan ne oluyor? diye baḳarken iki ḳuvvetli, çelik ve ani ḍarbe ellerindeki ḳılıncları düşürdi. Buraḳ Re’īs bir yıldırım gibi her ikisiniñ de ṣaġ bileklerinden ṭutmuş ve bir büküşde ikisi de diz çökmüşdi. Bir daha yanlarına baḳdıḳları zamān kendi gemileriniñ muḫtelif maḥallerinden ḳırmızı birer yalaza çıḳıyordı. Armenyu hayḳırdı:

-Yanıyoruz!

Lordanu bir çılġın gibi ikmāl itdi: **(105)**

-Bizi yaḳıyorlar!

Buraḳ Re’īs avuçları içindeki bilekleri biraz daha bükerek gülüyordı.

Evet, ben yaḳıyorum!

Muḥārebe ḳızışmış, cayırtı, ateş, duman, ḳurşun, balṭa, vāveylā, çıġlıḳ, çılġınlıḳ.. Ölüm, her ṭarafta her şekilde manẓūr idi. İki Venedik kapudanıñ gemisi yanıyor, söndürmege gelenler yanıyor, imdāda gelenler yanıyordu.

Buraḳ Re’īs ve esirleri dört ateş içinde idiler. Ḥasan Re’īs ḳoşdı ve ġāyet sākin bir sesle:

-Hepsi ṭutuştu re’īs, didi. Hiç ḳurtulacaḳ maḥal ḳalmadı.

Buraḳ Re’īs, avucundaki bilekleri biraz daha bükdi ve:

-Öyle ise, şimdi ṣıra biz de, onlarıñ ateşiyle yanmaḳ olmaz! Haydi cepḫāneye[17] bir kubur sık!!

Bu müdhiş ḳumanda altında iki Venediklü çıldırıyor gibi iñlediler. Ḥasan Kapudan yine diñledi ve bir çelik gibi ḥareket itdi. Bir daḳiḳa ṣoñra geminiñ anbārından, derinden derine bir kubur sesi geldi ve bir s̲āniye… geminiñ ortası çatırdadı.. Duman, bārūt, alev, ölüm gökyüzüne fırladı. **(106)** Bütün gemiler ṣarṣıldı, muḥāsırın gemileri yavaş yavaş, yana yana baṭarlarken Buraḳ Re’īsiñ gemisi pārçalanmış, ṭutışmış gövdesiyle meydāna çıḳdı.

Zifiri bir gice idi. Yalaza re’īsin yüzüne vurmış ve nūr içinde bir heykel yapmışdı. Yerdekiler iñliyor ve titreyorlardı.

Ateş ta, tabanlarına geldi ve yaḳmaġa başladı, iki kapudanıñ etleriniñ cızırdısı, Venediklüleriñ ḳulaḳlarına ḳadar erişiyordu. Onlarıñ bağırmaġa, ḥatta artıḳ iñlemege bile ḳudretleri yok idi. Taḥtalar[18] biraz daha yandı, Buraḳ Re’īsiñ cebesi ateş almışdı, Şalvarları tutuşuyordı, çetin[19] pābucları ḳavruluyordı, o, bir Türk ġayretiyle avuçlarını bir daha ṣıḳdı ve ṣarṣdı. Faḳat bu sefer bir muḳāvemet göremedi, her iki yumruġuna baḳdığı zamān avuçlarında iki ḳopmış el ve bilekden mā‘adā bir şey yoḳdı, yanan vücudıñ alevleri arasından baḳdı: Venediklüler birer kömür yıġını ḥālinde idiler..

Buraḳ Re’īs bir geniş nefes aldı. Büyük bir alev gögsiniñ ḳıllarını, memelerini, ṣırtını ṣarmışdı. Bir nefes daha aldı ve (Allah!..) didi. Ve ṣoñ def‘a iki yanındaki kömür yıġınlarına egilerek artıḳ yanan nefesiyle: **(107)**

-Ba‘zen, didi. Ölmek de ẓaferdir…

Ve büyük pembe bir alev yükseldi, Buraḳ Re’īs bu siyāh giceniñ siyāh deñizleri üstünde pembe nūrdan bir ābide gibi yanmış sefinesiniñ ḳaburġaları arasından süzüldi gitdi… **(108)**

---

[17] Metinde *cepḥāne* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *cepḫāne*’dir.

[18] Metinde *taḥta* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *taḫta*’dır.

[19] *Çetik/ çetin* olarak yazılmıştır, *çetin* olarak okundu ve aktarıldı.

Yolda

-Çın çın çın!

-Çın çın çın!

-Ḥarbiye neẕāretini veriñiz.

-Baş üstüne efendim.

-Çın çın çın!

-Çın çın çın!

-Alo, alo!

-Alo, alo!

-Kim var orada?

-Biẕẕāt ḥarbiye nāẓırı. Orada? **(109)**

- Biẕẕāt veli‘aht.

-Ferman efendimiz.

-Paşa Ḥazretleri, ordudan ne ḫaber?

-Pek iyidir efendimiz. Bendeñiz de şimdi Erżurum’a telefon itmişdim, aldığım cevābı ‘aynen ‘arz idiyorum efendimiz: Ordumuz epeyce şedit u mühlik bir muḥārebeden ṣoñra Batum’u işgāl itmişdir. Rus ordusı birḳaç def‘a petrol ḳuyularına ateş virmek teşebbüsünde bulunmuş ise de muvaffaḳ olamamışdır. Ṣol cenāh: Ḳolordusı ḫāṣṣeten Baṭum ve civārında bulur, merkez ve ṣaġ cenāh: Saġa doġru yayılıyor. Düşman ḳırḳ kilometre geri çekilmege mecbur oldı. Havāyı keşif ḳollarımız biran gözden uzaḳ tutmuyorlar. Ṭopcı fırḳası ḳumandanı ṣol elinden ḫafif ṣūretde mecrūḥdır. İki miralay, dört yüzbaşı, bir biñbaşı yaralı, on iki piyāde, altı ṭopcı neferiyle, muḫtelif rütbelerde ṭoḳuz ẓābiṭ şehit oldı efendimiz. Bu günki muvaffaḳiyeti, ḫafif avcı livāsı ḳumandanı “Artın Ḳaṣbaryan” paşanıñ delirāne ḥarekātine medyunuz. Mecrūḥ olan miralaylardan biri müşār-ileyhiñ birinci alayı ḳumandanı “Ḫıristākī **(110)** Ḳalyoncu Oġlı” begdir. Baṭum ṣırtlarını bizzāt Ḫıristākī begiñ alayı istilā itmişdir.

-Çoḳ memnun oldum Paşa Ḥazretleri. Teşekkür iderim, ‘asker ne ‘ālemde?

-Çoḳ şen, çoḳ ṣaġlam, ḫāṣṣeten daha çoḳ ḳahramān, efendimiz. Başḳumandanın on iki sā‘atlik ‘umūmī istirāḥat ‘ilān itdigini şimdi ḫaber aldım.

-Orduya gitmek istiyorum. Ḳābil ise hemen şimdi ḥareket iderim.

-Sekizinci ṭorpido filosu buradadır efendim, hangisi ferman buyurılır.

-Sekizinci filoyu biliyorum, iḥtiyāṭ filosu degil mi?

-Ḫayır efendim, iḥtiyāṭdan evvel: vasaṭī iḥtiyāṭ.

-Faḳat bunlarıñ hepsi de otuz beş milden faẓla yapmıyorlar.

-Ḫaḳ devletiñiz var efendim. O ḥālde?

-O ḥālde ṭayyāre ile gidecegim. Lakin benim ṭayyāreniñ pervānelerini tecdīd etdiriyorum. Onuñla ḳābil olmayacaḳ, siziñ ṭayyārelerden birini gönderseñiz..

Fermān efendim, beş daḳiḳaya ḳadar sarāy bāġçesinde ḥāẓırdır. **(111)**

-Ḫayır ḫayır ben oraya gelirim. Bāyezid meydānından ḥareket idecegim.

-Fermān efendim.

-Teşekkür iderim.

(İki telefon sükūt ider; bir daḳiḳa ṣoñra:)

-Çın çın çın!

-Çın çın çın!

-Ḳumandan Beg?

-Paşa Ḥażretleri?

-Evet evet, Muḳri köy fabriḳasınıñ ṣoñ ṭayyāresi tecrübe olundı mı?

-Evet efendim.

-Naṣıl?

-Maṭlūbdan biñ ḳat faẓla, sā‘atde vasaṭī yüz seksen kilometre yapıyor. Üçinci pervāneden ṣoñra ayrıca iki yedek pervāne vardır ki arzu idildiği zamān ḥareket idiyorlar. Bu ḳadar ümid itmiyordım, Paşa Ḥażretleri. **(112)**

O ḥālde, Ḳumandan Beg, beş daḳiḳaya ḳadar ḥāẓır olsun, Veli‘aht Ḥażretleri ḥarb meydānını teftişe gidiyorlar. Oña rākib olacaklar. Mākinisti kim?

-Başçavuş Meḥmed Efendi.

-İstanbul.. Londra yarışında ikinci gelen başçavuş mu?

-Evet efendim.

-Pek‘ālā; beş daḳiḳaya ḳadar ḳuleniñ dibinde ḥāżır bulunsun.

(Çıt, çıt, iki ṭarafda sükūt ider.)

***

Altı daḳiḳa ṣoñra ḥarbiye neẓāretiniñ mercān kapısından ḳırmızı bir otomobil bir yıldırım gibi girer. Ḳuleniñ eṭrāfında berḳī bir dā’ire resm itdikden ṣoñra tevaḳḳuf ider itmez ḳapısı açılır: Ḫāki ve ṣıḳı elbiseli, ḳışa ḳalpaḳlı, ayaḳlarında ökçesiz, şevrūn[20] çizmeli genc bir deliḳanlı ṣıçrar: Bu, Veli‘aht Ḥażretleridir.

-Ḥarbiye Naẓırı Paşa nerededirler?

-Şimdi gelecekler efendimiz.

(Birḳaç s̱āniye ṣoñra ṭorpil şeklinde bir cisim ḥarbiye **(113)** neẓāreti ṣaḳaçlarını dolaşaraḳ meydāna iner. Ve āheste bir revişle veli‘ahdiñ ḳarşısında durur. İçinden derḥāl ḥarbiye naẓırı, ṭayyāre ḳumandanı, ve makinist atlayup selām virirler. Veli‘aht ṭayyāreyi gözden geçirdikten ṣoñra:)

-Ha bu Muḳri köy fabriḳasınıñ.. ṭanıdım. Yüzbaşı Ahmed Begiñ sistemi.. Henūz yapılırken görmişdim.

-Evet efendimiz.

-Her şey’si ḥāżır mı?

-Evet efendimiz.

-Otomobilde sā‘atimle, ḫaritam var onları lüṭfen yerlerine yerleşdirsünler.

-Hemān şimdi ḥareket buyurılacak mı efendim?

-Evet, vaḳit daha pek erken, ṣabāḥıñ sekizi.. Ümid iderem ki aḳşam eẕānında Ṭrabzon’a vāṣıl olurum. Ögle yemegini Sinop’da yiyecegim. Lüṭfen ṣoñra telefon idiñiz.

-Baş üstüne efendimiz.

[20] Bu şekilde aktarıldı.

(Bu esnāda ‘asker, żābiṭān, ahāli, ḳadın, çoluḳ çocuḳ hep meydāna dolar, hepsi mütebessim, memnūn u müsteriḥdir. Makinist yerine oturur, veli‘aht yerine geçer ve ayaḳda **(114)** durur. Ḥāżırūn alḳışlar, o selām virir. Makinist mānivelaya başarken veli‘aht men‘ ider. Ve ahāliye birḳaç kelime söyleyecegini ifhām eyler. Herkes ellerini ḳulaḳlarınıñ arḳasına siper ider:)

“--Muhterem ahāli, Sevgili Ḳardaşlar?

Ordumızıñ her şāniye iḫrāz eyledigi muvaffaḳiyet cümlemizi mes‘ūt idiyor. Şüphesiz resmi i‘lānlardan ögrendiñiz ki ordu, düşmanı yeñi bir ric‘ata daha mecbūr itmiş ve ‘avn-ı ḥaḳla Baṭum’a girmişdir.

-Yaşasun!!

-Veli-ni‘metimiz, Şevketme’āb Efendimiz Ḥażretlerinden rica itdim, baña lüṭfen müsā‘ade buyurdılar. İşte görüyorsıñız ya, şimdi ḥarb meydānını teftişe gidiyorum. Bu seyāḥatim yalñız benim içün degildir. Bu şerefli teftişi siziñ nāmıñıza da icrā idiyorum.

-Yaşasun!!

-‘Osmānlı pāyitaḫtınıñ, siz sevgili evlādları nāmına ḳahraman vaṭandāşlarına selāmlar götürecegim.

-Hepimiz gözlerinden öperiz! **(115)**

-Üç güne varmaz yine buradayım ḳardaşlarım, şimdilik Allah’a ışmarladıḳ!

-Allah selāmet virsun!

(Ve bir alḳış ṭūfānı içinde, ṭorpil şeklindeki ṭayyāre semāya fırlar ve iki daḳiḳa ṣoñra gözden ġayb olur.)

***

Zevālı yarım sā‘at geçerek ḥarbiye nāẓırı Sinop ḳal‘e ḳumandanlıġından şu telġrafı alır:

“Veli‘ahd-i Salṭanat-ı Seniyye Ḥażretleri zevālden on bir daḳiḳa evvel ṭayyāre ile Sinop’a teşrif buyurdılar. Fevḳal‘āde bir istiḳbāl-i resmi icrā idildi. Ögle ta‘āmını mitralyöz fabriḳasınıñ yazlık tarāçasında tenāvül buyurdıḳdan ṣoñra ḥareket emri virdiler. Esnā-yı rāhda makinist Meḥmed Efendi ṣaġ eliniñ iki parmaġını motora ḳaptırараḳ cüz’ice mecrūḥ olduġu içün Veli‘ahd Ḥazretleri kendisini berāyı tedāvi Sinop’da terk ittiler. Yerine üçinci ṭayyāre ṭaḳımı birinci makinistini iḳāme itmek istedik; bize lüzūmı olur iḫtimāliyle ḳabūl

buyurmadılar. Ṭayyārelerine yalñız binüp zevālı yirmi beş geçe şarḳa doġrı ḥareket itdiler. Ḥareketlerine ḳadar ṣıḥḥat u ‘āfiyetleri yerinde idi. Hiçbir yorġunluk ‘alāyımı maḥsūs **(116)** degildi. Gerek z̲āt-ı Devletlerine, gerek ahāli-yi muḥteremeye selām faḫimāneleriniñ tebliġini fermān buyurdılar efendim.”

(Telġraf derḥāl ta‘mīm idilir. Ġalatasarāy, Eminöñi, Aḳsarāy, Ṣamātyā vesā’ir bi’l-cümle meydānlara fevc fevc ḫalḳ dolar ve telġrāf-nāmeyi şiddetle alḳışlarlar.

Aḳşam ez̲ānına yigirmi ḳalaraḳ Bāyezid Ḳal‘esi Veli‘ahd Ḥażretlerinden ātīdeki telsiz telġrāfı alır ve ḥarbiye neẓāretine tebliġ ider:)

“Evvelā; isti‘māl itdigi cihāzıñ pek mükemmel oldığından ṭolayı Yüzbaşı Aḥmed Begi ṭarafımdan tebrīk itmeñizi rica iderim. Bunuñla on birinci def‘adır ki isti‘mal idiyorum, bundan daha ḳolay ve seri‘ bir telsiz telġrāf cihāzı görmedim. ‘Avdetimde tecrübelerimiñ neticesini ḳonferāns ṣūretinde ‘askeri ḳulübünde teşriḥ idecegim.

41 derece ‘arż-ı şimālīde ve 33 ile 40 derece ṭūl-ı şarḳī arasında ve 510 metre irtifā‘dayım, Ṭrabzon’u tamāmen görüyorum. Ḳaṣabanıñ beyāż bināları, telsiz telġrāf ḳale‘si, ḳışla, ḫastāne, ḥükūmet ḳonaġı, fabriḳalar mükemmelen seçiliyor.

Ṣol ṭarafım Ḳaradeñiz. Ẓannıma ḳalırsa üçinci muḥāfaẓa **(117)** filomız olacaḳ, açıḳlarda mānevra yapıyor, yüksekten birer kibrit ḳuṭusı gibi manẓūr olan filonun manẓarası o ḳadar güzel ki ṣoñ derece müteḥassıs oluyordu.

Dört beş daḳiḳaya ḳadar Ṭrabzon’a inecegimi ümid iderim. İki ‘askeri balonı ile birḳaç ṭayyāre şehrin üstinde dolaşıyorlar. Bu ṣamimi istiḳbālden ḫāṣṣeten müte’essirim, ṣıḥḥat u muvaffaḳiyetim yerindedir cümleye tebliġ-i selām eylerim.>>

(Ertesi gün ‘ale’l ṣabāḥ ḥarb ordusı başḳumandanlıġınıñ telsiz telġrāfla ātideki şifresi gelir:)

Niṣfu’l-leylden bir sā‘at ṣoñra Ṭrabzon’dan ḥareket iden Veli‘ahd Ḥażretleri fecir zamānı ordugāhı teşrif buyurdılar. Bütün ordudaki şevḳ u şādınıñ taṣviri ġayr-ı ḳābildir. Ṣıhhat ı faḫimāneleri yerindedir. Teşriflerinden beş daḳiḳa ṣoñra ṣūreti bervech-i zīr beyānnāmeyi neşretdiler.

[‘Asker! Velini‘metimiz Sevgili Padişahımız Efendimiz Ḥażretleri baña fermān buyurdılar ki: Git ‘asker evlātlarımı gör, onlara selām-ı şāhānemi tebliġ it! Hepsiniñ gözlerinden öperim.

Vaṭanıñ selāmetinden, milletiñ şān u şevketinden, ḥarbiñ muvaffaḳiyetinden başḳa bir şey düşünmesünler. Ben her iḥtiyāclarını **(118)** tehvin idecegim. Vuḳū‘ bulan mürāca‘atım üzerine mecrūḥ ve şehid olanların ailelerine tevzi’ idilmek üzere şimdilik sekiz yüz biñ liranıñ māliye neẓāretinde i‘ṭāsı içün millet meclisi mütefeḳḳkan ḳarar virdi. Onlar memleketlerinde babasız evlād; evlādsız ana; ḳardaşsız hemşīre bıraḳacaḳlarına endişe itmesunler, onlara baba, evlād, ḳardaş benim, ben olacaġım.”

İşte ḳahramān ‘asker! Size ‘aynen tebliġ idiyorum.

Ümid iderim ki bir hafta, on güne ḳadar Mosḳova soḳaḳlarında geçid-i resmī yapacaḳsınız!]

Ba‘de ḳavl ḳolordularıñ her ṭarafını teftīş buyurdılar. Seyyār ḫastaḫānelerdeki mecrūḥını talṭif ḫāṣṣeten ṣoñ müṣādemede mecrūḥ olan Topcı Fırḳası Ḳumandanı Meḥmed ‘Adil ve Avcı Livāsı Ḳumandanı Artın Ḳaṣbāryān paşalarla Miralay Ḫarstaki Begi ziyāret itdiler.

Yarın tekrār ḥarekāta başlanacaḳdır. Ṣaġ cenāḥ ḳolordusu, düşmanıñ ṣolını sezdirmeden çevirmege muvaffaḳ oldı. Gece muḥārebātı çoḳ işimize yarıyor. Yarın, gece tamāmen ḥulūl ider itmez düşmanıñ cephesi ve ṣol cenāhı şedīd bir hücūma duçār olacaḳdır. **(119)**

Ya netice-yi kaṭ‘iye veyāḫūt -düşman gerisindeki vādīden istifāde itmegi ‘akıl iderse- tekrār şimāle doġrı ḥareket.. Me‘a hāzā ol ki şuḳḳa-yı ümid ġalibdir. Tevfīḳ Allah’dandır.

Veli‘aht Ḥażretleri yarınki ḥarekātı biẕẕāt görmek istediklerinden ancaḳ öbir gün ḥareket idebileceginiñ ẕāt-ı devletlerine tebliġine bendeñizi me’mūr buyurdılar efendim.]

(Ḥarbiye neẓāreti bālādaki telġrāfın maḥẕūrsız cihetlerini tebliġ iderek “Yigirmi dört sā‘at intiẓār idiniz.” İmāsıyla ahāliyi iḳāz ider. Bu yigirmi dört sā‘at bütün pāyitaḫt ayaḳdadır. Hiçbir telāş, heyecān, nümāyiş olmamaḳla berāber herkesiñ göñlinde derin bir ḫelecān, her gözde ma‘nālı bir baḳış vardı. Bütün memleket bir ḳalb ve bir göz gibi ṣuṣar ve bekler:

Yigirmi dört sā‘at…

***

Ṣabāḥdan beri ḥarekāta devām idiliyordu. ‘Osmānlı ordusınıñ keşif ṭayyāreleri zırhlı ve mücehhez olduḳlarından Mosḳof’un ṭayyāreleri bir dürlü ṣoḳulup mevzi‘ ve ḥareketi keşif idemiyordu. İkindiye doġrı iki Rus ṭayyāresi bir aralık bulup cenūba doġrı ṣavlet itdiler;

(120) buña kimse mümāna‘at itmedi. Ġazete muḫābirleri bunuñ pek müdhiş bir ḫaṭā olduġını söylüyorlardı. Bir Fransız ġazete muḫābiri ellerini oġıştıraraḳ gülüyor ve İngiliz refiḳine ḫitāb idiyordu:

-Monşer; bu fevḳal‘āde! Bu ḳudret, şiddet ve ḳuvvete raġmen ṣoḳulabilsinler! Ḥayret ḥayret! Eger tamāmen keşif idebilirlerse ‘Osmānlı ordusınıñ ḥarekātı ‘akīm ḳalacaġına şübhe yoḳ.. Müdhiş Ruslar!..

-Ooo.. ye..s! Ooo.. yes!

“Salṭanat” ġazetesi muḫābiri “Günṭoġdı Beg” Çadırıñ kapısından başını uzatdı ve ciddi bir ṭavır altında epeyce bir istihzā ile söze ḳarıştı:

-Monşer, eger ordumıza misāfir bulunmasaydıñız; bu söziñize ḳarşı siziñle istihzā itmege cesāret idecekdim.

-Niçün?

-Çünki ẓannıñız pek çocuḳca… Bir def‘a düşünüñiz. Düşman ṭayyāreleri bu güne ḳadar hiçbir muvaffaḳiyet gösteremediler. Şimdi ise ṣoḳulmaġa muvaffaḳ oldılar. Bu sāniyede o iki ṭayyāre ordu ile bizim keşşāfleriñ arasında ḳalmışdır dimek.. Peki girdiler, ya naṣıl ‘avdet idecekler? Havāda on yedi **(121)** zırhlı ve mücehhez ṭayyāre elinden ḳurtulmaḳ ḳolay mıdır ẓannediyorsıñız? Ve ‘acabā bu ġaflet bir plan üzerine degil midir?

-Görecegiz!

-Ooo..ye..s !

Bu esnāda ordugāhıñ fevḳinde bir ṭayyāre ḳarışıḳlıġı oldı. Herkesiñ gözleri havāda idi. Beş daḳiḳa ṣoñra iki Rus ṭayyāresini, ‘asker, ırıpdan ḳılıç balıġı çıḳarır gibi çelik tellerden örme bir aġ içinden çıḳarmışlardı. Fransız muḫābirin gözleri fal ṭaşı gibi açıldı, İngiliz muḫābiri “Ooo..ye..s! demedi. Fransız yalñız:

-Bu ġayr-ı mümkündir! Didi.

Günṭoġdı Beg derḥāl ḳumandanıñ yanına ṣoḳuldı ve birḳaç kelime söyledi, aldığı müsā‘ade üzerine ‘Osmānlı ṭayyārelerinden iki ẓābıṭı refāḳatine alaraḳ muḫābirleriñ yanına geldi. Bütün ġazeteciler bir dāire teşkil itmişlerdi. Günṭoġdı Beg taḳdim itdi:

-Rus ṭayyārelerini yaḳalayan vaṭandaşlarımdan Mülāzım ‘Osmān Begle Mülāzım Samuel Efendi!

Hepsi selām virdiler.

-Şimdi bize naṣıl yaḳaladıḳlarını lütfen iżāḥ idecekler. **(122)**

‘Osmān Beg tebessüm itdi:

-Şāyān-ı ḥayret degildir efendimiz. Didi. Düşman ṭayyāreleri içinde bizi eñ çoḳ iz‘āc iden bu ikisi idi. Bir plan tertip itdik ve aramızda açıḳlıḳ bıraktıḳ. Onlar bizi ġāfil ẓannetdiler ve aramızdan girdiler. Girer girmez, biz dört ṭayyāre eṭrafını ṣardıḳ. Silāḥ arḳadaşım Samuel Efendi ve ben bunlardan birisinin beşer metre altında ḥareket iderek ortaya aldıḳ, yanımızda cihāz vardı. Bu cihāz ġāyet basiṭdir, pek ince çelik telden örülmüş bir balıḳ aġı gibidir ki her kenārı iki ṭayyāreye ṭaḳılır, bunu ṭaḳar ṭaḳmaz, ġāyet seri‘ bir ḥareketle ‘amūden yükseldik. Düşmanıñ ṭayyāresi derḥāl aġıñ içine girmiş idi, şiddetli ileri geri ḥareketle aġı ṣıḳışdırdıḳ, çengelleri ṭaḳdıḳ, düşman ṭayyāresi bir ekmek ṭorbası gibi altımızda ḥareketsiz aşılmış ḳalmışdı. Ordugāhıñ merkezine gelir gelmez yavaşca aşaġı indik.. Ve mütecāsir avımızı ḳumandana teslim itdik.. Bināen‘aleyh ikincisinin de böyle oldugını iżāḥa ḥācet görmem..

Fransız’ın rengi ḳaçdı ve İngiliz ġāyet ḫafif bir sesle:

-Ooo.. ye..s! didi. **(123)**

***

Veli‘aht küçük bir ‘askeri otomobiliyle geçiyordı. Tekmil ġazeteciler, ẓābiṭān çekildiler ve selām verdiler. Güneş ġurūba yaḳlaşmışdı, Veli‘aht düşman ṭayyārelerinden çıḳarılan iki ẓābiṭ ve iki makinisti göz ucıyla süzerek ḳumandana döndi:

-Paşa, bunları derdest idenleri ṭarafımdan tebrik idiñiz!

Ḳumandan selām verdi.

-Ġurūb, gece yaḳlaşıyor, ne yapacaḳsıñız paşa?

-Bizi iz‘āç iden şu cisim düşman istiḥkāmātını atacaġız!

-Naṣıl?

-Pek ḳolay.

-Cevabıñızdan ḥayretimi ṣaḳlamaġa lüzum görmiyorum. Ḳumandan ṣaġa döndi:

-Biñbaşı Beg! Veli‘aht Ḥazretleri ‘ameliyātı lüṭfen görmek istiyorlar, ẕāt-ı feḫimānelerini ta‘ḳib idiñiz.

Veli‘ahd ve biñbaşı māşiyen üç yüz metre ḳadar gitdiler. Ṣaġdaki istiḥkāmıñ içine girdiler. Siperler arḳasında ḥafr olunmış kireç ḳuyusı gibi geniş bir delik vardı. Ḳuyunıñ

başına **(124)** geldiler. Ḳuyu on metre ḳadar derin idi. Biñbaşı kenārda bir ṣandıḳ üzerindeki telefon cihāzını aldı ve ḳulaḳlardan birini Veli‘ahda uzattı. İkisi de dinliyorlardı. Derin bir ġıcırtı ṣedāsı geliyordu. Biñbaşı zile baṣdı. Cevāp aldı.

-Ṣāliḥ Efendi, Ṣāliḥ Efendi!

-Efendim.

-Naṣıl?

-Şimdiye ḳadar pek mükemmel gitdi begim, faḳat burada biraz çaḳıllı ṭopraġa teṣādüf itdik, azıcıḳ zaḥmet çekiyoruz. Ma‘a-hāzā nihāyet yarım sā‘atlik işimiz ḳaldı.

-Teller kāfi geldi mi?

-Otuz metre ḳadar faẓla bile.. Bu faẓlaya acıyorum begim.

-Millet ṣaġ olsın, isterse altmış metre faẓla gitsin ehemmiyet yoḳ..

Biñbaşı çekildi ve Veli‘ahda ṣaġ ṭarafındaki bir makineyi göstererek iẓāhāt virdi:

-Cihāzımız ġāyet basiṭdir efendim muḳaddema laġımları ince hendekler ṣūretinde ḥafr ediyorlardı. Faḳat seneler degişdirdi. **(125)** Beyrūt Fırḳası Esliḥa-yı Ḥarbiye Müfettişi Erkān-ı Ḥarb Biñbaşısı Cevdet Beg böyle bir ālet icād eyledi. Bu ālet şu gördüginiz gibi büyük bir şarāb variline beñzer. Bir ucunda maḫruṭī: çelik bir pervāne vardır. İçinde iki fedāi rāḥat rāḥat oṭurabilir, dip ṭarafında elektrikli bir cihāz vardır ki pervāneniñ ḥareketini taẓim ider. Evvel-i emirde şu şekilde geniş bir ḳuyu ḳazılır. Bu ālet içine ḳonur ve gidecegi istiḳāmete tevcih olunur. Pervāne ḥareket ider itmez uç ṭarafına gelen kuyunun cidārını delmege başlar ve tabiḳi bir tirbuşon gibi ṭopraġı dele dele ḥareket ider. İcāb iderse tebdil-i istiḳāmet idebilir, o gitdikçe içindekiler geçtikleri yoldan maḳaralardan iki tel bıraḳırlar, bunlardan birisi görüştügimiz telefon telidir, digeri de bi’lāḫara āteşlenecek ṭorpillik baṭāryasına rabṭ olunur.

-Ya ‘avdet naṣıl ḳābildir?

-Pek ḳolay efendimiz: Hedefe vāṣıl olındı ve orada da ‘ameliyāt ḫitām buldı mı, makine bir daire çizerek geldigi yol istiḳāmetini bulur ve dāḫil olur olmaz ‘avdete başlar. ‘Avdet etdikten ṣoñra ardına, nıṣf ḳutrı kendinden küçük ve alt ṭarafı altı ‘adet küçük tekerlekli ve muḫtelif tūlda **(126)** bir ṭorpili ṭaḳar ve ḥareket ider. Ṭorpili istedigi maḥalde bıraḳdıḳdan ve elektrik telini rabṭ ve kendisini fek itdikden ṣoñra tekrār ḥāẓır dāiresini çizüp ‘avdet ider, teneffüs içünde içeride ayrı bir cihāz vardır.

-Bu altdan hīç ma‘lūmātım yoḳdı.

-Evet efendimiz, ma‘amāfih fimāba‘de ma‘lūmātıñız olduġını söylemek ‘askerlik nāmına müsterḥimdir.

-Peki.

Bu esnāda ḳapınıñ dibine yaḳın civārındaki delikden parlaḳ bir şey gözükdi ve bir sāniye ṣoñra iri ve fūçı gibi bir şey çıḳar çıḳmaz ḳapaġı açıldı. İçinden iki kişi çıḳdı. Biñbaşı; taḫminen yigirmi iki, yigirmi üç yaşında ince ḳumral bıyıḳlı ve yaḳışıḳlısına sordı.

-Her şey bitdi mi?

-Evet efendim, yalñız ṭorpili götürecegiz. İstiḥkāmıñ elektrikli maçūnası yekdigerine birer demir ḫalḳa ile rabṭ olınmış üçer metre ṭūlında ve yarımşar metre nışf ḳutrunda iki ṭorpili aşaġı indirdi. Me’murlar bunları makineye ṭaḳdılar ve yine delikden girdiler. Yarım sā‘at ṣoñra makine yalñız ‘avdet itmişdi Veli‘aht sordu: **(127)**

-Bunıñ tehlikesi var mıdır?

-Yüzde elli efendim.

-O ḥālde?

-Me’murları esāsen fedāidir efendim.

Gece olmışdı. Mehtāb yokdı. Zifiri bir karañlıḳ her ṭarafa çökmişdi. Başḳumandanıñ çadırı öñünde erkān-ı ḥarbiye he’yeti, Veli‘aht, ġazeteciler duruyorlardı. Başḳumandan ḳulaġını telefona virdi ve bir daḳiḳa diñledi ba‘dehū sā‘atine baḳdı ve önüñdeki elektrik baṭaryasınıñ birḳaç dügmesine birden başdı. Herkes ne olacaḳ diye baḳıyordı. Derḥāl gökde ve ordunıñ ḳarşusında bir elektrik żiyāsı, parlaḳ bir ḥareket manẓūr oldı. Yarım sāniye ṣoñra iki yüz metre ‘arzında noḳṭası noḳṭasına mavi ve müdhiş bir żiyā gökde ‘aynen şu ḳumandayı yazdı:

ĀTEŞ !..

Bir milyon yıldırım birden paṭladı. Ḳumandan Veli‘ahda döndü:

-Bu şiddetli ateş, şaşırtıcıdır. ‘Asker cepheden ta‘arruża ve ṣaġ cenāḥımız çevirme ḥareketine başladı, iyice **(128)** çevirdikden ṣoñra evvelce dedigim vādīniñ başı ṭutulur ṭutulmaz, büyük istiḥkāmı atacaġım..

Demege ḳalmadan, ḳarşıdan müdhiş bir ṭıraḳa işidildi. Yer yarılmış göge biñ volḳan birden hücūm itmiş ḳadar müdhiş bir ḥāl oldı. Taḫminen karşıda biñ metre murabbā‘-yı maḥal mavi ve ḳırmızı bir ateş içinde ḳalmışdı. Ḳumandan şıçradı ve hayḳırdı:

-Bu ne? Bu ne?

Erkān-ı Ḥarbiye Re’īsi üç dört adım ḳoşdı ve ḳaranlıḳlara hayḳırır gibi şordı:

-Kim ateşledi? Niçün ateşlediler?

Bir daḳiḳa şoñra biñbaşı nefesi nefesine geldi ve añlatdı:

-Kimse ateşlemedi efendim, ḳumandaya intiẓār idiyordıḳ. Ṣāliḥ Efendi cihāzın başında bekliyordı. Otuzlık bir düşman dānesi istiḥkāmıñ ortasına düşdi ve ḳaldırdığı büyük bir ṭopraḳ yıġını Ṣāliḥ Efendiniñ omuzlarına yıġıldı, Ṣāliḥ Efendi bilmecbūriye ṭopraḳ altında ḳalırken eli altındaki cihāz ḥareket etdi.. Mesele bundan ‘ibāret..

-Ṣāliḥ Efendi nerede?

Biñbaşı başını egdi ve yavaş, ḥazīn bir sesle devām itdi: **(129)**

-O mı? O, ṭopraḳ yıġınıniñ altından ḳalḳar ḳalḳmaz “Eyvāh!” diye hayḳırdı, vaḳitsiz paṭladı! Ve derḥāl elini beline atdı, ben fācia‘yı añladım ve “ḳabāḥat sende degil, bu bir fenā teṣādüf!” didim. Lakin yetişinceye ḳadar ṭabancanıñ nikel ḳurşunı beynini parçalamışdı!..

Ḳumandan bir adım atdı:

-O, dedi. Ḳabāḥatsiz olduḳdan mā‘ada, ordunıñ eñ büyük şehididir!

Bir sā‘at şoñra ḥarb bitmişdi. Cephe, atılan istiḥkāmāta girdi, düşmanıñ baḳiyyetüs-suyūfı şübheli olan vādīyi boş bulmış ve ric‘at itmişdi. Ṣabaḥ oldığı vaḳit düşman cesedleri içün on üç ḫendeḳ açıldı. Çuḳuruñ birinde Mosḳof Erkān-ı Ḥarb Re’īsiniñ ve ikinci başḳumandanıñ yarım gövdeleri bulındı.

Veli‘ahd, ḳumandan ve ḥāzırūn Ṣāliḥ Efendiniñ cenāzesi başına gitdiler, Veli‘ahd Ṣāliḥ Efendiyi omuzlarından ṭutdı ve kenārı delinmiş alnına būse ḳondırdıḳdan şoñra mezārına yerleşdirdi. Ve doġruldığı zamān omuzlarından yuḳarısı mezāriñ dışarısında idi, sākin ve mütevekkil:

-Ḳumandan, didi. Ḳısmet burada degilmiş..**(130)**

Başḳumandan silkinir gibi bir adım atdı ve ṣaġ elindeki dūrbini sert bir ḥareketle ileri uzatdı:

-Öyleyse, Mosḳova'ya, Mosḳova'ya!... **(132)**

Atanaş'ıñ Üç Günü

Birinci Gün

Üç kişi idiler. Daha yarınlıḳ işi ḳalan tarladan dönüyorlardı. Eñ gençleri olan Aṭanaş oraġını beline ṭaḳdı ve siyāh taḥta[21] ḳuṭusınıı çıḳararaḳ dolma gibi bir siġara ṣarmaġa başladı. Köyüñ yanındaki ormancıġıñ patiḳasına daldılar. Yol gölgeli ve daha serin idi. Ba'żı seyrekleşen aġaçlarıñ iri ve sincābī gövdeleri, ġurūba yaḳlaşan güneşe ve deñize, Arno bir ṣulu boya çerçevesi oluyordu. İkindiüstü serpen yaġmur yapraḳlara ṭatlı bir renk ve yeñi bir ḥayāt virmişdi.

Yabanī gegikler, gürgenler, ṣarı, beyāż ve isimsiz **(133)** çiçekler bayġın bir ḳoḳu neşrediyorlardı. Ḳuşlarıñ ötüp ötmedigine ehemmiyet virmiyorlardı. Çünkü ikisi de Aṭanaş'ı diñliyorlardı. Onuñ sesi gibi bir ses kimse duymamışdı. Hem bu ses silsilesinden mīrāṣ idi. Babası, 'amcası, dedesi hep köy kilisesiniñ muġannīsi idiler. Pasḳalya Yorṭılarında, büyük panayırda hep Aṭanaş'ı da'vet iderlerdi. Öyle Türkiler, māniler bilir ki degme ḳaṣabalı uyduramaz.

Şimdi de onlardan birini terennüm idiyordu. Ḥürriyet çıḳdıġı vaḳit bütün köy Aṭanaş'a ḳoşdı. Ve ondan ḥürriyet içün māniler istediler. Bir köyli içün pek çoḳ yaḳışıḳlı vücūdına, ḳoyu siyāh gözlerine, bembeyāż dişlerine ṭutulan ḳızlarıñ ekserisi ḳalben i'tirāf iderler ki eñ çoḳ sesine āşıḳdırlar.

Aṭanaş terennüm idiyordı:

"Ṣaġ elimi anamıñ başına koydıġım, ṣol elimi yavuḳlımın beline ṣardıġım vaḳit her şey parlaḳ ve güzeldir."

Naḳarāt

O zamān vaṭanımı çoḳ severim,

O zamān vaṭan beni çoḳ sever

[21] Metinde *taḥta* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *taḫta*'dır.

“Vaṭan nedir? Ṣaġ elimi uzattığım anam, anama **(134)** doḳunurlarsa vücūdımıñ yarısını fedā iderim.”

“Vaṭan nedir? Ṣol elimi uzattığım yavuḳlım. Yavuklıma ilişirlerse vücūdımıñ diger yarısını feda iderim.”

Naḳarāt

O zamān vaṭanımı çoḳ severim,

O zamān vaṭan beni çoḳ sever.

“Her şey parlaḳ ve güzel iken yüregim şişer. Göñlümde bir genişlik peydā olur. Her şey’i ḳorḳaḳ ve kendimi cesūr bulurum.

Anacığım, saña yalvarırım: Baña bir tüfek vir.”

Naḳarāt

O zamān vaṭanımı çoḳ severim,

O zamān vaṭan beni çoḳ sever.

Elinden siġarasını atdı ve içini çekdi. Arḳadaşı şaḳa itdi:

-Tüfegi alırsañ eñ evvel kimi öldüreceksiñ? Aṭanaş içini çekti. Ve ḳarşıya baḳaraḳ cevāb virdi:

-Bizim Daskalı.

Arḳadaşları şaḳadan vazgeçdiler. Ve düşünmege başladılar. Aṭanaş yine ḳarşıya baḳaraḳ devām idiyordı: **(135)**

-Bizim Daskalı öldürecegim. İnanmazsañız yemin iderim. Ḫaristos’un ġażabına uġrayam, Mariḳa’nın ḳara gözlerini ṭoprak ḳapasun?

Arḳadaşı biraz ḳurcaladı:

-Ne kabāḥati var, sana bir fenālıḳ mi yapdı?

-Ḫayır, didi. Baña bir şey yapmadı, faḳat bunlara, buralara, daha ötelere fenḳlıḳ yapıyor.

Ve eliyle ormanı, aġaçlarıñ arasından görünen beyāż evli ve çitli köyi, tarlaları, uzaḳ ve sisli ṭaġları gösterdi. Artıḳ devām idemedi. Gögsiniñ içinde bir aġırlıḳ vardı. Söz ile

añladamadı, ses ile başladı. Bütün iḳtidārını ṭopladı. Sesine eñ ḥazīn bir uṣūl virdi ve tekrār ṭolma gibi bir siġara ṣararken başladı:

“Sisli ve ḳarlı tepeleriñde, yeşil ve çiçekli bayırlarında nice esrār uyuyan Olimpos! Arḳañda yaşayan dindāşlarımıza biraz ‘aḳıl vir!

“Onlar benim dindāşım, faḳat buradakiler ḳardaşımdır. Ben ḳardaşımı severim”

“Āḫiret yoldaşlıġı beni aldatmaz. Dīnim ne diyor? **(136)**

Apollon niçün parlaḳdır? Efzūn ateşi ocaġımızı yaḳsun mı? Bu ṭopraḳlarıñ ḳoynında bir ḥaḳ uyur. O benim ḥaḳḳımdır.”

Naḳarāt

“Onlar benim dindāşım, faḳaṭ buradakiler ḳardaşımdır. Ben ḳardaşımı severim.”

“Olimpos! Olimpos! Niçün geriye yıḳılmıyorsıñ? Arḳañda bir din var ki aġlıyor. Başḳa iḳlimlerdeki evlādıñı zehirleyenler ortasında aġlıyor. Ben Ḫristiyānım, tamām Ḫristiyānım; dinimi çoḳ severim, dīnim beni sever, çünki vaṭanımı severim.”

“Onlar benim dindāşım; faḳaṭ buradakiler ḳardaşımdır. Ben ḳardaşımı severim.”

“Vaṭanımı bilmez misiñ? O çiçekdir; o bahārdır, o güneşdir. Marmara’nıñ kenārında doġdım. Marmara’nıñ kenārında ölecegim. Dīnimi, ocaġımı, büyük ḳara gözli Marika’mı muḥāfaza iden devletiñ adını bilir misiñiz? Benim adımı bilir misiñ? O çiçegiñ, bahārıñ, güneşiñ adını bilir misiñ? Oña ‘Osmānlı dirler.”

Naḳarāt

“Onlar benim dindāşım, faḳaṭ buradakiler ḳardaşımdır. **(137)**

Ben ḳardaşımı severim.”

***

Sesinde o ḳadar ḥalāvet, o ḳadar derin bir vicdān ḥüzni vardı ki iki arḳadaşı da şuşmuş diñliyorlar, şañki büyük bir ma‘bediñ; muḥterem ve muḥteşem huẓurında ilāhi bir naġme diñliyorlardı.

Ormān bitmiş, çeşmeniñ kenārından köyiñ ilk evine inilecek tümsege gelmişlerdi. Üçi de çeşmeniñ öñinde durdılar. Yüreklerinde şaḳaḳlarında ḫafif bir ḥarāret vardı. Üçi de taḥta[22]

[22] Metinde *taḥta* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *taḫta*’dır.

yalaḳda yüzlerini yıḳadılar ve berraḳ, ṣoġuḳ ṣudan ḳana ḳana içdiler. Arḳalarına döndükleri vaḳit ḳarşılarında ḥaṣır ṣabḳasıyla sivri ṣaḳalı arasına ṣıḳışan ve muṭlaḳa bir çaḳal ḥissini viren Daskalı gördiler.

Elinde püsküllü māvi –beyāż iplikden otuz üçli bir tesbiḥ vardı. Bir maymuna daha çoḳ beñzeyen ṣūratında cebrī bir tebessüm dolaşdı:

-Ḳalisperā pedyā! didi.

-Ḳalisperā Daskalı…

Ve çeküp gitmek isterlerken onları lāfa ṭutdu. Birḳaç def‘a ayrılmaḳ istediler bıraḳmadı. Hiç sevmedigi **(138)** ve kendiniñ de bilmedigi bir mechūl sebeble çekindigi Aṭanaş’a mecbūrī bir iltifāt ile ṣaḳa itmek istedi.

-Eee… didi şimdi şarḳı söylersiñiz, faḳaṭ yarın görüşürüz.

Üçi de baḳdılar.

--?

O ‘ilāve itti:

-Yarın ‘askerlik. Aṭanaş gidecek çaġırıyorlar. Haydi baḳalım Türkleriñ yumruḳlarına..

Üçi de birden:ā

-Neden yumruḳlarına?

Diye ḥızlıca ṣordılar. O ‘Osmānlı ordusını hep ters ve fenā añlatmaya başladı. Aṭanaş bir iki def‘a Daskalı’nıñ boġazına atılmaḳ iḥtiyācıyla ṭutuşdı. Faḳaṭ her def‘asında arḳadaşı degnegiyle ayaġına başaraḳ men‘ itdi.

Daskalı coşmuşdı ve:

-Şimdi inanmayıñız, didi. Faḳaṭ bir gün burası büyük Yunanistān olursa o vaḳit baña ḥaḳ vireceksiñiz. Üç arḳadaş bir elektriḳle şarşıldılar. Ve şimşek gibi bir ḥareket oldı. Bir ṣāniye ṣoñra Daskalı yerde idi ve gögsinde de **(139)** Aṭanaş vardı. Aṭanaş belinden ḳurtardığı keskin oraġıyla Daskalı’nıñ omuzları içine ṣaḳlamaġa çalışdığı boynını arıyordu. Güc ḥāl ile ḳurtardılar. Daskalı moşmor idi. Yerden ḳımıldayamıyordu.

Aṭanaş ṣaġ dizini ḳaldırdı ve:

-İşte büyük Yunanistan!

Diye Daşḳalı'nıñ ḳarnına ḳuvvetli bir tekme vurdı ve yola düzüldikleri zamān hiçbir şey olmamış gibi Türkisine başladı:

"Vaṭanımı bilir misiñ? O çiçekdir, o bahārdır. O güneşdir……." **(140)**

İkinci Gün

Barbayani, Yurdan, Yağcınıñ 'Alku, Kasabıñ Hacı, Papas Eftim, Eleni, Büyük Ḳara Gözlü Mariḳa, Ḳatina, Despina hepsi, köyde küçük büyük kim varsa hepsi, mektebiñ öñündeki meydanlıḳda idiler.

Ḳuşluḳdan beri köyüñ āsūde ve yeknesaḳ ḥayatında bir ḥareket, bir cereyān, bir fevḳal'adelik vardı. Artık herkes şabırsızlanıyordu. Dimitri ḳoltuġunda ṭuttuġu armonigiñ perdelerini bir daha mu'āyene itdi. Yurdan geçerken köşedeki laternayı bir daha şöyle bir çevirdi. Büyük Ḳara Gözlü Mariḳa Despinā'nıñ ḳulaġına yavaşca (kale, poyi ne?) **(141)** diye bir kere daha şordu.

Barbayani siyāh ḳuşaġı içinden çıḳardıġı piryol sā'atini açdı ve yanındaki 'Alḳu'ya uzatdı:

-Baḳ, didi. Ben göremiyorum.

-Onu çār-yek geçiyor.

Ḥesap itdiler. Tren yedi buçuḳda geçiyor. İstāsyonla köyüñ arası bir buçuḳ sā'at. Haydi iki diyelim. Yedi buçuḳ daha, ṭoḳuz. Bir buçuḳ sā'at gecikdiler. Papas teselli itdi:

-Ḳarşıya giden deliḳanlılar, didi. Muṭlaḳā istasyon ḳahvesinde ṭutdılar, yoḳsa gecikmezlerdi..

Yamacıñ başında oynaşan birḳaç küçük birden hāyḳırdılar:

-Geliyor, geliyor!

Meydān canlandı. Herkes ṭopuḳlarını ḳaldırup biraz yükselerek yamaca baḳdı. Büyük Ḳara Gözlü Mariḳa'nıñ gögsünde bir şey oynuyordu. Despina ṣaġ omuzunu oña virdi ve Mariḳa'ya çaḳdırmadan dayandı. Ḳır ṣaçlı iḫtiyār ve sevimli bir ḳadın şimdiden ağlamaġa başladı.

Dimitri armonikanı şişirdi, laternacı parmağıyla **(142)** dügmeye basdı. Papas Efendi cübbesini ṭoplayaraḳ ileriye doğru birḳaç adım atdı.

Yamaçtaki çocuḳlar telāş ve sevinc içinde idiler:

-Geliyor, geliyor!

Kasabıñ Hacı hāyḳırdı:

-Hāydi çocuḳlar! Ne duruyorsuñuz?

Bir s̱āniye ṣoñra köyüñ müziḳası başladı. Deliḳanlılar, ḳızlar iştirāk itdi:

Sancaġımız şānımız, ‘Os̱mānlı ‘unvānımız

Bu vaṭanıñ uġruna fedā olsun cānımız

Yamaçdaki çocuḳlarıñ ġurūbu birden açıldı. Ve bir yaġız atıñ perişān yelesi gözükdi.

Meydāndaki ḫalḳ bir dalġa ḥareketi yapdı. Atıñ eṭrāfında köyüñ birçoḳ deliḳanlıları vardı. Ellerinde ay yıldızlı ḳırmızı bayraḳlar temevvüc ediyordı. Büyük Ḳara Gözlü Mariḳa eliniñ tersiyle gözlerini silerek Despina’nıñ omuzuna biraz daha dayandı. Ḳır ṣaçlı, iḫtiyār ve sevimli ḳadın hayḳıraraḳ ḳoşdı ve ḳollarını açdı. Atıñ süvārisi atladı. Ve o ża‘īf ḳollarıñ arasına atıldı.

Bütün meydānda bir tek ses hāyḳırdı: **(143)**

-Zitos, Aṭanaş!

Aṭanaş anasınıñ ḳollarından ayrıldıḳdan ṣoñra gitdi papasıñ elini, Marika’nıñ ṣaçlarını öpdi…

Ḫākī ḳalpaġı, elbisesi, ẓarif dolaḳları ve ṣarı ḳunduraları, parlaḳ palaşḳasıyla mükemmel ve daha çoḳ yaḳışıḳlı bir ‘asker olan Aṭanaş şimdi köyünüñ bütün ḫalḳı ortasında öpüşüyor, gülüyor ve ḫalecānını żabṭ itmege çalışıyordu.

Daskalı’nıñ ḳarnına tekmeyi vurduḳdan dört gün ṣoñra Aṭanaş ‘asker olmuşdı, altı ay ṭaburda ḳaldı. Büyük yurṭılar münāsebetiyle yüzbaşısı oña üç gün ruḫṣat virmişdi.

-‘Askerlik naşıl?

-‘Askerlik naşıl?

-‘Askerlik naşıl?

Hep bu su’āl, hep bu heyecānlı ve meraḳlı su’al.. (daha üç günümüz var) diye bilāḫere uzun uzun ḥikāye idecegini va‘ad iden Aṭanaş’ı Papas Efendi çekdi ortaya getirdi. Eski bir çeşme yalaġına çıkdı ve ṣol elini Aṭanaş’ıñ başına ḳoydu. Herkes ṣuṣdı. Papas Efendi öksürdü. Ṣaġ elini gögsüne ḳoydı, ortalıḳda çıt **(144)** bile yoḳdı. (Oteus..) didi ve Aṭanaş’ı

taḳdis etmege başladı. Anasına böyle evlad yetiştirdigi içün (büyük ve mes‘ud ḳadın) ṣıfatını virdi. (‘Adil padişahımız Sulṭān Meḥmed Ḫān-ı Ḫāmis Efendimiz Ḥażretlerine tükenmez ‘ömürler) niyāz itdi. Vaṭana, millete, ‘askere du‘a itdi. Herkes ḫuşu‘ ile (Amin) dirken, Aṭanaş ḳımıldamayaraḳ hāyḳırdı:

-Yüzbaşıyı unutmayıñız!

Ve Papas Efendi Aṭanaş’ıñ yüzbaşısına da du‘a itdi. Merāsim biter bitmez bütün meydānda yine bir tek ses hāyḳırdı:

Zitos Paṭridamus!

Armonikalar başladı, ḳızlar başladı, deliḳanlılar başladı. Şarḳı, türkü, çalġı ve ḫora bütün meydānı doldurdu. Gencleriñ hepsiniñ iştirākiyle iki ḫora oynandı. Birincisinde ḫākī kalpaġı, ḫākī elbisesi, ẓarif dolaḳları, ṣarı palaşḳası ve ḳunduralarıyla Aṭanaş başı çekdi.

İkincisinde başı çeken: Siyāh yüñ fistānıyla, ḳırmızı beyāż doḳuma öñlügi ile büyük Ḳara Gözlü Mariḳa idi.

Gece oldu, iri çam kütükleri yaḳıldı. Zanḳoc müsā‘ade itdi, kiliseniñ anbarından birçoḳ ḳandil, mūm **(145)** aldılar. Her ev lambasını penceresi öñüne ḳoydı. Barbayani hiç esnemedi. Mariḳa’nıñ yanaḳları al al oldu ve ṣaçları alnına yapışdı. Anası hiç yorulmadı. Gece yarısını geçiyordu, iḫtiyārlarıñ biraz da kendileri içün söyledikleri: (çocuġı artıḳ rāḥat bıraḳıñ) sözlerini ḳadeḥ şaḳırdıları boġdı. Ve güc ḥāl ile herkes dağıldı. Aṭanaş anasını ve Mariḳa’yı aldı, soḳaġa ṣapdı. Mariḳa’yı evine bıraḳdılar ve gizli bir pūse arasında (yarına!) diye söyleşdiler.

Ṣabāḥleyin ziyāretler başladı. Anası öñlügini ve meşin ḳunduralarını giydi. Misāfirlere Mariḳa ḫidmet ediyordı. Bir aralıḳ köşeniñ başında bir alay ḳopdı. Misāfirler pencereye ḳoşdı. Köyde ne ḳadar çocuḳ varsa ikişer dizilmişler, öñlerine birḳaç kişi almışlar ‘asker taḳlidi yapıyorlardı. Omuzlarına aldıḳları direnler, kürekler, çoban ṣopalarıyla geliyorlardı. Aṭanaş’ıñ penceresine gelir gelmez başlarındaki żābiṭ ḳumanda itdi:

-‘Asker!! İstaṣu!!

Mini mini bölük durdı. Ve direnler, kürekler, çoban ṣopalarıyla selām durduḳdan ṣoñra hepsi birden: **(146)**

-Zitos Aṭanaş!!

Diye hāyḳırdılar. Aṭanaş cevāb virdi:

-Zitos pedyā!!

Onlara va‘d itdi ki köyde bulunacağı üç gün hep çocuḳlara ta‘lim ögretecekdir. Tam o ṣırada Dasḳalı geçiyordı. Ne dün gece ne de bu ṣabāḥ hiçbir yerde görülmemişdi. Aṭanaş Dasḳalı’yı gördi. Müstehzi faḳat vaḳūr, ‘askerce, merdce ve ‘Osmānlıca seslendi:

-Ḳalimera Dasḳalı!

Dasḳalı baḳdı. Rengi uçdı, ayaḳları sendeledi. Bir şey söyleyemedi. Boġazı yanıyordu.

İki sā‘at ṣoñra köylü Dasḳalı’yı ṣımṣıḳı bağlamışlar bir ṣaman arabasına yükletmeye çalışıyorlardı. Dasḳalı ḳudurmuş gibi eṭrāfa ṣaldırıyordı. Nihāyet yükletdiler ve araba istasyon yolunu ṭutdı:

Dasḳalı çıldırmışdı… **(147)**

Üçüncü Gün

Ca‘fer Efendiler Subaşısı Ḥāfiẓ Çavuş köye gelir gelmez eñ evvel Papas Eftim’iñ evine ḳondı. Barbayani ile Ḳocabaşı’yı çaġırtdı. (‘Acaba ne var?) diye zanġoc ile Hāciniñ ‘Alḳu ṣofada ḳulaḳ ḳabartdılar. Ḫoş beşten ṣoñra Ḳāfiẓ Çavuş ṣaġ yumruġını dizine, ucu gümüşlü kehrübā siġaralıġını dudaḳlarına yerleşdirerek gözlerini yere dikdi ve ża‘īf bir sesle titrek birḳaç kelime söyledi: Derḥāl Papas Efendi iki istāvroz çıḳardı. Barbayani (Ne yapalım, ḳalanlar ṣaġ olsun) diye içini çekdi. Ve Kocabaşı’nıñ ‘aḳlına, köyüñ nüfūs defteri geldi…**(148)**

Papas zāṅġocu çaġırdı ve iki kelime söyledi. Zāṅġoc gitdi. Bir siġara daha içecek ḳadar bir vaḳit geçdi. Oṭa ḳapısından ḳır ṣaçlı, iḫtiyār ve sevimli bir ḳadın simāsı gözükdi tek bir kelime bir elektrik gibi köyde bir merāḳ ḥāsıl itdi. Ṣofada, kapınıñ öñünde, vaḳıfḫāneniñ taraçasında birçoḳ ḳadın erkek birikdi.

Oṭada ses yoḳdı. Papas cübbesini ṭopladı, iki adım atdı, ṣol elini gögsüne ḳoydı ve ṣaġ elini üç parmaġını ṭoplayaraḳ –uzatdı:

-“Büyük ve mes‘ud ḳadın” didi. Cenāb-ı Ḥaḳ saña i‘tidāl, sükūn, ṣabır virsün; ve sen bu faẓilet ile müşerref ve muḳaddes ol!

İ‘tidāl, sükūn, ṣabır!. İḫtiyār ḳadın mechūl bir ḍarbe altında titredi ve hiç bilmeyerek cehren tekrār itdi:

İ‘tidāl, sükūt, ṣabır!...

Papas Efendi söyledi, İncil-i Şerif’den teselli baḫş aḥkām söyledi, ve şimdi yalñız (büyük ve mes‘ud ḳadın) degil (eñ büyük ve muḳaddes ḳadın) oldığını, iḫtiyārıñ ruḥuna nüfūz ide ide, onda irādī bir sükūn ve bir uyuşuḳluḳ ḥāsıl ide ide, te’min itdi. Ve ḳadınıñ başı ucunda üç **(149)** istāvroz daha çıḳardı…

İḫtiyār ḳadın; beyni uyuşmuş gibi titreye titreye baḳdı. Birden naẓarlarında Papası Ḥāfıẓ Çavuşu, bütün oradakileri yaḳacaḳ gibi bir āteş peydā oldı. Ne vaḳit ki (Aṭanaş öldi) cümlesi kim bilir kimiñ aġzından çıḳdı, aġırca bir şeyiñ ḳırmızı keçe ḳaplı döşeme üzerine yuvarlandığı ḥis olındı…

Her ayılışında Aṭanaş! diyerek iki def‘a bayıldı. Köy ḳadınlarınıñ yarısı bu (eñ büyük ve muḳaddes) ḳadınıñ, diger yarısı da (Büyük Ḳara Gözlü Mariḳa) nıñ eṭrāfında idiler.

Köyüñ ruḥu içinden bir duman geçdi ve herkesi sersem itdi. Bütün gözleriñ içinde birer ḳırmızılıḳ, dudaḳlarıñ üzerinde birer uçuḳluḳ vardı. Ḥumma iki sā‘at sürdi ve Ḥāfıẓ Çavuş’uñ ḫāṭırlatması üzerine herkes vaẓifeye geldi. Ṣofa, oṭa, muvaḳḳitḫāneniñ taraçası dolmuşdı: Aṭanaş’ıñ yüzbaşısından bir mektūb ve bir çıḳın gelmişdi. Ẕarfıñ içinde iki yazı vardı biri Rumca, digeri Türkce.. Rumca Aṭanaş’ıñ yazısı idi. Papas Efendi ḳalḳdı:

-Çocuḳlar, didi ṣabūr, müteḥammil ve muḳaddes oluñuz. **(150)** Telāş itmeden diñleyiñiz! Aṭanaş’ıñ mektūbını oḳumaġa başladı:

“Anam anam; baña her vaḳit şeref ve feraḥ viren anam!

“Bu mektūbımı saña ḫastaḫāneniñ çiçekli ve fısḳiyeli bāġçesine ḳarşı olan pencereniñ kenārındaki yataġımıñ içinde yazıyorum. Oṭuramadığım içün Ṣāliḥ Onbaşı ṭabla defterini ve ḥoḳḳayı kendi eliyle kāġıdımıñ altına ṭutuyor ve ben arḳa üsti yazıyorum.

Ben ḫasta mıyım anam? Ḫayır. Derde mi uġradım anam? Ḫayır. Beni dögdiler mi, beni ḳahır mı itdiler anacığım! Biñ def‘a ḫayır.

Seniñ o beyāż ve Meryem gibi yüregiñ bilsun ki hiçbir şeyim yoḳ. Yalñız şerefim ve feraḥım var. Anam anam! Ben yaralandım anam! Bir ‘asker gibi, bir ‘Osmānlı gibi, bir arslan gibi yaralandım. Gögsimiñ ṣaġ ṭarafıyla ḳaşığımıñ üzerinde iki ḳırmızı delik var. Beni kimler, hangi cānāverlar yaraladı? Seniñ yigirmi bir yaşında, (ḫarisumū) didigiñ Aṭanaş’ıñı kim yaraladı?

Diñle, aġlamadan, keder itmeden diñle ki añlatayım:

İki ay evveli ṭaburımız Alaşonya'dan ḥareket itmiş **(151)** ve Yunan ḥudūdı ḳaraḳollarını bizim alayıñ ikinci ṭaburından teslim almışdı. Bundan on gün evveli, Ṣāliḥ Onbaşı, ben, Ḳayṣerili Muṣṭafa ṣabāḥcı devriyesine çıḳmışdıḳ.

O aḳşam tenbihde mülāzım demişdi ki: Çocuḳlar, yine bu ṭaraflardan Yunan eşḳıyāsı geçecek, muḳayyet oluñ! Peki efendim didik. Devriye geziyorduḳ. Aġaçlıḳlı bir yamacı dönecegimiz vaḳit bir puṣuya düşdik. Ḳarşıya baḳdım, yigirmi ḳadar fistanlı ve silāḥlı adam bir tümsegi siper almışlar bize āteş idiyorlardı. Biz de āteş itmege başladıḳ. Bilmem ġāliba yarım sā'at sürdi. Ṣol ṭarafımda bir şey yuvarlandı. Baḳdım, ah anacıġım! Ḳayṣerili Muṣṭafa alnından bir ḳurşun yemiş ve vefāt itmişdi!

Ḳanım beynime ṣıçradı. Onbaşı! Didim, ne yapacaġız? O āteş iderek cevāb virdi:

-Aṭanaş! Ben üçini tepeledim. Bir iki el daha āteş idelim, üç dāne daha tepelersek o vaḳit bir yā-hāy! diriz. Ḥālbuki ben de iki dāne tepelemişdim. Ḥesāb itdim, sekiz oluyor. Adım başına beşer altışar daha ḳalıyor. Peki, didim ve ḳaṣaṭuraları ṭaḳdım. Ṣoluma baḳdım, Muṣṭafa gülüyor gibiydi. İçimde bir damar ḳopdı.

Onbaşım! Didim. Aṭanaş!! Didi ve fırladıḳ. **(152)**

İşte şimdi ḫastaḫānedeyim. Ben birisiniñ gögsüne Onbaşı Re'īsiñ boġazına ṣaplamışız..

Anam, anam, baña her vaḳit şeref ve feraḥ viren anam!

Ṣanıyorum ki bu mektūbım ṣoñ olacaḳdır. Çoḳ ḳan ġayıb itdim. Ancaḳ üç gündür ki gözlerimi açdım ve doḳtorlar bugün bu mektūbı yazmaġa müsā'ade itdiler. Ben ölecegim anam! Hiçbir ṣıḳındı, bir keder duymuyorum. Dermānım kesilmeden saña vaṣiyetlerimi yazayım anam:

Mariḳa'ya söyle eger beni seviyorsa, aġlamasun, eger beni çoḳ seviyorsa 'aziz arḳadaşım Apostul ile evlensunler ve benim 'asker ḳanımı, intiḳāmımı alacaḳ bir evlād yetişdirsunler. Onuñ büyük ve ḳara gözlerinden öperim.

Ḳanlı sütremi, dolaḳlarımı ve çarıḳlarımı saña gönderiyorum, onları evimiziñ eñ temiz bir köşesine aş ve köyümiziñ bütün çocuḳlarına öldigim gün göster.

Yüzbaşım Meḥmed, mülāzımım Ḳahraman Efendiler ile Ṣāliḥ Onbaşıya yanıḳ bir mektūb yaz ve teşekkür it. Ve anam bil ki dünyada yoḳdır iyi yürekli adamlar pek az bulunur. Doḳtor Bekir Efendiyi unutma, bunlar hepsi günde birḳaç def'a başım ucuna geliyorlar.

Onbaşı söylüyordu, bayġın yatdığım gece **(153)** Mülāzım Ḳahraman Efendi başımın ucunda bir sā‘at aġlamış.. Allah bütün ocaġını güldürsün!

‘Askerlik çoḳ büyükmüş anam! Bir insan mes‘ud olmak içün mutlaḳa ‘askerde ölmelidir. Allah bu devlete, bu millete zeval virmesün. Köyümüzde kim varsa hepsine selām, Olimpos’a karşı söyledigim türkülerimi daima tekrār ediñiz. İşte ben Olimpos’uñ önünde vuruldum ve güle güle ölüyorum. Ve o beyitlere ‘ilāve idiñiz ki:

“Apollon Apollon! Benim gibi ölen ‘Osmānlı deliḳānlıları var iken sen bizi yaḳamayacaḳsın!”

Anam alnıñdan öperim, başımı dizleriñe ḳoyarım ve ayaḳlarıñı oġarım! Beni unutmayıñız, ‘asker Aṭanaş içün du‘a it, siz her zamān.. ḫāṭır.. ana, ana…”

Mektūb bitdi, herkes birer istāvroz çıḳardı ve yaşlı gözlerini sildi. Pek güzel Rumca bilen Ḥāfıẓ Çavuş metānetini bozmamaḳ içün terini siler gibi yaparaḳ gözlerini kurutdı ve diger mektūbı oḳumaġa başladı bu, Yüzbaşı Meḥmed Efendiden idi:

“Büyük ve şerefli ḳadın!

Aṭanaş’ıñ mektūbını ben de tercüme etdirdim, oḳudım. **(154)** Yazdıḳlarınıñ hepsi doġrıdır, ḥatta noḳsāndır. Orada kendisini medḥetmek istememişdir. Eşḳıyaya hücūm etdikleri vaḳit, eşḳıyā taḫminleri gibi on on beş degil, tamam ḳırḳ kişi idiler. Bereket virsün, Aṭanaş ḳaṣaṭurasını ḫasmınıñ gögsine ṣoḳdıġı vaḳit biz bölükle yetişdik ve yalñız iki yara ile ḳurtuldı.

Büyük ve Şerefli Ḳadın;

Aṭanaş, seniñ, köyüñiñ hepiñiziñ şerefidir. Aṭanaş bölügimiziñ, alayımızıñ, ordumızıñ şerefidir. Heyhat ki yaşamadı, bugün yaşamıyor. Aṭanaş ḳırḳ sekiz düşmana degil, ḳırḳ sekiz orduya hücūm idecek bir fedākār, bir vaṭanperver idi. Biz onu evlādımız gibi severdik. İsterdim ki hiç olmazsa mektūbını tamamlasın ve imzasını atabilsun.

Faḳat muvaffaḳ olamadı ḳabul iderseñ onuñ nāmına ben imzāmı ḳoyacaġım. O ṣabāḥa ḳarşı teslim-i cān itdi. Tabutını ḳırmızı ve beyāż sancaġımıza şardıḳ. Civār köylerde ne ḳadar papas varsa çaġırtdıḳ, bölük bölük ‘asker, ahāli tertip itdik. Aṭanaş gelin gibi, bir ḳahraman olaraḳ mezāra gitdi.. Mezārı başında benim mülāzımım aġlayaraḳ bir nuṭuḳ söyledi baş papas: **(155)**

-Aṭanaş'ıñ ruḥu, didi. Dā'imā bizim başımızıñ üstünden, bizleri temāşa idecekdir. Ve hepimizi de kendi fedākārlıġına da'vet idecekdir. Ahāli! Ahāli! Muḳaddes oluñuz! Ve Aṭanaş'ıñ ruḥunu şād idiñiz!..

Aṭanaş'ı gömdük, faḳat nāmını, nāmūsını yükselterek gömdük. Vaṣiyeti mūcibince cāketini, dolaḳlarını ve çarıḳlarını gönderiyorum. Bu meyānda bir şeye daha cesāret itdik: Belki lazım olur, olmasa bile köyüñ fuḳarasına virilir diye biz arḳadaşlar biraz para ṭopladıḳ. Yedi buçuḳ lira on bir ḳuruş itdi. Ve her sene bugün yine ṭoplayup gönderecegiz. Bir de merāḳ itmeyiñiz. Aṭanaş'ıñ mezārını ben kendi elimle yaptıracaġım ve ṭaşına yazdıracaġım ki:

"Büyük ve mes'ud ḳadınıñ oġlı 'asker Aṭanaş burada istirāḥat idiyor. Arḳasında onu düşünen, seven, unutmayan bir 'Osmānlı ordusı bıraḳdı. Bu vaṭanpervere du'a idiñiz!" **(156)**

Yumurcaḳ

Çoḳ 'arsız ve pisboġaz idi. Bir siġaralıḳ tütüne iddi'a iderek dört dāne toḫma ḳaçmış ḫıyārı ḳabuḳlarıyla yir ve üstüne bir buçuḳ oḳḳacılıḳ torba erigi kemirirdi. Lanġen'iñ bütün bostancıları onı ṭanırlar ve demiryolunıñ ucundan görünir görünmez yanlarına, otlarıñ içine ḳalınca birer şopa ḥāżırlarlar idi. Adını kimse bilmezdi. Daha ḳırḳ günlük iken ciyaḳ ciyaḳ hāyḳırmasından. Dişsiz çeñesiyle anasını ġafletde bulup memesini ışırmasından bi-çāre ḳadın oña hayḳırmış idi: Yumurcaḳ!

Ve bu nām oña 'alem olmuşdı. Hele çardaḳlı bostan **(157)** sahibi Hācı[23] Onnik onu pek güzel ṭanırdı. Onnik'e çoḳ ziyān etdigi ḥālde digerleri ḳadar ses çıḳarmazdı. Onnik çoḳ merḥametli idi. Dört oġlından ikisi öldükden, biri ne olduġı, ne yapdıḳları ma'lūm olmadıḳdan eñ küçükleri de Ermeni İḫtilālcisi tühmetiyle mūbedān görge maḥkūm edildikden şoñra dar dünyāda bir dönüm bostanı ve iki iḫtiyār eşegi ile baş başa ḳalmışdı. Yumurcaḳ çoḳ 'arsız ve pisboġaz olmaḳla berāber hemān haftada iki def'a Hācı Onnik'iñ çardaġına gider ve orada bir sā'at ḳadar şoḥbet iderdi. Onnik'iñ ondan başḳa misāfiri yoḳdı. Yumurcaḳ çitden atlar atlamaz, Onnik'iñ ḫuṭūṭı her gün tezāyüt ve biraz daha taḳallüs iden simāsınıñ esmer, ḳoyu esmer rengi biraz açılır, beyāż ve ḳırpıḳ bıyıḳları yuḳarı doġrı ḳalḳar ve dudaḳlarında bir tebessüm ḥāṣıl olurdı:

[23] Metinde *hācı* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *ḥācı*'dır.

-Uşlı duracaḳsañ gel oṭur.

Ve ḳarşı ḳarşıya oṭururlar, Hācı oña bir siġara virir, iki ḳocaman ḫıyār uzatır ve ṣohbete dalarlardı. Muṣāḥabe iki şekilde olurdı. Yumurcaḳ marullardan, ḫıyārlardan aḳtarıñ gelini Nāciye Ḫanımıñ duvarındaki çekirdeksiz ṣalḳımdan baḥs iderken, Hācı Onnik oña **(158)** naṣiyet[24] virirdi. Adam olması içün yol gösterir (Oġlım, dirdi. Böyle devām iderseñ çoḳ fenā olur, ma'āzāh başına biñ dürlü ḥāl gelir) Yumurcaḳ bunları ḫāṭır içün diñler ve 'aklı, gözleriyle berāber mürdüm eriginiñ dalları arasında ṭaḳılır giderdi. Faḳat ne yapsın ki diñlemege mecbūr idi. Çünki dayaḳsız yalñız Hācı Onnik ḫıyār ve marul virirdi. Digerleri ise ṣopa atamasalar, ṭaş ṣavurırlar, o da yetişmezse ağız dolusı küfürler iderlerdi. Ve Onnik'e ḳarşı, māhiyetini taḳdir idemedigi bir ḥürmet ve muḥabbet duyardı.

Bir gün Hācı Onnik aḳşam yemegi içün baḳḳaldan zeytün ve sirke almaḳ üzere çıḳmışdı. Bostana geldigi vaḳit uzaḳdan çardaġıñ bir köşesinde bir vücūd farḳ itdi. Yumurcaġ'ıñ omuzdaşlarından birisidir, diye çitden ḳalınca bir ṣopa çekerek yavaş yavaş ileriledi. Çardaġıñ köşesinde bir şeyler yapan o şekil duymuyordı. Ta arḳasına ṣoḳuldı. Bu Yumurcaḳ'dı. Ses çıḳarmadan diḳḳat itdi, Yumurcaḳ çardaġıñ köşesinde eştigi bir yeri örtmekle meşġūl idi. Öksürdi, Yumurcaḳ ṣıçradı ve o hiçbir şey görmemiş gibi: **(159)**

-Burada ne arıyorsuñ Yumurcaḳ? didi.

-Hiç, canım ṣıḳılıyordu da…

Hācı şişeyi ve zeytün kaġıdıyla ekmegi seddiñ üzerine ḳoydı. Yumurcaḳ duramadı, işim var diyerek ṣavuştu gitdi…

Çiti geçer geçmez, Hācı ḳalḳdı ve örtülmüş yere gitdi. Elindeki küçük çapa ile birḳaç def'a eşeledi, bir demet incir yapraġı çıḳdı. Yapraḳları açdı içinde pis ve eski bir beze ṣarılmış bir çıḳın gördi, onı da açdı: Minālı bir ḳadın sā'ati, bir beyāż mecidiye, yarım Fransız ve bir fındıḳ altunıyla, egrilmiş bir māşā'allah buldı.

İşi derḥāl añlamışdı: Ya ḫırsızlıḳ veya yankesicilik. Dimek Yumurcaḳ artıḳ bir 'arsız ve pisboġaz degil, şimdi bir ḫırsız idi. Hācı ḥiddet idecek yerde bir merḥamet duydı. Bekār çamaşırı yıḳamaḳla bir loḳma ekmek ḳazanan bir ḳadınıñ bu yumurcaġı oña kendi sevgili ve çalışḳan evlādlarını ḫaṭırlatdı. Gözleri doldı. Yumurcaḳ'a bir şey, bir fenālıḳ yapmaḳ istemiyordı. Faḳat ya ḫırsızlıġıñ Yumurcaḳ ṭarafından icra olundıġını añlarlar ve o da i'tirāf iderse; kendi yataġı ucında gömüli çıḳacaḳ bu mesrūḳ **(160)** eşyādan oña da bir şeyin ve 'ar

[24] *Naṣiyet* şeklinde yazılmış; *naṣīḥat* biçiminde bağlama göre düzeltilip aktarılmıştır.

ḥişṣesi düşmeyecek mi idi? Bu fikir yüregini titretdi. Ve öylece, incir yapraḳlarıyla sā‘ati paraları derleyüp ṭopladı ve tekrār ḳaraġolıñ yolını tutdı.

Bu vak‘adan ṣoñra üç ay Yumurcaġ’ı görmedi. Dördinci ay bir gün ‘ale’ṣ-ṣabāḥ Eminöñü’nden geliyordu. Ḳarşıda yanġın vardı. Ḥasan Paşa Ḳaraġolı’nı ṣapacığı vaḳit, ġalabalıḳ bir ṭulumba gördi. Kenāra çekilir çekilmez bir na‘ra işitdi:

-Ha…yt! Yaman ḳaçar Yumurcaḳ köleleri!

Ve bu ṣoñ kelime onda ani bir ḫāṭıra uyandırmaġa vaḳit ḳalmadan, sür‘atle geçen bir vücūd omuzına ḫafifce bir ṭoḳat atdı:

-Dalma, Hācı Onnik!!

Hācı baḳdı, yırtıḳ fanila, pis bir dizlik içinde çıplaḳ ve esmer bir deliḳānlı gördi: Yumurcaḳ!

Bir gün Laleli’den ‘avdet idiyordu. Tramvay aḫurları yanında iki üç efendi birisini ortaya almışlar mütemādiyen dögiyorlar, tekmeliyorlardı. O yalvarıyor, yaḳarıyor ve aġlar gibi taḳlid yapıyordu. Sā’iḳa-ı merāḳla ṣoḳuldı. **(161)** Köşedeki manav añlatdı, efendiniñ biriniñ kisesini (kesesini) çarpmaḳ istemiş, biraz daha ṣokuldı ve yüzi gözi ṭırmıḳ ve çamur içinde bir deliḳānlı gördi: Yumurcaḳ!

Bu vak‘adan ṣoñra seneler geçdi. Yumurcaġ’ı görmedi. Belki ismini bile unutmaḳ üzere idi. Hācı Onnik artıḳ çalışamıyordı. Seneler çoġaldıḳca beli daha çoḳ bükülüyor, çehresindeki ḫuṭūṭ daha çoḳ çuḳurlaşıyor ve ḳulaḳları aġırlaşıyordı bir ortaḳ almaġa mecbūr oldı. Bostan ve sermāye ondan, çalışmaḳ ortaḳdan olacaḳdı. Başḳa kimsesi ḳalmamışdı. Hele mühdir ḫānedeki ṣoñ yavrusınıñ da ‘Ukā ḳal‘esine diye bir yere götürdüklerini işittigi vaḳit büsbütün çökdi. Şimdi işi; günde bir def‘a bostānı dolaşmaḳ ve ṣoñra deñiz kenārına inüp aḳşama ḳadar enginlere baḳa baḳa siġara içmek idi.

Her gün bostān öñünde balıḳ avlamaġa gelen ayırıcıların bugün gelmeleriyle gitmeleri bir oldu. Hācı meraḳ itdi, ‘acabā deñiz mi bozacaḳ? diye ṣopasına dayana dayana inmege başlamışdı ki arḳasında gürültili bir ayaḳ sesi işitdi. Döndi baḳdı: İki ḳomiser, üç polis, dört żabṭiyye ve bir sürü siyāh elbiseli ve ḳırmızı fesli başıbozuḳ ‘acele **(162)** ‘acele geliyorlardı. Yaḳlaşır yaḳlaşmaz Hācı’ya işāret itdiler ve Hācı onları ta‘ḳibe başladı. Sāḥile geldiler. Ḫafīf dalġalar deñizde esmer bir cismi sāḥile yaḳlaşdırup uzaḳlaşdırıyordu. Bir aralıḳ başıbozuġıñ biri ṣoyundı. Ve beş daḳīḳa ṣoñra o esmer cismi saḥile çıḳardı. Bu, baş ṭarafı ḳuvvetli bir

gemici sicimiyle boġulmış bir çuval idi. Ḳomiser çaḳısını çıḳardı ve ipi kesdi. Şimdi hepsi çuvalıñ eṭrāfında bir ḥalḳa teşkīl itmişlerdi.

Polisler çuvalı şıyırdılar. İçlerinden yalñız Hācı Onnik titredi ve digerleri lā-ḳayd ve sākin baḳdılar; çuvalıñ içinde bir insan vardı. Genc bir deliḳānlı, morarmış çeñesiniñ üzerinde müddet-i medīdeden beri ṭıraş olmamışlara maḫṣūṣ iki parmaḳ ṣarı ṣaḳal vardı. Ṣaçları çoḳ uzun idi eger ṣaḳalı olmasaydı bir genc ḳız denilebilirdi. Üzerinde çift dügmeli bir ‘asker elbisesi vardı. Egildiler: Bir ṭıbbiyeli cesedi!!!

Hepsi Hācı Onnik’e baḳdılar, o zaman renksiz ve maḥzūn gözleri dolmışdı.

-Zavallı! Didi.

Hepsi birden müstehzī bir istiġrāp ile acı acı: **(163)**

-Demek acıyorsuñ? Didiler.

-Acınmaz mı efendi? Baḳsañıza ne güzel deliḳānlı.

-Sen bunı ṭanımaz mısıñ?

-Ḫayır

-Doġrı söyle.

Hācı’nıñ başı döndi. Onı tanımaḳ degil, müddet-i ‘ömrinde bir ṭıbbiyeli ile görüşmemişdi. Faḳat derḥāl ‘aklına geldi. Sürgüne giden büyük oġlı Hampersum oña feci‘ ḥikāyeler añladırdı ki…

-Doġrı söylüyorum, didi.

Ḳomiser ḳılıncınıñ ucı ile çuvalı biraz daha çekdi. Çuvalıñ iç yüzinde ḳalın ve siyāh bir yazı vardı:

(3 K, 1 T)

Ve ‘askerlik etdigi içün derḥāl añladı ki bunlar (İkinci ṭaburıñ üçinci bölük)’ne işāretdir. Müteḫaṣṣıṣ, ḥassās bir ṭavırla derḥāl çuvalı ḳapadı. Cesedi bir teẕkereye ḳoydılar ve ṣıḳı ṣıḳı örterek gürültisiz ve paṭırtısızca götürdiler. Hācı orada ḳaldı. Oña kimse bir şey söylemedi. Faḳat o mütemādiyen düşünüyor, Hamparsum’uñ ḥikāyeleri canlanıyor. Ve gözleri enginlere dalup gidiyordı. **(164)**

Yigirmi dört sā‘at ṣoñra bostānıñ öñinde bir araba durdı. İçinden iki yāver ve bir başıbozuḳ atladı, bostāna daldılar ve Hācı Onnik’i hiçbir şey söyletmeden arabaya alup

tekrār ḥareket itdiler. Hācı'nıñ boġazı ṭıḳanmış ve kekelemege başlamışdı. Köpriyi geçdikden ṣoñra içlerinden birisi didi:

-Hācı Onnik nereye gittigimizi biliyor mısıñ?

-Ḫayır efendim.

-Mābeyn-i hümāyuna, ya'ni Yıldız Sarayı'na gidiyoruz.

Hācı'nıñ büsbütün boġazı kurudı. Ve bostāncı Onnik ile Yıldız Sarayı arasında ne gibi bir münāsebet olabilir? diye düşünmek istedi. Yāver devām itdi:

-Orada saña dün bulunan çuval içün ṣoracaḳlar. Hepsini doġrı söylersiñ. Hiçbir şey ṣaḳlamazsıñ. Yalñız çuvalda ne gördüñ? Dirlerse bir adam dersiñ, naṣıl? Dirlerse efendim diḳḳat itmedim dersiñ. Bu ilk vaẓifedir.

-Peki efendim.

-Şimdi gider gitmez belki Paşa Ḫażretleri seni çaġırır.

-Peki efendim. **(165)**

Araba durdı ve hepsi indiler. Hācı bir ḳumlı yoldan ve ṣıra ṣıra oṭaların öñünden geçdi. Bir dā'ireye ṣoḳdılar. Müddet-i 'ömrinde böyle süsli bir yer görmemişdi. Eṭrāfına baḳındı:

-Ne istiyorsuñ?

-Çok ṣuṣadım efendim.

Bir bardaḳ buzlı limonaṭa virdiler. Faḳaṭ ne ġarib dā'ire idi. Hepsi siyāh elbiseli ve ḳırmızı fesli idi, kimse biri biriyle görüşmüyor, güyā herkes yekdigerine darġın idi. Bir aralıḳ şiddetli bir ẕil çaldı ve her ṭarafdan:

-Paşa Ḫażretleri teşrif itdiler, Paşa Ḫażretleri teşrif itdiler.. diye bir telāş uyandı. Beş daḳiḳa ṣoñra Hācı'nıñ yanına bir ḥerif geldi ve:

-Haydi Paşa Ḫażretleri seni çaġırıyor diḳḳatli ol..

Ḳırmızı ve ṣarı ḳadife ḳapılı bir ṣalona girdiler, yaldızlı bir maṣa yanında siyāh bıyıḳlı iri ve yaḳışıḳlı bir adam oturuyordı:

-Seni niçün getirdiler?

-Bilmiyorum Paşam

-Naṣıl bilmiyorsuñ? O cināyeti de bilmiyor mısıñ?

-Ḫayır Paşam **(166)**

-Doġrı söyle Hācı Onnik!

-Ne isterseñiz söyleyim Paşam.

-Sen beni biliyor mısıñ? Ben şöyle yaparsam adamıñ iki gözini çıḳarır da öñüne ḳoyarım!..

Hācı fenā ḥālde titreyordı. Buzlı limonaṭadan ṣoñra vukū‘ bulan bu göz ziyāfeti onı ḫarāb ve perişān idiyordı. Bir iki adım sendeledi, gitdi Paşanıñ ayaḳlarına ḳapandı. Paşa Ḥażretleri rūġan foṭinleri ile Hācı’nıñ çeñesine bir tekme vurdı ve (ḳalḳ!) diye hāyḳırdı. Hācı güc ḥāl ile ḳalḳdı. Paşa Ḥażretleri sert, ḳahhar ve müdhiş bir sesle:

-Baña baḳ, didi, gözlerime baḳ, iyice baḳ!!

Ve bu tehdid altında Hācı titreye titreye baḳdı, gözlerine baḳdı, iyice ve birden bire bir ṣayḥa-yı ḥayret ṣavurdu:

Yumurcaḳ!!

-Evet bu Yumurcaḳ idi. **(167)**

Maḥkemede

Re’īs Efendi Ḥażretleri! Baña şu adamı dögdiñ mi? Dögdiñse niçün dögdiñ? diye su’āl itdiñiz. Su’ālleriñiziñ hiçbirini inkār itmedikden başḳa daha faẕla ve daha mufaṣṣal ma‘lūmāt ve i‘tirāfātda bulunacaġım. Faḳaṭ ricā iderim, ben ḥikāye iderken sözimi kesmeyiñiz, ve mese’leyi yüz yetmiş beşinci veya bilmem ḳaçıncı māddeye temās itdirmek ḫülyāsıyla ifādemi ḳabaḳulaḳ diñlemeyiñiz. İżāḥātım belki bir ḥuḳūḳ mese’lesidir, belki degildir. Lakin şuña ḳani‘m ki māddi ve mā‘nevi, ciddi ve eṭrāflı düşünülecek ve oña göre ḳarār virilecek bir keyfiyetdir. İşte başlıyorum, ‘alemiñ ḥuḳūḳ ve şikāyātini diñleyup **(168)** eñ ‘adil eñ meşru‘ ḳarārları ittiḫāẕa mā’mūr olan ḥākim efendiler ḥażerātı! diñleyiñiz:

Geçen gün ögleden ṣoñra evimden çıḳdım; niyetim ikindi namāzını Bāyezid Cāmi‘nde edā itmek ve sergiyi temāşa, biraz da şehzāde başında piyasa itdikten ṣoñra iftārına da‘vetli bulundıġım ḳa’yınpederimiñ Vefā’daki ḫānesine gitmekdi. Uzatmayayım efendiler; sā‘at on buçuḳda didiklerimi yapdım; Veznecilere gelerek araba ve insān aḳıntısına ḳarışdım. İlk ḫaṭvelerimde o ḳadar diḳḳatimi celb itmedi; faḳaṭ direkler arasına girup de Şehzāde Cāmi‘i köşesine yaḳlaşdıḳca naẕarım mechūl ve ḳuvvetli bir cāẕibe ile ġarib manẕaralara

çekiliyordu. Artıḳ her ḫatvede yeñi bir ġarābeti, yeñi ve daha faẕla ye’s ve ḥayretle temāşaya başladım. Devvār bir zincir teşkil iden arabalarda, tramvaylarda, otomobillerde çocuḳlı çocuḳsız, erkekli erkeksiz iḫtiyār genc birçoḳ ḳadınlar ve erkekler vardı. Bunlarıñ daha büyük bir ekseriyeti de yaya olaraḳ omuz omuza gidüp geliyorlardı. Ben bu müteḥarrik cemā‘āt arasında aḳıntıya ḳapılmış bir taḫta[25] parçasına dönmişdim. O ye’s ve ḥayretle temāşaya başladıġım ġarābetler ne idi? Neden bu ḳadar müte’essir oluyordım? Şübhesiz, ḥākim efendiler, hiç olmazsa mühim bir ekseriyetiñiz de bu **(169)** aḥvāli kendi göziñizle görmişsiñizdir. Meselā iki manāv çıraġı bir köşeye gizlenmiş, gelen geçen ḳadınları çimdikliyordı.

Herḥālde bir neẕāret kaleminde büyücek bir me’mūr oldıġı belli olan ḳır şaḳallı bir efendi ‘ayn ḳırāṭda refiḳine, o esnāda geçen yüzi ḳapalı bir ḳadınıñ isḳarpinlerinden çıḳan aşıḳlarını göstererek epeyce yüksek bir sesle “ilik! İlik!” diyordı.

Ḳol ḳola giden iki şıḳ ve genc efendi öñlerinden giden ḳadınlarıñ hemān yanlarına ṣoḳularaḳ ve yuḳarı ḳıvrıḳ burun ve bıyıḳlarını tā, siyāh peçeleriñ arasına ṣoḳaraḳ civārdan işidilecek derecede yüksekce bir sesle “Ah şükūfe-yi ruḥim, ah ide ālem! Gözleriñiziñ öyle bir hüsn-ü esirisi var ki baña ‘aşkıñızıñ billur etekleri öñinde ölmek iḫtiyācını veriyor.” Zemzemesi, ötede daha az şā‘ir ve daha az nāzik olan bir çift diger beg de, başḳa bir ḳadınıñ pelerinini ṣıḳı ṣıḳı yaḳalamış “Bu aḳşam elmāsım, bu aḳşam degil mi?” diye zorluyordı.

Diḳḳat itdim Re’is Efendi Ḥażretleri! Hepsine diḳḳat itdim. Bu ḳadınlarıñ hepsi de nāmūslı birer ‘ā’ile idiler. **(170)** Hepsi de bu çimdiklerinden, bu ahları, bu tekliflerden bizār idiler. Faḳaṭ ḳaçamıyor, ḳurtulamıyordılar. Bunlarıñ orada ne işleri var diye ‘aḳlıñıza gelmesun! Orası mādām ki bir cāddedir, ‘umūmidir. Ve mādām ki ‘umūmidir, herkes bilā-tefriḳ herkes istifāde idecekdir. Bu ḳadınlar da ya kendi insānlıḳlarından istifāde idebilmek zu‘mıyla biraz nefes almaḳ içün oradan geçiyorlar. Yāḫut bayram tedārikātında bulunmaḳ üzere cādde üzerindeki dükkānlara gelmek içün çıḳmışlar idi.

Bu muḫadderātıñ içinde fenāları yoḳ mıydı? Bunı inkār itmem ḥākim efendiler! Onlarıñ arasında arabasınıñ köşesinde bozulmış, ‘āṣıḳına mektūb yazan genc ḳadınlar, ḥammāl çocuġına bir ḳuruş virip de çaycıda oṭuran ḳara bıyıḳlı efendiye selām gönderen yaya ḳaldırımı çiçekleri, köşede adamı ṣıḳışdırup da vurduġı nazlı bir dirsek ḍarbesinden abdāllaşan bir oṭacınıñ yüzine ḳahḳahalar ṣavuran ḳadınlar vardı, evet bunlar da vardı.

[25] Metinde *taḥta* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *taḫta*’dır.

Faḳaṭ ġarib degil mi idi ki Re’īs Beg, hiç kimse, ama hiçbir ferd bu ḳadın şekillerine baḳmıyor, yüz virmiyor, çimdirmiyor ve lāf atmıyordı. **(171)**

Bu mu‘āfiyet diḳḳat-i gözümden ḳaçmadı. ‘Acabā sebebi ne idi? Bunlar her tecāvüzi kendileri da‘vet itdikleri ḥālde niçün o ḳadar laḳaydı ve ‘adem-i tenezzüle dūçār oluyorlardı? Bunı ḥissimde fikrimde çok aradım. Ma‘a’t-ta’essüf hiç ma‘kūl bir sebeb bulamadım. Çoḳ şükür birḳaç ḳulaḳ teşādüfi bu müşkili ḥal itdi. Baḳıñız naṣıl oldı Re’īs Efendi! Fevziye Ḳırā’atḫānesi köşesindeki polis telefonı yanında idim, üç genc beg durmış ḳonuşuyorlardı. O ṣırada bu ḳadınlardan bir çift ḳırıta ḳırıta, gülüşe gülüşe oradan geçiyorlardı. Beglerden birisi bastonuñ ucıyla arḳadaşınıñ dirsegine vuraraḳ onları gösterdi, Küçük Beg bir def‘a baḳdı ve arḳadaşına ḳarşı omuzlarını silkerek: “Püf.. sen de.. aldırma onlardan” didi.

O esnāda peçeleri ḳalın ve ḳapalı üç ḳadın geçiyorlardı, kimseye baḳmıyorlar, ellerindeki pāketleri, ḳūṭıları zor ṭaşıyaraḳ edeb ve nezāketle kendilerine yol virilmesini erkeklerden niyāz ider gibi duruyorlardı. O anda, demin püf.. diyen beg şimdi göz kesilmişdi, derḥāl bir parmaḳ tükürükle bıyıḳlarını bükdi ve bastonını bir iki şāḳūli vazi‘yyetde döndirdikden ṣoñra ḳadınlara eksilerek didi ki: **(172)**

“Buradan geçemeyeceksiñiz güzelim, şuraya ṣaparsañız daha ḳolaydır, bā-ḫuṣūṣ bu yol faḳirḫāneye çıḳar cicim” ḳadınlar birer def‘a ṣarşıldılar ve nā-çār ellerindeki pāketi ileriye ṭoġrı uzataraḳ kendilerine yol açmaġa başladılar. Begiñ refiḳi ṣordı.: “Niçün bunlara çatdıñ da ötekileri bıraḳdıñ?” Ögünerek lāḳayd “bunlar, onlardan degil de onıñ içün!” Ben dayanamadım. Ṣokuldım “‘Afv idersiñiz Beg Efendi didim. “onlardan” kelimesi ‘acabā ne ma‘nāya geliyor?” Beg benim ṣaflıġımla istihza iden bir tebessümi ṣaḳlamaġa luzūm görmeyerek “Açıḳ ma‘nāsını mı ṣoruyorsıñız?” didi. “Evet efendim” didim. Bir daha gülerek ve daha çoḳ alay iderek “Onlardan dimek, fāḥişe, ālüfte dimekdir.” diye cevāb virdi.

Teşekkür itmege luzūm görmeyerek ayrıldım. Kendi kendime düşünüyordım ve ben düşündükce muḫtelif köşelerde, muḫtelif aġızlardan bu sözleri işitdim. Bu begler, bu iḫtiyārlar, bu ḳalem mümeyyizleri, bu manāv ve çıraḳları, bu sürüciler, bu dellākları, el-ḥāṣıl bu çimdikci, lāfcı, ışırıcı eşḫāṣ hep onlardan olmayanlara tecāvüz idiyorlardı. Dimek bu adamlar ālüfte gürūhıne çatacaḳlarına, diye düşü **(173)** niyordım, bi’l‘akis nāmūslı, ‘afif, pāk, işine gücine giden ‘ā’ileleri terciḥ idiyorlardı? Dimek, āşüfteler, esāsen perdesiz oldıḳları içün, yırtmaḳ, kirletmek ḫarāb ve rezil itmek içün başḳa ‘ırz u nāmūs perdeleri, başḳa ‘ā’ile ocaġı perdeleri arıyorlardı? Dimek bu adamlarıñ tecāvüz hedefi faḥuş degil, ‘ırz idi? Dimek…

Artıḳ bunalmışdım. Re’īs Efendi Ḥażretleri! Kendimi bu mülevves ve irin ḳoḳan ceryāndan ḳurtarmaḳ içün Vefā’ya gidecek soḳaġa ṣaparken öñimde bir genc gördim, yanında ṣālvārlı bir adam vardı. Bu genc zu‘mınca şıḳ ve ẓarif idi. Pek dar ve pek açıḳ renk panṭalonıñ ucında ökçeleri yüksek: burunları bir ḳama ḳadar sivri, ḳurdelāları geniş ṣarı isḳārpinleri vardı. Eñsesi ustıra ile ṭıraş idilmiş, boynındaki yüksek ve lastik bir yaḳa eṭrāfına ṣarılmış ḳıbḳırmızı, iri bir boyun bağı bağlanmışdı. Yeşil ḳadife yeleginiñ beyāż ṣedef düğmeleri çizgili ṣarı cāketinden gözükiyordu. Ṣaġ ḳaşı üzerine devrilmiş ḳırmızı fesiniñ altından, ṣol ḳaşınıñ üzerine bir demet ṣarı kākül ṣarḳmışdı. Simāsı ḳartdı, faḳaṭ bıyıḳları yokdı..Yanındaki adamcaġızıñ yüzine baḳar **(174)** baḳmaz ṭanıdım: Bu adam bildigim bir hamāmıñ ḳahvecisi idi..

İşte bu iki arḳadaş birden bire ḳoşdılar ve yanġın maḥallinden gelup cāddeyi ḳat‘ itmek isteyen bir arabanıñ ta, yanına ṣoḳuldılar, yeñi ve feci‘ bir ṣaḥne vardı, birḳaç adım atdım, arabadaki iki ḳadın ve ḳarşılarında küçük bir ḳız çocuġı vardı. İki arḳadaşdan şıḳ olanı ḳadınlara bir şeyler söyliyordı, ḳadınlar derḥāl arḳaya çekildiler. O, bu sefer elini arabanıñ içine uzatdı ve ḳadınlardan biriniñ baldırını yaḳaladı; ḳadınlar ḫafīf bir çıġlıḳla eṭrāflarına baḳındılar, bu müdhiş ġalabalıḳdan bir imdāt arıyor gibi idiler, o, ḥālā ṣırıtaraḳ avucındaki baldırı bıraḳmıyordı. O esnāda ḳarşılarındaki çocuḳ ḳorḳusından arabadan atlamaḳ istiyorken yüzini bu ṭarafa döndi ve döner dönmez, binmek üstünde yüz yıldırım paṭlamış gibi sendeledim. Bu çocuḳ, Re’īs Efendi, bilur misiñiz bu çocuḳ kimdi? Bu, hemşīremiñ ortanca kerīmesiydi!!

Dimek arabadaki ḳadınlar hemşīrem, ortanca ḳızı ve benim refīḳem… O zamān ‘aḳlıma geldi ki onlarda benim gidecegim eve, ifṭāra da‘vetlidir. Bir sāniye ẓarfında ẕihnimden **(175)** geçen bu mülāḥaẓāt beni çıldırtmışdı. Bir şimşek gibi elimi belime atdım; kör şeyṭān! Mel‘ūn ṭāli‘! Sefil ġaflet! Rovelvorımı evde unutmışım! Evet rovelvorımı diyorum Re’īs Efendi! Niçün ḥayretle aġzıñızı açıyorsıñız? Eger yanımda olsaydı Allah’ıñ vaḥdāniyetine; nāmūsıñ ḳutsiyetine yemin iderim ki o ḥerifiñ beynini parçalayacaḳdım. Faḳaṭ düşündim, bir çāre, bir öldürmek çāresi düşündim. Ben erkek idim, hem tam bir erkek.. O ḥālde bir erkek silāḥsız da iş görür didim ve kākülliniñ ġırtlaġına atıldım. Ne ḳadar dövdigimi, ne ḳadar boġazladıġını, ne ḳadar tekmeledigimi bilmiyorum. Şu ḳadar ḥis idiyordım ki hiç kimse ayırmaġa cesāret idemiyordı. Nihāyet bıraḳdıġım zamān geniş ve memnūn bir nefes aldım, çünki ḥerifi boġulmış, gebermiş ẓann idiyordım. O ḳadar ḥālsiz ve cansız ṭopraḳlar üzerinde idi..

Şimdi düşüniñiz Re’īs Beg, benim yerimde siz bulınmış olsaydınız ne yapardınız ne yapardıñız? Ben işte böyle yapdım ve yaparım. Ve onıñ yerinde bi’l-farż siz; baş müdde‘i ‘umūmiñiz, ḥattā nāẓırıñız, ḥattā ṣadra‘ẓamıñız olsaydı ben yine bu erkek dişlerimle onıñ ġırtlaġını söküp atmaġa çalışırım. **(176)**

Faḳaṭ ben çoḳ ṭāli‘siz imişim, çünki şimdi añlıyorum ki öldürememişim. Yine yüzime ḥayretle ve cesāretsiz baḳıyorsıñız Re’īs Efendi! Yoḳsa başḳa bir şey mi yapmalıydım? Yoḳsa oña mu‘āmelesinden dolayı teşekkür mi itmeli idim? Şübhesiz ḫayır.. diyeceksiñiz ki ḳānūn ve maḥkeme var! Evet onı ben de biliyorum. Da‘vā idecekdim, maḥkemeye gidecekdik o i‘tirāż idecekdi, bir daha muḥākeme olacaḳdık, istināf idecekdi bir daha maḥkemeye gelecekdik, yevm-i āḫire ta‘liḳ olınacaḳdı, yine gelecekdim, faḳaṭ bu sefer o gelmeyecekdi, ṣoñra bir daha gelecekdik, temyiz idecekdi, bekleyecekdik ve meselā bir şāhidiñ mübāyeneti veyā herhangi bir sebeb ya yeñiden muḥākemesine ḳarār virdirecekdi veyāḫūd berā’at!..

Ve bu geçen, olan zamānlarda yine o orada, köşede baldırlar ṣıḳacaḳ, memeler çimdikleyecek ve aḳşam, ḥamāmına gidüp yıḳanacaḳdı. Ve her muḥākemede (sen bu adamıñ hemşiresi falān bint-i falān ḫanımıñ baldırını ṣıḳmışsıñ) diye diye şehzāde köşesinde ḥaḳārete, tecāvüze duçār olan nāmūsımız, ‘adliye ṣalonlarında, maḥkeme ḳapularında dilden dile gezecekdi.

Re’īs Efendi! Benim nāmūsım bu ṣalondan ḳıymetlidir. **(177)** Ḥākim Efendiler, nāmūsını müdāfa’a iden bir erkek veya ḳadın içün yüz bir sene maḥkūmiyet bile bir köz helvāsı[26] ḳadar leẕẕetlidir.

İşte Re’īs Efendi! Ben şu adamı dögdim, öldirinceye ḳadar dögdim, i‘tirāf idiyorım. Ve yine i‘tirāf idiyorım ki öldiremedigime müte’essifim. Siziñ ḳānūnız benim nāmūsımı ḥıfẓ u müdāfa‘a idecek ḳadar seri‘, ‘adil ve merdāne ise baña söyleyiñiz, o zamān fiske bile vurmam, yan bile baḳmam!.. Faḳaṭ ḳabāḥat ḳānūnıñızda, sizde ise, o ḥālde bende ne ḳabāḥat var?

Hāydi Re’īs Efendi! Eliñizi ḳalbiñize ḳoyıñız ve ḳulaġıñızı vicdānıñıza çeviriñiz de bu vak‘ayı hangi māddeye taṭbiḳ idecekseñiz idiñiz! Eger bir mādde bulamazsañız ben size söyleyim: Cināyet!... Ve bunı yapmazsañız çoḳ maḥzūn olurum..**(178)**

[26] Metinde *helvā* şeklinde yazılmış; sözcüğün doğru yazımı *ḥelvā*’dır.

Eñ Büyük Cināyet

Yalan!..

Diye, sesiniñ bütün ḳuvvetiyle hāyḳırdı.

Onıñ naẓarında ḳocası; yüzine faẓla baḳılmaḳdan bile müte'essir olacaḳ ḳadar raḳiḳ u nezih.. Tıbḳı bir genc ḳız gibi idi. İnce ve muḳavves siyāh ḳaşlarıñ altında bir aḳşam semāsı ḳadar derin ve pür-şi'ir gözler:

-Ya Rabbi, diyordu. Naṣıl bir kin u ġayż nigāhı ṭaşıyabilir? Avucları bir 'Osmānlı żābiṭine ḫāṣ, şehāmet ve ḳahramānlıġı temsil iden bükülmüş ḳara bıyıḳlarıñ ciddiyet sāyesi altında iyi ve doġru söz söylemege, ciddi ve 'askerāne **(179)** ḳumandalar vermege alışan ve ḳat'iyen başḳa bir şey bilmeyen o ḳalınca pembe dudaḳlar:

-Ḫayır, ḫayır!

Diye bir dürlü inanamadıġı bu fenālıġıñ vuḳū'ını, başḳa sebebleriñ, mü'essirleriñ mechūl 'amāḳında arıyor ve düşünüyordı.

Annesiniñ, ufuḳlarda titreşerek üfūle müheyyā yıldızlara beñzeyen gözlerine bir daha baḳdı. Yine o ḳırmızılıḳla, yine o felāket ifādesi vardı. Bir hafta, tam.. geçen cum'adan bu güne ḳadar, biñlerce def'a ṣaydıġı günler eksilmeden ilerleyerek oña bir 'asır gelen bir haftayı dolduruyormışlardı. Bu ölçülemeyen nā-gehāni hicrānıñ yalñız ve ḳarañlıḳ geceleri oña ne ḳorḳunç ve sefīl, ne zehirli ve boş gelmişdi.

Şu annesi de, iḫtiyārlamış uṣūlleri bıraḳup da ḥaḳiḳati söyleseydi ne olurdı? Oña daha evvelden, oldıġı günden beri ḫaber virseydi ne olurdı ṣānki?..

Geceleri odasına çekildigi vaḳit; henüz gelinlik tuvaleti bozulmayan bu şıḳ, bu ẓarif viṣāl ve sa'ādet ḥacle-gāhında öyle derin ve taḥammülsüz, ḥār bir iftirāḳ havası vardı ki, her nefes alışında gögsiniñ altında bir buruntı, çeñe kemiklerinden şaḳaḳlarına doġrı bir ṣancı ḥis idiyordı. **(180)**

Ve ṣaçlarını çözmeden, elbisesini çıḳarmadan oraya ḳanepeniñ üzerine yıḳılır gibi vücūdını bıraḳıyor ve her şey içinde hiçbir şey düşünemeyen bir ıżṭırāb ile ḳaderiñ; ḳulaḳlarında çalınan istiskāl u intiḳāl ṣorını diñleyordı. Nefesleri, on sekiz senelik yüreginiñ bütün āteşli taṣavvūrātını yelpāzeler gibi için için odaya yayılıyor ve ba'ż şehiḳeniñ intiẓāmsız bir vaḳfesiyle peşini bir oḫ!.. Ta'ḳib idiyordı.

Ve öyle, hiçbir şey düşünemeyen dimāġıyla, iḫtilālini ḥis itdigi cümle-yi ‘aṣabiyesiyle ba‘ż birden ḳalḳıyor, birisi gelmiş gibi, birisi söz söylüyormış gibi diñliyor ve tecessüs idiyordı.

Bu ġalaṭ duyġular arasında o birisi geliyormış gibi olan ayaḳ sesleri arasında ma‘denī bir ṭınt[27] bir ḳılıç şıḳırdısı vardı. O birisi söylüyormış gibi ẓann itdigi sesde ṭatlı bir şive vardı ki.. işte ḳocası, şānki ḳollarınıñ arasında dudaḳlarınıñ üstinde, ḳalbiniñ içinde ḥarāretler, muḥabbetler şaçıyordı.

Bu ġayr-ı ṭabi‘i iḫtisāsāt sevḳiyle gögsi üzerine, şarmaḳ içün ḳavuşdırdığı ḳolları, ża‘īf bir ḳandiliñ tenvir itdigi bu mini mini müzeyyen gelin odasınıñ sükūn ve hicrān havāsını ḳucaḳladıḳca, dudaḳları aldanmış büseleriñ **(181)** aġız ye’siyle uzanmış ve bükük ḳaldıḳca.. öyle bir heykel gibi, yaşayan bir ölü ḥāliyle “vizāvi”niñ ḳarşısında duruyor ve āyınanıñ şeffāf ve maḥrem āġūşında ‘aks iden vücūdını öyle ḥis idiyordı ki, kendi cismini diñledi:

Eṭrāfı lāciverd bir elem ve keder hālesiyle bulanmış gözleriniñ duman gibi bi-ma‘nā bir kesāfeti vardı. Rü’yālara giren bir elem perisi ḳadar müşme’iz simāsında şebābınıñ nāzende ḫuṭūṭı birer keskin demir ḳalemle çizilmiş şekilleri oluyordı.

Ve böyle her vaḳit ḳolları ḳavuşmış, başı bükülmiş, dalġın ve muḥākemesiz, fenā çizilmiş bir ta‘accüb işāreti gibi ḳaldıḳca sā‘atleriñ naṣıl geçdigini bilmiyordı, hiç, hiçbir şeyle ezilen bu rūḥıñ ba‘ż derin ve müdhiş ṭuġyānları vardı ki muṭlaḳa ṭışarıdan gece yarısı, annesi işidir ve ḳapıya ḳadar gelirdi:

-Sehran, Sehran yavrum ben geldim…

Geceleriñ derin sükūnetinde ‘aks iden bu şefīḳ u raḥīm ṣedā, onıñ melūl rūḥına ne ṣamimi bir teselli şelālesi ile dökülüyordı. Ḳapı açıldığı vaḳit ḳarşısında; ṣaçları dökülmiş, beyāż gecelik entārisiyle, elinde sönmege başlayan şem‘dānıyla annesini gördigi vaḳit birden bire ġaleyān iden bir fiġān iḫtiyācıyla bu iḫtiyār **(182)** vücūdıñ mülki ḳollarına atılaraḳ aġlıyor, aġlıyordı…

-Ṣuṣ elmāsım, artıḳ ṣuṣ yavrum..

Diyen annesiniñ sesiyle, ḳalbinde ve gözlerinde fırṭınalar yapan medid ve ġayrı iḫtiyāri bir baña ile coşduḳca, bu tesellisāz sözleriñ tekririni istiyor gibi gözlerini, gözlerine dikiyordı.

[27] Madeni paranın çıkardığı ses olarak algılayarak bu şekilde aktarıldı.

-Belki, diyordı annesi. Belki yavrum, Sālim Efendi yañlış ḫaber almış. Begiñ güyā, selāmlıḳda fenā bir söz söylemiş, Efendimiz geçerken fenā fenā baḳmış da, sürgü…

-Ah, ṣuṣ annecigim, yalan!

Evet, şübhesiz ki yalandı. Ḳat‘i ve muṭlaḳ idi ki birisi nişānsız ve rütbesiz ḳalmışdı da ḳocasınıñ bir naẓarı bir sözi bu nişān ve rütbe berātlarını yazacaḳdı.

Faḳaṭ ne büyük bühtān ve cināyetdi bu ki, biñlerce ḫalḳıñ içinde, o biñlerce sefil ve vicdānsız bendegānıñ arasında.. bölügi orṭasında, ṭaḳımı ṣaġında sakin ve ma‘sūm duran ḳocasını bulmışdı? Yalñız bu mı vardı ki..

-Yalan, yalan annecigim!

Feryād ile meẕbūḥ ve yaralı bayılup ḳalıyordı.

***

Yaḳlaşan bir araba gürültüsiyle tehziz idilen ḳapı çınġıraġı **(183)** arasındaki berḳi faṣılada Sehrān iki ḳatlı merdivenleri naṣıl indigini bilmeyerek kendisini ḳapınıñ öñinde buldı.

Şimdi ṣaḥiḥ bir ayaḳ sesine ḳarışan ḳılıç şaḳırdısı ile, ṣaḥiḥ bir sese ḳarışan nevāzişler, perestişler vardı diyordı:

-Hiçbir şey degil Sehrāncıġım! Biliyorsıñ yā.. Kendimi biraz üşütmişdim, ‘aksi olacaḳ, tām ḫünkār geçerken şiddetli bir öksürük gelmesün mi? Ḥālbūki öksürük ṭabi‘atıyla başa ve gözlere bir ḥareket vireceginden…

Ve artıḳ söylemeyerek laṭifeye başlıyordı:

-İşte böyle güzelim, az ḳaldı sürgüne gidiyordım. Ne yaparsañ, bu işte, eñ büyük cināyet!

6. TÜRK KALBİ ADLI ESERDE SÖZ VARLIĞI

Aka Gündüz, hikâyelerinde halkın dünyaya bakış açısı, yaşantısı ve gelenek görenekleri hakkında ipucu veren söz varlığı ögeleri (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, terimler, doldurma sözler, lakaplar, unvanlar, akrabalık adları, organ adları, özlü sözler, argo ve kaba sözler)'nden yararlanmıştır.

Bu bölümde *Türk Kalbi* adlı hikâye kitabında kullanılan söz varlığı ögeleri belirlenmiş ve sözlük biçiminde verilmiştir. Hikâyelerde tespit edilen deyimler Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'ne göre tanımlanmış; sözlükte olmayan deyimler Metin Yurtbaşı'nın *Sınıflandırılmış Türkçe Deyimler*, Ali Püsküllüoğlu'nun *Türkçe Deyimler Sözlüğü* ve Fatih Yaşar'ın *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* gibi farklı sözlüklerden tanımlanmıştır. Diğer söz varlığı ögelerinde ise Mehmet Özden Uluç'un *Müzik Sözlüğü,* Hulki Aktunç'un *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*, Uğur Baydu'nun *Müzik Terimleri Sözlüğü,* TDK'nın *Türkçe Sözlük*'ü, Ferit Devellioğlu'nun *Türk Argosu*, Selahaddin A. Kip'in *Askeri Kamus*'u, Şinasi Gündüz'ün *Din ve İnanç Sözlüğü*, İlhan Ayverdi'nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'ü gibi birçok sözlükten yararlanılmıştır. Daha sonra taranan eserdeki ögeler tanık cümleler ile birlikte verilmiştir.

6.1. Atasözleri

Göz var, izan var. "Bir şeyin iyi ya da kötü olduğu dikkat edilerek, güzelce yoklanarak anlaşılır. Bunlar yapılmadan alınan nesne kötü ise bu, incelenmeden alan kişinin başına kakılır" (Aksoy 2019a: 294)

"-Dimediñ āmmā **göz var, i'ẕān var**, o ḥāliñ ne?" (TK: 24)

Tablo 1. Atasözleri

Göz var, izan var

6.2. Deyimler

Adım başına "Birbirine yakın yerlerde" (Aksoy 2019b: 531).

"**Adım başına** beşer altışar daha ḳalıyor." (TK, s.151)

Ağız dolusu (küfür) "Arka arkaya söylenen bol ve ağır (küfür)" (Aksoy 2019b: 536).

"…ṭaş şavurırlar, o da yetişmezse **aġız dolusı küfür**ler iderlerdi." (TK: 158)

Akıl etmek. "Akıllıca bir iş yapmak, bir önlem almak" (Aksoy 2019b: 549).

"Ya netice-yi kaṭ'iye veyāḫūt -düşman gerisindeki vādīden istifāde itmegi **'akıl id**erse-tekrār şimāle doġrı ḥareket.." (TK: 119)

"Bunu önce Veli Çavuş **'aḳıl it**di bizlere,

<<Aḳa Gündüz>> yazdı şoñra bu adaḳla sizlere:" (TK: 59)

Akıl vermek. "Bir kimseye kendi eğilimine ya da çıkarına uygun bir davranış yolu göstermek; akıl öğretmek" (Aksoy 2019b: 550).

"Arḳañda yaşayan dindāşlarımıza biraz **'aḳıl vir**!" (TK: 135)

Akla gelmek. "1. Hatırlamak (hatırlamamak). 2. Kafasında bir düşünce doğmak (doğmamak) (Aksoy 2019b: 554).

"Ve Kocabaşı'nıñ **'aḳlına**, köyüñ nüfūs defteri **gel**di…" (TK: 147)

"Faḳat derḥāl **'aklına gel**di." (TK: 163)

"Bunlarıñ orada ne işleri var diye '**aḳlıñıza gel**mesün!" (TK: 170)

Aklını başına toplamak. "Düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek; devşirmek, toplamak" (Aksoy 2019b: 555).

"Venediklü. Venediklü, **'aḳlın ṭopla başıña**!

Aġu ḳatma eliñ ile kendi ṭatlı aşıña!" (TK: 97)

Aklını başından almak (Bir şey birinin). “Düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek” (Aksoy 2019b: 555).

“Müfrezeniñ ‘**aḳıllarını başlarından al**dırdılar yere on kişi ḳadar yuvarlandı.” (TK: 92)

Altüst olmak. “1.Alt yüzünü üst çevirmek, altını üstüne getirmek. 2.Karmakarışık duruma getirmek; altüst etmek” (Aksoy 2019b: 570).

“Buraḳ Re’isin bütün planları **altüst ol**dı.” (TK: 101)

Ateş açmak “Birçok kişi birden, karşılarındakilere ateşli silahlarla mermi atmak” (Aksoy 2019b: 589).

“İşte orada, yine **ateş aç**ılmış…” (TK: 66)

Ateş almak “1.Alevlenmek, tutuşmak. 2.Ateşli silah, patlamak. 3.Telaşlanmak, öfkelenmek” (Aksoy 2019b: 589).

“…Buraḳ Re’isiñ cebesi **ateş al**mışdı…” (TK: 106)

Ateş etmek “Ateşli silahla mermi atmak” (Aksoy 2019b: 590).

“‘Ali Fezānī dizüstü çökdi, semāya bakdı, **ateş id**enlere baḳdı…” (TK: 93)

“…silāḥlı adam bir tümsegi siper almışlar bize **ateş id**iyorlardı.” (TK: 151)

“Üçi de seri‘ ve fāṣılasız **ateş id**iyorlardı.” (TK: 40)

Avuç açmak. “1)Başkasından para ister duruma düşmek 2) Dilenmek; el açmak” (Aksoy 2019b: 595).

“Du‘ā ḳıldı; **Avuç aç**dı..” (TK: 6)

“Ḥācı nine **el**iñ **aç**up her dem “Yasin” oḳuyor.” (TK: 62)

“Ġurūbuñ ḥaşmet u dārātı karşusında saña **el aç**dıḳ…” (TK: 80)

Ayağına kapanmak. “Bir kimseye, kendini küçük düşürecek şekilde yalvarıp yakarmak” (Yaşar 2017: 68).

“Bir iki adım sendeledi, gitdi Paşanıñ **ayaḳlarına ḳapan**dı.” (TK: 166)

Baġrı yanık. “Çok dert, acı, sıkıntı çekmiş” (Aksoy 2019b: 611).

“Yüzi yanıḳ **baġrı yanıḳ** bir ‘Arab’dı…” (TK: 64)

Bağrına basmak. “1.Göğsü üzerine yaslanıp sevmek. 2. Birini sevgi ve şefkatle yanına alıp korumak, yetiştirmek” (Aksoy 2019b: 611).

“Bu iñleyen cesedi **baġrına baş**dı:

-Cānfidā! Cānfidā!.” (TK:39)

Baş aşağı. “Başı aşağıya dönük olarak” (Aksoy 2019b: 616)

“Ṭorbayı indirüp çözdi ve **baş aşaġı** devirdi.” (TK: 71)

Baş başa kalmak. “Bir şey konuşmak için yalnız kalmak isteyen kişilerin yanlarından başkaları gidip ikisi kalmak” (Aksoy 2019b: 617).

“Biz Allah’ımızla **baş başa ḳal**mışız.” (TK: 19-20)

“…dar dünyāda bir dönüm bostanı ve iki iḫtiyār eşegi ile **baş başa ḳal**mışdı.” (TK: 157)

Baş çekmek. “1.Önayak olmak. 2.Halayın başında bulunup oyunu yönetme” (Aksoy 2019b: 617).

“Ṭosun uzun boyı geniş omuzları, mışır püskülü gibi yanıḳ pala bıyıḳlarile **başı çek**iyordı.” (TK: 22)

“Birincisinde ḫāki kalpaġı, ḫāki elbisesi, ẓarif dolaḳları, ṣarı palaṣḳası ve ḳunduralarıyla Aṭanaş **başı çek**di.” (TK: 144)

Başı dönmek. “1. Çevresi dönüyor, kayıyor duygusu içinde dengesini yitirir gibi olmak. 2. Çok hareketli, yorucu durum karşısında düşünme gücü dağılarak olup bitenleri kavramayamayacak duruma düşmek” (Aksoy 2019b: 619).

“Hacı’nıñ **başı dön**di.” (TK: 163)

Başına hal gelmek. “Bir işi yaparken büyük güçlük çekmek” (Aksoy 2019b: 621).

“(Oġlım, dirdi. Böyle devām iderseñ çoḳ fenā olur, ma‘āzāh **başına** biñ dürlü **ḥāl gel**ir) Yumurcaḳ bunları ḫāṭır içün dinler…” (TK: 158)

Başına toplamak. “Bir şey konuşmak, ya da birlikte bir iş yapmak için başkalarını etrafına toplamak” (Aksoy 2019b: 621).

“Bir gün beş Fizānlı hemşehrisini **başına ṭop**ladı onlara añlatdı:” (TK: 91)

Başında (başını) beklemek. “Hastanın ya da korunması gereken şeyin yanında durup gözetlemek” (Aksoy 2019b: 622).

“Ṣāliḥ Efendi cihāzın **başında bekli**yordı.” (TK: 128)

Başını ezmek. “Birini kımıldanamaz, canlanamaz ve kötülük yapamaz duruma getirmek” (Aksoy 2019b: 624).

“Diñleyiñiz tosunlar! Şevketlinin fermānın

Bize ḳısmet ḳıldı yine **başın ezmek** düşmanın” (TK: 97)

Bayrak açmak. “Herkesi ülkü etrafında toplanmaya çağırmak” (Aksoy 2019b: 630).

“Bayram güni şenlik itdik, **bayraḳ aç**dıḳ yamaca,” (TK: 62)

Bereket versin. “1. (Satıcının, dilencinin iyi dileği) Tanrı size bol gelir, bol para versin. 2. Çok şükür, iyi ki…” (Aksoy 2019b: 635).

“**Bereket virsün**, Aṭanaş ḳaṣaṭurasını ḫasmınıñ gögsine ṣoḳdıġı vaḳit biz bölükle yetişdik ve yalñız iki yara ile ḳurtuldı.” (TK: 154)

Bir ağızdan. “Hepsi seslerini, sözlerini birleştirerek, hep birden” (Aksoy 2019b: 641).

“Ey oġullar! Bu mektūbı **bir ağızdan** yazdırdıḳ;” (TK: 59)

Bir aralık (Bir ara). “1.İşler arasında kısa bir süre. 2.Geçmişte bir zaman” (Aksoy 2019b: 642).

“İkindiye doġrı iki Rus ṭayyāresi **bir aralık** bulup cenūba doġrı ṣavlet itdiler;” (TK: 119)

Bir iki. “Birden çok, dörtten az sayıda” (Aksoy 2019b: 647).

“O, oṭurmaġa lüzūm görmeden **bir iki** geniş nefes daha aldı…” (TK: 19)

“**Bir iki** el daha āteş idelim, üç dāne daha tepelersek o vaḳit bir yā-hāy! diriz.” (TK: 151)

Boğazı kurumak. “Çok konuşmaktan, bağırmaktan sesi çıkmaz olmak” (Aksoy 2019b: 653).

“Hacı’nıñ büsbütün **boġazı kuru**dı.” (TK: 164)

Boyun bükmek. “Güçlünün buyruğuna uymayı kabul etmek” (Aksoy 2019b: 618).

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; **boyun büken** ā‘yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 61)

Canı sıkılmak. “1. Yapacak işi olmadığından içinde bir sıkıntı duymak. 2. Bir olaya üzülmek. 3. Bir kimseye öfkelenmek” (Aksoy 2019b: 676).

“-Burada ne arıyorsuñ Yumurcaḳ? didi.

-Hiç, **canım ṣıḳılıyor**du da…” (TK: 159)

Canını sıkmak. “Bir kimse, bir şey, bir olay, kendisine sıkıntı, üzüntü vermek, neşesini kaçırmak, keyfini bozmak” (Aksoy 2019b: 675).

“Buraḳ Re’isiñ ḳuşdan ziyāde bu **canını ṣıḳ**dı.” (TK: 100)

Canını vermek. “ Bir şey uğrunda en değerli varlığını feda etmeye, hatta ölmeye hazır olmak” (Aksoy 2019b: 675).

“Vaṭan içün ṭatlı **cānıñ vir**enler!

Yoluñuza Ḥaḳ örüsün çemenler;” (TK: 61)

Çekip gitmek. "Savuşup gitmek" (Aksoy 2019b: 690).

"Asker ṣafları **çekilüp git**di." (TK: 75)

Çoluk çocuk. "1. Bütün ev halkı, çocuklarda içinde olmak üzere aile topluluğu. 2. İçinde çocuklarında bulunduğu kalabalık. 3. Aklı işe ermeyen, deneyimsiz ve yaşça küçük kimseler. 4. Önemsenmemesi gereken, sözleri geçmeyecek denli küçük yaştakiler" (Püsküllüoğlu 2006: 249).

"Yıḳılmış evleriñ dağılmış ṭaşlıḳlarında ḳadın, **çoluḳ çocuḳ** ḳan deryā içinde serilmiş yatıyorlardı." (TK: 35)

Dem vurmak (Bir şeyden)[28]. "Olmayacak ya da gücünü aşan bir konu üzerinde konuşmak" (Aksoy 2019b: 711).

"Baña yemīn it ki saña nifāḳdan, fesāddan, ḳaḥbelikden **dem uracaḳları** sen ezeceksiñ.." (TK:18)

Derdini dökmek. "Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak" (Aksoy 2019b: 713).

"**Derdiñi dökmek**, saña bir şeyler söylemek mi istiyor?" (TK: 13)

Dermanı kesilmek."Yorgunluktan güçsüz düşmek, gücü kalmamak; dermandan kesilmek (Püsküllüoğlu 2006: 272).

"**Dermānım kesil**meden saña vaṣiyetlerimi yazayım anam:" (TK: 152)

Dilden dile dolaşmak (bir olay, haber).[29] "Herkese yayılmak, herkesin ağzından işitilmek, herkesçe konuşulmak, herkesin dilinde gezmek" (Püsküllüoğlu 2006: 278).

"…adliye ṣalonlarında, maḥkeme ḳapularında **dilden dile gez**ecekdi." (TK: 176)

Dilinin ucuna gelmek. "Hemen söylenecek duruma gelmek" (Aksoy 2019b: 722).

[28] Aktarılan eserde bu deyim, *dem urmak* biçiminde kullanılmıştır.

[29] Aktarılan eserde bu deyim, *dilden dile gezmek* biçiminde kullanılmıştır.

“Firār.. Bu kelime **diliniñ ucuna gel**ir gelmez rengi atdı…” (TK: 102)

Diz Çökmek. “Dizlerini yere koyarak oturmak, Güçlünün buyruğunu kabul etme durumuna gelmek” (Aksoy 2019b: 727).

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde **diz çöken** begleri; boyun büken ā‘yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 4)

“Buraḳ Re’is bir yıldırım gibi her ikisiniñ de ṣaġ bileklerinden ṭutmuş ve bir büküşde ikisi de **diz çök**müşdi.” (TK: 104)

Dörtnala geçmek. “Koşmak; dörtnala koşmak” (Yurtbaşı 2003: 292)

“**Dört na‘la geç**digi soḳaḳlar sāḥile yaḳlaşdıḳca dizginleri ḳaşmaġa mecbūr oluyordı.” (TK: 36)

El bağlamak.[30] “Saygı göstermek için ellerini göbeğin üstünde kavuşturup durmak” (Aksoy 2019b: 749).

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; boyun büken ā‘yānı **el ḳavuşdıran** ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 4)

El ovuşturmak. “1. Bir kimse karşısında saygılı durum alıp buyruk beklemek. 2. Ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek” (Aksoy 2019b: 764).

“Bir Fransız ġazete muḫābiri **ellerini oġıştır**araḳ gülüyor…” (TK: 120)

El uzatmak. “1. Dokunmaya almaya çalışmak. 2. Yardım etmek” (Aksoy 2019b: 765).

“Her devirde insānlıġa, düşmanıña dostuña,

Aḳ göñlüñe **el uzat**dıñ, cānıñ itdiñ armaġan,” (TK: 60)

Eli (eline) çabuk. “Çabuk iş yapan” (Aksoy 2019b: 755).

[30] Aktarılan eserde bu deyim, e*l ḳavuşturmak* biçiminde kullanılmıştır.

“Seneler ne inṣāfsız ve **eli çabuḳ**dur. “(TK: 6)

Eli kulağında. “Olması, gerçekleşmesi çok yakın. (Müezzinin, ezan okumaya başlamak üzere elini kulağına götürmesinden)” (Aksoy 2019b: 757).

“-Arḳadaşlar, benim Cānfedā, gelirken ayaġını sürtmüş. **Eli ḳulaġında** ikincisi de..” (TK: 32)

Elinden kurtulmak (uçmak). “Kaçmak” (Yurtbaşı 2003: 302).

“Havāda on yedi zırhlı ve mücehhez ṭayyāre **elinden ḳurtulmaḳ** ḳolay mıdır ẓannediyorsıñız?” (TK: 120-121)

Etrafını sarmak. “Ambargo, kuşatmak, yasaklamak, çevirmek; etrafını almak” (Yurtbaşı 2003: 307).

“Girer girmez, biz dört ṭayyāre **eṭrafını şar**dıḳ.” (TK: 122)

Fark etmek. “1.Bir şeyin var olduğunu anlamak, sezmek. 2. Bir şey, eskisinden farklı duruma gelmek” (Aksoy 2019b: 779).

“Bir gūşede büyük bir gölge **farḳ it**di, bir iñilti duyıyor gibi oldı.” (TK: 37)

“İki adım atdı, gölgeyi **farḳ id**er gibi oluyordı.” (TK: 37)

“O zamān żābiṭ ve ‘asker derḥāl **farḳ id**erek arḳasından mükerreren ateşin itdiler, işābet itmedi.” (TK: 75)

“Ḥasan Re’īs **farḳında ol**dı…” (TK: 100)

Firara kadem basmak. “Kaçmak” (Aksoy 2019b: 784).

“Baḳi ḳalanlar silāḥlarını atdılar, **firāra ḳadem baş**tılar.” (TK: 92)

Gam çekmek. “Tasalanmak, üzülmek” (Aksoy 2019b: 787).

“**Ġam çekme**, işte hepimiz seniñ evlādıñız.” (TK: 53)

Ġam yememek. "Tasa etmemek, kaygı çekmemek, üzülmemek" (Aksoy 2019b: 788).

"Benim anam; yaralandığıma hīç **ġam yime** e mi!" (TK: 45)

"Ana, **ġam yime**!" (TK: 54)

Gece gündüz (Geceli, gündüzlü). "Aralıksız, sürekli, her zaman" (Aksoy 2019b: 789).

"…inşā'llah yaḳın vaḳitde ṣaġalırsañ da yine cenge ḳoşarsıñ, ben **gice gündüz** du 'ā idiyorum." (TK: 54)

"**Gice gündüz** dögüş var mı, hücūm var mı?" (TK: 59)

Geri çekilmek. "1.Bulunduğu yerden arkaya doğru gitmek. 2.Yürütülmesine karıştığı bir işi sürdürmekten ya da sürdürenler arasında bulunmaktan vazgeçmek" (Aksoy 2019b: 793).

"…ḳundaġı avuçları içinde uzadup gösterir göstermez żābiṭ, diġer żābiṭler ve 'urbān bir adım **geri çekil**diler…" (TK: 76)

"Düşman ḳırḳ kilometre **geri çekilme**ge mecbur oldı." (TK: 109)

Göz dikmek. "Bir şeyin her halde ele geçirmek istemek; göz koymak" (Aksoy 2019b: 808).

"….ateşle parlayan iri **göz**lerini elan sākin ve ṣāmit çubuġunu tutduran dedesine **dik**ti." (TK: 25)

"Aḳ göñlüñe el uzatdıñ, cānıñ itdiñ armaġan,

Göz dikdiler, faḳaṭ seniñ eski, yırtıḳ postuña.." (TK: 60)

"Eñ büyügü hīç ses çıḳarmıyor ve **gözl**erini avlınıñ mermerlerine **dik**erek ṣuṣıyor ve düşüniyor gibi idi." (TK: 70)

"…bu tesellisāz sözleriñ tekririni istiyor gibi gözlerini, **göz**lerine **dik**iyordı." (TK: 182)

Göz kesilmek. "Olanca dikkatini toplayarak bakmak" (Aksoy 2019b: 810).

"O anda, demin püf.. diyen beg şimdi **göz kesil**mişdi, derḥāl bir parmaḳ tükürükle bıyıḳlarını bükdi…" (TK: 171)

Göz önüne gelmek. “Canlanmak, düşünmek, sınamak, tasarlamak, tasavvur etmek; göz önüne getirmek” (Yurtbaşı 2004: 323).

“Ve Ṭosun ta orada, çamlıġıñ dibindeki mer ‘āda sürüsünüñ yanında, **gözleriniñ öñüne gel**di.” (TK: 21)

Göz ucuyle (göz kuyruğuyla) bakmak. “Başını çevirmeden gözlerini yana çevirerek bakmak, sezdirmeden bakmak” (Aksoy 2019b: 814).

“….**göz**ünüñ **ucile baḳ**dığı vaḳit bunun kendisine baḳmaḳ içün nöbet bekleyen bir ‘Arab sipāhīsi oldığını gördi.” (TK: 43)

Gözden geçirmek. “1.Okumak. 2.Niteliğini anlamak için her tarafına bakmak. 3. Durumu incelemek” (Aksoy 2019b: 808).

“Veli‘aht ṭayyāreyi **gözden geçir**dikten ṣoñra…” (TK: 113)

Gözleri (gözü) dönmek. “Aşırı bir istek ya da çok öfkelenme dolayısıyla saldıracak durumda olmak” (Aksoy 2019b: 812).

“**Gözleri dön**müş; burnunuñ ucundan ter damlaları ṣızıyor ve ṣıḳ ṣıḳ nefes alıyordı.” (TK: 70)

Gözleri (gözü) faltaşı gibi açılmak. “Gözleri, büyük bir şaşkınlıktan ya da öfkeden dolayı doğal olmayan biçimde açılmak” (Aksoy 2019b: 812).

“Fransız muḫābirin **gözleri fal ṭaşı gibi açıl**dı, İngiliz muḫābiri “Ooo..ye..s! demedi.” (TK: 121)

Gözleri dolmak (dolu dolu olmak.). “Üzülme ya da duygulanmadan gözleri yaşla dolmak” (Aksoy 2019b: 811).

“**Gözleri dol**dı.”(TK: 159)

Gözleri süzülmek. “Göz kapakları birbirine yaklaşmak” (Aksoy 2019b: 813).

“…deveniñ elā **gözleri** ṣorar gibi **süzül**di.” (TK: 53)

Gözü ilişmek. “Rastgele görmek” (Aksoy 2019b: 816).

“Çeñesini biraz egdi, **göz**leri gögsi üzerinde ḳulaç ḳulaç şarılmış beyāż keten bezlere **iliş**di.” (TK: 43)

Gözün aydın. “Kavuştuğun sevinçli gün (ya da sevindirici olay) kutlu olsun” (Aksoy 2019b: 818).

“ -Aydınlı, **gözüñ aydın**!” (TK: 41)

Hak vermek. “Haklı olduğunu, doğru yolda bulunduğunu kabul etmek” (Aksoy 2019b: 836).

“Faḳaṭ bir gün burası büyük Yunanistān olursa o vaḳit baña **ḥaḳ vir**eceksiñiz.” (TK: 138)

Hayal meyal. “Açık seçik olmayan, bulanık bir görüntü gibi, belli belirsiz” (Püsküllüoğlu 2006: 436).

“Uzaḳlara, pek uzaḳlara açılan düşman filosunuñ ancaḳ dumanları, **ḫayāl meyal** farḳ olunabiliyordı.” (TK: 40)

Ḫayra yormak (bir şeyi). “İyi durum belirtisi olarak yorumlamak” (Püsküllüoğlu 2006: 440).

“Faḳat metīn u dindār bir tevekkül ile **ḫayra yor**dılar ve sükūt itdiler.” (TK: 100)

Hazır bulunmak (olmak). “1. Bir yerde kendisi bulunmak. 2. Bir işi hemen yapabilecek durumda olmak” (Aksoy 2019b: 851).

“-Pek‘ālā; beş daḳiḳaya ḳadar ḳuleniñ dibinde **ḥāżır bulun**sun.” (TK: 112)

Hesap etmek. “1. Bir işin kazancıyla giderini karşılaştırarak bir sonuca varmak. 2. Kendi kendine tartışarak düşünmek” (Aksoy 2019b: 856).

“**Ḥesāb it**diler.” (TK: 141)

“**Ḥesāb it**dim, sekiz oluyor.” (TK, s.151)

Hikâye etmek. "Anlatmak, söylemek" (Yurtbaşı 2012: 334).

"Faḳaṭ ricā iderim, ben **ḥikāye id**erken sözimi kesmeyiniz…" (TK: 167)

İçini çekmek. "Üzüntüsünü derin bir soluk alarak göstermek; iç geçirmek, göğüs geçirmek" (Aksoy 2019b: 871)

"Tüfenekli Muṣtafa **içini çek**di:" (TK: 50)

"Elinden siġarasını atdı ve **içini çek**di." (TK:134)

"Barbayani (Ne yapalım, ḳalanlar ṣaġ olsun) diye **içini çek**di." (TK: 147)

"Süzgün gözlerile, ileride ḳumlu sāḥilde yaṣlanmış ḳayıġına baḳıyor ve dalġın dalġın **içini çek**iyordı." (TK, s.66)

İstavroz çıkarmak. " Bir Hristiyan, sağ elini sırasıyla alnına, karnına, iki koltuğuna ve göğsüne götürerek tapınma işareti yapmak" (Aksoy 2019b: 884).

"…bu o ḳadar büyük bir şerefdi ki, Avrupa'nıñ her köşesi **istavroz çıḳar**acaḳdı…" (TK: 104)

İşe yaramak, (İş görmek). "Bir şey yapmak ya da yaptırmak için ondan yararlanabilmek" (Aksoy 2019b: 885).

"O ḥālde bir erkek silāḥsız da **iş gör**ür didim ve kāküllinіñ ġırtlaġına atıldım." (TK: 175)

"Gece muḥārebātı çoḳ **işimize yarı**yor." (TK: 118)

Kan başına (beynine) sıçramak (çıkmak). "Çok sinirlenmek, çok öfkelenmek" (Aksoy 2019b: 903).

"**Ḳan**ım **beynime ṣıçra**dı. Onbaşı! Didim, ne yapacaġız?" (TK: 151)

Kan kusmak. "Çok eziyet çekmek" (Aksoy 2019b: 906).

"O ḳoşar, çalışır, terler, **ḳan ḳuṣar**…" (TK: 8)

Karar kılmak.[31] Dönüp dolaşıp o şeyin üstünde durmak, tercihini ondan yana kullanmak; onu seçmek" (Yaşar 2017: 272).

"…ve ma'nevi, ciddi ve eṭrāflı düşünülecek ve oña göre **ḳarār vir**ilecek bir keyfiyetdir." (TK: 167)

Karşısına (önüne) dikilmek, (çıkmak). "1. Gelip karşısında durmak. 2. Karşısındakine engel olduğunu ya da olacağını –sözüyle, davranışlarıyla- göstermek" (Aksoy 2019b: 914).

"…ḳanlı baġrıñla, ṣolmuş yüzüñle **ḳarşuma** dikili **dikil**iyorsuñ da baña diyorsuñ ki…" (TK: 54)

Kaşlarını çatmak. "Kaşlarını birbirine yaklaştırarak öfkesini belli etmek" (Aksoy 2019b: 915).

"Ḳayıḳcı ses çıḳarmıyor, düşüniyor, **ḳaşlarını çat**ıyor, nāṣırlı parmaḳlarile çeñesiniñ çuḳurunı ḳaşıyordı." (TK: 68)

"Saz reñkli sīmāsınıñ fevḳindeki ince ve siyāh **ḳaşlarını çat**dı;" (TK: 28)

Kendi kendine. "1. Bir kimseye danışmadan, sormadan, kendi başına. 2. Kimsenin yardımı, payı olmaksızın, kendi başına. 3. Başkasına değil, kendi kişiliğine" (Püsküllüoğlu 2006: 539).

"Aydınlı tetigi çekerken **kendi kendine** söylendi:" (TK: 42)

"**Kendi kendime** düşünüyordım…" (TK: 172)

Kendine gelmek. "Düşünebilecek duruma gelmek, ayılmak" (Aksoy 2019b: 922).

"Bir sāniye ẓarfında cereyān iden vuḳū'ātdan alıḳlaşan żābiṭ **kendine gel**digi vaḳit 'Ökkeş üç yüz metre açılmış…" (TK: 85)

Kendini alamamak. "Yapmamayı edememek, kendini tutamayıp yapmak" (Aksoy 2019b: 922).

[31] Aktarılan eserde bu deyim, *ḳarār virmek* biçiminde kullanılmıştır.

–İtalyanlar ile mi?... diye şormaḳdan **kendilerini alamadılar**. (TK: 19)

Kendini atmak (Bir yere). “Hemencecik çıkmak” (Aksoy 2019b: 922).

“Ve anasınıñ ışrārına ehemmiyet virmeden iki sıçrayışda **kendisini** ḳapıdan dışarı **at**dı.” (TK: 70)

Kollarını açmak. “Büyük bir sevgi ile yanına çağırmak, kucaklamaya hazır olduğunu göstermek ya da bildirmek” (Aksoy 2019b: 936).

“Ḳır şaçlı, iḫtiyār ve sevimli ḳadın hāyḳıraraḳ ḳoşdı ve **ḳollarını aç**dı.” (TK: 142)

Kulak kabartmak. “Belli etmemeye çalışarak dinlemek” (Aksoy 2019b: 944).

“(‘Acaba ne var?) diye zanġoc ile Hāciniñ ‘Alḳu şofada **ḳulaḳ ḳabart**dılar.” (TK: 147)

“Aydınlı **ḳulak ḳabart**dı, mülāzım bir ceylān gibi ḳaya üstüne şıçradı.” (TK: 2)

Kulak vermek. “İyi anlamak üzere dinlemek; kulak tutmak” (Aksoy 2019b: 945).

“O da **ḳulaḳ vir**di.” (TK: 53)

“Ḳatıḳlı Velī Baba, seniñ Şaḳallınıñ Dayı bile degneklerine dayana dayana ḳahveniñ gūşesine gidüp **ḳulaḳ vir**iyorlar.” (TK: 55)

“Başḳumandan **ḳulaġ**ını telefona **vir**di…” (TK: 126)

Kurşun yemek. “Vurulmak” (Püsküllüoğlu 2006: 576).

“Ḳayṣerili Muṣṭafa alnından bir **ḳurşun ye**miş ve vefāt itmişdi!” (TK: 151)

Kurşuna dizmek. “Sıkılan kurşunlarla öldürmek” (Aksoy 2019b: 946).

“İtalyanlar onları **ḳurşuna diz**mişlerdi.” (TK: 75)

Laf atmak. “1. Konuşup görüşmek, çene çalmak. 2. Birisine, uzaktan, dokunacak söz söyleyip işittirmek. 3. Bir erkek, az uzaktaki tanımadığı bir kadına, sevişmekle ilgili sözler söyleyip işittirmek” (Aksoy 2019b: 952).

“Faḳaṭ ġarib degil mi idi ki Re’is Beg, hiç kimse, ama hiçbir ferd bu ḳadın şekillerine baḳmıyor, yüz virmiyor, çimdirmiyor ve **lāf at**mıyordı.” (TK: 170)

Lafa tutmak. (Birini). “Konuşmayı uzatıp bir kimseyi işinden alıkoymak” (Aksoy 2019b: 952).

“Ve çeküp gitmek isterlerken onları **lāfa ṭut**du.” (TK: 137)

Merak etmek. “Üstüne düşerek yapmak istemek” (Aksoy 2019b: 964).

“Bir de **merāḳ it**meyiñiz.” (TK: 155)

Nefes almak. “1. Havayı ciğerlerine çekmek, soluk alıp vermek. 2. İşe ara biraz vermek, biraz dinlenmek. 3. Ferahlamak, rahatlamak” (Püsküllüoğlu 2006: 616).

“Bu ḳadınlar da ya kendi insānlıḳlarından istifāde idebilmek zu‘mıyla biraz **nefes almaḳ** içün oradan geçiyorlar.” (TK: 170)

Nefes nefese. “1. Soluk soluğa, sık sık soluyarak. 2. Koşarak, dara dar, darı darına” (Püsküllüoğlu 2006: 617).

“İmām Efendi **nefes nefese** ḳahveniñ öñüne geldigi vaḳit oradakiler ḥālā ṣamīmī ve ṣāf, gülüyorlardı.” (TK: 18-19)

“Şişman Ḳulaġası **nefes nefese** ‘ilāve itti:” (TK: 32)

Neye uğradığını bilememek. “Ansızın beklenemeyen üzücü bir durumla karşılaşarak donup kalmak” (Aksoy 2019b: 980).

“**Neye uġradıḳlarını bilme**yen ā’ile şaşḳın, titreyerek ve aġlayaraḳ sürüklene sürüklene yürümege başladılar.” (TK: 73)

Nüfuz etmek. “1. Bir şeyin içine geçmek, işlemek. 2. (bir şeyin) inceliğini kavramak, (bir şeyi) anlamak, 3. (bir şeyde) etkili olmak, (bir şeyi) etkilemek” (Püsküllüoğlu 2006: 626).

“…iḫtiyārıñ ruḥuna **nüfūz id**e ide, onda irādī bir sükūn ve bir uyuşuḳluḳ ḥāsıl ide ide, te’min itdi.” (TK: 148)

Omuz omuza. " 1. Yan yana (İnsanlar için) 2. Dayanışarak" (Aksoy 2019b: 987).

"Bunlarıñ daha büyük bir ekşeriyeti de yaya olaraḳ **omuz omuza** gidüp geliyorlardı." (TK: 168)

Omuz silkmek. "Aldırmamak, umursamamak, benimsememek" (Aksoy 2019b: 987).

"Żābiṭ **omuzlarını silk**di ve güldi." (TK: 84)

"Küçük Beg bir def'a baḳdı ve arḳadaşına ḳarşı **omuzlarını silk**erek: "Püf.. sen de.. aldırma onlardan" didi." (TK: 171)

Omuz vermek. "Omuzuyla dayanmak, desteklemek" (Aksoy 2019b: 987).

"Despina ṣaġ **omuz**unu oña **vir**di ve Mariḳa'ya çaḳdırmadan dayandı." (TK: 141)

Ortaya atılmak. "1.İleri sürülmek, herkesin bilgisine sunulmak (Bir konu). 2. Bir işi yapmak için kendini göstermek (Bir kişi); meydana atılmak" (Aksoy 2019b: 965).

"Ṭaşlarıñ, direkleriñ, ṭoprakḷarıñ üstünden, içinden ṣıçrayaraḳ **ortaya atıl**dı." (TK: 37)

Paçaları (kolları) sıvamak. "İşe bütün gücüyle girişmeye hazırlanmak" (Aksoy 2019b: 1002).

"…tüfenkler silindi, ḳılınclar ṭaḳıldı, **ḳollar ṣıġa**ndı, paçalar çekildi." (TK: 99)

Parmak basmak. "1. Birnokta üzerine dikkat çekmek. 2. Parmağının ucuna mürekkep sürüp imza yerine kâğıt üzerine basmak" (Aksoy 2019b: 1007).

"Ḳadın ḳızlar, yavuḳlılar ayrı **parmaḳ baş**acaḳ,

ṣūretini, imām köyüñ meydānına aṣacaḳ." (TK: 59)

Peyda olmak. "Ortaya çıkmak, türemek" (Yurtbaşı 2003: 414).

"Birden naẓarlarında Papası Ḥāfıẓ Çavuşu, bütün oradakileri yaḳacaḳ gibi bir āteş **peydā oldı.**" (TK: 149)

Piyasa etmek. “Kalabalık bir caddede gidip gelerek gezinmek” (Püsküllüoğlu 2006: 666).

“…biraz da şehzāde başında **piyasa it**dikten ṣoñra iftārına da‘vetli bulundığım ḳa’yınpederimiñ Vefā’daki ḫānesine gitmekdi.” (TK: 167)

Pusuya düşmek. “Pusu kuran kimsenin saldırı alanı içine girmek” (Aksoy 2019b: 1015).

“Aġaçlıḳlı bir yamacı dönecegimiz vaḳit bir **puşuya düş**dik.” (TK: 151)

Rengi atmak (uçmak). “1. (Bir kişinin) Korku ya da üzüntüden benzi sararmak. 2. Renkli bir şeyin rengi solmak” (Aksoy 2019b:1017).

“Aydınlınıñ otuz ḫaṭve ḳadar ṣağında duran bu mülāzımcıgıñ **rengi at**dı.” (TK: 1017)

“Firār.. Bu kelime diliniñ ucuna gelir gelmez **rengi at**dı…” (TK: 102)

“**Rengi uç**dı, ayaḳları sendeledi.” (TK: 146)

Rezil etmek. “Utanmak, rezil rüsva olmak, itibarını kaybetmek” (Yurtbaşı 2004: 418).

“Dimek, āṣüfteler, esāsen perdesiz oldıḳları içün, yırtmaḳ, kirletmek ḫarāb ve **rezil itmek** içün başḳa ‘ırz u nāmūs perdeleri, başḳa ‘ā’ile ocaġı perdeleri arıyorlardı?” (TK: 173)

Ruhunu şad etmek. “Ölmüş bir kimseyi onun çok sevdiği bir biçimde anarak ruhunu mutlu etmek” (Püsküllüoğlu 2006: 676).

“Ve Aṭanaş’ıñ **ruḥunu şād id**iñiz!..” (TK: 155)

Selam vermek. “1. Birine esenleme sözü söylemek. 2. Namazı bitirirken başını sağa sola çevirmek” (Aksoy 2019: 1030).

“Ṭabur imāmı seccādesiniñ üstünde namāzını bitirüp **selām vir**ir virmez:” (TK: 32)

Selāma durmak. “Birini selamlamak için yolu üzerinde durmak” (Aksoy 2019: 1030).

“Ve direnler, kürekler, çoban ṣopalarıyla **selām dur**duḳdan ṣoñra hepsi birden:

-Zitos Aṭanaş!!” (TK: 145-146)

Ses çıkarmamak. (Sesi çıkmamak). “İtiraz etmemek, bir şey dememek” (Aksoy 2019: 1033).

“Ḳayıḳcı **ses çıḳarmıyor**, düşüniyor, ḳaşlarını çatıyor, nāṣırlı parmaḳlarile çeñesiniñ çuḳurunı ḳaşıyordı.” (TK: 68)

“Eñ büyügü hīç **ses çıḳarmıyor** ve gözlerini avlınıñ mermerlerine dikerek ṣuṣıyor ve düşüniyor gibi idi.” (TK: 70)

“Ḳayıḳcı **ses çıḳarma**dan bir adım atdı.” (TK: 72)

“…oña baḳıyorlar ve hīç **ses çıḳarmı**yorlardı.” (TK: 79)

“…hic **ses çıḳarma**dan o da başını ḳaldırdı ve ‘ayn ḥareketle onuñ da çenesi gögsüne değdi.” (TK: 100)

Sineye çekmek. “Bir zararı, istenmeyen bir durumu kabullenme zorunda kalmak” (Aksoy 2019: 1038).

“…yarın içün daha ṣa‘ṣadār uyanmaḳ içün öteye, başḳa ‘ālemleriñ müştāḳ u ḥürmetkār **sīnesine çek**ilirdi.” (TK: 78-79)

Sopa atmak. “Sopa ile dövmek; dayak atmak” (Aksoy 2019b: 707).

“Digerleri ise **ṣopa at**amasalar, ṭaş ṣavurırlar, o da yetişmezse ağız dolusı küfürler iderlerdi.” (TK: 158)

Söze karışmak. “Karışmak, müdahale etmek” (Yurtbaşı 2003: 431).

“…ve ciddi bir ṭavır altında epeyce bir istihzā ile **söze ḳarış**tı:” (TK: 120)

Sözü kesmek. “1.Kendi konuşmasını bitirmeden susmak. 2. Başkasının konuşmasını durdurmak” (Aksoy 2019: 1046).

“Faḳaṭ ricā iderim, ben ḥikāye iderken **sözimi kes**meyiniz…” (TK: 167)

“Ḳanber Aġa **sözini kes**erek:” (TK: 20)

“Doḳtor **sözüni kes**di ve şaḳa itmege başladı.” (TK: 32)

Şaka yapmak.[32] "Şaka olarak bir şey söylemek ya da bir davranışta bulunmak" (Aksoy 2019: 579).

"Doḳtor sözüni kesdi ve **şaḳa itmeg**e başladı." (TK: 32)

"Arḳadaşı **şaḳa it**di:" (TK: 134)

Şimşek gibi. "Çok hızlı bir biçimde, çok hızlı" (Püsküllüoğlu 2006: 729).

"Bir **şimşek gibi** elimi belime atdım; kör şeyṭān!" (TK: 174)

Taş çıkartmak (Biri başkasına). "Biri, ötekinden çok üstün olmak" (Aksoy 2019: 1066)

"-Ney oġul, Mekke hevāsı yaradı. Baḳ hepimize **ṭaş çıḳartıyor**." (TK: 18)

Topa tutmak (Bir yeri, birini). "1.Bir yere topla art arda ateş etmek. 2.Bir kimseye öfkelenerek ağır sözler söylemek." (Aksoy 2019: 1076)

"-Dede! Ana! Düşman yarın memleketi **ṭopa ṭut**acaḳ biz ne yapacaġız?" (TK: 27)

Üzerine yürümek. "Saldırırcasına ona doğru gitmek; üstüne yürümek" (Aksoy 2019: 1092).

"Żābiṭ **üzerine yürü**di." (TK: 72)

"Çavuş iki 'askerle 'Ökkeş'iñ **üzerine yürü**di." (TK: 84)

"…altısı birden müfrezeniñ **üzerine yürü**diler." (TK: 92)

Yan gözle bakmak. "Göz ucuyla bakmak" (Aksoy 2019: 1105).

"Onbaşı tetigi çekdi, **yan gözle** avcı ḫaṭṭınıñ ortasında ateşi idāre iden mülāzıma **baḳ**araḳ cevāb virdi:" (TK: 40)

Yıldırımla vurulmuşa dönmek. "Ansızın aldığı kötü bir haberle ya da karşılaştığı kötü bir durumla çok sarsılmak, bitkin ve şaşkın bir duruma gelmek" (Aksoy 2019: 1119).

[32] Aktarılan eserde bu deyim, *şaka itmeg* biçiminde kullanılmıştır. .

“Yüzbaşı müdhiş ve mechūl bir **yıldırımla vurulmuşa dön**di ve mahmuzlarını bir defa çarpdı…” (TK: 36)

Yol göstermek. “Ne yapacağını, nasıl davranılacağını öğretmek, kılavuzluk etmek” (Aksoy 2019: 1122).

“Adam olması içün **yol göster**ir…” (TK: 158)

“**Yol göster**sün, yedi def ‘a irenler:

Hīçbir şeyden bükülmesün ḳoluñuz..” (TK: 61)

Yol tutmak. “ Yaşayışını, davranışlarını kendine göre bir düzen ve biçim içinde sürdürmek” (Püsküllüoğlu 2006: 817).

“Ve öylece, incir yapraḳlarıyla sā‘ati paraları derleyüp ṭopladı ve tekrār ḳaraġolıñ **yolını tut**dı.” (TK: 160)

Yol vermek. “1.Geçmesine izin vermek. 2. (taşıt için) hızlanmasını sağlamak, hızını artırmak. 3. İşine son vermek, işten çıkarmak, işten kovmak” (Püsküllüoğlu 2006: 819).

“…edeb ve nezāketle kendilerine **yol vir**ilmesini erkeklerden niyāz ider gibi duruyorlardı.” (TK: 171)

Yolunu kesmek. “Yürüyen kimsenin önüne geçip yürümesini durdurmak” (Aksoy 2019: 1124).

“**Yollarını** çoḳ **kes**iyordı, ‘adetā hiç ilerletmedikden mā‘adā düşmanıñ lehinde esiyordu.” (TK: 100)

Yüregi şişmek. “Üzülmek” (Yurtbaşı 2003: 474).

“Her şey parlaḳ ve güzel iken **yüregim şiş**er.” (TK: 134)

Yüz vermek (Birine). “İlgi, yakınlık göstermek, bütün davranışlarını hoş görmek” (Aksoy 2019: 1139).

“Faḳaṭ ġarib degil mi idi ki Re’is Beg, hiç kimse, ama hiçbir ferd bu ḳadın şekillerine baḳmıyor, **yüz vir**miyor, çimdirmiyor ve lāf atmıyordı.” (TK: 170)

Tablo 2. Deyimler

Adım başına
Ağız dolusu (küfür)
Akıl etmek
Akıl vermek
Akla gelmek
Aklını başına toplamak
Aklını başından almak (Bir şey birinin)
Altüst olmak
Ateş açmak
Ateş almak
Ateş etmek
Avuç açmak
Ayağına kapanmak
Baġrı yanık
Bağrına basmak
Baş aşağı
Baş başa kalmak
Baş çekmek
Başı dönmek
Başına hal gelmek
Başına toplamak
Başında (başını) beklemek
Başını ezmek
Bayrak açmak
Bereket versin
Bir ağızdan
Bir aralık (Bir ara)
Bir iki

Boğazı kurumak
Boyun bükmek
Canı sıkılmak
Canını sıkmak
Canını vermek
Çekip gitmek
Çoluk çocuk
Dem vurmak (Bir şeyden)
Derdini dökmek
Dermanı kesilmek
Dilden dile dolaşmak (bir olay, haber)
Dilinin ucuna gelmek
Diz Çökmek
Dörtnala geçmek
El bağlamak
El ovuşturmak
El uzatmak
Eli (eline) çabuk
Eli kulağında
Elinden kurtulmak (uçmak)
Etrafını sarmak
Fark etmek
Firara kadem basmak
Gam çekmek
Ġam yememek
Gece gündüz (Geceli, gündüzlü)
Geri çekilmek
Göz dikmek
Göz kesilmek
Göz önüne gelmek
Göz ucuyle (göz kuyruğuyla) bakmak
Gözden geçirmek
Gözleri (gözü) dönmek
Gözleri (gözü) faltaşı gibi açılmak

Gözleri dolmak (dolu dolu olmak)
Gözleri süzülmek
Gözü ilişmek
Gözün aydın
Hak vermek
Hayal meyal
Ḫayra yormak (bir şeyi)
Hazır bulunmak (olmak)
Hesap etmek
Hikâye etmek
İçini çekmek
İstavroz çıkarmak
İşe yaramak, (İş görmek)
Kan başına (beynine) sıçramak (çıkmak)
Kan kusmak
Karar kılmak
Karşısına (önüne) dikilmek, (çıkmak)
Kaşlarını çatmak
Kendi kendine
Kendine gelmek
Kendini alamamak
Kendini atmak (Bir yere)
Kollarını açmak
Kulak kabartmak
Kulak vermek
Kurşun yemek
Kurşuna dizmek
Laf atmak
Lafa tutmak. (Birini)
Merak etmek
Nefes almak
Nefes nefese
Neye uğradığını bilememek
Nüfuz etmek

Omuz omuza
Omuz silkmek
Omuz vermek
Ortaya atılmak
Paçaları (kolları) sıvamak
Parmak basmak
Peyda olmak
Piyasa etmek
Pusuya düşmek
Rengi atmak (uçmak)
Rezil etmek
Ruhunu şad etmek
Selam vermek
Selāma durmak
Ses çıkarmamak. (Sesi çıkmamak)
Sineye çekmek
Sopa atmak
Söze karışmak
Sözü kesmek
Şaka yapmak
Şimşek gibi
Taş çıkartmak (Biri başkasına)
Topa tutmak (Bir yeri, birini)
Üzerine yürümek
Yan gözle bakmak
Yıldırımla vurulmuşa dönmek
Yol göstermek
Yol tutmak
Yol vermek
Yolunu kesmek
Yüregi şişmek
Yüz vermek (Birine)

6.3. İkilemeler

‘Acele ‘acele

“Döndi baḳdı: İki ḳomiser, üç polis, dört żabṭiyye ve bir sürü siyāh elbiseli ve ḳırmızı fesli başıbozuḳ **‘acele ‘acele** geliyorlardı.” (TK: 61-62)

Acı acı

“Bütün avcı ḫaṭṭı ḳaṣatura ṭaḳmaġa başlamışdı, iki ṣānīye ṣoñra kesik kesik ve **acı acı** birḳaç düdük ṣadāsı daha çınladı.” (TK: 42)

“Hepsi birden müstehzi bir istiġrāp ile **acı acı:**

-Demek acıyorsuñ? Didiler.” (TK: 162-163)

Adıñ ṣanıñ

“…o yezīd tālyānlarıñ**, adıñ ṣanıñ** kitāblardan sildiriñ!” (TK: 59)

Al al

“Mariḳa’nıñ yanaḳları **al al** oldu ve ṣaçları alnına yapışdı.” (TK: 145)

Ana baba

“İşiñ ne oldıġunı añlamayan faḳaṭ işitdikleri ṭop seslerile ḥisleri pekçoḳ teḥeyyüc iden çocuḳlar **ana baba**nıñ eṭrafını aldılar…” (TK: 67)

Ara ṣıra

“**Ara ṣıra**, ḳaldırılan yaḳınıñ yanından sivri bir ṣey baṭıyordı, ‘acabā ṭırnaḳ mı?” (TK: 14)

“Hepsi ṣuṣmuş, Ḫadice ḳadın **ara ṣıra** söylüyor.” (TK: 52)

Aṣılmış ḳalmış

“…düşman ṭayyāresi bir ekmek ṭorbası gibi altımızda ḥareketsiz **aṣılmış ḳalmış**dı.” (TK: 122)

Atlar atlamaz

"Yumurcaḳ çitden **atlar atlamaz**, Onnik'iñ ḫuṭūṭı her gün tezāyüt ve biraz daha taḳallüs iden simāsınıñ esmer, ḳoyu esmer rengi biraz açılır…" (TK: 157)

Ay yıldızlı

"Ellerinde **ay yıldızlı** ḳırmızı bayraḳlar temevvüc ediyordı." (TK: 142)

Baḳ baḳ!

"Birinci ṭāḳım ṣaġa açıldı, **baḳ baḳ**!" (TK: 40)

Baḳa baḳa

"Ve başını egdi, ḳapıdan çıḳan eşyālara **baḳa baḳa** yine ince tesbīḥini çekmege başladı." (TK: 11)

"Şimdi işi; günde bir def'a bostānı dolaşmaḳ ve ṣoñra deñiz kenārına inüp aḳşama ḳadar enginlere **baḳa baḳa** siġara içmek idi." (TK: 161)

Baḳar baḳmaz

"Yanındaki adamcaġızıñ yüzine **baḳar baḳmaz** ṭanıdım…" (TK: 173-174)

Baş başa

"…dar dünyāda bir dönüm bostanı ve iki iḫtiyār eşegi ile **baş başa** ḳalmışdı." (TK: 157)

Başlar başlamaz

"Bombardıman **başlar başlamaz**, ḳayıġını ḳumluġa çekdi."(TK: 66)

Baṭıra baṭıra

"Ve o, düşüne düşüne, ḳalemini divite **baṭıra baṭıra** yazıyordı." (TK: 52)

Beş altı

“O İtalyanlar ki bundan **beş altı** gün evvel Arnavutluḳ deñizlerinde iki ṭorpidomuzı baṭırmış.” (TK: 20)

“Günde biñ kürek ḥamlesile **beş altı** ġuruş ḳazanup geçinirler…” (TK: 64)

Beş on

“Ḳoşuşdılar **beş on** ‘asker hepsi çadır içine.” (TK: 58)

Beşer altışar

“Adım başına **beşer altışar** daha ḳalıyor.” (TK: 151)

Bir iki

“O, oṭurmaġa lüzūm görmeden **bir iki** geniş nefes daha aldı…” (TK: 19)

“Aṭanaş **bir iki** def‘a Dasḳalı’nıñ boġazına atılmaḳ iḥtiyācıyla ṭutuşdı.” (TK: 138)

Birden bire

“Yüzbaşı bulanan, çanaḳlarından fırlayan gözlerini ḳapadı ve atını bir daha mahmuzlarken, ḥayvān **birden bire** durdı, yüzbaşı diḳḳat itdi.” (TK: 35)

“Anası irkildi ve **birden bire** ḳorḳmuş bir naẓarla çocuġuna baḳdı:” (TK: 70)

“Durmuş, doñmuş gibi olan ḳalbi **birden bire** vurmaġa ḳulaḳları bir burġu ile oyulmaġa başladı…” (TK: 75)

“Bir ṣabāh, seḥer vaḳti **birden bire** devesi durdu ve ḥayretle boynunu uzatdı.” (TK: 89)

“…iyice ve **birden bire** bir ṣayḥa-yı ḥayret ṣavurdu:” (TK: 166)

“İşte bu iki arḳadaş **birden bire** ḳoşdılar…” (TK: 174)

Biri biriyle

“…kimse **biri biriyle** görüşmüyor, güyā herkes yekdigerine dargın idi.” (TK: 165)

Biter bitmez

"Orada biraz ḳaldıḳ, imtiḥānlar **biter bitmez** baña, oġul didi." (TK: 6)

"Ve arḳadaşınıñ lāfı **biter bitmez** ḳoşmaġa başladı…." (TK: 73)

"Merāsim **biter bitmez** bütün meydānda yine bir tek ses hāyḳırdı:

Zitos Paṭridamus!" (TK: 144)

Bölük bölük

"Civār köylerde ne ḳadar papas varsa çaġırtdıḳ, **bölük bölük** 'asker, ahāli tertip itdik." (TK: 154)

Ciyaḳ ciyaḳ

"Daha ḳırḳ günlük iken **ciyaḳ ciyaḳ** hāyḳırmasından." (TK: 156)

Çekilir çekilmez

"Kenāra **çekilir çekilmez** bir na'ra işitdi:" (TK: 160)

Çeküp gitmek

"Ve **çeküp gitmek** isterlerken onları lāfa ṭutdu." (TK: 137)

Çıḳar çıḳmaz

"Bāḫuşūş damadı da, daha bir çocuḳ gibi mektebden **çıḳar çıḳmaz** Yunan ġavġasına gitmiş." (TK: 30)

"…bir sāniye ṣoñra iri ve fūçı gibi bir şey **çıḳar çıḳmaz** ḳapaġı açıldı." (TK: 126)

Çocuḳlı çocuḳsız

"Devvār bir zincir teşkil iden arabalarda, tramvaylarda, otomobillerde **çocuḳlı çocuḳsız**, erkekli erkeksiz iḫtiyār genc birçoḳ ḳadınlar ve erkekler vardı." (TK: 168)

Çoluḳ çocuḳ

“Yıḳılmış evleriñ dağılmış ṭaşlıḳlarında ḳadın, **çoluḳ çocuḳ** ḳan deryā içinde serilmiş yatıyorlardı.” (TK: 35)

“Bu esnāda ‘asker, żābiṭān, ahāli, ḳadın**, çoluḳ çocuḳ** hep meydāna dolar, hepsi mütebessim, memnūn u müsteriḥdir.” (TK: 113)

“Orada, taḥta kemeriñ içinde, ḳadın **çoluḳ çocuḳ,** birden şuşdı.” (TK: 81)

Dalġa dalġa

“…ḫalḳın ortasında ‘aynı ses yükseliyor, **dalġa dalġa** intişār idiyor.” (TK: 87)

Dalġın dalgın

“Ellerini avuçları içine almış **dalġın dalġın** düşünüyordı.” (TK: 48)

“Süzgün gözlerile, ileride ḳumlu sāḥilde yaşlanmış ḳayıġına baḳıyor ve **dalġın dalġın** içini çekiyordı.” (TK: 66)

Damla damla

“Derin çizgileri arasına **damla damla** ter dolan alnınıñ içindeki beyninde bir ağırlıḳ vardı.” (TK: 66)

Dayana dayana

“Ḳatıḳlı Velī Baba, seniñ Ṣaḳallınıñ Dayı bile degneklerine **dayana dayana** ḳahveniñ güşesine gidüp ḳulaḳ viriyorlar.” (TK: 55)

“Hacı meraḳ itdi, ‘acabā deñiz mi bozacaḳ? diye ṣopasına **dayana dayana** inmege başlamışdı ki arḳasında gürültili bir ayaḳ sesi işitdi.” (TK: 161)

Dele dele

“…tabiḳi bir tirbuşon gibi ṭoprağı **dele dele** ḥareket ider.” (TK, s.125)

Delik deşik

“Gülmek içün nefes alamazdım, çünki **delik deşik** idim.” (TK: 14)

Derin derin

"Bir gizli ṣıtmanıñ nöbeti altında ḳalan genc ḳızlar gibi ne için için, ne **derin derin** nefes alıyor." (TK: 13)

Derinden derine

"…mavi yeldirmesiniñ yanları altına ṭoplanan çocuḳları ve ḳız ḳardaşi ile yavaş yavaş **derinden derine** terennüm idiyorlardı:" (TK: 80)

"Bir daḳiḳa ṣoñra geminiñ anbārından, **derinden derine** bir kubür sesi geldi ve bir sāniye…" (TK: 105)

Derleyüp ṭopladı

"Ve öylece, incir yapraḳlarıyla sā'ati paraları **derleyüp ṭopladı** ve tekrār ḳaraġolıñ yolını tutdı." (TK: 160)

Dikili dikiliyorsuñ

"…ḳanlı baġrıñla, ṣolmuş yüzüñle ḳarşuma **dikili dikiliyorsuñ** da baña diyorsuñ ki…" (TK: 54)

Dilden dile

"…adliye ṣalonlarında, maḥkeme ḳapularında **dilden dile** gezecekdi." (TK: 176)

Diye diye

"Ve her muḥākemede (sen bu adamıñ hemşiresi falān bint-i falān ḫanımıñ baldırını ṣıḳmışsıñ) **diye diye** şehzāde köşesinde ḥaḳārete, tecāvüze duçār olan nāmūsımız…" (TK: 176)

Doya doya

"…kendisi **doya doya** temāşā itdi." (TK: 89)

Döner dönmez

“O e̲snāda ḳarşılarındaki çocuḳ ḳorḳusından arabadan atlamaḳ istiyorken yüzini bu ṭarafa döndi ve **döner dönmez**, binmek üstünde yüz yıldırım paṭlamış gibi sendeledim.” (TK: 174)

Dört beş

“Niḥāyet **dört beş** gün yaşayabilecegim.” (TK: 9)

“…iḥtimāl bir gemisine **dört beş** gemi işābet ediyordı.” (TK: 101)

“**Dört beş** daḳiḳaya ḳadar Ṭrabzon’a inecegimi ümid iderim.” (TK: 135)

Düşüne düşüne

“Ve o, **düşüne düşüne,** ḳalemini divite baṭıra baṭıra yazıyordı.” (TK: 52)

“Devesi **düşüne düşüne** baḳdı…” (TK: 89)

Erkek ḳadın

“**Erkek ḳadın** birlik edüp, donanmaya ṭopladıḳ;” (TK: 62)

Erkekli erkeksiz

“…**erkekli erkeksiz** iḫtiyār genc birçoḳ ḳadınlar ve erkekler vardı.” (TK: 168)

Fenā fena

“Efendimiz geçerken **fenā fenā** baḳmış da, sürgü…” (TK: 182)

Ferade ferade

“Yavuḳluñ Emine ḳız ayrıca selām ider, **ferade ferade** selām ider…” (TK: 56)

Fevc fevc

“Ġalatasarāy, Eminöñi, Aḳsarāy, Ṣamātyā vesā’ir bi’l-cümle meydānlara **fevc fevc** ḫalḳ dolar…” (TK: 115)

Geçdi gitdi

“Faḳaṭ ansızın bir uġuldı, yaḳında, serī‘ u çālāk bir rūzgār ile **geçdi gitdi**.” (TK: 67)

Geçer geçmez

“Çiti **geçer geçmez**, Hacı ḳalḳdı ve örtülmüş yere gitdi.” (TK: 159)

Geldim geleli

“Ṭrablusġarb’a **geldim geleli** sizlere ancaḳ bir şuḳḳa irsāl itdim.” (TK: 43)

Gelen geçen

“Meşelā iki manāv çırağı bir köşeye gizlenmiş, **gelen geçen** ḳadınları çimdikliyordı.” (TK: 169)

Gelin güvey

“Bir aylıḳ **gelin güvey**siñiz ya ben, ya ben ne diyeyim ki altı günlük yavuḳlu iken ḥācı babañ Mosḳof ġavġasına gitmişdi.” (TK: 21)

Gelir gelmez

“Firār.. Bu kelime diliniñ ucuna **gelir gelmez** rengi atdı…” (TK: 102)

“Ordugāhıñ merkezine **gelir gelmez** yavaşca aşaġı indik..” (TK: 122)

“Aṭanaş’ıñ penceresine **gelir gelmez** başlarındaki żābiṭ ḳumanda itdi:

-‘Asker!! İstāşu!!” (TK: 145)

Gelmeleriyle gitmeleri

“Her gün bostān öñünde balıḳ avlamaġa gelen ayırıcıların bugün **gelmeleriyle gitmeleri** bir oldu.”(TK: 161)

Gice gündüz

“…inşā’llah yaḳın vaḳitde ṣaġalırsañ da yine cenge ḳoşarsıñ, ben **gice gündüz** du‘ā idiyorum.” (TK: 54)

“**Gice gündüz** dögüş var mı, hücūm var mı?” (TK: 59)

Gider gitmez

“-Şimdi **gider gitmez** belki Paşa Ḥażretleri seni çağırır.

-Peki efendim.” (TK: 164)

Gidüp gelmek

“Bunlarıñ daha büyük bir ekseriyeti de yaya olaraḳ omuz omuza **gidüp gel**iyorlardı.” (TK: 168)

Girer girmez

“…ve eviñ ḳapusından **girer girmez** “Ḳayıġımız; ḳayıġımız!” diye feryād iderek ḳarısınıñ ḳolları arasına atladı.” (TK: 67)

“**Girer girmez**, biz dört ṭayyāre eṭrafını ṣardıḳ.” (TK: 122)

Görünir görünmez

“…demiryoluniñ ucundan **görünir görünmez** yanlarına, otlarıñ içine ḳalınca birer ṣopa ḥāżırlarlar idi.” (TK: 156)

Görür görmez

“Faḳaṭ menzil dāḫiline giren iki sefīne şiddetli bir muḳābele **görür görmez** tebdīl-i istiḳāmet itti.” (TK: 34)

Gösterir göstermez

“…ḳundaġı avuçları içinde uzadup **gösterir göstermez** żābiṭ, diġer żābiṭler ve ‘urbān bir adım geri çekildiler…” (TK: 76)

Güle güle

“İşte ben Olimpos’uñ önünde vuruldum ve **güle güle** ölüyorum.” (TK: 153)

Gülüşe gülüşe

“O ṣırada bu ḳadınlardan bir çift ḳırıta ḳırıta, **gülüşe gülüşe** oradan geçiyorlardı.” (TK: 171)

Ḫafīf ḫafīf

“Arkada, mechūl diyārlarıñ **ḫafīf ḫafīf** iñleyen rūzgārları gibi bir ses peydā oldı.” (TK: 80)

Ḫayāl meyal

“Uzaḳlara, pek uzaḳlara açılan düşman filosunuñ ancaḳ dumanları, **ḫayāl meyal** farḳ olunabiliyordı.” (TK: 40)

İçin için

“Orası bir ocaḳdır ki hālā yavaş yavaş, **için için** tüter, bir sivri yamaca ṭırmanıp da o bacalardan tüten..” (TK: 4)

“Bir gizli ṣıtmanıñ nöbeti altında ḳalan genc ḳızlar gibi ne **için için**, ne derin derin nefes alıyor.” (TK: 13)

“…teḥlike mevcūd olabilecegini ḥiss iderek **için için** aġlamaya ve birbirine ṣarılmaġa başlamışlardı.” (TK: 70)

“Ḳadın, yalñız ḳadın, ḳocasınıñ ve ḳayın dedesiniñ ḥesābına da **için için** hıçḳırıyor…” (TK: 68)

“…dil baġladıḳ, **için için** aġladıḳ..” (TK: 80)

“Birçoḳ günlerden beri memleketde **için için** ḳaynayan ḥissiyāt derḥāl ġaleyān itdi.” (TK: 87)

“Nefesleri, on sekiz senelik yüreginiñ bütün āteşli taṣavvūrātını yelpāzeler gibi **için için** odaya yayılıyor…” (TK: 180)

İde ide

“…iḫtiyārıñ ruḥuna nüfūz **ide ide**, onda irādī bir sükūn ve bir uyuşuḳluḳ ḥāsıl **ide ide**, te’min itdi.” (TK: 148)

İder itmez

"Ḳuleniñ eṭrāfında berḳī bir dā'ire resm itdikden ṣoñra tevaḳḳuf **ider itmez** ḳapısı açılır…" (TK: 112)

"Yarın, gece tamāmen ḥulūl **ider itmez** düşmanıñ cephesi ve ṣol cenāḥı şedīd bir hücūma duçār olacaḳdır." (TK: 118)

"Pervāne ḥareket **ider itmez** uç ṭarafına gelen kuyunun cidārını delmege başlar…" (TK: 125)

İki üç

"…ve **iki üç** kelimeyle añlatdı." (TK: 77)

"…ġayrı iḫtiyāri olaraḳ **iki üç** adım ileriye doġrı gitdi.." (TK: 101)

İleri geri

"Düşmanıñ ṭayyāresi derḥāl aġıñ içine girmiş idi, şiddetli **ileri geri** ḥareketle aġı ṣıḳışdırdıḳ…" (TK: 122)

İñler inlemez

" -Ya Rab! Ya Raḥīm!.. diye **iñler iñlemez** bir ḳurşun gibi yerinden fırladı." (TK: 75)

İşine gücine

"…bi'l'akis nāmūslı, 'afif, pāk, **işine gücine** giden 'ā'ileleri terciḥ idiyorlardı?" (TK: 173)

Ḳadın erkek

"…Elḥāṣıl yedi yaşından yetmişe ḳadar köyde, aşaġı köyde, budaḳ başında, kim ḳalmış ise **ḳadın erkek** hepcegi selām ider." (TK: 56)

"Ṣofada, kapınıñ öñünde, vaḳıfḫāneniñ tarāçasında birçoḳ **ḳadın erkek** birikdi." (TK: 148)

Ḳalḳar ḳalḳmaz

“O, ṭopraḳ yıġınınıñ altından **ḳalḳar ḳalḳmaz** “Eyvāh!” diye hayḳırdı, vaḳitsiz paṭladı!” (TK: 128)

Ḳana ḳana

“…ve berraḳ, ṣoġuḳ ṣudan **ḳana ḳana** içdiler.” (TK: 137)

Kesik kesik

“Bütün avcı ḫaṭṭı ḳaṣatura ṭaḳmaġa başlamışdı, iki ṣānīye ṣoñra **kesik kesik** ve acı acı birḳaç düdük ṣadāsı daha çınladı.” (TK: 42)

“Mecrūḥ dudaḳlarını ḳımıldatdı, **kesik kesik**:” (TK: 44)

Ḳırıta ḳırıta

“O ṣırada bu ḳadınlardan bir çift **ḳırıta ḳırıta**, gülüşe gülüşe oradan geçiyorlardı.” (TK: 171)

Ḳol ḳola

“**Ḳol ḳola** giden iki şıḳ ve genc efendi öñlerinden giden ḳadınlarıñ hemān yanlarına ṣoḳularaḳ ve yuḳarı ḳıvrıḳ burun ve bıyıḳlarını tā…” (TK: 169)

Ḳoşa ḳoşa

“İnce beyāż kāġıddan ma‘mūl pencereli ḳahveniñ öñünde oṭuranlar, imāmıñ dere yolundan **ḳoşa ḳoşa** geldigiñi gördiler.” (TK: 18)

“Bir serseri gibi, bir çılġın gibi soḳaḳlarda **ḳoşa ḳoşa** dolaşdı…” (TK: 67)

Ḳulaç ḳulaç

“Çeñesini biraz egdi, gözleri gögsi üzerinde **ḳulaç ḳulaç** ṣarılmış beyāż keten bezlere ilişdi.” (TK: 43)

Küçük büyük

“Şimdi bizden eger su’āl iderseñiz, hepimiz

Allah, devlet sayesinde **küçük büyük** iyiyiz,” (TK: 62)

“**Büyük küçük**, zengin faḳir herkes gibi ‘Ali Fezānī de ḳoşdı.” (TK: 91)

“…köyde **küçük büyük** kim varsa hepsi, mektebiñ öñündeki meydanlıḳda idiler.” (TK: 140)

Mini mini

“Aman Ebe Ḫānıma söyle o **mini mini**si bize bir ḳuzu dolması getirirse onu hīç ḳışḳanmayız..” (TK: 32)

“Bu cesediñ ḳarnı paṭlamış ve içinden **mini mini** çıplaḳ bir baş fırlamışdı..” (TK: 38)

“..**mini mini** ḳardaşını ḳolları arasına alaraḳ bir def ‘a cenāzelere; bir def ‘a İtalyan żābiṭine baḳaraḳ:” (TK: 75)

“…ḳardaşınıñ parçalanmış **mini mini** çehresine dikilmiş olduġı ḥālde…” (TK: 76)

“**Mini mini** bölük durdı.” (TK: 145)

Muttaṣıl muttaṣıl

“…**muttaṣıl muttaṣıl** tekrār idiyor:” (TK: 88)

Nāzlı nazlı

“Her dalġa ḥürmetkār ve mechūl bir el ile gemileri **nāzlı nāzlı** ṣallıyordı.” (TK: 98)

Nefes nefese

“İmām Efendi **nefes nefese** ḳahveniñ öñüne geldigi vaḳit **(19)** oradakiler ḥālā ṣamīmī ve ṣāf, gülüyorlardı.” (TK: 18-19)

“Şişman Ḳulaġası **nefes nefese** ‘ilāve itti:” (TK: 32)

Nefesi nefesine

“Bir daḳiḳa ṣoñra biñbaşı **nefesi nefesine** geldi ve añlatdı:” (TK: 128)

Noḳṭası noḳṭasına

“Yarım sāniye ṣoñra iki yüz metre ‘arzında **noḳṭası noḳṭasına** mavi ve müdhiş bir żiyā gökde ‘aynen şu ḳumandayı yazdı:” (TK: 127)

Olur olmaz

“…makine bir daire çizerek geldigi yol istiḳāmetini bulur ve dāḫil **olur olmaz** ‘avdete başlar.” (TK: 125)

Omuz omuza

“Bunlarıñ daha büyük bir ekṣeriyeti de yaya olaraḳ **omuz omuza** gidüp geliyorlardı.” (TK: 168)

On on beş

“…eşḳıya taḫminleri gibi **on on beş** degil, tamam ḳırḳ kişi idiler.” (TK: 154)

Öñe arḳaya

“Yigit, gögsü geniş, naṣiyesi yuḳarıda bir ‘Arap ṭopallaya ṭopallaya ṣaġa, ṣola, **öñe arḳaya** döniyor…” (TK: 88)

Ötesine berisine

“Ṣandala atladım, bu ḳıymetdār yüzügüñ virdigi merāḳla **ötesine berisine** baḳdım.” (TK: 11)

Ötüp ötmediğine

“Ḳuşlarıñ **ötüp ötmedigine** ehemmiyet virmiyorlardı.” (TK: 133)

Pārça parça

“Düşman kalelerile **pārça pārça** olan bu al bayraġı ḳurtardıġı içün oña Bayrakdār Aġa didiler.” (TK: 22)

“Evet, ḳayığı işābet iden bir obusla **pārça pārça** olmuşdı..” (TK: 67)

Pāre pāre

“Yavuḳlumuñ ḳaşı ḳara

Baġrınıñ ṣaġ yanı yara

Olsun düşman **pāre pāre**

Selām ediñ benden yāre” (TK: 47-48)

Pençe pençe

“Ṭop, ṭop!..ve **pençe pençe** ḳanlı ḳafası arḳaya düşdi.” (TK: 39)

Rāḥat rāḥat

“Uyudum, **rāḥat rāḥat** nefes almaġa başladım.” (TK: 9)

“Yerinde **rāḥat rāḥat** durmayacaḳ ne sebeb var?” (TK: 13)

“İçinde iki fedāi **rāḥat rāḥat** oṭurabilir…” (TK: 125)

Ṣaġa ṣola

“Artıḳ altısı birden **ṣaġa ṣola** ṣaldırdılar, ḫançerleri daldırdılar.” (TK: 92)

Ṣavuştu gitdi

“Yumurcaḳ duramadı, işim var diyerek **ṣavuştu gitdi**…” (TK: 159)

Sevine sevine

“…ḫalīfeniñ ‘askerleri içün degil, kendim içün öldigümden bu parayı **sevine sevine** viririm..” (TK: 69)

Ṣıḳ ṣıḳ

“Bayılıcı bir ḥarāretle **ṣıḳ ṣıḳ** atan o esmer kemikli nabżı ṣıḳdı, dişsiz aġzını örten, beyāż ṣaḳallı renksiz dudaḳları açıldı:” (TK: 26)

“Ve **ṣıḳ ṣıḳ** nefeslerle bir heyecāna ḳapıldı.” (TK: 43)

“Gözleri dönmüş; burnunuñ ucundan ter damlaları ṣızıyor ve **ṣıḳ ṣıḳ** nefes alıyordı.” (TK: 70)

Ṣıḳı ṣıḳı

“…ıslaḳ peksimet loḳmaları bulunan ḳarısını, çocuḳları **ṣıḳı ṣıḳı** bağladılar…” (TK: 73)

“Kapudan ḳamarasınıñ pencereleri ḳalın ḫalılarla **ṣıḳı ṣıḳı** örtülmüş idi…” (TK: 98)

“Cesedi bir teẕkereye ḳoydılar ve **ṣıḳı ṣıḳı** örterek gürültisiz ve paṭırtısızca götürdiler.” (TK: 163)

Ṣıra ṣıra

“Hacı bir ḳumlı yoldan ve **ṣıra ṣıra** oṭalarıñ öñünden geçdi.” (TK: 165)

Sürüklene sürüklene

“Neye uġradıḳlarını bilmeyen ā’ile şaşḳın, titreyerek ve aġlayaraḳ **sürüklene sürüklene** yürümege başladılar.” (TK: 73)

Sürüne sürüne

“Çocuḳlar **sürüne sürüne** yürüdi.” (TK: 71-72)

Süzüle süzüle

“Yalñız uzun bir çubuġuñ eski ve büyük lūlesinden **süzüle süzüle** bir sis gibi duman, bir müddet ‘amūdī̄ çıḳdıḳdan ṣoñra ḫāreleniyor, dağılıyor ve ġayb oluyordı.” (TK: 24)

“Uzun çubuġuñ eski ve büyük lūlesinden hālā **süzüle süzüle** duman tütiyordı.” (TK: 25)

Ṭaḳar ṭaḳmaz

“…ki her kenārı iki ṭayyāreye ṭaḳılır, bunu **ṭaḳar ṭaḳmaz**, ġāyet seri‘ bir ḥareketle ‘amūden yükseldik.” (TK: 122)

Titreye titreye

“İḫtiyār ḳadın; beyni uyuşmuş gibi **titreye titreye** baḳdı.” (TK: 149)

“Ve bu tehdid altında Hacı **titreye titreye** baḳdı…” (TK: 166)

Ṭopallaya ṭopallaya

“Yiğit, göğsü geniş, naşiyesi yuḳarıda bir ‘Arap **ṭopallaya ṭopallaya** ṣağa, ṣola, öñe arḳaya döniyor…” (TK: 88)

Tuḥaf tuḥaf

“Neş’esi artıyor ve onbaşı ile, arḳadaşına **tuḥaf tuḥaf** sözler söyleyerek güldüriyordı.” (TK: 40)

Ṭutulur ṭutulmaz

“…iyice çevirdikden ṣoñra evvelce dedigim vādiniñ başı **ṭutulur ṭutulmaz**, büyük istiḥkāmı atacaġım..” (TK: 127-128)

Uça uça

“…esmer ve beyāż dumanlarıñ birer gelin ḳız gibi ṣalındıġını, inceldigini yükseklere, çoḳ yükseklere **uça uça** eridigini görseñ, derin bir īmān ile içiñden dersiñ ki:” (TK: 4)

Uçdı gitdi

“…cennet ḳapusında neneñi bekleyecegiñi işitdigim zamān, ne ḳadar ġam u kederim varsa hepsi **uçdı gitdi**.” (TK: 53)

Uġuldaya uğuldaya

“Derinden, yüksekten, **uġuldaya uġuldaya** gelen bir ṣedā ile muḳābele idiyordu:” (TK: 88)

Uzun uzun

“(daha üç günümüz var) diye bilāḫere **uzun uzun** ḥikāye idecegini va‘ad iden Aṭanaş’ı Papas Efendi çekdi ortaya getirdi.” (TK: 143)

Üç beş

“Köyde yatan atañızıñ, ceddiñiziñ her biri,

Üç beş, belki daha faẓla yara ile dönmüşdi;” (TK: 59)

Üç dört

“Erkān-ı Ḥarbiye Re’isi **üç dört** adım ḳoşdı ve ḳaranlıḳlara hayḳırır gibi şordı:” (TK: 128)

Verir vermez

“Ṭabur imāmı seccādesiniñ üstünde namāzını bitirüp selām **virir virmez**:” (TK: 32)

Yaḳlaşdırup uzaḳlaşdırmak

“ Ḫafif dalġalar deñizde esmer bir cismi saḥile **yaḳlaşdırup uzaḳlaşdır**ıyordu.” (TK: 162)

Yaḳlaşır yaḳlaşmaz

“**Yaḳlaşır yaḳlaşmaz** Hacı’ya işāret itdiler ve Hacı onları ta‘ḳibe başladı.” (TK: 162)

Yana yana

“Bütün gemiler şarşıldı, muḥāsırın gemileri yavaş yavaş, **yana yana** baṭarlarken Buraḳ Re’isiñ gemisi parçalanmış…” (TK: 106)

Yanıḳ yanıḳ

“Fāṭma ḳıza vir, her aḳşam güneş baṭarken ṭama çıḳsun, gökde parlayan ışıḳlara ṭoġrı **yanıḳ yanıḳ** çaġırsun:” (TK: 47)

"…güneş şağ yamaçdaki çam tepesine indigi vaḳit, ṭama çıḳup **yanıḳ yanıḳ** söylüyor." (TK: 55)

Yavaş yavaş

"Orası bir ocaḳdır ki hālā **yavaş yavaş**, için için tüter, bir sivri yamaca ṭırmanıp da o bacalardan tüten.." (TK: 4)

"Liman esmer bir gölge altında **yavaş yavaş** ḳararıyor ve ta orada, Üsküdar yamaçlarında ba'ż pencereler birer alev gibi parıldıyordu." (TK: 11)

"Bu şarılı ve sevilen vücūdumla **yavaş yavaş**, Allah'ımı düşünerek her şey'i düşünerek çarpmağa, yaşamağa başlamışdım." (TK: 14)

"Şem'ayi biraz daha uzatdı, gözleri **yavaş yavaş** açıldı, büyüdi, büyüdi, ḳızardı ve donuḳ bir renk aldı." (TK: 38)

"…mavi yeldirmesiniñ yanları altına ṭoplanan çocuḳları ve ḳız ḳardaşi ile **yavaş yavaş** derinden derine terennüm idiyorlardı:" (TK: 80)

Yüzi gözi

"…ve **yüzi gözi** ṭırmıḳ ve çamur içinde bir deliḳānlı gördi: Yumurcaḳ!" (TK: 161)

Zengin faḳir

"Büyük küçük, **zengin faḳir** herkes gibi 'Ali Fezānî de ḳoşdı." (TK: 91)

Tablo 3. İkilemeler

'Acele 'acele
Acı acı
Adıñ şanıñ
Al al
Ana baba
Ara şıra

Aşılmış ḳalmış
Atlar atlamaz
Ay yıldızlı
Baḳ baḳ!
Baḳa baḳa
Baḳar baḳmaz
Baş başa
Başlar başlamaz
Batıra batıra
Beş altı
Beş on
Beşer altışar
Bir iki
Birden bire
Biri biriyle
Biter bitmez
Bölük bölük
Ciyaḳ ciyaḳ
Çekilir çekilmez
Çeküp gitmek
Çıḳar çıḳmaz
Çocuḳlı çocuḳsız
Çoluḳ çocuḳ

Dalġa dalġa
Dalġın dalgın
Damla damla
Dayana dayana
Dele dele
Delik deşik
Derin derin
Derinden derine
Derleyüp ţopladı
Dikili dikiliyorsuñ
Dilden dile
Diye diye
Doya doya
Döner dönmez
Dört beş
Düşüne düşüne
Erkek ķadın
Erkekli erkeksiz
Fenā fena
Ferade ferade
Fevc fevc
Geçdi gitdi
Geçer geçmez
Geldim geleli

Gelen geçen
Gelin güvey
Gelir gelmez
Gelmeleriyle gitmeleri
Gice gündüz
Gider gitmez
Gidüp gelmek
Girer girmez
Görünir görünmez
Görür görmez
Gösterir göstermez
Güle güle
Gülüşe gülüşe
Ḫafīf ḫafīf
Ḫayāl meyal
İçin için
İde ide
İder itmez
İki üç
İleri geri
İñler inlemez
İşine gücine
Ḳadın erkek

Ḳalḳar ḳalḳmaz
Ḳana ḳana
Kesik kesik
Ḳırıta ḳırıta
Ḳol ḳola
Ḳoşa ḳoşa
Ḳulaç ḳulaç
Küçük büyük
Mini mini
Muttaşıl muttaşıl
Nāzlı nazlı
Nefes nefese
Nefesi nefesine
Noḳṭası noḳṭasına
Olur olmaz
Omuz omuza
On on beş
Öñe arḳaya
Ötesine berisine
Ötüp ötmediğine
Pārça parça
Pāre pāre
Pençe pençe

Rāḥat rāḥat
Şağa şola
Şavuştu gitdi
Sevine sevine
Şıḳ şıḳ
Şıḳı şıḳı
Şıra şıra
Sürüklene sürüklene
Sürüne sürüne
Süzüle süzüle
Ṭaḳar ṭaḳmaz
Titreye titreye
Ṭopallaya ṭopallaya
Tuḥaf tuḥaf
Ṭutulur ṭutulmaz
Uça uça
Uçdı gitdi
Uğuldaya uğuldaya
Uzun uzun
Üç beş
Üç dört
Verir vermez
Yaḳlaşdırup uzaḳlaşdırmak

Yaḳlaşır yaḳlaşmaz
Yana yana
Yanıḳ yanıḳ
Yavaş yavaş
Yüzi gözi
Zengin faḳir

6.4. Kalıp Sözler (İlişki Sözleri)

Tespit edilen bazı kalıp sözler her iki başlıkta da yer almıştır.

6.4.1. Hayır Dua ve İyi Dilek Bildirenler

Açıḳ olsun yoluñuz

“Ateş ṣaçsun hep ṣağıñız ṣoluñuz

Ḳoca erler! **Açıḳ olsun yoluñuz**.” (TK: 60-61)

Allah bağışlasun!

“ -**Allah** devlete millete **bağışlasun**!” (TK: 41)

Allah bu devlete, bu millete zeval virmesün

“Bir insan mes‘ud olmak içün mutlaḳa ‘askerde ölmelidir. **Allah bu devlete, bu millete zeval virmesün**.” (TK: 153)

Allah bütün ocaġını güldürsün

“Mülāzım Ḳahraman Efendi başımın ucunda bir sā‘at ağlamış.. **Allah bütün ocaġını güldürsün**!” (TK: 153)

Allah rāżī olsun

“ -**Allah rāżī olsun**, didi. Yaz şimdi!” (TK: 44)

“ -**Allah rāżī olsun** oġul..” (TK: 52)

Allah selamet virsün

“**Allah selāmet virsün** diye elini öpdüm.” (TK: 11)

Allah size mu‘ayyen olsun

“Bizi düşünme oġul, rāḥatız, iyiyiz, **Allah size mu‘ayyen olsun**.” (TK: 56)

Bereket virsün

“**Bereket virsün,** Aṭanaş ḳaṣaṭurasını ḫasmınıñ gögsine ṣoḳdıġı vaḳit biz bölükle yetişdik ve yalñız iki yara ile ḳurtuldı.” (TK: 154)

Gözüñ aydın!

“ -Aydınlı, **gözüñ aydın**!*”* (TK: 40)

Ṣabır virsün

“Cenāb-ı Ḥaḳ saña i‘tidāl, sükūn, **ṣabır virsün**; ve sen bu faẓilet ile müşerref ve muḳaddes ol!” (TK: 148)

Ṣaġ olsun

“-Millet **ṣaġ olsun**, isterse altmış metre faẓla gitsin ehemmiyet yoḳ..” (TK: 124)

“Barbayani (Ne yapalım, ḳalanlar **ṣaġ olsun**) diye içini çekdi.” (TK: 147)

Selāmetle ḳal

“…. bu yādigār olsun; **Selāmetle ḳal** didi.” (TK: 11)

6.4.2. Duygusal Tepkileri Dile Getirenler

‘Aşḳ olsun

“**-‘Aşḳ olsun**, ḥācı imāma be! Bu yaşdan ṣoñra ne yavuz da sekiyor.” (TK: 18)

“ **-‘Aşḳ olsun** Ḫadice nine! didi.” (TK: 51)

Ḥāżır oluñ

“**Ḥāżır oluñ** bayram var! diye seslendi.” (TK: 19)

Kör şeyṭān!

“Bir şimşek gibi elimi belime atdım; **kör şeyṭān**!” (TK: 174)

Müjde saña!

“Aḥmed Çavuş, **müjde saña**! Oġluñ geldi dünyāya,

‘Amam oġlı ḳundaḳ içün dün yollandı Ḳonya’ya,” (TK: 62)

Ya Ḥaḳ!

“Ey oġullar! **Ya Ḥaḳ!** diyeñ, Ḥaḳ yoluna ṣaldırañ!

İnsānlarıñ gözlerinden aḳan yaşı sildiriñ,” (TK: 60)

Ya Rabbi

“**-Ya Rabbi**, diyordu.” (TK: 178)

6.4.3. Selamlaşma Bildirenler

Selām

“ **- Selām**.. dirdim, **Selām** saña Türk ili..” (TK: 5)

“Ḳuvvetim yoḳdu; bu bahadūrı ancaḳ dize ḳalḳup **selam**ladım.” (TK: 9)

Selām olsun

“**Selām olsun** hepiñize; īmān dolsun ḳalbiñiz.

Şimdicekden raḥmet olsun; şeḥīd düşse hanginiz.” (TK: 63)

Selām, selāmetler getirmek

“Türk ilinden **selāmlar**, selāmetler **getir**iyordı.” (TK: 98)

6.4.4. Ayrılık Bildirenler

Ellerinden seniñ gözlerinden öperim

“Yoruldum ḳarındaş, ninemiñ **ellerinden seniñ gözlerinden öperim**.” (TK: 10)

Selāmetle ḳal

“…. bu yādigār olsun; **Selāmetle ḳal** didi.” (TK: 11)

Açıḳ olsun yoluñuz

“Haydi artıḳ, **açıḳ olsun yoluñuz**..

Hīçbir şeyden bükülmesün ḳoluñuz” (TK: 61)

Allah yolını açıḳ itsün

“Haydi şimdi **Allah yolını açıḳ itsün!”** (TK: 17)

Gözlerinizden öperiz

“-Hepimiz **gözlerinden öperiz**!” (TK: 134)

“Hepsiniñ **gözlerinden öperim.**” (TK: 117)

Allah’a ışmarladıḳ

“-Üç güne varmaz yine buradayım ḳardaşlarım, şimdilik **Allah’a ışmarladıḳ**!” (TK: 135)

Alnıñdan öperim

“Anam **alnıñdan öperim**, başımı dizleriñe ḳoyarım ve ayaḳlarıñı oġarım! Beni unutmayınız…” (TK: 153)

6.4.5. Bir İstek Bildirenler

Bir zaḥmet

“ -Begim, sizden, **bir zaḥmet**.. çoḳ yalvarırım..” (TK: 44)

Helal etsün

“Eger başḳalarınıñ ḳalmış ise bu Türk mülāzımcıgına **ḥelāl itsün**ler..” (TK: 9)

Her ne ister iseñ

“ -**Her ne ister iseñ** ḳardaşım! Söyle çekinme..” (TK: 44)

Ricā iderim

“Faḳaṭ saña **ricā iderim** ninemi unutma..” (TK: 7)

“-Veli-ni‘metimiz, Şevket-me’āb Efendimiz Ḥażretlerinden **ricā it**dim…” (TK: 114)

“Evvelā; isti‘māl itdigi cihāzıñ pek mükemmel oldıġından ṭolayı Yüzbaşı Aḥmed Begi ṭarafımdan tebrīk itmeñizi **ricā iderim**.” (TK: 135)

Zaḥmet itmek

“ -Bir **zaḥmet id**ecekdim.” (TK: 49)

6.4.6. Bir İsteği Kabul, Onaylama veya Reddetme Bildirenler

Baş üstüne

“-Ḥarbiye neẓāretini veriñiz.

-Baş üstüne efendim.” (TK: 108)

Fermān

“Onuñla ḳābil olmayacaḳ, siziñ ṭayyārelerden birini gönderseñiz..

Fermān efendim, beş daḳiḳaya ḳadar sarāy bāġçesinde ḥāżırdır.” (TK: 110)

Ḳabul buyurmamak

“…bize lüzūmı olur iḥtimāliyle **ḳabūl buyurma**dılar.” (TK: 115)

Müsā‘ade buyurmak

“…baña lüṭfen **müsā‘ade buyur**dılar.” (TK: 114)

Pek‘ālā

“**-Pek‘ālā**; beş daḳiḳaya ḳadar ḳuleniñ dibinde ḥāżır bulunsun.” (TK: 112)

Rāżī

“Ben bu işe her vaḳit **rāżī**yım.” (TK: 32)

6.4.7. Dinî İnançları Bildirenler

Allah kerīm

“Ṣoñrası **Allah kerīm**..” (TK: 69)

Allah’a ḳavuşmak

“ Hecīn orduya; ‘Ökkeş bin Manṣūr **Allah’a ḳavış**muşdı.” (TK: 86)

Amīn

“Ḥācı imām du‘ā itti, ḳadınlar, iḫtiyārlar, çocuḳlar ellerini ḳaldırdılar, **amīn**! didiler.” (TK: 22)

“Herkes ḫuşu‘ ile (**Amin**) dirken, Aṭanaş ḳımıldamayaraḳ hāyḳırdı:

-Yüzbaşıyı unutmayıñız!” (TK: 144)

Du‘ā itmek

“Ben de hepsine **du‘ā it**dim, hepsiniñ alnından öpdüm.” (TK: 53)

“…inşā’llah yaḳın vaḳitde ṣaġalırsañ da yine cenge ḳoşarsıñ, ben gice gündüz **du‘ā id**iyorum.” (TK: 54)

Edā etmek.

“…niyetim ikindi namāzını Bāyezid Cami‘nde **edā itmek** ve sergiyi temāşa, biraz da şehzāde başında piyasa itdikten ṣoñra ifṭārına da‘vetli bulundıġım ḳa’yınpederimiñ Vefā’daki ḫānesine gitmekdi.” (TK: 167)

El açmak

“Ġurūbuñ ḥaşmet u dārātı karşusında saña **el aç**dıḳ…” (TK: 80)

Ḥaḳ sesi

“Ey Türk oġlı! Dur azıcıḳ! Diñle bu **Ḥaḳ sesi**ni” (TK. 60)

Ḥaḳ yolu

“Ey oġullar! Ya Ḥaḳ! diyeñ, **Ḥaḳ yolu**na ṣaldırañ!

İnsānlarıñ gözlerinden aḳan yaşı sildiriñ,” (TK: 60)

Ḫayra ‘alāmet

“Uzaḳdan gelen bu bārūt ḳoḳularını **ḫayra ‘alāmet** ṣanma!” (TK: 17)

“Öteden beri sürüp gelen bir telaḳḳi ile böyle siyāh ḳuşlar **ḫayra ‘alāmet** degildi.” (TK: 100)

Ḫayra yormak

“Faḳat metīn u dindār bir tevekkül ile **ḫayra yor**dılar ve sükūt itdiler.” (TK: 100)

Ḥelāl itmek

“Benim içün aġlarsa ḥaḳḳımı **ḥelāl it**mem.” (TK: 47)

Ḥelāl olsun

“Ah, ah oġul, bütün südüm saña **ḥelāl olsun**!” (TK: 54)

İmān eylemek

“…ḥaḳḳına bir daha, bir daha **imān eyle**di.” (TK: 89)

İnşā’llah

“…**inşā’llah** yaḳın vaḳitde ṣaġalırsañ da yine cenge ḳoşarsıñ, ben gice gündüz du ‘ā idiyorum.” (TK: 53)

“**İnşā’llah**! Didi.”(TK: 96)

“**-İnşā’llah** ḫayırdır!” (TK: 100)

İstavroz çıḳarmak.

“…bu o ḳadar büyük bir şerefdi ki, Avrupa’nıñ her köşesi **istavroz çıḳar**acaḳdı…” (TK: 104)

Namāz ḳılmak

“Bir gün **namāzını ḳıl**ıp, devesine binip “ufuḳlara!” (TK: 88)

Rabbiñ ḥużūru

“Bu mektūbum eliñe vardığı vaḳit ben **Rabbiñ ḥużūru**nda bulunmuş olacağım..” (TK: 46)

Raḥmet olsun

“Selām olsun hepiñize; īmān dolsun ḳalbiñiz.

Şimdicekden **raḥmet olsun**; şeḥīd düşse hangiñiz.” (TK: 63)

Taḳdis etmek.

“(Oteus..) didi ve Aṭanaş’ı **taḳdis it**mege başladı.” (TK: 144)

Vaṣiyet itmek

“Saña iki öküz, bir cāmūs; ṭoḳuz ṭavar çoḳdur anacığım; saña **vaṣiyet id**erim: Ṣarı öküzi bıraḳ: O ża‘īfdır.” (TK: 46-47)

Vefāt itmek

“Ḳayṣerili Muṣṭafa alnından bir ḳurşun yemiş ve **vefāt it**mişdi!” (TK: 151)

Yemin itmek

“İşte o ḳabżanıñ paşlı nāmlūsına baḳaraḳ saña **yemīn idiyorum**:” (TK: 16)

“Baña **yemīn it** ki saña nifāḳdan, fesāddan, ḳaḥbelikden dem uracaḳları sen ezeceksiñ..” (TK: 16)

“İnanmazsañız **yemin iderim**.” (TK: 135)

“Eger yanımda olsaydı Allah’ıñ vaḥdāniyetine; nāmūsıñ ḳutsiyetine **yemin iderim** ki o ḥerifiñ beynini parçalayacaḳdım.” (TK: 175)

6.4.8. Dinleyeni Eleştirme, Uyarma, Tehdit Bildirenler

‘Aḳlın ṭopla başıña!

“Venediklü. Venediklü, **‘aḳlın ṭopla başıña**!

Aġu ḳatma eliñ ile kendi ṭatlı aşıña!” (TK: 97)

Adamıñ iki gözünü çıḳarır da önüne ḳoyarım

“Ben şöyle yaparsam **adamıñ iki gözini çıḳarır da öñüne ḳoyarım**!..”(TK: 166)

Diḳḳat it

“**Diḳḳat it**, işte seniñ de sīneñ ḳabarıyor, yüregiñde bir aġırlıḳ var degil mi?” (TK: 13)

Diḳḳatli ol

“-Haydi Paşa Ḥażretleri seni çaġırıyor **diḳḳatli ol**..” (TK: 165)

Lāfımı kesme!

“**Lāfımı kesme**! İsterse bir damla olsun.! Haydi” (TK: 26)

Teslim ol

“Armenyu teklif itdi:

-**Teslim ol** Re’is!” (TK: 104)

Yarın görüşürüz

“-Eee… didi şimdi şarḳı söylersiñiz, faḳaṭ **yarın görüşürüz**.” (TK: 138)

6.4.9. Minnet, Saygı, Teşekkür Bildirenler

Allah'a şükürler itmek

"…ve **Allah'a** çoḳ **şükürler id**erlerdi." (TK: 64)

Alnından öpmek

"Ben de hepsine du'ā itdim, hepsiniñ **alnından öp**düm."(TK: 53)

Baş üstüne

"**-Baş üstüne** efendimiz." (TK: 113)

El öpmek

"…ben mektūbuñı oña okutdıġum ve seccādeyi yere ḳoydıġım vaḳit **ellerimi öp**di ve çoḳ aġladı." (TK: 53)

Gözlerinden öpmek

"Anañıñ elinden, yavuḳluñuñ ṣaçından, ḳızanlarıñ **gözlerinden öp**.." (TK: 17)

Teşekkür ideriz

" -Ḥükūmete **teşekkür ideriz**!" (TK: 33)

" -İşte, didi. **Teşekkür it**mege ḥaḳlı degil miyiz.." (TK: 35)

"Aydınlınıñ dudaḳlarında dolaşan bir tebessüm, mülāzıma **teşekkür it**di." (TK: 43)

"**Teşekkür id**erim, 'asker ne 'ālemde?" (TK: 110)

"-Fermān efendim.

-Teşekkür iderim." (TK: 111)

6.4.10. Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildirenler

Alḳışlamak

"…ve telġrāf-nāmeyi şiddetle **alḳışla**rlar." (TK: 115)

Şükrān itmek

"'Osmānlı diyārındaki iştirākine **şükrān it**ti;" (TK: 89)

Taḳdis etmek

"(Oteus..) didi ve Aṭanaş'ı **taḳdis et**mege başladı." (TK: 144)

6.4.11. Töre, Gelenek ve Görenek Değerlerini Yansıtanlar

Aḳ şaḳallı

"**Aḳ şaḳallı** 'ulemā meclislerinde diz çöken begleri; boyun büken ā'yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım." (TK: 4)

Bir zamān

"**Bir zamān** oldı ki bir ṭoparlaġıñ arḳasında bir ses çınladı." (TK: 35)

Ḳuloġlı nesli

"**Ḳuloġlı nesli**niñ ḫāliş bir ḥafīdi olan bu iḫtiyār da elān bir yiġitlik, bir 'aṣabīyet ve vakār vardı." (TK: 30)

Ocaḳ sönmeyecek

"Bu **ocaḳ sönmeyecek**, hīç sönmeyecek…" (TK: 4)

Ocak yaḳmak

“Efzūn ateşi **ocağ**ımızı **yaḳ**sun mı?” (TK: 136)

6.4.12. Genel Bir Davranış veya Düşünceyi Bildirenler

Allah büyüktür

““**Allah büyükdür**” diye te’mīn iderdi.” (TK: 64)

Şeḥīd ḳarısı; Şeḥīd anası aġlamaz

“Çünkü **şeḥīd ḳarısı; şeḥīd anası aġlamaz** anacıġım, ḥālbuki sen hem şeḥīd ḳarısı; hem şeḥīd anasısıñ.” (TK: 46)

Ṭarafımdan su’āl olunursa

“Eger **ṭarafımdan su’āl olunursa** işte bu ḥāldeyim anam:” (TK: 45)

Tablo 4. Kalıp Sözler

‘Aḳlın ṭopla başıña
‘Aşḳ olsun
Açıḳ olsun yoluñuz
Açıḳ olsun yoluñuz
Adamıñ iki gözünü çıḳarır da önüne ḳoyarım
Aḳ şaḳallı
Alḳışlamak
Allah bağışlasun
Allah bu devlete, bu millete zeval virmesün
Allah bütün ocaġını güldürsün

Allah büyüktür
Allah kerīm
Allah rāżī olsun
Allah selamet virsün
Allah size mu‘ayyen olsun
Allah yolını açıḳ itsün
Allah’a ışmarladıḳ
Allah’a ḳavuşmak
Allah’a şükürler itmek
Alnıñdan öperim
Alnından öpmek
Amīn
Baş üstüne
Baş üstüne
Bereket virsün
Bir zaḥmet
Bir zamān
Diḳḳat it
Diḳḳatli ol
Du‘ā itmek
Edā etmek
El açmak
El öpmek
Ellerinden seniñ gözlerinden öperim

Fermān
Gözlerinden öpmek
Gözlerinizden öperiz
Gözüñ aydın
Ḥaḳ sesi
Ḥaḳ yolu
Ḫayra ‘alāmet
Ḫayra yormak
Ḥāżır oluñ
Helal etsün
Ḥelāl itmek
Ḥelāl olsun
Her ne ister iseñ
İmān eylemek
İnşā’llah
İstavroz çıḳarmak
Ḳabul buyurmamak
Kör şeyṭān
Ḳuloġlı nesli
Lāfımı kesme
Müjde saña
Müsā‘ade buyurmak
Namāz ḳılmak
Ocaḳ sönmeyecek
Ocak yaḳmak

Pek‘ālā
Rabbiñ ḥużūru
Raḥmet olsun
Rāżī̄
Ricā iderim
Şabır virsün
Şaġ olsun
Selām
Selām olsun
Selām, selāmetler getirmek
Selāmetle ḳal
Selāmetle ḳal
Şeḥī̄d ḳarısı; Şeḥī̄d anası aġlamaz
Şükrān itmek
Taḳdis etmek
Taḳdis etmek
Ṭarafımdan su’āl olunursa
Teslim ol
Teşekkür ideriz
Vaşiyet itmek
Vefāt itmek
Ya Ḥaḳ
Ya Rabbi
Yarın görüşürüz

Yemin itmek
Zaḥmet itmek

6.5. Terimler

6.5.1. Musikî Terimleri

Armonik (İtal.). "Armoni kurallarının uygulandığı her şey için kullanılır. Ötümlü cisimlerin (tel, zar, titrek lam vb.) doğal çınlamasından doğan ses" (Baydu 2016: 32).

"Dimitri ḳoltuġunda ṭuttuġu **armonig**iñ perdelerini bir daha mu'āyene itdi." (TK: 140)

Armonika (İtal.). " XIX yy. da, Almanya'da icat edilmiş, serbest dilli, üflemeli çalgı" (Baydu 2016: 33).

"Dimitri **armonika**nı şişirdi, laternacı parmağıyla dügmeye basdı." (TK: 141-142)

Çalġı (İtal.). "Müzik aleti, çalgı aleti, enstrüman" (TS).

"Şarḳı, türkü, **çalġı** ve ḫora bütün meydānı doldurdu." (TK: 144)

Dāvudī (Ar.). "Kalın, tok ve gür ses. Türk müziğinde bariton ile bas arasındaki erkek sesi. Sesinin gür ve kalın olduğuna inanılan Davud Peygamber'in adından" (Sözer 2012: 68).

"Ve ḳalyonlarıñ birinde bir ḥāfıẓ ḥazīn ve **dāvudī** bir sesle sūre-i (Yāsin..) ni tilāvet idiyordı." (TK: 99)

Ḫora (Rum.). "Toplu halde bağlı diziyle ve sık yinelenen yere ayak vurma figürleriyle oynanan bir halk oyunu." (Baydu 2016: 176)

"Gencleriñ hepsiniñ iştirākiyle iki **ḫora** oynandı." (TK: 144)

Laterna (İtal.). “Bir manivela aracılığıyla çevrilen silindirinin üzerindeki metal dişlerden her birinin, keçe kaplı bir çekici harekete geçirmesi ilkesine dayalı mekanik çalgı” (Baydu 2016: 236).

“Yurdan geçerken köşedeki **laterna**yı bir daha şöyle bir çevirdi.” (TK: 140)

Maḳām (Ar.). “Türk Müziğinde dizinin işleyiş biçimine makam denir” (Uluç 2006: 142).

“Her sözine, her veznine **maḳām** ḳatdı başladı,

Yürekleri ṭatlı sözle ṭatlı dille ḫaşladı:” (TK: 58)

Muġannī (Ar.). “Şarkı söyleyen erkek şarkıcı” (Baydu 2016: 269).

“Babası, ‘amcası, dedesi hep köy kilisāsınıñ **muġannī**si idiler.” (TK: 133)

Müziḳa (Fr.). “Müzik” (Uluç 2006: 147).

“Bir s̱āniye ṣoñra köyüñ **müziḳa**sı başladı.” (TK: 142)

Naġme (Ar.). “Kulağa hoş gelen ses dizisi, ezgi” (Baydu 2016: 280).

“…ṣañki büyük bir ma‘bediñ; muḥterem ve muḥteşem hużurında ilāhi bir **naġme** diñliyorlardı.” (TK: 137)

Naḳarāt (Ar.). “Birden çok bölümü olan vokal ya da enstrümantal bir yapıtta, her bölümden sonra yinelenen öge” (Baydu 2016: 281).

“**Naḳarāt**

O zamān vaṭanımı çoḳ severim,

O zamān vaṭan beni çoḳ sever” (TK: 133)

Perde (Frs.). “ Bir müzik sisteminin dizilerinde yer alan sesler” (Say 2002: 419).

“Dimitri ḳoltuġunda ṭuttuġu armonigiñ **perde**lerini bir daha mu‘āyene itdi.” (TK: 24)

Raḳṣ (Ar.). “Oyun, dans” (Sözer 2012: 196).

“Sīnesinde ḥesābsız yıldızlar **raḳṣ** iden, ḫār’eleriniñ dudaḳlarından buseler…” (TK: 24)

Ṣadā (Ar.). “Ses” (TS).

“Bütün avcı ḫaṭṭı ḳaṣatura ṭaḳmaġa başlamışdı, iki ṣānīye ṣoñra kesik kesik ve acı acı birḳaç düdük **ṣadā**sı daha çınladı.” (TK: 42)

Ses (T.) “Kulağınn duyduğu titreşim, seda, ün” (TS).

“İmām ‘aṣabī bir **ses**le tesbīḫini bir ṭop idüp diziniñ üstünde şıḳırdatdı.” (TK: 19)

“Söz ile añladamadı, **ses** ile başladı.” (TK: 135)

Ṭanbura (Ar.). “1. Türk halk müziğinde kullanılan telli ve tezene ile çalınan bağlama ailesinden bir çalgı. 2. Uzun saplı Yogoslav lavtası. 3. 6 telli Afrika liri” (Baydu 2016: 404).

“Efe’niñ Durmuş onı **ṭanbura**ya çekdi, dört telli ile öyle çalıyor ki…” (TK: 55)

“Orta balṭacı **ṭanbura**sını ḳavradı ve yārān eṭrāfına dizildi:” (TK: 96)

Terennüm (Ar.). “1. Türk müziğinde kār, beste, ağır semāī, yürük semāī gibi büyük formda ve sözlü yapıtlarda mülāzime ya da nakaratı karşılayan bölüm 2. Güzel ve alçak bir sesle şarkı mırıldanma” (Baydu 2016: 415).

“Şimdi de onlardan birini **terennüm** idiyordu.” (TK: 133)

Türki ya da Türke (T.). “Türkü” (Baydu 2016: 427).

“Öyle **Türki**ler, māniler bilir ki degme ḳaṣabalı uyduramaz” (TK: 133)

Zemzeme (Fars.). “1. Ezgili ses. 2. Şarkı, nağme” (Baydu 2016: 453).

“**Zemzeme**si, ötede daha az şā‘ir ve daha az nāzik olan bir çift diger beg de, başḳa bir ḳadınıñ pelerinini şıḳı şıḳı yaḳalamış “Bu aḳşam elmāsım, bu aḳşam degil mi?” diye zorluyordı.” (TK: 169)

Tablo 5. Musikî Terimleri

Armonik
Armonika
Çalġı
Dāvudī
Ḫora
Laterna
Maḳām
Muġannī
Müziḳa
Naġme
Naḳarāt
Perde
Raḳṣ
Ṣadā
Ses
Ṭanbura
Terennüm
Türki ya da Türke
Zemzeme

6.5.2. Denizcilik Terimleri

Baḥriye (Ar.). "Bir devletin deniz üzerindeki teşekkülüdür, bir sınıf asker ocağıdır" (Gürçay 1943: 37).

“Şabḳalarından ve elbiseleriniñ renginden; bu beceriksiz ve ḳorḳaḳ düşmanıñ, **baḥriye** efrādından oldığı añlaşılıyordı.” (TK: 40)

Donanma (T.). “Bir devletin harp gemilerinin heyeti mecmuasına denir” (Gürçay 1943: 136).

“-Devlet **donanma**sı ḳarşı duramadıḳdan..” (TK: 27)

“Şimdi İtalya **donanma**sı muẓafferīyyetini ateş ḳarşusında degil, fiġān, vāveylā ḳarşusında te’mīn itmege başlamışdı.” (TK: 34-35)

“Bildirdigiñ üzere ḳoca öküzi, beş ṭavarı, ve ‘amañ oġlınıñ seccādesini ḳaṣabaya götürdüm, **donanma**ya i‘āne itdim.” (TK: 53)

Gemi (T.). “Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayanbüyük taşıt, sefine” (TS).

“Birḳaç daḳīḳa ṣoñra **gemi**lerden ḫafif ve serī‘ birer duman çıḳdı.” (TK: 34)

“Baş ḳalyoncunuñ birḳaç kelimesi ḳulaġına ilişen bu ḥavādiṣ, paşa **gemi**siniñ içinde bir rüzgār gibi geçdi.” (TK: 96)

“Her dalġa ḥürmetkār ve mechūl bir el ile **gemi**leri nāzlı nāzlı ṣallıyordı.” (TK: 98)

Gemici (T.). “Gemide çalışan veya gemiyi işleten kimse” (TS).

“Dün aḳşāmüstü düşmanıñ ḳaraya çıḳardığı **gemici** ‘askerlerile üç sā‘at cenk itdik.” (TK: 45)

Gemici sicimi (T.). “Keten, kenevir vb. bitkilerin liflerinden yapılan ince ip, kınnap” (TS).

“Bu, baş ṭarafı ḳuvvetli bir **gemici sicimi**yle boġulmış bir çuval idi.” (TK: 162)

Güverte (İtal.). “Gemilerin üzerine baştan kıça kadar döşenen tahtalardan müteşekkil döşemelerdir. Bunun saçla döşenmişleri de vardır” (Gürçay 1943: 188).

“…**gügerte**lerde faẓla ne varsa hepsini ḳaldırup intiẓāma ḳoydılar.”(TK: 99)

Ḳalyon (İtal.). “En üst güvertesinden başka birbiri altında üç batarya topu olan bir sınıf harp gemisi idi, bunlara üç ambarlı da denilirdi” (Gürçay 1943: 223).

“Ve **ḳalyon**larıñ birinde bir ḥāfıẓ ḥazīn ve dāvudī bir sesle sūre-i (Yāsin..) ni tilāvet idiyordı.” (TK: 99)

Ḳamara (İtal.). “Harp gemilerinde subayların ve ticaret gemilerinde gemi kaptan ve çarkçılarıyla yolcuların soyunup dökünmeleri ve yatıp kalkmaları için yapılmış odalara denir” (Gürçay 1943: 225).

“Kapudan **ḳamara**sınıñ pencereleri ḳalın ḫalılarla şıḳı şıḳı örtülmüş idi…” (TK: 98)

Kapudan (İtal.). “Bir geminin idaresini ve manevrasını deruhte etmiş bulunanlara denir” (Gürçay 1943: 230).

“Her iki geminiñ, her iki **kapudan**ı bir şıçrayışda Buraḳ Re’īsin gemisine atladılar.” (TK: 103)

Ḳapudan-ı derya (İtal. + Frs.). “Eskiden donanma heyetinin yani bütün donanmanın emir ve komutasını deruhte etmiş bulunan ve daha evvelleri (Başbuğ) unvanıyla anılmış olan komutanlara denilir” (Gürçay 1943: 230).

“**Ḳapudan-ı derya** Davut Paşa gügerteniñ köşesine serdirdigi’ acem ḫālısınıñ üzerinde, iki yumuşaḳ yaştıġınıñ arasına bādāş çökmüş…” (TK: 95)

Ḳayıḳ (T.). “Kürek veya yelkenle yürütülen ufak tekne” (TS).

“Ā’ilesini ne ḳadar severse **ḳayıġ**ını daha çoḳ severdi.” (TK: 64)

“**Ḳayıġ**ını, cānlı ve muḥterem veli ni‘met ṣanırdı.” (TK: 64)

Ḳayıḳcılıḳ (T.). “Kayıkçının yaptığı iş” (TS).

“…on dört seneden beri Ṭrablus limanında **ḳayıḳcılıḳ** iderdi.” (TK: 64)

Ḳıç (T.). “Geminin geri nihayetine; mastori tırandillerinden yukarı kalan kısmına denir” (Gürçay 1943: 246).

“Buraḳ Re’īs **ḳıç** ṭarafda oturıyordı.” (TK: 99)

Liman (Rum.). “Gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınak” (TS).

“**Liman** esmer bir gölge altında yavaş yavaş ḳararıyor ve ta orada, Üsküdar yamaçlarında ba‘ż pencereler birer alev gibi parıldıyordu.” (TK: 11)

“…on dört seneden beri Ṭrablus **liman**ında ḳayıḳcılıḳ iderdi.” (TK: 64)

“O esnāda “Dirne” vāpuru mühimmāt ve erzāk yüklü olduğu ḥālde ḫalife ṭarafından **limān**a geldi.” (TK: 90-91)

Sancak (T.). “Gemilerin sağ yanı” (TS).

“Yüzbaşı **sancaḳ** diregi dibinde durıyordı.” (TK: 34)

Şandal (Ar.). “İnsan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi” (TS).

“**Şandal**a atladım.” (TK: 11)

Sefīne (Ar.). “Gemi” (TDK 1998: 314).

“Ertesi gün düşman **sefīne**leri açıḳda görüldi.” (TK: 34)

“İtalyan **sefīne**leri böyle muttaṣıl gülle yaġdırırken o, naṣībi içün bu deñizlere kürek daldıramayacaḳ; ḳayıġına binemeyecek idi.” (TK: 66)

Seren. “Direkler üzerinde yelken açmak ve işaret kaldırmak üzere ufkī olarak bağlanmış gönderlere denir” (Gürçay 1943: 343).

“Geminiñ **seren**inde ḳapḳara bir ḳuş vardı.” (TK: 100)

Tente (İtal.). “Gemilerde güneş ve yağmurdan korunmak için güverteler üstüne gerilen yelken bezinden yapılmış örtülerdir” (Gürçay 1943: 378).

“Öġle namāzından ṣoñra efrād **tente**leri devşirdiler…” (TK: 99)

Ṭorpido (Alm.). “Atıldığı hedefe ayar edildiği süratle deniz içinden gidip vuran ve baş tarafında mevaddı infilakıyeyi muhtevi bulunan ve kuvvei muharrikesi hava olan bir aleti harptır” (Gürçay 1943: 386).

“O İtalyanlar ki bundan beş altı gün evvel Arnavutluḳ deñizlerinde iki **ṭorpido**muzı baṭırmış.” (TK: 20)

Vapur (Fr.). “Su buharı gücüyle çalışan gemi” (TS).

“İki sa‘at ṣoñra hepimiz **vapur**da idik.” (TK: 11)

“Ve <<Dirne>> **vapur**unuñ ḥamūlesine ‘āid defteri tedḳīḳe başladılar.” (TK: 33)

“O esnāda “Dirne” **vāpur**u mühimmāt ve erzāk yüklü olduğu ḥālde ḫalife ṭarafından limāna geldi.” (TK: 90-91)

Yelken (T.). “Rüzgâr gücünden yararlanarak geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine uygun bir biçimde takılarak onu hareket ettiren kumaş veya şeritlerin tümü” (TS).

“Ḳara yeliñ üfürügü **yelken**leri doldursun

Balṭamızıñ keskin yüzü düşman yüzü ṣoldursun” (TK: 97)

Tablo 6. Denizcilik Terimleri

Baḥriye
Donanma
Gemi
Gemici
Gemici sicimi
Güverte
Ḳalyon
Ḳamara
Kapudan
Ḳapudan-ı derya
Ḳayıḳ

Ḳayıḳcılıḳ
Ḳıç
Liman
Sancak
Şandal
Sefīne
Seren
Tente
Ṭorpido
Vapur
Yelken

6.5.3. Dinî Terimler

Aḳşam eẕānı. "Akşam namazının vaktinin geldiğini bildirmek için okunan ezan" (TS).

"Ümid iderem ki **aḳşam eẕānı**nda Ṭrabzon'a vāṣıl olurum." (TK: 113)

"**Aḳşam eẕānı**na yigirmi ḳalaraḳ Bāyezid Ḳal'esi Veli'ahd Ḥażretlerinden ātideki telsiz telġrāfı alır ve ḥarbiye neẕāretine tebliġ ider." (TK: 115)

Allah (Ar.). "İslamda her şeyi yaratan, yöneten, gücünde bir sınır olmayan, bütün eksikliklerden münezzeh ve bütün üstünlük isim ve sıfatlarına sahip olan yüce varlık" (Gündüz 1998: 26).

"Bu ṣarılı ve sevilen vücūdumla yavaş yavaş, **Allah**'ımı düşünerek her şey'i düşünerek çarpmaġa, yaşamaġa başlamışdım." (TK: 14)

"Biz **Allah**'ımızla baş başa ḳalmışız." (TK: 19-20)

"….**Allah**'ına ḳaldırup 'ināyet bekler gibi maẕlūm ve ebkem duran bir çift minäreniñ, arasından, uzaḳlarda daha uzaḳlarda nāmütenāhī nūrdan bir ḳaliçe vardı." (TK: 24)

"…**Allah** belki de şeḥīd anası da idecekdir." (TK: 54)

“**Allah** diye dil bağlasan vaṭana

Her işiñle beñze yavrum atana” (TK: 55)

Āyet (Ar.). “Allah’ın varlığını ve peygamberlerin hak ve Allah’ın elçisi olduğunu belgeleyen delil yanında Kur’an-ı Kerim’deki surelerin anlamlı en küçük söz öbeklerinin adı” (Parlatır 2017: 99).

“Ṭuna’daki şoñ ġavġada üzerinde **āyet** yazılı bir pārçe kopmuşdı onı baña virdi ben de yavrum Aḥmed’ime beşikte takiye yapmışdım.” (TK: 22)

Besmele (Ar.). “Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla” anlamına gelen “Bismi’llah’irrahmani’r-rahīm” sözünün kısaltılması” (Parlatır 2017: 120).

“…evirdi, çevirdi, bügdi, **besmele** ḳoydı, bir laḫẓa düşündi, bir daha düşündi…” (TK: 52)

Cāmi‘(Ar.). “Toplanılan yer. Müslümanların bir araya geldikleri ve içinde topluca ibadet ettikleri mabet” (Gündüz 1998:76).

“**Cāmi‘**leri Ata Sulṭānlarıñ türbelerini gezdik, ḳınalı şaçlı başını o ma‘bedleriñ eşigine, ince dudaḳlarını o türbeleriñ eteklerine sürdi” (TK: 6)

“Muḫtār **cāmi‘** oṭasında puṣulaları ayırıyor.” (TK: 19)

“Koş **cāmi‘** oṭasında muḫtārı bul..” (TK: 20)

Cehennem (Ar.). “Ahirette günahkārın ve inkārcıların azap görecekleri ve cezalandırılacakları yer, tamu, dūzah” (Parlatır 2017: 140).

“Ḫafif bir żiyā yanmamış bir **cehennem** ḳadar ḳaranlıḳ olan ṭaşlıġıñ ortasına yayıldı.” (TK: 37)

Cenāb-ı Ḥaḳ (Ar.). “Allah, Tanrı” (TS).

“**Cenāb-ı Ḥaḳ** saña i‘tidāl, sükūn, ṣabır virsün; ve sen bu faẓilet ile müşerref ve muḳaddes ol!” (TK: 148)

Cenāze (Ar.). “Gömülmek üzere hazırlanmış insan cesedi” (Gündüz 1998: 80).

“Veli‘ahd, ķumandan ve ḥāzırūn Ṣāliḥ Efendiniñ **cenāze**si başına gitdiler…” (TK: 129)

Cennet (Ar.). “Kur’an’da, müminlerin öbür dünyada gidecekleri yer olarak tanımlanan ebedi mükāfat diyarı” (Gündüz 1998: 90).

“Biñ meşaḳḳat arasında dört yaşındaki ḳızını bıraḳup **cennet**e giden karısınıñ muḥabbetini yavrusunuñ gene żamm itmişdi.” (TK: 30)

“Baġrıñızda her süngüden **cennet**e

Açılırken bir göz yeri ümmete” (TK: 61)

Cesed (Ar.). “Ölü beden, naaş” (TS).

“Çārşudan ṣaparken ṣol ṭarafdaki meydāncıḳda belki yüz **cesed** görmüşdi ki bunlarıñ ḳısm-ı ā‘ẓamı parçalanmışdı.” (TK: 35)

“Ṣırtı yanmış ve yüzıḳoyun ḳapanmış bir **cesed** idi.” (TK: 38)

“Ṣol elini uzatdı **cesed**iñ omuzlarından çekdi.” (TK: 38)

“**Cesed** bir ṭarafa yuvarlandı.” (TK: 38)

“Yerde ḫurd-ḫaş olmuş bir **cesed** daha vardı.” (TK: 38)

“Bu **cesed**iñ ḳarnı paṭlamış ve içinden mini mini çıplaḳ bir baş fırlamışdı..” (TK: 38)

“Bu iñleyen **cesed**i baġrına başdı:

-Cānfidā! Cānfidā!.” (TK: 39)

Cihād (Ar.). “Gayret etme, çaba sarfetme veya kutsal savaş anlamlarına gelen Kur’ani terim” (Gündüz 1998: 82).

“-El-**Cihād**!.. El-**Cihād**!..” (TK: 86)

Cum‘a namazı. “Haftanın en hayırlı günlerinden sayılan ve bu günün öğle namazı vaktinde kılınması farz olan namaz” (Parlatır 2017: 159).

“**Cum‘a namāzı**ndan ṣoñra imāmı çārdāḳda bekledi.” (TK: 48)

Dāvudī (Ar.). “Kalın, tok ve gür ses. Türk müziğinde bariton ile bas arasındaki erkek sesi. Sesinin gür ve kalın olduğuna inanılan Davud Peygamber’in adından” (Sözer 2012: 68).

“Ve ḳalyonlarıñ birinde bir ḥāfıẓ ḥazīn ve **dāvudī** bir sesle sūre-i (Yāsin..) ni tilāvet idiyordı.” (TK: 99)

Dīn ḳardaşı.

“İşte Yemen’de **dīn ḳardaşı**, vaṭan ḳardaşıyla boġuşmaḳdan ise, burada dīn düşmanı, vaṭan düşmanlarile uġraşmaḳ daha ḳuṭlı anacıġım.” (TK: 46)

Dindāş (T.). “Aynı dinden olan kimse” (TS).

“Arḳañda yaşayan **dindāş**larımıza biraz ‘aḳıl vir!” (TK: 135)

Du‘ā (Ar.). “Arapça isteme, yalvarma, niyaz gibi manaları olan bir kelime” (Cebecioğlu 2005: 173).

“**Du‘ā** ḳıldı; Avuç açdı..” (TK: 6)

“Ḥācı imām **du‘ā** itti, ḳadınlar, iḫtiyārlar, çocuḳlar ellerini ḳaldırdılar, amīn! didiler.” (TK: 22)

“-Size çoḳ **du‘ā** iderim, birḳaç loḳmacıḳ da baḳlava.” (TK: 32)

En‘ām (Ar.). “Kur’an’ın altıncı suresi. 165 ayetten oluşan bu sure, birkaç ayeti haricinde Mekke döneminde nazil olmuştur” (Gündüz 1998: 115).

“Sīneleri üzerinde **en‘ām** ve eḥadīs, yanlarında cirid ve ḳılıc, atınıñ ṣaġrısında yavuḳlı ṭaşıyan baḫtiyār deliḳanlılar ṭanırım..” (TK: 4)

Fātiḥa (Ar.). “1. Giriş, başlangıç, önsöz, medhal” anlamında Kur’an-ı Kerim’in birinci suresi olan Fatiha suresi’nin kısaltılmış biçimi, fātiha-i şerif. 2. Dua” (Parlatır 2017: 229).

“Orada, Ḥācı Bayrakdār’la oġlı Aḥmed çavuşuñ rūḥuna **Fātiḥa** oḳuyacaḳlardı…” (TK: 22)

Haḳḳ (Ar.). “Gerçek anlamını gelir. Allah’ın en güzel isimlerindendir” (Cebecioğlu 2005: 241).

“O ḳoşar, çalışır, terler, ḳan ḳuşar ve eñ ṣoñra insānlardan ziyāde **Ḥaḳḳ**ıñ mükāfātını görür:” (TK: 8)

“Eger ölmemiş ise, hīç olmazsa **Ḥaḳḳ**’a ḳavuşuncaya ḳadar mektūbla ḳonuşuruz.” (TK: 51)

Ḫristiyān (Rum.). “MS birinci yüzyıl sonlarından itibaren, Pavlus’un düşünceleri doğrultusunda İsa’nın uluhiyetini ve mesih olduğu fikrini savunan kişilere verilen ad” (Gündüz 1998: 169).

“Ben **Ḫristiyān**’ım, tamām **Ḫristiyān**’ım; dinimi çoḳ severim, dinim beni sever, çünki vaṭanımı severim.”” (TK: 36)

İftār (Ar.). “Sözlükte, “Orucu açmak, oruçluya orucu açtırmak, başlanmış bulunan orucu bozmak veya hiç tutmamak.” Anlamlarında olan bu söz, oruçlu kimsenin vakti gelince usulüne uygun biçimde orucunu açması anlamında bir fıkıh terimi” (Parlatır 2017: 350).

“biraz da şehzāde başında piyasa itdikten ṣoñra **ifṭār**ına da‘vetli bulundıġım ḳa’yınpederimiñ Vefā’daki ḫānesine gitmekdi.” (TK: 168)

İkindi Namāzı. “İkindi vakti kılınan namaz” (TS).

“**İkindi namāzı**ndan ṣoñra Ulu Cām‘iden çıḳarken biri ḳolımdan tuttı, ben oña, o baña baḳdı..” (TK: 5)

İkindi (T.). “Öğle namazı ile akşam namazı arasındaki vakit” (Parlatır 2017: 354).

“**İkindi**den ṣoñra havā biraz düşer gibi oldı.” (TK: 100)

İmām (Ar.). “1. Cemaatte namaz kıldıran kimse. 2. Müslümanlıkta mezhep kuran kimseler. 3. Hz. Muhammet’ten sonra onun vekilliği görevini üzerine alan halifelere verilen unvan” (Parlatır 2017: 360).

“İnce beyāż kāġıddan ma‘mūl pencereli ḳahveniñ öñünde oṭuranlar, **imām**ıñ dere yolundan ḳoşa ḳoşa geldigiñi gördiler.” (TK:18)

“Ṭabur **imām**ı seccādesiniñ üstünde namāzını bitirüp selām virir virmez:” (TK: 32)

“**İmām** Efendi elindeki tesbīḥini bir ṭop idüp dizine çarpdı:” (TK: 51)

Îmān (Ar.). “İnanmak anlamında mastar. Kalp ile tasdik, dil ile ikrara iman denir” (Cebecioğlu 2005: 309).

“…esmer ve beyāż dumanlarıñ birer gelin ḳız gibi ṣalındığını, inceldigini yükseklere, çoḳ yükseklere uça uça eridigini görseñ, derin bir **īmān** ile içiñden dersiñ ki:” (TK: 4)

“İnsān nedir? Vicdān nedir? **Îmān** nedir? Bildiriñ,

Yere düşmüş <<Türkleriñ>> nāmıñ yükseklere ḳaldırıñ!” (TK: 60)

İncil-i Şerif (Ar.). “Müjde, iyi haber. Kur’an’da, Hz. İsa’ya Allah tarafından vahyedildiği belirtilen ve insanlık için bir hidayet ve onur olduğu vurgulanan kutsal kitap” (Gündüz 1998: 190).

“Papas Efendi söyledi, **İncil-i Şerif**’den teselli baḫş aḥkām söyledi…” (TK: 148)

Ḳabristān (Ar.+ Frs.). “Mezarlık” (Parlatır 2017: 381).

“O vaḳit bir İtalyan müfrezesi **ḳabristān**ıñ köşesinde sür‘atle çıḳdı.” (TK: 81)

Ḳaliçe (Frs.). “Küçük halı, seccade” (Kanar 2010: 422).

“….Allah’ına ḳaldırup ‘ināyet bekler gibi maẓlūm ve ebkem duran bir çift minäreniñ, arasından, uzaḳlarda daha uzaḳlarda nāmütenāhī nūrdan bir **ḳaliçe** vardı.” (TK: 24)

Kelime-i Şehādet (Ar.). “İslamın bütün öğretisinin temeli olan ve Allah’ın tek ilah olduğuyla Hz. Muhammet’in Allah’ın kulu ve resulü olduğunu vurgulayan şahadet cümlesi: Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammet’in O’nun kulu ve resulü olduğuna şahadet ederim” (Gündüz 1998: 217).

“…nefesini, ṣon deminde **kelime-i şehādet**e ṣaklamaḳ içün almamışdı.”(TK: 93)

Kilise (Rum.). “Hristiyan geleneğinde hem kutsal mekânı yanı tapınağı, hem de yerel ya da evrensel Hristiyan toplumunu veya Hristiyanlıktaki çeşitli akımları ifade eden terim” (Gündüz 1998: 220).

“Babası, ‘amcası, dedesi hep köy **kilise**sınıñ muġannisi idiler.” (TK: 133)

Ḳurān (Ar.). “Okuma, ezbere okuma. Hz. Muhammed’e Allah tarafından indilen vahiylere ihtiva eden kutsal kitap” (Gündüz 1998: 226).

“Başımızda **Ḳurān**ıñ, bağrımızda īmānıñ, ‘aḳlımızda Ḥabīb-i ẕī-şānıñ, biz geldik..” (TK: 81)

Ḳurbān Bayramı. “Dini ve milli değerler bakımından kutsal ve özel önemi olan, ayrıca bu değerlerin topluca kutlandığı gün” (Parlatır 2017: 112).

“O ṭarafda gelüp geçmiş iken **Ḳurbān Bayramı**

Bu yerlere yeñi gelmiş idi vaṭan bayramı…” (TK: 63)

Ma‘bed (Ar.). “Tapınılan yer” (Gündüz 1998: 241).

“Cāmi‘leri Ata Sulṭānlarıñ türbelerini gezdik, ḳınalı ṣaçlı başını o **ma‘bed**leriñ eşigine, ince dudaḳlarını o türbeleriñ eteklerine sürdi” (TK: 6)

“…ṣañki büyük bir **ma‘bed**iñ; muḥterem ve muḥteşem huẓurında ilāhi bir naġme diñliyorlardı.”(TK: 137)

Mekke. “Kābe’nin bulunduğu ve hac ibadetinin yapıldığı, Hz. Muhammet’in doğduğu, büyüdüğü yer” (Oyman, Demir 2017: 103).

“-Ney oġul, **Mekke** hevāsı yaradı. Baḳ hepimize ṭaş çıḳartıyor.” (TK: 18)

Melek (Ar.). “Allah’ın nurdan yarattığı Allah’ın emirlerine tam itaat eden ve gözle görülmeyen varlıklardır” (Oyman, Demir 2017: 103).

“Eger haḳḳını isterse, yalñız o **melek** uzatır, verir..” (TK: 8)

Meryem (Ar.) “(Bakire Meryem) Hz. İsa’nın annesi” (Gündüz 1998: 256).

“Seniñ o beyāż ve **Meryem** gibi yüregiñ bilsun ki hiçbir şeyim yoḳ.” (TK: 150)

Mescid (Ar.).“Sözlük anlamı, “Secde edilen yer” olan bu söz, Müslümanların bireysel veya toplu olarak ibadet ettikleri camiden küçük ibadet yeri” (Parlatır 2017: 458).

“Ḳaṣabaya git, çarşu boyundan geç, ulu **mescid**iñ gūşesinden ṣap deboyı görürsüñ.” (TK: 17)

“Maḥallesindeki **mescid**iñ mü’ez̲z̲ini idi.” (TK: 35)

Mezār (Ar.). “Kabir” (Parlatır 2017: 467).

“Açıḳ söyle ki arḳañda birçoḳ **mezārlar** var, seni diñliyorlar, baña söyle ki nifāḳdan; fesāddan, ḳaḥbelikden ḳaçacaḳsıñ; onlardan nefret ideceksiñ.” (TK: 16)

“Bir daḳīḳa ṣoñra eviñ **mezār** gibi sükūtı boşluġı içinde…” (TK: 73)

“Ṭopraḳ **mezār** istemeyiz; ḳāra olur, dār olur

Yüce dalġaların baġrı daha vefādār olur” (TK: 97)

Mezārlık (Ar.). “Ölülerin gömüldüğü yer” (Parlatır 2017: 467).

“Ġavġaya giden redīf ḳardaşları, yola düzülmeden köyüñ **mezarlığ**ına ṭoġrıldılar.” (TK: 22)

Mināre (Ar.). “Cami veya mescitlerde, namaz vaktinin geldiğini duyurmak için müezzinin ezan okuduğu, sala verdiği genellikle taştn ve silindirik biçimde çoklukla şerefesi de bulunan üst kısmı konik ve tepesinde hilal olan taştan yapı” (Parlatır 2017: 470).

“….Allah’ına ḳaldırup ‘ināyet bekler gibi maẓlūm ve ebkem duran bir çift **mināre**niñ, arasından, uzaḳlarda daha uzaḳlarda nāmütenāhī nūrdan bir ḳaliçe vardı.” (TK: 24)

“Eger ölmüş, şeḥīd olmuş, ḳumlara gömülmüş iseñ, selāmlarımızı **mināre**lerdeki mü’ez̲z̲inleriñ yanıḳ sesleri götürsün..” (TK: 57)

Mü’ez̲z̲in (Ar.). “Ezan okuyan, kamet getiren kimse” (Parlatır 2017: 497).

“Maḥallesindeki mescidiñ **mü’ez̲z̲in**i idi.” (TK: 36)

“**Mü’ez̲z̲in** yere yuvarlandı ve me’yūs bir ṣayḥa ile aġlamaġa başladı.” (TK: 36)

“Eger ölmüş, şeḥīd olmuş, ḳumlara gömülmüş iseñ, selāmlarımızı minārelerdeki **mü’ez̲z̲in**leriñ yanıḳ sesleri götürsün..” (TK: 57)

Namāz (Frs.). "Müslümanın Allah'a şükran, yakarış ve benzeri dilek ve duygularını ifade ettiği, Allah'a övgü, şükür ve dua kapsamlı bir ibadettir" (Gündüz 1998: 277).

"Oguz Ḳara Ḫān nesline **namāz** itdi." (TK: 6)

"Ṭabur imāmı seccādesiniñ üstünde **namāz**ını bitirüp selām virir virmez:" (TK: 32)

Ögle namazı. "Güneşin tam tepe noktasına ulaşıp hafif hafif Doğu tarafa yöneldiği vakitte başlar ve ikindi vaktine, yani güneşin eşyalar üzerinde yarattığı gölgenin iki katına ulaştığı ana kadar geçen süre içinde on rekāt olarak kılınan namaz" (Parlatır 1998: 551).

"**Ögle namāz**ından şoñra efrād tenteleri devşirdiler…" (TK: 99)

Ölü (T.). "Ruhunu teslim etmiş, hayatiyet özelliğini kaybetmiş canlılar için kullanılan terim" (Parlatır 2017: 551).

"…dimdik bıyıḳları düşmüş bir **ölü** gibi ḳalmışdı." (TK: 38)

"Baḳarken o ḳadar sākin idi ki onı gören bir **ölü,** bir mermer ṣanırdı." (TK: 38)

"O ḳadar bīt̄āb u ṭāḳat idi ki gören bir **ölü** ṣanırdı." (TK: 70)

Ölüm (T.). "Ruhun bedenden ayrılması ve dünya hayatının sona ermesi" (Parlatır 2017: 554).

" -Çünkü vaṭan uġrundaki **ölüm** ne ḳadar feci', ne ḳadar müdhiş ve acıḳlı olursa; şān u şerefi, ḳıymeti o ḳadar tezāyīd ider." (TK: 33-34)

"…baḳışı, **ölüm**ü daha güzel görmek için bir baḳış idi." (TK: 93)

Pasḳalya Yorṭıları (Easter) (Rum.). "İsa Mesih'in dirilişi anısına düzenlenen yıllık festival; Hristiyanların en eski ve en büyük bayramı" (Gündüz 1998: 105).

"**Pasḳalya Yorṭıları**nda, büyük panāyırda hep Aṭanaş'ı da'vet iderlerdi." (TK: 133)

Ramażān (Ar.). "İslam inancına göre Kur'an'ın indirilmeye başladığı aydır" (Oyman, Demir 2017: 134).

"….**Ramażān** idi, hālā ḫaṭırlayamadıġım bir iş içün Burusa'da bulunıyordum."(TK: 5)

“Oña, ḳarısı “**Ramażān** geliyor” didigi vaḳit ḫayālinde ḳayıġını yaşatır…” (TK: 64)

Rūḥ (Ar.). “İnsanda ve hayvandaki hayatın özü, can, nefes” (Parlatır 2017: 570).

“Yüzbaşınıñ **rūḥ**una bir ḥareket geldi, bir adım daha atdı şem‘ayi bir ṭaşıñ üzerine ḳoydı ve ḳollarını oraya uzatdı.” (TK: 38)

Seccāde (Ar.). “Üzerinde namaz kılmak üzere halı veya kilim tarzında örülen yaygılar veya sergiler, namazlık” (Parlatır 2017: 592).

“Ṭabur imāmı **seccāde**siniñ üstünde namāzını bitirüp selām virir virmez:” (TK: 32)

“İşte onı al; dört ṭavarı da oña ḳat ‘amam oġlı Receb’iñ ‘Uşāḳ’dan gönderdigi iki **seccāde**niñ birini de omuzıña al doġrı git, donanma cem‘īyetine i‘āne et?.” (TK: 47)

“…ben mektūbuñı oña okutdıġum ve **seccāde**yi yere ḳoydıġım vaḳit ellerimi öpdi ve çoḳ aġladı.” (TK: 53)

Sūre-i Yasin (Ar.). “Kur’an-ı Kerim’in otuz altıncı, iniş sırasına göre kırk birinci suresi olup Cin suresi’nden sonra ve Furkan suresi’nden önce Mekke döneminde nazil olmuştur ve seksen üç ayetten meydana gelmektedir” (Parlatır 1998: 701).

“Ve ḳalyonlarıñ birinde bir ḥāfıẓ ḥazīn ve dāvudī bir sesle **sūre-i (Yāsin..)** ni tilāvet idiyordı.” (TK: 99)

“Ḥācı nine eliñ açup her dem “**Yasin**” oḳuyor.” (TK: 62)

Şerefe (Ar.). “Minarelerde bulunan ve müezzinin ezan okumak üzere çıktığı balkon biçiminde yapılmış mimari yer” (Parlatır 2017: 622).

“**Şerefe**siniñ deliklerinden bu uyuyan memlekete daha parlak birer gözle baḳan ayıñ, daha māvi…” (TK: 24)

Şeyṭān (Ar.). “Hayırdan uzaklaşmış, Allah’ın rahmetinden mahrum olmuş, yanıp helak olmuş yaratık” (Parlatır 2017: 623).

“Bir şimşek gibi elimi belime atdım; kör **şeyṭān**!” (TK: 174)

Şükür (Ar.). "Allah'tan veya insanlardan gelen yardım, lütuf, iyilik ve nimetten dolayı minnettarlığını ifade etmek üzere söz, davranış veya ibadetle bunlara karşılık verme" (Parlatır 2017: 627).

"Çoḳ **şükür** birḳaç ḳulaḳ teşādüfi bu müşkili ḥal itdi." (TK: 171)

Tābūt (Ar.). "Ahit sandığı" (Gündüz 1998: 356).

"Bu seferde insān **tābūt**suz gidivirsün.." (TK: 69)

"**Tabut**ını ḳırmızı ve beyāż sancaġımıza şardıḳ." (TK: 154)

Tesbīḥ (Ar.) "Allah'ın ululuğunu ve yüceliğini zikir ile tekrar ederken bunun sayısını belirlemek amacıyla ipe dizilen sayısı belirlenmiş boncuklardan oluşan ibadet vasıtası için kullanılan terim" (Parlatır 2017: 654).

"...sedir üstüne bir iḫtiyār ḳadın diz çökmüş **tesbīḥ** çekiyor." (TK:4)

"…tekrār **tesbīḫ**ini çekmege başladı…" (TK: 4)

"İmām 'aṣabī bir sesle **tesbīḫ**ini bir ṭop idüp diziniñ üstünde şıḳırdatdı." (TK: 19)

"İmām Efendi elindeki **tesbīḥ**ini bir ṭop idüp dizine çarpdı:" (TK: 51)

"Ḳapudan Paşa'nıñ şahādet parmaġı mücef **tesbīḥ**in dāneleri üzerinde muṭṭarit u muntaẓım ḥareketler yapıyordı." (TK: 96)

Tevekkül (Ar.). "Bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah'ı kefil bilip yalnızca O'na güvenmesi" (Parlatır 2017: 657).

"Faḳat metīn u dindār bir **tevekkül** ile ḫayra yordılar ve sükūt itdiler." (TK: 100)

Türbe (Ar.). "Genelde Hz. Muhammet'in soyundan gelen ya da velilerden ölmüş olanlara adanmış mekān veya doğal olgularla ilişkilendirilen bir maneviyat mekānı kabul edilirler" (Koltaş 2013: 350).

"Cāmi'leri Ata Sulṭānlarıñ **türbe**lerini gezdik, ḳınalı şaçlı başını o ma'bedleriñ eşigine, ince dudaḳlarını o türbeleriñ eteklerine sürdi" (TK: 6)

Ümmet (Ar.). "Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan ve o din ile bütünleşen kimselerin oluşturduğu cemaat ve topluluk adı" (Parlatır 2017: 672).

"Baġrıñızda her süngüden cennete

Açılırken bir göz yeri **ümmet**e" (TK: 61)

Zankoc (Erm.). "Kilise hizmetini gören ve çan çalan kimse" (TDK)

"**Zanḳoc** müsā'ade itdi, kiliseniñ anbarından birçoḳ ḳandil, mūm aldılar." (TK: 144-145)

Āḫiret (Ar.). "Dünya hayatından sonra başlayıp devam edecek olan ikinci hayat" (Gündüz 1998: 20).

"**Āḫiret** yoldaşlığı beni aldatmaz." (TK: 135)

Tablo 7. Dinî Terimler

Aḳşam ezānı
Allah
Āyet
Besmele
Cāmi'
Cehennem
Cenāb-ı Ḥaḳ
Cenāze
Cennet
Cesed
Cihād
Cum'a namazı
Dāvudī
Dīn ḳardaşı
Dindāş
Du'ā
En'ām

Fātiḥa
Haḳḳ
Ḫristiyān
İftār
İkindi Namāzı
İkindi
İmām
Îmān
İncil-i Şerif
Ḳabristān
Ḳaliçe
Kelime-i Şehādet
Kilise
Ḳurān
Ḳurbān Bayramı
Ma‘bed
Mekke
Melek
Meryem
Mescid
Mezār
Mezārlık
Mināre
Mü’ez̧z̧in
Namāz
Ögle namazı
Ölü
Ölüm
Pasḳalya Yorṭıları
Ramażān
Rūḥ
Seccāde
Sūre-i Yasin
Şerefe

Şeyṭān
Şükür
Tābūt
Tesbīḥ
Tevekkül
Türbe
Ümmet
Zankoc
Āḫiret

6.5.4. Edebî Terimler

‘Arż-u ḥāl (Ar.). “Herhangi bir iş veya husus için resmî dairelere verilen dilekçe, istidā, arîza” (Ayverdi 2010: 70).

“Geçen şalı Ḳatmerliniñ ‘Ali Efe’ye bir **‘arż-u ḥāl** yazdı ki ḳā’immakām iki def‘a oḳudı.” (TK: 51)

‘Āşıḳ (Ar.). “Halk ozanı” (TS).

“Onlarıñ arasında arabasınıñ köşesinde bozulmış, **‘āşıḳ**ına mektūb yazan genc ḳadınlar…” (TK: 170)

Ahenk (Frs.). “Ezgi, uyum” (TS).

“Arḳadan gelen rüzgār, ruḥa nüfūẕ iden bir ḥarāret ve **ahenk**le…” (TK: 98)

Beyit (Ar.). “Divan edebiyatında nazım birimi olarak kabul edilen iki mısradan ibaret nazım parçası” (Ayverdi 2010: 141).

“Babañda böyle manīler **beyit**ler ezber itmişdi…” (TK: 55)

“…ammā sen çocuḳduñ bizim köyüñ eski mültezemi bir **beyit** yapmışdı.” (TK: 55)

Eṣer (Ar.). "1. Sarfedilen bir emek, yapılan bir iş sonucunda meydana gelen yetenek, gayret veya emek ürünü şey, yapıt. 2. Kitap, telif" (Ayverdi 2010: 351).

"Celālī Efendi ḳoynundan çıḳardığı bir deste ince ve ṣoluḳ **eṣer**-i cedīd kāğıdından bir yapraḳ ayırdı, evirdi, çevirdi…" (TK: 52)

Ḫaṭṭ (Ar.). "1. Çizgi. 2. Yazı, çivi yazısı. 'Hat sanatı" (Ayverdi 2010: 480).

"…..üç ṭarafından eski Türkçe **ḫaṭṭ**ıyla şu cümle menḳūş idi:" (TK: 11)

Ḳaṣīde (Ar.). "Beyit sayısı 5'ten az olmayan, belli bir maksatla ve bilhassa birini veya bir şeyi övmek için aruz vezniyle yazılmış, bütün beyitlerinin ikinci mısrası ilk beyitle kafiyeli manzume" (Ayverdi 2010: 635).

"Orada taḥta kemeriñ içindeki 'ā'ilesi yer **ḳaṣīde** oḳumaġa başlamışlardı." (TK: 80)

"Cenūbda, ḳum diyārında bir havā dolaşıyor, bedevīniñ ḥarb u cidāl **ḳaṣīde**si midir?" (TK: 81)

Kātib (Ar.). "Bir resmî dairede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazan, yazıcı" (Ayverdi 2010: 640).

"İşte saña Celālī Efendi, o benden yavuz **kātib**dir…" (TK: 52)

Māni (Ar.). "Türk halk şiirinde ekseriyetle hecenin yedili ölçüsü ile söylenen ve üçüncü serbest, diğerleri kafiyeli dört mısradan meydana gelen nazım şekli" (Ayverdi 2010: 768).

"Ben ṭavardan dönerken yanıḳ sesle **māni**ler oḳurdı." (TK: 47)

"Gönderdigiñ **māni**yi yavuḳluña virdim ezber itdi." (TK: 55)

"Babañda böyle **māni**ler beyitler ezber itmişdi…" (TK: 55)

Mektūb (Ar.). "Başka yerde bulunan bir kimseye haber ulaştırmak, hal hatır sormak, istek bildirmek vb. bir maksatla elden yahut posta aracılığı ile gönderilen yazılı kâğıt, name" (Ayverdi 2010: 791).

"Bu **mektūb**ımı Milona'dan yazıyorum." (TK: 8)

" -Bir **mektūb**; ḳışa bir **mektūb.**" (TK: 44)

“ -Aydınlıma bir **mektūb** yollamaḳ isterim.” (TK: 50)

“Baña yanıḳ bir **mektūb** gönderdi yine ġam yimedim, şehīd olsa ne olur?” (TK: 50)

“…ben **mektūb**uñı oña okutdıġum ve seccādeyi yere ḳoydıġım vaḳit ellerimi öpdi ve çoḳ aġladı.” (TK: 53)

Şā‘ir (Ar). “Şiir söyleyen veya şiir yazan kimse” (Ayverdi 2010:1152).

“Zemzemesi, ötede daha az **şā‘ir** ve daha az nāzik olan bir çift diger beg de, başḳa bir ḳadınıñ pelerinini şıḳı şıḳı yaḳalamış “Bu aḳşam elmāsım, bu aḳşam degil mi?” diye zorluyordı.” (TK: 169)

Şarḳı (Ar.). “1.Mûsikîmizde çok kullanılmış olan aşk, ayrılık, eğlence, içki vb. duygular üzerine küçük usullerle bestelenmiş ara nağmesi ve nakaratı bulunan parça. 2. Bestelenmek üzere yazılmış kafiyeli dörtlüklerden meydana gelen nazım şekli” (Ayverdi 2010:1155).

“**Şarḳı**, türkü, çalġı ve ḫora bütün meydānı doldurdı.” (TK: 144)

Türki (T.+Ar.). “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” (TS).

“Öyle **Türki**ler, māniler bilir ki degme ḳaṣabalı uyduramaz.” (TK: 133)

Vezin (Ar.). “Manzum yazılarda hecelerin belli şekil ve sayıda sıralanışından meydana gelen ölçü” (Ayverdi 2010: 1317).

“Her sözine, her **vezn**ine maḳām ḳatdı başladı,

Yürekleri ṭatlı sözle ṭatlı dille ḫaşladı:” (TK: 58)

Tablo 8. Edebî Terimler

‘Arż-u ḥāl
‘Āşıḳ
Ahenk
Beyit

Eṣer
Ḫaṭṭ
Ḳaṣīde
Kātib
Māni
Mektūb
Şā‘ir
Şarḳı
Türki
Vezin

6.5.5. Meyhane Terimleri

Ḳadeḥ (Ar.). “İçki içmeye yarayan ayaklı bardak” (TS).

“Gece yarısını geçiyordu, iḫtiyārlarıñ biraz da kendileri içün söyledikleri: (çocuġı artıḳ rāḥat bıraḳıñ) sözlerini **ḳadeḥ** şāḳırdıları boġdı.” (TK: 145)

Şarāb (Ar.). “Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey” (TS).

“Bu ālet şu gördüginiz gibi büyük bir **şarāb** variline beñzer.” (TK: 125)

Tablo 9. Meyhane Terimleri

Ḳadeḥ
Şarāb

6.5.6. Tiyatro Terimleri

Ṣaḥne (Ar.). "İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan oyun, müzik vb. gösteri yapmaya uygun yer, oyunluk" (TS).

"Ve māvi deñiziñ beyāż köpükleri üstünde bir **ṣaḥne**-i cenk taḫayyül etdi." (TK: 96)

Tablo 10. Tiyatro Terimleri

Ṣaḥne

6.5.7. Askerî Terimler

'Asker (Ar.). "1. Umumi manada: yurdu bir tecavüze karşı müdafaa ve memleketin yüksek menfaatlerini korumak için hususi surette yetiştirilen ve hususi kanunlara tabi bulunan rütbeli, rütbesiz büyük bir zümredir" (Kip 1939: 15).

"Ve eliyle ṭoprāḳ yıġını altında ḳalan ḳopmuş iki **'asker** başı gösterdi.." (TK: 35)

"'**Asker(ler)** ṭopları sür 'atle tertīb ittiler." (TK: 35)

"Yaralı **'asker**e yarasız mektūb göndermek dilerim." (TK: 51)

'Askerī ḳomandan vekīli. "Bir görevde, asıl görevlinin yerine bakan kimse" (TS).

"**Askerī ḳomandan vekīli** gülümsedi:" (TK: 32)

Alay (T.). "Orduda iki veya daha fazla taburun birleşmesiyle meydana gelen birlik" (Ayverdi 2010: 37).

"…ve Yunan ḥudūdı ḳaraḳollarını bizim **alay**ıñ ikinci ṭaburından teslim almışdı." (TK: 151)

Avcı Livāsı Ḳumandanı. "Avcı sancak komutanı."

"…ve **Avcı Livāsı Ḳumandanı** Artın Ḳaşbāryān paşalarla…" (TK: 117)

Avcı (T.). “Muharebede sıra haricinde ateş eden erlere verilen isimdir” (Kip 1939: 24).

“Ḳarşuda, muvaḳḳat **avcı** siperleriniñ arḳasındaki düşman, intiẓāmsız ve işābetsiz bir ateşle muḳābele idiyordı.” (TK: 40)

Balṭa (T.). “Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç, saplı, demir araç” (TS).

“Ḳara yeliñ üfürügü yelkenleri doldursun

Balṭamızıñ keskin yüzü düşman yüzü ṣoldursun” (TK: 97)

“…yalñız tüyleri dimdik olmuş arslanlar gibi ellerinde **balṭa**lar, öyle durdılar.” (TK: 103)

Bārūt (Frs.). “Ateşli silahlarda muhtelif ateşleme vasıtasıyla tutuşturulması halinde husule getirdiği yüksek tazyikli gazların defia kuvvetiyle mermiyi uzak mesafelere gönderen maddedir” (Kip 1939: 27).

“Saġa, sola, āteşe, **bārūt**a ṣaldırdıḳ.” (TK: 8)

“Uzaḳdan gelen bu **bārūt** ḳoḳularını ḫayra ‘alāmet ṣanma!” (TK: 17)

“Onlar ḳılıç, tüfenk, **bārūt** götürecekler ve bu ṣūretle bizi öldürecekler..” (TK: 81)

Başıbozuḳ (T.). “Askerlerin arasına katılmış sivil savaşçı” (TDK 1998: 235).

“İki ḳomiser, üç polis, dört żabṭiyye ve bir sürü siyāh elbiseli ve ḳırmızı fesli **başıbozuḳ** ‘acele ‘acele geliyorlardı.” (TK: 161-162)

Başḳumandan (T.). “Başkomutan” (TDK 1998: 239).

“**Başḳumandan**ın on iki sā‘atlik ‘umūmī̄ istirāḥat ‘ilān itdigini şimdi ḫaber aldım.” (TK: 110)

Biñbaşı (T.). “Rütbesi yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan ve asıl görevi tabur komutanlığı olan subay” (Püsküllüoğlu 2017: 125).

“Lakin üç buçuḳ sene evvel sulṭāniye istiḥkāmına me’mūrān gelen o genc ve yiġit żābiṭiñ gönderdigi **biñbaşı**nıñ sözini bir dürlü ḳıramamışdı.” (TK: 30)

“Bu mülāḥaẓalar iḫtiyār yigiti şenlendirdi, **biñbaşı**nıñ ikinci gelişinde:” (TK: 30)

Bombardıman (Fr.). “1. Genel manada bir yerin topçu tarafından döğülmesi demektir. Bu tabir ekseriyetle deniz silahları tarafından kıyılardaki mühim mevkilerin gayrı muntazam surette ateş altına alınması hakkında kullanılır. 2. Tayyarelerin bomba atarak yaptıkları taarruza denir” (Kip 1939: 36).

“**Bombardıman** itsün.” (TK: 33)

“Muḥārebe, bu **bombardıman** birḳaç sā‘at devam itdi, artıḳ ḳarşı ḳarşıya faḳaṭ uzaḳdan, çoḳ uzaḳdan döğüşiyorlardı.” (TK: 35)

“**Bombardıman** başlar başlamaz, ḳayığını ḳumluġa çekdi…” (TK: 66)

Bölük (T.). “Hazarda başlı başına mühim bir talim ve terbiye birliğidir. Harpte muharebe birliklerinin esasını teşkil eder” (Kip 1939: 38).

“Biz iki **bölük** oldıġumuz ḥālde onlar bizim beş miṣlimiz vardı, deñizlerde çoḳ fırṭına oldıġu içün düşman gemileri yine, evvelki gibi bizim üzerimize ṭop ateşi açamadılar.” (TK: 45)

“Aṭanaş **bölüg**imiziñ, alayımızıñ, ordumızıñ şerefidir.” (TK: 154)

Cebe (Moğ.). “1. Zırh, 2. Silah” (TDK 1998: 389).

“…Buraḳ Re’isiñ **cebe**si ateş almışdı…” (TK: 106)

Cenk (Frs.). “1. Savaş. 2. Çekişme, büyük uğraş, kavga” (Püsküllüoğlu 2017: 105).

“Devletimiz İtalyanlarla **cenk** i‘lān itmiş.” (TK: 19)

“Dün aḳşāmüstü düşmanıñ ḳaraya çıḳardığı gemici ‘askerlerile üç sā‘at **cenk** itdik.” (TK: 45)

“…inşā’llah yaḳın vaḳitde ṣaġalırsañ da yine **cenge** ḳoşarsıñ, ben gice gündüz du ‘ā idiyorum.” (TK: 54)

“-İtālyānlar şehre girdi. Mücāhidlerimiz ḫāriçde **cenk** idiyor.” (TK: 91)

Cepḫāne (Frs.). “Hemen kullanılabilecek tarzda er veya kıta yanında hazır bulunan ve silah veya el, tetik, fitil, funya ve emsali ateşleme vasıtasıyla sevke veya ateşlenmeğe elverişli

olan delici, kırıcı, yakıcı, parçalayıcı, tahrip edici, zehirleyici, sisleyici maharebe vasıtalarıdır" (Kip 1939: 41).

"Çuvalları omzuyla, **cepḫāne**yi ḳucaġıyla, tüfenkleri dişleriyle ḳaraya ṭaşıdı." (TK: 91)

Cirid (Ar.). "Yaklaşık bir metre boyundaki değnek" (Püsküllüoğlu, 2017: 161).

"Sīneleri üzerinde en'ām ve eḥadīs, yanlarında **cirid** ve ḳılıc, atınıñ ṣaġrısında yavuḳlı ṭaşıyan baḫtiyār deliḳanlılar ṭanırım.." (TK: 4)

Çavuş (T.). "1. Onbaşıdan bir üst rütbe ve bu rütbede bulunan erbaş. 2. Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet örgütünde türlü hizmetler yapan görevli" (Püsküllüoğlu 2017: 175).

"Beni ṭaḳımımıñ **çavuş**u oḳşadı." (TK: 9)

"Gözümi açdığım zamān, **çavuş** gülüyor, bir şey söylemek istiyordu:" (TK: 9)

Devriye (Ar.). "Orduda güvenliği sağlayan gezici kol" (Ayverdi 2010: 279).

"Bundan on gün evveli, Ṣāliḥ Onbaşı, ben, Ḳayşerili Muṣṭafa ṣabāḥcı **devriye**sine çıḳmışdıḳ." (TK: 151)

Düşman (Frs.). "Birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları" (TS).

"**Düşman** Ṭrablusġarb vilāyetimizi istiyormuş, kimse bize yardım itmiyormuş." (TK: 19)

Emir (Ar.). "Hizmete ait bir talep veya yasağın sözle, yazı ile vesair suretle ifadesidir" (Kip 1939: 60).

"Bir aralıḳ ḳaçmaġa ṣavaşırken bizim ṣānī mülāzım **emir** virdi." (TK: 45)

Erkānıḥarbiye (Ar.). "Kumanda heyeti, kurmay heyeti" (Ayverdi 2010: 348).

"**Erkān-ı Ḥarbiye** Re'isi üç dört adım ḳoşdı ve ḳaranlıḳlara hayḳırır gibi ṣordı:" (TK: 128)

Erkān-ı Ḥarbiye Re'isi.

“**Erkān-ı Ḥarbiye Re’isi** üç dört adım ḳoşdı ve ḳaranlıḳlara hayḳırır gibi şordı:” (TK: 128)

Fetiḥ (Ar.). “Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma” (TS).

“Donanmanıñ levāzımını sür’atle ikmāl idiniz; sefer var; İnebahtı **fetḥ** olunacaḳ..” (TK: 96)

Filo (İtal.). “Bir arada ve bir komuta altında bulunan savaş gemileri ya da uçak topluluğu” (Püsküllüoğlu 2017: 289).

“Uzaḳlara, pek uzaḳlara açılan düşman **filo**sunuñ ancaḳ dumanları, ḫayāl meyal farḳ olunabiliyordı.” (TK: 40)

“Buraḳ Reis; Ḥasan Reisi ma‘iyetine alaraḳ ayrı bir **filo** teşkil itmiş…” (TK: 98)

“**Filo** epeyce bir sür‘atle ilerileyordı.” (TK: 99)

Fişeng (Frs.). “1. Kurşun ve barut hakkını havi kovan ile birlikte yekpare halde mükemmel atımdır. 2. Tenvir, işaret vesaire için kullanılan değnekli havai fişeklerle çanak mehtapları vesaire verilen isimdir” (Kip 1939: 67).

“İstedi ki bu iş bitmesin; ‘ömrü olduḳça tüfenk; **fişeng**; gülle; ḳılıç ṭaşısın. ‘Acele itdi.” (TK: 91)

Fütūḥat (Ar.). “Fetihler” (Kanar 2010: 280).

Şevketlimiz Bāyezıd Veli Ḥazretleri biẕẕāt Mora **Fütūḥāt**ıyla meşġul iken bizim de çalışmamız iḳtiża idiyor. (TK: 91)

Gülle (T.). “Top şeklinde mermi” (Kanar 2010: 300).

“İtalyan sefīneleri böyle muttaṣıl **gülle** yaġdırırken o, naṣībi içün bu deñizlere kürek daldıramayacaḳ; ḳayıġına binemeyecek idi.” (TK: 66)

“İstedi ki bu iş bitmesin; ‘ömrü olduḳça tüfenk; fişeng; **gülle;** ḳılıç ṭaşısın. ‘Acele etdi.” (TK: 91)

Ḥarb (Ar.). “Savaş” (TS).

“Veli‘aht Ḥażretleri **ḥarb** meydānını teftişe gidiyorlar.” (TK: 112)

Ḥarb ordusı

“Ertesi gün ‘ale’l ṣabāḥ **ḥarb ordusı** başḳumandanlıġınıñ telsiz telġrāfla ātideki şifresi gelir.” (TK: 117)

Ḥarbiye neẓāreti. “Osmanlı Devleti’nde Milli Savunma Bakanlığı” (Ayverdi 2010: 472).

“-Çın çın çın!

-Çın çın çın!

-Ḥarbiye neẓāretini veriniz.” (TK: 108)

Ḥareket emri

“Ögle ta‘āmını mitralyöz fabriḳasınıñ yazlık tarāçasında tenāvül buyurdıḳdan ṣoñra **ḥareket emri** virdiler.” (TK: 115)

Hücūm (Ar.). “1. Taarruzi bir muharebenin son safhasıdır. (Hücum) neticesindedir ki (Girme) yahut (Çökertme) yapılır. 2. Bir mevkiin zaptı için yapılan cebri harekettir” (Kip 1939: 112).

“Hepimiz **hücūm** ittik.” (TK: 45)

“Hücūm ḥareketiyle gelen düşman filosuna bi’l-muḳābele **hücūm** itmek…” (TK: 101)

İstiḥkām (Ar.). “ Birbirine yakın iki mana ifade eder” (Kip 1939: 126).

“Ya yıḳılan bir **istiḥkām**ıñ gūşesi altında ezilir..” (TK: 8)

Ḳabża (Ar.). “1.Sap, elle kavranacak kısım. 2. Pençe. 3. Avuç dolusu” (Kanar 2010: 416).

“Ṣol yanında **ḳabża**sı arslan başlı bir kılıc, yaḳasında ṣırma yazılı bir: <<ḥarbiye-i şāhāne>> ḳollarında ucı sivri ve fes rengi şerîd..” (TK: 6)

“Faḳaṭ dur, o söylemege başlamadan ocaḳlı oṭanıñ dīvārından babañıñ kılıcını al ve öñüñe ḳoyduḳdan ṣoñra ṣaġ eliñi paşlı **ḳabża**sınıñ üstüne ḳoy!” (TK: 14)

“Ḳılınç **ḳabża**sı üstünde söylenen sözler ṭoġrı, diñlenen sözler doġrıdır!..” (TK: 14)

“İşte o **ḳabża**nıñ paşlı nāmlūsına baḳaraḳ saña yemīn idiyorum:” (TK: 16)

Ḳaraḳol (T.). “Bir yerin asayiş ve huzurunu sağlamakla görevli polis ve jandarma kuvvetlerinin barındıkları bina” (Ayverdi 2010: 626).

“…ve Yunan ḥudūdı **ḳaraḳol**larını bizim alayıñ ikinci ṭaburından teslim almışdı.” (TK: 151)

Ḳaşatura (İtal.). “Muharebede düşmanla pek yakından vuruşmak için tüfeğe takılarak kullanılacak ve hem dürtmeye, hem kesmeye yarayacak surette yapılmış alettir” (Kip 1939: 135).

“ -Onbaşı, benim cānım ṣıḳılıyor, **ḳaşaṭura**ları ṭaḳalım mı?” (TK: 40)

“Bütün avcı ḫaṭṭı **ḳaşatura** ṭaḳmaġa başlamışdı, iki ṣānīye ṣoñra kesik kesik ve acı acı birḳaç düdük ṣadāsı daha çınladı.” (TK: 42)

“…bu beyitleri unutma, tüfengi ṣıḳarken bunları söyle, **ḳaşaṭura**lar çarpışırken, sesleri dört telli gibi ötsün.” (TK: 55)

Kılıc (T.) “Uzun, düz veya eğri, ucu sivri bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah” (TS).

“Ṣol yanında ḳabżası arslan başlı bir **kılıc,** yaḳasında ṣırma yazılı bir: <<ḥarbiye-i şāhāne>> ḳollarında ucı sivri ve fes rengi şerîd..” (TK: 6)

“Sīneleri üzerinde en‘ām ve eḥadīs, yanlarında cirid ve **ḳılıc,** atınıñ ṣaġrısında yavuḳlı ṭaşıyan baḫtiyār deliḳanlılar ṭanırım..” (TK: 4)

“Faḳaṭ dur, o söylemege başlamadan ocaḳlı oṭanıñ dīvārından babañıñ **kılıc**ını al ve öñüñe ḳoyduḳdan ṣoñra ṣaġ eliñi paşlı ḳabżasınıñ üstüne ḳoy!” (TK: 14)

“**Ḳılınç** ḳabżası üstünde söylenen sözler ṭoġrı, diñlenen sözler doġrıdır!..” (TK: 14)

“Artıḳ ḳaldır **ḳılıc**ıñı ve aç gözini?” (TK: 16)

“ -Evet, diye cevāb virdi. Ḳalemiñ durduġı yerde **ḳılıc** başlar.” (TK: 32)

Ḳolordu (Fr.). “Değişik sayıda tümen ve tamamlayıcı kıtalardan meydana gelen büyük birlik” (Ayverdi 2010: 679).

“Ṣol cenāh: **Ḳolordu**sı ḫāṣṣeten Baṭum ve civārında bulur…” (TK: 109)

Ḳubur (Moğ.). “Ayakyolu deliği ve bu deliği lağıma bağlayan boru” (Püsküllüoğlu 2017: 501).

“Birisi düşman **ḳubur**larınıñ ateşile digeri de yavuḳlisila..” (TK: 21)

“Bir daḳiḳa ṣoñra geminiñ anbārından, derinden derine bir **kubur** sesi geldi ve bir ṣāniye…”(TK: 105)

Ḳumanda (Fr.). “Askere, izcilere, bir tören sırasında öğrencilere almaları istenen durum için verilen emir, komut” (Ayverdi 2010: 711).

“Firār **ḳumanda**sı virsun!..” (TK: 102)

Kurşun (T.). “1. Harp sanayinin muhtelif kısımlarında ve bilhassa misket imalinde kullanılan yumuşak, izafi sikleti fazla malum basit madendir. 2. Halk dilinde portatif silah mermilerine verilen isimdir” (Kip 1939: 149).

“Şehādet melegi onlarıñ hepsini iki **ḳurşun**uñ üzerine baglayup ta.. sîneme dek attı, benim ḥaḳḳım ḳalmadı.” (TK: 9)

“…ḳaburġasından bir çift **ḳurşun** yemiş bir ġāzī idi.” (TK: 30)

“Aydınlı, şimdiye ḳadar ṣıḳdığı **ḳurşun**lardan hemān sekiz dānesiniñ birer şabḳa uçurdığuna bir ḳafaya yerleşdirdigine ḳānı’ idi.” (TK: 40)

“Aydınlı paṭlayan iki **ḳurşun** arasında cevāb virdi:” (TK: 41)

“Baġrımıñ ṣaġ ṭarafından iki **ḳurşun** girmiş..” (TK: 45)

“…biri çekdi şaḳāġına bir **ḳurşun** daha ṣıḳdı, bu yeni yaraya yine parmaġını ṣoḳdı, beynini ḳarışdırdı!” (TK: 93)

Mavzer (Alm.). “Eskiden uzun yıllar orduda kullanılmış olan, dakikada ortalama altı mermi atabilen bir tüfek” (Püsküllüoğlu 2017: 544).

“Aydınlı, **mavzer**ini yere indirmeyerek ṣordı.” (TK: 40)

Menzil (Ar.). "1. Kara yolu ile yürüyen bir kıtanın bir günde katedeceği mesafedir. 2. Nazari olarak menzil nişan hattı üzerinde ölçülmek şartıyla mermi yatağı ile merminin düşüş noktası arasındaki mesafedir" (Kip 1939: 157).

"Faḳaṭ **menzil** dāḫiline giren iki sefīne şiddetli bir muḳābele görür görmez tebdīl-i istiḳāmet itti." (TK: 34)

Mermī (Ar.). "Bir ateşli silah vasıtasıyla düşmanın canlı, cansız muharebe vasıtalarını tahrip etmek üzere uzak mesafelere atılan delici, patlayıcı… vb. maddelerdir" (Kip 1939: 159).

"İlk **mermī**ler istiḥkāmıñ öñüne ve uzaḳlara düşdi…" (TK: 34)

Mızrak (Ar.). "Uzun saplı ve ucunda sivri, batıcı bir demir bulunan, atılarak kullanılan bir silah" (Püsküllüoğlu 2017: 557).

"'Ali Fezānî, bir bedevi **mızraġ**ı gibi dimdik durdı." (TK: 92)

Miralay (Frs.+T.). "Eskiden kaymakamla mirliva arasındaki rütbeye sahip subay, albay" (Ayverdi 2005: 827).

"İki **miralay**, dört yüzbaşı, bir biñbaşı yaralı, on iki piyāde, altı ṭopcı neferiyle, muḫtelif rütbelerde ṭoḳuz ẓābiṭ şehit oldı efendimiz." (TK: 109)

"…**Miralay** Ḫarstaki Begi ziyāret itdiler." (TK: 117)

Mitralyöz (Fr.). "Makineli tüfek, makineli" (TDK, 1998: 1571).

"Ögle ta'āmını **mitralyöz** fabriḳasınıñ yazlık tarāçasında tenāvül buyurdıḳdan ṣoñra ḥareket emri virdiler." (TK: 115)

Muḥarebe (Ar.). "Harp, savaş" (Kanar 2010: 525).

"Ben beş haftadan beri **muḥārebe**deyim." (TK: 8)

"**Muḥārebe**, bu bombardıman birḳaç sā'at devam itdi, artıḳ ḳarşı ḳarşıya faḳaṭ uzaḳdan, çoḳ uzaḳdan dögüşiyorlardı." (TK: 35)

"**Muḥārebe** ḳızışmış, cayırtı, ateş, duman, ḳurşun, balṭa, vāveylā, çıġlıḳ, çılġınlıḳ.." (TK: 105)

Muḥāsır (Ar.). “Kale, şehir vb. bir yeri yahut bir birliği kuşatan, saran muhasara eden asker” (Ayverdi 2010: 843).

“Bütün gemiler şarşıldı, **muḥāsır**ın gemileri yavaş yavaş, yana yana baṭarlarken Buraḳ Re’isiñ gemisi parçalanmış…” (TK: 106)

Müfreze (Ar.). “1.Ayrılmış. 2. Küçük askeri kol, küçük birlik” (Kanar 2010: 548).

“**Müfreze** süngü ṭaḳmışdı.” (TK: 73)

“**Müfreze** yetişdi ve ḳarşusına dikildi.” (TK: 81)

“…İtālyān ẓābiṭi ḳumāndasındaki yigirmi beş neferlik bir **müfreze** idi.” (TK: 92)

Mülāzım (Ar.). “Teğmen” (Püsküllüoğlu 2017: 573).

“Ẕāten bir Türk **mülāzım**cıgınıñ bundan çoḳ yaşaması görülmemişdir.” (TK: 8)

“Bir Türk **mülāzım**ınıñ ḥaḳḳı şehādet mülküniñ elindedir.” (TK: 8)

“…imdi bir Türk **mülāzım**ınıñ rūḥuñdaki derinlikden ḥişşe al.” (TK: 8)

“Eger başḳalarınıñ ḳalmış ise bu Türk **mülāzım**cıgına ḥelāl itsünler..” (TK: 9)

“Onbaşı tetigi çekdi, yan gözle avcı ḫaṭṭınıñ ortasında ateşi idāre iden **mülāzım**a baḳaraḳ cevāb virdi:” (TK: 40)

“ -Ne ḳasāvet **mülāzım** ḳovalarız!” (TK: 42)

“**Mülāzım** boş bir cebḫāne ṣandıġını çekdi ve Aydınlınıñ yataġınıñ yanına oṭurdı.” (TK: 43)

Nāmlū (Fr.). “1. Ateşli silahlarda, barut gazının tesiri altında harekete geçen, mermiye silah ağzını terkettikten sonra istenilen istikamette yol almasını temin eden çelik borudur. 2. Ateşsiz silahlarda kesmeve dürtme işini gören kısımdır” (Kip 1939: 190).

“İşte o ḳabżanıñ paşlı **nāmlū**sına baḳaraḳ saña yemīn idiyorum:” (TK: 16)

“Ve mavi bir yeldirmeniñ ḳıvrımları arasından bir **tüfenk namlusı** uzadı.” (TK: 84)

Nefer (Ar.). “Er demektir” (Kip 1939: 190).

“Ve eşikde bir İtalyan żābiṭile on **nefer** göründi.” (TK: 72)

“**Nefer**lerden biri de ḳuşı görmüşdi.”(TK: 100)

Onbaşı (T.). “Askerlikte erbaş rütbesinin ilk basamağı” (Püsküllüoğlu 2017: 602).

“**Onbaşı** alnımı öptü.” (TK: 9)

“**-Onbaşı**, benim cānım ṣıḳılıyor, ḳaṣaṭuraları ṭaḳalım mı?” (TK: 40)

“Neş’esi artıyor ve **onbaşı** ile, arḳadaşına tuḥaf tuḥaf sözler söyleyerek güldüriyordı.” (TK: 40)

Ordu (T.). “Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü” (TS).

“Rus **ordu**sı birḳaç def‘a petrol ḳuyularına ateş virmek teşebbüsünde bulunmuş ise de muvaffaḳ olamamışdır.” (TK: 109)

Ordugāh (T.+ Frs.). “Ordu kurulan yer, ordu konak yer” (Kanar 2010: 618).

“Babası İtalyan **ordugāh**ına gitmiş oradan bir ṭorba peksimet aşırmış…” (TK: 74)

Piyāde (Frs.). “Yaya savaşan asker sınıfı” (Ayverdi 2010: 998).

“İki miralay, dört yüzbaşı, bir biñbaşı yaralı, on iki **piyāde**, altı ṭopcı neferiyle, muḫtelif rütbelerde ṭoḳuz ẓābiṭ şehit oldı efendimiz.” (TK: 109)

Redīf (Ar.). “İhtiyatta tutulan kur’a askeri” (Kanar 2010: 650).

“Devlet bütün **redīf**leri ṭoplayor.” (KT: 19)

“Bütün **redīfler** Ḫācı imāmıñ eṭrafına ṭoplandılar.” (TK: 22)

Revolver (rovelvor) (Frs.). “Çabuk ateşli tabanca demektir” (Kip 1939: 210).

“Ve elindeki **rovelvor**uñ ḳundaġıla şiddetle başına vurdı.” (TK: 72)

Sānī mülazım (Ar.). “İkinci teğmen.”

“-Bak, **ṣānī mülāzım** hālā orada..” (TK: 40)

“ -Ah, bizim **ṣānī mülāzım,** ne yavuz żābiṭdir!” (TK: 41)

“**Sānī mülāzım** dūrbīnını dikmiş, bir ş̱ānīye gözlerinden ayırmıyordı.” (TK: 41)

“Beş daḳīḳa ṣoñra **ş̱ānī mülāzım** içeri girdi.” (TK: 43)

Şapan. “İki ucuna belli uzunlukta ip bağlanmış yaklaşık el büyüklüğünde bir meşinden oluşan taş atma aracı” (Püsküllüoğlu 2017: 695).

“Ey oġullar! Haydi artıḳ iş başına gidelim

Siz tüfenkle; biz **şapan**la ḫıdmetimiz idelim!” (TK: 63)

Silāḥ (Ar.). “Taarruz ve müdafaaya yarayan aletlere genel olarak silah denir” (Kip 1939: 224).

“Baḳi ḳalanlar **silāḥ**larını atdılar, firāra ḳadem baṣtılar.” (TK: 92)

Silāḥlıġ (Ar.+T.). “Kışlada erlerin silahlarını yerleştirip bıraktığı yer” (TS).

“Ve żabṭ idemedigi mechūl bir ḳuvvetiñ altında, ateş gibi yanan ṣaġ pençesi **silāḥlıġ**ı üzerine yapışdı.” (TK: 28)

Sipāhī (Frs.). “Osmanlı İmparatorluğu döneminde, tımar sahibi bir sınıf atlı asker” (Püsküllüoğlu 2017: 731).

“….gözünüñ ucile baḳdığı vaḳit bunun kendisine baḳmaḳ içün nöbet bekleyen bir ‘Arab **sipāhī**si oldıġunı gördi.” (TK: 43)

Siper (Frs.). “1. Kalkan. 2. Korunmak, gizlenmek maksadıyla arkasına, altına veya içine sığınılacak, saklanılacak şey” (Ayverdi 2010: 1113).

“Bir aralıḳ Buraḳ Re’īs birden elini ḳaşları üzerine **siper** itdi ḳarşıya baḳdı…” (TK: 101)

Süngü (T.). “Tüfek namlusunun ucuna takılan, küçük kılıç biçiminde delici silah” (Püsküllüoğlu 2017: 758).

“**Süngü**leri düşman bagrına daldırdıḳ, Türk sancaġına şānlar aldırdıḳ.” (TK: 8)

“Yüzbaşı, fırlayan ve sönen gözlerile bu manẓaraya baḳarken ḳulaḳları bir **süngü** ile delinir gibi oldı.” (TK: 38)

“Bağrıñızda her **süngü**den cennete

Açılırken bir göz yeri ümmete” (TK: 61)

Ṭabanca (Fars.). “Kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah” (TS).

“Lakin yetişinceye ḳadar **ṭabanca**nıñ nikel ḳurşunı beynini parçalamışdı!..” (TK: 129)

Ṭabur (Mac.). “Piyade ve topçuda en küçük tabiye birliğidir. Kuvvet ve terkibi her sınıfta sınıfın hususiyetine göre değişir” (Kip 1939: 237).

“**Ṭabur** imāmı seccādesiniñ üstünde namāzını bitirüp selām virir virmez:” (TK: 32)

“İtalyanlarla ġavġa başladıḳdan ṣoñra bizim **ṭabur**ı Binġāzī’ye gönderdiler.” (TK: 45)

“İki ay evveli **ṭabur**ımız Alaşonya’dan ḥareket itmiş…” (TK: 150)

Ṭayyāre (Ar.). “Uçak” (TS).

“İçinden derḥāl ḥarbiye naẓırı, **ṭayyāre ḳumandanı**, ve makinist atlayup selām virirler.” (TK: 112)

Tetig (T.). “Ateşli silahlarda bulunan ve silahı ateşlemek için parmakla çekilen küçük manivela” (Püsküllüoğlu 2017: 834).

“Onbaşı **tetig**i çekdi, yan gözle avcı ḫaṭṭınıñ ortasında ateşi idāre iden mülāzıma baḳaraḳ cevāb virdi:” (TK: 40)

Top (T). “4 santimetreden daha büyük çaptaki ateşli silahlara, umumi surette verilen isimdir” (Kip 1939: 259).

“…**ṭop**lar yıldırımlar ṣaçıyordı.” (TK: 34)

“Ve ikiñci muḳābele içün **ṭop**larıñ ṣaġlam ḳalması lüzūmunı ‘ilāve itti.” (TK: 35)

Ṭopcı (T.). “Topların kullanılması, bakımı, ikmali ve taşınması ile uğraşan asker sınıfı” (Ayverdi 2010: 1262).

“**Ṭopcı** fırḳası ḳumandanı ṣol elinden ḫafif ṣūretde mecrūḥdır.” (TK: 109)

Ṭorpido (Alm.). “Çok hızlı giden, torpil atmakta kullanılan küçük bir savaş gemisi” (Püsküllüoğlu 2017: 849).

“O İtalyanlar ki bundan beş altı gün evvel Arnavutluḳ deñizlerinde iki **ṭorpido**muzı batırmış.” (TK: 20)

Ṭorpil (Frs.). “ Savaş gemilerinde su altı silahı olarak kullanılan büyük bomba” (TDK 1998: 2238).

“Ve bir alḳış ṭūfānı içinde, **ṭorpil** şeklindeki ṭayyāre semāya fırlar ve iki daḳiḳa ṣoñra gözden ġayb olur.” (TK: 115)

Tüfek dipçiği. “Taşınabilir bir ateşli silahın namlu gerisinde, kundak ucunda bulunan, atış sırasında silahın omza dayanmasına, tabancanın elle kavramaya yarayan bölümü” (Kanar 2010: 228).

“…ve **tüfek dipçigi**niñ birer ġaddār ḍarbesile dışarıya soḳaġa sürüp atdılar.” (TK: 73)

Tüfenk (Frs.). “Tüfek” (Kanar 2010: 821).

“Cānfedā şimdiden pāzārlıḳ itdi, beg baba ben **tüfenk** isterim didi.” (TK: 32)

“Ebe şimdi oña bir **tüfenk** getirecek..” (TK: 32)

“…bu beyitleri unutma, **tüfeng**i ṣıḳarken bunları söyle, ḳaṣaṭuralar çarpışırken, sesleri dört telli gibi ötsün.” (TK: 55)

“Ey oġullar! Haydi artıḳ iş başına gidelim

Siz **tüfenk**le; biz ṣapanla ḫıdmetimiz idelim!” (TK: 63)

Türk silāḥı

“Baba devlet ‘askerine ḳatladı

Sınurlarda **Türk silāḥı** çatıldı” (TK: 55)

Yāver (Frs.). "Devlet ve hükümet başkanlarının, kumandanların yanında bulunan, emirlerini yazmak ve yerine ulaşmasını sağlamakla görevli subay, emir subayı" (Ayverdi 2010: 1343).

"İçinden iki **yāver** ve bir başıbozuḳ atladı, bostāna daldılar…" (TK: 164)

Yaylım ile ateş. (T.+Frs.) "Silahların birden komuta ile ateşlenmesidir. Eskiden çokçakullanılan bu atış tarzı bugün piyadede bazı merasime münhasır kalmış, -topçuda bu isim altında olmamakla beraber (grup atışı)- bazı yerlerde kullanılmakta bulunmuştur" (Kip 1939: 275).

"…sür 'atle, **yaylım ile ateş** itdi.." (TK: 85)

Yüzbaşı (T.). "Rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay" (Püsküllüoğlu 2017: 983).

"-Biñbaşı efendi, didi. **Yüzbaşı**ña söyle; haftaya dügüni var.." (TK: 30)

"**Yüzbaşı** geri çekildi:" (TK: 33)

"**Yüzbaşı** sancaḳ diregi dibinde durıyordı." (TK: 34)

" **Yüzbaşı** 'askere dönerek:" (TK: 35)

"**Yüzbaşı** bulanan, çanaḳlarından fırlayan gözlerini ḳapadı ve atını bir daha mahmuzlarken, ḥayvān birden bire durdı, **yüzbaşı** diḳḳat itdi." (TK: 35)

"**Yüzbaşı** gūşeyi döndigi vaḳit uzaḳdan deñizi gördi." (TK: 37)

"**Yüzbaşı** egildi." (TK: 38)

"**Yüzbaşı**nıñ rūḥuna bir ḥareket geldi, bir adım daha atdı şem'ayi bir ṭaşıñ üzerine ḳoydı ve ḳollarını oraya uzatdı." (TK: 39)

Zabit (Ar.). "Subaya verilen eski isimdir" (Kip 1939: 280).

"- Bir Türk **żābiṭ**i oluyorum.." (TK: 6)

"Ḳarındaşıñ iki seneden beri **żābiṭ** olduġunu biliyordum." (TK: 7)

"Lakin üç buçuḳ sene evvel sulṭāniye istiḥkāmına me'mūrān gelen o genc ve yiġit **żābiṭ**iñ gönderdigi biñbaşınıñ sözini bir dürlü ḳıramamışdı." (TK: 30)

" -Ah, bizim s̱ānī̄ mülāzım, ne yavuz **żābiṭ**dir!" (TK: 41)

Tablo 11. Askerî Terimler

‘Asker
‘Askerī ḳomandan vekīli
Alay
Avcı Livāsı Ḳumandanı
Avcı
Balṭa
Bārūt
Başıbozuḳ
Başḳumandan
Biñbaşı
Bombardıman
Bölük
Cebe
Cenk
Cepḫāne
Cirid
Çavuş
Devriye
Düşman
Emir
Erkānıḥarbiye
Erkān-ı Ḥarbiye Re’isi
Fetiḥ

Filo
Fişeng
Fütūḥat
Gülle
Ḥarb
Ḥarb ordusı
Ḥarbiye neẓāreti
Ḥareket emri
Hücūm
İstiḥkām
Ḳabża
Ḳaraḳol
Ḳaşatura
Kılıc
Ḳolordu
Ḳubur
Ḳumanda
Kurşun
Mavzer
Menzil
Mermī
Mızrak
Miralay
Mitralyöz
Muḥarebe

Muḥāsır
Müfreze
Mülāzım
Nāmlū
Nefer
Onbaşı
Ordu
Ordugāh
Piyāde
Redīf
Revolver (rovelvor)
Sānī mülazım
Şapan
Silāḥ
Silāḥlıġ
Sipāhī
Siper
Süngü
Ṭabanca
Ṭabur
Ṭayyāre
Tetig
Top
Ṭopcı
Ṭorpido

Ṭorpil
Tüfek dipçiği
Tüfenk
Türk silāḥı
Yāver
Yaylım ile ateş
Yüzbaşı
Zabit

6.5.8. Sağlık Terimleri

‘Ameliyāt (Ar.). “Hasta üzerinde tedavi amacıyla uygulanan kesme ve dikme işlemi, cerrahi müdahale, operasyon” (TS).

“Bu **‘ameliyāt** efrāda ṭatlı bir heyecān viriyordi.” (TK: 99)

Damar (T.). “Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal” (TS).

“Nine ḳalın şal ḫırḳasınıñ uzun yenlari arasından ince, beyāż, mā’ī **damar**ları gözüken ḳınalı bir el çıḳarup uzatdı, egildim, ṭutdum, dudaḳlarıma götürdüm.” (TK: 7)

“O ayaḳdaki **damarlar** içinde dönen ḳandan sende ḳaç damla var?” (TK: 26)

Gögüs (T.). “Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine” (TS).

“O vaḳit **gögsü**nüñ ṣağ ṭarafında derinden gelen bir ṣancı ile derinden gelen bir ḫarḫara ḥiss itdi.” (TK: 43)

Ḳan (T.). “Atardamar ve toplardamarın içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı” (TS).

“Yıḳılmış evleriñ dağılmış ṭaşlıḳlarında ḳadın, çoluḳ çocuḳ **ḳan** deryā içinde serilmiş yatıyorlardı.” (TK: 35)

“…gögsünden ṣıcaḳ **ḳan**lar aḳıyordı…” (TK: 75)

Ḳan pıḫtısı

“-Ben çoḳdan yaralı idim, o ḳadar ki şu küçük vücūdum bir **ḳan pıḫtısı** olmuşdu.” (TK: 14)

“…ve geniş bir nefesle aġzındaki **ḳan pıḫtısı**nı tükürdükden ṣoñra…” (TK: 86)

Nabż (Ar.) “Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamara parmakla basıldığında duyulan vuru” (TS).

“Bayılıcı bir ḥarāretle ṣıḳ ṣıḳ atan o esmer kemikli **nabżı** ṣıḳdı, dişsiz aġzını örten, beyāż ṣaḳallı renksiz dudaḳları açıldı:” (TK: 26)

Nöbet (Ar.) “Hastalık sebebiyle titreme, yüksek ses” (TS).

“Dün gice şedīd bir **nöbet** geldi, nenemi ṣayıḳladım:” (TK: 9)

Öksürük (T.). “Üşütme gibi bir sebeple ortaya çıkan göğüs hastalığı” (TS).

“…ḳayıḳcıya ḫiṭāben, ḫasta, **öksürük**li bir sesle:” (TK: 68)

“Kendimi biraz üşütmişdim, ‘aksi olacaḳ, tām ḫünkār geçerken şiddetli bir **öksürük** gelmesün mi?” (TK: 183)

Şancı (T.). “İç organlarda batar veya saplanır gibi duyulan, nöbetlerle azalıp çoğalan ağrı” (TS).

“O vaḳit gögsünüñ ṣaġ ṭarafında derinden gelen bir **şancı** ile derinden gelen bir ḫarḫara ḥiss itdi.” (TK: 43)

Sıtma (T.). “Anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık, ısıtma, malarya” (TS).

“Bir gizli **şıtma**nıñ nöbeti altında ḳalan genc ḳızlar gibi ne için için, ne derin derin nefes alıyor.” (TK: 13)

Tablo 12. Sağlık Terimleri

‘Ameliyāt
Damar
Gögüs
Ḳan
Ḳan pıḫtısı
Nabż
Nöbet
Öksürük
Şancı
Sıtma

6.6. Doldurma Sözler

Aşağıda Aka Gündüz’ün hikâyelerinde geçen kahramanları tarafından kullanılan doldurma sözcükler geçtiği cümleler içerisinde verilmiştir.

A..

“Açdım. **A..**” (TK: 7)

“ **-A** ḳızım, didi.” (TK: 21)

Aḫi

“ **-Aḫi**, didi. Żābiṭ, żābiṭ!” (TK: 43)

E mi

“Bunlarıñ parasile bizi dört def‘a ṭopa ṭutan düşman gemilerine ḳarşı geleceklere yardım eyle **e mi** ana?” (TK: 47)

Eee…

“**-Eee…** didi şimdi şarḳı söylersiñiz, faḳaṭ yarın görüşürüz.” (TK: 138)

Ha…

“-A! Ḳaçmaḳ, ḳaçmaḳ istiyorsuñuz **ha**…” (TK: 42)

“--**Ha** bu Muḳri köy fabriḳasınıñ.. ṭanıdım.” (TK: 113)

Hım..

“-**Hım**.. hepsi de..” (TK: 21)

Hīç..

“ -**Hīç**..” (TK: 21)

İşte

“ -**İşte**, didi. Teşekkür itmege ḥaḳlı degil miyiz..” (TK: 35)

“**İşte** saña Celālī Efendi, o benden yavuz kātibdir…” (TK: 51)

Kim bilir

“**Kim bilir** ne ḳadar ḳoşmuş idi.” (TK: 76)

Ne diyeyim ki

“Bir aylıḳ gelin güveysiñiz ya ben, ya ben **ne diyeyim ki** altı günlük yavuḳlu iken ḥācı babañ Mosḳof ġavġasına gitmişdi.” (TK: 21)

O ḥālde…

“**O ḥālde, o ḥālde..** O vaḳit beyni daha çoḳ aġırlaşdı…” (TK: 66)

Öyle…

“– ve **öyle**…” (TK: 20)

Şey

“ -Ben bir **şey**cik dimedim Esmā nine..” (TK: 21)

“ -**Şey**.. didi.” (TK: 51)

Ta..

“Şehādet melegi onlarıñ hepsini iki ķurşunuñ üzerine baglayup **ta**.. sîneme dek attı, benim ḥaķķım ķalmadı.” (TK: 9)

“Liman esmer bir gölge altında yavaş yavaş ķararıyor ve **ta** orada, Üsküdar yamaçlarında ba‘ż pencereler birer alev gibi parıldıyordu.” (TK: 11)

“Ve Ṭosun **ta** orada…” (TK: 21)

“Bu ķol **ta**, dirsekden ķopup ġayb olmuşdı.” (TK: 39)

“Güneş orada, ķum ṣaḥrālarınıñ **ta** niḥāyetinde idi.” (TK: 48)

“Ve öyle ġuruba ķarşı, Aķdeñiz’e ķarşı, ve **ta** orada…” (TK: 79)

“Ateş **ta**, tabanlarına geldi ve yaķmaġa başladı…” (TK: 106)

Tablo 13. Doldurma Sözler

A..
Aḫi
E mi
Eee…
Ha…
Hım..
Hīç..
İşte
Kim bilir
Ne diyeyim ki
O ḥālde…

Öyle…
Şey
Ta..

6.7. Lakaplar

6.7.1. Köken, Akrabalık Adlarından Kurulmuş Lakaplar

‘Oṣmāncıḳ

“Bir **‘Oṣmāncıḳ** oġlu ocaġını şenlendirmek içün iki def‘a evlenir.” (TK: 21)

Aḳgözüñ Emine

“**Aḳgözüñ** Emine ṣordu:” (TK: 20)

Efeniñ

“**Efeniñ** Durmuş onı ṭanbureye çekdi, dört telli ile öyle çalıyor ki…” (TK: 55)

Ḳatmerlinin

“Geçen şalı **Ḳatmerliniñ** ‘Ali Efe’ye bir ‘arż-ı ḥāl yazdı ki ḳā’immakām iki def‘a oḳudı.” (TK: 51)

Ḳayṣerili

“Bundan on gün evveli, Ṣāliḥ Onbaşı, ben, **Ḳayṣerili** Muṣṭafa ṣabāḥcı devriyesine çıḳmışdıḳ.” (TK: 151)

Sögudli

“Beş daḳīḳa ṣoñra imām efendi; yanında Tüfenkli Muṣṭafa ile multezemiñ kātibi, **Sögudli**niñ Celālī Efendi oldıġı ḥālde çārdāġa geldi.” (TK: 48)

6.7.2. Alışkanlıkları Bildiren Lakaplar

Dallı

“**Dallı** Mehmed…” (TK: 59)

Ḳatıḳlı

“**Ḳatıḳlı** Velī Baba, seniñ Ṣaḳallınıñ Dayı bile degneklerine dayana dayana ḳahveniñ gūşesine gidüp ḳulaḳ viriyorlar.” (TK: 55)

Kürdek

“**Kürdek** Ṭursun…” (TK: 59)

Ṭandırlı

“Vaʿẓ itdi vaṭan içün, bize **Ṭandırlı** ḫāˇce:” (TK: 62)

6.7.3. Uğraşı ve Meslek Adlarından Kurulmuş Lakaplar

Ḥācı

“-ʻAşḳ olsun, **Ḥācı** imāma be! Bu yaşdan ṣoñra ne yavuz da sekiyor.” (TK: 18)

“-Ṣuṣ **Ḥācı** imām! diye baġırdı.” (TK: 20)

“Bütün redīfler **Ḥācı** imāmıñ eṭrafına ṭoplandılar.” (TK: 22)

“Bir aylıḳ gelin güveysiñiz ya ben, ya ben ne diyeyim ki altı günlük yavuḳlu iken **Ḥācı** babañ Mosḳof ġavġasına gitmişdi.” (TK: 21)

“ -Al yanaḳlım! **Ḥācı** babañ her vaḳit baña dīrdi ki:” (TK: 21)

“Aḥmed, **Ḥācı** Bayrakdār, gökde size baḳıyorlar, ya şeḥīd oluñuz!” (TK: 22)

“**Ḥācı** nine eliñ açup her dem “Yasin” oḳuyor.” (TK: 62)

Ḳahveci

“**Ḳahveci** ‘Osmān usta cevāb virdi:” (TK: 18)

Kāhya

“‘Ālī **Kāhya** ḳahveciniñ çerāġına seslendi:” (TK: 20)

Kasabıñ

“…**Kasabıñ** Hacı…” (TK: 140)

Kātiblerin

“…**Kātibleriñ** Gül ‘Osmān…” (TK: 59)

Mevlidcilerin

“…**Mevlidcileriñ** Gülsüm…” (TK: 59)

Mollanıñ

“…Celālī Efendi selām ider, **Monlanıñ** ‘Ali, Efe Süleymān, Ṭursun daḫī selām ider…” (TK: 56)

Papas

“…**Papas** Eftim…” (TK: 140)

Yağcınıñ

“…**Yağcının** ‘Alkū…”(TK: 140)

6.7.4. Fiziksel Özelliği Bildiren Lakaplar

Büyük Ḳara Gözlü

“…**Büyük Ḳara Gözlü** Mariḳa… (TK: 140)

Çaḳır mülāzım

“**Çaḳır mülāzım** oradadır.” (TK:17)

Ḳınalınıñ

“…**Ḳınalınıñ** Haççe ḳadın…” (TK: 59)

Şaḳallı

“Ḳatıḳlı Velī Baba, seniñ **Şaḳallı**nıñ Dayı bile degneklerine dayana dayana ḳahveniñ gūşesine gidüp ḳulaḳ viriyorlar.” (TK: 55)

Şişman

“**Şişman** Ḳulaġası nefes nefese ‘ilāve itti:” (TK: 32)

6.7.5. Davranış Bildiren Lakaplar

Bayrakdār

“Düşman kalelerile pārçe pārçe olan bu al bayraġı ḳurtardığı içün oña **Bayrakdār** Aġa didiler.” (TK: 22)

Tüfenkli

“Beş daḳīḳa şoñra imām efendi; yanında **Tüfenkli** Muṣṭafa ile multezemiñ kātibi, Sögudliniñ Celālī Efendi oldığı ḥālde çārdāġa geldi.” (TK: 48)

“**Tüfenekli** Muṣtafa içini çekdi:” (TK: 50)

Tablo 14. Lakaplar

‘Oṣmāncıḳ
Aḳgözüñ Emine
Efeniñ

Ḳatmerlinin
Ḳayşerili
Sögudli
Dallı
Ḳatıḳlı
Kürdek
Ṭandırlı
Ḥācı
Ḳahveci
Kāhya
Kasabıñ
Kātiblerin
Mevlidcilerin
Mollanıñ
Papas
Yağcınıñ
Büyük Ḳara Gözlü
Çaḳır mülāzım
Ḳınalınıñ
Şaḳallı
Şişman
Bayrakdār
Tüfenkli

6.8. Unvanlar

Baba

“Ḳatıḳlı Velī **Baba**, seniñ Ṣaḳallınıñ Dayı bile degneklerine dayana dayana ḳahveniñ gūşesine gidüp ḳulaḳ viriyorlar.” (TK: 55)

Beg

“-Esmā **Beg**im sizi gözlüyor, didi.” (TK:10)

“Dimek Bayḳal’ıñ öte ṭarafındaki iḳlimleriñ bu Esmā **Beg** mi yine gidiyor.” (TK: 10)

“Baṭum ṣırtlarını bizzāt Ḫıristākī **Beg**iñ alayı istilā itmişdir.” (TK: 110)

“-Biñbaşı **Beg**! Veli‘aht Ḥazretleri ‘ameliyātı lüṭfen görmek istiyorlar, z̲āt-ı feḫimānelerini ta‘ḳib idiñiz.” (TK: 123)

“-Rus ṭayyārelerini yaḳalayan vaṭandaşlarımdan Mülāzım ‘Osmān **Beg**le Mülāzım Samuel Efendi!” (TK: 121)

Çavuş

“-Aḥmed **Çavuş** mektūb..

-Hani?” (TK: 58)

“Erkeklerden; başta imām, Veli **Çavuş**, Süleymān…” (TK: 58)

“Ca‘fer Efendiler Subaşısı Ḥāfıẓ **Çavuş** köye gelir gelmez eñ evvel Papas Eftim’iñ evine ḳondı.” (TK: 147)

Efe

“Ben onı ‘Ali **Efe**’niñ gūşesinden diñlerdim.” (TK: 47)

“Ammā, Muṣtafa **Efe** benim merāmım o degil.” (TK: 51)

“Sen ḥaḳiḳatten Aydınlı **Efe**’niñ ḳarısı oldıġuñı isbāt idiyorsuñ.” (TK: 51)

Efendi

“Beş daḳīḳa ṣoñra İmām **Efendi**; yanında Tüfenkli Muṣṭafa ile multezemiñ kātibi, Söğudliniñ Celālī Efendi oldıġı ḥālde çārdāġa geldi.” (TK: 48)

“…Söğudliniñ Celālī **Efendi** oldıġı ḥālde çārdāġa geldi.” (TK: 48)

“İmām **Efendi** elindeki tesbīḥini bir ṭop idüp dizine çarpdı:” (TK: 51)

“-Peki, didi İmām **Efendi**.” (TK: 51)

“İşte saña Celālī **Efendi**, o benden yavuz kātibdir…” (TK: 52)

“Çemeniñ üstünde badaş ḳurmuş Celālī **Efendi** diz oṭurdı:” (TK: 52)

“ Mektūbuñı İmām **Efendi** oḳudı.” (TK: 53)

“…Celālī **Efendi** selām ider, Monlanıñ ‘Ali, Efe Süleymān, Ṭursun daḫī selām ider…” (TK: 56)

“-Rus ṭayyārelerini yaḳalayan vaṭandaşlarımdan Mülāzım ‘Osmān Begle Mülāzım Samuel **Efendi**!” (TK: 121)

Ḫān

“Oguz Ḳara **Ḫān** nesline namāz itdi.” (TK: 6)

Ḫānım

“Aman Ebe **Ḫānım**a söyle o mini minisi bize bir ḳuzu dolması getirirse onu hīç ḳışḳanmayız..” (TK: 32)

Ḥazretleri

“Şevketlimiz Bāyezıd Veli **Ḥazretleri** biẕẕāt Mora Fütûḥātıyla meşġul iken bizim de çalışmamız iḳtiża idiyor.” (TK: 96)

“-Paşa **Ḥazretleri**, ordudan ne ḫaber?” (TK: 108)

Ḳadın

“Benim anam Ḫadice **Ḳadın**,” (TK: 43)

“ Ḥafif bir tebessüm Ḥadice **Ḳadın**ıñ ḳalbindeki faḫrī temsīl itdi.” (TK: 51)

Kapudan

“Ḥasan **Kapudan** yine diñledi ve bir çelik gibi ḥareket itdi.” (TK: 105)

Aġa

“Köyüñ eñ şen iḫtiyārı olan Ḳanber **Aġa** derḥāl ayaġa ḳalḳdı” (TK: 18)

“Ḳanber **Aġa** sözini keserek:” (TK: 20)

Onbaşı

“Oṭuramadığım içün Ṣāliḥ **Onbaşı** ṭabla defterini ve ḥoḳḳayı kendi eliyle kāġıdımıñ altına ṭutuyor ve ben arḳa üsti yazıyorum.” (TK: 150)

Paşa

“Ḳapudan **Paşa** bir nefes daha çekdikden ṣoñra ucu kehribā çubuġunu sehpāsına ḳoydı.” (TK: 95)

Re’īs

“…ḳarşısında Kemāl **Re’īs**; Burak **Re’īs** dizüstü oṭurmışlar; ḫuşu’ ve veḳār ile dikiliyorlardı.” (TK: 95)

“Ḥasan **Re’īs**; bir erkek gibi diñledi ve bir çelik gibi sükût itdi.” (TK: 96)

Sā‘ī. “Mektup yahut haber götürüp getiren kimse, haberci, ulak, tatar.” (Ayverdi 2010: 1048)

“Onı Aḥmed **Sā‘ī**’ye virecegim, ḳaṣabada ki postaya götürsün.” (TK: 54)

Şevketme’āb. “Şevketin, büyüklüğün bulunduğu yer” anlamındaki kelime Osmanlı padişahları için unvan sözü olarak kullanılırdı” (Ayverdi 2010: 1168).

“-Veli-ni‘metimiz, **Şevketme’āb** Efendimiz Ḥażretlerinden rica itdim…” (TK: 114)

Tablo 15. Unvanlar

Baba
Beg
Çavuş
Efe
Efendi
Ḫān
Ḫānım
Ḥazretleri
Ḳadın
Kapudan
Aġa
Onbaşı
Paşa
Re’īs
Sā‘i
Şevketme’āb

6.9. Akraba Adları

‘Amam oġlı

“İşte onı al; dört ṭavarı da oña ḳat **‘amam oġlı** Receb’iñ ‘Uşāḳ’dan gönderdigi iki seccādeniñ birini de omuzıña al doġrı git, donanma cem‘īyetine i‘āne et?.” (TK: 47)

“Bildirdigiñ üzere ḳoca öküzi, beş ṭavarı, ve **‘amañ oġlı**nıñ seccādesini ḳaṣabaya götürdüm, donanmaya i ‘āne itdim.” (TK: 53)

‘Amca

“Babası, **‘amca**sı, dedesi hep köy kilīsāsınıñ muġannīsi idiler.” (TK: 133)

Ana

“Ḳaç sā‘at dögüşdigümi bilemem **ana**m.” (TK: 45)

“**Ana**larıñ hepsi sizler içün bezler doḳuyor.” (TK: 62)

Baba

“Eliñ **baba**ñıñ ḳılıcı ḳabżasında iken seni aldadamam ḳorḳarım..” (TK: 16)

“Çocuḳ gözlerini açdı, bir müddet **baba**sınıñ fırlamış gözlerine baḳdı.” (TK: 39)

“ **-Baba**, didi. Başım dönüyor..” (TK: 70)

Bacı

“ -Ne...y oġul, **bacı**ñ gibi bile lāf idemiyorsuñ!” (TK: 27)

Baldız

“Ḳarısı, çocuḳları, **baldız**ı arḳasında, ḳapınıñ taḥta kemeri altında bir ṭop olmuşlar…” (TK: 79)

Büyük ana

“Öyle ki senden, büyük babañdan, **büyük ana**ñdan utanmasam…” (TK: 15)

Büyük baba

“Öyle ki senden, **büyük baba**ñdan, büyük anañdan utanmasam…” (TK: 15)

“Bu ḳayıḳ sayesinde ḳarısını oḳşamış, evlādını öpmüş, **büyük baba**sınıñ du‘āsını ḳazanmışdır.” (TK: 64)

Damat

“Bāḫuṣūṣ **damad**ı da, daha bir çocuḳ gibi mektebden çıḳar çıḳmaz Yunan ġavġasına gitmiş.” (TK: 30)

Dede

“**-Dede**! Ana! Düşman yarın memleketi ṭopa ṭutacaḳ biz ne yapacaġız?” (TK: 27)

“**Dede**ñ çıḳdı yüce dağlar başına

Başıñ ḳoydı o dağlarıñ ṭaşına” (TK: 55)

Evlād

“Ġam çekme, işte hepimiz seniñ **evlād**ıñız.” (TK: 53)

“Git ‘asker **evlāt**larımı gör, onlara selām-ı şāhānemi tebliġ it!” (TK: 117)

Hemşīre. “Kız kardeş.” (Ayverdi, 2010: 496)

“Dimek arabadaki ḳadınlar **hemşīre**m, ortanca ḳızı ve benim refiḳem…” (TK: 174)

Ḳarındaş

“**- Ḳarındaş, ḳarındaş**! dirdi.” (TK: 3)

“O vaḳit <<**ḳarındaşım**>> coşar coşar, coşardı.” (TK: 4)

“**-Ḳarındaş, ḳarındaş**, beni ṭanımadıñ mı?” (TK: 4)

“Sen de gelmez misiñ **ḳarındaş**?” (TK: 4)

Ḳayındede

“Ḳadın, yalñız ḳadın, ḳocasınıñ ve **ḳayındede**siniñ ḥesābına da için için hıçḳırıyor…” (TK: 68)

Kayınbaba

“Bu, aḳṣaḳalları ḳıpkırmızı olmuş, gözleri fırlamış **ḳayınbaba**sı idi…” (TK: 38)

Ḳayınpeder

“….bunlar **ḳayınpederi**, ḳarısı, üç yaşındaki oġlı <<Cānfedā>> idi…” (TK: 29)

“Ṣaḳalına çoḳdan ḳır düşmüş **ḳayınpeder**i ne yüregi temīz bir adamdı.” (TK: 29-30)

Ḳız

“Orada **ḳız**ımıñ ṭoġurdığı iki dane daha var, onları da orada büyütüp burada şehīd edecegim..” (TK: 10)

Nene

“Beni **nene**siniñ yanına götürmek istedi.” (TK: 4)

“Dün gice şedīd bir nöbet geldi, **nene**mi ṣayıḳladım:” (TK: 9)

“Hemen nenesiniñ bulunduġu maḥale koşdum.” (TK: 10)

“Bayraḳdār’ın Esmā **nene**, Emine’niñ ḥālini ḥiss itdi:” (TK: 20)

“ -‘Aşḳ olsun Ḫadice **nene**! didi.” (TK: 51)

Oġul

“Orada biraz ḳaldıḳ, imtiḥānlar biter bitmez baña, **oġul** didi.” (TK: 4)

“-Ney **oġul**, Mekke hevāsı yaradı. Baḳ hepimize ṭaş çıḳartıyor.” (TK: 18)

Teyze

“ -**Teyze**, didi. Merāḳ itme!” (TK: 50)

Yegen

“Küçük **yegen**lerimi çağırdım.” (TK: 9)

Tablo 16. Akraba Adları

‘Amam oġlı

‘Amca
Ana
Baba
Bacı
Baldız
Büyük ana
Büyük baba
Damat
Dede
Evlād
Hemşīre
Ḳarındaş
Ḳayındede
Kayınbaba
Ḳız
Nene
Oġul
Teyze
Yegen

6.10. Organ Adları

Bacaḳ

“İki sā ‘at ṣoñra yıḳıḳ ve citden istiḥkām içinde birḳaç ḳopmuş baş ve **bacaḳ**dan başḳa bir şey yoḳdı..” (TK: 35)

Baş

“İki sā ‘at ṣoñra yıḳıḳ ve citden istiḥkām içinde birḳaç ḳopmuş **baş** ve bacaḳdan başḳa bir şey yoḳdı..” (TK: 35)

Beyin

“Derin çizgileri arasına damla damla ter dolan alnınıñ içindeki **beyn**inde bir aġırlıḳ vardı.” (TK: 66)

“…bu yeni yaraya yine parmaġını ṣoḳdu, **beyn**ini ḳarışdırdı!” (TK: 94)

Burun

“…iki parmaġını **burn**una yaḳlaşdırdığı zamān enfīye döküldi…” (TK: 99)

Ciger

“…ḳuvvetli bir **ciger**iñ bütün nefesiyle hayḳırıyor…” (TK: 88)

Göz

“Yüzbaşı bulanan, çanaḳlarından fırlayan **göz**lerini ḳapadı.” (TK: 36)

“Çocuḳ **göz**lerini açdı, bir müddet babasınıñ fırlamış gözlerine baḳdı.” (TK: 39)

“Çeñesini biraz egdi, **göz**leri gögsi üzerinde ḳulaç ḳulaç ṣarılmış beyāż keten bezlere ilişdi.” (TK: 43)

Ḳalb

“Orada, gögsüñüñ żaʻīf kemik taḥtası altında bir şey var**,(14)** ötüyor, boġazıñı ṭıḳıyor, **ḳalb**iñ midir o?” (TK: 13)

Ḳol

“İşte oradan, ḳarnı paṭlamış, içindeki yavrusunuñ çıplaḳ ḳafası fırlamış ḳarıcığınıñ açılmış **ḳol**ı üzerinden geliyordı..” (TK: 38)

“Çocuḳ **ḳol**larını açmaḳ istedi.” (TK: 39)

Ḳulaġ

“Ṣaġ **ḳulaġ**ını sesiñ geldigi cihete çevirdi.” (TK: 38)

Mi‘de

“ Ve küçük ḳızı, daha ḳonuşamayan küçük ḳara gözli sevgili ḳızı parmaġıla **mi‘de**sini göstererek bayġın bir sesle:” (TK: 70)

Tablo 17. Organ Adları

Bacaḳ
Baş
Beyin
Burun
Ciger
Göz
Ḳalb
Ḳol
Ḳulaġ
Mi‘de

6.11. Argo ve Kaba Sözler

Ālüfte

“Bir daha gülerek ve daha çoḳ alay iderek “Onlardan dimek, fāḥişe, **ālüfte** dimekdir.” diye cevāb virdi.” (TK: 172)

Bacıñ gibi

“ -Ne...y oġul, **bacıñ gibi bile lāf idemiyorsuñ!**” (TK: 27)

Çaḳal

“…ḥaşır şabḳasıyla sivri ṣaḳalı arasına ṣıḳışan ve muṭlaḳa bir **çaḳal** ḥissini viren Daskalı gördiler.” (TK: 137)

Def’olmak

“**Def’ olup** gitdiler, ammā ‘askeri yalñız ḳaldı.” (TK: 45)

“Şimşek gibi bir nūr ṣaçıñ o gölgeler **def ‘ olsun**.” (TK: 59)

Deli

“ **-Deli** misiñ? Niçün çıḳacaḳsıñ!” (TK: 70)

Fāḥişe

“Bir daha gülerek ve daha çoḳ alay iderek “Onlardan dimek, **fāḥişe**, ālüfte dimekdir.” diye cevāb virdi.” (TK: 172)

Lāfcı

“Bu begler, bu iḫtiyārlar, bu ḳalem mümeyyizleri, bu manāv ve çıraḳları, bu sürüciler, bu dellākları, el-ḥāṣıl bu çimdikci, **lāfcı**, ışırıcı eşḫāṣ hep onlardan olmayanlara tecāvüz idiyorlardı.” (TK: 172)

Laḳayd

“Bunlar her tecāvüzi kendileri da‘vet itdikleri ḥālde niçün o ḳadar **laḳayd**ı ve ‘adem-i tenezzüle dūçār oluyorlardı?” (TK: 171)

Maymun

“Bir **maymun**a daha çoḳ beñzeyen ṣūratında cebrī bir tebessüm dolaşdı:

-Ḳalispera pedya! didi.” (TK: 137)

Mel‘ūn

“ -Dur; **mel‘ūn**!” (TK: 84)

Ṣaf

“Beg benim **ṣaf**lıġımla istihza iden bir tebessümi ṣaḳlamaġa luzūm görmeyerek “Açıḳ ma‘nāsını mı ṣoruyorsıñız?” didi.” (TK: 172)

Yezīd

“Bildiriñ dögüş varsa, hücūm varsa hīç durmayıñ o **yezīd** tālyānlarıñ, adıñ ṣanıñ kitāblardan sildiriñ!” (TK: 59)

Tablo 18. Argo ve Kaba Sözler

Ālüfte
Bacıñ gibi
Çaḳal
Def’olmak
Deli
Fāḥişe
Lāfcı
Laḳayd
Maymun
Mel‘ūn
Ṣaf
Yezīd

6.12. Özlü Sözler

“Türk ḳal, ve olmayanları sev..” (TK: 7)

“Belki beni unutmuşsuñ eger böyle ise darılmam; göñüller bir olsun.” (TK: 7)

“Bir Türk mülāzımınıñ ḥaḳḳı şehādet mülküniñ elindedir.” (TK: 8)

“Beni unut ki başḳalarını düşünebilesiñ.” (TK: 10)

“Ḳılınç ḳabżası üstünde söylenen sözler ṭoġrı, diñlenen sözler doġrıdır!..” (TK: 14)

“….ve añladım ki yaşamaḳ içün ölmek lāzımdır.” (TK: 16)

“ Ḳaleminiñ durduġı yerde ḳılıc başlar.” (TK: 32)

“İstiḥkāmımız ḳavī degilse, gögsümüz çelik gibidir!...” (TK: 34)

“-Allah eyler, neyler ise güzel eyler hepsini…” (TK: 60)

“<<İki ḳurbān kesmeyiñiz. ‘Azīz vaṭan başına

<<Bu devletiñ hep ḳurbānız, ṭoprağına ṭaşına!>>” (TK: 63)

“ -Evlādım, didi, ye’sden evvel fikir, tedbīr ve taḥammül vardır.” (TK: 68)

“-Ba‘zen, didi. Ölmek de ẓaferdir…” (TK: 107)

“Tevfīḳ Allah’dandır.” (TK: 119)

7. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulguların değerlendirmesi yapılmıştır. *Türk Kalbi* adlı hikâye kitabında kullanılan söz varlığını oluşturan ögelerin dağılımları **Tablo 19**'da sunulmuştur.

Tablo 19. Türk Kalbi adlı eserde söz varlığı ögelerinin yüzdelik oranları

Atasözleri	%0.15
Deyimler	%19.75
İkilemeler	%19
Kalıp Sözler	%12.51
Terimler	%31.67
Doldurma Sözler	%2.11
Lakaplar	%3.92
Unvanlar	%2.41
Akrabalık Adları	%3.16
Organ Adları	%1.50
Argo ve Kaba Sözler	%1.80
Özlü Sözler	%1.96

Atasözleri

Atasözleri Türkçede önemli yer tutmaktadır. Bir düşünceyi veya öğüdü tecrübeler sonucunda veren kalıp ifadelerdir.

Taranan eserde atasözü örneğine sık rastlanmamıştır. Bir atasözü örneği tespit edilmiştir. Tespit edilen bu atasözü cümle içerisinde kullanılan bağlamına uygun kullanılmıştır.

Bir şeyin iyi ya da kötü olmasına dikkat ederek, güzelce yoklayarak anlaşılması anlamında kullanılan*;* **göz var, i‘ẕān var** (TK: 24) sözüdür.

Bu atasözü Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler* sözlüğünde yer almaktadır.

Deyimler

Aka Gündüz'ün romanında deyimler atasözlerine göre daha geniş yer kaplamaktadır. Yazar, kullandığı deyimler aracılığıyla, hikâye kahramanlarının görüş ve düşüncelerini, karşılaştıkları olay veya durumlardaki gösterdikleri tepkileri, çevre koşullarını, yaşam şartlarını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini kısa, öz biçimde deyimleri kullanarak yansıtmaya çalışmıştır.

Yazar deyimleri, hikâye kahramanının içinde bulunduğu durumu karşıdakine daha iyi ve anlaşılır yansıtması için bolca kullanmıştır. Yazarın kahramanın duygularını etkileyici kılmak için kullandığı bu kalıplar, aslında yazarın dile olan hakimiyetini de göstermektedir. Örneğin, *kan kusmak, bağrına basmak, gam yememek, gam çekmek, sineye çekmek, canını sıkmak, canı sıkılmak* gibi deyimler kahramanın psikolojisini anlamada kolaylık sağlamıştır.

Hikâyelerinde kullanılan deyimleri bazen anlatıcı/yazar kullanırken; bazen de hikâye kahramanı konuşmalarının arasında kullanmıştır. Örneğin, "Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; boyun büken ā‘yānı **el ḳavuşdıran** ḥaḳanları da ṭanırım." (TK: 4), "Baña yemīn it ki saña nifāḳdan, fesāddan, ḳaḥbelikden **dem uracaḳları** sen ezeceksiñ.." (TK:18), "Biz Allah'ımızla **baş başa ḳal**mışız." (TK: 19-20)…" gibi deyimler kahramanın kendi konuşmalarında kullanmıştır. "Ṭosun uzun boyı geniş omuzları, mışır püskülü gibi yanıḳ pala bıyıḳlarile **başı çek**iyordı." (TK: 22), "Hacı'nıñ **başı dön**di." (TK: 163)…." gibi deyimler ise yazar/anlatıcı tarafından kullanılmıştır.

Türk Kalbi adlı eserde toplam 131 deyim tespit edilmiştir. Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler* sözlüğü başta olmak üzere geriye kalan deyimler; Metin Yurtbaşı'nın *Sınıflandırılmış Türkçe Deyimler*, Ali Püsküllüoğlu'nun *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Fatih Yaşar'ın *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* adlı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu deyimler çalışmanın sonunda tablo halinde yer alacaktır (EK-1.'e bkz).

Tespit edilen deyimler kavramsal olarak 42 başlık altında sınıflandırılırken Tokay'ın sınıflandırması dikkate alınmıştır ve sınıflandırmada olmayan yeni başlıklar eklenmiştir (Tokay, 2016), (Tokay, 2017).

Anlamak/ İdrak etmek

“Ya netice-yi kaṭ‘iye veyāḫūt -düşman gerisindeki vādiden istifāde itmegi **‘akıl id**erse-tekrār şimāle doġrı ḥareket..” (TK: 119)

“Venediklü. Venediklü, **‘aḳlın ṭopla başıña**!

Aġu ḳatma eliñ ile kendi ṭatlı aşıña!” (TK: 97)

“Bir gūşede büyük bir gölge **farḳ it**di, bir iñilti duyıyor gibi oldı.” (TK: 37)

“Ḳatıḳlı Velī Baba, seniñ Ṣaḳallınıñ Dayı bile degneklerine dayana dayana ḳahveniñ gūşesine gidüp **ḳulaḳ vir**iyorlar.” (TK: 55)

“…ve ma‘nevi, ciddi ve eṭrāflı düşünülecek ve oña göre **ḳarār vir**ilecek bir keyfiyetdir.” (TK: 167)

“Bir sāniye ẓarfında cereyān iden vuḳū‘ātdan alıḳlaşan żābiṭ **kendine gel**digi vaḳit ‘Ökkeş üç yüz metre açılmış…” (TK: 85)

Aşk/Muhabbet

“Bu iñleyen cesedi **baġrına baş**dı:

-Cānfidā! Cānfidā!.” (TK:39)

“Ḳır ṣaçlı, iḫtiyār ve sevimli ḳadın hāyḳıraraḳ ḳoşdı ve **ḳollarını aç**dı.” (TK: 142)

Bakmak/Görmek

“O anda, demin püf.. diyen beg şimdi **göz kesil**mişdi, derḥāl bir parmaḳ tükürükle bıyıḳlarını bükdi…” (TK: 171)

“Veli‘aht ṭayyāreyi **gözden geçir**dikten ṣoñra…” (TK: 113)

“Çeñesini biraz egdi, **göz**leri gögsi üzerinde ḳulaç ḳulaç ṣarılmış beyāż keten bezlere **iliş**di.” (TK: 43)

“Onbaşı tetigi çekdi, **yan gözle** avcı ḫaṭṭınıñ ortasında ateşi idāre iden mülāzıma **baḳ**araḳ cevāb virdi:” (TK: 40)

“Uzaḳlara, pek uzaḳlara açılan düşman filosunuñ ancaḳ dumanları, **ḫayāl meyal** farḳ olunabiliyordı.” (TK: 40)

Beklemek

“-Pek‘ālā; beş daḳiḳaya ḳadar ḳuleniñ dibinde **ḥāżır bulun**sun.” (TK: 112)

“Ṣāliḥ Efendi cihāzın **başında bekli**yordı.” (TK: 128)

Bir şeye başlamak

“…tüfenkler silindi, ḳılınclar ṭaḳıldı, **ḳollar ṣığa**ndı, paçalar çekildi.” (TK: 99)

“Ve öylece, incir yapraḳlarıyla sā‘ati paraları derleyüp ṭopladı ve tekrār ḳaraġolıñ **yolını tut**dı.” (TK: 160)

Bozmak/Bozulmak

“Buraḳ Re’isin bütün planları **altüst ol**dı.” (TK: 101)

Destek/Onay

“Faḳaṭ bir gün burası büyük Yunanistān olursa o vaḳit baña **ḥaḳ vir**eceksiñiz.” (TK: 138)

“Bunlarıñ daha büyük bir ekseriyeti de yaya olaraḳ **omuz omuza** gidüp geliyorlardı.” (TK: 168)

“Despina ṣaġ **omuz**unu oña **vir**di ve Mariḳa’ya çaḳdırmadan dayandı.” (TK: 141)

Dikkat çekmek

“Ḳadın ḳızlar, yavuḳlılar ayrı **parmaḳ baş**acaḳ, ṣūretini, imām köyüñ meydānına aṣacaḳ.” (TK: 59)

Dilek/İstek

“Ḥācı nine **el**iñ **aç**up her dem “Yasin” oḳuyor.” (TK: 62)

“**Bereket virsün**, Aṭanaş ḳaṣaṭurasını ḫasmınıñ gögsine ṣoḳdığı vaḳit biz bölükle yetişdik ve yalñız iki yara ile ḳurtuldı.” (TK: 154)

“ -Aydınlı, **gözüñ aydın**!” (TK: 41)

“Faḳat metīn u dindār bir tevekkül ile **ḫayra yor**dılar ve sükūt itdiler.” (TK: 100)

Din/İman

“…bu o ḳadar büyük bir şerefdi ki, Avrupa’nıñ her köşesi **istavroz çıḳar**acaḳdı…” (TK: 104)

“Ṭabur imāmı seccādesiniñ üstünde namāzını bitirüp **selām vir**ir virmez:” (TK: 32)

“Ve direnler, kürekler, çoban ṣopalarıyla **selām dur**duḳdan ṣoñra hepsi birden:

-Zitos Aṭanaş!!” (TK: 145-146)

Gezmek

“…biraz da şehzāde başında **piyasa it**dikten ṣoñra ifṭārına da‘vetli bulundığım ḳa’yınpederimiñ Vefā’daki ḫānesine gitmekdi.” (TK: 167)

Güç/Kuvvet

“Çavuş iki ‘askerle ‘Ökkeş’iñ **üzerine yürü**di.” (TK: 84)

“Ṭaşlarıñ, direkleriñ, ṭoprāḳlarıñ üstünden, içinden ṣıçrayaraḳ **ortaya atıl**dı.” (TK: 37)

Hakaret

“…ṭaş ṣavurırlar, o da yetişmezse **ağız dolusı küfür**ler iderlerdi.” (TK: 158)

Hatırlamak

“Faḳat derḥāl **‘aklına gel**di.” (TK: 163)

İstemek

Göz dikdiler, faḳaṭ seniñ eski, yırtıḳ postuña..” (TK: 60)

İzin vermek/vermemek

“…edeb ve nezāketle kendilerine **yol vir**ilmesini erkeklerden niyāz ider gibi duruyorlardı.” (TK: 171)

“**Yollarını** çoḳ **kes**iyordı, ‘adetā hiç ilerletmedikden mā‘adā düşmanıñ lehinde esiyordu.” (TK: 100)

“…ḳanlı baġrıñla, ṣolmuş yüzüñle **ḳarşuma** dikili **dikil**iyorsuñ da baña diyorsuñ ki…” (TK: 54)

Kabul etmek

“…yarın içün daha ṣa‘ṣadār uyanmaḳ içün öteye, başḳa ‘ālemleriñ müştāḳ u ḥürmetkār **sīnesine çek**ilirdi.” (TK: 78-79)

Konuşmak

“Hacı’nıñ büsbütün **boġazı kuru**dı.” (TK: 164)

“Baña yemīn it ki saña nifāḳdan, fesāddan, ḳaḥbelikden **dem uracaḳları** sen ezeceksiñ..” (TK:18)

“**Derdiñi dökmek**, saña bir şeyler söylemek mi istiyor?” (TK: 13)

“…adliye ṣalonlarında, maḥkeme ḳapularında **dilden dile gez**ecekdi.” (TK: 176)

“Firār.. Bu kelime **diliniñ ucuna gel**ir gelmez rengi atdı…” (TK: 102)

“Faḳaṭ ricā iderim, ben **ḥikāye id**erken sözimi kesmeyiniz…” (TK: 167)

“Faḳaṭ ġarib degil mi idi ki Re’is Beg, hiç kimse, ama hiçbir ferd bu ḳadın şekillerine baḳmıyor, yüz virmiyor, çimdirmiyor ve **lāf at**mıyordı.” (TK: 170)

“Ve çeküp gitmek isterlerken onları **lāfa ṭut**du.” (TK: 137)

“Eñ büyügü hīç **ses çıḳarmıyor** ve gözlerini avlınıñ mermerlerine dikerek ṣuṣıyor ve düşüniyor gibi idi.” (TK: 70)

“…ve ciddi bir ṭavır altında epeyce bir istihzā ile **söze ḳarış**tı:” (TK: 120)

“Faḳaṭ ricā iderim, ben ḥikāye iderken **sözimi kes**meyiniz…” (TK: 167)

Korku

“Aydınlınıñ otuz ḫaṭve ḳadar ṣaġında duran bu mülāzımcıgıñ **rengi at**dı.” (TK: 1017)

Kurtulmak/Kaçmak

“Havāda on yedi zırhlı ve mücehhez ṭayyāre **elinden ḳurtulmaḳ** ḳolay mıdır ẓannediyorsıñız?” (TK: 120-121)

“Baḳi ḳalanlar silāḥlarını atdılar, **fırāra ḳadem baş**tılar.” (TK: 92)

“Ve anasınıñ ışrārına ehemmiyet virmeden iki sıçrayışda **kendisini** ḳapıdan dışarı **at**dı.” (TK: 70)

Mutlu/ Memnun olmak

“Ve Aṭanaş’ıñ **ruḥunu şād id**iñiz!..” (TK: 155)

Ortaya çıkmak

“Birden naẓarlarında Papası Ḥāfıẓ Çavuşu, bütün oradakileri yaḳacaḳ gibi bir āteş **peydā oldı.**” (TK: 149)

“İnce bornosunı açdı, esmer ve ḳıllı gögsi **meydāna çıḳ**dı.” (TK: 79)

Öfke

“**Gözleri dön**müş; burnunuñ ucundan ter damlaları ṣızıyor ve ṣıḳ ṣıḳ nefes alıyordı.” (TK: 70)

“**Ḳan**ım **beynime ṣıçra**dı. Onbaşı! Didim, ne yapacaġız?” (TK: 151)

“Saz reñkli sīmāsınıñ fevḳindeki ince ve siyāh **ḳaşlarını çat**dı;” (TK: 28)

Ölüm

“Diñleyiñiz tosunlar! Şevketlinin fermānın

Bize ḳısmet ḳıldı yine **başın ezmek** düşmanın” (TK: 97)

“Vaṭan içün ṭatlı **cānıñ vir**enler!

Yoluñuza Ḥaḳ örüsün çemenler;” (TK: 61)

Önde gelmek/ Öncü olmak

“Ṭosun uzun boyı geniş omuzları, mışır püskülü gibi yanıḳ pala bıyıḳlarile **başı çek**iyordı.” (TK: 22)

Rahatlamak

“Bu ḳadınlar da ya kendi insānlıḳlarından istifāde idebilmek zu‘mıyla biraz **nefes almaḳ** içün oradan geçiyorlar.” (TK: 170)

“-Ney oġul, Mekke hevāsı yaradı. Baḳ hepimize **ṭaş çıḳartıyor**.” (TK: 18)

Savaş/Dövüş/Kavga

“İşte orada, yine **ateş aç**ılmış…” (TK: 66)

“…Buraḳ Re’isiñ cebesi **ateş al**mışdı…” (TK: 106)

“…silāḥlı adam bir tümsegi siper almışlar bize **ateş id**iyorlardı.” (TK: 151)

“Digerleri ise **şopa at**amasalar, ṭaş ṣavurırlar, o da yetişmezse aġız dolusı küfürler iderlerdi.” (TK: 158)

“Girer girmez, biz dört ṭayyāre **eṭrafını şar**dıḳ.” (TK: 122)

“Ḳayṣerili Muṣṭafa alnından bir **ḳurşun ye**miş ve vefāt itmişdi!” (TK: 151)

“İtalyanlar onları **ḳurşuna diz**mişlerdi.” (TK: 75)

“Aġaçlıḳlı bir yamacı dönecegimiz vaḳit bir **puşuya düş**dik.” (TK: 151)

“-Dede! Ana! Düşman yarın memleketi **ṭopa ṭut**acaḳ biz ne yapacaġız?” (TK: 27)

Saygı/ Boyun eğme

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; **boyun büken** ā‘yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 61)

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde **diz çöken** begleri; boyun büken ā‘yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 4)

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; boyun büken ā‘yānı **el ḳavuşdıran** ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 4)

Şaşkınlık/Endişe/Telaş

“Müfrezeniñ ‘**aḳıllarını başlarından al**dırdılar yere on kişi ḳadar yuvarlandı.” (TK, s.92)

“Fransız muḫābirin **gözleri fal ṭaşı gibi açıl**dı, İngiliz muḫābiri “Ooo..ye..s! demedi.” (TK: 121)

“İmām Efendi **nefes nefese** ḳahveniñ öñüne geldigi vaḳit oradakiler ḥālā ṣamīmī ve ṣāf, gülüyorlardı.” (TK: 18-19)

“**Neye uġradıḳlarını bilme**yen ā’ile şaşḳın, titreyerek ve aġlayaraḳ sürüklene sürüklene yürümege başladılar.” (TK: 73)

“Yüzbaşı müdhiş ve mechūl bir **yıldırımla vurulmuşa dön**di ve mahmuzlarını bir defa çarpdı…” (TK: 36)

–İtalyanlar ile mi?... diye ṣormaḳdan **kendilerini alamadılar**. (TK: 19)

Topluca/Toplanmak

“Bir gün beş Fizānlı hemşehrisini **başına ṭop**ladı onlara añlatdı:” (TK: 91)

“Bayram güni şenlik itdik, **bayraḳ aç**dıḳ yamaca,” (TK: 62)

“Ey oġullar! Bu mektūbı **bir ağızdan** yazdırdıḳ;” (TK: 59)

“Yıḳılmış evleriñ dağılmış ṭaşlıḳlarında ḳadın, **çoluḳ çocuḳ** ḳan deryā içinde serilmiş yatıyorlardı.” (TK: 35)

Umursamamak

“Żābiṭ **omuzlarını silk**di ve güldi.” (TK: 84)

“Faḳaṭ ġarib degil mi idi ki Re’is Beg, hiç kimse, ama hiçbir ferd bu ḳadın şekillerine baḳmıyor, **yüz vir**miyor, çimdirmiyor ve lāf atmıyordı.” (TK: 170)

Uyanıklık

“Aydınlı **ḳulak ḳabart**dı, mülāzım bir ceylān gibi ḳaya üstüne ṣıçradı.” (TK: 2)

“Bir Fransız ġazete muḫābiri **ellerini oġıştır**araḳ gülüyor…” (TK: 120)

Üzüntü/Keder

“Yüzi yanıḳ **bağrı yanıḳ** bir ‘Arab’dı…” (TK: 64)

“Buraḳ Re’isiñ ḳuşdan ziyāde bu **canını ṣıḳ**dı.” (TK: 100)

“Süzgün gözlerile, ileride ḳumlu sāḥilde yaşlanmış ḳayıġına baḳıyor ve dalġın dalġın **içini çek**iyordı.” (TK, s.66)

“**Ġam çekme**, işte hepimiz seniñ evlādıñız.” (TK: 53)

“Benim anam; yaralandığıma hīç **ġam yime** e mi!” (TK: 45)

“**Gözleri dol**dı.”(TK: 159)

“Her şey parlaḳ ve güzel iken **yüregim şiş**er.” (TK: 134)

Yakınlık

“**Adım başına** beşer altışar daha ḳalıyor.” (TK, s.151)

Yalvarmak

“Bir iki adım sendeledi, gitdi Paşanıñ **ayaḳlarına ḳapan**dı.” (TK: 166)

Yardım

“Arḳañda yaşayan dindāşlarımıza biraz **‘aḳıl vir**!” (TK: 135)

“Her devirde insānlıġa, düşmanıña dostuña,

Aḳ göñlüñe **el uzat**dıñ, cānıñ itdiñ armaġan,” (TK: 60)

“**Yol göster**sün, yedi def ‘a irenler:

Hīçbir şeyden bükülmesün ḳoluñuz..” (TK: 61)

“Gece muḥārebātı çoḳ **işimize yarı**yor.” (TK: 118)

Yalnızlık

“Biz Allah’ımızla **baş başa ḳal**mışız.” (TK: 19-20)

“**Kendi kendime** düşünüyordım…” (TK: 172)

Yerleşmek/ Yer almak

“…iḫtiyārıñ ruḥuna **nüfūz id**e ide, onda irādī bir sükūn ve bir uyuşuḳluḳ ḥāsıl ide ide, te’min itdi.” (TK: 148)

Yorgunluk

“Hacı’nıñ **başı dön**di.” (TK: 163)

“**Dermānım kesil**meden saña vaṣiyetlerimi yazayım anam:” (TK, s.152)

“…deveniñ elā **gözleri** ṣorar gibi **süzül**di.” (TK: 53)

Zaman/Hız

“İkindiye doġrı iki Rus ṭayyāresi **bir aralık** bulup cenūba doġrı ṣavlet itdiler;” (TK: 119)

“-Arḳadaşlar, benim Cānfedā, gelirken ayaġını sürtmüş. **Eli ḳulaġında** ikincisi de..” (TK: 32)

“Seneler ne inṣāfsız ve **eli çabuḳ**dur. “(TK: 6)

“**Gice gündüz** dögüş var mı, hücūm var mı?” (TK: 59)

“Bir **şimşek gibi** elimi belime atdım; kör şeyṭān!” (TK: 174)

“**Dört na‘la geç**digi soḳaḳlar sāḥile yaḳlaşdıḳca dizginleri ḳaşmaġa mecbūr oluyordı.” (TK: 36)

Vazgeçmek

“Düşman ḳırḳ kilometre **geri çekilme**ge mecbur oldı.” (TK: 109)

Zorluk/Eziyet

“(Oġlım, dirdi. Böyle devām iderseñ çoḳ fenā olur, ma‘āzāh **başına** biñ dürlü **ḥāl gel**ir) Yumurcaḳ bunları ḫāṭır içün dinler…” (TK: 158)

“O ḳoşar, çalışır, terler, **ḳan ḳuşar**…” (TK: 8)

“-Burada ne arıyorsuñ Yumurcaḳ? didi.

-Hiç, **canım ṣıḳılıyor**du da…” (TK: 159)

Bu sınıflandırmaya göre, *Konuşmak* anlamında 11 deyim tespit edilmiştir. Sırasıyla: *Savaş/Dövüş/Kavga* anlamını içeren 9 deyim, *Üzüntü/Keder* anlamını içeren 7 deyim, *Anlamak/İdrak etmek* anlamında, *Şaşkınlık/Endişe/Telaş* ve *Zaman/Hız* anlamını içeren altışar deyim tespit edilmiştir. *Dikkat çekmek, Yakınlık, Gezmek, Korku* anlamlarında birer deyim tespit edilmiştir. Bazı deyimler eserde geçmesine rağmen sınıflandırmaya uygun anlam çerçevesi bulunamamıştır. Bu yüzden ayrı bir başlık altına alınmamıştır. Bunlar; **baş aşağı** (TK: 71), **bir iki** (TK: 19), **çekip gitmek** (TK: 75), **hesāb etmek** (TK: 141, 151), **merak etmek** (TK: 155), **şaka yapmak** (TK: 32, 134) deyimleridir.

Bu sınıflandırmadan da anlaşılacağı üzere 43 farklı başlıkta incelenen deyimlerin yazar açısından farklı anlamlarda kullanılması dilin zenginliğini ve yazarın kullandığı dile hakimiyetini göstermektedir.

Deyimlerin kullanımında biçim olarak bazı farklılıklara rastlanmıştır:

Yerine Farklı Sözcük Kullanma:

Baş eğmek (Boyun eğmek). (Ö. A. Aksoy)

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; **boyun büken** ā‘yānı el ḳavuşdıran ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 61)

El bağlamak. (Ö. A. Aksoy)

“Aḳ ṣaḳallı ‘ulemā meclislerinde diz çöken begleri; boyun büken ā‘yānı **el ḳavuşdıran** ḥaḳanları da ṭanırım.” (TK: 4)

Dem vurmak (Bir şeyden). (Ö. A. Aksoy)

“Baña yemīn it ki saña nifāḳdan, fesāddan, ḳaḥbelikden **dem uracaḳları** sen ezeceksiñ..” (TK:18)

Şaka yapmak. (Ö. A. Aksoy)

“Arḳadaşı **şaḳa it**di:” (TK: 134)

Dörtnala gitmek. (Ö. A. Aksoy)

“**Dört na‘la geç**digi soḳaḳlar sāḥile yaḳlaşdıḳca dizginleri ḳaşmaġa mecbūr oluyordı.” (TK: 36)

Dilden dile dolaşmak (Bir olay, haber). (A. Püsküllüoğlu)

“…adliye ṣalonlarında, maḥkeme ḳapularında **dilden dile gez**ecekdi.” (TK: 176)

Karar kılmak. (Ö. A. Aksoy)

“…ve ma‘nevi, ciddi ve eṭrāflı düşünülecek ve oña göre **ḳarār vir**ilecek bir keyfiyetdir.” (TK: 167)

Göz Önüne Getirmek. (Ö. A. Aksoy)

“Ve Ṭosun ta orada, çamlıġıñ dibindeki mer ‘āda sürüsünüñ yanında, **gözleriniñ öñüne gel**di.” (TK: 21)

Yer Değiştirme:

Aklını başına almak (Toplamak, devşirmek). (Ö. A. Aksoy)

“Venediklü. Venediklü, **‘aḳlın ṭopla başıña**!

Aġu ḳatma eliñ ile kendi ṭatlı aşıña!” (TK: 97)

Araya sözcük ekleme:

Başına hal gelmek. (Ö. A. Aksoy)

“(Oġlım, dirdi. Böyle devām iderseñ çoḳ fenā olur, ma‘āzāh **başına** biñ dürlü **ḥāl gel**ir) Yumurcaḳ bunları ḫāṭır içün dinler…” (TK: 158)

Göz dikmek (Göz koymak). (Ö. A. Aksoy)

“….ateşle parlayan iri **göz**lerini elan sākin ve ṣāmit çubuġunu tutduran dedesine **dik**ti.” (TK: 25)

“Eñ büyügü hīç ses çıḳarmıyor ve **gözl**erini avlınıñ mermerlerine **dik**erek ṣuṣıyor ve düşüniyor gibi idi.” (TK: 70)

Gözü ilişmek. (Ö. A. Aksoy)

“Çeñesini biraz egdi, **göz**leri gögsi üzerinde ḳulaç ḳulaç ṣarılmış beyāż keten bezlere **iliş**di.” (TK: 43)

Karşısına (önüne) dikilmek, (çıkmak). (Ö. A. Aksoy)

“…ḳanlı baġrıñla, ṣolmuş yüzüñle **ḳarşuma** dikili **dikil**iyorsuñ da baña diyorsuñ ki…” (TK: 54)

Kendini atmak (Bir yere). (Ö. A. Aksoy)

“Ve anasınıñ ışrārına ehemmiyet virmeden iki sıçrayışda **kendisini** ḳapıdan dışarı **at**dı.” (TK: 70)

Kulak vermek (Kulak tutmak). (Ö. A. Aksoy)

“Başḳumandan **ḳulaġ**ını telefona **vir**di…” (TK: 126)

Omuz vermek. (Ö. A. Aksoy)

“Despina ṣaġ **omuz**unu oña **vir**di ve Mariḳa’ya çaḳdırmadan dayandı.” (TK: 141)

Yan gözle bakmak. (Ö. A. Aksoy)

“Onbaşı tetigi çekdi, **yan gözle** avcı ḫaṭṭınıñ ortasında ateşi idāre iden mülāzıma **baḳ**araḳ cevāb virdi:” (TK: 40)

Yazar, yukarıda tespit edilen bazı deyimleri biçim olarak genişletmiş, sözcüklerin yerini değiştirmiş veya farklı sözcük ile deyimleri tamamlamıştır. Cümlenin bağlamına göre kullandığı deyimleri, konuşma diline göre şekillendirmiştir. Yazarın bu kullanışı, kahramanlarını konuştururken onları daha gerçekçi, içten ve doğal yapmıştır.

Anlamsal değişimlere bakıldığında, anlamsal olarak bir değişikliğe rastlanmamıştır. Deyimler sözlüklerde verilen anlamlarına uygun biçimde cümleler içerisinde kullanılmıştır.

İkilemeler

Dili daha canlı ve zengin kılan ikilemeler, dilin işlerliğini, canlılığını ve zenginliğini ortaya koymada anlatımın vazgeçilmez kalıpları olduğunu göstermektedir (Kalaçay 2020: 88). Yazar açık ve sade üslûbunu canlı kılmak için ikilemeleri çokça kullanmıştır. Kahramanlarını konuştururken ya da bir durumu anlatırken kullandığı tekrarlar, hikâyelerini daha gerçekçi ve vurgulu kılmıştır.

Türk Kalbi adlı eserde toplam 126 ikileme örneği tespit edilmiştir.

Tespit edilen ikilemeler anlam bakımından 18 alt başlıkta sınıflandırılmıştır.

Verilen başlıklar ikilemelerin tespit edilen cümleler içindeki anlamı da göz önünde bulundurularak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılırken Çürük'ün belirlediği başlıklar kullanılmıştır. Sınıflandırmada bulunmayan yeni maddeler eklenmiştir (Çürük 2016: 398-411).

Tezlik anlamı bildiren: Tespit edilen ikileme örneklerinin çoğu *–r (-Ar, -Ir,/ -Ur)…-mAz (-r, Ir/-Ur+mAz)* zarf-fiil ekiyle oluşmuştur. Bu ek tezlik, çabukluk anlamı vermektedir. **Biter bitmez** (TK: 73) , **baḳar baḳmaz** (TK: 173-174)…gibi.) Bazen de aynı sözcüğün tekrarıyla oluşmuştur **'acele 'acele** (TK: 61-62)…gibi.

Güçlendirme anlamı bildiren: İkilemelerin oluşumunda güçlendirmek ve vurgu yapmak esas olduğundan yazar en çok bu anlamda ikilemeleri kullanmıştır. Güçlendirme anlamı taşıyan ikilemeler, genelde kendi anlamını koruyan ve aynı sözcük tekrarıyla oluştuğu tespit edilmiştir. Farklı iki sözcükle oluşan ikileme örneği az olsa da rastlanmıştır. **adıñ şanıñ** (TK: 59), **işine gücine** (TK: 173)…gibi. Aynı sözcük tekrarıyla kurulan ve güçlendirme anlamı taşıyan birçok ikilemeye rastlanmıştır. **al al** (TK: 145), **kesik kesik** (TK: 44), **mini mini** (TK: 76)…gibi.

Sahiplik anlamı bildiren: Sahiplik anlamında kullanılan 1 ikileme örneğine rastlanmıştır. **Ay yıldızlı** (TK: 142) ikilemesidir.

Belirsizlik anlamı bildiren: Görüntünün tam olmaması, belirsiz olması anlamını taşıyan **ḫayāl meyal** (TK: 40) ikilemesine rastlanmıştır. Diğer ikileme ise belirsiz zaman aralıkları anlamını taşıyan **ara şıra** (TK: 52) ikilemesidir.

Durağanlık anlamı bildiren: Durağanlık anlamını taşıyan sadece 1 ikileme örneğine rastlanmıştır. Yerinde sabit anlamı verir. **Aşılmış ḳalmış** (TK: 122) ikilemesi buna örnektir.

Devamlılık/Süreç/Süreklilik anlamı bildiren: İkilemelerin kattığı anlamlardan biri de devamlılık/süreçtir. Tespit edilen bu anlamdaki ikilemeler genellikle *–Ip* zarf-fiil ekiyle ya da *–(y)A…-(y)A* zarf-fiil ekiyle kurulmuştur. Bu ekler fiilin devamlılığını, hareketin sürekliliğini sağlar: **güle güle** (TK: 153), **gidüp gel** (TK: 168), **baḳa baḳa** (TK: 11) gibi.

Bu ikilemeler dışında isimlerle oluşan ve devamlılık anlamı veren ikilemelerde vardır: **Gice gündüz** (TK: 59), **muttaşıl muttaşıl** (TK: 88) gibi. *–den beri* anlamında kullanılan ikileme örneği de bu bölümde yer almıştır: **geldim geleli** (TK: 43).

Yaklaşık anlamı bildiren: Tespit edilen ikilemelerin ifade ettiği anlamlardan biri de yaklaşma, yaklaşıklıktır. Belirsizliği de içeren bu kalıpların birinci ve ikinci sözcükleri farklı sayılarla kurulmuştur; **on on beş** (TK: 154), **bir iki** (TK: 19), **üç dört** (TK: 128)…gibi.

Parçalama anlamı bildiren: İkilemelerin kullanıldığı anlamlardan biri de parçalama, bölme anlamlarıdır. Bu ikilemeler aynı sözcüğün tekrarıyla oluşmuştur. Tek tek anlamında **ferade ferade** (TK: 56) ikilemesi kullanılmıştır. Parçalarına ayrılma, bölünme anlamlarında ise; **bölük bölük** (TK: 154), **pārça pārça** (TK: 67), **pāre pare** (TK: 47-48) ikilemeleri tespit edilmiştir.

Birliktelik/ Beraberlik/Bütünlük anlamı bildiren: İkilemelerde, dikkat çeken bir diğer anlam bütünlük ve beraberlik anlamlarıdır. Bu anlamda tespit edilen ikilemeler iki zıt kelime ile oluşmuştur: **erkek ḳadın** (TK: 62), **küçük büyük** (TK: 62), **zengin faḳir** (TK: 91) örnek verilebilir. Birlik anlamını veren: **erkekli erkeksiz** (TK: 168), **çocuḳlı çocuḳsız** (TK: 168) ikilemeler de tespit edilmiştir. Farklı olarak; birlikte yan yana yakın yürümek anlamlarında **ḳol ḳola** (TK: 169), **omuz omuza** (TK: 168) ikilemelerine rastlanmıştır.

Yavaşlık anlamı bildiren: İkilemelerin kullanıldığı bir diğer anlamı yavaşlıktır. Tespit edilen bu ikilemeler süreklilik anlamı da taşımaktadır. Örnek verilecek olursa; **dayana dayana** (TK: 161), **ṭopallaya ṭopallaya** (TK: 88), **süzüle süzüle** (TK: 25). Verilen ikilemeler hem süreklilik hem de yavaşlık anlamı anlamlarındadır. Aynı sözcüğün tekrar etmesi yavaşlık anlamını daha fazla hissettirmektedir.

Abartma anlamı bildiren: İkilemelerde tespit edilen bir diğer anlam abartma anlamıdır. Bu anlamla dikkat çekmek esastır. **delik deşik** (TK: 14), **dilden dile** (TK: 176) ikilemeleri örnek verilebilir.

Düzen anlamı bildiren: İkilemelerin kullanılan bir diğer anlamı düzen, tertip anlamıdır. Tespit edilen ikileme örneğinde aynı sözcüğün tekrarıyla düzen anlamı kazanan ikileme; **şıra şıra** (TK: 165) tespit edilmiştir. Ek olarak eş anlamlarıyla oluşan ikileme örneğine de rastlanmıştır; **derleyüp ṭopladı** (TK: 160).

Bitmişlik anlamı bildiren: İkilemelerin bir diğer anlamı bitmişlik anlamıdır. Bu anlamda tespit edilen ikilemelerin aynı fiil çekimlerinden olduğu dikkat çeker. Bu ikilemelerin ikinci sözcüğü hepsinde ortaktır. Sözü geçen ikilemeler eylemin nasıl veya ne şekilde bittiğini bildirir. Örneğin; **geçdi gitdi** (TK: 67), **uçdı gitdi** (TK: 53), **şavuştu gitdi** (TK: 159).

Hareket anlamı bildiren: İkilemelerin kullanıldığı bir diğer anlam hareket anlamıdır. Bu anlamda kullanılan ikilemeler zıt kelimeler ile birlikte kurulmuştur. Yön isimleriyle oluşan ikilemelere; **şaġa şola** (TK: 92), **öñe arḳaya** (TK: 88), **ileri geri** (TK: 122) örnek verilebilir. Mesafe anlamını anlamında kullanılan; **yaḳlaşdırup uzaḳlaşdırmak** (TK: 162) örneği verilebilir.

Telaş/Sabırsızlık anlamı bildiren: İkilemeler bazen de telaş, sabırsızlık anlamı ifade eder. Burada tespit edilen ikilemelerde anlam genellikle heyecan ve telaş karışımıdır; **nefes nefese** (TK: 18-19), **nefesi nefesine** (TK: 128). Bunun yanında **şıḳ şıḳ** (TK: 70) ikilemesi de başlı başına sürekli anlamı üstlenmiştir.

Özenli anlamı bildiren: İkilemelerin özenli, titiz anlamlarıyla kullanıldığına rastlanmıştır. Bu anlamda 1 ikileme örneği vardır; **noḳṭası noḳṭasına** (TK: 127) ölçüsüne uygun anlamı üstlenmiştir.

Zorlanma anlamı bildiren: İkilemelerin bir diğer kullanıldığı anlam zorlanma, güçlük çekme anlamlarıdır. Bu anlamlarda tespit edilen **sürüklene sürüklene** (TK: 73), **sürüne sürüne** (TK: 71-72) ikilemeleridir. Her iki ikileme de aynı fiil gövdesiyle oluşmuştur.

Yukarıda da verilen verilere bakıldığında; en çok *Güçlendirme* anlamında 35 ikileme örneği tespit edilmiştir. Daha sonra *Tezlik* anlamında 25 ikileme örneği ve *Devamlılık/Süreç/Süreklilik* anlamında 21 ikileme örneği tespit edilmiştir. Birer örnek tespit

edilen başlıklar ise; *Sahiplik* anlamı, *Durağanlık* anlamı ve *Özenli* anlamı belirten başlıklar olmuştur.

Hikâyeler üzerine yapılan incelemede ikilemelerin çeşitli biçimlerine rastlanmıştır. Hikâyelerde yer alan ikilemeleri şu şekilde sıralanabilir:

Aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla kurulanlar: **şıra şıra** (TK: 165), **yavaş yavaş** (TK: 4), **damla damla** (TK: 66), **bölük bölük** (TK: 154), **uzun uzun** (TK: 143)…gibi.

Eşanlamlılarıyla kurulanlar: **delik deşik** (TK: 14), **derleyüp ṭopladı** (TK: 160)…gibi.

Kurucularından biri anlamını kaybetmiş ikileme: **ḫayāl meyal** (TK: 40)…gibi.

Karşıt anlamlarıyla kurulanlar: **zengin faḳir** (TK: 91), **gice gündüz** (TK: 59), **ileri geri** (TK: 122), **çocuḳlı çocuḳsız** (TK: 168), **küçük büyük** (TK: 62)… gibi.

Aynı sözcükten kurulan çıkmalı ikilemeler: **birden bire** (TK: 75), **derinden derine** (TK: 80), **dilden dile** (TK: 176)…gibi.

Aynı sözcükten kurulan yönelmeli ikilemeler: **nefes nefese** (TK: 32), **ṣaġa ṣola** (TK: 92), **öñe arḳaya** (TK: 88), **ḳol ḳola** (TK: 169), **omuz omuza** (TK: 168)…gibi.

Aynı sözcükten kurulan zarf fiilli ikilemeler: **titreye titreye** (TK: 166), **gülüşe gülüşe** (TK: 171), **ḳırıta ḳırıta** (TK: 171), **uça uça** (TK: 4), **dayana dayana** (TK: 161)…gibi.

İncelenen eser genelinde çokça kullanılan ikilemeler anlam bakımından değişikliğe uğramamış, anlamlarına uygun olarak kullanılmıştır. Biçim olarak incelendiğinde ise ikilemelerin çeşitli yapılarda kurulduğu görülmektedir. Bu durum yazarın dili kullanmada ustalığını ve anlam bakımından dilinin ifade zenginliğini göstermektedir.

Kalıp Sözler (İlişki Sözleri)

Kalıp sözler, tıpkı atasözleri, deyimler veya ikilemeler gibi Türkçenin bir başka zenginliğini yansıtan, kültürümüzü, olaylar karşısındaki tutumumuza ışık tutan ögelerdir. Dilin zenginliğini ve toplumun yaşantısına ışık tutan kalıp sözler, yola çıkarken, yemeğe başlarken, yemekten kalkarken, selamlaşırken ya da ölüm veya doğum gibi durumlarda halk tarafından kullanılır. Halkın gelenek göreneğini yansıtırlar. Dilimizin söz varlığı için önemli olan bu kalıplar, Aka Gündüz'ün hikâyelerinde geniş yer tutmaktadır. Yazarın hikâyelerinde önemli ölçüde yer aldığı görülen kalıp sözlerden 83 ifade tespit edilmiştir. İnsanın çeşitli duygularını açığa vurmakta yardımcı olan kalıp sözler, bu incelemede 12 alt başlığa ayrılmıştır.

Hayır dua ve iyi dilek bildirenler: "Bu söz kalıpları genellikle özgün, etkileyici ve duygu yüklüdür." (Bulut 2012: 1123) Çünkü iyi bir dileği, sevinci, mutluluğu dile getirmek için söylenirler. "Folklorumuz içinde önemli yer tutan alkış sözleri, bir bakıma, şükran duygularının ifadesidir ve bu kabil sözler konuşmaya renk ve canlılık katmaktadır." (Karataş 2004:33)

Bu anlamlarda tespit edilen 12 kalıp ifadeye rastlanmıştır:

Bir yere giden biri için: **açıḳ olsun yolunuz** (TK: 60-61) ya da yolculuğa çıkan birinin ayrılırken geride kalanlara söylediği kalıp: **selāmetle ḳal** (TK: 11)

Allah rızasını almak üzere: **Allah rāżī olsun** (TK: 52)

Sağlık dilemek için: **Allah** devlete millete **bağışlasun** (TK: 41), **şaġ olsın** (TK: 124)

Bolluk, zenginlik ve rızık üzerine yapılan iyi dilek: **bereket virsün** (TK: 154)

Müjde ya da güzel haber verirken kullanılan kalıp: **gözüñ aydın** (TK: 40)

Her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak güvenlik içinde olmak üzere kullanılan kalıp: **Allah selāmet virsün** (TK: 11)

Devlet millet ve vatan için kullanılan kalıp: **Allah bu devlete, bu millete zeval virmesün** (TK: 153)

Sabır dilemek için kullanılan kalıp: **ṣabır virsün** (TK: 148)

Allah'ın rahmetine, Allah'a kavuşma üzerine kullanılan kalıp: **Allah size mu'ayyen olsun** (TK: 56) gibi anlamlarda hayır duası ve iyi dilekte bulunma kalıpları tespit edilmiştir.

Duygusal tepkileri dile getirenler: Bu başlık altında incelenen tepkiler genellikle heyecan veya ünlem bildirmektedir. 6 duygusal tepkileri dile getiren kalıp tespit edilmiştir. Bunlar: **'Aşḳ olsun** (TK: 51), **Ḥāżır olun** (TK: 19), **kör şeyṭān** (TK: 174), **müjde saña** (TK: 62), **Ya Rabbi** (TK: 178), **Ya Ḥaḳ** (TK: 60)'dır.

Selamlaşma bildirenler: Bu başlık altında dinin etkisiyle kullanılan 3 selam örneği tespit edilmiştir.

Selām olsun (TK: 63), **Selām** (TK: 5) hal hatır sormak anlamında kullanılmışlardır. **Selāmetler getirmek** (TK: 98) ise uzak yerlerde olan birinin tanıdık birine hal hatır sorması anlamı taşır.

Ayrılık bildirenler: Bir kişinin bir yere giderken söylediği ya da yola giden kişiye geride kalanların söylediği kalıp sözlerdir. Bu başlık altında incelenecek olan kalıpların bazıları hayır duası ve iyi dilek anlamlarında da olduğu için iki başlıkta da incelenmiştir. 7 ayrılık bildiren kalıp söz tespit edilmiştir.

Yolculuğa çıkan birinin arkasından **açıḳ olsun yolunuz** (TK: 61), **Allah yolını açıḳ itsün** (TK: 17) gibi kalıplar kullanılmıştır.

Yolculuğa çıkan kişi geride kalanlara **Allah'a ışmarladıḳ** (TK: 135), **Selāmetle ḳal** (TK: 11) gibi iyi dileklerini bildiren kalıp sözler kullanmıştır.

Vedalaşma sırasında **ellerinden seniñ gözlerinden öperim** (TK: 10), **gözlerinden öperiz** (TK: 134), **alnıñdan öperim** (TK: 153) gibi kalıp sözler kullanılmıştır. Vedalaşma anlamındaki bu kalıplar genelde hikâyelerde mektupların sonlarında kullanılmıştır.

Bir istek bildirenler: Bu başlık altında kullanılan bazı kalıplar kibar bir vaziyette karşısındakinden bir şey istemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu anlamda 5 kalıp tespit edilmiştir: **bir zaḥmet** (TK: 44), **ḥelāl itsün** (TK: 9), **her ne ister isen** (TK: 44), **zaḥmet itmek** (TK: 49), **ricā iderim** (TK: 7) gibi kalıplardır.

Bir isteği kabul, onaylama veya reddetme bildirenler: Bu başlık altında isteği kabul etmek, onaylamak veya reddetmek anlamında 4 sözcük tespit edilmiştir: **baş üstüne** (TK: 108), **ḳabul buyurmamak** (TK: 115), **müsā'ade buyurmak** (TK, s.114), **Pek'ālā** (TK: 112), **rāżī̄** (TK: 32) gibi. Bu kalıplar içinde dikkat çeken, verilen bir emri kabul etmek anlamında kullanılan **fermān** (TK: 110) sözcüğüdür.

Dini inançları bildirenler: Dini inanç bildiren 22 kalıp söz tespit edilmiştir;

Ölmek ve yaratana kavuşma anlamında: **Allah'a ḳavuşmak** (TK: 86), dualaların sonunda söylenen sözcük: **amī̄n** (TK: 144), dini borçlarını yerine getirme anlamında: **edā itmek**

(TK: 167), **namāz ḳılmak** (TK: 88), dua etmek anlamında; **el açmak** (TK: 80), ölen birinin arkasından söylenen söz: **raḥmet olsun** (TK: 63), ölmeden önce isteklerini yazma anlamında: **vaṣiyet itmek** (TK: 46-47), ölmek anlamında: **vefāt itmek** (TK: 151), iyimser düşünmek anlamında: **ḫayra yormak** (TK: 100) ya da **ḫayra 'alāmet** (TK: 17), kutsamak anlamında: **taḳdis etmek** (TK: 144) gibi kalıplar kullanılmıştır.

Bunlar dışında: **Rabbiñ ḥużūru** (TK: 46), **yemin itmek** (TK: 16), **inşā'llah** (TK: 53), **Ḥaḳ sesi** (TK: 60), **Ḥaḳ yolu** (TK: 60) gibi kalıplara rastlanılmıştır.

Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit bildirenler: Bu başlıkta 8 kalıp söz tespit edilmiştir. Bunlardan dikkat kelimesiyle oluşan ve uyarma anlamı taşıyan: **diḳḳat it** (TK: 13), **diḳḳatli ol** (TK:165) sözleridir. Diğer uyarma anlamı taşıyanlar ise **lāfımı kesme** (TK: 26), **teslim ol** (TK: 104), **'aḳlın ṭopla başıña** (TK: 97) gibi kalıp sözlerdir.

Tehdit anlamı taşıyan kalıp ifadeler de tespit edilmiştir: **yarın görüşürüz** (TK: 138), **Adamıñ iki gözünü çıḳarır da önüne ḳoyarım** (TK: 166) gibi kalıplardır.

Minnet, saygı, teşekkür bildirenleri: Yapılan iyiliğe karşı kendini borçlu hissetme anlamında 6 kalıp söz tespit edilmiştir. Bu sözler içerisinde en çok **teşekkür ideriz** kalıp ifadesine karşılaşılmıştır. Diğerleri ise **Gözlerinden öpmek** (TK: 17), **el öpmek** (TK: 53), **baş üstüne** (TK: 113), **alnından öpmek** (TK: 53), **Allah'a şükürler itmek** (TK: 64) kalıp ifadeler tespit edilmiştir.

Sembolik olarak ödüllendirme bildirenler: Davranış veya söz ile teşekkür etmek ya da ödüllendirmek anlamını içeren 3 kalıp ifade tespit edilmiştir: **alḳışlamak** (TK:115),

taḳdis etmek (TK: 144) gibi kalıplar fiziksel yapılan teşekkürlerdir. **şükrān itmek** (TK: 89) ise söz ile teşekkür etme anlamını taşımaktadır.

Töre, gelenek ve görenek değerlerini yansıtanlar: Halk unsurları veya halk inançlarını yansıtan 5 kalıp ifade tespit edilmiştir: **aḳ şaḳallı** (TK: 4), **bir zamān** (TK: 35), **Ḳuloġlı nesli** (TK: 30), **ocaḳ sönmeyecek** (TK: 4), **ocak yaḳmak** (TK: 136).

Genel bir davranış veya düşünceyi bildirenler: Genel bir düşünceyi veya davranışı bildirmek anlamında 3 kalıp tespit edilmiştir: **Allah büyüktür** (TK: 64), **şeḥīd ḳarısı; şeḥīd anası ağlamaz** (TK: 46), **ṭarafımdan su'āl olunursa** (TK: 45) kalıplarıdır.

Aka Gündüz'ün kullandığı kalıp ifadelerin daha çok din ve inanç ile bağlantılı olduğu dikkat çekmiştir. Kullanılan kalıp ifadeler toplumun gelenek ve göreneklerini yansıtmış ve anlatımı daha güçlü kılmıştır. Kullanılan sözler konuşma sırasında konuşmayı süslenmiş, duyguları daha iyi yansıtmıştır. Belirli yerlerde söylenmesi adet olan kalıp ifadeleri Aka Gündüz, anlamına uygun kullanmıştır. Bu kalıp sözler, hikâyelerde konuşmacının sözlerini süslemiş, toplumun kültürüne ışık tutmuş, daha doğal dil ortaya çıkarmıştır.

Terimler

Aka Gündüz'ün hikâyelerinde söz varlığına bakıldığında çeşitli alanlara ait birçok terimle karşılaşılmıştır. Hikâyelerde geçen farklı alanlardaki toplam terim sayısı 220'dir. Terimler başlığı 8 alt başlığa ayrılmıştır.

Musikî Terimleri: Hikâyelerde 21 müzik ile ilgili terim tespit edilmiştir. Bu terimler incelendiğinde, telli çalgı olarak **ṭanbura** (TK: 55), mekanik çalgı olan **laterna** (TK: 140), üflemeli çalgı olan **armonika** (TK: 141-142), **dört telli** (TK: 55) gibi farklı çalgı isimlerine rastlanmıştır. Bunların dışında halk oyunu ismi de hikâyelerde geçmektedir. Toplu halde dizilerek ayak vurma figürleriyle oynanan **ḫora** (TK: 144) örnek verilebilir.

Çalgı ve oyun isimlerinin yanı sıra **maḳām** (TK: 58), **nağme** (TK: 137), **naḳarāt** (TK: 133), **perde** (TK: 24), **ses** (TK: 135), **raḳṣ** (TK: 24) gibi müzik ile ilgili terimlere rastlanmıştır.

Denizcilik Terimleri: Hikâyelerde 24 deniz ve denizcilik ile ilgili terim tespit edilmiştir. Farklı deniz araçları isimlerine rastlanmıştır: savaş gemilerinin toplu ismi olan **donanma** (TK: 27), **ḳayıḳ** (TK: 64), **şandal** (TK: 11), **vapur** (TK: 11), gemi anlamında hem Türkçe sözcük olan **gemi** (TK: 34) hem de Arapça sözcük **sefīne** (TK: 66) kullanılmıştır. Bu sözcükler dışında gemi bölümleri ile ilgili birçok terim tespit edilmiştir: **gemici sicimi** (TK: 162), **gügerte** (TK: 99), **ḫalaṭ** (TK: 11), **ḳamara** (TK: 98), **ḳıç** (TK: 99), **sancaḳ diregi** (TK: 34), **orta balṭacı** (TK: 98), **seren** (TK: 100), **tente** (TK: 99), **yelken** (TK: 97) gibi örnekler verilebilir. Hikâyelerin konusuna göre de söz varlığı paralellik göstermektedir. Örneğin, savaş konulu hikâyelerde birçok deniz savaşlarında kullanılan terimlere rastlanmıştır; savaş gemisi olan **ḳalyon** (TK: 99), deniz içinden geçen savaş aleti **ṭorpido** (TK: 20) gibi. Bütün gemilerin emir ve komutasını veren **ḳapudan-ı derya** (TK: 95) unvanına da rastlanmıştır.

Dinî Terimler: Hikâyelerde 66 din ve ibadet ile ilgili kavram tespit edilmiştir. Aka Gündüz hikâyelerinde zamanı belirtmek için ezan saatleri ve namaz vakitlerinden yararlanmıştır: **aḳşam eẕānı** (TK: 113), **cum'a namazı** (TK: 48), **ikindi namazı** (TK: 5), **ikindi** (TK: 100), **ögle namazı** (TK: 99) gibi.

İbadet yerleri veya manevi mekân olarak kabul edilen yer adları da tespit edilmiştir: **cāmi'** (TK: 6), **ḳabristān** (TK: 81), **kilise** (TK: 133), **ma'bed** (TK: 137), **türbe** (TK: 6), **Ulu Cām'i** (TK: 5), **mescid** (TK: 35) örnek verilebilir.

İslam dini için önemli ay olan Ramazan ayı ve dinî bayramlar ile ilgili de terimlere rastlanmıştır: **ifṭār** (TK: 168), **Ramażān** (TK: 64), **Ḳurbān Bayramı** (TK: 63) gibi halkın inançları ve değerlerini de yansıtan terimler vardır.

Ölüm ile ilgili de birçok terimle karşılaşılmıştır: **cenaze** (TK: 129), **cesed** (TK: 38), **ḳabristān** (TK: 81), **mezar** (TK: 73), **mezarlık** (TK: 22), **ölü** (TK: 38), **ölüm** (TK: 33-34), **tābūt** (TK: 69), **āḫiret** gibi.

Aka Gündüz savaş konulu hikâyelerinde: **cihād** (TK: 86), **dīn ḳardaşı** (TK: 46), **dindaş** (TK: 135), **ümmet** (TK: 61) gibi dinî ve millî duyguları uyandıran terimleri seçmiştir.

Halkın dini inanışlarını yansıtan birçok terime rastlanmıştır: **cehennem** (TK: 37), **cennet** (TK: 61), **cennet melegi** (TK: 39), **melek** (TK: 8), **rūḥ** (TK: 38), **şehādet meleği** (TK: 9), **şeyṭān** (TK: 174), **şükür** (TK: 171), **āḫiret** (TK: 135) gibi ölümden sonra yaşama dair inançlarla ilgili terimler kullanılmıştır.

İncelenen terimler arasında sure veya dua isimleri de yer almaktadır: **Sūre-i Yasin** (TK: 99), **kelime-i şehadet** (TK: 93), **Fātiḥa** (TK: 22), **besmele** (TK: 52)…gibi.

Dinî Terimler başlığında tespit edilen terimlerin çoğunun İslam dini ile ilgili terimler olması dışında Hristiyanlık ile ilgili de farklı terimler ile karşılaşılmıştır: **Ḫıristiyān** (TK: 36), **İncil-i Şerif** (TK: 148), **kilise** (TK: 133), **Meryem** (TK: 150), kilisede çan çalan kişiye verilen ad **zanḳoc** (TK: 144-145) ve Hristiyanların bayramı olan **Pasḳalya Yorṭıları** (TK: 133) farklı bir dinin kültürünü, inanışlarını da yansıtması bakımından önemlidir.

Edebî Terimler: Hikâyelerde 14 edebî terim tespit edilmiştir. Cephedeki askerin ailesine ya da bir annenin cephedeki oğluna mektup yazması sonucu bazı hikâyelerde **mektūb** (TK: 8) terimi kullanılmıştır. Bu terim dışında: **arż-u ḥāl** (TK: 51), **‘āşıḳ** (TK: 170), **ahenk** (TK: 98), **beyit** (TK: 55), **eṣer** (TK: 52), **ḫaṭṭ** (TK: 11), **ḳaṣīde** (TK: 80), **kātib** (TK: 52), **māni** (TK: 47), **şā‘ir** (TK: 169), **şarḳı** (TK: 144), **türki** (TK: 133), **vezin** (TK: 58) terimleri tespit edilmiştir.

Meyhane Terimleri: Meyhane ile ilgili **ḳadeḥ** (TK: 145), **şarāb** (TK: 125) terimleri tespit edilmiştir.

Tiyatro Terimleri: Tiyatro ile ilgili sadece **ṣaḥne** (TK: 96) terimi tespit edilmiştir.

Askerî Terimler: “Her millette olduğu gibi kültürü oluşturan, toplum yaşamına yön ve şekil veren ana unsurlar; doğal olarak toplum hayatıyla birlikte ilgili topluluğun oluşturduğu dil ve edebiyata da yansımaktadır” (Vezvezoğlu 2017: 4).

Aka Gündüz’ün de söz varlığında askerî terimler geniş yer tutmuştur. Hikâyelerinde çoğunlukla savaş, askerlik, kahramanlık, şehitlik, gazilik gibi konuları işlemiştir. Hikâyelerinde seçtiği konular, yazarın söz varlığına da yansımıştır. “Hikâyelerin arasına yer yer konuyla ilgili şiirler serpiştirilmiştir. Bu şiirlerde cephedeki askerlerin sevgililerine duydukları sevgi ve hasret duyguları yer alır” (Doğan, 2014: 26).

Taranan hikâyelerde 81 askerî terim tespit edilmiştir. Kendi içlerinde şu şekilde sınıflandırılabilir:

Askerî Tesis: Polis ve jandarmaların barındığı bina olarak **ḳaraḳol** (TK: 151) terimine rastlanmıştır.

Askerî Rütbeler: Askerî rütbe adları tespit edilmiştir: **miralay** (TK: 109), **binbaşı** (TK: 30), **çavuş** (TK: 9), **mülazım** (TK: 8), **onbaşı** (TK: 9), **ṣānī̇ mülazım** (TK: 40) ve en çok kullanılan rütbe ismi **yüzbaşı** (TK: 38)'dır. Sonuç olarak 7 farklı rütbeye rastlanmıştır.

Arazi Arızası: Askerî coğrafyada dağ, tepe, dere, ağaç, sırt, vadi gibi yer şekillerini belirten terimler arazi arızası başlığı altında yer verilmiştir. **Siper** (TK: 101), **ḳubur** (TK: 21), **ḥarb meydanı** (TK: 112) gibi terimler örnek verilebilir.

Birlik Türleri bildirenler: Orduların sınıflandırılmasında farklı isimler kullanılmıştır: **bölük** (TK: 45), **ṭopcı fırḳası** (TK: 109), **ṭabur** (TK: 32), **redif** (KT: 19), **ordu** (TK: 109), **ḳolordu** (TK: 109), **müfreze** (TK: 73), **ḥarb ordusı** (TK: 117), **filo** (TK: 40), **avcı livāsı** (TK: 117), **alay** (TK: 151) olmak üzere 11 farklı birlik türüne rastlanmıştır.

Görev/Makam: Birçok görevlendirme isimleri kullanılmıştır: **Askerī ḳomandan vekili** (TK: 32), **başḳumandan** (TK: 110), **Erkān-ı Ḥarbiye Re'īsi** (TK: 128), **Ḥarbiye neẓāreti** (TK: 108), **ṭayyāre ḳumandanı** (TK: 112), **Avcı Livāsı Ḳumandanı** (TK: 117), **yaver** (TK: 164) olmak üzere 7 görev/makam adlandırılmasına rastlanmıştır.

Harekât Nevi: Aka Gündüz'ün bazı hikâyelerinin konuları sadece savaş, asker, kurtuluş olduğu için farklı harekât isimleri dikkat çekmektedir. **Cenk** (TK: 19), **fetiḥ** (TK: 96), **fütūḥāt** (TK: 91), **hücum** (TK: 45), **yaylım ile ateş** (TK: 85), **ordugāh** (TK: 74), **muḥārebe** (TK: 105), **devriye** (TK: 151), **bombardıman** (TK: 35) olmak üzere 9 farklı harekât isimleri tespit edilmiştir.

Harp, Silah, Araç ve Gereçleri: Harp konulu hikâyelerde oldukça fazla silah isimleri kullanılmıştır. Bunlar: **silāḥ** (TK: 92), **silāḥlıġ** (TK: 28), **ḳılıc** (TK: 16), **balṭa** (TK: 97), **rovelvor** (TK: 72), **ḳaṣaṭura** (TK: 40), **ṣapan** (TK: 63), **tüfenk** (TK: 32), **ḳabża** (TK: 6), **ṭop** (TK: 34), **tetig** (TK: 40), **ṭabanca** (TK: 129), **nāmlū** (TK: 16), **mızrak** (TK: 92), **mavzer**

(TK: 40), **cirid** (TK: 4), **mitralyöz** (TK: 115), **tüfek dipçigi** (TK: 73), **süngü** (TK: 38), **ṭorpil** (TK: 115) olmak üzere 19 terim savaş sırasında kullanılan silah isimlerine örnektir.

Mühimmat isimleri: **cebe** (TK: 106), **cepḫāne** (TK: 91), **cebḫāne ṣandıġı** (TK: 43), **mermi** (TK: 34), **gülle** (TK: 66), **ḳurşun** (TK: 9), **fişeng** (TK: 91), **bārūt** (TK: 8) terimlerine rastlanmıştır.

Savaş aracı: **ṭorpido** (TK: 20) terimi kullanılmıştır.

Statü: Farklı statüde adlandırmalar kullanılmıştır. Bunlar: **żābiṭ** (TK: 6), **nefer** (TK: 100), **avcı** (TK: 40), **'asker** (TK: 35), **başıbozuḳ** (TK: 161-162), **muḥāsır** (TK: 106) gibi farklı statü adlandırmasına rastlanmıştır.

Sınıflar: Askerî sistemdeki sınıflar ile ilgili **istiḥkām** (TK: 8) ve **piyāde** (TK: 109) adlandırmalarına rastlanmıştır.

Sınıflandırmanın dışında kalan terimler olmuştur. Örnek verilecek olursa; **ḥareket emri** (TK: 115), **düşman** (TK: 19), **menzil** (TK: 34) terimlerine uygun başlık bulunamamıştır.

Görüldüğü üzere Aka Gündüz'ün savaş konulu hikâyelerinde ayrıntılı biçimde farklı silah isimleri, rütbeler, askerî sınıflar, askeri arazi isimleri, araç ve gereçler gibi askerî birçok terimlere rastlanmıştır. Hikâye konularına paralel olarak Aka Gündüz'ün söz varlığında askeri terimler oldukça önemli bir yere sahiptir.

En çok tekrar edilen; yüzbaşı, tüfenk, mülazım, ḳurşun, kılıç, ḳaşatura, ḳabża askeri terimleridir. Cümleler içerisinde çok fazla tekrarlandıkları için kullanıldıkları cümlelerin hepsine yer verilmemiştir.

Sağlık Terimleri: Sağlık ile ilgili 10 terim tespit edilmiştir. **ṣıtma** (TK: 13) gibi hastalık ismi ya da insanı etkileyen **ṣancı** (TK: 43), **öksürük** (TK: 183), **nöbet** (TK: 9) gibi hastalık belirtileri terimlerine rastlanmıştır. Bunların dışında: **nabż** (TK: 26), **ḳan pıḫtısı** (TK: 86), **ḳan** (TK: 75), **gögüs** (TK: 43), **damar** (TK: 26), **'ameliyāt** (TK: 99) gibi birçok terim kullanılmıştır.

Doldurma Sözler

Aksan, "genellikle konuşulan dilde bir şey anımsamak üzere zaman kazanma, söyleneni pekiştirip kesinleştirme gibi amaçlarla, konuşan kimsenin kullandığı, çoğu kez gereksiz olan sözcüklere ve anlatım kalıplarına doldurma sözler" (Aksan 2004: 199) olarak tanımlar.

Aka Gündüz'ün hikâyelerinde 14 örneğine rastlanmıştır;

Bu doldurma sözler genellikle konuşma sırasında cümleyi tamamlarken uygun sözcüğü kahramanın bulamaması sonuncunda zaman kazanmak için kullandığı görülür: **Aḫi** (TK: 43), **A** (TK: 7), **Eee** (TK: 138), **hi̱ç** (TK: 21), **işte** (TK: 35), **kim bilir** (TK: 76), **ne diyeyim ki** (TK: 21), **o ḥālde** (TK: 66), **şey** (TK: 21), **öyle** (TK: 20) bu anlamda kullanılan doldurma sözlere örnektir.

Konuşma sırasında aniden bir şey hatırlandığında **ha** (TK: 113) doldurma sözü kullanılmıştır.

En çok kullanılan **ta..** doldurma sözünün geçtiği 7 cümle tespit edilmiştir. Bu doldurma söz, -e kadar, uzaklık ve mesafe anlamı katmıştır.

Doldurma sözleri kullanan kesim genelde halk olmuştur. Hikâyelerde kelime haznesi dar olan ve kültür birikimi az olan sınıflar bu sözleri kullandığı dikkat çekmiştir.

Lakaplar

Lakaplar, "asıl ada sonradan eklenen ve kişinin herhangi bir özelliğinden dolayı verilen isimdir" (Boyraz 1998:109). Lakaplar belli bir arada yaşayan toplumların kendi aralarında birisine has meslek, memleket, ırk, fiziksel özellik, alışkanlık, köken gibi özelliklerini ekleyerek ona hitap etmesidir.

Kültür tarihi, halk bilimi açısından önem taşıyan lakaplar, Aka Gündüz'ün hikâyelerinde oldukça çok kullanılmıştır. Hikâyelerdeki lakapların veriliş nedenlerine bakıldığında; kökeni ve akrabalığı bildirmek, o yörede herkes tarafında bilinen bir alışkanlığı bildirmek, aileden gelen meslek veya uğraşı bildirmek, bir kişinin fiziksel özelliğini bildirmek ya da bir kişinin kayda değer hareket ve davranışıyla insanların ona verdiği takma adlar olduğu görülmektedir.

Hikâyelerde toplam 26 lakap tespit edilmiştir. Kendi içinde 5 başlığa ayrılmaktadır;

Köken, Akrabalık Adlarıyla Kurulmuş Lakaplar: 7 lakap ile karşılaşılmıştır. Memleket bildiren: **Ḳayṣerili** (TK: 151), köken bildiren: **'Oṯmāncıḳ** oğlu (TK: 21), akrabalık bildiren: **Aḳgözüñ** Emine (TK: 20), **Efeniñ** Durmuş (TK: 55) gibi anlamlar içermektedir.

Alışkanlıkları Bildiren Lakaplar: Alışkanlık bildiren lakaplara örneğin: **Ḳatıḳlı** Velī Baba (TK: 55), **Kürdek** Ṭursun (TK: 59), **Ṭandırlı** ḫā˘ce (TK: 62) gibi.

Uğraşı ve Meslek Adlarından Kurulmuş Lakaplar: Meslek adlarıyla kurulan lakaplarda, o kişi o mesleği icra etmesi sonucunda isminin önüne meslek adını ya da mesleğiyle ilgili bir kavram kullanılmasıdır: **Ḳahveci** 'Osmān (TK: 18), **Kasabıñ** Hacı (TK: 140), **Ḥācı** imama (TK: 18) gibi örnek verilebilir.

Fiziksel Özelliği Bildiren Lakaplar: Hikâyelerde kahramanın fiziksel özelliklerine göre de lakaplar verilmiştir: **Ṣaḳallı**nıñ Dayı (TK: 55), **Ḳınalınıñ** Haççe ḳadın (TK: 59), **Büyük Ḳara Gözlü** Mariḳa (TK: 140) örnek verilebilir.

Davranış Bildiren Lakaplar: Bir kişinin bir durum karşısında verdiği tepki üzerine o davranışıyla tanıdıkları tarafından şöhret kazanan lakaplardır. Düşman kalelerinde parçalanan bayrağı kurtaran kişi için **Bayrakdār** Aġa (TK: 22) denilmesi davranış bildiren lakaplara örnektir.

Unvanlar

Kişilerin isimlerinin yanında kullandıkları unvanlar, kişinin mesleğini, toplum içerisindeki durumu, konumunu hakkında bilgi verir. "Unvanlar, genellikle belli bir eğitim veya hizmet sürecinden sonra kazanılmaktadır" (Doğan 1994: 710). "Lakap ve unvanlara bakarak toplum içinde bireylerin sosyal statüleri, meslekleri, ne işle uğraştıkları, hangi zümreye mensup oldukları vb. özellikleri tespit edilebilmektedir" (Yörük 2011: 290). Bu noktadan hareketle

Aka Gündüz'ün hikâyelerinde geçen unvanlar; askerî sınıf, meslek grupları gibi isimlerden de oluşmaktadır. *Türk Kalbi* adlı eserde toplam 16 unvan örneği tespit edilmiştir.

Askeri rütbe bildirenler unvanlar başlığı altında değerlendirileceği gibi Askerî Terimler başlığı altında da ele alınmıştır.

Askerî rütbelerler kurulan unvanlar: **Çavuş** (TK: 58) unvanı tespit edilmiştir.

Saygı, hürmet bildiren unvanlar: **Şevket'meab** (TK: 114), **Re'īs** (TK: 96), **Paşa** (TK: 95), **Aġa** (TK: 20), **Ḳadın** (TK: 43), **Ḥazretleri** (TK: 96), **Ḫānım** (TK: 32), **Ḫān** (TK: 6), **Sulṭān** (TK: 83), **Efendi** (TK: 48), **Efe** (TK: 51), **Beg** (TK:10), **Baba** (TK: 55) gibi saygı bildiren unvanlara da rastlanmıştır.

Bunların dışında meslek adı ile kurulan: **Kapudan** (TK: 105), **Sā'ī** (TK: 54) gibi meslek adı ile kurulan unvanlar tespit edilmiştir.

Unvanların kullanış sıklıklarına bakıldığında: *Efendi, Efe, Bey* gibi saygı, hürmet bildiren unvanların sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Akrabalık Adları

Aka Gündüz birçok akraba isimleri kullanmıştır. Taranan hikâyelerde toplam 21 akrabalık adı kullanılmıştır.

Birinci dereceden akrabalık adları: **ana** (TK: 45), **baba** (TK: 39), **evlād** (TK: 53), **ḳız** (TK: 10), **oġul** (TK: 4) tespit edilmiştir.

İkinci dereceden akrabalık adları: **bacı** (TK: 27), **ḳarındaş** (TK: 3), **hemşīre** (TK: 174), **büyük ana** (TK: 15), **büyük baba** (TK: 15), **dede** (TK: 27), **nene** (TK: 4) tespit edilmiştir.

Üçüncü dereceden akrabalık adları: **'amam oġlı** (TK: 47), **'amca** (TK: 133), **teyze** (TK: 50), **yegen** (TK: 9) tespit edilmiştir.

Eş nedeniyle akrabalık adları da kullanılmıştır: **baldız** (TK: 79), **damad** (TK: 30), **ḳayındede** (TK: 68), **ḳayınbaba** (TK: 38), **ḳayınpeder** (TK: 29-30).

Organ Adları

Bilindiği üzere söz varlığı açısından bir dilde temel sözcükler önemli bir yere sahiptir. Doerfer de vücut organ adlarının temel sözcüklerden olduğuna dikkat çekmiş organ adlarının önemini vurgulamıştır (Doerfer 1980: 1). Aka Gündüz'ün taranan hikâyelerinde 10 organ adı tespit edilmiştir.

Tespit edilen terimlere bakıldığında organları şu şekilde sınıflandırabiliriz: Vücudun gözle görülebilen deri veya üst bölümünde yer alan kısımlara dış organ; vücudun çıplak gözle görülemeyen kısımlarında bulunan yaşamsal önemi olan organlara iç organ olmak üzere iki başlık altında incelenebilir (Ekmen, 2018: 45).

Dış organlar: **bacaḳ** (TK: 35), **baş** (TK: 35), **burun** (TK: 99), **göz** (TK: 39), **ḳol** (TK: 39), **ḳulaġ** (TK: 38) dış organlara örnektir.

İç organlar: **mi'de** (TK: 70), **ḳalb** (TK: 13), **ciğer** (TK: 88), **beyin** (TK: 94) iç organlara örnektir.

Argo ve Kaba Sözler

Aksan, argonun sözvarlığının oluşumunu şöyle açıklar: "Ortak dilin sözcüklerine özel anlamlar vermek, kimi sözcüklerde bilinçli değişiklikler yapmak, eskimiş öğelerden, aynı dilin lehçelerinden ve yabancı kökenli öğelerden yararlanmak yoluyla meydana getirilir" (Aksan 1998a:89). Genellikle toplumun aşağı tabakasında kullanılan argoda, sözcükler genelde mecazlı, sanatlı ve yeni anlamlarda kullanıldığı görülür. Aka Gündüz'ün sade anlaşılır dilinde çok olmasa da belli bir oranda argo ve kaba sözler yer almıştır.

Hikâyelerde 12 argo ve kaba söz tespit edilmiştir. Bunlar; **ālüfte** (TK: 172), **çaḳal** (TK: 137), **def‘ olsun** (TK: 59), **deli** (TK: 70), **fāḥişe** (TK: 172), **lāfçı** (TK: 172), **laḳayd** (TK: 171), **maymun** (TK: 137), **mel‘ūn** (TK: 84), **şaf** (TK: 172), **yezīd** (TK: 59).

Bunların dışında alay, küçümseme anlamı içeren **bacıñ gibi bile lāf idemiyorsuñ** (TK: 27) söz öbeği de dikkat çekmiştir.

Aka Gündüz'ün söz varlığında az oranda da olsa tespit edilen argo ve kaba sözler, kullanılan cümlelerin anlamından da anlaşılacağı üzere kahramanların olumsuz duygu ve düşüncelerini yansıtmıştır.

Özlü Sözler

Aka Gündüz hikâyelerinde toplam 13 özlü söz tespit edilmiştir.

Tespit edilen özlü sözlerde savaş, direniş, cesaret, milletin kutsallığı, vatan, toprağının önemi, vatan için canını feda etmenin değeri gibi anlamları taşımaktadır. Örneğin;

"….ve añladım ki yaşamaḳ içün ölmek lāzımdır." (TK: 16),

"İstiḥkāmımız ḳavī degilse, gögsümüz çelik gibidir!..." (TK: 34)

"-Ba‘zen, didi. Ölmek de ẓaferdir…" (TK: 107)

<<Bu devletiñ hep ḳurbānız, ṭoprağına ṭaşına!>>" (TK: 63)

"<<İki ḳurbān kesmeyiñiz. ‘Azīz vaṭan başına

<<Bu devletiñ hep ḳurbānız, ṭoprağına ṭaşına!>>" (TK: 63)

Dönemin halk inanışlarını yansıtan özlü sözlerde kullanılmıştır;

"Ḳılınç ḳabżası üstünde söylenen sözler ṭoġrı, diñlenen sözler doġrıdır!.." (TK: 14)

Dini inanışlar hakkında da özlü sözler kullanılmıştır;

"Tevfīḳ Allah'dandır." (TK: 119)

"-Allah eyler, neyler ise güzel eyler hepsini…" (TK: 60)

Bir büyük tarafından hoşgörüyü, saygıyı, sevgiyi, sabırı öğütleyen özlü sözlere de rastlanılmıştır;

"Türk ḳal, ve olmayanları sev.." (TK: 7)

“Belki beni unutmuşsuñ eger böyle ise darılmam; göñüller bir olsun.” (TK: 7)

“Beni unut ki başḳalarını düşünebilesiñ.” (TK: 10)

“ -Evlādım, didi, ye’sden evvel fikir, tedbīr ve taḥammül vardır.” (TK: 68)

Özlü sözler bir yazarın sözvarlığını anlama ve ortaya koyma açısından önemli öğelerdir. Görüldüğü üzere Aka Gündüz de hikâyelerinde kullandığı özlü sözler ile bakış açısını, dünya görüşünü ortaya koymaktadır. Kullanılan özlü sözlerde olumsuz anlam içeren, yanlış yönlendiren bir anlatım bulunmamaktadır. Kahramanlarının hayat tecrübelerine dayandırdığı bu sözler doğruyu, güzeli, iyiyi ve Türk kültüründeki değer unsurlarını vurgulamıştır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Aka Gündüz'ün Türk Kalbi Adlı Eserinin Harf Aktarımı ve Söz Varlığı İncelemesi adlı bu çalışmada, Gündüz'ün *Türk Kalbi* adlı eserinin harf aktarımı yapılmış ve bu eserdeki söz varlığı ögeleri (atasözleri, deyimler, terimler, kalıp sözler, ikilemeler, lakaplar, doldurma sözler, unvanlar, akrabalık adları, organ adları, argo ve özlü söz) saptanmış; ögelerin sözlüksel alan çalışması yapılmıştır. Yazarın söz varlığı ögelerini ne şekilde ve hangi amaçla kullandığı belirtilmeye çalışılmıştır.

Türk Kalbi adlı hikâye kitabı Latin harflerine aktarımı sonucunda bir eser günümüze kazandırılmıştır. Eserin aktarımı yapılırken cümlelerin kuruluşu ve sözcüklerin kullanış biçimlerinden yazarın estetik kaygı gütmediği dikkat çeker.

Türk Kalbi adlı eserin söz varlığı incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, terimler, lakaplar, doldurma sözler, unvanlar, akrabalık adları, argo kullanımları Gündüz'ün söz varlığını oluşturan temel dil kullanımlarıdır. Bu kullanımların her biri, hikâyelerin dilini oluşturmada önemli yer tutmuştur. *Türk Kalbi* adlı eserde toplam 663 söz varlığı ögesi tespit edilmiştir.

2. Gündüz'ün söz varlığının içerisinde 1 atasözü örneğine rastlanmıştır. Tespit edilen bu atasözü, hikâye kahramanı aracılığıyla kullanılmıştır.

3. Deyimler, Gündüz'ün hikâyelerindeki söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturur. Eserde 131 deyim tespit edilmiştir. Yazar anlatımda ya da olayda sözcükleri kullanmak yerine söz öbekleri biçiminde olan ve mecazlı anlamlarıyla anlatıma renk katan deyimleri tercih etmiştir. Deyimler, hikâyede yer alan kahramanların görüşlerini, olaylar karşısında gösterdikleri tepkileri anlamada yardımcı olmaktadır. Yazar olayları ve durumları gerçekçi kılmak için deyimlere başvurmuştur. Hikâyelerde deyimler, hikâye kahramanları dışında anlatıcı tarafından da kullanılmıştır.

4. Tespit edilen deyimlerde, yerine farklı sözcük kullanma, yer değiştirme, araya sözcük ekleme gibi biçimsel sapmalar tespit edilmiştir. Yazar tarafından bazı deyimlerin biçimlerinde yapılan bu değişimler, deyimleri kullanan yazar/anlatıcı veya kahraman açısından konuşma diline yaklaştırmıştır.

5. Gündüz'ün söz varlığı deyimler açısından olduğu kadar ikilemeler açısından da zengindir. Yazar, ikilemelerin oluşturduğu etkiden bolca yararlanmıştır. Taranan eserde, 126

ikileme tespit edilmiştir. İkilemeler, hikâyelerde anlatılan olayların daha canlı ve gerçekçi şekle bürünmesinde yardımcı olmuştur.

6. Hikâyelerde 83 kalıp söz tespit edilmiştir. Yazar, anlatıcı ya da kahraman ağzından birçok kalıp söz kullanmıştır. Kullanılan kalıp sözler, o toplumun geçmişine, kültürüne, inancına, gelenek ve göreneklerine ışık tutmuştur.

7. Aka Gündüz'ün hikâyelerinin söz varlığı incelendiğinde çeşitli alanlara ait 220 terim tespit edilmiştir. Bunlar; musikî terimleri, denizcilik terimleri, dinî terimler, edebî terimler, meyhane terimleri, tiyatro terimleri, askerî terimler, sağlık terimleri gibi terimler saptanmaya çalışılmıştır. Hikâyelerin konularına paralel olarak en çok askerî terimlere rastlanmıştır. Sırasıyla; dinî terimler, musiki terimleri, denizcilik terimleri yazarın söz varlığında geniş yer tutmaktadır.

8. Aka Gündüz'ün hikâyelerinde yer alan bir başka söz varlığı ögesi argo ve kaba sözlerdir. Taranan eserde, 12 argo ve kaba söz tespit edilmiştir. Gündüz, bu sözleri genellikle hikâye kahramanının ağzıyla yansıtmıştır. Yazar, bu ögeleri kullanırken kahramanın öfkesini, bir durum karşısındaki tepkisini veya olumsuz düşüncesini daha etkileyici bir biçimde yansıtmaya çalışmıştır.

9. Aka Gündüz'ün söz varlığında 14 doldurma söze rastlanmıştır. Kahramanın anlık cevap verememesi veya cevap vermek için zaman geçirmesi durumlarında doldurma sözler kullanılmıştır. Yazar, bu sözleri kullanarak daha gerçekçi diyologlar kurmayı amaçlamıştır.

10. Hikâyelerin söz varlığı incelendiğinde belli oranda lakaplara, unvanlara ve akrabalık adlarına, organ adlarına rastlanmıştır. Hikâyelerdeki 26 lakap tespit edilmiştir. Lakaplar genellikle verilen kişinin özelliklerine göre değişiklik gösterir. Kişinin fiziksel görünüşünü, davranışlarını, mizacını, yaşama biçimini, yeteneklerini çağrıştıran lakaplar kullanılmıştır. Tespit edilen 16 unvan ise genellikle hürmet içeren saygı sözleridir. Hikâyelerde, 21 akrabalık adı ve 10 organ adına da rastlanmıştır.

11. Taranan eserde, 13 özlü söz tespit edilmiştir. Öğüt verme, doğruya yönlendirme amacıyla kullanılan özlü sözler, yaşanmışlığı, tecrübeyi ve dünya görüşünü yansıtan sözler olmuştur. Genellikle kahramanların ağzından bir olayı tecrübe edinmiş kişi tarafından ya da yaşlı bir kişi tarafından özlü sözler kullanılmıştır.

Aka Gündüz'ün *Türk Kalbi* adlı hikâye kitabından ve tespit edilen söz varlığı ögelerinden yola çıkarak şu **ÖNERİLER** sıralanabilir:

1. Aka Gündüz'ün Latin harflerine aktarılmamış eserlerinin harf aktarımı yapılabilir.

2. Aka Gündüz'ün farklı türdeki eserleri de söz varlığı açısından incelenip tam anlamıyla yazarın üslûbu hakkında bilgi edinilebilir.

3. Ülkemizde söz varlığı çalışmalarının azlığından dolayı her türlü eserin söz varlığını belirlemeye dönük çalışmaların sayısı artırılıp genel söz varlığına katkıda bulunulabilir.

9. KAYNAKLAR

Ağakay MA. (1954). Türkçede kelime koşmaları. *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten,* 97-104.

Akalın ŞH. (2003). Türkçenin teknik terim zenginliği. *Türk Dili Dergisi,* 624: 767-778.

Akay H. (2005). *İslami Terimler Sözlüğü*, İstanbul, İşaret Yayınları.

Aksan D. (1962). Anlam alışverişi olayları ve Türkçe. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 9: 207-273.

Aksan D. (1998a). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 2. Baskı. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan D. (1998b). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 2. Baskı. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan D. (1998c). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 2. Baskı. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan D. (2001). *Türkçenin Gücü*, 7. Baskı. Ankara, Bilgi Yayınları.

Aksan D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*, 3. Baskı. Ankara, Engin Yayınevi.

Aksan D. (2006a). *Anadilimizin Söz Denizinde*, Ankara, Bilgi Yayınları.

Aksan D. (2006b). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*, Ankara, Bilgi Yayınları.

Aksan D. (2017). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Aksoy ÖA. (2019a). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 35. Baskı. İstanbul, İnkılâp Yayınları.

Aksoy ÖA. (2019b). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* 35. Baskı. İstanbul, İnkılâp Yayınları.

Aktunç H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Aktunç H. (2010). *Büyük Argo Sözlüğü,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Akyalçın N. (2007). *Türkçe İkilemeler Sözlüğü*, İstanbul, Anı Yayıncılık.

Akyüz K. (2014). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.

Algül A. (2018). Melih Cevdet Anday'ın çeviri anlayışı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19: 1-17.

Arslan M. (2015). Argo. *Türk Dili Dergisi*, 767-768: 196-221.

Aydın H. (2009). Millî Mücadele'de Kemalist Anadolu'nun mizah organı: Anadolu'da Peyam-ı Sabah (1921-1922). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22: 101-115.

Aygün Ö. (2002). Edebiyatımızda Popüler Roman ve Aka Gündüz, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Trakya: Trakya Üniversitesi.

Aygün Ö. (2013). *Edebiyatımızda Popüler Roman ve Aka Gündüz*, 3. Baskı. Edirne, Parafiks Yayınevi.

Ayverdi İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı Lugatı.

Banguoğlu T. (1974). *Türkçenin Grameri*, İstanbul, Baha Matbaası.

Baş B. (2010). Söz varlığının oluşumunda ve gelişiminde çocuk edebiyatının rolü. *TÜBAR*, XXVII: 137-159

Başkan Ö. (1974). Terimlerde özleşme sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 22-23: 173-184.

Baydu U. (2016). *Müzik Terimleri Sözlüğü*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.

Bilgin M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara, Anı Yayınları.

Bolulu O. (1998). Deyimler- deyimleyemeyenler. *Türk Dili Dergisi*, 64: 16-18.

Boratav PN. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Boyraz Ş. (1998). Lakaplar konusunda bazı dikkatler ve bir yöre örneği. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, VII: 107- 138.

Bulut S. (2012). Anadolu ağızlarında kullanılan kalıp sözler ve bu kalıp sözlerin kullanım özellikleri. *Turkish Studies*, 7/4: 1117-1155.

Caferoğlu A. (1994). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Cebecioğlu E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, Anka Yayınları.

Ceyhan N. (2009). 1911-1922 Yılları Türk hikâyesine kaynak: Harp. *Turkish Studies*, 4/1-II: 1807-1822.

Çifçi M. (2006). Argonun niteliği ve argoya bakış açımız. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2: 297-301.

Çobanoğlu Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü,* Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Çotuksöken Y. (1992). *Deyimlerimiz*, İstanbul, Özgül Yayınları.

Çürük Y. (2016). İkilemelerin dilbilgisel anlamları. *International Journal of Social Science*, 48: 398-411.

Demirci K. (2014). *Türkoloji için Dilbilim (Konular Kavramlar Teoriler)*, 2. Baskı. Ankara, Anı Yayınları.

Develioğlu F. (1970). *Osmanlı-Türkçe Sözlük*, Ankara, Aydın Kitabevi.

Devellioğlu F. (1980). *Türk Argosu (İnceleme ve Sözlük)*, 6. Baskı. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilâçar A. (1957). Terim nedir?. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 64: 207-210.

Doerfer G. (1980-1981). Temel sözcükler ve Altay dilleri sorunu. *TDAY Belleten*, Çeviri: Semih Tezcan, 1-16.

Doğan A. (2001). Aka Gündüz'ün çocuklara yönelik eserleri ve çocuk edebiyatındaki yeri. *Türkbilig*, 2: 32-39.

Doğan A. (2014). *Aka Gündüz*, Ankara, Türk Dil Kurumu.

Doğan A., Ergün N. (2015). Balkan Savaşları'nın Türk hikâyesine yansıması. *TÜBAR*, XXXVIII: 61-81.

Doğan M. (1994). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Bahar Yayınları.

Doğramacıoğlu H. (2007). Aka Gündüz'ün yayımlanmamış millî mücadele hikâyeleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 7: 107-122.

Eker S. (2016). *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, Grafiker Yayınları.

Ekmen CB. (2018). Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Organ Adları, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Emecan N. (1998). *1960'tan Günümüze Türkçe Bir Sözlük Denemesi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Erdem MD. (2005). Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig*, 33: 189-225.

Ergin M. (1997). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları.

Ergönenç D. (2019). Atabetu'l- Hakayık'ta Geçen Kalıp Sözler. *Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu*, 176- 185.

Ergönenç D. (2019). Türkiye Türkçesinde Kullanılan Baş Sağlığı Kalıp Sözleri. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 512-524.

Esposito JL. (2013). *Oxford İslam Sözlüğü*, Çev.: Nurullah K., İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Gökalp Z. (2015). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, Ötüken Yayınları.

Gökdayı H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilig*, 44: 89-110.

Göktürk A. (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Gündüz A. (1327/ 1911). *Türk Kalbi*, İstanbul, Matbaa-ı Hukukiyye.

Gündüz Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara, Vadi Yayınları.

Güneş M. (2009). Aka Gündüz'ün Roman, Hikâye ve Tiyatrolarında Sosyal Meseleler (1909- 1958), Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Gürçay L. (1943). *Gemici Dili*, İstanbul, T.C. Deniz Basımevi.

Hatipoğlu V. (1981). *Türk Dilinde İkilemeler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hengirmen M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Engin Yayınları.

İmer K., Kocaman A., Özsoy AS. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kalaçay ŞB. (2020). Türk Kalbi Adlı Eserde İkilemelerin Yapısı, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5: 75-89.

Kanar M. (2010). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Derin Yayınları.

Karadağ N. (1988). *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karataş T. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Kızmaz Ç. (2019). Aka Gündüz'ün Katırcıoğlu Adlı Eserinin Harf Aktarımı ve Söz Dizimi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Kip AS. (1939). *Askeri Kamus*, İstanbul, Vakit Yayınları.

Korkmaz Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nüzhet S. (1937). *Aka Gündüz: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Cumhuriyet Kitaphanesi.

Oktay M. (2008). Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Olgun İ. (1989). Farsça ve Türkçe atasözleri ve deyimler üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1972*, 371: 153-172.

Oyman N., Demir C. (2017). *Din ve Ahlak Bilgisi Terimler Sözlüğü*, İstanbul, Cinius Yayınları.

Özdemir E. (1973). *Dil ve Yazar*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özezen Yüceol M. (2001). Türkçe deyimler üzerine birkaç söz. *Türk Dili*, 600: 869-879.

Parlatır İ. (2017). *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Porzıg W. (1995). *Dil Denen Mucize*. Çeviri: Ülkü V., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Püsküllüoğlu A. (1995). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara, Arkadaş Yayınevi.

Püsküllüoğlu A. (2006). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 3. Baskı. Ankara, Arkadaş Yayınları.

Püsküllüoğlu A. (2017). *Türkçe Sözlük*, Ankara, Arkadaş Yayınevi.

Sağlam MY. (2004). *Atasözleri- Kaybolan Kültür Mirasımız*, Ankara, Ürün Yayınları.

Say A. (2002). *Müzik Sözlüğü*, Ankara, Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Sevük İH. (1930). Aka Gündüz. H. Yücebaş (Der.), *Bütün Cephelerile Aka Gündüz Hayatı- Hatıraları- Eserleri* içinde (14). İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi.

Sınar Uğurlu A. (2015). Aka Gündüz'ün kaleminden fuhuşa sürüklenen kadınlar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28: 11-30.

Sözer V. (2012). *Müzik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Şahin H. (2006). Terimlerin genel dile yansımasına dair bazı gözlemler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20: 123-129.

Şen S. (2005). Standart Türkiye Türkçesinde İkilemelerle Yaşayan Tarihî Sözcükler. *Şinasi Tekin'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, İstanbul, Simurg Yayınları.

Timurtaş FK. (1980). *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, 2. Baskı. İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

Tokay Y. (2016). Kitābu Gülistān Bi't-Türkî'de geçen deyimler üzerine kavramsal bir tasnif denemesi I. *TEKE Dergisi*, 5/4: 1561-1589.

Tokay Y. (2017). Kitābu Gülistān Bi't-Türkî'de geçen deyimler üzerine kavramsal bir tasnif denemesi II. *TEKE Dergisi*, 6/2: 611-637.

Toklu MO. (2003). *Dilbilime Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Toprak F. (2005). Harezm Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5/2: 277-292.

Tuna ON. (1949). Türkçede tekrarlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3-4: 429-447.

Tuna ON. (1986). Türkçenin sayıca eş heceli ikilemelerinde sıralama kuralları ve tabiî bir ünsüz dizisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1982-1983*: 163- 228.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük A-J*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük K-Z*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Türk Dil Kurumu, Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr , (ET:06.03.2020)

Türkben T. (2012). Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat: Bozok Üniversitesi.

Uğurcan S. (1987). Aka Gündüz. *Türk Dili*, Temmuz, 427: 33-44.

Uğurcan S. (1989). Aka Gündüz, *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 208-209.

Uluç MÖ. (2006). *Müzik Sözlüğü*, Ankara, Yurtrenkleri Yayınevi.

Uraz M. (1938). *Aka Gündüz Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*, İstanbul, Semih Lütfi Erciyas-Sühulet Kitabevi.

Uzun Subaşı L. (1991). Deyimleşme ve Türkçede deyimleşme dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 29-39.

Üstüner A. (2002). Olumsuz Yargılı Atasözleri. *TDK Türk Dili Dergisi*, 601: 35-42.

Vardar B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multılıngual Yabancı Dil Yayınları.

Vardar B., Güz N. vd. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vezvezoğlu S. (2017). Eski Türkçede Askerlik Terimleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Yaşar F. (2017). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1. Baskı. Ankara, Milenyum Yayınları.

Yavuz MH. (2010). Halk Anlatılarının Dilin Öğretimine ve Gelişimine Katkısı. *Türkçe Eğitimi Çalıştayı* içinde, 12-21.

Yazıcı Ersoy H. (2011). Başkurt Türkçesinde Kalıp Sözler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30: 1-54.

Yörük S. (2011). Çelebi unvanı hakkında bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8: 291-297.

Yurtbaşı M. (2003). *Sınıflandırılmış Türkçe Deyimler*, İstanbul, Arıon Yayınları.

Yurtbaşı M. (2012). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Excellence Publishing.

Yücebaş H. (1959). *Bütün Cephelerile Aka Gündüz Hayatı- Hatıraları- Eserleri*, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi.

Zeyrek D. (1996). *Söylem ve Toplum*, Ankara, Hitit Yayınevi.

Zülfikar H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar H. (1995). *Türkçede Ses Yansımalı İkilemeler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

10. EKLER

EK-1. DEYİMLERİN KAYNAK ESERLERLE KIYASLANMASI.

DEYİMLER	Ö. ASIM AKSOY	M. YURTBAŞI	A. PÜSKÜLLÜOĞLU	F. YAŞAR	TÜRKÇE SÖZLÜK
Adım başına	+	+	+	-	+
Ağız dolusı küfür	+	+	+	-	-
‘Aḳıl itmek	+	+	+	+	+
‘Aḳıl virmek	+	+	+	-	+
‘Aklına gelmek	+	+	+	+	+
‘Aḳlın başıña ṭoplamak	+	+	-	+	+
ʿAḳıllarını başlarından almak	+	+	+	+	+
Altüst olmak	+	+	+	-	+
Ateş açmak	+	-	+	-	+
Ateş almak	+	+	+	+	+
Ateş idmek	+	-	+	-	+
Avuç açmak	+	+	+	+	-
Ayaḳlarına ḳapanmak	+	+	-	+	+
Bağrı yanıḳ	+	+	+	+	+
Bağrına başmak	+	+	+	+	+
Baş aşağı	+	-	+	+	-
Baş başa ḳalmak	+	+	+	+	+
Başı çekmek	+	-	+	+	+
Başı dönmek	+	+	+	+	+

Başına ḥāl gelmek	+	-	+	-	-
Başına ṭoplamak	+	-	+	-	-
Başında beklimek	+	-	+	-	+
Başın ezmek	+	+	+	+	+
Bayraḳ açmak	+	+	+	-	+
Bereket virsün	+	+	+	+	+
Bir ağızdan	+	+	+	+	-
Bir aralık	+	-	+	+	-
Bir iki	+	-	+	-	-
Boġazı kurumak	+	+	+	+	+
Boyun bükmek	+	+	+	+	+
Canı ṣıḳılmak	+	+	+	-	+
Canını ṣıḳmak	+	+	-	-	+
Cānıñ virmek	+	+	+	+	+
Çeküp gitmek	+	+	+	+	+
Çoluḳ çocuḳ	+	+	+	-	-
(Dayak) ṣopa atmak	+	+	+	-	+
Dem urmak	+	+	+	-	+
Derdiñi dökmek	+	+	+	-	+

Dermānı kesilmek	-	+	+	-	+
Dilden dile gezmek	+	+	+	+	-
Diliniñ ucuna gelmek	+	+	+	+	+
Diz çökmek	+	+	+	+	+
Dört na‘la geçmek	-	+	-	-	-
El ḳavuşdırmak (bağlamak)	-	+	+	-	-
El oğıştırmak	+	+	+	-	+
El uzatmak	-	+	+	+	+
Eli çabuḳ	+	+	-	+	-
Eli ḳulaġında	+	+	+	-	-
Elinden ḳurtulmak	-	+	+	-	+
Eṭrafını şarmak	-	+	+	-	-
Farḳ itmek	+	+	+	+	+
Firāra ḳadem başmak	+	+	+	-	-
Ġam çekmek	-	+	+	-	+
Ġam yimemek	+	+	-	+	+
Gice gündüz	+	+	+	-	-
Geri çekilmek	+	-	+	+	+
Göz dikmek	+	+	+	+	+
Göz kesilmek	+	-	+	+	+
Göz ucile baḳmak	+	+	+	+	-
Gözden geçirmek	+	+	+	-	-

Gözleri dönmek	+	+	+	-	+
Gözleri fal ṭaşı gibi açılmak	+	+	+	+	-
Gözleri dolmak	+	+	+	+	-
Gözleri süzülmek	+	+	+	-	+
Gözü ilişmek	+	+	+	-	+
Gözüñ aydın	+	-	+	-	+
Ḫaḳ virmek	+	+	+	+	+
Ḫayāl meyal	+	+	+	+	-
Ḫayra yormak	+	-	+	+	+
Ḫāżır bulunmak	+	+	+	+	+
Ḥesāb itmek	+	+	+	+	+
Ḥikāye itmek	-	+	-	-	-
İstavroz çıḳarmak	+	-	+	-	+
İş görmek	+	+	+	-	+
Ḳan beynine ṣıçramak	+	+	-	-	+
Ḳan ḳuşmak	+	+	+	+	-
Ḳarār virmek	-	+	-	-	-
Ḳarşuna dikilmek	+	-	+	-	-
Ḳaşlarını çatmak	+	+	+	+	+
Kendi kendine	+	+	+	-	-

Kendine gelmek	+	+	+	+	-
Kendini alamamak	+	+	+	+	+
Kendisini atmak	+	-	+	-	-
ķollarını açmak	+	+	+	-	+
Ķulak ķabartmak	+	+	+	+	+
Ķulaķ virmek	+	+	+	-	+
Ķurşun yemek	-	-	+	-	+
Ķurşuna dizmek	+	+	+	+	+
Ķolları şığamak	+	+	+	-	+
Lāf atmak	+	+	+	+	+
Lāfa ţutmak	+	+	+	+	+
Merāķ itmek	+	+	+	+	-
Meydāna çıķmak	+	+	+	+	+
Nefes almaķ	-	+	+	+	+
Nefes nefese	+	+	+	+	+
Neye uğradıķlarını bilmemek	+	+	+	+	+
Nüfūz itmek	-	+	+	-	+
Ortaya atılmak	-	-	+	-	+
Omuz omuza	+	-	+	+	+

Omuzlarını silkmek	+	+	+	+	+
Omuz virmek	+	+	+	-	+
Parmaḳ başmak	+	+	+	+	+
Peydā olmak	+	+	-	+	-
Piyasa itmek	-	-	+	-	+
Puşuya düşmek	+	+	+	+	+
Rengi atmak	+	+	+	+	+
Rezil itmek	-	+	-	-	+
Ruḥunu şād itmek	-	-	+	-	+
Selām virmek	+	+	+	-	+
Selām durmak	+	+	+	-	-
Ses çıḳarmamak	+	+	+	+	+
Sīneye çekmek	+	+	+	+	+
Söze ḳarışmak	-	+	-	-	+
Sözü kesmek	+	-	+	+	+
Şaḳa itmek	+	-	+	-	+
Şimşek gibi	-	+	+	-	+
Ṭaş çıḳartmak	-	-	+	+	+
Ṭopa ṭutmak	+	+	+	+	+
Üzerine yürümek	+	+	+	-	+

Yan gözle bakmak	+	-	+	+	+
Yıldırımla vurulmuşa dönmek	+	+	+	+	+
Yol göstermek	+	+	+	+	+
Yolını tutmak	-	+	+	+	+
Yol virmek	+	+	+	-	+
Yolunu kesmek	+	+	+	+	+
Yüregi şişmek	-	+	+	-	+
Yüz virmek	+	+	+	+	-

EK-2. TÜRK KALBİ

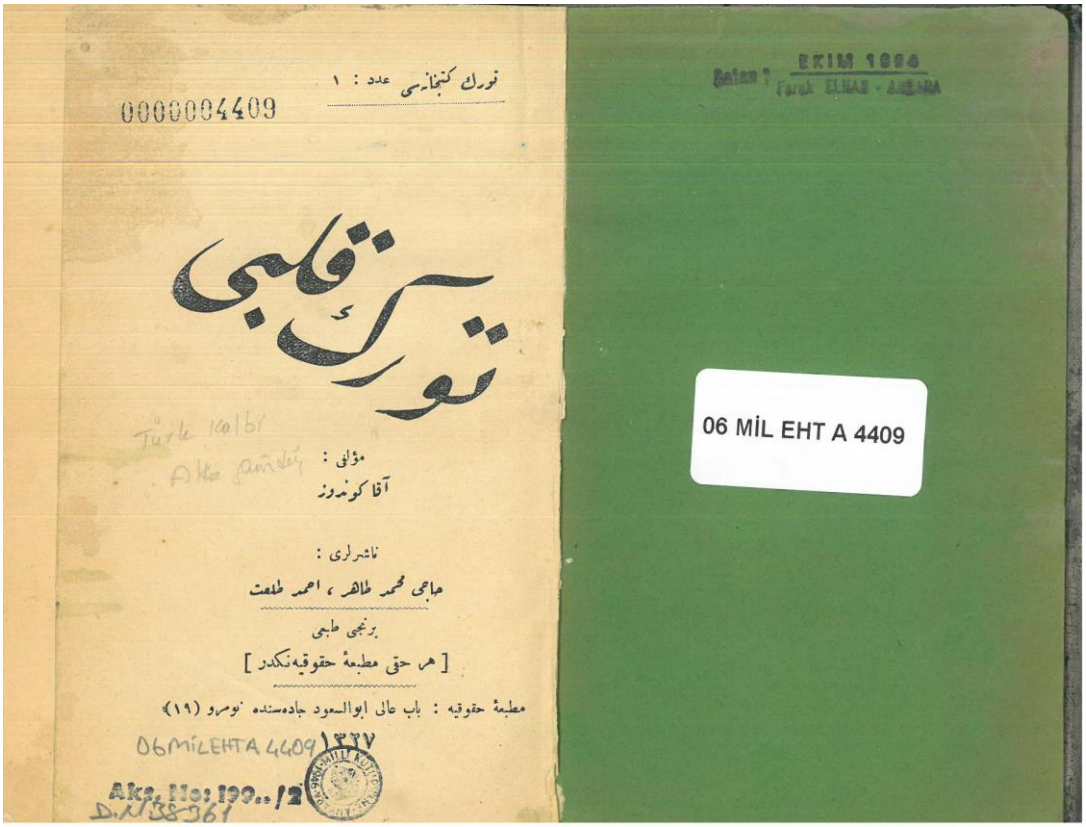

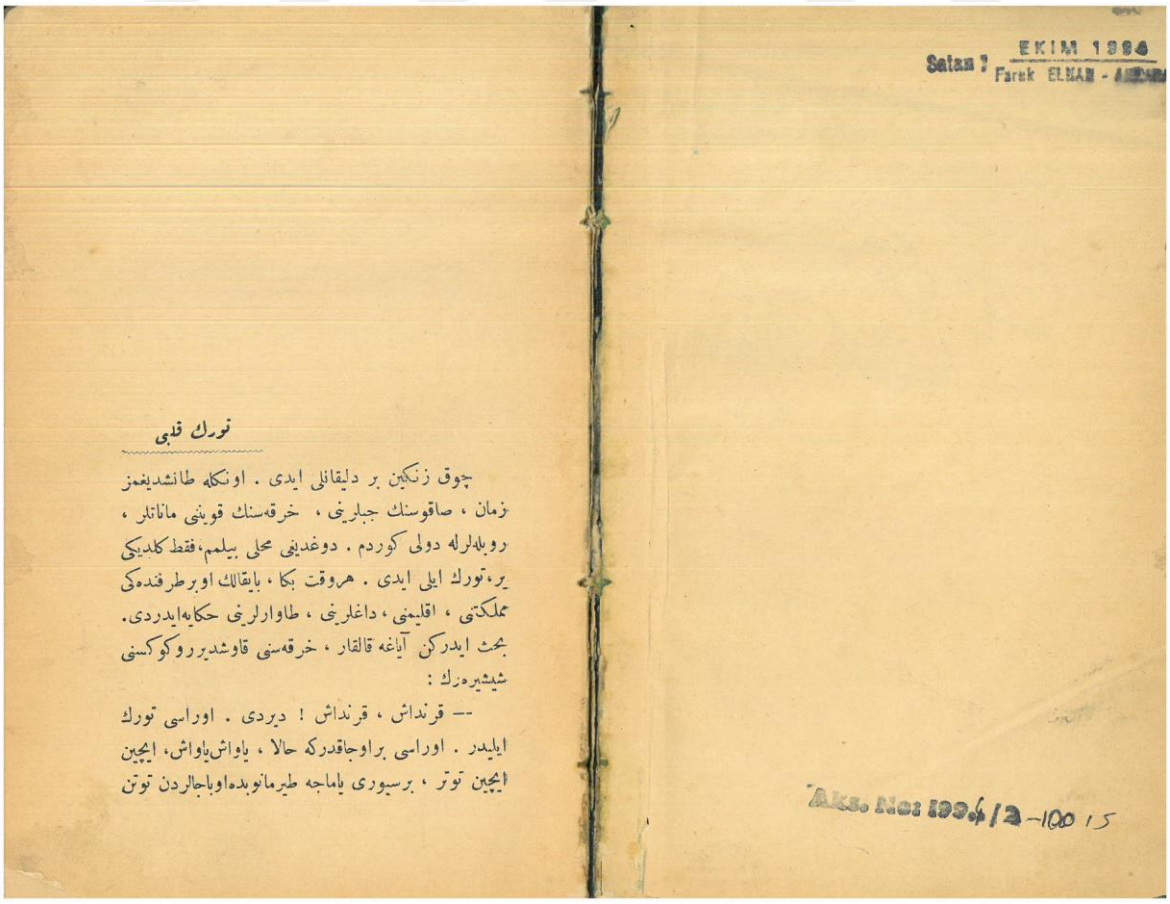

اسمر و بياض دومانلرك بر ركلبن قيز كبي صالنديغني، ايچه‌لديكني يوكسكلره ، چوق يوكسكلره اوچه‌اوچه اريديكني كورسه‌ك، درين بر ايمان ايله ايچكدن ديرسك كه :

— بواوجاق سونميه‌جك، هيچ سونميه‌جك ...

اووقت « قرنداشم » جوشار جوشار ، جوشاردى . قوبى ، درين، نامتناهى كوكارده‌برر آغلامش ياوقلى كوزى كبى ايشيلدايان بيلديزلرى .. ازليتدن ، ابديته طوغرى بر خطچكن آچيق توزمائيسى ، نورلى صامان يولى .. بعضى بربك خنچرى كبى قيوريق وپارلاق، بعضى بر آلتون‌تپسى قدرصارى وحشمتلى وبعضى‌ده بولوتلرك كنارندن برصيرمه طوغ كبى سويملى وهيبتلى آيى بيليرم . اتكلرنده بايغين چام قوقولرى دالغالنان چنار اورمانلرنى ، قايالرينك ديبلرنده كوركن ده‌متلرى فيشقيران قورو و سنجابى برزخلرى .. قيرلش بر آينه كبى اوتده بريده پارلدايان كوللكلرى . . وقيشين ، بياض ، چوق بياض ، ابدى بياض ، نامتناهى بياض چوللرى‌ده بيليرم .

سينه‌لرى اوزرنده انغام واحاديث ، ياتلرنده جريد وقليچ، آتنك صاغريسنده‌ياوقلى طاشيان بختى‌يار دليقانليلر طانيرم .. آق صقاللى علما مجلسلرنده ديز چوكن بكلرى، بويون بوكن اعيانى ، ال قاوشديرن خاقانلرى‌ده طانيرم .

هپ بونلرى بكا ، بايقالك آرقه طرفندن أسوب كلن بواصيل دليقانل بيلديردى ، هپ اوطانيتدى . واو زمان او آياغه قالقوب ، خرقه‌سنى قاوشديره‌رق كوكسنى شيشيرر- كن ؛ بن‌ده اللريمى قاوشديرر ؛ كوزلريمى صيجاق قلبمك صيجاق ياشلريله پارلاتير :

ـ سلآم .. ديردم ، سلآم سكا تورك ايلى ..

• •

او غيب اولدى ؛ بن هاى هويه دالدم . اومجهوللرده بن كردبادلرده قالدق . بو آريلق بش ياشنه كيريبوردى ، رمضان ايدى ، حالا خاطرليه‌مديغم‌برايش ايچون بروسه‌ده بولنيوردم . ايكندى نمازندن صكره اولو جامعدن‌چيقاركن برى قولمدن طوتدى ، بن اوكا ، اوبكا باقدى . . اونى طانيدى بن‌قارشمده برحربيه‌لى كوردم، برلحظه ، برلحظه دها ..

ـــ قرنداش ، قرنداش، بنى طانيمادكمى ؟ بوكسيك، آهنكدار، هجالرى‌سيورى سؤال‌باشمى برثانيه سرسملتدى كوزلريمى قاپايوب آچدم ، اوت،اوت .. اوايدى، بايقالك اوبرطرفنده‌كى اقليملرك اولادى .. تورك ايلينك اوغلى.. قاوشدق ، ينه قاوشدق . باقشدق ، ينه باقشدق . اونك كوكلنه سوينج ، بنم كوزيمه ياش دولدى . كرى چكلدم ،

بردها باقدم . اوزون بويى ، اينجه‌بلى ، كيش‌اوموزلرى، براز دهـا قيصه باجاقلرى ؛ ياقه‌سى قرمزى لاجورد بر البسه ايچنده ديم‌ديك ايدى. صول ياننده قبضه‌سى آرسلان باشلى برقليچ ، ياقه‌سنده‌صيرمه يازيلى بر : «حربيهٔ شاهانه» قوللرنده اوچى سيورى وفس رنكى شريد . . اوكولدى ، اينجه وبراز دوشوك بيقلرى آلتنده‌كى دوداقلرى‌قلدادى:

ـــ برتورك ضابطى اوليورم ..

قوله كيردى وهايدى أوه .. ديدى . يوزينه باقدم ، ايضاح ايتدى :

ـ آلتى آى وار، نينه‌م مملكتدن كلدى. زواللى‌داغلر، ديارلر آشدى . استانبولده بنى‌بولدى. اوراده برازقالدق، امتحانلر بيتريتمز بكا ، اوغل ديدى . هايدى بنى‌بروسه ديدكلرى شهره كوتور. بورايه كلدك . جامعلرى آتاسلطانلرك تربه‌لرينى كزدك، قره‌لى‌صاچلى‌باشنى اومعبدلرك‌اشيكنه، اينجه دوداقلرينى اوتربه‌لرك اتكلرينه سوردى . اوغوز قره خان نسلنه نماز ايتدى ، دعاقيلدى ؛ آوچ آچدى .. رمضان كلدى ، كيرالق اويمزى آچدى ، شمدى‌هر آقشام بلكه اون سفره‌يه آش يتشديريبور . سن‌ده كلزميسك قرنداش ؟ سكا سنك آشكى ، تورك آشنى ، دارى آشنى يديرم . . .

أوه كيردك . بنى نه‌سنك يانه كوتورمك ايسته‌دى . اوطه‌دن چيقدق ، صوفه‌يى دولاشدق ، تخته مرديونلرك دينده مطبخ قاپوسنك ياننده‌كى سدير اوستنه براختيار قادين ديز چوكمش تسبيخ چكيور وآشجى قادينلرك ايشنه نظارت ايديوردى . ياننه صوقولدق ، بنى تقديم ايتدى.. نينه قالين شال خرقه‌سنك اوزون يناري آره‌سندن اينجه ، بياض ، مائى دامارلرى كوزوكن قينالى بر أل چيقاروب اوزاتدى . اكيلدم، طوتدم،دوداقلرمه كوتوردم. قاشارنى اورتن ياشاغنى برآز قالديردى ، كنارلرى چيزكى چيزكى اولمش برچفت‌سياه كوز،درينندن‌باقاركى كوزلريمه‌ديكيلدى :

ـــ تورككمى سن ، اوقل ؟ .

ـــ اوت نينه

ـــ تورك‌قال ، واوملايانلرى سه‌و . .

صكره كوزلرنى ايندىردى ، آشجى‌يه اشارت ايتدى. وتكرار تسبيخى چكمكه باشلادى . . .

• •

سنه‌لر نه‌انصافسز وألى چابوقدر . آره‌دن ينه اوچ دانه‌سى صيريلوب كچدى . قرنداشك ايكى سنه‌دن برى ضابط اولديغنى بيليوردم . فقط نره‌ده ؟ . روم ايلى‌ده‌مى آناطولى‌ده‌مى ؟ بوتردد‌م‌چوق سورمدى . بركون‌پوسته‌دن،

اوزری بلکه یکرمی دفعه‌مهرلمش برظرف آلدم . آچدم. آ . . اونك یازیسی :

« قرنداش ،

« بومکتوبمی میلونادن‌یازییورم. بلکه بنی اونوتمشسك اکر بویله ایسه بوکا دارلمام ، کوکلار براولسون . فقط‌سکا رجا ایده‌رم‌بنه‌می‌اونوتما . . بن‌بش‌هفته‌دن‌بری محاربه‌ده‌یم . صاغه ، صوله ، آتشه ، باروته صالدیردق . سونکولری دشمن بغرینه دالدیردق ، تورك سنجاغنه‌شانلر آلدیردق. فقط بنم قسمتم بوقدرمش . برهفته اول، چوق دکل،ایکی یرمدن یارالاندم، فقط‌یاووزیاره ! . نهایت درت‌بش کون یاشه‌یه بیله‌جکم . ذاتاً برتورك ملازمجکنك بوندن چوق یاشامسی کورولمه‌مشدر . اوقوشسار ، چالیشیر، ترلر، قان قوصار والصوکره انسانلردن‌زیاده حقك‌مکافاتنی کورور : بابیقیلان براستحکامك کوشه‌سی آلتنده أزیلیر . . ویا برقورشونه‌جان باغشلار .

برتورك ملازمنك حقی شهادت ملکنك النده‌در . اکر حقنی ایسترسه ، بالکز اوملك اوزاتیر ، ویریر . .

سن تورکسك قرنداش ؛ ایمدی بر تورك ملازمنك روحنده‌کی درینلکدن‌حصه آل.ایشته‌اوروحك درینلکدن کان‌برندا ایله‌سکاسویلیورم‌که بنم‌بودنیاده، بووطنده، بوملتده

تمحقم وارسه هپسنی آلدم . شهادت ملکی اونلرك هپسنی ایکی قورشونك‌اوزرینه باغلایوب تا . . سینه‌مه‌دك آندی، بنم حقم قالدی . اکر باشقه‌لرینك قالمش ایسه ، بوتورك ملازمجکنه حلال ایتسونلر . .

قرنداش ، بالکز اورته‌ده برحق دهاوارکه هپسندن بویوك‌در : آناحقی . . نینه‌می کیت‌کور . سکا آدرسنی لفاً کوندرییورم . اونی‌تملی‌ایتمه ، چونکه احتیاجی‌بوقدر : تورك نینه‌سیدر . . . دون کیجه شدید برنوبت کلدی ، نینه‌می صایقلادم : بنی طاقمك چاوشی اوقشادی. کوچوك یکنلریمی چاغردم : اونباشم آلتمی اوپدی . بواوقشایش، اوبوسه بکا راحتلق‌ویردی . اوبودم ، راحت راحت‌نفس آلمغه باشلادم . اوزاقده ، بریشیل‌وادیدن آتلیلر کلدیلر، الك اوکلرنده بردیلقانلی، قره‌بیقلی نوریوزلی، پهلوان‌باقشلی بردیلقانلی یانمه صوقولدی.قوتم یوقدی ؛ بوبهادری آنجق دیزه قالقوب سلاملادم . اوقیر آتندن أکیلدی ، صول الیله اوموزیمی اوقشادی ، صاغ‌ألیله باشمه برشی طاقدی، أکیلدم ، قلنجك یارلایان چامورلغنه باقدم ؛ باشمده‌کی : بر« آق طوغ » ایمش . .

— سن کیمسك ؟ دیدم .

— برتورك . . دیدی .

— آدك نه ؟

— ارطغرل . . .

کوزیمی آچدیغم زمان،چاوش کولیور ، برشی‌سویله‌مك ایستیوردی :

— نه‌وار ؟ دیدم .

— دشمنی سوردك آندق افندی . .

قرنداش ، آرتق بن‌خسته ، یاره‌لی ، کیمسه‌سز دکیلم. یورلدم قرنداش ، نینه‌مك اللرندن سنك کوزلرکدن اوپرم . بنی اونوتمه باشقه‌لرینی دوشونه‌بیله‌سك . »

• •

همان نینه‌سنك بولندیغی محله‌قوشدم . قوناغك قاپولری آردینه قدر آچقدی ، اشیالر ، دنکلر ، صندقلر هپسی باغلانمش باغچه‌نك‌اورته‌سنده بیغیلمشدی . خدام وتوابع هپسی مشغول ایدیلر.اسمی‌ویردم، بردقیقه صکره‌براوشاق کلدی :

— « اسما بکم » سزی کوزلیور ، دیدی .

یوقاری‌یه چیقدم . نینه ، بنه قالین شال خرقه‌سنك بول واوزون ینلرندن الی‌چیقاروب اوزاتدی . اونخیف ونازین‌الی اوپدم . دوداقلرنده برتبسم واردی . بکا :

— قرنداشك شهید اولدی . .

دیبه حفیف برسسله ایکلهدی والنده‌کی تلغرافنامه‌یی کوستردی.کوزلرم دولدی،دوداقلرم‌تتره‌یوردی.شقاقلرمده ایچه برصانجی پیدا اولدی . او ، حالا متبسم وساکن :

— آرتق کیدییورم ، دیدی . اورایه ، اورایه . .

والیله اوزاق افقلری کوستردی . دیمك بایقالك اوته طرفنده‌کی اقلیملرك‌بو اسمایکمی بنه‌کیدییور، موسم‌قوشلری کبی یوردینه‌عودت ایدییوردی. لزومسز برسوز اوله‌رق :

— نیچون کیدییورسکز؟ دیدم.

ألمی، خفیف برحرارتله یانان آوجلری ایچنه آلدی:

— بوراده آرتق برایشم قالمدی . اوقلمی اوراده طوغوردم ، بوراده‌شهید ایتدم . شمدی ایشم اورادەدر . اوراده قیزمك طوغوردیغی ایکی دانه‌دها وار ، اونلری‌ده اوراده بیوتوب بوراده شهید ایده‌جکم . . ایشته بونك ایچون کیدییورم .

وباشنی اکدی ، قاپیدن چیقان اشیالره باقه‌باقه بنه ایچی تسبیحنی چکمکه باشلادی .

ایکی ساعت صوکره همبز واپورده‌ایدك . لیمان اسمر برکولکه‌آلتنده یاواش‌یاواش قارارییورونا اوراده، اسکدار یاماجلرنده بعض‌بنجره‌لر برر آلوکی‌یارلدییوردی . اوچنجی دودوك چالدی ، حالاطلر طوپلانمغه باشلادی . صوقولدم ،

« الله سلامت ويرسون » ديبه الى اوپدم . صول الى يندن چيقاردى ، پارماغنده ايرى ياقوت بريوزوكى چيقاره رق بكا ويردى و « بويادكار اولسون ؛سلامتله قال » ديدى . صندالله آتلادم ، بوقيمتدار يوزوكك ويرديكى مراقله اوتهسنه بريسنه باقدم! بچ طرفنده اسكى تورجه خطيله شوجمله منقوش ايدى:

« تورك قال ، وارليلياندى سر »

اولتيماتوم ٨ ايلول ٣٢٧

غالبا، ينه تحته قاشيغمزه بريودوم‌قان قسمت‌اوله‌جق .. دوشوندكاريكك اوكنده آكلدش كوزلريكى براز قالديرده كوك يوزينه باق! آبى واوجنده‌كى بيلديزى كوريبورميسك؟ بر كيزلى صيتمه‌نك نوبتى آلتنده قالان كنج قيزلركبى نه ايچين ايچين ، نه درين درين نفس آليور . اوبنم قسرم ، بوسنك بيلديزكيدر ؟ شبهه ايتمه ، ايكيسى‌ده بزمدر . دقت ايت ؛ ايشته سنك‌ده‌سينه‌ك قابارييور، يوره‌ككده بر آغرلق واردكلى؟ دقت ايت؟ شقاقلريكه‌ياووز برصانجى ياپشمادىمى؟ ديزلريكك اطرافكه نملى بر بز صاريبورلر كبى اولوبور . اورادە، كوكسكك ضعيف كيك تحته‌سى آلتنده برشى‌وار،

اوتيور ، بوغازيكى طيقيور ، قلبكميدر او؟ نه‌دن دردلنمش؟ پرنده‌راحت راحت‌دورمامياجق نه‌سبب وار؟دردكى‌دوكمك، سكا برشى‌لر سويلمكمى ايستيور ؟ اكر اويله ايسه هايدى كوزلريكى قاپا ؛ صول آلكى‌اونك اوستنه باص؟ وديكله . .

فقط دور ، اوسويلمكه باشلامه‌دن اوجاقلى اوطه‌نك ديوارندن بابا‌كك قيلنجنى آل واوككه قويدقدن صوكره صاغ آلكى ياصلى قبضه‌سنك اوستنه قوى ! بيلمزميسك ؟ قلنج قبضه‌سى اوستنده سويلنن سوزلر طوغرى ، ديكله‌نن سوزلر دوغريدر ! . . تورك آتاسى بويله ديمش . .

اوت بويله ، شمدى ديكله، آرتق چارپميور. دورمش كبى دكلى ؟ فقط بودورغونلق سكا دها درين بر يورغونلق ويرييور ، بيليرم . چارپان برقلب،أولمه‌دن دورورسه چوق آجى ، چوق قورقنج ، چوق دهشتليدر . ديكليورميسك نه ديبور :

— بن چوقدن يارالى ايدم ، اوقدركه شوكوچوك وجودم برقان پيختيسى اولمشدى. غدالرم ايرين ايدى . كولمك ايچون نفس آلهمازدم ، چونكه دليك‌ده‌شيك ايدم. أولديكمه شاشيوردم . بوخسته ، بوآجيقلى ، بويارالى حاله كيمسه ، سندن بشقه كيمسه آجيميوردى . ذاتاً سن‌ده ، بن دكليدك . بيلمم ناصل اولدى ، بردوراق ، بردقيقه‌لق

بردوراق سكابرجسارت ويرمش‌واوزمان حس‌ايتمش‌ايدم‌كه اللرك ، قوللرك اوينيور . برثانيه‌صوكره اوزرىمه ايليق بر صو سرپيلدى؛ بريامو قدن يوموشاق‌براك هرطرفمى‌اوقشادى يقادى ، سيلدى ، صاردى .. بن يكدن قوت ، يكدن‌جان وجسارت بولمشدم. بوصاريلى وسويلن‌وجودملەپواش‌پواش، اللهمى دوشونەرك هر شيئى دوشونەرك چارپمه ، ياشامغه باشلامشدم .

لكن نه اوليوردى ؟ برزمان صوكره ينه نه اولمغه باشلامشدى . صارغيلرم دكشيركن، يارالرم يپقانيركن بر آجيلق بريا‌قارلق‌حس ايدييوردم . آره صره ، قالديريلان ياقينك يانندن سيورى برشى باطيوردى ، عجبا برطيرناقمى ايدى او ؟

خاير .. بن‌ده، سن‌ده آلدانمشز ، صارغيلره كيزلى بر زهر سورولمش ... دها چوق يارالاندم . اويله‌كه سندن ، بويوك بابا كدن ، بويوك آنا كدن اوتانمسهم وسندن امين اولمسهم ، دورمق ، بوسبوتون دورمق ايستيه‌جكم .. بن يارالانمق، بوغولمق، قهر اولمق ايچونمى دوغدم ؟

ايشته شمدى دها درين برتهر وعذاب ايچنديم . نه وقتدن بريدر سكا سويلك ، سنكله دردلشمك ايستيوردم . بن تهلكه‌دەيم ؛ سن‌ده تهلكه‌دەسك! .. دوغرى سوليورم.

أللك بابا كك قليجي قبضه‌سنده ايكن سنى آلداده‌مام قورقارم ..
ايشته اوقبضه‌نك ياصلى ناملوسنه باقه‌رق سكايمين ايدييورم :
قورقه ، نه‌قدر يارالى ، نه‌قدر خسته اولسه‌م سنكله برابرم. اولمكمى؟ بن اونى چوق تجربه ايتدم ، و آكلادم‌كه ياشامق ايچون اولمك لازمدر .

هايدى شمدى سن‌ده بنى تأمين ايت ، سويلركن، فقط ألكى اوكيك قبضه‌دن قالديرمه ! هايدى سويله ديبورم ؛ آچيق‌سويله‌كه آرقه‌كده برچوق مزارلرواردر، سنى ديكليورلر. بكا سويله‌كه نفاقدن؛ فساددن، قحبه‌لكدن قاچاجاقسك؛ اونلردن نفرت ايده‌جكسك . بكا يمين ايت‌كه سكا نفاقدن ، فساددن ، قحبه‌لكدن دم اوراجقلرى سن أزه‌جكسك ..

هـا ، شويله . . شمدى بوتهلكه‌يه‌كلهلم ؛ بوتهلكه‌نك چاره‌سنه باقمه چاليشهلم . آرتق مادام‌كه براولدق ، برلك بزى دولديردى . هيچ بر مانع قالمدى .
آرتق قالديرقليجكى واچ كوزيكى ؟

• •

ايشيتدكمى ؟ سويله‌شدك ، دردلشدكمى ؟ اويله ايسه هايدى چاريق بازارينه كيدهلم . يوله دايانير ، يوموشاق، ديپلرى قوى برچفت چاريق آلهلم . دولاقلرك صاغلام اولسون ؛ صيق وباغلا داغارجغكى ! . . آناكك ألدن ،

ياووقلكك صاچندن ، قيزانلرك كوزلرندن اوپ.. بيلمزميسك ، كوزدن اوپمك آيريلقدر . هايدى اوپ ؛ چونكه آيريله‌جقسك . وبو آيريلق بللى دكلدر . دونمكى عقلكه كتيرمه..اوزاقدن كان بوبارودقوقولرينى خيره علامت صانمه! هم قارشى داغلره‌باق. كونش نصل باتيور، اوراده كوركنلرك اوستنده برقيزيللق وارمكه كوكه‌قدر يوكسه‌ليورنه‌يه‌بكزييور؟ غازيلرك قانه، شهيدلرك آل‌قانه،سنجاغكك قانه دكلى؟

اويله ايسه هايدى قارداشم ، اوقيزيل رنكه بولاش ، آل چاپونه صاريل .. نره‌يه‌مى كيده‌جكسك ، نيچون‌مى يوللانه‌جقسك؟ اونى بن بيلهيورم. بيلهيورم اما، سكاصاغلق ويره‌يم. قصبه‌يه كيت ، چارشو بويوندن كچ، اولو مسجدك كوشه‌سندن صاپ‌دبويى كورورسك. چاقير ملازم‌اوراده‌در. اوكا كيت برپات ايت وصور. اوسكا هپسى‌سويلر ..
هايدى شمدى الله يولكى آچيق ايتسون !

كيلر حالا صميمى وصاف، كوليورلردى. اوقويندن چيقاردينى بويوجك بر كاغدى كوستره‌رك :

ـــ هه . . ى ، دليقانليلر ! حاضر اولك بايرام وار! ديه سسلندى . قهقهه‌لر صوصدى ، وجودلر دوغرولدى، كوزلر امام افندينك بياض صاقالارى آره‌سنده پنبه بر چفت خط شكلنده دوران دوداقلرينه مركوز قالدى . او ، اوطورمغه لزوم كورمه‌دن بر ايكى كنيش نفس دها آلدى ولاطه‌سنى بر آز قالديره‌رق صاغ آياغنى حصر اسكمله‌نك چاتماسنه دايادى :

ـــ آكلامادىكزمى ؟ بايرام وار ديبورم . ايشته حجى . . . شمدى يكى جاندرمه كتيردى . دولتمز ايتالياناره جنك اعلان ايتمش . دشمن طرابلس غرب ولايتمزى ايستيورمش . كيمسه بزه ياردم ايتميورمش . هركس چكيلمش . بز اللهمزله باش باشه قالمشز . دولت بوتون رديفلرى طوپلايور . مختار جامع اوطه‌سنده پوصله‌لرى آيريور . شمدى كلير . .

امامك برلحظه‌ده صره‌لادينى بوحوادث بوتون اوراده بولانلرك شقاقلرنده ، قولتقلرى آره‌سنده ، ديزلرينك اطرافنده خفيف وسرين برغجيق حاصل ايتدى . هپسى هركله‌يى تماماً آكلادقلرى حالده بنه :

ضبر . .

اينجه بياض كاغددن معمول پنجره‌لى قهوه‌نك اوكنده اوطورانلر ، امامك دره بولندن قوشه قوشه كلديكنى كوردىلر . كويك اك شن اختيارى اولان قبر آغا درحال آياغه قالقدى واوزون چوبوغنى صالاره‌رق هايقيردى:

ـــ عشق اولسون ، حاجى امامه به ! بوياشدن صكره نه ياووزده سه‌كيبور .

قهوه‌جى عثمان اوسته جواب ويردى :

ـــ ئه‌ى اوغل ، مكه هواسى يارادى . باق همزه طاش چيقارتيور .

امام افندى نفس نفسه قهوه‌نك اوكنه‌كلديكى وقت اوراده

ـــ ايتاليانلرايله‌مى ؟ . . دييه صورمقدن كنديلرينى آلامادىلر .

امام عصمى برسسله تسبيحنى برطوپ ايدوب ديزينك اوستنده شقردادندى :

ـــ اوت ، ايتاليانلر ايله . . او ايتاليانلركه بوندن بش آلتى كون اول آرناوودلق ده‌كزلرنده ايكى طور - پيدومزى باطرمش . . واويله . . .

قنبر آغا سوزينى كسه‌رك :

ـــ صوص حاجى امام ! دييه باغردى . اونلرى باطيردى ايسه بزى‌ده باطرمه‌دى‌يا.. نه‌كونه دوربيورز؟ .

على كيميا قهوه‌جينك چراغنه سسلندى :

ـــ طورمش ! قوش‌جامع اوطه‌سنده مختارى بول . . پوصه‌لرى چابوق كتيرسون . . .

• • •

مختارطاوارينده پوصه‌لرى داغيدركن بياض‌باشماقلى، قيرمزيلى ، ماويلى ، يشيللى طوقومه يلديرمه‌لى قادينلر بركناره دورمش قونوشيورلردى . آق كوزلك امينه صوردى :

ـــ هپسى‌ده غوغايه‌مى كيده‌جكلر ؟

مختارك كلينى جواب ويردى :

ـــ هيم . . هپسى‌ده . .

امينه‌ياشماغنى برآزدها ايندىردى‌وبرداماله ايله‌ايصلانان كوزلرينى برآن قاپايه‌رق : « ديمك‌طوسون‌ده كيده‌جك..» دييه دوشوندى. وطوسون تا اوراده، چاملغك ديبنده‌كى مرعاده سوروسنك يانينده ، كوزلرينك اوكنه كلدى .

بايراقدارك اسما نينه ، امينه‌نك حالنى حس ايتدى :

ـــ آ قيزم ، ديدى . سن طوسونكه قاووشدقدن صكره كيديبور . نه‌كدر ايديبورسك ؟ برآياق كلين كوكى‌سكز . . يا بن، يا بن نه ديبه‌مكه آلتى كونلك ياووقلى ايكن حاجى باباك موسقوف غوغاسنه كيتمشدى .

ـــ بن برشيجك ديمه‌دم اسما نينه . .

ـــ ديمه‌دك آما كوز وار ، اذعان وار ، او حالك نه ؟ . .

ـــ هيچ . .

ـــ آل ياناقليم ! حاجى باباك هروقت بكا ديردى‌كه : بر عثمانجق اوغلى اوجاغنى شنلندىرمك ايچون ايكى دفعه أولەنير . بريسى دشمن قوبورلرينك آتشيله ديكرى‌ده ياووقليسيله . . آكلادكمى امينه‌م ؟ . .

امينه درحال ياشماغنى‌چكدى وكوزلرينى سيلدى . آل

تورك قلبي

ـــ ايتاليانلرايله‌مى ؟ . . دييه صورمقدن كنديلرينى آلامادىلر .

امام عصمى برسسله تسبيحنى برطوپ ايدوب ديزينك اوستنده شقردادندى :

ـــ اوت ، ايتاليانلر ايله . . او ايتاليانلركه بوندن بش آلتى كون اول آرناوودلق ده‌كزلرنده ايكى طور - پيدومزى باطرمش . . واويله . . .

قنبر آغا سوزينى كسه‌رك :

ـــ صوص حاجى امام ! دييه باغردى . اونلرى باطيردى ايسه بزى‌ده باطرمه‌دى‌يا.. نه‌كونه دوربيورز؟ .

على كيميا قهوه‌جينك چراغنه سسلندى :

ـــ طورمش ! قوش‌جامع اوطه‌سنده مختارى بول . . پوصه‌لرى چابوق كتيرسون . . .

• • •

مختارطاوارينده پوصه‌لرى داغيدركن بياض‌باشماقلى، قيرمزيلى ، ماويلى ، يشيللى طوقومه يلديرمه‌لى قادينلر بركناره دورمش قونوشيورلردى . آق كوزلك امينه صوردى :

ـــ هپسى‌ده غوغايه‌مى كيده‌جكلر ؟

مختارك كلينى جواب ويردى :

— ٢٠ —

تورك قلبي

ـــ هيم . . هپسى‌ده . .

امينه‌ياشماغنى برآزدها ايندىردى‌وبرداماله ايله‌ايصلانان كوزلرينى برآن قاپايه‌رق : « ديمك‌طوسون‌ده كيده‌جك..» دييه دوشوندى. وطوسون تا اوراده، چاملغك ديبنده‌كى مرعاده سوروسنك يانينده ، كوزلرينك اوكنه كلدى .

بايراقدارك اسما نينه ، امينه‌نك حالنى حس ايتدى :

ـــ آ قيزم ، ديدى . سن طوسونكه قاووشدقدن صكره كيديبور . نه‌كدر ايديبورسك ؟ برآياق كلين كوكى‌سكز . . يا بن، يا بن نه ديبه‌مكه آلتى كونلك ياووقلى ايكن حاجى باباك موسقوف غوغاسنه كيتمشدى .

ـــ بن برشيجك ديمه‌دم اسما نينه . .

ـــ ديمه‌دك آما كوز وار ، اذعان وار ، او حالك نه ؟ . .

ـــ هيچ . .

ـــ آل ياناقليم ! حاجى باباك هروقت بكا ديردى‌كه : بر عثمانجق اوغلى اوجاغنى شنلندىرمك ايچون ايكى دفعه أولەنير . بريسى دشمن قوبورلرينك آتشيله ديكرى‌ده ياووقليسيله . . آكلادكمى امينه‌م ؟ . .

امينه درحال ياشماغنى‌چكدى وكوزلرينى سيلدى . آل

— ٢١ —

یاناقلری دها پنبه‌لشمش ، دوداقلرینه اسکی رنکی کلمشدی . .

. .

طاوار میدانی دولمشدی . طوسون اوزون بویی ، کنیش اوموزلری ، مصر پوسکولی کبی یانیق پالا بیقلریله باشی چکیوردی . بوتون ردیفلر حاجی امامك اطرافنه طوپلاندیلر . طوسونك اوموزندن کچن کنیش غایتانك اوجنه کوی سنجاغنك سیوری دمیری کچمش ؛ پویرازك یاماچدن کلدیکی نفسلریله دالغالانیوردی . حاجی امام دعا ایتدی ، قادینلر ، اختیارلر ، چوجوقلر الرینی قالدیردیلر ، آمین ! دیدیلر . بر قاغنی‌نك اوزرنده آیاقده دوران اسما ینه دایانامدی ، یاشماغنی چکمسنك آلتنه چکدی وضعیف قینه‌لی ألنی طوسونك طوتدیغی سنجاغه دوغری اوزاتەرق هایقیردی :

ـــ یکیتلر ، یکیتلر ! اسما ینه‌بی دیکله‌یکز ! بوسنجاغی کورییورمیسکز ؟ اونی رحمتلی حاجی بابا موسقوف غوغاسندن کتیردی . دشمن کله‌لریله پارچه پارچه اولان بو آل بایراغی قورتاردیغی ایچون اوکا بایراقدار آغا دیدیلر . طونه‌دکی صوك غوغاده اوزرنده آیت یازیلی بر پارچه قوپمشدی اونی بکا ویردی بنده یاوروم احمدیمه بشیکده

تاکیه یاپمشدم . اوتاکیه‌نك آلتنده بویون احمد چکمده یونان غوغاسنده شهید دوشدی . ایشته یکیتلر ، سزده بو سنجاغك آلتنه‌سکز . احمدم ، حاجی‌بایراقدار ، کوکده‌سزه باقیورلر ، یا شهید اولکز ! یا یاره‌لی دونکز ! . .

هرکس آغلیوردی . آرتق اسما ینه‌ده کوز یاشلرینی ضبط ایده‌مه‌مشدی . غوغایه کیدن ردیف قارداشلری ، یوله دوزله‌دن کویك مزارلغنه طوغریلدیلر .

اوراده ، حاجی بایراقدارله اوغلی احمد چاووشك روحنه فاتحه اوقویاجقاردی . . . . .

طرابلس غرب

هیچ بری آقشاملق یه‌مه‌مشلردی . قوروبان بوغازلرینه ، ترله‌ین شقاقلرینه وکنارلری یانان کوزلرینه بر آز سرینلك ویرمك ایچون دردی‌ده طامك بر کوشه‌سنه چیقوب طوپلانمشلردی . هپسی سکوت ایدییورلردی . یالکز اوزون بر چوبوغك اسکی وبوبوك لوله‌سندن سوزوله‌سوزوله برسیس کبی دومان ، بر مدت عمودی چیقدقدن صوکره خاره‌لەنیور ، داغیلیور وغیب اولیوردی .

آی ، قارشیده ویوکسکده ایدی . مستوی طاملر ماوی واثیری بر ضیا آلتنده کوموشدن برر قوطو قاپاغی کبی پارلیورلردی . کنارلری آلتون یالدیزلی برر خطله

ایشلنمش یوکسك خورما آغاچلرینك کوکده‌لری ؛ قویو ، اوزون برر کولکه شکلنده چوللردن سودیکنی بکله‌ین صیرمه عکالی برر بدوی قدر ساکن وحرکتسز دورییورلردی . .

شرفه‌سنك دلیکلرندن بو اویویان مملکته دها پارلاق برر کوزله باقان آیك ، دها ماوی ودها کوموش رنکی آلتنده باشلرینی الهنه قالدیروب عنایت بکلر کبی مظلوم وابکم دوران برچفت مناره‌نك ، آره‌سندن ، اوزاقلرده ، دها اوزاقلرده نامتناهی نوردن برقالیچه واردی . سینه‌سنده حسابسز بیلدیزلر رقص ایدن ، خاره‌لرینك دوداقلرندن بوسه‌لر طوپلایان کهکشانك اوزاندقجه دها چوق مست ومحمور قالدیغی بوقالیچه ، آق ده‌کز ایدی . . . ،

دها ایراقلرده عجیب وکولکه‌لر حالنده شکللر ، عجیب وکولکه‌لر حالنده بر سرعتله متحرك ومحسوس ایدیلیر .

اوزون چوبوغك اسکی وبوبوك لوله‌سندن حالا سوزوله سوزوله دومان توتیوردی . صول طرفنه یاصلانان دلیقانلی بر آز دوغرولدی ؛ قمره ، خورما دالللرینه ، مناره‌لره ودها صوکره دکزك سنجابی برخط شکلنده اوزانان افقلرینه باقدی . صاغ بنجه‌سیله یاقه‌سنی بر آز دهاچکه‌رك کوکسنی آچدی :

— آه ! دیبه یاواشجه ایکله‌دی . بو آق دکزچوق ظالم ... وکنارلری سورمه‌لی کیریکلری ایجنده مبهم بر آتشله‌پارلایان ایری کوزلرینی‌الان ساکن‌وصامت‌چوبوغنی توتدورن دده‌سنه دیکدی .

دده‌سی صسول قولنی بر آز یانه اوزاتدی . آلی ، دلیقانلینك بیله‌کنه دوقوندی . بابیلیجی بر حرارتله صیق صیق آتان او اسمر وکیکلی نبضی صیقدی ، دیشسز آغزینی اورتن ، بیاض صاقاللی رنکسز دوداقلری آچیلدی :

— سن ، دیدی . قول اوغلارندنسك .. جدك بورایه کوچ ایتدیکی زمانلرده‌ده آقده‌کز ظالم‌میدی ؟ .

دلیقانلی کوزلرینی یره ایندیردی :

— طورغودك آیاغی التنده ظلم یاشامازدی‌که ..

اختیار دوغرولدی ، آلنك ترسنی اوزون صاقاللی چکسنك دینه‌قدر دایادی وآشاغیه دوغری چکدی، عصبی زمانلرده هپ بویله یاپاردی . تتره‌ین ضعیف سسیله:

— تمام ، دیدی . او آیاقده‌کی دامارلر ایجنده دونن قاندن سنده قاچ داملا وار ؟

— چو . . ق .

— لاقی کسمه! ایسترسه بر داملا اولسون! هایدی

یومروغنکی یوره‌کنکاوسدنه یاص ! قان اورادهطویلانیر، او داملهلری بول .. اووقت کوره‌جکسك‌که سنك آیاغنك آلتنده‌ده ظلم یاشاماز اولور...

— دولت دونمامسی قارشی دورامادقدن ..

— ئه..ی اوغل، باجك کی بیله‌لاف ایده‌میورسك! دولت دیدیکك ، دونمسا دیدیکك نه‌در ؟ اونلر سندن دوغمیورمی ؟ سن اولمازسه‌ك اونلر وجود بولورمی ؟

اوزاقده عجیب وسرعتله متحرك شکللردن کسکین بر ضیا افقلره دوغری آقوب کیتدی . دلیقانلینك قاشان کوزلری براز دها آچیلدی وسوزی دکیشدیردی :

— دده ! آنا! دشمن یارین مملکتی طوپه طوتهجق بز نه یاپه‌جغز ؟

یاشماغی آلتندن سیوریلن چکسنی اوزاتان ضعیف واسمر آنانسی قسالی پارماغنی اوزاتدی وطوپراغی کوسترهرك :

— اوغل ! دیدی . أوله‌جکسك !...

دلیقانلی یکرمی اوچ سنه‌دن بری هنوز دویمادیغی بر خلجانله تتره‌دی وکوکس تحتهسی آلتندن قاباران قوتله ایاریه دوغرولدی‌ده دریندن کلن براوغلدی کبی :

— بکی آنا، دیدی. أوله‌جکم ...

وضبط ایده‌مدیکی مجهول بر قوتك آلتنده ، آتش کبی یانان صاغ پنجهسی سلاحلغی اوزرینه یاپشدی . آی، صانکه بر از دها یاقلاشدی . ده‌کز صانکه بر آز دها شیشدی و پارلادی . کناره آووجنی ترلی ترلنه دایایان کلین ، باشنی قالدیردی . ساز رنکلی سیاهسنك فوقده‌کی اینجه وسیاه قاشلرینی چاندی ؛ آلتنده سیاه بر نور ایله پارلایان جیلان کوزلرینی قاپادی ؛ اوزون وده‌وریك کیریکلری اوجندن ایری ایکی داملا یاش صولغون دودا- قلرینك کنارینه یووارلانیرکن بر موسیقی کبی ، بر قول اوغلی موسیقیسی کبی :

— آغام ، دیدی ، کیت کیت ! ...

بوصباردمانده

أوی شوراجقده ایکن برهفته‌دن بری کیده‌مه‌مشدی. فقط استحکامك صاغ اتکی اوجنده ، دکزه پك یاقین اولان أوینك بر کوشه سنی وطامنی ایچه کوریبوردی . بعضاً صباحاری ، ایرکن قالقار استحکامك اوستنده ، سنجاق دیره‌کنك دیبنده برقاچ دقیقه دورور وألنده‌کی دوربینله اودوز واسمر طام کوشه‌سنی تماشا ایدردی . عینی زمانده کوشه‌ده اوچ شکل پیدا اولور واوکا بیاض مندیللر صاللاردی . بونلر قاین پدری ، قاینسی واوچ یاشنده‌کی اوغلی «جانفدا» ایدی...

صقاله چوقدن قیر دوشمش قاین پدری نه یوره کی

تمیز بر آدمدی . قول اوغلی نسلنك خالص بر حفیدی اولان بو اختیارده الآن بر یکیتلك ، بر عصبیت ووقار واردی . بیك مشقت آرمسنده درت یاشنده کی قیزینی براقوب جنته کیدن قاریسنك محبتی یاوروسنك کنه ضم ایتمشدی . اختیار برخدمتجیله برابر بو درت یاشنده کی اوکسوزی تام کندی دیلکنجه بویوتوب تربیه ایتدکدن صکره اونی ابی وصاغلام بر تورك قادینی اولمق ایچون یکرمی یاشندن اول أورمه‌مکه قرار ویرمشدی . لکن اوچ بچق سنه اول سلطانیه استحکامنه مأموراً کلن اوکنج ویکیت ضابطك کوندردیکی بیکباشینك سوزینی بردرلو قیرمامشدی . هم ناصل قیرا بیلیردی ؟ دولتك آلتی غوغاسنده بولنوب بش دفعه یارالانان برضابطك سوزینی قیرمق ، اوقدر بویوك بر صوچ ایدی که بونك آلتنده قالمغه بردرلو جسارت ایده‌مزدی . باخصوص دامادی‌ده ، دها برچوجوق کبی مکتبدن چیقار چیقماز یونان غوغاسنه کیتمش وقابورغه‌سندن بر چفت قورشون یه‌مش برغازی ایدی . ایشته الك بیوك مجوریت‌ده بودکلی ایدی ؟ بوملاحظه‌لر اختیار یکیتی شتلندیردی ، بیکباشینك ایکنجی کلمه‌سنده :

— بیکباشی افندی ، دیدی . یوزباشیکه سویله ؛ هفته‌یه دوکونی وار ..

• • •

یوزباشی ارقداشلریله اوطورورکن ، بیکباشی بر دلیقانلی قدر چوبك ، ایچری کیردی . یاموق صاقالرینك نورانی بر رنك ویردیکی چیزکیلی ویانیق چهره‌سنده کنیش ومبشر بر تبسم واردی .

کوشه‌ده اوطوران دوقتور همان صچرادی :

— یوزباشم . دیدی . هایدی بیکباشینك اتی اوپ.

بیکباشی تبسمی بر قهقهه‌یه قلب ایدرك ایارلیه‌دی :

— چوجوقلر ، دیدی . دوقتور اصل بوسفرکرامت صاتدی . بو کشفندن طولایی اوکا بن شاهدلك شرفی مکافات ایده‌جکم . دوغری سویلیور ..

ویوموشاق الی اوزاته‌رق :

— اوپ اوپ ، دیدی . حق وار .

یوزباشی صچرادی ، بیکباشینك أنی اوپرکن او اسمر أنك ضیایه معروض جلدی اوزرنده ساز رنکلی قویو سیاه کوزلی ، چوقور یاناقلی برکنج قیز خیالی کورور کبی اولدی .

• • •

برکون یوزباشی :

— آرقداشلر ، بنم جانفدا ، کلیرکن آیاغی سورتمش. الی قولاغنده ایکنجیسی‌ده ..

دوقتور سوزینی کسدی وشقه ایتمکه باشلادی :

— یوو .. باق یوزباشم ، کرچه هرآنی معاش آلیورسه‌ده ، اویله هرسنه هدیه آلاما ..

یوزباشی کولیوردی :

— بن باشقه شی دوشوندم . بویوك قارداشلری قیصقانمسونلر دیه هر یکی کان کوچوکك ایه‌لری برر هدیه کتیرمك عادتدر . جانفدا شیمدیدن پازارلق ایتدی، بك بابا بن تفنك ایسترم دیدی . ابه شمدی اوکا برتفنك کتیره‌جك ..

نه‌ی بقالم ، سز نه ایسترسکز ؟

دوقتور هایقیردی :

— آی ترسنه‌می ! بن بو ایشه هروقت راضی‌یم ، آمان ابه خانمه سویله اومینی مینی‌سی بزه بر قوزودولمه‌سی کتیربرسه اونی هیچ قیصقانمایز ..

شیشمان قول اغامی نفس نفسه علاوه ایتدی :

آمان ابه خانمجغم ، قوزم صو بوره‌کنی اونوتمه ..

طابور امامی سجاده‌سنك اوستنده نمازینی بتیروب سلام ویریرد ویرمز :

— سزه چوق‌دعا ایده‌رم، برقاچ لقمه‌جق‌ده باقلاوا. هرکس برر قهقهه صالویرکن یوز باشی پارماقلریله حساب ایدییوردی :

— دها برپچق آی . . یاخود ایکی . .

• • •

استانبولدن کان تلغرافنامه والی وکیلنك أنده‌صارقش دوربیوردی . عسکری قوماندان وکیلی کولومسه‌دی :

— بك ، دیدی . شمدی‌سز ، صوصدیکز ، آرتق بز قونوشه‌جغز ...

والی وکیلی اوکنده آچیق دوران چکمه‌نك ایچنده‌کی اوراق بیغینه باقدی و :

— أوت ، دیه جواب ویردی . قلمك دوردیغی یرده قلیج باشلار .

هپسی برثانیه سکوت ایتدیلر . کوشه‌ده بر کولکه کبی دوران شکل زهرلی ومستهزی برتبسمله سوزه قاریشدی :

— حکومته تشکر ایده‌رز ! چونکه بووضعیتله شهادتمز پك فجیع ، پك آجیقلی اوله‌جقدر .

ودها سرت برصدا ایله ، دها تتره‌مك علاوه ایتدی :

— چونکه وطن اوغرنده‌کی أولوم نه قدر فجیع .

نه قدر مدهش و آجيقلى اولورسه ؛ شان وشرفى ، قيمتى اوقدر تزايد ايدر .

ينه هپسى برثانيه سكوت ايتديلر . «درنه» واپورينك حمولهسنه عائد دفترى تدقيقه باشلادىلر . اوصره ده برتلغرافنامه دها كلدى . بو سفر هپسى آياغه قالقوب وچيزكيلى كاغد پارچهسنك اطرافنه طوپلاندىلر . يوزباشى كرى چكيلدى :

ـــ ضرر يوق ! دبيه هايقيردى . بومباردمان ايتسون . استحكامز قوى دكلسه ، كوكسمز چليك كيدر ! . . .

بيكباشى آتيلدى :

ـــ ايش باشنه !

• •

ايرتسى كون دشمن سفينهلرى آچيقده كورلدى . بر قاچ دقيقه صكره كيمدن خفيف وسريع بر ردومان چيقدى. يوزباشى سنجاقدبركى دينده دوربينى كوزلرنده ايدى . ايلك مرميلر استحكامك اوكنه واوزاقلره دوشدى، قومار اوزرنده قصرغهلر ، دكزلرده ستونلر يوبيوردى . . استحكام، مسافهنى دقت نظرينه آلهرق آتش اتمدى . بويك فائدهسز اولهجقدى . فقط منزل داخلنه كيرن ايكى سفينه شدتلى برمقابله كورور كورمز تبديل استقامت ايتدى .

شيمدى ايتاليا دونمهسى مظفريتى آتش قارشوسنده

دكل ، فغان، واويلا قارشوسنده تأمين اتمكه باشلامشدى: دشمن دونمهسى طرابلسى، شهرى بومباردمان ايدييوردى. بردقيقه كلدى ، استحكامارك ايچنده درين بر كين وانتقام صيحهسى يوكسلدى، طوپلر ييلدرملر صاچيوردى . شهرك فلاكتى كندى اوزرينه جلب ايچون ، اونلرى قورتارمق ايچون اوغراشيوردى .محاربه، بومباردمان بر قاچ ساعت دوام ايتدى، آرتق قارشى قارشيه فقط اوزاقدن، چوق اوزاقدن دوكوشيورلردى . استحكام مقصدينه موفق اولمشدى . .

بر زمان اولدىكه بر طوپارلاغك آرقهسنده بر سس چينلادى :

ـــ ايشته ، ديدى . تشكر اتمكه حقلى دكلمىز . . باق استانبول بزه نه فجيع ، نه قولى باغلى بر شهادت يعنى نه شانلى شرفلى برشهادت تأمين ايلدى ! . . وأليه طوبراق يغنى آلتنده قالان قوپمش ايكى عسكر باشى كوسترديى . .

قوماندان آرتق مقابلهنك امكانسزلغنى سويلدى . وايكنجى مقابله ايچون طوپلرك صاغلام قالمسى لزومنى علاوه ايتدى . عسكر طوپلرى سرعتله ترتيب ايتديلر . ايكى ساعت صوكره يقيق وچيتدن استحكام ايچنده برقاچ قوپمش باش وباجاقدن بشقه برشى يوقدى . .

• •

يوزباشى عسكره دونهرك :

ـــ اون دقيقهيه قدر سزه يتشيرم . .

ديدى وآتى مهموزلدى . بر دقيقه صوكره شهره كيرمشدى . درت نعله كچديكى سوقاقلر ساحله ياقلاشدقجه ديزكيلرى قاصمغه مجبور اوليوردى . آتى . چوكمش دكانلرك فيرلامش ديركارى ، بيقلمش أولرك اوزانمش قاپيلرى اوستندن آتلايوردى . چارشودن صاپاركن صوك طرفدهكى ميدانجقده بلكه يوز جسد كورمشدىكه بونلرك قسم اعظمى پارچهلانمشدى . بعضاً آتك نعلى پارالانمش براوبوس پارچهسنه چارپهرق معدنى وآجى برسس چيقار يوردى . بيقلمش أولرك داغلمش طاشلقلرنده قادين ، چولوق ، چوجق قان دريا ايچنده سرلمش ياتيورلردى . يوزباشى بولانان ، چناقلرندن فيرلايان كوزلرينى قاپادى وآتى بر دها مهموزلركن ، حيوان بردن بره دوردى ، يوزباشى دقت ايتدى . محلهسنده كى مسجدك مؤذنى ايدى. آتك يلهسنه صارلمش :

ـــ افندى نا ! دبيه هايقيريوردى . كيتمه كيتمه !

يوزباشى مدهش ومجهول بريلدرمله ووراشه دوندى ومهموزلرينى بردها چاربدى . . .

مؤذن يره يووارلاندى ومأيوس برصيحهايله آغلامغه

باشلادى. يوزباشى كوشهيى دوندىكى وقت اوزاقدن دكزى كوردى . أوى سوقاغك نهايتنده صول كوشهده ايدى . آت ايكى حمله ايله اورايه واردى . يوز باشى اورپرمش صاچلرى ، ديم ديك بيقلريله :

ـــ اونه ؟ !

دبيه هايقيرارق بر شمشك كبى آتدن آتلادى . كورمهدن ، حس اتمهدن ، برچيلديرمش كبى صول كوشهيه باقدى . فقط اوراده برأو ، بربووا يرينه بربيغين انقاض واردى . طاشلرك ، ديركلرك ، طوبراقلرك اوستندن ، ايچندن صيچرايهرق اورتهيه آتيلدى . أوك طاشلغى قبهلى اولديغى ايچون تماماً بيقلمهمشدى . آيانجى مرمىلرك اوستنه باصديغى وقت اطرافنه باقدى . ينه صاچلرى اورپرمش ، بيقلرى ينه ديم ديك ايدى . بر كوشهده بيوك بر كولكه فرق ايتدى ، بر ايكلتى دوبيور كبى اولدى . ايكى آديم آتدى ، كولكهيى فرق ايدر كبى اوليوردى . ايكلتى دها چوق ايشيديليوردى . قلبى دورور كبى اولدى .

جيتدن بريكه تنى چيقاردى وچاقدى. خفيف برضياء يانمامش بر جهنم قدر قراكلق اولان طاشلغك اورتهسنه يايلدى . أنى اوزاتدى . كولكه ، كولكه ايشته اوراده ايدى . برآديم دها آتدى ؛ شمدى اورپرمش صاچلرى

يانمش ، ديم ديك بيقلرى دوشمش بر اولوكبى قالمشدى .
ايكلتى بى دويميوردى . اوراده ، كوشه ده كى كولكه يه باقدى :
صيرتى يانمش ويوزى قويون قاپانمش برجسد ايدى .
صول آلنى اوزاندى جسدك اوموزندن چكدى . جسد
بر طرفه يووارلاندى . بو ، آق صاقالارى قيپ قيرمزى
اولمش ، كوزلرى فيرلامش قانى باباسى ايدى . . .
يوز باشى آ كيلدى . يرده خرد خاش اولمش بر جسد
دها وار دى . باقاركن اوقدر ساكن ايدى كه اونى كورن
بر أولو ، بر مرمر صانيردى . بوجسدى تشخيص ايتمك
مقتدر اولاميوردى . شمعه يى براز دها اوزاتدى ، كوزلرى
ياواش ياواش آچيلدى ، بويودى ، بويودى ، قيزاردى
ودونوق بر رنك آلدى . بوجسدك قانى باطلامش
وايچندن مينى مينى چيلاق بر باش فيرلامشدى . .
يوز باشى ، فيرلايان وسونن كوزلريله بومنظره يه باقاركن
قولاقلرى بر سونكو ايله دهليزير كبى اولدى . شمدى او
ايكلتى بى ده ايشيديبوردى . باشنى برآز دها أكدى ، صاغ
قولاغنى سسك كلديكى جهته چويردى .
ايشته اورادن ، قانى باطلامش ، ايچنده كى ياوروسنك
چيلاق قافاسى فيرلامش قاريجغنك آچلمش قولى اوزرندن
كليبوردى . .

يوز باشينك روحسنه برحركت كلدى ، بر آديم دها
آتدى شمعه يى برطاشك اوزرينه قويدى وقوللرينى اورايه
اوزاتدى . بوايكله ين جسدى بغرينه باصدى :
— جانفدا ! جانفدا ! .
دبيه هايقيردى . چوجوق كوزلرى آچدى ، بر مدت
باباسنك فيرلامش كوزلرينه باقدى ، صوكره نظرلرينى خفيف
وصارى برضيا ايله كولكه لرن اطرافنده دولاشديردى .
يوزباشى تكرار هايقيردى :
— جانفدا ، ياوروم جانفدا ! . . .
چوجوق قوللرينى آچمق ايسته دى . صاغ قولنى آچديغى
وقت باباسى باقدى . بوقول تا ، ديرسكدن قوپوپ غيب
اولمشدى .
جانفدا بوكوچوك وقانلى قولى باباسنك صارارمش
يانا غنه دايادى و :
— بابا ! دبيه ايكله دى . طوپ ، طوپ ! . . وبنچه
بنچه قانلى قافاسى آرقه يه دوشدى . يوزباشى برچلغين كبى
باغردى :
— جانفدا ! . .
فقط جانفدا ، برجنت ملكنك قانادى اوستنده كيتمشدى . . .

جنت قابوسى

چقورلرينه قوم دولمش قايالرك آره سنده ايديلر . اوچ ده
سريع وفاصله سز آتش ايديبوورلردى . آيدينلى ، ماوزرينى
يره ايندير ميه رك صوردى :
— اونباشى ، بنم جانم صيقيلبور . قصاطوره لرى طاغ
قدمى ؟ اونباشى تتكى چكدى . يان كوزله آوجى خطنك
اورته سنده آتشى اداره ايدن ملازمه باقه رق جواب ويردى :
— باق ، ثانى ملازم حالا اوراده . . ديمك مناسب
دكل ، وقتى كلنجه او ، دودوك چاله جق . .
قارشوده ، موقت آوجى سيرلرينك آرقه سنده كى دشمن ،
انتظامسز واصابتسز برآتشله مقابله ايديبيوردى . شابقه لرندن

والبسه لرينك رنكندن ، بونجركسز وقورقاق دشمنك ، بحريه
افراندن اولديغى اكلاشيليوردى . آيدينلى ، شمدى يه
قدر صيقديغى قورشونلردن هان سكز دانه سنك برشابقه
اوچورديغنه برقفايه رلشديرديكنه قانع ايدى . نشانه سى آرتيور
واونباشى ايله ، ارقداشنه تحف تحف سوزلر سويله يه رك
كولدوريبوردى . صول طرفده دكز ، چيلغين برموسيقى ايله
بوشوق ومسرته اشتراك ايدر كبى ايدى . اوزاقلره ، پك
اوزاقلره آچيلان دشمن فيلوسنك آنجق دومانلرى ، خيال
ميال فرق اولنه بيليوردى . بردن اونباشى سسلندى :
— آيدينلى ، كوزك آيدين ! برنجى طاقم صاغه آچيلدى ،
باقباق ! آچيله رق ايلريله يور . . .
آيدينلى چكسنى قيانك اوستنه دايايه رق صاغه باقدى :
— غالبا دشمنك اوطرفى ضعيف .
حالا آتش ايدن آرقداشى ، بوسفر سوزه قارشدى :
— آه ، يزم ثانى ملازم ، نه ياوز ضابطدر !
آيدينلى باطلايان ايكى قورشون آره سنده جواب ويردى :
— الله دولته ملته باغشلاسون !
برنجى طاقم يابيليور وقيصه صيچرامه لرله ايلريليوردى .
دشمنك آتش خطنده بر حركت اولدى . ثانى ملازم دوربينى
ديكمش ، برثانيه كوزلرندن آيرميوردى . آيدينلينك اوتوز

خطوه‌قدر صاغنده‌دوران بوملازمجكك رنكي آتدي‌ودرحال دوربينى‌قليفه‌قويارق آلنى‌اوزاتدى. آيدينلى‌قولاق‌قابارتدى، ملازم برجيلان كبى‌قايااوستنه صيچرادى‌وقارشويه‌هايقردى:

ـــ آ !قاچق ، قاچق ايستيورسكزها ...

آيدينلى تشكى چكركن كندى كندينه سويلندى :

ـــ نه‌قساوت‌ملازم قووالارز !

ملازم آلنى دوداقلرينه كتوردى ، درعقب سرت بر دودوك‌اوتدى: بتون آوجى‌خطى‌قصاطوره‌طاقمنه باشلامشدى، ايكى ثانيه صكره كسيك كسيك وآوجى آوجى بر قاچ دودوك صداسى دها چينلادى . بر شمشك كبى ، بتون قوملردن قاپانردن‌وجودلر فيرلادى ، قوجه قوم صحراسنى‌پاقان‌كونشك آلتنده يوز سونكو بردن پارلادى ، ايلك خط هجومه قالقمشدى :

ـــ الله الله الله !! !

• • •

آيدينلى كوزنى آچديغى وقت كنديسنى برسيارخسته خانه چادرى ايچنده بولدى . چادرك قايسندن ديشاريسى كوريليوردى ، نامتناهى بر صحرا ، يالديزلى بر گوش كبى پارليوردى . بر چوق عسكرلر ، ضابطلر ، كفيه وعكالى عربان ، آتلر دولاشيوردى..

بونلردن برشى آكلايه‌مدى. كوزلرنى قپادى وخاطراتنى طوپلامغه چاليشدى . مفكره‌سى طبيعى قوتنى اكتساب ايدركن هرشيئى نخطر ايتمكه باشلادى. وصيق‌صيق نفسلرله برهيجانه قاپيلدى . اووقع كوكسنك صاغ طرفنده‌درينلن كلن برصانجى ايله‌درينلن‌كلن برخرخره حس ايتدى. چكسنى براز اكدى ، كوزلرى كوكسى اوزرنده قولاج قولاج صارلش بياض‌كتن بزلره ايليشدى. باشنى آرقه‌يه دوريردى وبردها كوزلرنى‌قاپادى، هرشيئى تماماًدرخاطرايديوردى. كنديسنده برازقوت حس ايتدى. باشنى‌دوغرولتمق ايستركن يانسده برجسم قيملادادى ، كوزينك اوجيله باقديغى وقت يونك كنديسنه باقق ايچون نوبت بكلهين برعرب‌سپاهيسى اولديغنى كوردى .

عرب‌أسمر وقورو آلنى ، آيدينلينك آتش كبى يانان آلنك اوستنه قويدى . آيدينلى برشيئه قرار ويرمش كبى:

ـــ انحى ، ديدى . ضابط ، ضابط !

عرب آياغه قالقدى وصوردى :

ـــ ملازم ، ضابط ! ملازم ؟

ـــ ايواه ...

عرب چيقدى . بش دقيقه صكره ثانى ملازم ايچرى كيردى . درين برحرمت ومحبتله يارەلينك يانسه‌صوقولدى.

يانان آلرنى آووچلرى ايچنه آلدى :

ـــ آيدينلى ! ناصلسك قارداشم ؟

آيدينلينك دوداقلرنده دولاشان بر تبسم ، ملازمه تشكر ايتدى . ملازم بوش بر جبخانه صنديغنى چكدى وآيدينلينك ياناغنك‌يانسه اوطوردى . مجروح دوداقلرنى قيملداتدى ، كسيك كسيك :

ـــ بكم ، سزدن ، برزحمت .. چوق يالواريرم ..

ملازم درحال جواب ويردى :

ـــ هرنه ايسەك قارداشم ! سويله چكينمه ..

ـــ برمكتوب ، قيصه برمكتوب .

ـــ پكى ، شمدى ..

ـــ اما ، بن سويليه‌جكم ، ذاتكز يازاجق .

— پكى ، سويله .

مجروحك كوزلرينه پارلاق برمسرت نورى دولدى . ملازم جبندن جزۋدانى وقورشون قلمنى چيقاردى ، آيدينلى :

ـــ الله راضى اولسون ، ديدى . يازشيمدى !

• • •

« بنم آنام خديجه قادين،

« طرابلس غربه كلدم كلەلى سزلره آنجق برشقه‌ارسال

ايتدم . نه‌يايلم ، قباحت بزده دكل ايدى . دولت بزى بو كونلر ايچون بسلر ، بزده هر شيدن اول اوكا اطاعته بورجلى‌يز . ايتاليانارله غوغا باشلادقدن‌صكره بزم‌طابورى بنغازى‌يه كوندردىلر . بومكتوبمى اورادن يازديرييورم . اكر طرفمدن سؤال اولنورسه ايشته بوحالده‌يم آنام :

دون آقشام اوستى دشمنك قره‌يه چيقاردينى كيجى عسكرلريله اوچ ساعت جنك ايتدك . بزايكى بلوك‌اولديغمز حالده اونلر بزم بش مثلمزواردى، دكزلرده چوق‌فورطنه اولدينى ايچون دشمن كيلرى ينه ، اولكى كبى بزم‌اوزرمزه طوپ آتشى آچمادىلر . دفع اولوب كيتديلر ، اماعسكرى يالكز قالدى . برآره‌لق قاچمغه صاواشيركن بزم‌ثانى ملازم امر ويردى همز هجوم ايتدك .

قاچ‌ساعت دوكوشديكمى بيلەمم آنام . ايتاليان غوغاسندن برى درت دفعه‌درك چنكله‌شيورم ، دونكى قدر طاتلى ، شانلى هيچ بر وقت محاربه ايتمەمشدم . اولذت بكا باشقه دولتلر كتيردى ، بوكون كوزيمى آچديغم وقت كنديمى خسته خانه چادرنده بولدم . بغرىمك صاغ طرفندن ايكى قورشون كيرمش ..

بنم آنام ، ، ياره‌لنديغمه هيچ‌غم‌يمه ئەمى! ذاتاً بوراده ياره‌لانماسەيدم ، يمنده اولەجقدى .. برى وقتيله يمنه كوندە.

دیرکن بورایه آلیقویمامشارمی ایدی ؟ ایشته یمنده دین قارداشی ، وطن قارداشیله بوغوشمقدن ایسه ، بوراده دین دشمنی، وطن دشمنلریله اوغراشمق دها قوطلی آناجغم، بن ساده یارالانمادم ، ساده یاتاغه یاتمادم ، بلکه شمدی ، بلکه یارین شهیدده اولاجغم ، بومبارك طوپراقلرك ایچنه کیره‌جکم . بیلیورم آناجغم ، نفس آلدقجه بغرم‌اوتیور ، جکرلرم آغریور ، شو کوکده‌کی کونشدن‌دها چوق براتش وجود دیمی قاپلامشدر . غوغا ایتمك برشرف ، یارالانمق ایکنجی شرف ، شهید اولمق ایسه اوچنجی ، ٭ی ، آنام ، ایشته اوغلك یکیت آیدینلی بواوچی‌ده قازاندی .

بومکتوبم أیلکه واردیغی وقت بن ربك حضورنده بولنمش اوله‌جغم ، سن اختیارسك آنام ، قالی صاچلی باشکله بنی قوجاقلامغه کله‌جکك وقت‌سنی جنت‌قپوسنده قارشولایه‌جغم ، جنتده شهیدلرك یری آیریدر آنام ، اوراده سنك کبی بر شهید آناسنه‌ده یر ویرمك ایچون ربمه یالواره‌جغم فقط اغلارسه‌ك بنی شهیدلره قارشی اوطاندیررسك . چونکه شهید قاریسی ، شهید آناسی آغلاماز آناجغم ، حالبوکه‌سن‌هم شهید قاریسی ، هم شهید آناسیسك .

بن أولدیکم وقت سن یك کیمسه‌سز قاله‌جقسك . سکا ایکی اوکوز ، برجاموس ، طقوز طاوار چوقدر آناجغم ،

سکا وصیت ایده‌رم : صاری اوکوزی براق : اوضعیفدر ، پاره ایتمز ؛ قره اوکوز سمیزدر پاره ایدر . ایشته اونی آل ، درت طاواری‌ده اوکا قات غم اوغلی رجبك عشاقدن کوندردیکی ایکی سجاده‌نك برینی‌ده اوموزیکه‌آل دوغری کیت ، دونمه جمعیته اعانه‌ایت ؟ . بونلرك پاره‌سیله بزی درت دفعه طوپه طوتان دشمن کمیرینه قارشی کله‌جکلره یاردیم أیله ٭ممی آنا ؟ سکا ینه وصیت ایدرم: آشاغی کویه‌کیت، فاطمه قیزه سویله‌که یاووقلیمی آیدینلی شهید اولدیسه ، یرینه چوق یکیت یراقدی .

بم ایچون آغلارسه حقمی حلال ایتمم . بنی سورسه کویك یکیتلرندن هانکیسی شهید اوغلی ایسه‌او نکله‌أولنسون أولدیکی کون ، قوجه جاموسی اوکا ارمغان ایت ! بن طاواردن دونرکن یانیق سسیله مانیلر اوقوردی . بن‌اونی علی أفه‌نك کوشه‌سندن‌دیکاردم. بزم بلوك‌امینی یاووز عاشقدر اوبر یانیق‌مانی‌یاپمشدی ،عقلمده قالانلری بورایه یازدیره‌جغم فاطمه قیزه ویر ، هرآقشام کونش باطارکن طامه‌جیقسون، کوکده یارلایان ایشیقلره طوغری یانیق یانیق چاغرسون :

یاووقلیمك قاشی قاره
بغرینك صاغ یانی یاره
اولسون دشمن‌پاره‌پاره

سلام ایدك بندن یاره

* * *

یوجه‌وطن، چکمه‌محنت
یکیتلرك ایدر خدمت ،
هرغوغادن قوجه‌دولت
آق یوزیله چیقار البت

* * *

اولسون دشمن پاره پاره
سلام ایدك بندن یاره

* * *

کونش اوراده ، قوم صحرالرینك تانهایتنده ایدی . آیدینلی کوزلرینی آچدی، ملازم ینه یانندهایدی . آللریله آووجلری ایچنه آلمش دالغین دالغین دوشونیوردی . غروبك بودرین وحشتم سکوتی ایچنده دها درین‌برخریلتی، آیدینلینك کوکسنی خیرپالیوردی . کونشك یاریسی ، الماس قوملرك سینه‌سنه کومولمشدی . دیکر یاریسی ، اوراده قوم صحرالرینك تانهایتنده ، مجوهر وحشتم برقاپوحالنده صانکه جنته آچیلیوردی . او،کوزلرینی قاپادی ، ملازمك أنی بردها صیقدی . آرتق آیدینلی اوقاپیدن کیرمش وکونش غروب ایتمشدی .

جمعه نمازندن صکره امامی چارداقده بکله‌دی . بش دقیقه صکره امام افندی ، یانسده تفنکلی مصطفی ایله ملزمك کاتبی، سکودلینك جلالی افندی اولدیغی حالده چارداغه کلدی . آغاجك دیبنده بکله‌نی کوره‌رك صوردی :

— نه وار خدیجه قادین ؟

خدیجه قادین بیاض دوقومه محرمه‌سی آلتنده اوزانان سیوری واختیار چکسنی براز دها چیقاردی وجواب ویردی .

— برزحمت ایده‌جکدم .

ـــ نه‌در بقالم ؟

ـــ آیدینلی‌مه برمکتوب یوللامق ایسترم .

امام افندی وارقداشلری اوطوردی . خدیجه قادین ماوی فراجه‌سنك قوینوندن بوروشوق برظرف چیقاردی :

ـــ بنغازیدن کوندردیکی مکتوبه ، دیدی . جواب یازدیره‌جغم . مراق ایدییورم .

تفنکلی مصطفی ایچنی چکدی :

ـــ تیزه ، دیدی . مراق ایتمه ! آیدینلی یارالانمش ایسه یازدیغی کبی شهید اولهمشدر .

سکودلینك جلالی افندی سوزه قاریشدی :

ـــ برده‌که شهید اولسون ، نه ضرر وار . بابامی آیدینلی أفهده یونان غوغاسنده شهید دوشمه‌مشمی ایدی؟ خدیجه قادین قورو بر کوزله باقدی وتتره‌مه‌ین بر سسله جواب ویردی :

ـــ آغام شهید اولدی.غم یمه‌دم ، یاوروم یارالاندی. بکا یانیق بر مکتوب کوندردی ینه غم یمه‌دم ، شهید اولسه نه اولور ؟ نه عمرم قالدی که ؟ بکا بیلدیردیکی کبی البته بنی جنت قپوسنده بکلیه‌جك ، اوزمان قاووشورم . آما ، مصطفی أفه بنم مرامم او دکل . بلکه أولهمشدر .

اکر أولهمش ایسه، هیچ اولمازسه حقه قاووشونجه‌یه‌قدر مکتوبله قونوشورز . بن بونی ایستیورم .

امام افندی ألندهکی تسبیحی بر طوپ ایدوب دیزینه چارپدی :

ـــ عشق اولسون خدیجه نینه ! دیدی . ایشته بویله اولمالی . سن حقیقة آیدینلی أفهنك قاریسی‌اولدیغکی اثبات ایدییورسك . ئهی ، سویله باقالم ، مکتوب ناصل اولسون ؟

خفیف بر تبسم خدیجه قادینك قلبنده‌کی فخری تمثیل ایتدی . وبر ثانیه صکره عینی سکون واعتدال ایله :

ـــ شی . . دیدی . آیدینلم بکا چوق یانیق یازدی . آما بن اویله ایسته‌مم . اوکا فرحلی شیلر بیلدیره‌جکم . آتا لافلرندن یازه‌سك ایسترم . یانیق یازارسه‌م قلبنه دوقونور . یاره‌لی عسکره یاره‌سز مکتوب کوندرمك دیلرم. بو کون اونك قساوت کونی دکلدر .

ـــ پکی ، دیدی امام افندی . فقط بن یازمایه‌جغم . کوزلکلریمی أوده براقدم . ایشته سکا جلالی افندی ، او بندن یاووز کاتبدر ، ماتزمك بتون کاغدلرنی یازار ، کچن صالی قتمرلینك علی أفه‌یه بر عرضحال یازدی‌که . . قائمقام ایکی دفعه اوقودی .

چنك اوستنده باداش قورمش جلالی افندی دیز اوطوردی :

ـــ بن یازارم نینه ، دیدی وقوشاغی آره‌سندن صاری پرنج دیویتی چیقاردی .

ـــ الله راضی اولسون اوغل . .

جلالی افندی قوینندن چیقاردیغی بر دسته اینجه وصولوق اثر جدید کاغدندن بر یاپراق آیردی ، أویردی، چویردی ، بوکدی ، بسمله قویدی ، بر لحظه‌دوشوندی، بر دها دوشوندی ، کوچك ساز قلمنی اوچ دفعه دیویته باطیردی ویازمنه باشلادی . .

هپسی صوصمش ، خدیجه قادین آره‌صره سویلیور . و او ، دوشونه دوشونه ، قلمنی دیویته باطیره باطیره یازییوردی .

* * *

« بنم بغرندن یاره‌لی یاوروم ،

بنغازی چوللرندن ، خسته خانه چادیرلرینك کوشه ـ لرندن یوللادیغك مکتوب یدمزه واردی . بغریکك صاغ یانندن یاره‌لاندیغکی اوکرندیکم‌وقت اولا آغلادم. بوغازیمه بر شی طیقاندی ، کوزلریمك چوقورینه صیجاق بر یاش دولدی . یورهکم خسته بر قوش قانادی کبی چارپیوردی .

صکره شهید اولهجغکی ، جنت قاپوسنده ینه‌کی بکلیه‌جککی ایشتدیکم زمان ، نه قدر غم وکدرم وارسه هپسی‌اوچدی کیتدی . بوغازیم آچیلدی ، کوزلرم قورودی ، یورهکم اسکی حالنه دوندی .

بنم یکیت اوغلم ،

مکتوبکی امام افندی اوقودی . او کون آشاغی کویدن امینه بزه کلمشدی . اوده قولاق ویردی. یاووقلق‌وصیتلریکه چوق آغلادی . اونی صوصدیرمق ایچون اون دفعه کول یناقلرینی اوپدم او هم آغلیور هم دییوردی که « او شهید اولورسه بکا باشقه یکیتلری اوکود ایدییور ، عجبا او کیتدکدن صکره اوندن دها یکیت کیمسه‌بولنورمی ؟» زواللی امینه قیز ، سکا چوق یانغین « بنی‌ده جنت قپوسنده‌بکله‌سون» دییه بیان ایتمکلکمی یالواردی . بیلدیردیکك اوزره قوجه اوکوزی ، بش طاواری ، وعمك اوغلنك سجا ـ ده‌سنی قصبه‌یه کوتوردم ، دونمایه اعانه ایتدم . اوراده بر افندی واردی ، بن‌مکتوبکی اوکا اوقوتدیغم وسجاده‌نی یره قویدیغم وقت اللریمی اوپدی وچوق آغلادی . بنی بلکه اون کشی کویه‌قدر کتیردیلر ، ینه‌که قهوه پیشیردیلر، شربت ویردیلر ، هپسی دیدیلرکه « غم چکمه ، ایشته‌هپسی سنك اولادکز » بن‌ده‌هپسنه‌دعاایتدم، هپسنك آلنندن اوپدم.

آه ، آه اوغل ، بتون سودم سكا حلال اولسون ! أمدكلرك هر داملەسی بیك دفعه شكر ، بال اولسون ؟ اكر شهید اولیوب مملكته واریرسەك سوینه جكم ، فقط قوم چوللرنده دولت ملت اوغرنده ربكه قاووشورسەك دنیالر بنم اولەجق. انشاءالله یاقین وقتده صاغلیرسك ده ینه جنكه قوشارسك ، بن كیجه كوندوز دعا ایدییورم . آه اوغل ، اكر بنم بش وقتده ایتدیكم دعالری برایشتسەك بردفعەدكل ، اون دفعه شهید اولق ایسترسك . .

باباك بنی ، آنامدن ایستدیكی وقت « اكر بركون شهید قاریسی اولمغه راضی ایسه بكاوارسون » دییه آداقلامشدی ، بن راضی اولمشدم . دیدیكك كبی شهید قاریسی اولدم ، الله بلكده شهید آناسی ده ایده جكدر .

بنم یاورم ، بیلمم تحریر ایتدیردیكم بوشقهٔ ثناوری یدیكه واصل اولاجقمی ؟ اونی احمد ساعی یه ویره جكم ، قصبه ده كی پوسته یه كوتورسون . هر كیجه سنی رؤیامده كوریییورم ، قانلی بغركله ، صولمش یوزكله قارشومه دیكیلی دیكیلیورسك ده بكا دییورسك كه « آنا ، غم یمه ! » ایشته اوسببدن بن ده هیچ آغلامیورم . آه اوغل ، جنك ایت ، یاره لن ، شهید اول ، آمابر لحظه عقلكدن دولتكی ملتكی چیقارمه ! بن هپسنه راضی یم ، اللهك امرینه اطاعتم وار .

فقط نصیحتلریمه دقت ایتمزسەك قلبم قیریلیر ، برآنانك یوره كی چوق اولور یاورم ، اونی قیرمایه جغكی بیلدیكم حالده آنالق دویغوسیله بونلری سویلیورم .

كوندردیكك مانی بی باووقلكه ویردم ازبرایتدی . هركون ایسته دیكك كبی ، طاوارلر دونركن ، كونش صاغ یاماچده كی چام تپه سنه ایندیكی وقت ، طامه چیقوب یانیق یانیق سویلیور . أفه نك دورمش ، اونی طنبوره یه چكدی ، درت تللی ایله اویله چالیورك بتون كویلی ، هله امام ، قانقلی ولی بابا ، سنك صاقالینك دانی بیله دكنكلرینه دایانه دایانه قهونك كوشه سنه كیدوب قولاق ویرییورلر . باباك ده بویله مانیلر بیتلر ازبر ایتمشدی ، هروقت سویلردی ، بیلیرمیسك ، آماسن جوجقدك بزم كویك اسكی ملتزمی بریت یاپمشدی . بونی باباك آغزندن سكا سویلردی كه :

الله دیه دل باغلاسن وطنه
هرایشكله بكزه یاوروم آنا كه
یاردیم أیله دردكه درد قاناكه
آمان ویرمه ملتكه چاتانه

• •

دده لك چیقدی یوجه داغلر باشنه
باشك قویدی اوداغلرك طاشنه

كیرمه مشكن هنوز یكرمی یاشنه
فلك قاندی نیجه آغو آشنه

• •

باباك دخی غوغا دیدی آتلدی
بابادولت عسكرینه قاتلدی
سینورلرده تورك سلاحی چاتیلدی
الله دیه دل باغلاسن وطنه

آه اوغل ! شهید اولدكسه ، یاشیورسەك ، یاره لرك صاغلوب ینه جنك ایدییورسەك بویتلری اونوتمه ، تفنكی صیقارمكن بونلری سویله ، قصاطوره لرچاریشیركن ، سساری ٨ درت تللی كبی أوتسون .

بزی دوشونمه اوغل راحتز ، أیی بز ، الله سزه معین اولسون . امام سلام ایدر ، بوشقه می تحریر ایدن جلالی افندی سلام ایدر ، منلانك علی ، أفه سلیمان ، طورسون دخی سلام ایدر ، الحاصل یدی یاشندن یتمشه قدر كویده ، آشاغی كویده ، بوداق باشنده ، كیم قالمش ایسه قادین ارككلر هپسكی سلام ایدر . یاووقلك امینه قیز آریجه سلام ایدر ، فراده فراده سلام ایدر ، آغلایه رق ، دعاایدرك ، سنی دوشونه رك سلام ایدر .

اوغل ، اوغل ! اكر بومكتوبم الكه وارمازسه سلاملریمزی دویغولریمزی سكا آقشام یللری كوتورسون . اكر أولمش ، شهید اولمش ، قوملره كومولمش ایسەك ، سلاملریمزی مناره لرده كی مؤذنلرك یانیق سسلری كوتورسون . .

ایکی بایرام

ـــ احمد چاوش مکتوب . .

ـــ هانی ؟

ـــ ویردم بلوك امینه
قوشوشدیلر بش اون عسکر هپسی چادیر ایچنه .
احمد چاوش ، علی ولی ، هپسی یره چوملدی ،
بلوك امین آچدی باقدی ، کوزلرینه یاش کلدی .
هر سوزینه ، هر وزننه مقام قاندی باشلادی ،
یورکلری طاتلی سوزله طاتلی دیلله خاشلادی :

• •

ارکککاردن ؛ باشده امام ، ولی چاوش ، سلیمان ،

دالللی محمد ، کردك طورسون ، کاتبلرك کل عثمان ،
قادینلردن ، حاجی بنه ، بولدجیلرك کاتوم ،
قنه‌لینك هاچچه قادین ، عایشه ، کالی ، غیر هم ..
هپچکمز بر طوپ اولدق ، قوجه چینار دیبنه
یازمق ایچون بومکتوبی ، سزه ، غربت ایلنه .
أی اوغللر ! بو مکتوبی بر آغزدن یازدیردق ،
کیمك یوقسه ، اوکا بیله آیری مهر قازدیردق ،
قادین قیزلر ، یاوقلیلر آیری پارمق باصه‌جق ،
صورتی ، امام کویك میدانه آصه‌جق .
بونی اوکچه ولی چاوش عقل ایتدی بزلره ،
« آقاکوندوز » یازدی صکره بو آداقله سزلره :

• •

أی اوغللر ! نیچه‌سکز ؟ کیم یاره‌لی ، کیم شهید ؟
کیچه کوندوزدوکوش وارمی ، هجوم وارمی ؟ بیلدیرك
دوکوش وارسه ، هجوم وارسه هیچ دورمایك اویزید
تالیانلرك ، آدك صانك کتابلردن سیلدیرك !
کویده یاتان آتاکزك ، جدکزك هربری ،
اوچ بش ، بلکه دها فضله یاره ایله دونمشدی ،
کلمینلر اورلرده آتش اولوب سونمشدی ،
اوفورتمه‌یك اوکوللری ! چیکنه‌تمه‌یك او یری !

نیچه بیلدر ، باق یوزینه کولکه کلدی تورکلرك ،
شمشك کبی بر نور صاچمك او کولکه‌لر دفع اولسون
شو جهانه چیقسون ینه آق یوزلری أرلرك ،
کوزلرینه اینن پرده اونور ایله رفع اولسون .
أی اوغوللر ! یاحق ! دییك ، حق یولنه صالدیرك !
انسانلرك کوزلرندن آقان یاشی سیلدیرك ،
انسان نه‌در ؟ وجدان نه‌در ؟ ایمان نه‌در ؟ بیلدیرك ،
یره دوشمش « تورکلك » نامك یوکسکلره قالدیرك !
أی تورك اوغلی ؟ دور آز یحق ! کورسون سنی شوجهان
هر دورده انسانلغه ، دشمنکه دوستکه ،
آق کوکلکله أل اوزاتدك ، جانك ایتدك ارمغان ،
کوز دیکدیلر ، فقط سنك اسکی ، بیرتیق پوستکه ..
أی تورك اوغلی ! دور آزیحق ! دیکله بوحق‌سسنی
دنیالرك کونش ایله قاوشدیغی یرلردن
کان بو سس نه سویلیور ؟ عجب کیمدر ایکله‌ین ؟
ـــ الله ایلر ، نیلر ایسه کوزل ایلر هپسنی ...

• •

هایدی آرتق ، آچیق اولسون یولکز ..
هیچ برشیدن بوکولسون قولکز
آتش صاچسون هپ صاغکز صولکز

قوجه أرلر ! آچیق اولسون یولکز .

• •

غازی اولك ، شهید اولك ، دونمه‌یك ؟
کونش کبی پارلایه‌رق سونمه‌یك !
دشمنلری کوکسکزله اونله‌یك ،
قوجه أرلر ! آچیق اولسون یولکز . .

• •

وطن ایچون طاتلی جانك ویرنلر !
یولکزه حق اوره‌سون چنلر ،
یول کوسترسون ، یدی دفعه ایرنلر :
هیچ بر شیدن بوکولسون قولکز ..

• •

بغریکزده هر سونکودن جنته
آچیلیر کن بر کوز یری امته ،
هیچ دوشمه‌دن غمه ، دردە ، محنته
آتش صاچسون هپ صاغکز صولکز .

• •

او داغلرده ، دکزلرده ، چوللرده
قورولرده ، طاشلقلرده کوللرده
جنك ایدیان ، شان آلنان هربرده

قوجه أرلر ، آچيق اولسون يولكز . .

• •

شمدی بزدن اکر سؤال ایدرسه کز ، هپمز
الله ، دولت سایه‌سنده کوچك بویوك اینز ،
آنالرك هپسی سزلر ایچون بزلر دوتیور.
حاجی ننه ألك آچوب هردم « یسن » اوقیور .
یاوقلیار چوره ، اوچقور ، دیزلك قوشاق اوریپور
معصوم‌جقلر چایرلرده طاوارلری سوریپور .

• •

احمد چاوش ، مژده سکا ! اوغلك کلدی دنیایه ،
عمك اوغلی قونداق ایچون‌دون یوللاندی قونیه‌یه،
طوسون کبی بر اوغلك وار ، بر آد سویله قویالم ،
ایستر ایسه‌ك « بابا » کبی « رشاد » دییه قویالم ...

• •

بایرام کونی شنلك ایتدك ، بایراق آچدق یاماجه ،
وعظ ایتدی وطن ایچون ، بزه طندیرلی خواجه :
أرکك قادین برلك ایدوب ، دونمایه طوپلادق ؛
سکز بیاض، اوچ ایکیلك ، طقوز چوره ، بش‌یاغلق.
کسه‌جکدك ، وطن ایچون ایکی قربان دها بز ،
حاجی ننه براقادی . « ـ أی اوغلر ! دیدی سز

« ایکی قربان کسمه‌یکز . عزیز وطن باشنه
« بو دولتك هپ قوربانز ، طوپراغنه طاشنه ! »

• •

أی اوغلر ! هایدی ارتق ایش باشنه کیده‌لم
سز تفنکله ؛ بزصپانله خدمتمز ایده‌لم !
سلام اولسون هپکزه ؛ ایمان دولسون قلبکز،
شیمدیجکدن رحمت‌اولسون؛ شهید دوشسه هانکیکز .

• •

احمد چاوش باشده ایدی هپسی دوردی دیکله‌دی ؛
او صره‌ده بر طوپ سسی اوزاقلرده ایکله‌دی ...
قوشدی‌هرکس..تفك‌قورشون؛ سونکی؛ هجوم،یاستار!
برلحظه‌ده آل قان اولدی چوللر ، یرلر، صحرالر:

• •

او طرفده کلوب لجمش ایکن قربان بایرامی
بو یرلره یکی کلمش ایدی وطن بایرامی . . .

قایغمبی

یوزی‌یانیق بغری یانیق برعربدی ، اون درت‌سنه‌دن
بری طرابلس لیمانینده قایقجیلق ایدردی . الك بیوکی ،
اون اوچ یاشنده ، طوسون کبی بر اوغلی ایله او چ قیزی
وهنوز قونداقده درت آیلق بر اوغلی دها واردی .
کندیسی ، اختیار ومنزول بیوك بابامی ، وقاریسیله تام
سکز جانلی بر اوجاق صاحبی ایدی . کونده بیك کوره‌ك
حمله‌سیله بش آلتی غروش قازانوب کچینلر واللهه چوق
شکرلر ایدرلردی . عائله‌سنی نه‌قدر سه‌ورسه قایغی دها
چوق سه‌وردی . بیلیردی‌که اون درت سنه‌در بوقایق
سایه‌سنده یاشیوردی ، بوقایق سایه‌سنده اوتوز بش بیوك

آغر سنه‌یه تحمل ایده بیلمشدر . بو قایق سایه‌سنده
قاریسنی اوقشامش ، اولادینی اوپمش ، بیوك باباسنك
دعاسنی قازانمشدر . اوکا بر سوکلی قدر اهتمام وشفقتله
باقاردی.سیلر، تمیزلر، یاغلر ، قلفاتی تجدید ایدروهپسنك
فوقنده ، اوکا معناسنی ، ماهیتنی تقدیر ایده‌مدیکی مجهول
فقط غایت‌صمیمی برحسله حرمت ایدردی . قایغی، جانلی
ومحترم ولی نعمت صانیردی . اوکا ، قاریسی « رمضان
کلیور » دیدیکی وقت خیالنده قایغی یاشاتیر و « قسمت ! »
دیردی . « بایرام کلیور » دییه قیزلری کوزینك ایچنه
باقدقلری وقت ، قایغنك صاغلام اولدیغنی دوشونور و
« الله بیوکدر » دییه تأمین ایدردی. الحاصل یاشامق ،
یاشاتمق، مسعود اولمق ایچون بر واسطه‌سی، بر چاره‌سی ،
برغایه‌سی واردی : قایغی . هرشیئه متوکل ، صبور، ساکن
ایدی . فقیر ایکن غنا حالنده ایدی . دائما شن دائما
تسلیتکار ، دائما غم وقساوتدن اوزاق کورونوردی .
قاشلری‌چاتیق ، محزون ، متفکر قاپیدن کیردیکی آقشام ،
قاریسی درحال سببنی آ کلاردی . مطلقا ؛ دیردی .
قایغه برسقطلق عارض اولدی . اونلر، اوقدر بیله روحاً
برابر حساً برابر طبعاً برابر اولمشلردی .

• •

بومباردمان باشلار باشلاماز ، قایغی قوملغه چکدی. وبر قایانك دیبنده اوطوره‌رق یاناقلرینی آووجارینه ، دیرسکلرینی دیزلرینه دایادی . درین چیزگیلری آرەسنه داملە داملە تردولان آلتنك ایچنده کی بینده بر آغرلق واردی . سوزکون کوزلریله ، ایاریده قوملی ساحلده یاصلانمش قایغه باقیور ودالغین دالغین ایچنی چکیوردی. آرتق قایغی ایشنه یارامایه‌جقدی . ایتالیان سفینه‌لری بویله متصل کوللە یاغدیررکن او، نصیبی ایچون بودکزلره کوره‌رك دالدیرامایه‌جق ، قایغه بینه‌میه‌جك ایدی . اوحالده ، او حالده .. او وقت بنی دها چوق آغرلاشدی ، آلتنده‌کی صیجاق ترلربوزکبی اولدی وألری تتره‌مکه باشلادی . اوحالده :

— آخ ، آجی قاله‌جغز ؟! دییه یواشجه ایکله‌دی . دیمك آج قاله‌جقلردی . چوجوقلری . قاریسی ، بویوك بابامی واك ڤوکره کندیسی آچ ، سفیل وپریشان قاله‌جقلردی . درحال قایایه یاصلاندی وقوللرینی حالسز ودرمانسز ایکی یانینه ، نمی قوملر اوزرینه صارقیتدی .. کیم بیلیر قاچ دقیقه بویله اویوشوق وبرخسته کبی قالدی . قولاقلری اوغولدایوردی ، قیملدامقسزین کوزلرینی صاغ طرفه دویردی . ایشته اوراده ، ینه آتش آچیلمش ،

زرهلیلر کوللە صاووریيورلردی . برکوچوك قایغك عطالتی بیله عائله‌سنی خراب وپریشان ایده‌جکنه قانع اولدقدن صکره آرتق دشمنك بومباردمانندن هیچ اندیشه ایتمه‌دی. فقط آنسزین براوغولدی ، یاقینده ، سریع وچالاك بر روزکار ایله چکدی کیتدی . وبر ثانیه صوکره کسکین بر چاتیردی دویدی . بر الکتریك جریانسه اوغرامش کبی جیلاق آیاقلری اوزرنده دیم دیك کسیلدی . کوزلرینی آچدی ، قوللرینی اوزاتدی . طراشی اوزامش چکه‌سی برآز دوشدی وآنسزین یارالانمش برقاپلان کبی هایقیردی:

— آح ، قایق، قایغ کیتدی ! !

أوت ، فی‌الحقیقه قایغی اصابت ایدن بر اوبوسله پارچه پارچه اولمشدی . .

برسرسری کبی ، برچیلغین کبی سوقاقلرده قوشه‌قوشه دولاشدی وأوك قاپوسندن کیرر کیرمز « قایغمز ، قایغمز ! » دییه فریاد ایدرك قاریسنك قوللری آره‌سنه آتلدی . برچوجوق کبی آغلییوردی. ایشك نه اولدیغی آکلامایان فقط ایشیتدکلری طوپ سسلریله حسلری پك چوق تهیج ایدن چوجوقلر آنا بابانك اطرافنی آلدیلر ، اونلرده قورقویورلر ، صاریلییورلر وآغلییورلردی . بش دقیقه صکره متانتسزلکنه تأسف ایتدی . شمدی هپسی اختیار

ده‌ه‌لرینك یاتاغی اطرافنه‌طوپلانمشلر ، دردلشییورلردی. قایقچی سس چیقارمیور ، دوشونییور ، قاشلرینی چاتییور، ناصرلی یارماقلریله چکه‌سنك چوقورینی قاشییوردی . قاریسی قوجاغنده کی قوندانی ویاننده کی چوجوقلری کوستره‌رك :

— بزنه ایسه ، دییوردی ، یا بونلر ؟ !

چوجوقلر هپ بردن جواب ویرییورلر وبابالرینی تسلی ایدییورلردی :

— بزی دوشونمه ، بزده آچ قالیرز !

اووت ، آنا ، بابا ، دده ، هپسی باشلرینی اوکنه أکدیلر . قادین، یالکز قادین، قوجه‌سنك وقاین‌ده‌سنك حسابنه‌ده ایچین ایچین هچقیریيور وقوندانی اورتن بردلبندك اوجیله ایری سورمه‌لی کوزلرینی سیلییوردی . اووقته‌قدر یالکز دیکله‌مش، سکوت ایتمش وکوزلرینی دیزلرنده‌کی اسکی اورتویه ایندیره‌رك دوشونمش اولان اختیارباشنی قالدیردی وقایقچی‌یه خطاباً ، خسته ، اوکسوروکلی برسسله :

— اولادم، دیدی، یأسدن اول فکر، تدبیر، وتحمل واردر . بونلری تجربه ایدملم ، شاید برنتیجه ویرمزسه اوزمان مأیوس اولمغه جسارت ایدملم ، حتی اوزمان بیله یأس ینه فنادر . بن‌ده‌ییورم بیلیرمیسك ؟ بیلیرم شمدی

سنده بش پاره‌یوق . . فقط بنده سکز مجیدیه بریکمش برجنازه پاره‌سی واردر . اونی سکاویرەیم، بزی اون‌بش کون اداره ایدر .

قایقچی ایرکیلدی و«جنازه پاره‌سیمی؟» دییه‌دوداقلرندن اختیاری خارجنده‌برسؤال دوکولدی.اختیارکولومسه‌دی :

— أوت جنازه پاره‌سی ! نیچون شاشییورسك ؟ ذاتاً بن بویولك یولجبسی‌یم، نه‌اولور؟ بوسفرده برانسان تابوتسز کیدیورسون . . مادام‌که‌بر أولوم کلییور ، تابوتلی ، تختلی تاجلی، سیم وزرلی اولمش‌ویاپژمرده وبیچاره ، حیصرسز لیفسز ، تشییرسز بولنمش نه‌بأس وار ؟ . . یترکه احفادم قالمسون ، یترکه سن ، قاریك‌چوجوقلرك آغلامسون. سزی آغلار براقیرسەم ، اوپاره بکامزارمده دیکن‌اولور . بن‌الله ایچون ، بن‌دین‌ایچون ، بن‌دولت ایچون یاشادم . اکر بوپاره‌اونلرایچون‌اولسه‌یدی‌سزه‌ویرمزمدم. فقط بوکون مع‌التأسف اوراده، سورك خارجنده، خلیفه‌نك عسکرلری ایچون دکل، کندم ایچون أولدیکمدن بوپاره‌یی سوینه‌سوینه ویریرم . . هایدی اولاد ! شوراده دوشکمك آلتنده‌در اونلری آل، اون‌بش کون اداره‌اولکز !صکره‌سی الله کریم. .

* * *

اون‌طقوزکون کچمش وسکز مجیدیه بیته‌لی اوچ کون

اولمشدى . آچلق، چاره‌سزلك وسفالت چوكمشدى . صباح ايركندن قايقجى قالقـدى . رنكسز دوداقلرى مهرلنمش كبى ايدى ، قاريسنك كوزلرينه آغلامقدن قان اوطورمش ايدى . ددەسى يتاغى ايچنده حتى ايكله‌يەمەين برسسله بر اسكلت كبى سكوت ايدييوردى . بيوك قيزى :

ـــ بابا ، ديدى . باشم دونيور . .

اورتانجه‌سى باباسنك باجاغنه طوتونارق قالقمق ايسته‌دى:

ـــ قارنم چوق، چوق آغريپور . .

وكوچوك قيزى ، دهاقونوشامايان كوچوك قره‌كوزلى سوكيلى قيزى پارماغيله معده‌سنى كوسترەرك باينەين برسسله:

ـــ آج ، آج ! . . ديدى .

قوندقده‌كى درت ساعتدن برى، آرتق آغلاميوردى. اوقدر بى‌تاب وطاقت ايدى‌كه كورن برأولو صانيردى . أك بيوكى هيچ سس چيقارميورو كوزلرينى آولينك مرمرلرينه ديكەرك صـوصيپور ودوشونيپوركبى ايدى . قايقجى هيچ سس چيقارمدى ، قاريسنك يانه كيدوب ياواشجه :

ـــ باقەيم ، ديدى. بلكه برلقمه برشى بولوب كتيريرم وباشـنى اوكنه أكەرك قايپدن چيقدى كيتدى . اوزمان اك بيوكى ، اوغلان برآديم آندى :

ـــ آنا ، ديدى . بن‌ده چيقاجغم!

آنانى ايركيلدى وبردن بره قورقمش برنظرله چوجغنه باقدى :

ـــ دەليميسك ؟ نيچون چيقا جقسك !

ـــ سزه اكمك بولاجغم !

وآنانسنك اصرارينه اهميت ويرمه‌دن ايكى صيچرايشده كنديـنى قاپيدن ديشارى آتدى . قارداشلرى آنالرينك بو تلاش وهيجانندن ، ديشـاريده‌سيوك قارداشلرى ايچون بر تهلكه موجوداوله بيله‌جكنى حس ايده‌رك ايچين ايچين آغلامغه وبربرينه صارلمغه‌باشلامشـلردى . آنالرى قابندن وورولمش بر جيلان كبى مرمرلرك اوزرينه‌ديز چوكركن ايچريده ، يتـاغى ايچنده بر اسـكلت كبى اوزانان‌دده‌نك خفيف ، فقط‌درينندن كلن سسى دوبولدى :

ـــ يارب ! يارحيم ! . . .

* * *

برسـاعت صوكره شديد برضربه ايله قاپى آچيلدى . قايقجى ايچرى‌يه كيردى . اوموزنده دولووكوچوك برطوربا واردى. كوزلرى دونمش ، بورنك اوجندن ترداملەلرى صيزيپور وصيق صيق نفس آليوردى. طوربايى ايندىروب چوزدى وباش آشاغى دويردى. ايچندن برقوچاق پكمات مرمرلرك اوزرينه دوكولدى. قاريسى يورودى، چوجوقلر

مفرزه سونكو طاقشدى . هيچ سس چيقارمقسزين قايقجى‌يى آغزلرنده حالا ايصلاق پكمات لقمه‌لرى بولنان قاريسنى، چوجوقلرى صيق صيق باغلادىلر وتفك دبجيكنك برر غدار ضربه‌سيله ديشارى‌يه سوقاغه سوروب آتديلر . نه‌يه‌اوغرادقلرينى بيلمه‌ين عائله شاشقين، تتره‌يەرك وآغلايەرق سوروكلنه سوروكلنه بورومكه باشلادىلر . بردقيقه صوكره اوك مزار كبى سكوتى وبوشلغى ايچنده ، دها ضعيف، دها خسته بر سس ايكله‌دى :

ـــ يارب ! يارحيم !...

* * *

چوجوق ايچرى كيردىكى وقت أوك ايچنى بوم بوش بولدى . قولتغى آلتنده‌كى برصـومون اكمكى يره قوبارق هايقيردى : ـ آنا ! آنا ! . اكمك كتيردم .. اوكا ، ينه كندى صداسنك مشئوم وقورقونج عكسلرى جواب ويردى. مطبخه كيردى ، اوطه‌يه قوشدى ، آولى‌يى دولاشدى ، كيمسەلر يوقدى. شاشيردى، قورقدى . تتره‌دى . ددەسى عقلنه كلدى . نره‌يه كيتدكلرينى صورمق ايچون اوطه‌سنه كيردى . ددەسى اوزانمش ، يتاغنده اويوبوردى : ـ نره‌يه كيتديلر؟ ديدى. ددەسى سس چيقارمدى. يانه صوقولدى دورتدى. ينه‌اويانمادى. ألنى طوتوب قالديردى. براقديغى

زمان بر دكنك كبى ديم ديك تكرار دوشدى ، صول كوزينك قاباغنى آچدى ، قاباق آچيق قالدى . باشنى صاللادى ، درحال بياض صقاللى چكمسى صارقدى ، وچوچق ددهسنى اويله ، آچيق تك كوزيله ، صارقش ديشسز آغزيلى چكمسيله، قاصقانى وجوديله كورونحه مدهش بر جينلق قوبارديى :ـــ أولمش ، أولمش !... ودرحال اوطه‌دن ، آوليدن ، قاپيدن فيرلايوب سوقاغه آتيلدى. قاپينك اوكندهكى ميدانده بر سرسم كبى اطرافه باقدى ، برقومشو چوچوغى يانه صوقولدى. واوكا هر شيئى خبر ويردى . باباسى ايتاليان اردوكاهنه كتمش اوراردن برطورپا يكمهات آشيرمش ، اوكا جاسوس ديمشلر وبتون آناسنى قارداشارينى ، هپسنى آلوب كوتورمشلر . . چوچوق بر آبدال وصاغر كبى ديكله‌دى. وآرقداشنك لافى بيتر بيتمز قوشمغه باشلادى...اردوكاهه كلديكى وقت كوردىكه برچوق ايتاليان عسكرى ديزلمش ، خلق‌ده اوزاقدن ، تتره‌يه‌رك قورقه‌رق وقورقودن آغلايه‌مايه‌رق اويله مست ومدهوش اورايه ، قارشويه باقيورلر . صوقولدى ، بر آز دها صوقولدى . حس ايتديرمه‌دن ايلريله‌دى ، قلبى دورمش كبى ايدى . كوزلرى چناقارندن فيرلامشدى . باقدى ، دقتله باقدى. اوراده ميدانك اورته‌سنده ايشته كوريوردى.

باباسى ، آناسى ، قوجاغنده أك كوچوك قارداشى ويانارنده اوچ قيز قارداشى ، أللرى باغلى ، كوزلرى باغلى دوريوور. لردى . دورمش ، دوكمش كبى اولان قلبى بردن بره وورمغه قولاقلرى بربورغو ايله اويلمغه باشلادى وهمان آتيله‌جغى، اوكندهكى عسكر صافى آره‌سندن صيريله‌جغى زمان بلكه يوز تفك بردن پاطلادى . بو سس چوچوغى قورقوتدى. بر ثانيه دوردى واورايه قارشى‌يه ؛ ميدانك اورته‌سنه باقديغى وقت ،بردن بره براقيلمش برچليك زنبره‌رك كبى هوايه دوغرى فيرلادى ؛ باباسى ، آناسى قيز قرداشلرى ونهايت قوندقه‌كى أك كوچوك قارداشى قوملرك اوزرينه يووارلانمشلردى.. ايتالياناراونارى قورشونه‌ديزمشلردى.

تتره‌ين ، قورقان ، آغلايامايان خلق داغلدى. عسكر صفلرى چكيلوب كيتدى . برضابطله اون نفر ، جنازه‌لرك ايلريسنده دوريوردى . چوچوق قوشدى بر ماكنه كبى حس ايتمه‌دن يالكز حركت ايده‌رك يانارينه صوقولدى .

ضابط كورمه‌مشدى . باباسنى قوجاقلادى ، قاصقانى ايدى . آناسنى قوجاقلادى ، كوكسندن صيجاق قانلر آقيوردى ، قاص قانى ايدى . قيز قارداشلرينه صارلدى اونلرده قيرلش برر كول فدانى كبى جانسز وقاص قانى ايدى.. نهايت اوراده آناسنك قوللرى آره‌سنده قوندقه‌كى

قارداشى قوجاغنه آلدى؛ قافاسى پارچالانمش اولان قارداشنه باقدى ؛ باقدى ؛ باقدى . أللرينى آقان قانلره بولادى ؛ يوزينى دليك ياردلره سوردى‌ومينى مينى قارداشنى قوللرى آره‌سنه آله‌رق بردفعه جنازه‌لره ؛ بردفعه ايتاليان ضابطنه باقه‌رق:

ـــ يارب! يارحم!.. ديه ايكله‌ر ايكله‌مز برقورشون كبى يرندن فيرلادى . اوزمان ضابط وعسكر درحال فرق ايده‌رك آره‌سندن مكرراً آتشين ايتديلر، اصابت ايتمدى. سوقاقلردن ميدانلردن بر بيله يرم كبى كچيوردى . نهايت سوره‌كلدى ؛ بيقيق بر طرفندن طيرمانارق ديشاريه چيقدى ؛ قوشيور ؛ قوشيور ؛ قوشيوردى ..

وقت كچكمش ؛ كونش غروبه ياقلاشمشدى . كيم بيلير نه‌قدر قوشمش ايدى. نهايت اونى طوتديلر؛ طوتانلره باقدى. يالكز كوزلريله حس ايتدى‌كه بونلر يابانجى دكلدرلر. تتره‌يور ؛ بوغولپور كبى نفس آليوردى. واطاعت ايدى . قوللرى آره‌سنده صيقديغى شيئى آلمق ايستديلر . اوزمان بر قاپلان ياوروسى كبى هايقيردى :ـــ ويرمم !...

كنج وايرى برعرب ايكيسنى ده قوجاغنه آلدى . وبر مدت كيتديلر؛ بش دقيقه صوكره برچادرك اوكنده ايديلر عربلر چوچوغى تسكين ايتديلر؛ او الكتريقلى بر ماكنه

ايدى. فيرلامش كوزلرى؛ صولمش؛ قانلى چهره‌سى ؛ تتره‌ين ديزلرى؛ وقوجاغنده أولدورولمش قارداشيله برهيكل؛ برفلاكت هيكلى ايدى؛ باشنى قالديرديغى وقت قارشوسنده برتورك ضابطى كوردى . ضابط چوچوغك چكمسنى اوقشادى ووقوعاتى صوردى . چوچق ديم‌ديك، فيرلامش كوزلريله ضابطه باقدى وايكى اوچ كلمه‌ايله آ كلاتدى . ضابط ديكلركن أللرندهكى قامچيايله چيزمه‌سنك قونجنه ووريپور وهيجانى ضبط ايتمك ايچون يومروغنى صيقيپوردى . چوچق سوزنى بيتيردى وقوجاغنده صيقديغى قوندانغى آووجلرى ايچنده اوزادوب كوستريركوسترمز ضابط ، ديكر ضابطلر وعربان برآديم كرى چكيلديلر وهپسنك أللرى سريع، اختيارسز باشلرينه چاريدى . اووقت چوچوق قوندانغى بردهاصيقدى اويدى، قوقلادى ، كوزلرى برينه كلدى ، ديزلرى اوزرينه يواشجه دوشدى باشنى قالديردى، ضابطه باقدى. ضابط حس ايتدى، برآديم ايتدى ، چوچوق ديزلرى اوزرنده براز سنده‌له‌دى، قوجاغنده‌كى قوندانغى ضابطه ويردى وبوغوق برسسله:

ـــ آل قازداشمى . ديدى. انتقام ، انتقام آل ! . .

ضابط قانلى وأولو قوندانغى آلدى . چوچوق بردها سنده‌له‌دى وكوزلرى قارداشنك يارچه لانمش مينى مينى چهره‌سنه ديكيلمش اولديغى حالده اوراجغه ، صيجاق قومارك اوزرينه يووارلاندى .

عكاش بن منصور

طرابلسك أك فقير وعائله‌سى أك كثير دوه‌جيسى ايدى. بر تك هجنيله اون سنه‌دنبرى كراجيلق ايدر وأوينى بسله‌مكه چاليشيردى . سورك خارجنده ، خورمالغه كيدركن ايكى اوطه‌لى بر چارداغى واردى‌كه طقوز كشى اورايه‌صيغينرلر ويا شادقارينى ظن ايدرلردى .

آقشام وقتى ايدى . جهان ايله بر كون همحال اولان كونش ، اوزاقده ، قوملر وقايالرك اوته‌سنده آلتى بيك سنه‌دن برى ترنم ايدن آق دكزك كناره بيقانيوردى . او ، هر آقشام ، بووقت بعض صاغده ، بعض صولده دائما بيقانير وقورونمق ، يارين ايچون دها شعشه‌دار اويانمق ايچون

اوته‌يه ، باشقه عالملرك مشتاق وحرمتكار سينه‌سنه چكيليردى.

بو كون‌ينه بيقانيور ، همحال اولديغى كونك كيرلتديكى وجودينى تنزيه ايدييوردى . فقط دونكى نورى ، دونكى شعشه‌سى ، روحى ، شوق وعظمتى يوقدى . دون افقار اوكا ، ربانى بر مشعله ايقاد ايدركن ، بو كون صارى ، بر خسته كبى صارى ، بر ماتمك روحى كبى محزون بر شمعه ايله بكليوردى .

عكاش بن منصور تردن آلتنه پايشان بياض تا كيه‌سنى براز قالديردى . اينجه بورنوسنى آچدى ، أسمر وقيللى كوكسى ميدانه چيقدى . بول يللرى اينجندن جيقان اينجه بيلكلى قوجه ألرينى ، قوللرينى آچدى . واويله غروبه قارشى ، آق دكزه قارشى ، وتا اوراده ، كوموش قوملره وكسكين قيالره قارشى بر آبده كبى دوردى ، دوشوندى ...

قاريسى ، چوجقلرى ، بالديزى آرقه‌سنده ، قاپينك تخته كمرى آلتنده برطوب اولمشلر ، اوكا باقييورلر وهيچ سس چيقارميورلردى .

عكاش بر آبده كبى دورييور ودوشونييوردى . آرقه‌سنده ، آياقلرى چيپلاق ، قوللرى اينجه ، باشلرى بونجقلى چوجوقلرى ، ماوى يلديرمه‌لى قاريسى، ايرى سورمه‌لى كوزلى ، طومبول بالديزى‌ده دورييور ودوشونييورلردى.

عكاش مأيوس واميدسز اولديغى كونلرك آقشامنده هپ بويله ياپاردى . كونشك عظمت وحشمتى قارشوسنده، دكزلرك كيزلى ترنملرى اينجنده ، آشيقلرينه قدركو مولديكى قوملرك اوزرنده باقار ، دورور ودوشونوردى . فقط بوكون ، ايشته ايتاليانلرك بومباردمانندن صكره قره‌يه چيقدقلرى كونك آقشامى‌ده‌ترلى جبه‌سى ، أسمر وقيللى بغرى ، آچيق قوللرى ، مركوز وغير متحرك نظرلريله دورييور ودوشونييوردى . بر دقيقه اولدى . آرقه‌ده ، مجهول ديارلرك خفيف خفيف ايكله‌ين روزكارلرى كبى بر سس پيدا اولدى . اوراده تخته كمرك اينجنده‌كى عائله‌سى بر قصيده اوقومغه باشلامشلردى . شمدى قاريسى‌ده‌قوللرينى افقى بر صورتده آچمش ، ماوى يلديرمه‌سنك يللرى آلتنه طوپلانان چوجقلرى وقيز قارداشى ايله بواش بواش درينندن درينه ترنم ايدييولردى :

— « يارب ! ياخالق ! يالايزال ! .. غروبك حشمت وداراتى قارشوسنده‌سكا أل آچدق ، دل باغلادق ، ايچين ايچين آغلادق . .

« بو عمانك سحار نغمه‌لرى ، مظلوم قوللرينك درونى اينيندن حزينتدر . بو صحرانك قوملرى صوصيور ، فقط واويل ايدن كيمدر ؟

« يارب ! ياخالق ! يالايزال ! . . باشمزده قرآنك ، يغرمزده ايمانك ، عقلمزده حبيب ذيشانك ، بزكلدك ..

«باشمز خاك، يغرمز چاك، عقلمز غيب وهلاك اولسونمى؟

« بو جهانك نوار كونشى غروب ايدييور، كيجه اوله‌جق ، ظلمت ، آه ! ظلمت چوكسونمى ؟ چوللردن بر روزكار أسييور ، شمالدن منظور اولان هيولا بونك اوكنده اهتزاز ايده‌جكميدر ؟ جنوبده ، قوم ديارنده بر هوا دولاشييور ، بدوينك حرب وجدال قصيده‌سيميدر ؟ بز قيصراقلرك كيشنمه‌لرينى ايشيدييورز ، قليج شقيرديلرى خورما دالارينى بوس ايده‌رك آسمانه يوكسلييور . .

« يارب ! يا خالق ! يا لايزال ! . . غروبك حشمت وداراتى قارشوسنده سكا أل آچدق ، دل باغلادق، چوق آغلادق . . انصر ، انصر ياعادل ! . . . »

• •
•

او وقت بر ايتاليان مفرزه‌سى قبرستانك كوشه‌سندن سرعتله‌چيقدى. اوراده ، تخته كمرك اينجنده ، قادين چولوق چوچوق ، بردن صوصدى. عكاش قوللرينى ايندردى ، دوندى ، أوينه كيرمك ايچون بر آديم آتدى :

— دور ! . .

عكاش دوردى . بو قوتلى سس ، بو آمر سس قولا قلرنده بر خنجر تأثيرى يابدى .

سس چيقارمه‌دن بكله‌دى . مفرزه يتشدى وقارشوسنه ديكيلدى . ضابطك يانينده بر ترجمان واردى ، ديدى كه :

— سنك دوه‌جى اولديغكى وبرمجينك بولنديغنى اوكرنمشلر اونى ايستيورلر .

عكاش تتره‌دى . باشنى چويردى ، تحته كمرك آلتنده قاريسنى ، چوجوقلرينى وبالديزينى كوردى . اونلر ساكن ومدهوش ايديلر ، عكاشك دوداقلرى قيملدادى :

— بنم دوه‌م ؛ بنم اكمكمدر . اونى ويرير سه‌م . . .

وألى ؛ تتره‌ين ، تقلص ايدن پارمانى ايله كمرى اشارت ايدرك :

— بونلر آچ قالير ! ديبه علاوه ايتدى . ضابطل اموزلرينى سيلكدى . ترجمان :

— پاره‌سنى آلمه‌جقسك ؛ ديدى . هم فضله ويره‌جكلرمش .

عكاش صوصدى ؛ بر ثانيه دوشوندى . كمرك ايچنه بر دها باقدى :

— دوه‌يى نه يايا‌جقلر ؟

— نقليات ايچون . .

— نره‌يه ؟

— جنوبه

— كيمك ايچون ؟

ترجمان صوصدى وكوچك كوزلرندن ؛ بر مشين كبى پارلايان ياناقلرينه دوشن ايكى داملة ياش ايله جواب ويرييور كبى اوكنه باقدى . عكاش بن منصور بر دها تتره‌دى :

— دوه‌مى ويره‌جكم : اونلر قليج ، تفنك ، باروت كوتوره‌جكلر وبو صورتله بزى أولدوره‌جكلر . . دوه‌مى ويره‌جكم : اونلر بزى دها چوق ؛ دها دهاش أولدرمك ايچون كندى قوتلرينه مخصوص ارزاق نقل ايده‌جكلر . دوه‌مى ويره‌جكم : طاشيدقلرى ارزاقى بيه‌رك قوت وصحت اكتساب ايدرك دها . . .

آرتق سسى قيصلمش ؛ صوسز بوغازى قورى برتحته بورى‌حالنه كلمشدى . صاغ يومروغنى صيقدى وهايقيردى :

— دوه‌مى ويرميه‌جكم !

— نيچون ؟

— چونكه بنم دكل

— كيمك ؟

— خليفه سلطان محمدك !

ضابط اوموزولرينى سيلكدى وكولدى . ترجمان آلديغنى صاتدى :

— زور ايله آله‌جقلر

— ويرمم !

— سنى أولدره‌جكلر

— الله ينصر الاسلام !

ضابط بر دها اوموزولرينى قالديردى وچاوشه براشارت ايتدى . چاوش ايكى عسكرله عكاشك اوزرينه يورودى . او آنده تحته كمرك ايچنده بر چيغلق ؛ بر قادين چيغلغى دويولدى :

— دور ؛ ملعون !

وماوى بر يلديرمه‌نك قيورملرى آره سندن بر تفنك ناملوسى اوزادى . ترجمان ضابطه دوندى :

— قادين ؛ ديدى بو آدمك قاريسيدر . ديبوركه بر آديم آنارلرسه ضابطى أولدوره‌جكم .

اينالييان صارارديى ؛ ديك بيقلرى يانه دوشدى . عكاش حالا صوصيوردى . يان كوزله قاريسنى كوردى . تفنك ناملوسى حالا پارلايوردى . وچوجوقلر آنالرينك أتكلرينه صاريله‌رق هايقيردىلر :

— أولدور أولدور آنا ! . .

فقط عكاش بن منصور ؛ درحال بر آديم آتدى وترجمانه :

— ضابطه سويله ، ديدى . دوه‌يى شمدى كتيره‌جكم .

— آرتق پاره ويرميه‌جكلر ؛ جبراً آملق ايستيورلر

— يا ؛ آجلق ، ياچوجوقلرم ! ؟

— بيلمم

— يكى شمدى كتيريرم

عكاش كيتدى أوك آرقه‌سنده‌كى چارداقدن هجينى چوزدى ؛ تحته‌سنى يرلشديردى ؛ اوزرينه آتلادى وآياقلرينى بوينته طوغرى اوزادوب مـ . ى ، هايقيردى :

— ايواه ! ياسـرم

بر ثانيه ظرفنده جريان ايدن وقوعاتدن آليقلاشان ضابط كندينه كلديكى وقت عكاش اوچيوز متره آچيلمش وبر قوش كبى اوچيوردى . ايتاليان مفرزه‌سى درحال آتش ومكرراً ، سرعتله ، يايليم ايله آتش ايتدى . .

همين هبوب ايدر كبى قاچيوركن ناكهان اوزرندن بر كولكه فيرلادى وقومارك اوزرينه يوارلاندى . مفرزه‌دن ايكى نفر قوشدى . بش دقيقه‌صكره قوللرى آره‌سنده عكاش بن منصور تبسم ايدييوردى . بياض بورنوس قيپ قرمزى ايدى آرقه‌سندن سيجيم كبى قان فيشقيرييوردى . تحته كمرك

ايچنده بر چيغلق واردى . ضابط آللرنى قاووشديردى وبر قهقهه قويوويردى :

ـــ ناصل ؟

عكاش تبسم ايديبوردى . پارماغنى اوزاتدى وجواب ويردى :

ـــ هيچ كيتدى ؛ اورايه ؛ اورايه كيتدى . .

ضابط حدت وهيجان ايله صوردى :

ـــ نره يه ؟

عكاش كوزلرينى اوكنه ديكدى؛ دوداقلرى آره سنه كوپوكلى بر قان دولدى ؛ كوزلرى سوزولدى ؛ وكنيش بر نفسله آغزنده كى قان پختيسنى توكوردكدن صكره ينه پارماغنى قالديردى . ودها كنيش بر تبسمله :

ـــ اوراسيمى ؟ ديدى . اوراسى .. اردوى عثمانى! عساكر الخليفه ! .

وكوزلرينى قاپاركن ؛ سنده لدى ؛ قاص قاتى قومله اوزرينه يوارلاندى .

هيچ اردويه ؛ عكاش بن منصور الله قاووشمشدى .

— الجهاد ! . . الجهاد ! . .

بر چوق كونلردن برى مملكتده ايچين ايچين قاينايان حسيات درحال غليان ايتدى . هركس صدانك كلديكى طرفه قوشييوردى . بش دقيقه صكره قوجه طرابلس شهرينك سوقاقلرنده بر قارنجه يوواسى كبى انسان قاينا شييوردى . بومتهيج ، عصبى ومنشبث خلقك اورتهسنده عينى سس يوكسه ليور ، دالغه دالغه انتشار ايديبيور ، هر قولاقدن كيره رك تا ، وجدانلرك الك محرم ودرين بوجاقلرينه قدر صوقوليوردى :

— الجهاد ! . . الجهاد ! . .

يكيت ، بوكسى كنيش ، ناصيه سى يوقاريده بر عرب طوپالاليه طوپالاليه صاغه ، صوله ، اوكه ، آرقه يه دونيبور ، قوتلى برجكرك بتون نفسيله هايقريبور ، اعلان ايديبور ، دعوت ايديبوردى :

— الجهاد ! . . الجهاد ! . .

واو درت طرفه توجه ايتدكجه ، ندا أيلدكجه ، جهاد فى سبيل الله ! جهاد فى سبيل الوطن ! جهاد ! الجهاد ! . . ديه هايقيردقجه ؛ سوقاقلرى ، ميدانلرى ، طاملرى ، كمرلرى دولدوران خلق جوشييور ، قاينييور ، تتره يور ومقابله ايديبوردى . درينمدن ، يوكسكدن ، اوغولدايه اوغولدايه كان برصدا ايله مقابله ايديبوردى :

— الله ! . . الله ! . .

بو كورله ين ، ايكلمين مقابله ، فورطنه دالغه لرى كبى انكينلره داغلدقجه واويل تكرار باشليور ، قابلرى تكرار تهييج ايديبيور ، وجدانلره ينه سيال بر آتش ويريبور ، متصل متصل تكرار ايديبورى :

— الجهاد ! . . الجهاد ! . .

بويكيت ، بوكوكسى كنيش ، بو ناصيه سى يوقاريده اولان عرب « على فزانى » ايدى ..

على فزانى نك باباسى كونش ؛ ا نامى ايچى رنكلى

قوم ديارلرى؛ بشيكى خطاستوا ايدى . دايه سى فلاكت ، مكتبى جلادت ، يورودبكى بر آرسلان ديارى ايدى . بر كون نمازنى قيلوب ، دوه سنه بينوب « افقلره ! اورايه ، افقلره ! . . » ديدى ويوله چيقدى . قوم معمورەلرى ، كونش محراقلرى ، سام ديارلرى كوردى ، قوندى ، نمازنى قيلدى ، دوه سنه بيندى ، يولنه دوام ايتدى . .

واحه لردن آشدى ، سرابلر دولاشدى ، يكى افقلره اولاشدى ، خورما ديبلرينه قوندى ، نمازنى قيلدى ، دوه سنه بيندى ، يولنه كيتدى . .

بر صباح ، سحر وقتى بردن بره دوه سى دوردى وحيرتله بوينى اوزاتدى . تا اوراده ، ايلريده پنبه برزمين پارلديور ، پنبه برسراب ، نامتناهى بر سراب كوردى . دوه سى دوشونه دوشونه باقدى ، كنديسى دويه دويه تماشا ايتدى . بودكز ، آق دكز ايدى . . نظرلره محورى اطرافنده يووارلانيور كلان كونش آلتون وألماس صاچلى بر پرى كبى اونامتناهى پنبه دكزك ، مجهول قويندن فيشقيريبور ، دوغيوردى .. دوه سى بوينى بوكدى ، باشنى كريه چويردى ، على فزانى أكيلدى ، ايكيسنك ده كوزلرى بر برينه انعطاف ايتدى ، دوه نك ألا كوزلرى صورار كبى سوزولدى :

— نره‌دن کلدك ؟

— ماضیدن . .

— نره‌یه کیدییورز ؟

— آتی‌یه . .

دوه‌بوینی اوزاتدی ، علی‌دوغرلدی ، یوله قویولدی .

• • •

زمان کچدی . علی‌فزانی‌طرابلسده‌کی آلمان قونسلوسخانه‌سنه قواص اولدی . آتی‌یه آتدیغی هر آدیم اوکا فضله بر شی اوکرتدی . هرفضله برشی اوکره‌نشی اونی دها براهتمام ایله ایشلنمش بر مجوهر یاپدی .

مملکتنك یالکز قوم ، یالکز کونش ، سراب اولمدیغنی اوکرندی . خلافت دارنده‌کی حقنه‌حیران اولدی ، عثمانلی دیارنده‌کی اشتراکنه شکران ایتدی ؛ حقنه بردها ، بردها ایمان ایلدی .

زمان کچدی ، قلبنده بردامار قانادی . اوکرندی‌که روما اقلیمندن جاسوسلر کلمش ، مملکته کیرمش ، قوشدی خبر ویردی ، تعقیب ایتدی ، پارچه‌لامق ایچون آه ، پارچالایه مدیغنه ایواه ایتدی . .

زمان‌کلدی ، جاسوسلر نهان ، فقط محاربه‌اعلان اولندی . اواثناده « درنه » واپوری ، مهمات وارزاق یوکلی اولدیغی

حالده خلیفه طرفندن لیمانه کلدی . بیوك کوچوك ، زنکین فقیر هرکس کچی علی‌فزانی‌ده‌قوشدی . چوالری اوموزیله ، جبخانه‌یی قوجاغیله ، تفنکلری دیشاریله قره‌یه طاشیدی . یورولمق بیلمدی ؟ ایستدیکه بوایش بتمسون ؛ عمری اولدقجه تفنك ؛ فشنك ؛ کلله ؛ قلیچ طاشیسون . عجله ایتدی . آیاغنه برجبخانه صندیغی دوشدی ؛ کیکنی قیردی ؛ اووف دیمدی ؛ قوشدی ؛ صاردی ؛ طوپالادی ؛ فقط طاشیدی طاشیدی . . زمان‌کلدی ؛ میدانره ؛ کوشه‌لره قوشدی ؛ طاقلره چیقدی هایقردی :

— الجهاد ! . . الجهاد ! . .

برکون بش فزانلی همشهریسنی باشنه طوپلادی اونلره آکلاتدی :

— ایتالیانلر شهره‌کیردی . مجاهد لرمز خارجده جنك ایدییور . أی‌قوم دیارینك کنیش اوموزلی‌اولادی ! بزداخلده بوش ؛ عاجز وخائف دورالمی ؟ . .

باشقه برسوز جریان‌ایتمدی . بوسؤالی نطق ؛ اونلره کافی کلدی . آلتیسی بردن یوله دوزولدیلر . چارشوبی کچدیلر ، جامعك یانندن صاپدیلر ، اکمك پازارنده‌کی کنیش میدانه کیردیلر . آلتیسی‌ده کناره‌کی چشمه‌دن برآووچ صو ایچدیلر وباشلرینی قالدیروب اطرافه باقدیلر

ایلك تصادف ایتدکلری ، میدانك اورته‌سنده برایتالیان ضابطی قوماندانسنده‌کی یکرمی‌یکرمی بش نفرلك برّ مفرزه‌ایدی .

علی فزانی باشنه کچدی . دیرسکلرینی براز قالدیردی وکوکسنك بتون قوتیله ندا ایتدی .

— ایهاالمؤمنین ! وجاهدوا ! . .

ایتالیان مفرزه‌سی « نه‌سویلیور ؟ » دییه‌باقه قالیرکن آلتیسی بردن مفرزه‌نك اوزرینه یورودیلر . علی‌فزانی آنسزین هبوب ایدن بر روزکارکبی آرده‌کی مسافه‌یی کچدی ، ضابطه یاقلاشدی ، ألی بردفعه هوایه قالقدی ایندی ، ضابط بریبلدیرمله ووروملرینی یره‌دوشدی ، علی‌فزانی قولی چکنجه برمشین کبی کرکین واسمر آووجی ایچنده قانلی ، قیپ قیرمزی برخنجر پارلادی .

بوبر ثانیه دوام ایتدی . آرتق آلتیسی بردن صاغه صوله‌صالدیردیلر ، خنجرلری دالدیردیلر . مفرزه‌نك عقللرینی باشلرندن آلدیردیلر یره اون کشی قدر یووارلاندی . باقی قالانلر سلاحلرینی آتدیلر ، فراره قدم باصدیلر . علی‌فزانی قالدی :

— شمدی صره تفنکده . . دیدی .

بش همشهری قاچانلری تعقیب ایتدیلر . چاوش دکزه دالدی عسکرینی آرقه‌سنه آلدی . . .

علی‌فزانی‌یی یاقه‌لیوب دشمن اردوکاهنه کوتوردیلر :

— نیچون قتل ایتدك ؟ دیدیلر .

علی فزانی ، بر بدوی مزراغی کبی دیم‌دیك دوردی و :

— قاتل دکلم ، دیدی . بن مجاهدم ، بن منتقمم . . دیوانده بر برینه‌باقیشدیلر ، قراروبرلدی . علی فزانی میدانه چکیلدی . آیاقده دوردی ، قوللرینی قاووشدوردی ، کوزلرینی دیکدی ، نفس بیله آلمدی . آیاقده دیم دیك دوروشی آی‌بیلدیزلی‌سنجاغنك‌دوروشنی تمثیل ایدییوردی . قوللرینی قاووشدیرمسی ایمانی بغرنده ناصل‌صاقلادیغنی کوستریيوردی ، باقشی ، أولومی‌دها کوزل کورمك ایچون بر باقش ایدی ، نفسنی ، صوك دمنده کلمهٔ شهادتله صاقلامق ایچون آلماشدی .

اون ایکی تفنك بردن پاطلادی ...

علی فزانی دیز اوستی چوکدی ، سایه باقدی ، آتش ایدنلره باقدی ، وبرینه :

— الله ! . .

دیدی ، اوتکنه :

— ویل ! . .

ایتالیانلر باقیشدی . هرکس باقیشدی جلی بر هراس

جلی خطوط ایله سیالرده دولاشدی . بر دها ، اون ایکی تفنك بردن پاطلادی ...

علی فزانی قوملرك اوستنه اوزاندی . عسکرلر قوشدی ، باشنه اوشدی ، یاره‌لرینه‌پارمق صوقدیلر ، باشنی صالللادیلر ، قانه بولاشمش اللرینی یوره‌کنه باصدیلر ، اینانمادیلر ، بری چکدی شقاقه بر قورشون دها صیقدی ، بو یکی یاره‌یه ینه پارماغنی صوقدی ، یینی قاریشدیردی ! دوردی ، دیکله‌دی . نهایت هپسی بردن آیاغنه قالقه‌رق سوینیج ایله هایقیردیلر :

ـــ مورتو . . ! ! . .

قپودان دریا داود پاشا کوکرتمه‌نك کوشه‌سنه سردیر . دیکی عجم خالیسنك اوزرنده ، ایکی یوموشاق یاصدیغنك آره‌سنه باداش چوکمش ، قارشوسنده کمال ریئس ؛ براق ریئس دیز اوسته اوطورمشلر ؛ خشوع ووقار ایله دیکلیورلردی .

قپودان پاشا برنفس دها چکدکدن صکره اوجی کهربا چوبوغنی سپاسنه قویدی . صول دیزی اوزرینه بر آز اکیله‌رك صدفلی کوچك چکمه‌جه‌یه النی اوزاتدی . صاواتلی وقوجامان دیویدك یانده بوری کبی بوکولمش بر طوربانی آلدی ایپریشمنی چوزمکه چالیشیرکن :

— یاران ، دیدی . ایشته فرمان‌همایون .. شوکتلومحمد بایزید ولی حضرتلری بالذات موره فتوحاتیله مشغول ایکن بزمده چالیشمه‌مز اقتضا ایدییور . دوتمانك لوازمنی سرعتله اکمال ایدیکز ؛ سفر وار ؛ اینه بختی فتح اولنه‌جق ..

هراوچ ریئسك اعصابی غیجقلانیر کبی اولدی . کمال ریئس بوتون وقار وهیبتی آره‌سنده ضبط‌مسرت ایده‌میه‌رك چهره‌سنده پنبه بررنك ؛ دوداقلرنده طاتلی برتبسم حاصل اولدی‌وصاغ آووجنی کوکسنه قویارق : انشالله ! .دیدی.

براق ریئس ؛ کوز قاپاقلرینی برآز یومدی . وماوی دمکزك بیاض کوپوکاری اوستنده بر صحنهٔ جنك تخیل ایتدی . اللرینی ایکی دیزندن قالدیرمایارق برآز اکیلدی :

هرشیئه حاضرز . . دیدی . حسن ریئس ؛ برارکدکبی دیکله‌دی وبرچایك کبی سکوت ایتدی . دردی‌ده ایکی‌دقیقه صوصدیلر ، قپودان پاشانك شهادت بارماغی مجف تسبیحك دانه‌لری اوزرنده مطرد ومنتظم حرکتلر یاپیوردی . باش قالیونجینك بر قاچ کلمه‌سی قولاغنه ایلیشن بوحوادث ، پاشا کیسنك ایچنده بر روزکار کبی کچدی . انباردہ سوقاقده ایشیدیلن بردوکون أوی میرلدیسی واردر .

اورته‌بالطه‌جی طنبوره‌سنی قاورادی ویاران اطرافنه دیزلدی :

هایدی یاران اورطه‌لغه‌نور هلال صاچیلسون
اینه بختی دریاسنه أر میدانی آچیلسون

وندیکلو . وندیکلو ، عقلك طوپلا باشکه!
آغو قاتمه ألك ایله کندی طاتلی آشکه !

قره یلك اوفوروکی یلکنلری دولدورسون
بالطه‌مزك کسکین یوزی دشمن یوزی صولدورسون

هایدی یاران اورطه‌لغه نورهلال صاچیلسون
اینه بختی دریاسنه أر میدانی آچیلسون

عثمانجغك بز قولی‌یز ، بایزیدك کولکه‌سی
بزه قسمت اولدی ینه دالغه‌لرك اولکه‌سی

طوپراق‌مزاراپسته‌مه‌یز ؛ قاراأولور ، داراولور
یوجه دالغه‌لرك بغری دها وفادار اولور

وندیکلو ، وندیکلو ، عقلك طوپلا باشنه !
آغو قائمه أنك ایله کندی طاتلی آشکه !

براق رئیس ، حسن رئیسی معیته آلهرق آری بر فیلو تشکیل ایتمش وداود پاشانك معیتنده هیچکی بردن آچیلمشدی . آرقه‌دن کلن روزکار ، روحه نفوذ ایدن بر حرارت و آهنکله ، وطندن، تورك ایلندن سلاملر ، سلامتلر کتیرییوردی . هر دالغه حرمتکار ومجهول بر أل ایله کیلری نازلی نازلی صالیوردی . ایش بیتدکدن صوکره اورته بالطه‌جی طنبوره‌یی آلیور ویاران اطرافنه طوپلانیوردی .

بر کیجه براق رئیس (دقت !) دییه فرمان‌ایتدی، هرکس وظیفه‌سنك باشندن آیرلمادی‌وایشیقلرسوندورولدی. دکز اوستنده دالغه‌لرك تبشبشندن ، روزکارك تنفسندن ، سه‌رنلرك جتردیسندن باشقه بر سس‌دویولمیوردی .

قپودان قاره‌سنك پنجره‌لری قالین خالیارله صیقی‌صیقی اورتولمش ایدی ، ایچریده‌خفیف بر ایشیق‌واردی، براق رئیس آکلادییوردی :

— اویله امید ایده‌رم‌که وندیکلو (آلبان آرمنیو) ایله (لوردانو) بزه‌دوشمجك . یارین تصادف‌ایده‌جکسه‌ك

بیله اقشامه ویا کیجه‌یه مطلقا قارشیلاشه‌جغز .

حسن رئیس بنه دیکلیوروچلیك کبی دوریوردی . هذا کره ، ترتیبات‌صباحه قدر دوام ایتدی . سحرزمانی ایکی رئیس براز اوزاندیلر ورؤیالی برر اویقو ایله برقاچ ساعت استراحت ایتدیلر . کونش آنا طولی طرفندن یوکسلمش‌ایدی .هوا سرتجه ایدی . فیلو ایچه بر سرعتله ایلریله‌یوردی . قدرغه‌لر ، قالیونلر ، رئیس کیسی برر صره‌یه دیزلمش ، کورن،دیار جنك وشهادته کوتوریلن بر اجل کلینی آلانی ظن ایدردی . اوکله نمازندن صوکره افراد ، تعه‌لری‌ده‌وشیردیلر ، ایپلری طوپلادیلر ، کوکره‌لرده فضله نه وارسه هپسنی قالدیروب انتظامه قویدیلر. بوعملیات افرادمطاتلی بر هیجان‌وبریوردی. بیلورلردی‌که نه وقت بویله ترتیبات اولورسه ، دشمن یقینلرده‌در . قانجه‌لر معاینه ایدلدی ، بالطه‌لر حاضرلاندی ، تفنکلر سیلندی ، قلنجلر طاقیلدی ، قوللر صیغاندی ، پاچالر چکیلدی . وقالیونلرك برنده بر حافظ حزین وداودی بر سسله سورهٔ (یس . .) نی تلاوت ایدییوردی .

براق رئیس قیچ‌طرفده اوطوریوردی . بغاوالتون قاپیلامه انفیه‌لکندن برطوتام آلدی ، باشنی برآز قالدیره‌رق ایکی پارماغنی بورنته یاقلاشدیردیغی زمان انفیه دوکولدی

وباشی بردن‌بره غیر اختیاری اوکه دوشدی . حسن‌رئیس فرقنده اولدی ، هیچ سس‌چیقارمادن اوده باشنی‌قالدیردی وعین حرکتله اونك‌ده چکمسی کوکسنه دکدی : کمینك سره‌نندده قاپ قاره برقوش واردی . احتمال بر قاره باتاق ایدی .

عینی‌تله ربط اولنمش‌ایکی‌جهاز کبی بردن سویله‌دیلر :

— انشاألله خیردر !

اوته‌دن بری سوروب‌کلن‌برتاقی ایله بویله سیاه‌قوشلر خیره علامت دکلدی . فقط متین ودیندار برتوکل ایله خیره یوردیلر وسکوت ایتدیلر. نفرلردن بری‌ده قوشی کورمشدی . استعجال ایله ایپلری صالیه‌رق قاچیرمق ایسته‌دی ، قوش هیچ آلدیرمیور وقورقمیوردی . براق رئیس کوردی وألیله (یاپمه !) دییه اشارت ایتدی . نفر چکیلدی ، قوش حالا اوراده ایدی ، لاقید وساکن قانادلرنی قاشیور وایکی طرفنه باقیوردی . . .

ایکندیدن صکره هوا برآز دوشرکبی اولدی . براق رئیسك قوشدن زیاده بوجاغی صیقدی . برساعت صوکره بوسبتون صیقیله‌جق برحال اولدی ، روزکار چیقمش‌فقط قارشیدن کلیوردی. یوللرنی چوق کسیوردی ، عادتاهیچ ایلریلتمه‌دکدن ماعدا دشمنك لهنده أسیوردی .

لکن‌هراحتماله نظراً مختلف‌ترتیبات آلندیغی ملاحظه‌سیله اندیشه‌سنی‌تسکین ایدییوردی . کونش‌غربه یاقلاشیوردی. اوقدر عکسی برموقعده ایدیلرکه‌قارشیلرنده اولان جسمی کوچ فرق ایده بیلیورلردی ، غروبه باشلایان کونش تا ، کوزلری ایچه کیریبور وقاماشدیریبوردی . روزکاربراز دها سرتلشمشدی. برآرالق براق‌رئیس بردن آلنی‌قاشلری اوزرینه سپر ایتدی‌قارشیه باقدی، بردها باقدی ، دقتله باقدی وغیر اختیاری اوله‌رق ایکی اوچ آدیم ایلری‌یه دوغری کیتدی . . بردقیقه صوکره بوتون فیلوده مدهش بر فعالیت ، استحضارات واردی . دشمن دونمه‌سی‌افقدن کورونیوردی . یاقلشدقجه دها ایی کوریلیور وکورولدکجه کثرتی آکلاشیلیوردی . بو اوقدر اوزاق مسافه‌نك‌تخمینه نظراً دشمن دونمه‌سی عدداً وشکلاً پك، پك فضله‌ایدی. هپسی یلکنلری دولدورمش‌بی‌پروا کلیورلردی. آرتق تماماً تفریق اولنمغه باشلادقلری وقت براق‌رئیس ایی‌سچمشدی، کلنلروندیکلو (آلبان آرمنیو) ایله (لوردانو)نك فیلوسی ایدی .

براق رئیسك بتون پلانلری آلت اوست اولدی . اوبوقدر کثرت وتفوقه قطعیاً احتمال ویرمه‌مشدی . هجوم حرکتیله کلان دشمن فیلوسنه بالمقابله هجوم ایتمك امکان

خارجنده ایدی ، بوقدر آزلغه وبودرجه روزکارسزلغه قارشی نه‌یاپه‌بیلیردی ؟ مدافعه وضعیتی‌ده کوجدی ،احتمال برکیسنه درت بش کمی اصابت ایدیبوردی . فرار . . بوکله‌دیلنك اوجنه‌کلیرکلمز رنکی آندی وقارشوسنده‌بردشمنك فنا برحقارتنه دوچار اولمش کبی تتره‌دی . فرار . . براق رئیس فرار ایتسون ! فرار قوماندامی ویرسون ! .. قلبی چاتلایه‌جق کبی اولدی .

اوکا جنك ایده‌جکسك ، ضبط ایده‌جکسك فتح ایده‌جکسك ! دیمشلردی . فرار ایده‌جکسك دیمه‌مشلردی ، هم بویله بر امر ویرسه‌لردی ، دها لیمانده‌ایکن خسته‌له‌نیر وفرار ایچون کیدیلان برجنکده تعلل ایدردی . أولمك .. فقط أولمك ایکی درلو ایدی، مغلوباً أولمك ، غالباً أولمك .

برثانیه دوشوندی وشمالی بر ظفرله أولمکی ترجیح ایتدی . بر قوماندا ویردی،بتون‌فیلو براز دها یاواشلادی وکندی کمیسی صوك‌برغیرتله ایلریله‌دی . برآز زمان‌صکره فیلوسی آرقه‌سنده برصف‌حرب‌تشکیل ایتمشاروکندیسی‌اورته ایلریسنده ایدی . بو کندنجه برپلان ایدی .

شمدی آرتق قونوشمغه‌ده وقت یوقدی. حسن‌رئیسی چاغردی ، برقاچ کله سویلدی ؛ رئیس ینه دیکله‌دی وینه برچایلك کبی دوردی ، فقط بوسفر یوزنده طاتلی ومهیج

برتبسم‌بیلیردی.حسن‌رئیس کیتدی. براق رئیس‌کوکرتمنك اورته‌سنه کلدی، صاغ ألنی آرقه‌سنه قویدی وصول ألنی قلنجنك قبضه‌سنه دایادی ، اویله انتظار ایتدی . .

٩٠٤ سنهٔ هجریه‌سی شوالنك ٢١نجی کونی ایدی . کونشك یاریسندن زیاده‌سی افقه کومولمشدی. کوك وده‌کز قویو سنجابی برکولکه آلتنده ایدی. صوك برحملهٔ‌روزکار ایله دشمن فیلوسی هجوم ایتدی . وندیکلولر براق رئیسی صارمشلردی . آنی برصولتله (آلبان آرمنیو) نك‌کبی صاغنه ، (لوردانو) نك‌کی صولنه رامپا ایتدی . عسکر برشی یاپمادی وبالکز تویلری دیم‌دیك اولمش آرسلانلرکبی أللرنده بالطه‌لر، اویله دوردیلر . ایکی وندیکلو قپودانك افرادی هجوم ایتمك ایستیورلردی، فقط قارشولرنده‌انسان شکلنه کیرمش بر جلادت واردی . جسارت ایده‌مدیلر . براق رئیس کوکرتمه اوزرنده صاغ ألی آردنده ، صول ألی قلنجنه دایالی تبسم ایدیبوردی . نهایت دشمنك‌ده قهرمانلق داملرلری اوینادی . هرایکی کمینك ، هرایکی قپودانی برصحرایشده‌براق‌رئیسك کمیسنه آتلادیلر. کیمسه برشی یاپمادی. تارئیسك یانه‌کیتدیلر، ینه کیمسه‌برشی‌یاپمادی.

دشمنك مقصدی، اطرافه بر زیان ایتمه‌دن رئیسلری ایله برابر بوتون عثمانلی دونمامسنی ضبط واسیر ایتمکدی .

بواوقدر بویوك برشرفدی‌که، آوروپانك هرکوشه‌سی‌استاوروز جیقاراجقدی . . .

آرمنیو تکلیف ایتدی :

— تسلیم اول رئیس !

براق رئیس کولدی :

— خایر !

لوردانو تکرار ایتدی :

— تسلیم‌اول رئیس !

براق رئیس بردها کولدی :

— خایر !

هرایکیسی‌ده اوزرینه آتیلیرلرکن کندی کیلرنده بر واویلا ایشیتدیلر ، دشمن کیلری بویوك برتلاش ویایغاره ایچنده ایدی . هرایکی قپودان‌نه‌اولیور ؟ دیه باقار کن‌ایکی قوتلی ، چایك وآنی‌ضربه أللرنده‌کی قلنجلری‌دوشوردی. براق رئیس بربیلدیرم‌کبی هرایکیسنك‌ده صاغ بیلکلرندن طوتمش وبربوکوشده ایکیسی‌ده دیزچوکمشدی . بردها یانلرینه باقدقلری زمان کندی کیلرینك مختلف محللرندن قیرمزی برر یالازه چیقیوردی . آرمنیو هایقیردی :

— یانیورز !

لوردانو برچیلغین‌کبی اکمال ایتدی :

— بزی یاقیورلر !

براق رئیس آووجلری ایچنده‌کی بیلکلری براز دها بوکرك کولیوردی :

— أوت ، بن یاقیوردم !

محاربه قیزیشمش، جایرتی ، آتش، دومان، قورشون بالطه ، واویلا ، چینغلیق، چیلغینلق. . أولوم ، هرطرفده هرشکلده منظورایدی . ایکی وندیك قپودانلك کمیسی یانیور ، سوندورمکه کلنلریانیور ، امداده کلنلریانیوردی.

براق رئیس واسیرلری درت آتش ایچنده ایدیلر .

حسن‌رئیس قوشدی وغایت ساکن برسسله :

— هپسی‌طوتوشدی‌رئیس، دیدی. هیچ‌قورتولاجق محل قالمدی .

براق‌رئیس، آووجنده‌کی بیلکلری‌برآزدها بوکدی و:

— اویله‌ایسه ، شمدی صره بزده ، اونلرك آتشیله یانمق اولماز ! هایدی جیجانه‌یه برقوبورصیق ! !

بومدهش قوماندا آلتنده‌ایکی وندیکلوچیلدیریور کبی ایکله‌دیلر . حسن قپودان‌ینه دیکله‌دی وبرچایلك کبی‌حرکت ایتدی.بردقیقه‌صوکره‌کمینك‌انبارلندن،دریندن‌دریندن‌برقوبور سسی کلدی وبرثانیه . . . کمینك اورته‌سی چاتیردادی .. دومان ، باروت ، آلو ، أولوم کوك یوزینه فیرلادی .

بوتون كيلر صارصيلدی ، محاصرين كيلری ياواش ياواش ، يانه يانه باطارلركن براق رئيسك كيسی پارچالانمش ، طوتشمش كووده سيله ميدانه چيقدی .

زيفيری برگيجه ايدی . يالازه رئيسك يوزينه وورمش ونور ايچنده برهيكل يامشدی . يرده كيلر ايكليور وتتره يورلردی .

آتش تا ، تابانلرينه كلدی وياقغه باشلادی ، ايكی قپودانك أتلرينك جيزيردييسی ، وندیكلولرك قولاقلرينه قدر ايريشيوردی . اونلرك باغيرمغه ، حتی آرتق ايكله مكه بيله قدر تاری يوق ايدی . تختهلر برازدهايانديز ، براق رئيسك جبهسی آتش آلمشدی ، شالوارلری طوتوشيوردی ، چتيك پابوجلری قاورولیوردی ، او ، برتورك غيرتيله آووجلرينی بردها صيقدی وصارصدی . فقط بوسفر برمقاومت گورهمهدی ، همايكی بومروغنه باقديغی زمان آووجلرنده ايكی قويمش أل وبيلكدن ماعدا برشی يوقدی ، يانان وجودينك آلولری آرهسندن باقدی : وندیكلولر برر گمور بيغنی حالنده ايديلر . .

براق رئيس بركنيش نفس آلدی . بيوك برآلوكوكسنك قيللرينی ، ممهلرينی ، صيرتی صارمشدی . برنفس دها آلدی و (الله ! . .) ديدی . وصوك دفعه ايكی يانندهكی كومور بيغنلرينه اكيهرك آرتق يانان نفسيله :

— بعضاً ، ديدی . أولمك ده ظفردر . . .

وبيوك پنبه برآلو يوكسلدی ، براق رئيس بوسياه كيجهنك سياهده كزلری اوستنده پنبه نوردن برآبده كبی يانمش سفينهسنك قابورغهلری آرهسندن سوزولدی كيتدی . . .

— بالذات ولی عهد .

— فرمان افندمز .

— پاشا حضرتلری ، اردودن نهخبر ؟

— پك ايیدر افندمز . بندهكزده شمدی ارضروم تلفون ايتمشدم ، آلديغم جوابی عيناً عرض ايدييورم افندمز : اردومز ايچه شديد ومهلك بر محاربهدن صوكره باطومی اشغال ايتمشدر . روس اردوسی برقاچ دفعه پترول قويولرينه آتش ويرمك تشبثنده بولنمش ايسهده موفق اولامامشدر . صول جناح قول اردوسی خاصةً باطوم وجوارنده بولور ، مركز وصاغ جناح ، صاغه دوغری يايليور . دشمن قرق كيلو مترهكری چكلمكه مجبور اولدی . هوائی كشف قولارمز برآن كوزدن اوزاق طوتميورلر . طوپجی فرقهسی قوماندانی صول آلندن خفيف صورتده مجروحدر . ايكی ميرالای ، درت يوزباشی ، بر بيكباشی يارهلی ، اون ايكی پياده ، آلتی طوپجی نفريله ، مختلف رتبهلرده طقوز ضابط شهيد اولدی افندمز . بوكونكی موفقيتی ، خفيف آوچی لواسی قوماندانی « آرتين قصباريان » پاشانك دايرانه حركاتنه مديونز . مجروح اولان ميرالايلردن بری مشار اليهك برنجی الايی قوماندانی « خرستاكی

بولده

— چين چين چين !

— چين چين چين !

— حربيه نظارتنی ويريكز .

— باش اوستنه افندم .

— چين چين چين !

— چين چين چين !

— آلو ، آلو !

— آلو ، آلو !

— كيم واراوراده ؟

— بالذات حربيه ناظری . اوراده ؟

قالیونجی اوغلی» بکدر . باطوم صرتلرینی بالذات خرستاکی بکك آلایی استیلا ایتمشدر .

— چوق ممنون اولدم پاشا حضرتلری. تشکر ایده‌رم، عسکر نه‌علمده ؟

— چوق شن ، چوق صاغلام ، خاصةً دها چوق قهرمان ، افندمز . باش قوماندانك اون ایکی ساعتلك عمومی استراحت اعلان ایتدیکنی شمدی خبر آلدم .

— اردویه‌کیتمك ایستیورم . قابل ایسه همان شمدی حرکت ایده‌رم .

— سکزنجی طوربیدو فیلوسی بوراده‌در افندم، هانکیسی فرمان بیوریلیر .

— سکزنجی فیلوبی بیلیورم ، احتیاط فیلوسی دکلی؟

— خایر افندم ، احتیاطدن اول : وسطی احتیاط .

— فقط بونلرك هپسی ده‌اوتوزبش یلدن فضله‌یاشیورلر .

— حق دولتکز وار افندم . اوحالده ؟

— اوحالده طیاره ایله کیده‌جکم . لکن بنم طیاره‌نك پروانه‌لرینی تجدید ایتدیریبورم . اونکله قابل اولماياجق، سزك طیاره‌لردن برینی کوندرسه‌کز ..

— فرمان افندم، بش دقیقه‌یه‌قدر سرای باغچه‌سنده حاضردر .

— خایر خایر بن اورایه کلیرم . بایزید میدانندن حرکت ایده‌جکم .

— فرمان افندم .

— تشکر ایده‌رم .

(ایکی تلفون سکوت ایدر ؛ بردقیقه صوکره :)

— چین چین چین !

— چین چین چین !

— طیاره آلایی قوماندانلغنی ویریکز .

— چین چین !

— چین چین !

— قوماندان بك ؟

— پاشا حضرتلری ؟

— اوت‌اوت ، مقری‌کوی فابریقه‌سنك‌صوك‌طیاره‌سی تجربه اولندیمی ؟

— اوت افندم .

— ناصل ؟

— مطلوبدن بیك قات فضله ، ساعتده وسطی یوز سکسان کیلو مترہ یاپیور . اوچنجی پروانه‌دن صوکره آیریجه ایکی یدك پروانه واردرکه آرزو ایدلدیکی زمان حرکت ایدیبیورلر. بوقدر امید ایتیوردم، پاشاحضرتلری.

— اوحالده ، قوماندان بك ، بش دقیقه‌یه‌قدر حاضر اولسون ، ولی عهد حضرتلری حرب میدانی تفتیشه کیدیبیورلر . اوکا راکب اولهجقلر . ماکینستی کیم ؟

— باش چاوش محمد افندی .

— استانبول ـ لوندره یاریشنده ایکنجی کلن باش چاوشمی ؟

— اوت افندم .

— پك اعلا ؛ بش دقیقه‌یه‌قدر قله‌نك دینده حاضر بولنسون .

(چیت ، چیت ، ایکی طرفده سکوت ایدر .)

• • •

آلتی دقیقه صوکره حربیه نظارتنك مرجان‌قایسندن قیرمزی براوتوموبیل بریبلدیرم‌کی‌کیرر . قله‌نك اطرافنده برقی بر دائره رسم ایتدکدن صوکره توقف ایدر ایتمز قایسی آچیلیر : خاکی وصیقی البسه‌لی ، قیصه قالپاقلی ، آیاقلرنده اوچکمسز ، شه‌ورون چیزمه‌لی کنج بر دلیقانلی صیچرار : بو، ولی‌عهد حضرتلریدر .

— حربیه ناظری پاشا نره‌ده‌درلر ؟

— شمدی کله‌جکلر افندمز .

(برقاچ ثانیه صوکره طورپیل شکلنده برجسم حربیه

نظارتی صاقاچلرینی دولاشه‌رق میدانه اینر . و آهسته بر روشله ولی عهدك قارشیسنده دورور . ایچندن درحال حربیه ناظری ، طیاره قوماندانی وماکینست آتلایوب سلام ویررلر . ولی عهد طیاره‌یی کوزدن کچیردکدن صکره :)

— ها .. بو مقری کوی فابریقه‌سنك .. طانیدم . یوز باشی احمد بکك سیستمی . . هنوز یاپیلیرکن کورمشدم.

— اوت افندمز .

— هر شیئی حاضرمی ؟

— اوت افندمز .

— اوتوموبیلده ساعتمله ، خریطه‌وار اونلری لطفاً یرلرینه یرلشدیرسونلر .

— همان شمدی حرکت بیوریله‌جقمی افندم ؟

— اوت ، وقت دها پك ایرکن ، صباحك سکزی .. امید ایده‌رم‌که اقشام اذانندہ طربزونه واصل اولورم . اوکله یمکنی سیندوبده بیه‌جکم . لطفاً صوکره تلفون ایدیکز.

— باش اوستنه افندمز .

(بو اثناده عسکر ، ضابطان ، اهالی ، قادین چولوق چوجوق هپ‌میدانه‌دولار،هپسی‌متبسم، ممنون ومسترحدر. ماکینست یرینه اوطورور ، ولی عهد یرینه کچر و آیاقده

دورور . حاضرون آلقيشلر ، او سلام ويرر . ماكينست مانيـودله‌يه باصاركن ولى عهد منع ايدر . واهالى‌يه برقاچ كلمه سويله‌يه‌جكنى افهام ايلر . هركس آلارينى قولاقلرينك آرقه‌سنه سپر ايدر :)

« ـــ محترم اهالى ، سوكيلى قارداشلر ؟

اردومزك هر ثانيه احراز ايلديكى موفقيت جمله‌سنى مسعود ايدييور . شمه‌سز رسمى اعلانلردن اوكرنديكزكه اردو ، دشمنى يكى بررجعته دهـا مجبور ايتمش وعون‌حقله باطومه كيرمشدر .

ـــ ياشاسون !!

ـــ ولى نعمتمز ، شوكتمآب افندمز حضرتلرندن رجا ايتدم ، بكا لطفاً مساعده بيوردينلر . ايشته كورييورسكزيا ، شمدى حرب ميدانى تفتيشه كيدييورم . بو سياحتم بالكز بنم ايچـون دكلدر . بوشرفلى تفتيشى سزك نامكزه‌ده اجرا ايدييورم .

ـــ ياشاسون ! !

ـــ عثمانلى پايتختنك ، سز سوكيلى اولادلرى نامنه قهرمان وطنداشلرينه سلاملر كوتوره‌جكم .

ـــ هپمز كوزلرندن اوپرز !

ـــ اوچ كونه وارمازينه‌بورادەيم قارداشلرم ، شمديلك الله اصمارلادق !

ـــ الله سلامت ويرسون !

(وبر آلقيش طوفانى ايچنده ، طورپيل شكلنده‌كى طياره سمايه فيرلار وايكى دقيقه صوكره كوزدن غيب اولور .)

* * *

زوالى يارىم ساعت كچه‌رك حربيه ناظرى سينوب قلعه قوماندانلغندن شو تلغرافى آلير :

« ولى عهد سلطنت سنيه حضرتلرى زوالدن اون بر دقيقه اول طياره ايله سينوبى تشريف بيورديلر . فوق‌العاده بر استقبال رسمى اجرا ايدلدى . اوكله طعامنى متراليوز فابريقه‌سنك يازلق تراچه‌سنده تناول بيوردقدن صوكره حركت امرى ويردىلر . اثناى راهده ماكينيست محمد افندى صاغ آلتك ايكى پارماغنى موتوره قاپديره‌رق جزئيجه مجروح اولديغى ايچون ولى عهد حضرتلرى كنديسنى براى تداوى سينوبده ترك ايتديلر . برينه اوچنجى طياره طاقمى برنجى ماكينيستى اقامه ايتمك ايستدك ، بزملزومى اولوراحتماليله قبول بيورمديلر . طياره‌لرينه يالكز سينوب زوالى يكرمى بش كچه شرقه دوغرى حركت ايتديلر . حركتلرينه قدر صحت وعافيتلرى برنده ايدى . هيچ بر يورغوناق علائمى محسوس

دكلدى . كرك ذات دولتلرينه ، كرك اهالئ محترمه‌يه سلام فخيانه‌لرينك تبليغى فرمان بيورديلر افندم . »

(تلغراف درحال تعميم ايديلير . غلطه سراى ، امين اوكى ، آقسراى ، صماتيه وسائر بالجمله ميدانلره فوج فوج خلق دولار وتلغرافنامه‌يى شدتله آلقيشلارلر .

آقشام اذانينه يكرمى قاله‌رق بايزيد قله‌سى ولى عهد حضرتلرندن آتيده‌كى تلسز تلغرافى آلير وحربيه نظارتنه تبليغ ايدر :)

« اولا ، استعمال ايتديكى جهازك پك مكمل اولديغندن طولايى يوز باشى احمد بكى طرفمدن تبريك ايتمكزى رجا ايده‌رم . بونكله اون برنجى دفعه‌درکه استعمال ايدييورم ، بوندن دها قولاى وسريع برتلسز تلغراف جهازى كورمه‌دم . عودتمده تجربه‌لريمك نتيجه‌سنى قونفرانس صورتنده عسكرى قلوبنده تشريح ايده‌جكم .

٤١ درجه عرض شماليده و ٣٣ ايله ٤٠ درجه طول شرقى آره‌سنده و ٥١٠ متره ارتفاعده‌يم ، طرزونى تماماً كورييورم . قصبه‌نك بياض بنالرى ، تلسز تلغراف قله‌سى ، قيشله ، خسته خانه ، حكومت قوناغى ، فابريقه‌لر مكملاً سچيليور .

صول طرفم قره دكز . ظنمه قالير سه اوچنجى محافظه

فيلومز اوله‌جق ، آچيقلرده مانوره يابيور ، يوكسكدن بر كبريت قوطوسى كبى منظور اولان فيلونك منظره‌سى اوقدر كوزل‌كه صوك درجه متحسس اولويورم .

درت بش دقيقه‌يه قدر طرزونه اينه‌جكمى اميد ايده‌رم . ايكى عسكرى بالونى ايله بر قاچ طياره شهرك اوستنده دولاشيورلر . بوصميمى استقبالدن خاصةً متأثرم ، صحت وموفقيتم برنده‌در جمله‌يه تبليغ سلام ايلرم . »

(ايرتسى كون على‌الصباح حرب اردوسى باش قوماندانلغنك تلسز تلغرافله آتيده‌كى شفره‌سى كلير :)

« نصف الليلدن برساعت صوكره طرزوندن حركت ايدن ولى عهد حضرتلرى فجر زمانى اردوكاهى تشريف بيورديلر . بوتون اردوده‌كى شوق وشادينك تصويرى غير قابلدر . صحت فخيانه‌لرى برنده‌در . تشريفلرندن بش دقيقه صكره صورتى بروجه زير بيانناممى نشر ايتديلر .

[عسكر ! ولى نعمتمز سوكيلى پادشاهمز افندمز حضرتلرى بكا فرمان بيورديلركه : « كيت عسكر اولادلريمى كور ، اونلره سلام شاهانه‌مى تبليغ ايت ! هپسنك كوزلرندن اوپرم .

وطنك سلامتندن ، ملتك شان وشوكتندن ، حربك موفقيتندن باشقه برشى دوشونمسونلر . بن هر احتياجلرينى

تهوین ایده‌جکم . وقوعبولان مراجعتم اوزرینه مجروح وشهید اولانلرك عائله‌لرینه توزیع ایدلمك اوزره شمدیلك سكز یوز بیك لیرانك مالیه نظارتندن اعطاسی ایچون ملت مجلسی متفقاً قرار ویردی . اونلر مملكتلرنده بابامز اولاد ، اولادمز آنا ، قارداشمز همشیره براقه‌جقلرینه اندیشه ایتمسونلر ، اونلره بابا ، اولاد ، قارداش بنم ، بن اولاجغم . »

ایشته قهرمان عسكر ! سزه عیناً تبلیغ ایدییورم .

امید ایدرم‌كه بر هفته ، اون كونه قدر موسقوا سوقاقلرنده كچید رسمی یاپه‌جقسكز !]

بعده قول اردولرك هر طرفی تفتیش بیوردیلر . سیار خسته خانه‌لرده كی مجروحینی تلطیف ، خاصةً صوك مصادمه‌ده مجروح اولان طوپچی فرقه‌سی قوماندانی محمد عادل و آوجی لواسی قوماندانی آرتین قصباریان پاشالرله میرالای خرستاكی بكی زیارت ایتدیلر .

یارین تكرار حركاته باشلانه‌جقدر . صاغ جناح قول اردوسی ، دشمنك صولنی سزدیرمه‌دن چویرمكه موفق اولدی . كیجه محاربانی‌چوق ایشمزه یاریبور . یارین ، كیجه تماماً حلول ایدر ایتز دشمنك جبهه‌سی وصول جناحی شدید بر هجومه دوچار اولاجقدر .

یا نتیجهٔ قطعیه ویاخود ـ دشمن كریسنده‌كی وادیدن استفاده ایتمكی عقل ایدرسه ـ تكرار شاله دوغری حركت .. مع هذا اولكی شته امیدم غالبدر . توفیق اللهدندر .

ولی عهد حضرتلری یارینكی حركاتی بالذات كورمك ایستدكلرندن آنجق اوبر كون حركت ایده‌بیله‌جكنك ذات دولتلرینه تبلیغنه بنده‌كزی مأمور بیوردیلر افندم ،]

(حربیه نظارتی بالاده‌كی تلغرافك محذورسز جهتلرینی تبلیغ ایدرك « یكرمی درت ساعت انتظار ایدیكز . » ایماسیله اهالیی ایقاظ ایدر . بو یكرمی درت ساعت بوتون پایتخت آیاقده‌در . هیچ بر تلاش ، هیجان ، نمایش اولماهقله برابر هركسك كوكلنده درین برخلجان ، هر كوزده معنالی بر باقیش واردر . بوتون مملكت بر قلب وبر كوز كبی صوصار وبكلر :

یكرمی درت ساعت . . .

* * *

صباحدن بری حركاته دوام ایدیلیوردی . عثمانلی اردوسنك كشف طیاره‌لری زرهلی ومجهز اولدقلرندن موسقوفك طیاره‌لری بر درلو صوقولوب موضع وحركتی كشف ایده‌میوردی . ایكندی‌یه دوغری ایكی روس طیاره‌سی بر آرالق بولوب جنوبه دوغری صولت ایتدیلر .

بوكا كیمسه ممانعت ایتمدی . غزته مخابرلری بونك پك مدهش بر خطا اولدیغنی سویلیورلردی . برفرانسز غزته مخابری أللرینی اوغوشدیره‌رق كولیور وانكلیز رفیقنه خطاب ایدییوردی :

— مونشر ، بوفوق‌العاده ! بوقدرت ، شدت وقوته رغماً صوقوله بیلسینلر ! حیرت حیرت ! اكر تماماً كشف ایده بیلیرلرسه عثمانلی اردوسنك حركاتی عقیم قاله‌جغنه شبهه یوق . . مدهش روسلر ! . .

— اوو . . یه . . س ! اوو . . یه‌س !

« سلطنت » غزته‌سی مخابری « كون طوغدی بك » چادیرك قاپیسندن باشنی اوزاتدی وجدی بر طور تلتنده ایچه بر استهزا ایله سوزه قاریشدی :

— مونشر ، اكر اردومزده مسافر بولنماسه‌یدیكز ؛ بو سوزیكزه‌قارشی سزكله‌استهزا ایتمكه جسارت ایده‌جكدم .

— نیچون ؟

— چونكه‌ظنكزیك‌چوجوقچه . . بردفعه دوشونكز . دشمن طیاره‌لری بوكونه‌قدر هیچ برموفقیت كوسترمه‌دیلر . شمدی ایسه صوقولمغه موفق اولدیلر . بو ثانیه‌ده اوایكی طیاره اردو ایله بزم كشافارك آره‌سنده قالمشدر دیمك . . پكی كیردیلر ، یاناصل عودت ایده جكلر ؟ هواده اون‌یدی

زرهلی ومجهز طیاره ألندن قورتولمق قولایمیدر ظن ایدییورسكز ؟ ومجبا بوغفلت بر پلان اوزرینه‌دكلیدر ؟

— كوره‌جكز !

— اوو . . یه . . س !

بو اثناده اردوكاهك فوقنده برطیاره‌قاریشقلغی اولدی . هركسك كوزلری هواده ایدی . بش دقیقه صكره ایكی روس طیاره‌سنی ، عسكر ، ایریبدن قلیچ بالغی چیقاریر كبی چلیك تللردن اورمه بر آغ ایچندن چیقارمشاردی . فرانسز مخابرك كوزلری فال طاشی كبی آچیلدی ، انكلیز مخابر « اوو . . یه . . س ! » دیمه‌دی . فرانسز یالكز :

— بو غیر ممكندر ! دیدی .

كون طوغدی بك درحال قوماندانك یانینه صوقولدی وبر قاچ كلمه سویلدی ، آلدیغی مساعده اوزرینه عثمانلی طیاره‌لرندن ایكی ضابطی رفاقتنه آله‌رق مخابرلرك یانینه كلدی . بوتون غزته‌جیلر بر دائره تشكیل ایتمشاردی . كون طوغدی بك تقدیم ایتدی :

— روس طیاره‌لرینی یاقالایان وطنداشلرمدن ملازم عثمان بكله ملازم ساموئل افندی !

هپسی سلام ویردیلر .

— شمدی بزه ناصل یاقه‌لادقلرینی لطفاً ایضاح ایده‌جكلر .

عثمان بك تبسم ایتدی :

— شایان حیرت دكلدر افندیلر . دیدی . دشمن طیارەلری ایچنده بزی اك چوق ازعاج ایدن بوایكیسی ایدی . بر پلان ترتیب ایتدك و آرامزده آچیقلق براقدق. اونلر بزی غافل ظن ایتدیلر و آرامزدن كیردیلر . كیرر كیرمز ، بز درت طیاره اطرافنی صاردق . سلاح آرقاداشم ساموئل افندی وبن بونلردن بریسنك بشر متره آلتنده حركت ایدەرك اورتەیه آلدق ، یانمزده جهاز واردی . بوجهاز غایت بسیطدر ، پك ایچه چلیك تلدن اورولمش بر بالق آغنی كیدركه هر كناری ایكی طیارەیه ظاقیلیر ، بونی طاقار طاقماز ، غایت سریع برحركتله عموداً یوكسلدك. دشمنك طیارەسی درحال آغنك ایچنه كیرمش ایدی ، شدتلی ایاری كری حركتله آغنی صیقیشدیردق ، چنكلری طاقدق، دشمن طیارەسی برآنمك طوربامی كبی آنمزده حركتسز آصیلمش قالمشدی . اردوكاهك مركزینه كلیر كلمز یاواشجه آشاغی ایندك..ومتجاسر آویمزی قوماندانه تسلیم ایتدك..بناءً علیه ایكنجیسنك ده بویله اولدیغنی ایضاحه حاجت كورمم . .

فرانسزك رنكی قاچدی وانكلیز غایت خفیف بر سسله :

— اوو .. یه .. س ! دیدی .

* *

ولی عهد كوچوك بر عسكری اوتوموبیلیله كچیوردی. تكمیل غرفه‌جیلر ، ضابطان چكیلدیلر وسلام ویردیلر . كوئش غروبه یاقلاشمشدی، ولی عهد دشمن طیارەلرندن جیقاریلان ایكی ضابطوایكی ماكینستی كوز اوجیله سوزەرك قوماندانه دوندی :

— پاشا ، بونلری دردست ایدناری طرفدن تبریك ایدیكز !

قوماندان سلام ویردی .

— غروب ، كیجه یاقلاشیور ، نه یاپه‌جقسكز پاشا ؟

— بزی ازعاج ایدن شو جسیم دشمن استحكاماتی آنه‌جغز !

— نصل ؟

— پك قولای .

— جوابكزدن حیرتمی صاقلامغه لزوم كورمیورم .

قوماندان صاغه دوندی :

— بیكباشی بك! ولی عهد حضرتلری عملیاتی لطفاً كورمك ایستیورلر ، ذات فخیانه‌لرینی تعقیب ایدیكز .

ولی عهد وبیكباشی ماشیاً اوچیوز متره قدر كیندیلر . صاغده‌كی استحكامك ایچنه كیردیلر. سپرلر آرقه‌سنده حفر اولنمش كیرچ قویوسی كبی كنیش بردلیك واردی. قویونك باشنه

كلدیلر . قویو اون مترو قدر درین ایدی. بیكباشی كنارده برصندق اوزرنده‌كی تلفون جهازینی آلدی وقولاقلردن برینی ولی عهده اوزاتدی . ایكیسی‌ده دیكیولردی. درین برغجیرتی صدای‌كلیوردی . بیكباشی زیله باصدی. جواب آلدی .

— صالح افندی ، صالح افندی !

— افندم .

— ناصل ؟

— شیمدی‌یه قدر پك مكمل كیندی بكم ، فقط بوراده براز چاقللی طوبراغه تصادف ایتدك، آز یحق زحمت چكیورز. مع هذا نهایت یارم ساعتلق ایشمز قالدی .

— تلار كافی كلدیمی ؟

— اوتوز متره قدر فضله بیله . . بوفضله‌یه آجیورم بكم .

— ملت صاغ اولسون ، ایسترسه آلتمش مترو فضله كیتسین اهمیت یوق ..

بیكباشی چكیلدی وولی‌عهده صاغ طرفنده‌كی برماكنه‌لی كوسترەرك ایضاحات ویردی :

— جهازمز غایت بسیطدر افندم مقدما لغملری ایچه خندكلر صورتنده حفر ایدییورلردی. فقط سنه‌لر دكیشدیردی.

بیروت فرقه‌سی اسلحهٔ حربیه مفتشی ارکان‌حرب بیكباشیسی جودت بك بویله بر آلت ایجاد ایلدی. بو آلت شوكوردیككز كبی بویوك برشراب واریله بكزر . براوجنده محروطی ؛ چلیك بر پروانه واردر . ایچنده ایكی فدائی راحت راحت اوطورا بیلیر ، دیب طرفنده الكتریقلی بر جهاز واردركه پروانه‌نك حركتنی تنظیم ایدر . اول امرده شو شكلده كنیش برقویوقازیلیر . بو آلت ایچنه‌قونور وكیده‌جكی استقامته توجیه اولنور . پروانه حركت ایدر ایتمز او ج طرفنه كان‌قویونك جدارینی دلمكه باشلاروطبقی بر تیر بوشون كبی طوپراغی دەله دەله حركت ایدر . ایحاب ایدرسه تبدیل استقامت ایده‌بیلیر ، اوكیندیكچه ایچنده‌كیلر كچدكلرینی بولدن ماقاره‌لردن ایكی تل براقیرلر ، بونلردن بریسی كوروشد. یكمز تلفون تایدر ، دیكری‌ده بالآخره آتشله‌نه‌جك طور. بیلك بطاریه‌سنه ربط اولنور .

— یاعودت ناصل قابلدر؟

— پك قولای افندمز: هدفه واصل اولندیوا ورادەده عملیات ختام بولدیمی ، ماكنه بر دائره چیزەرك كلدیكی یول استقامتنی بولور وداخل اولور اولماز عودته باشلار . عودت ایتدكدن صوكره آردینه ، نصف قطری كندندن كوچوك وآلت طرفی آلتی عدد كوچوك تكرلكلی ومختلف‌طولده

بر طورپیلی طاقار وحرکت ایدر . طورپیلی ایستدیکی محلده براقدقدن و الکتریق تاتی ربط و کندیسنی فك ایتدکدن صوکره تکرار حاضر دائره‌سنی چیزوب عودت ایدر ، تنفس ایچوندہ ایچریده آیری برجهاز واردر .

— بو آلتدن هیچ معلوماتم یوقدی .

— اوت افندمز ، معمافیه فی مابعدده معلوماتکز اولہ . یعنی سویله‌مك عسکرلك نامنه مسترحمدر .

پکی .

بوانشاده قاپونك دینه یقین جوارنده‌کی دلیکدن پارلاق برشی کوزوکدی وبرثانیه صوکره ایری وفوچی کبی برشی چیقار چیقماز قاپاغی آچلدی . ایچندن ایکی کشی چیقدی . بیکباشی ، تخمیناً یکرمی ایکی ، یکرمی اوچ یاشنده اینجه قرال بیقلی ویاقیشقالیسنه صوردی .

— هرشی بیتدیمی ؟

— اوت افندم ، یالکز طورپیلی کوتوره‌جکز .

استحکامك الکتریقلی ماچونه‌سی یکدیکرینه برر دمیر خلقه ایله ربط اولنمش اوچر متره طولنده ویارمشر متره نصف قطرنده ایکی طورپیلی آشاغی ایندیردی . مأمورلر بونلری ماکنه‌یه طاقدیلر وینه دلیکدن کیردیلر . یارم ساعت صوکره ماکنه یالکز عودت ایتمشدی ولی‌عهد صوردی :

— بونك تهلکه‌سی وارمیدر ؟

— یوزده اللی افندم .

— اوحالده ؟

— مأمورلری اساساً فدائی‌در افندم .

کیجه اولمشدی . مهتاب یوقدی . زیفیری بر قاراکلق هرطرفه‌چوکمشدی . باش‌قوماندانك چادیری اوکنده‌ارکان حربیه هیئتی ، ولی عهد ، غزته‌جیلر دوزییورلردی . باش قوماندان قولاغنی تلفونه ویردی وبر دقیقه دیکله‌دی بعده ساعتنه باقدی واوکنده‌کی الکتریك بطاریه‌سنك برقاچ دوکمه‌سنه باصدی . هرکس نه‌اوله‌جق دیه باقیوردی . درحال کوکده واردونك قارشوسنده برالکتریك ضیاسی ، پارلاق برحرکت منظور اولدی . یارم ثانیه صوکره ایکی یوز متره عرضنده ونقطه‌سی نقطه‌سنه ماوی ومدهش برضیا کوکده عیناً شوقوماندایی یازدی :

آتش ! . .

برمیلیون بیلدیرم بردن پاطلادی . قوماندان ولی‌عهده دوندی :

— بوشدتلی آتش ، شاشیر تیجیدر . عسکر جبهه‌دن تعرضه وصاغ جناحه چویرمه حرکتنه باشلادی ، اینجه

چویردکدن صوکره اولجه دیدیکم وادینك باشی طوتولور طوتولماز ، بیوك استحکامی آتاجغم . .

دیمکه قالادن ، قارشیدن مدهش برطراقه ایشیدلدی . یریارلمش کوکه بیك وولقان بردن هجوم ایتمش قدر مدهش برحال اولدی . تخمیناً قارشیده بیك متره مربعی محل ماوی وقیرمزی برآتش اینجنده قالمشدی . قوماندان صیچرادی وهایقیردی :

— بونه ؟ بونه ؟

ارکان‌حرب رئیسی اوچ‌درت آدیم قوشدی وقاراکلقاره هایقیرکی صوردی :

— کیم آتشله‌دی ؟ نجون آتشله‌دیلر ؟

بردقیقه صوکره بیکباشی نفسی نفسنه کلدی وآکلاتدی :

— کیسه آتشله‌دی افندم ، قوماندایه انتظار ایدییوردك . صالح افندی جهازك باشنده بکلیوردی . اوتوزلق بردشمن دانه‌سی استحکامك اورطه‌سنه دوشدی وقالدیردیغی بویوك برطوپراق یینی صالح افندینك اوموزلرینه یینلدی ، صالح افندی بالمجبوریه طوپراق آلتنده قالیرکن آلی التنده‌کی جهاز حرکت ایتدی . . مسئله بوندن عبارت . .

— صالح افندی نره‌ده ؟

بیکباشی باشنی اکدی ویاواش ، حزین برسسله‌دوام ایتدی :

— اومی ؟ او ، طوپراق یینینك آلتندن قالقار قالقماز « ایواه ! » دیه‌هایقیردی ، وقنسز پاطلادی ! ودرحال آلی بلنه آتدی ، بن فاجعه‌یی آکلادم و « قباحت سنده دکل ، بویر فنا تصادف ! » دیدم . لکن یتشنجه‌یه‌قدر طبانجه‌نك نیکل قورشونی بینی پارچالامشدی ! . .

قوماندان برآدیم آتدی :

— او ، دیدی . قباحتسز اولدقدن ماعدا ، اردونك الك بویوك شهیدیدر !

برساعت صوکره حرب بیتمشدی . جبهه ، آیلان استحکاماته کیردی ، دشمنك بقیة السیوفی شبهه‌لی اولان وادیی بوش بولمش ورجعت ایتمشدی . صباح اولدیغی وقت دشمن جسدلری ایچون اون اوچ خندق آچیلدی . چوقورك برنده موسیو ارکان‌حرب رئیسنك وایکنجی‌باش قوماندانك یاریم کووده‌لری بولندی .

ولی‌عهد ، قوماندان وحاضرون صالح افندینك جنازه‌سی باشنه کیتدیلر ، ولی‌عهد صالح افندیی اوموزلرندن طوتدی وکناری دلمش آلتنه برپوسه قوندردقدن صوکره مزارینه یرلشدیردی . ودوغرلدیغی زمان اوموزلرندن یوقاریسی مزارك دیشاریسنده ایدی ، ساکن ومتوکل :

— قوماندان ، دیدی . قسمت بوراده دکلش . .

باش قوماندان سیلکینیر کبی برآدیم آتدی وصاغ ألنده کی
دوربینی سرت برحرکتله ایلری اوزاتدی :
— اویله یسه ، موسقووایه ، موسقووایه ! . . .

اطناشك اوچ کونی

برنجی کونه

اوچ کشی ایدیلر . دها یارینلق ایشی قالان ترلادن دونیورلردی . الك کنجلری اولان آطناش اوراغنی بلنه طاقدی وسیاه تخته قوطوسنی چیقارارق دوله کی برسیغاره صارمغه باشلادی . کویك یانندهکی اورمانجنك پاتیقه سنه دالدیلر . یول کولکه لی ودها سرین ایدی . بعض سیرکلهشن آغاچلرك ایری وسنجابی کووده لری ، غروبه یاقلاشان کونشه وده کیزه ، آرنوو برصولوبوباچرچیوه سی اولیوردی . ایکندی اوستی سرین یاغمور یاپراقلره طاتلی برزنك ویکی برحیات ویرمشدی .

یابانی کهکلر ، کورکنلر ، صاری ، بیاض واسمسز چیچکلر بایغین برقوقونتیر ایدییورلردی . قوشلرك اوتوب اوتمدیکنه اهمیت ویرمیورلردی . چونکه ایکیسی ده آطناشی دیکلیورلردی . اونك سسی کبی برسس کیمسه دویامشدی . هم بوسس سلسلهسندن میراث ایدی . بابامی ، عمجهسی ، ددهسی هپ کوی کلیساسنك مغنیسی ایدیلر . پاسقالیه یورطیلرنده ، بویوك پنایرده هپ آطناشی دعوت ایدرلردی . اویله ترکیلر ، مانیلر بیلیرکه دکمه قصبهلی اویدوراماز .

شمدیده اونلردن برینی ترنم ایدییوردی . حریت چیقدیغی وقت بتون کوی آطناشه قوشدی . واوندن حریت ایچون مانیلر ایسته دیلر . برکوبلی ایچون پك چوق یاقیشقلی وجودینه ، قویو سیاه کوزلرینه ، بم بیاض دیشلرینه طوتولان قیزلرك اکثریسی قلباً اعتراف ایدرلرکه الك چوق ، سسنه عاشقدرلر .

آطناش ترنم ایدییوردی :

«صاغ ألمی آنامك باشنه قویدیغم ، صول ألمی یاووقلیمك بلنه صاردیغم وقت هرشی پارلاق وکوزلدر . »

نقرات

اوزمان وطنمی چوق سوه رم ،
اوزمان وطن بنی چوق سوه ر
« وطن نه در ؟ صاغ ألمی اوزاتدیغم آنام ، آنامه

دوقونورلرسه وجودیمك یاریسنی فدا ایده‌رم . »

«وطن نه‌در؟ صول ألمی اوزاتدیغم یاووقلیم. یاووقلیمه ایلیشرلرسه وجودیمك دیكر یاریسنی فدا ایده‌رم . »

نقرات

اوزمان وطنمی چوق سوه‌رم،

اوزمان وطن بنی چوق سوه‌ر .

« هرشی پارلاق وكوزل ایكن بوره‌كم شیشر . كوكلده برکنیشلك پیدا اولور. هرشیئی قورقاق وكندیمی جسور بولورم.

آناجغم ، سكا یالواریرم : بكا بر تفك ویر . »

نقرات

اوزمان وطنمی چوق سوه‌رم ،

اوزمان وطن بنی چوق سوه‌ر .

ألندن سیغاره‌سنی آندی وایچی چكدی . آرقداشی شقه ایتدی :

ـــ تفكی آلیرسه‌ك اك اول كیمی أولدیره‌جكسك ؟

آطناش ایچنی چكدی . وقارشی‌یه باقه‌رق جواب ویردی:

ـــ بزم داسقالی .

آرقداشاری‌شقه‌دن‌واز كچدیلر. ودوشونمكه‌باشلادیلر. آطناش ینه قارشی‌یه باقه‌رق دوام ایدییوردی :

ـــ بزم داسقالی أولدیره‌جكم . اینانمازسه‌كز یمین ایده‌رم. خرستوسك غضبنه اوغرایم، ماریقه‌نك قارا كوزلرنی طوپراق قاپاسون ؟

آرقداشی برآز قورجالادی :

ـــ نه قباحتی وار، سكابر فنالقمی یاپدی ؟

ـــ خایر ، دیدی . بكا برشی یاپمدی، فقط بونلره بورالره ، دها اوتلره فنالق یاپیور .

وألیله اورمانی ، آغاچلرك آره‌سندن كوریلن بیاض أولی وچیتلی كوبی ، ترلالری ، اوزاق وسیسلی طاغلری كوستردی . آرتق دوام ایده‌مدی . كوكسنك ایچنده بر آغرلق واردی . سوز ایله آكلادامدی ، سس ایله باشلادی . بتون اقتدارنی طوپلادی . سسنه الك حزین‌بر اصول ویردی وتكرار طوله‌كی برسیغاره صارارکن باشلادی :

« سیسلی وقارلی تپه‌لركده ، یشیل‌وچیچكلی یارلركده. نیجه اسراراویویان اولیمپوس! آرقه‌كده یاشایان‌دینداشلرمزه برآز عقل ویر !

« اونلر بنم دینداشم ، فقط بورادهكیلر قارداشمدر . بن قارداشمی سوه‌رم. »

« آخرت یولداشلغی بنی آلداتماز . دینم نه دییور ؟

آپولون نیچون پارلاقدر؟ افزون آتشی اوجاغمی‌یاقسونمی؟ جو طوپراقلرك قویننده بر حق اویور . اونبم‌حقمدر .»

نقرات

« اونلر بنم دینداشم ، فقط بورادهكیلر قارداشمدر. بن قارداشمی سوه‌رم .»

« اولیمپوس ! اولیمپوس ! نیچون كری‌یه بیقیلمیورسك ؟ آرقه‌كده بردین وارکه آغلیور . باشقه اقلیملرده‌كی اولادیكی زهرله‌ینلر اورته‌سنده آغلیور . بن خرستیانم ، تمام خرستیانم ؛ دینمی چوق سوه‌رم ، دینم بنی سوه‌ر ، چونكه وطنمی سوه‌رم .»

« اونلر بنم دینداشم ؛ فقط بورادهكیلرقارداشمدر . بن قارداشمی‌سوه‌رم . »

« وطنمی بیلمزمیسك ؟ او چیچكدر ؛ او بهاردر ، او كونشدر . مرمره‌نك كنارنده دوغدم . مرمره‌نك كنارنده أوله‌جكم. دینمی ، اوجاغمی ، یویوك قارا كوزلی ماریقه‌می محافظه ایدن دولتك آدینی بیلیرمیسك ؟ بنم آدیمی بیلیرمیسك؟ او چیچكك ، بهارك ، كونشك آدینی بیلیرمیسك ؟ اوكا عثمانلی دیرلر . »

نقرات

« اونلر بنم دینداشم ، فقط بورادهكیلر قارداشمدر .

بن قارداشمی سوه‌رم . »

* * *

سسنده اوقدر حلاوت، اوقدردرین بروجدان حزنی واردیكه ایكی آرقداشی‌ده صوصمش دیكلیورلر ، صانكه یویوك بر معبدك ؛ محترم ومحتشم حضورنده آلهی برنغمه دیكلیورلردی .

اورمان بیتمش، چشمه‌نك كنارندن كویك ایلك‌أوینه اینله‌جك تومسكه كلشاردی . اوچده چشمه‌نك اوكنده دوردیلر. یورکلرنده شقاقلرنده خفیف برحرارت‌واردی. اوچده تحته یالاقده یوزلرنی بیقادیلر وبراق ، صؤوق صودن قانه قانه ایچدیلر . آرقه‌لرینه دوندكلری وقت قارشیلرنده حصیر شابقه‌سیله سیوری صاقالی آره‌سنه صیقیشان ومطلقا برچاقال حسنی ویرن داسقالی كوردیلر .

ألنده پوسكولی ماوی ـ بیاض ایپلكدن‌اوتوز اوچلی بر تسبیح واردی. برمایمونه دها چوق بكزه‌ین صورتنده جبری بر تبسم دولاشدی :

ـــ قالیسپه‌را په‌دیا! دیدی .

ـــ قالیپه‌را داسقالی...

وكچوب كیتمك ایسترلركن اونلری لافه طوتدی . برقاچ دفعه آیرلق ایسته‌دیلر براقادی . هیچ سومه‌دیكی

وكندينك‌ده بيلمديكی بر مجهول سبيله چكنديكی آطناشه مجبوری بر التفات ايله شقه ايتمك ايستدی .

ـــ ئه ... ديدی شمدی شرقی سويلرسكز ، فقط يارين كوروشورز .

اوجی‌ده باقديلر .

ـــ ؟

او علاوه ايتدی :

ـــ يارين عسكرلك .آطناش كيده‌جك .چاغريليورلر. هايدی باقالم تورکلرك يومروقلرينه..

اوجی‌ده بردن :

ـــ نه‌دن يومروقلرينه ؟

دييه حيزليجه صوردیلر . او عثمانلی اردوسنی هپ ترس وفنا آكلاتمغه باشلادی . آطناش بر ايكی دفعه داسقالينك بوغازينه آتيلمق احتياجيله طوتوشدی . فقط هردفعه‌سنده آرقداشی دكنكيله آياغنه باصه‌رق منع ايتدی. داسقالی جوشمشدی و :

ـــ شمدی اينانمايكز، ديدی.فقط بركون بوراسی بويوك يونانستان اولورسه او وقت بكا حق ويره‌جكسكز. اوچ آقداش بر الكتريقله صارصيلديلر . وشمشك كبی بر حركت اولدی. برثانيه‌صكره‌داسقالی برده‌ايدی‌وكوكسنده‌ده

آطناش واردی. آطناش بلندن‌قورتاردينی كسكين‌اوراغيله داسقالينك اوموزلری ايچنه صاقلامغه چالشديغی بوينی آريپوردی . كوچ حال ايله قورتاردیلر . داسقالی موص مور ايدی. يردن قيميلدايه‌ميوردی .

آطناش صاغ ديزينی قالديردی و :

ـــ ايشته بويوك يونانستان!

دييه داسقالينك قارنته قوتلی بر تكمه ووردی ويوله دوزلدكلری‌زمان هيچ برشی اولمامش‌كبی تركيسنه‌باشلادی:

« وطنمی بيليرميسك ؟ اوچيچكدر ، اوبهاردر. او كونشدر . . . . . »

باربا ياني ، يوردان ، ياغجينك علقو ، قصابك‌هاجی، پاپاس افتيم ، آلی ، بويوك قارا كوزلی ماريقه ، قاتينا ، دسپينا هپسی ، كويده كوچوك بويوك كيم وارسه‌هپسی ، مكتبك اوكنده‌كی ميدانلقده ايديلر .

قوشلقدن بری كويك آسوده ويكنسق حياتنده بر حركت ، بر جريان ، بر فوق‌العاده‌لك واردی . آرتق هركس صبرسزلانيوردی . ديمتری قولتوغنده طوتديغی آرمونيكك پرده‌لرينی بر دهامعاينه‌ايتدی. يوردان كچركن كوشه‌ده‌كی لاتارنايی بردها شويله بر چويردی . بويوك‌قارا كوزلی ماريقه دسپينانك قولاغنه ياواشجه (قاله ،پوئی‌نه؟)

دييه بر كره دها صوردی .

باربايانی سياه قوشاغی‌ايچندن چيقاردينی پريول ساعتی آچدی ويانندەكی علقويه اوزاتدی :

ـــ باق ، ديدی . بن كوره‌ميورم .

ـــ اونی چاريك كچيور .

حساب ايتديلر . ترەنديدی بچقده كچيور .استاسيونله كويك آره‌سی بر بچق‌ساعت . هايدی ايكی دييهلم .يدی بچق دها، طقوز . بربچق ساعت كچيكديلر. پاپاس تسلی ايتدی :

ـــ قارشيه كيدن‌دليقانليلر، ديدی . مطلقااستاسيون قهوه‌سنده طوتديلر ، يوقسه كچيكمزلردی . .

ياماجك باشنده اويناشان بر قاچ كوچوك بردن هايقيردیلر :

ـــ كليور ، كليور !

ميدان جانلاندی . هركس طوپوقلرينی‌قالديروب براز يوكسلەرك‌ياماجه‌باقدی.بويوك‌قارا كوزلی‌ماريقەنك كوكسنده بر شی اوينيوردی . دسپينا صاغ اوموزينی اوكا ويردی وماريقەيه‌چاقديرمەدن دايانديی. قير صاچلی اختياروسويلی بر قادين شمديدن آغلامغه باشلادی .

ديمتری آرمونيكنی شيشيردی ، لاتارناجی پارماغيله

دوكمه‌يه باصدى . پاپاس افندى جبه‌سنى طوپلايه‌رق ايلرى‌يه دوغرى بر قاچ آديم آتدى .

ياماجده‌كى چوجوقلر تلاش وسوينج ايچنده‌ايديلر :

— كليور ، كليور !

قصابك هاجى هايقيردى :

— هايدى چوجقلر ! نه دوريبورسكز ؟

بر ثانيه صوكره كويك موزيقه‌سى باشلادى . دليقانليلر ، قيزلر اشتراك ايتدى :

سنجاغمز شانمز ، عثمانلى عنوانمز

بو وطنك اوغرينه فدا اولسون جانمز

ياماجده‌كى چوجقلرك غروبى بردن آچيلدى . وبر ياغيز آتك پريشان يله‌سى كوزوكدى .

ميدانده‌كى خلق بردالغه حركتى يابدى . آتك اطرافنده كويك بر جوق دليقانليلرى واردى . آللرنده آى يلديزلى قيزمزى بايراقلر تموج ايديبوردى . بويوك قارا كوزلى ماريقه آلنك ترسيله كوزلرينى سيله‌رك دسپينانك اوموزينه بر از دها دايانمدى . قير صاچلى ، اختيار وسويملى قادين هايقيرارق قوشدى وقوللرينى آچدى . آتك سواريسى آتلادى . و او ضعيف قوللرك آردسنه آتلدى .

بوتون ميدانده بر تك سس هايقيردى :

— زيتوس ، آطناش !

آطناش آتاسنك قوللرندن آيرلدقدن صوكره كيتدى پاپاسك آلنى ، ماريقه‌نك صاچلرينى اوپدى . . .

خاكى قالپاغى ، البسه‌سى ، ظريف دولاقلرى وصارى قوندورمه‌لرى ، پارلاق پالاصقه‌سيله مكمل ودها جوق ياقيشقلى برعسكر اولان آطناش شمدى كوبنك بوتون خلقى اورتمسنده اوپوشيور ، كوليور وخلجانى ضبط ايتمكه چاليشيوردى .

داسقالينك قارنه تكمه‌يى ووردقدن درت كون صكره آطناش عسكر اولمشدى ، آلتى آى طابورده قالدى . بويوك يورطيلر مناسبتيله يوزباشيسى اوكا اوچ كون رخصت ويرمشدى .

— عسكرلك ناصل ؟

— عسكرلك ناصل ؟

— عسكرلك ناصل ؟

هپ بو سؤال ، هپ بو هيجانلى ومراقلى سؤال . . (دها اوچ كونمز وار) ديه‌بالاخره اوزون اوزون حكايه ايده‌جكنى وعد ايدن آطناش پاپاس افندى چكدى اورتمه‌يه كتيردى . اسكى بر چشمه يالاغنه چيقدى وصول آلنى آطناشك باشنه قويدى . هركس صوصدى . پاپاس افندى اوكسوردى . صاغ آلنى كوكسنه قويدى ، اورتمه‌لقده‌جيت

بيله يوقدى . (اوتمؤس . .) ديدى وآطناشى تقديس ايتمكه باشلادى . آتاسنه بويله اولاد يتشديرديكى ايچون (بويوك ومسعود قادين) صفتى ويردى . (عادل پادشاهمز سلطان محمد خان خامس افندمز حضرتلرينه توكنمز عمرلر) نياز ايتدى . وطنه ، ملته ، عسكره دعا ايتدى . هركس خشوع ايله (آمين) ديركن ، آطناش قيملدامايه‌رق هايقيردى :

— يوزباشيى اونوتمايكز !

وپاپاس افندى آطناشك يوزباشيسنه‌ده دعا ايتدى . مراسم بيتربتمز بوتون ميدانده ينه بر تك سس هايقيردى :

— زيتوس پاطريداموس !

آرمونيكلر باشلادى ، قيزلر باشلادى ، دليقانليلر باشلادى . شرقى ، تركى ، چالغى ، وخورا بوتون ميدانى دولدوردى . كنجلرك هپسنك اشتراكيله ايكى خوراوينانمدى . برنجيسنده خاكى قالپاغى ، خاكى البسه‌سى ، ظريف دولاقلرى ، صارى پالاصقه‌سى وقوندرمه‌لريله آطناش باشى چكدى .

ايكنجيسنده باشى چكن : سياه يوك فستانيله ، قيرمزى بياض دوقومه اوكلكى ايله بويوك قارا كوزلى ماريقه‌ايدى .

كيجه اولدى ، ايرى چام كوتوكلرى ياقيلدى . زانفوج مساعده ايتدى ، كليسانك انبارندن برچوق قنديل ، موم

آلديلر . هرأولامبه‌سنى پنجره‌سى اوكنه قويدى . باربايانى هيچ أسنه‌مدى . ماريقه‌نك باناقلرى آل آل اولدى وصاچلرى آلنه پايشدى . آناسى هيچ بورولمادى . كيجه پارسنى كچيوردى ، اختيارلرك بر آزده كندىلرى ايچون سويلدكلرى : (چوجغى آرتق راحت براقك) سوزلرينى قدح شاقيرديلرى بوغدى . وكوچ حال ايله هركس داغيلدى . آطناش آناسنى وماريقه‌يى آلدى ، سوقاغه صاپدى . ماريقه‌يى أوينه براقديلر وكزلى بر پوسه آرمسنده (پارينه !) ديه‌يه سويلشديلر .

صباحلين زيارتلر باشلادى . آناسى اوكلكنى ومشين قوندورمه‌لرينى كيدى . مسافرلر ماريقه‌خدمت ايديبوردى . بر آرالق كوشه‌نك باشنده برآلاى قويدى . مسافرلر پنجره‌يه اوشدى . كويده نه قدر چوجوق وارسه ايكيشر ديزلمشلر ، اوكارينه بر قاچ كشى آلمشلر عسكر تقليدى يابيوردلردى . اوموزلرينه آلدقلرى ديرنلر ، كوره‌كلر ، چوبان صوبالريله كليورلردى . آطناشك پنجره‌سنه كلير كلمز باشارنده‌كى ضابط قوماندا ايتدى :

— عسكر ! ! ايستاصو ! !

مينى مينى بلوك دوردى . وديرنلر ، كوره‌كلر ، چوبان صوبالريله سازم دوردقدن صوكره هپسى بردن :

ـــ زيتوس آطناش ! !

دييه هايقيرديلر . آطناش جواب ويردى :

ـــ زيتوس پەديا !!

اونلره وعد ايتدى كه كويده بولنەجغى اوچ كون هپ چوجوقلره تعليم اوكرەتەجكدر . تام اوصرەده داسقالى كيوردى . نه دون كيجه ونەده بو صباح هيچ بر يرده كورولەمشدى . آطناش داسقالى كوردى . مستهزى فقط وقور ، عسكرجه ، مردجه وعثمانليجه سسلندى :

ـــ قالىمەرا داسقالى !

داسقالى باقدى . رنكى اوچدى ، آياقلرى سندەلەدى . برشى سويليەمدى . بوغازى يانيوردى .

ايكى ساعت صكره كويلى داسقالىنى صيم صيقى باغلامشلر بر صمان آرابەسنه يوكلتمكه چاليشيورلردى . داسقالى قودورمش كبى اطرافه صالديربيوردى . نهايت يوكلەتديلر وآرابه استاسيون يولنى طوتدى :

داسقالى چيلديرمشدى . . .

اويمنمى كوره

جعفر افنديلرك صوباشيسى حافظ چاوش كويەكليز كلز الك اول پاپاس افتيمك أوينه قوندى . باربايانى ايلەقوجه باشىنى چاغرتدى . (عجبا نەوار ؟) دييه زانغوج ايله هاجينك علقو صوفەده قولاق قابارتديلر . خوش بشدن صوكره حافظ چاوش صاغ يومروغنى ديزينه ، اوجى كوموشلى كهربا سيغارەلغنى دودافلرينه يرلشديرەرك كوزلرينى يره ديكدى وضعيف برسسله تتره‌ك برقاچ كلمه سويلدى ؛ درحال پاپاس افندى ايكى استاوروز چيقاردى. باربا يانى (نەيايەلم، قالانلر صاغ اولسون) دييه ايچنى چكدى. وقوجه باشىنك عقلنه ، كويك نفوس دفترى كلدى ...

پاپاس، زانغوجى چاغردى وايكى كلە سويلەدى. زانغوج كيتدى . برسيغارددها ايچەجك قدر بروقت كچدى . اوطه قاپيسندن قبرصاچلى، اختيار وسويلى برقادين سياسى كوزوكدى تك بركلە برالكتريك كبى كويده برمراق حاصل ايتدى . صوفەده، قاپينك اوكنده، وقفەخانەنك تراچەسنده برچوق قادين اركك بريكدى .

اوطەده سس يوقدى . پاپاس جبەسنى طوپلادى، ايكى آديم آتدى ، صول أليني كوكسنه قويدى وصاغ أليني — اوچ پارماغنى طوپلايەرق — اوزاتدى :

ـــ « بويوك ومسعود قادين » ديدى . جناب حق سكا اعتدال ، سكون ، صبر ويرسون ؛ وسن بوفضيلت ايله مشرف ومقدس اول !

اعتدال ، سكون، صبر ! . اختيار قادين مجهول برضربه آلتنده تيتره‌دى وهيچ بيلميەرك جهراً تكرار ايتدى :

اعتدال ، سكون ، صبر ! . . .

پاپاس افندى سويلدى ، انجيل شريفدن تسلى بخش احكام سويلەدى ، وشمدى يالكز (بويوك ومسعود قادين) دكل (الشيبويوك ومقدس قادين) اولديغنى، اختيارلرندن نفوذ ايدەايده ، اوندە غيرارادى برسكون وبراوبوشوقلق حاصل ايدەايده تأمين ايتدى . وقادينك باشى اوجندەاوچ

استاوروز دها چيقاردى . . .

اختيار قادين ، بنى اويوشمش كبى تتره‌يه‌تتره‌يه باقدى. بردن نظرلرندەپاپاسى، حافظ چاوشى، بوتون اوراده كيلرى يڤەجق كبى برآتش پيدا اولدى . نەوقتكه (آطناش أولدى)جملەسى كيم بيلير كيمك آغزندن چيقدى ، آغرجه برشيئك قيرمزى كچه قاپلى دوشەمه اوزرينه يووارلاندينى حس اولدى . . .

هر آيلشنده آطناش ! دييەرك ايكى دفعه بايىلدى . كوى قادينلرينك ياريسى بو (الك بويوك ومقدس) قادينك، ديكر ياريسى ده(بويوك قارا كوزلى ماريەتە)نك اطرافنده ايديلر.

كويك روحى ايچندن بردومان كچدى وهركسى سرسم ايتدى . بوتون كوزلرك ايچنده برر قيرميزيلق ، دودافلرك اوزرنده برر اوچوقلق واردى. حما ايكى ساعت سوردى، وحافظ چاوشك خاطرلاتمسى اوزرينه هركس وظيفەيه كلدى . صوفه ، اوطه، موقنخانەنك تراچەسى دولمشدى: آطناشك يوزنا يسندن برمكتوب وبرچيقين كلمشدى . ظرفك ايچنده ايكى يازى واردى برى روميجه، ديكرى توركچه . . روميجه آطناشك يازيسى ايدى . پاپاس افندى قالقدى :

— چوجوقلر، ديدى صبور، متحمل ومقدس اولكز.

تلاش ايتمه‌دن ديكله‌بيكز ! وآطناشك مكتوبنى اوقومغه باشلادى :

« آنام ، آنام ؛ بكا هروقت شرف وفرح ويرن آنام !

« بومكتوبمى سكا خسته خانه‌نك چيچكلى وفيسقيه‌لى باغچه‌سنه قارشى اولان پنجره‌نك كنارنده‌كى ياتاغمك ايچنده يازيبورم . اوطورامديغم ايچون صالح اونباشى طبله‌دفترينى وحقه‌يى كندى أليله‌كاغديمك آلتنه طوتيور وبن آرقه‌اوستى يازيورم .

بن‌خسته‌مى‌يم آنام ؟ خاير . دردمى اوغرادم آنام ؟ خاير . بنى دوكديلرمى ، بنى قهرمى ايتديلر آناجغم ! بيك دفعه‌خاير .

سنك اوبياض ومريم كبى يوزه‌كك بيلسونكه هيچ برشيئم يوق . يالكز شرفم وفرحم وار . آنام آنام ! بن يارالاندم آنام ! برعسكر كبى ، برعثمانلى كبى ، برآرسلان كبى يارالاندم . كوكسمك صاغ طرفيله قاصيغمك اوزرنده‌ايكى قيرمزى دلك‌وار . بنى كيملر ، هانكى جنوارلر يارالادى؟ سنك يكرمى برياشنده ، (خريسومو) ديديكك آطناشكى كيم يارالادى ؟

ديكله ، آغلامه‌دن ، كدر ايتمه‌دن ديكله‌كه آكلاتهيم: ايكى آى اولى طابوريمز آلاصونيه‌دن حركت ايتمش

ويونان حدودى قره‌قوللرينى بزم آلايك ايكنجى طابورندن تسليم آلمشدى . بوندن اون‌كون‌اولى ، صالح اونباشى ، بن ، قيصرلى مصطفى صباحجى دوريه‌سنه چيقمشدق .

او آقشام تنبيهده ملازم ديمشدى‌كه : جوجوقلر ، يينه بوطرفلردن يونان اشقياسى‌چمجك ، مقيد اولك ! پكى افندم ديدك . دوريه كزيبوردق . آغاجاقلى‌بريامجى دونه‌جكمز وقت برپوصويه‌دوشدك . قارشى‌يه باقدم ، يكرمى‌قدر فيستانلى وسلاحلى‌آدم برتومسكى سپر آلمشلرزه‌آتش‌ايديبورلردى . بزده‌آتش ايتمكه باشلادق . بيلدم غالبا ياريم‌ساعت سوردى . صول طرفده برشى يووارلاندى . باقدم ، آه آناجغم ! قيصرلى مصطفى آلنندن برقورشون يمش ووفات‌ايتمشدى!

قائم بينمه صيچرادى . اونباشى ! ديدم ، نه‌يابه‌جغز؟ او آتش ايده‌رك جواب ويردى :

— آطناش ! بن‌اوچنى تپه‌لدم . برايكى آلدها آتش ايدملم ، اوچ‌دانه دها تپه‌لرسه‌ك اووقت برياهاى ! ديرز . حالبوكه بن‌ده ايكى دانه تپه‌له‌مشدم . حساب ايتدم ، سكز اولبور . آدم باشنه بشر آلتيشر دها قالبور . پكى ديدم وقصاطوره‌لرى طاقدق . صوله باقدم ، مصطفى كولبور كيدى . ايچمده بردامار قوپدى .

اونباشيم ! ديدم . آطناش !! ديدى وفيرلادق .

ايشته شمدى خسته خانه‌ده‌يم . بن بريسنك كوكسنه اونباشى رئيسك بوغازينه صاپلامشز ..

آنام ، آنام ، بكا هروقت شرف وفرح ويرن آنام !

صانيورمكه بومكتوبم صوك اوله‌جقدر . چوق قان غيب ايتدم . آنجق اوچ كوندركه كوزلريمى آچدم ودو- قتورلر بوكون بومكتوبى يازمغه مساعده ايتديلر . بن أوله‌جكم آنام ! هيچ بر صيقينتدى ، بركدر دويميورم . درمانم كيملره‌دن سكا وصيتلريمى يازيم آنام :

ماريقه‌يه سويله اكر بنى سويبورسه ، آغلامسون ، اكر بنى‌چوق‌سويبورسه عزيز آرقداشم آپوستول‌ايله أولنسونلر وبنم عسكر قانمى ، انتقامى آله‌جق براولاد يتشديرسونلر. اونك بيوك وقارا كوزلرندن اوپرم .

قانلى سترمى ، دولاقلريمى وچاريقلريمى سكا كوندەرىيورم ، اونلرى أويمك الشمز بركوشه‌سنه آص وكويمك يتون چوچوقلرينه أولديكم كون كوستر .

يوزباشم محمد ، ملازمم قهرمان افنديلرايله صالح‌اونباشى‌يه يانيق برمكتوب‌ياز وتشكر ايت . وآنام بيلكه‌دنيا ده بوقدر اى يوركلى آدملر پك آز بولنور . دوقتور بكر افندى‌يى اونوتمه ، بونلر هپسى كونده بر قاچ دفعه باشم اوجنه كليورلر . اونباشى سويليوردى ، بايغين‌ياتديغم كيجه

ملازم قهرمان افندى باشمك اوجنده برساعت آغلامش.. الله بوتون اوجاغنى كولدورسون !

عسكرلك چوق بيوكمش آنام . برانسان مسعوداولق ايچون مطلقا عسكرده أولمليدر . الله بودولته ، بوملته زوال ويرمسون . كويمزده كيم وارسه هپسنه سلام ، اولمپوسه قارشى سويلديكم تركيلريمى دائما تكرار ايديكز . ايشته بن اولميوسك اوكنده وورولدم وكوله‌كوله‌أوليورم. واوبيتاره علاوه‌ايديكز كه :

« آبولون آپولون! بنم كبى أولنى‌عثمانلى دليقانليلرى وار ايكن سن بزى ياقه‌مايه‌جقسك ! »

آنام آلنكدن‌اوپرم ، باشمى‌ديزلريكه قويارم وآياقلريكى اوغارم ! بنى اونوتمايكز ، عسكر آطناش ايچون دعا ايت. سز هرزمان .. خاطر .. آنا ، آنا ... »

مكتوب بيتدى ، هركس برر استاوروز چيقاردى ويانلى كوزللرينى سيلدى . پك كوزل روحجه بيان حافظ چاوش متانتى بوزمامق ايچون ترنى سسيلر كبى يابه‌رق كوزلرينى قورو‌تدى ودىكر مكتوبى اوقومغه باشلادى بو ، يوزباشى محمد افنديدن ايدى :

« بويوك وشرفلى قادين !

آطناشك مكتوبنى بن‌ده ترجمه ايتديردم ، اوقودم .

يازدقلرينك هپسى دوغريدر ، حتى نقصاندر . اوراده كنديسنى مدح ايتمك ايسته‌مه‌مشدر. اشقيايه هجوم ايتدكلرى وقت ، اشقيا تخمينلرى كبى اون اون بش دكل ، تمام قرق كشى ايديلر. بركت وبرسون، آطناش قصاطوره‌سنى خصمنك كوكسنه صوقديغى وقت بز بلوكله يتشدك ويالكز ايكى يارم ايله قورتولدى .

بويوك وشرفلى قادين ؛

آطناش ، سنك، كويكك، هپكزك شرفيدر . آطناش بلوكمزك ، آلايمزك ، اردومزك شرفيدر . هيهات‌كه ياشامدى ، بوكون ياشاميور . آطناش قرق سكز دشمنه‌دكل، قرق سكز اردويه هجوم ايده‌جك برفداكار ، بروطن‌پرور ايدى . بز اونى اولاديمز كبى سوردك . ايستردم‌كه هيچ اولمازسه مكتوبنى تماملاسون وامضاسنى آنا بيلسون .

فقط موفق اولەمادى قبول ايدرسه‌ك اونك نامنه‌بن امضامى قويه‌جغم . اوصباحه قارشى تسليم جان ايتدى . تابوتى قرمزى‌وبياض سنجاغمزه صاردق . جوار كويلرده نه‌قدر پاپاس وارسه چاغرتدق ، بلوك بلوك عسكر ، اهالى ترتيب ايتدك . آطناش كلين كبى، برقهرمان اولەرق مزاره كيتدى .. مزارى باشنده بنم ملازم آغلايەرق بر نطق سويلدى باش پاپاس :

— آطناشك روحى ، ديدى . دائما بزم باشمزك اوستدن، بزلرى تماشا ايده‌جكدر. وهپمزى‌ده‌كندى فدا- كارلغنه دعوت ايده‌جكدر . اهالى ! اهالى !مقدس اولكز! وآطناشك روحنى شاد ايديكز !..

آطناشى‌كومدك ، فقط نامنى، ناموسنى يوكسلته‌رك كومدك .وصيتى‌موجنجه جاكتى، دولاقلرينى‌وچاريقلرينى كوندرييورم . بوميانده برشيئه دها جسارت ايتدك: بلكه لازم اولور ، اولمسه‌بيله كويك فقراسنه ويريلپرديه بز آرقداشلر براز پاره طوپلادق . يدى بچق ليرا اون بر غروش ايتدى. وهرسنه‌بوكون‌ينه طوپلايوب كوندره‌جكز. برده مراق ايتمه‌يكز . آطناشك مزارينى بن كندى ألمله پايديره‌جغم وطاشنه يازديره‌جغم‌كه :

« بويوك‌ومسعود قادينك اوغلى عسكر آطناش‌بوراده استراحت‌ايدييور.آرقه‌سنده‌اونى‌دوشونن، سون،اونوتمايان برعثمانلى اردوسى براقدى. بووطنپروره دعا ايديكز ! »

چوق عارسز وپيس بوغاز ايدى . بر سيغاره‌لق توتونه ادعا ايدرك درت‌دانه تخمه قاچيش خيارى‌قابوقلريله پر و اوسته بر بچق اوقه جيلق تربه أريكى كميريردى . لانفه‌نك بوتون بوستانجيلرى اونى طانيرلر ودمير يولنك اوجندن كورينير كورنمز يانارينه ، اوتلرك ايچنه قالينجه برر صوپا حاضرلارلر ايدى . آدينى كيمسه بيلمزدى . دها قرق كونلك ايكن جيلق جيلق هايقيرمسندن . ديشسز چكمسيله آنانى‌غفلتده بولوب‌مه‌سنى ايصيرماسندن بيچاره قادين اوكا هايقيرمش ايدى : يومورجاق ! وبو نام اوكا علم اولمشدى . هله چاردا‌قلى بوستان

صاحبى هاجى اونيك اونى پك كوزل طانيردى . اونيكه چوق زيان ايتديكى حالده‌او ، ديكرلرى قدر سس چيقار- مازدى . أونيك چوق مرحمتلى ايدى . درت اوغلندن ايكيسى أولدكدن ، برى نه اولديغى ، نه ياشدقلرى معلوم اولمدقدن‌ك كوچوكلرى‌ده‌ارمنى اختلاجيسى تهمتيله موبدآ كوركه‌محكوم ايدلدكدن صوكره داردنياده بر دونم بوستانى و ايكى اختيار أشكى ايله باش باشه قالمشدى . يومورجاق چوق عارسز وپيس بوغاز اولمقله برابر هان هفته‌ده ايكى دفعه هاجى اونيكك چارداغنه كيدر و اوراده بر ساعت قدرصحبت ايدردى.اونيكك اوندن‌باشقه مسافرى يوقدى . يومورجاق چيتدن آتلار آتلاماز ، اونيكك خطوطى هر كون تزايد وبراز دها تقاطس ايدن سيماسنك اسمر ، قويو اسمر رنكى برآز آچيلير ، بياض وقيريق بيقلرى يوقارى‌دوغرى‌قالقارو دوداقلرنده‌بر تبسم‌حاصل‌اولوردى:

— اوصلى دوراجاقسه‌ك كل اوطور .

وقارشى قارشيه اوطورورلر ، هاجى اوكا برسيغاره ويرير ، ايكى قوجامان خيار اوزاتير وصحبته دالارلردى . مصاحبه ايكى شكلده اولوردى . يومورجاق مارولدردن ، خيارلردن ، آقطارك كلينى ناجيه خانمك ديوارنده‌كى چكردكسز صالقمدن بحث ايدركن ، هاجى اونيك اوكا

نصيت ويريردى . آدم اولمسى ايچون يول كوستريرر (اوغلم، ديردى . بويله دوام ايدرسه‌ك چوق فنا اولور ، معاذاه باشنه بيك درلوحال كلير) يومورجاق بونلرى خاطر ايچون ديكلر وعقلى ، كوزلريله برابر مردم أريكنك دالارى آره‌سنه طاقيلير كيدردى . فقط نه ياپسون‌كه ديكله‌مكه مجبور ايدى . چونكه داياقسز ياللكز هاجى اونيك خيار ومارول ويرير دى . ديكرلرى ايسه صويا آتاماسه‌لر ، طاش صاووريرلر ، اوده يتشمزسه آغزدولوسى كفرلرايدرلردى. واونيكه قارشى ، ماهيتى تقدير ايده‌مديكى بر حرمت ومحبت دوياردى .

بركون هاجى اونيك اقشام يمكى ايچون بقالدن زيتون وسيركه آلمق اوزره چيقمشدى . بوستانه كلديكى وقت اوزاقدن چارداغك بر كوشه‌سنده بر وجود فرق ايتدى . يومورجاغك اوموزداشلرندن بريسيدر ، دييه چيتدن قالينجه بر صوبا چكدرك يواش يواش ايلريلدى . چارداغك كوشه‌سنده برشيلر يايان او شكل دويميوردى . تا آرقاسنه صوقولدى . بويومورجاقدى . سس چيقارمه‌دن دقت ايتدى ، يومورجاق چارداغك كوشه‌سنده أشديكى بر يرى اورتمكله مشغول ايدى . بر اوكسوردى ، يومورجاق صيچرادى و او هيچ بر شى كورمه‌مش كبى :

— بوراده نه آريبورسك يومورجاق ؟ ديدى .

— هيچ ، جانم صيقليوردى‌ده ...

هاجى شيشه‌يى وزيتون كاغديله أكمكى سدك اوزرينه قويدى . يومورجاق دورامادى ، ايشم وار دييه‌رك صاووشدى كيتدى . . .

چيتى كچر كچمز ، هاجى قالقدى واورتلش يره كيتدى. أللده‌كى كوچك چاپا ايله برقاچ دفعه أشه‌لدى ، بر ده‌مت اينجير ياپراغى چيقدى . ياپراقلرى آچدى ايچنده پيس واسكى بر بزه صارلمش برچفين كوردى ، اونى‌ده آچدى : مينالى بر قادين ساعتى ، بربياض مجيديه ، يارىم فرانسز وبر فندق آلتونيله ، أكرلمش برماشاأللە بولدى .

ايشى درحال آكلامشدى : ياخرسزلق ويا يانكسيجيلك. ديمك يومورجاق آرتق برعارسز وپيس بوغاز دكل ، شمدى بر خرسز ايدى . هاجى حدت ايده‌جك يرده بر مرحمت دويدى . بكار چماشيرى بيقامقله بر لقمه أكمك قازانان برقادينك بويومورجانى اوكا كندى سوكيلى وچاليشقان اولادلرينى خاطرلاتدى . كوزلرى دولدى . يومورجاغه بر شى ، بر فنالق يامق ايسته‌ميوردى . فقط يا خرسزلغك يومورجاق طرفندن اجرا اولنديغنى آكلارلر واوده اعتراف ايدرسه ؛ كنديياتاغى اوجنده كومولى چيقاجق بومسروق

اشيادن اوكاده بر شين وعارحصه‌سى دوشميه‌جكمى ايدى؟ بوفكر يوره‌كنى تتره‌تدى . واويله‌جه ، اينجير ياپراقلريله ساعتى پاره‌لرى درله‌يوب طوبلادى وتكرار قره‌غولك يولنى طوتدى .

بو وقعه‌دن صكره او چ آى يومورجاغى كورمدى . دردنجى آى بر كون على الصباح امين اوكندن كليوردى . قارشيده يانغين واردى . حسن پاشا قره غولى صاپاجغى وقت ، غلبه‌لق بر طلوما كوردى . كناره چكيلير چكلمز برنعره ايشيتدى :

— ها . . . يت ! يامان قاچار يومورجاق كوله‌لرى !

و بو صوك كلمه اوندە آنى بر خاطره اويانديرمغه وقت قاله‌دن ، سرعتله كچن بروجود اوموزينه خفيفجه بر طوقات آتدى :

— دالمه ، هاجى اونيك ! !

هاجى باقدى ، پيرتيق فانيلا ، پيس بر ديزلك ايچنده چيلاق واسمر بر دليقانلى كوردى : يومورجاق !

بركون لاله‌ليدن عودت ايدييوردى . ترامواى آخورلرى يانينده ايكى او چ افندى بريسنى اورتەيه آلمشلر متماديآ دوكيورلر ، تكمه‌ليورلردى . اويالواريبور ، ياقاريبور وآغلار كبى تقليد ياپيوردى . سائقه مراقله صوقولدى .

كوشه‌دەكى ماناو آكلاتدى ، افندينك برينك ليسه‌سنى چارپمق ايسته‌مش ، براز دها صوقولدى ، ويوزى كوزى طيرميق وچامور ايچنده بردليقانلى كوردى : يومورجاق!

بووقعه‌دن صكره سنه‌لرچكدى. يومورجاغى كورمدى. بلكه اسمنى بيله اونوتمق اوزره ايدى . هاجى اونيك آرتق چاليشه‌ميوردى . سنه‌لر چوغالدقجه بلى دها چوق بوكولير ، چهره‌سنده‌كى خطوط دها چوق چوقورلشير وقولاقلرى آغرلاشيوردى براورتاق آلمغه مجبور اولدى. بوستان وسرمايه اوندن ، چاليشمق اورتادن اولەجقدى. باشقه كيمسه‌سى قالمامشدى . هله مهدر خانه‌دەكى صوك ياوروسنك‌ده عكاقلعه‌سنه‌دييه بريره كوتوردكارينى ايشتديكى وقت بوسبوتون چوكدى . شمدى ايشى ؛ كونده بردفعه بوستانى دولاشمق وصوكره دكز كنارينه اينوب آقشامه قدر انكيناره باقه‌باقه سيغاره ايچمك ايدى .

هركون بوستان اوكنده بالق آولامغه كان ايريچيلرك بوكون كلمريله كيتمه‌لرى براولدى . هاجى مراق ايتدى، عجبا دكزمى بوزاجق ؟ دييه صويا سنه دايانه دايانه اينمكه باشلامشدىكه ، ترقه‌سنده كورولتيلى بر آياق سسى ايشيتدى . دوندى باقدى: ايكى قوميسر ، اوچ پوليس ، درت ضبطيه وبرسورو سياه البسه‌لى وقرمزى فسلى باشى بوزوق عجله

عجله کلیورلردی . یاقلاشیر یاقلاشماز هاجی‌یه اشارت ایتدیلر وهاجی اونلری تعقیبه باشلادی . ساحله کلدیلر . خفیف دالغه‌لردکزده اسمر برجسمی ساحله یاقلاشدیروب اوزاقلاشدیریوردی . بر آرالق باشی بوزوغلك بری‌صویو-ندی.وبش دقیقه‌صوکره او اسمر جسمی ساحله‌چیقاردی. بو، باش طرفی قوتلی برکیجی سیجیمیله بوغولمش برچووال ایدی . قومیسر چاقیسنی چیقاردی وایچی کسدی . شمدی‌هپسی چووالك اطرافنده‌برخلقه تشکیل ایتمشلردی.

پولیسلر چووالی صیردیلر . ایچلرندن یالکز هاجی اونیك تنزه‌دی ودیکرلری لاقیدوسا کن یاقدیلر؛ چووالك ایچنده بر انسان واردی . کنج بردلیقانلی ، مورارمش چکمسنك اوزرنده مدت مدیده‌دن‌بری طراش اولمامشاره مخصوص ایکی پارماق صاری صاقال واردی . صاچلری چوق اوزون ایدی اکر صاقالی اولمسه‌یدی بر کنج قیز دینیله بیلیردی . اوزرنده چفت دوکمه‌لی برعسکر البسه‌سی واردی . اکیلدیلر : برطبیه‌لی جسدی !!!

هپسی‌هاجی اونیکه یاقدیلر ، اوزمان رنکسز ومحزون کوزلری دولمشدی .

— زواللی ! دیدی .

هپسی بردن مستهزی بر استغراب ایله آجی آجی :

— دیمك آجیورسك ؟ دیدیلر .

— آجینازمی افندی ؟ یاقسه‌کز آنه‌کوزل دلیقانلی.

— سن بونی طانیمازمیسك ؟

— خایر

— دوغری سویله .

هاجینك‌باشی دوندی . اونی طانیمق‌دکل ،مدت‌عمرنده برطبیه‌لی ایله کوروشمه‌مشدی . فقط درحال عقلنه کلدی. سوردکونه کیدن بیوك اوغلی هامپرسوم اوکا فجیع حکایه‌لر آکلادیردی‌که ...

— دوغرو سویلیورم ، دیدی .

قومیسر قاپنجینك اوجی‌ایله چووالی برازدهاچکدی. چووالك ایچ یوزنده قالین وسیاه بریازی واردی :

(ط ٢ ، ك ٣)

وعسکرلك ایتدیکی ایچون در حال آکلادی‌که بونلر (ایکنجی‌طابورك‌اوچنجی بلوك) نه اشارتدر. ومتخصص، حساس برطوره‌له درحال چووالی قپادی. جسدی برتذکره‌یه قویدیلر وصبقی صبقی اورته‌رك کورولتیسز وباطرتیسزجه کوتوردیلر.هاجی اوراده قالدی. اوکا کمسه برشی سویلدی فقط‌اونمادیاًدوشونیور، هامپارسومك‌حکایه‌لری جانلانیور. وکوزلری انکینلره دالوب کیدییوردی .

یکرمی درت ساعت صکره بوستانك اوکنده بر آرابه دوردی . ایچندن ایکی یاور وبر باشی بوزوق آتلادی ، بوستانه دالدیلر وهاجی اونیکی هیچ برشی سویلتمدن آرابه‌یه آلوب تکرار حرکت ایتدیلر . هاجینك بوغازی طیقانمش وکلکله‌مکه باشلامشدی. کوبری‌نی کچدکدن‌صکره ایچلرندن بریسی دیدی :

— هاجی اونیك نره‌یه کیتدیکمزی بیلیورمیسك؟

— خایر افندم .

— مابین همایونه ، یعنی بیلدیز سرایینه کیدییورز .

هاجینك بوسبوتون بوغازی قورودی . وبوستانجی اونیك‌ایله بیلدیزسرایی آره‌سنده‌نه‌کبی‌بر مناسبت‌اولابیلیر؟ دیبه دوشونمك ایسته‌دی . یاور دوام ایتدی :

— اوراده سکادون بولنان‌چووال ایچون‌صوراجقلر. هپسی دوغرو سویلرسك . هیچ برشی صاقلامازسك . یالکز چووالده نه‌کوردك؟ دیرلرسه‌برآدم‌دیرسك ، ناصل؟ دیرلرسه افندم دقت ایتمدم دیرسك . بوایلك وظیفه‌در.

— پکی افندم .

— شمدی کیدر کیتمز بلکه پاشا حضرتلری سنی چاغریر .

— پکی افندم .

آرابه دوردی وهپسی ایندیلر . هاجی برقوملی‌یولدن وصره صره اوطه‌لرك اوکندن کچدی. برداٴره‌یه‌صوقدیلر. مدت عمرنده بویله سوسلی بریر کورمه‌مشدی . اطرافنه باقدی :

— نه‌ایستیورسك ؟

— چوق صوصادم افندم .

بربارداق بوزلی‌لیمونا‌طه ویردیلر. فقط نه‌غریب داٴره ایدی . هپسی سیاه البسه‌لی وقرمزی فسلی ایدی، کیمسه برتی‌بریله کوروشمیور ، کویا هرکس یکدیکرینه دارغین ایدی . بر آرالق شدتلی برذیل چالدی وهرطرفدن :

— پاشاحضرتلری تشریف ایتدیلر ، پاشاحضرتلری تشریف ایتدیلر.. دیبه برتلاش اویاندی . بش‌دقیقه‌صکره هاجنك یانه برحریف کلدی و:

— هایدی پاشاحضرتلری سنی‌چاغریور دقتلی‌اول..

قرمزی وصاری قدیفه‌قاپلی برصالونه کیردیلر،یالدیزلی برماصه‌یانندهسیاه‌بیقلی‌ایری‌ویاقیشقلی بر آدم‌اوطوریوردی:

— سنی نیچون کتیردیلر ؟

— بیلمیورم پاشام

— ناصل بیلمیورسك ؟ اوجنایتی‌ده بیلمیورمیسك ؟

— خایر پاشام

ـــ دوغرو سويله هاجى اوغلنك !

ـــ نه ايسترسه كز سويله يم پاشام .

ـــ سن بنى بيليورميسك ؟ بن شويله ياپارسه م آدمك ايكى كوزنى چيقاريرده اوكنه قويارم !..

هاجى فاحاله تتره يوردى . بوزلى ليمونا طه دن صوكره وقوعبولان بوكوزضيافتى اونى خراب وپريشان ايديوردى. برايكى آدىم سنده له دى ، كيتدى پاشانك آياقلرينه قاپاندى. پاشا حضرتلرى روغان فوطينلرى ايله هاجينك چكمه سنه بر تكمه ووردى و (قالق !) ديه هايقيردى . هاجى كوچ حال ايله قالقدى . پاشاحضرتلرى سرت، قهار ومدهش برسسله :

ـــ بكا باق ، ديدى ، كوزلريمه باق ، ايجه باق !!

وبو تهديد آلتنده هاجى تتره يه تتره يه باقدى، كوزلرينه باقدى ، ايجه وبردن بره برصيحهٔ حيرت صاووردى :

ـــ يومورجاق !!

اوت بو يومورجاق ايدى .

محكومده

رئيس افندى حضرتلرى ! بكا شو آدمى دوكدكمى؟ دوكدكسه نيچون دوكدك؟ ديه سؤال ايتديكز. سؤاللريكزك هيچ بريني انكار ايتمدكدن باشقه دها فضله ودها مفصل معلومات واعترافاتده بولنه جغم. فقط رجا ايدرم ، بن حكايه ايدركن سوزيمى كسمه يكز ، ومسئله يى يوز يتمش بشنجى ويا بيلمم قاچنجى ماده يه تماس ايتديرمك خوليا سيله افاده مى قاباقولاق ديكله مه يكز. ايضاحاتم بلكه برحقوق مسئله سيدر، بلكه دكلدر . لكن شوكا قانعم كه مادى ومعنوى ، جدى واطرافلى دوشونيله جك واوكا كوره قرار ويريله جك بر كيفيتدر. ايشته باشليورم، عالمك حقوق وشكاياتى ديكله يوب

الك عادل الك مشروع قرارلرى اتخاذه مأمور اولان حاكم افنديلر حضراتى! ديكله يكز :

كچن كون اوكله دن صوكره أومدن چيقدم ؛ نيتم ايكندى نمازنى بايزيد جامعنده ادا ايتمك وسركى يى تماشا ، برآزده شهزاده باشنده بيناسه ايتدكدن صوكره افطارينه دعوتلى بولنديغم قائن پدرمك وفاده كى خانه سنه كيتمكدى. اوزاتمايه يم افنديلر ؛ ساعت اون بچقده ديدكارىمى يايدم؛ وزنه جيلره كله رك آرابه وانسان آقينتيسنه قاريشدم. ايلك خطوه لرمده اوقدر دقتمى جلب ايتمدى ؛ فقط ديركار آره سنه كيروبده شهزاده جامعى كوشه سنه ياقلاشدقجه نظرم مجهول وقوتلى بر جاذبه ايله غريب منظره لره چكيليوردى . آرتق هر خطوه ده يكى برغرابتى، يكى ودها فضله بريأس وحيرتله تماشايه باشلادم. دوار برزنجير تشكيل ايدن آرابه لرده، تراموايلرده، اوتوموبيللرده چوجوقلى چوجوقسز ، ارككلى ارككسز اختيار كنج بر چوق قادينلر وارككلر واردى . بونلرك دها بويوك بر اكثريتى ده يايا اوله رق اوموزاوموزه كيدوب كليورلردى. بن بومتحرك جماعات آراسنده آقتى يه قاپيلمش برتحته پارچه سنه دونمشدم. او يأس وحيرتله تماشايه باشلادينم غرابتلر نه ايدى؟ نه دن بوقدر متأثر اولويوردم؟ شبهه سز ، حاكم افنديلر ، هيچ اولمازسه مهم بر اكثريتكزده بو

احوالى كندى كوزكزله كورمشسكزدر . مثلا ايكى مناو چراغى بر كوشه يه كيزلنمش ، كان كچن قادينلرى چيمديكليوردى .

هرحالده برنظارت قلمنده بويوجك برمأمور اولديغى بللى اولان قير صاقاللى بر افندى عين قيراطده رفيقنه ، او اثناده كچن يوزى قاپالى برقادينك اسقارپينلرندن چيقان آشيقلرنى كوسترمه رك ايچه يوكسك برسسله «ايلك! ايلك!» ديبوردى .

قول قوله كيدن ايكى شيق وكنج افندى اوكلرندن كيدن قادينلرك همان يانلرينه صوقوله رق ويوقارى قيوريق بورون وبيقلرنى تا ، سياه پچه لرك آره سنه صوقه رق جواردن ايشيديله جك درجده يوكسكجه بر سسله « آه شكوفهٔ روحم ، آه ايده آلم ! كوزلريكزك اويله برحسن اثيريسى وارمكه بكا عشقكزك بللور اتكلرى اوكنده أولك احتياجنى ويريبور . » زمزمه سى، اوته ده دها آز شاعر ودها آز نازك اولان برچفت ديكر بك ده ، باشقه بر قادينك يه دينى صيق صيق يقالامش « بو آقشام أملاسم ، بو آقشام دكلى ؟» ديه زورليوردى .

دقت ايتدم رئيس افندى حضرتلرى ! هيسنه دقت ايتدم . بوقادينلرك هيسى ده ناموسلى برر عائله ايديلر .

هپسی‌ده بو چیمدکاردن ، بو آهلر ، بو تکلیفلردن بزار ایدیلر . فقط قاچه‌میور ، قورتولامیوردیلر . بونلرك اوراده نه ایشلری وار دییه عقلیکزه کلسون ! اوراسی مادام‌که برجاده‌در ، عمومیدر . ومادام‌که عمومیدر ، هرکس بلا تفریق هرکس استفاده ایده‌جکدر . بو قادینلرده یا کندی انسانلقلرندن استفاده ایده‌بیلمك زعمیله برآز نفس آلمق ایچون اوردن کچیورلر . یاخود بایرام تدارکاتنده بولنمق اوزره جاده اوزرنده‌کی دکانلره کلمك ایچون چیقمشلر ایدی .

بو مخدراتك ایچنده فنالری یوقیدی ؟ بونی انکار ایتمم حاکم افندیلر ! اونلرك آراسنده آرابه‌سنك کوشه‌سنده بوزولمش ، عاشقانه‌مکتوب یازان کنج قادینلر ، حمال چوجوغنه برغروش وبروبده چابجیده اوطوران قره بیقلی افندی‌یه سلام کوندرن بابا قالدیریمی چیچکلری ، کوشه‌ده آدمی صیقیشدیروبده وورديغی نازلی بردیرسك ضربه‌سندن آبدالاشان بر اوطه‌جینك یوزینه قهقهه‌لر صاووران قادینلر واردی ، اوت بونلرده واردی .

فقط غریب دکلی ایدی‌که رئیس بك ، هیچ کیمسه ، آما هیچ بر فرد بو قادین شکللرینه باقیور ، یوز ویرمیور ، چیمدیرمیور ولاف آتیموردی .

بو معافیت دقت کوزمدن قاچمادی . عجبا سببی نه‌ایدی؟ بونلر هرتجاوزی کندیلری دعوت ایتدکلری حالده نیچون اوقدر لاقیدی وعدم‌تنزله دوچار اولیورلردی؟ بونی حسمده فکرمده چوق آرادم . مع‌التأسف هیچ معقول برسبب بولامادم . چوق شکر برقاچ قولاق تصادفی بومشکلی حل ایتدی . باقکز نصل اولدی رئیس افندی! فوزیه‌قراتخانه‌سی کوشه‌سنده‌کی پولیس تلفونی یانینده ایدم ، اوچ کنج بك دورمش قونوشیورلردی . اوصره‌ده بوقادینلردن بر چفت قیرینه‌قیرینه ، کولوشه کولوشه‌اوردن کچیورلردی . بکلردن بریسی باستونك اوجینه آرقداشنك دیرسکنه ووارق اونلری کوسترديی ، کوچوك بك بردفعه باقدی و آرقداشنه قارشی‌اوموزلرینی‌سیلکدرك : « پوف . . سن‌ده . . آلدیرمه اونلردن » دیدی .

او اثناده پچه‌لری قالین‌وقبالی اوچ قادین کچیورلردی ، کیمسه‌یه باقیورلر ، آللرنده‌کی پاکتلری ، قوطیلری زور طاشیه‌رق‌ادب ونزاکتله کندیلرینه‌یول‌ویرلمسنی ارککلردن نیاز ایدرکی دوربیورلردی . او آنده ، دمین پوف .. دیین بك شمدی کوز کسیلمشدی ، درحال بر پارماق توکروکله بیقلرینی بوکدی وباستونی بر ایکی شاقولی وضعیتده دوندیردکدن‌صوکره قادینلره اکسیله‌رك دیدی‌که:

« بورادن کچه‌مه‌یه‌جکسکز کوزمله ، شورایه صاپارسه‌کز دها قولایدر ، باخصوص بویول فقیرخانه‌یه چیقار جیچم» قادینلر برر دفعه صارصلدیلر و ناچار آللرنده‌کی پاکتی ایلری‌یه‌طوغری اوزاته‌رق‌کندیلرینه‌یول ویرلمسنی ارککلردن بکلدیلر . بکلردن بری رفیقی صوردی . : « نیچون بونلره چاندك‌ده اوتمه‌کیلری براقدك ؟ » اوکولەرك ولاقید « بونلر ، اونلردن دکل‌ده اونك ایچون ! » بن دایاناماديم . صوقولدم « عفو ایدرسکز بك افندی دیدم . « اونلردن » کلمه‌سی عجبا نه معنایه کلیور ؟ » بك بنم‌صافلغمله استهزا ایدن برتبسمی صاقلامغه‌لزوم کورمیه‌رك « آچیق‌معناسنی‌می‌صوربیورسکز؟» دیدی . « اوت افندم » دیدم . بر دها کولەرك و دها چوق آلای ایدرك ؟ « اونلردن دیمك ، فاحشه ، آلفته دیمکدر . » دییه جواب ویردی .

تشکر ایتمکلزوم کورمه‌یه‌رك آیرلدم . کندی‌کندیمه دوشونیوردم ، و بن دوشوندکجه ، مختلف کوشه‌لرده ، مختلف آغزلردن بو سوزلری ایشیتدم . بو بکلر ، بو اختیارلر ، بوقلم‌میزلری ، بوماناوچراقلری ، بوسوروجیلر ، بو دلاکار ، الحاصل بو چیمدکجی ، لاقیی ، ایصیریجی اشتخاص هپ اونلردن اولمایانلره تجاوز ایدیبیورلردی . دیمك بو آدملر آلفته کروهنه چاته‌جقلرینه ، دییه دوشو-

نیوردم ، بالعکس ناموسلی ، عفیف ، پاك ، ایشنه کوجنه کیدن عائله‌لری ترجیح‌ایدیبیورلردی ؟ دیمك ، آشفته‌لر ، اساساً پرده‌سز اولدقلری ایچون ، بیرتمق ، کیرلتمك ، خراب ورزیل آیتمك ایچون باشقه عرض و ناموس پرده‌لری ، باشقه عائله اوجاغی پرده‌لری آرایورلردی ؟ دیمك بو آدملرك تجاوزهدفی‌فحش دکل ، عرض‌ایدی ؟ دیمك...

آرتق بونالمشدم رئیس افندی حضرتلری ! کندیمی بو ملوث و ایرین قوقان جریاندن قورتارمق ایچون وفایه کیده‌جك سوقاغه صاپارکن اوکمده بر کنج کوردم ، یانینده شالوارلی بر آدم‌واردی . بو کنج زعمنجه شیق وظریف ایدی . پك دار و پك آچیق رنك پانطالونك اوجنده اوکچه‌لری یوکسك : بورونلری بر قاما قدر سیوری ، قورده‌لالری کنیش‌صاری اسقارپینلری واردی . اکسه‌سی اوسترە ایله‌طراش ایدلمش ، بویندەکی یوکسك‌ولاستیك‌بریاقه اطرافنه صارلمش قیب قیزمزی . ایری بر بویون باغی باغلانمشدی . یشیل قدیفه‌یلکینك بیاض صدف دوکمه‌لری چیزکیلی‌صاری جا کتندن کوزوکیوردی . صاغ‌قاشی‌اوزرینه دوریلمش قیزمزی‌فسنك آلتدن ، صول قاشینك اوزرینه بر دەمت صاری کاکل صارقمشدی . سیاهی قارتدی ، فقط بیقلری یوقدی . . یانینده‌کی آدمجغزك یوزینه باقار

باقاز طـانیدم ، بو آدم بیلدیکم بر حـمامك قهوه‌جیسی ایدی . .

ایشته بو ایکی آرقداش بردن بره قوشـدیلر ویانغین محلدن کلوب جاده‌یی قطع ایتمك ایسته‌ین بر آرابه‌نك تاه یانینه صوقولدیلر ، یکی و فجیع بر صحنه واردی ، بر قاچ آدیم آندم ، آرابه‌ده‌کی ایکی قادین وقارشیلرنده کوچوك بر قیز چوجغی واردی . ایکی آرقداشـدن شیق اولانی قادینلره برشیلر سـویلیوردی ، قادینلر درحال آرقه‌یه چکیلدیلر . او ، بو سـفر آلتی آرابه‌نك ایچنه اوزاتدی وقادینلردن برینك بالدیرینی یاقالادی ؛ قادینلر خفیف بر چیغلقله اطرافلرینه باقیندیلر ، بو مدهش غلبه‌لکدن بر امداد آرییور کبی‌ایدیلر ، او ، حالاصیریته‌رق آووجنده‌کی بالدیری براقیوردی . او اشـناده قارشیلرنده‌کی چوجق قورقوسندن آرابه‌دن آتلامق ایستیورکن یوزینی بو طرفه دوندی‌و دونردونمز ، بینمك‌اوستنده‌یوز بیلدیرم باطلامش کبی سنده‌له‌دم . بوچوجوق ، رئیس‌افندی ، بیلورمیسکز بوچوجوق‌کیمدی ؟ بو ، همشیره‌مك‌اورتانجه‌کریمه‌سیدی !!

دیمك آرابه‌کی قادینلر همشیره‌م ، اورتانجـه قیزی و بنم رفیقه‌م . . . او زمان عقلمه کلدی‌که اونلرده بنم کیده‌جکم أوه‌،افطاره دعوتلیدر . بر ثانیه‌طرفنده ذهنمدن

کچن بو ملاحظات بنی چیلدیرتمشدی . بر شمشك کبی‌آلمی بیله آتدم ؛ کور شیطان ! ملعون طالع ! سفیل غفلت! رووله‌ریمی أوده اونوتمشم ! أوت رووله‌ریمی دییورم رئیس افندی ! نیچون حیرتله آغزیکزی آچیورسکز؟ اکر یانمده اولسه‌یدی اللهك وحدانیتنه ؛ ناموسك‌قدسیته یمین ایده‌رم‌که او حریفك بینی بارچالایه‌جقدم . فقط دوشوندم ، بر چاره ، بر أولدورمك چاره‌سی دوشوندم. بن ارکك ایدم ، هم تام بر ارکك . . او حالده بر ارکك سـلاحسزده ایش کورور دیدم و کاکلینك غیرتلاغنه آتیلدم . نه قدر دوکدیکمی ، نه قدر بوغازلادیغمی ، نه قدر تکمه‌لدیکمی بیلمیورم . شوقدر حس ایدییوردم‌که هیچ کیمسه ایرمغه‌جسارت ایده‌میوردی . نهایت براقدیغم زمان کنیش ومتمون‌بر نفس آلدم ،چونکه حریفی بوغولمش، کبرمش ظن ایدییوردم . اوقدر حالسز وجانسز طوپراقلر اوزرنده ایدی . .

شمدی دوشونکز رئیس بك ، بنم یرمده سز بولنمش اولسه‌یدیکز نه یاپاردیکز ؟ بن ایشته بویله یاپدم و یاپارم. و اونك یرنده بالفرض سز ؛ باش مدعی عمومیکز ، حتی ناظریکز ، حتی صدراعظمکز اولسه‌یدی بن ینه بوارکك دیشلرمله اونك غیرتلاغنی سوکوب آتمغه چالیشیرم .

فقط بن چوق طـالعسز ایمشم ، چونکه شیمدی آکلیورم‌که أولدیره‌مه‌مشم . ینه یوزیمه حیرتله وجسارتسز باقیورسکز رئیس‌افندی ! یوقسه باشقه بر شیمی یاپمالیدم؟ یوقسه اوکا معامله‌سندن دولایی تشـکرمی ایتملی ایده ؟ شبهه‌سزخایر . . دییه‌جکسکزکه‌قانون و محکمه وار !اوت اونی بن‌ده‌بیلیورم. دعوی ایده‌جکدم، محکمه‌یه کیده‌جکدك او اعتراض ایده‌جکدی ، بر دهـا محاکمه اولاجقدك ، استیناف ایده‌جکدی بردها محکمه‌یه کله‌جکدك ، یوم آخره تعلیق اولنه‌جقدی ، ینه کله‌جکدم ، فقط بوسفر اوکلمه‌یه جکدی ، صوکره بر دها کله‌جکدك ، تمیز ایده‌جکدی ، بکله‌یه‌جکدك‌و مثلا بر شاهدك مباینتی ویا هر هانکی برسبب یا یکیدن محاکمه‌نسه‌قرار وبردیره‌جکدی ویاخود برائت!..

وبو کچن ، أوان زمانلرده ینه او اورادە ، کوشه‌ده بالدیرلر صیقه‌جق ، ممدلر چیمدیکله‌یه‌جك و آقشام، حمامنه کیدوب بیقانه‌جقدی . وهر محاکمه‌ده (سن بو آدمك همشیره‌سی فلان بنت فلان خانمك بالدیرینی صیقمشسك) دییه دییه شهزاده‌کوشه‌سنده‌حقارته ، تجاوزه دچاراولان ناموسمز ، عدلیه صالونلرنده ، محکمه قپولرنده دیلدن‌دیله کزه‌جکدی .

رئیس افندی ! بنم ناموسم بو صالوندن قیمتلیدر .

حاکم افندیلر ، ناموسنی مدافعه ایدن بر ارکك ویا قادین ایچون یوز بر سـنه محکومیت بیله بر قوز هلواسی قدر لذتلیدر .

ایشته رئیس‌افندی ! بن شو آدمی‌دوکدم، أولدیرنجه‌یه قدر دوکدم، اعتراف ایدییورم. وینه اعتراف ایدییورم‌که أولدیره‌مدیکمه متأسفم . سزك قانونکز بنم ناموسمی حفظ و مدافعه ایده‌جك قدر سریع ، عادل ومردانه ایسه بکا سویله‌یکز، اوزمان فسکه بیله و ورمام ، یان بیله باقام!.. فقط قباحت قانونکزده، سزده ایسـه ، اوحالده بنده نه قباحت وار ؟

هایدی رئیس افندی ! ألکزی قلبکزه قویکز وقو- لاغکزی وجدانکزه چوریکزده بو وقعه‌ی هانکی ماده‌یه تطبیق ایده‌جکسه‌کز ایدیکز ! ا کر بر ماده بوله‌مزسه‌کز بن سزه‌سویله‌یم : جنایت ! . . . وبونی یاپمازسه‌کزچوق محزون اولورم . .

أك بربوك جنايت

يالان ! . .

دييه ، سسنك بوتون قوتيله هايقيردى .

اونك نظرنده قوجاسى ، يوزينه فضله باقيلمقدن بياه متأثر اولهجق قدر رقيق ونزيه . . طبق بركنيج قيز كبى ايدى . ايچه ومقوس سياه قاشلرك آلتنده برآقشام سماسى قدر درين وپرشعر كوزلر :

— ياربى ، دييوردى . ناصل بركين وغيظ نكاهى طاشيه بيلير ؟ اوجاري برعثمانلى ضابطنه خاص ، شهامت وقهرمانلغى تمثيل ايدن بوكولمش قره بيقارك جديت سايه‌سى آلتنده أبى ودوغرو سوز سويله‌مكه ، جدى وعسكرانه

قوماندالر وبرمكه آليشان ، وقطعياً باشقه برشى بيلمه‌مين اوقالينجه پنبه دوداقلر :

— خاير ، خاير !

دييه بردرلو اينانامديغى بوفالغك وقوعنى ، باشقه سبيلرك ، مؤثرلرك مجهول اعماقنده آريبور ودوشونيوردى .

آنىه‌سنك ، افقارده تتزه‌شه‌رك افوله مهيا بيلديزلره بكزه‌مين كوزلرينه بردها باقدى . ينه اوقيرميزيلقله ، ينه اوفلاكت افاده‌سى واردى . برهفته ، تام . . كچن جمعه‌دن بوكونه‌قدر ، بيكلرجه دفعه صايديغى كونلر اكسيلمه‌دن ايلريله‌يه‌رك اوكا برعصركلن برهفته‌يى دولدوريوبرمشلردى . بواولچوله‌مه‌مين ناكهانى هجرانك يالكز وقاراكلق كيجه‌لرى اوكا نه‌قورقونج وسفيل ، نه‌زهرلى وبوش كلمشدى .

شو آنىه‌سى‌ده ، اختيارلامش اصوللرى براقوبده‌حقيقتى سويله‌سه‌يدى نه‌اولوردى ؟ اوكا دها اولدن ، اولديغى كوندن برى خبر ويرسه‌يدى نه‌اولوردى صانكه ؟ . .

كيجه‌لرى اوداسنه چكيلديكى وقت ، هنوز كلينلك توالتى بوزولمايان بوشيق ، بوظريف وصال وسعادت حجله كاهنده‌اويله‌درين وتحملسوز ، حار برافتراق هواسى‌واردى‌كه ، هرنفس آليشنده كوكسنك آلتنده‌بربورونتى ، چكه‌كيكلرندن شقاقلرينه دوغرى برصانجى حس‌ايديبيوردى .

وصاچلرينى چوزمه‌دن ، البسه‌سنى چيقارمادن اورايه قاناپه‌نك اوزرينه بيقيلر كبى وجودينى براقيور وهرشى ايچنده هيچ برشى دوشونه‌مه‌مين بر اضطراب ايله قدرك ، قولاقلرنده چالينان استئقال وانتقام صورتى ديكله‌يوردى . نفسلرى ، اون‌سكزسنه‌لك بوره‌كنك بوتون آتشلى تصوراتنى يلپازه‌لركبى ايچين ايچين اودايه يايليور وبعض شهيقنك انتظامسز بروقفه‌سيله پشنى براوح !. . تعقيب ايديبيوردى .

واويله ، هيچ برشى دوشونه‌مه‌مين دماغيله ، اختلالنى حس‌ايتديكى جمله‌ٔ عصبيه‌سيله بعض بردن قالقيور ، بريسى كلمش كبى ، بريسى سوز سويليورمش كبى ديكليور وتجسس ايديبيوردى .

بوغلط‌دويغولرآره‌سنده‌اوبريسى كليورمش كبى اولان آياق سسلرى آره‌سنده‌معدنى برملت ، برقليچ‌شقيرديسى‌واردى . اوبريسى سويليورمش كبى ظن‌ايتديكى سسده‌طاتلى برشيوه واردى‌كه . . ايشته قوجاسى ، صانكه قوللرينك آره‌سنده دوداقلرينك اوستنده ، قلبنك ايچنده حرارتلر ، محبتلر صاچيوردى .

وبوغيرطبيعى احتساسات سوقيله كوكسى اوزرينه ، صارمق ايچون قاووشديردينى قوللرى ، ضعيف برقنديلك تنوير ايتديكى بومبنى مينى مزين كلين اوداسنك سكون وهجران هواسنى قوجاقلادقجه ، دوداقلرى آلدانمش بوسه‌لرك

آغر يأسيله اوزانمش وبوكولك قالدقجه . . اويله برهيكل كبى ، ياشايان برأولوحاليله « ويزاوى »نك قارشيسنده‌دوريبور وآينه‌نك شفاف ومحرم آغوشنده عكس ايدن وجودينى اويله‌حس‌ايديبيوردى‌كه ، كندى‌جسمى دكلدر :

اطرافى‌لاجورد برالم‌وكدر هاله‌سيله‌بولانمش كوزلرينك دومانلى كبى بى‌معنا بركشافتى واردى . رؤيالره كيرن برالم پريسى قدر مشمئز سياسنده شبابنك نازنده خطوطى برر كسكين دمير قلمله چيزلمش شكللر اوليوردى .

وبويله هروقت قوللرى قاووشمش ، باشى بوكولمش ، دالغين ومحاكمه‌سز ، فناچيزلمش برتعجب اشارتى كبى قالدقجه ساعتلرك نصل كچديكنى بيلميوردى ، هيچ ، هيچ برشيله أزيلن بوروحك بعض درين ومدهش طغيانلرى واردى‌كه مطلقا طيشاريدن كيجه ياريسى ، آنىه‌سى ايشيدير وقاپيه قدر كليردى :

— سهران ، سهران ياوروم بن‌كلدم . . .

كيجه‌لرك درين سكونتنده‌عكس ايدن بوشفيق ورحيم صدا ، اونك ، لول روحنه‌نه‌صميمى برتسلى شلاله‌سى ايله‌دوكوليوردى . قاپى آچيلديغى وقت قارشيسنده ، صاچلرى‌دوكولمش ، بياض كيجه‌لك أنتاريسيله ، ألنده‌سونمكه باشلايان شمعدانيله آنىه‌سنى كورديكى وقت بردن بره‌غليان ايدن برفغان احتياجيله بواختيار

وجودك ملكی قوللرینه آتیلهرق آغلیور، آغلیوردی . . .

— صوص أناسم ، آرتق صوص یاوروم . .

دیین آننهسنك سسیله ، قلبنده وكوزلرنده فیرطنهلر یایان مدید وغیر اختیاری بر بكایله جوشدیجه، بوتسلیسازسوزلرك تكررینی ایستیور كبی كوزلرینی ، كوزلرینه دیكوردی .

— بلكه ، دییوردی آننهسی . بلكه یاوروم ، سالم افندی یاكلش خبر آلمش . بكك كویا ، سلاملقده فنا برسوز سویلهمش ، افندمز كچركن فنا فنا باقمشده ، سوركو . . .

— آه ، صوص آننهجكم ، یالان !

أوت ، شبههسزكه یالاندی . قطعی ومطلق ایدیكه بریسی نشانسز ورتبهسز قالمشدیده قوجهسنك برنظری برسوزی بونشان ورتبه براتلرینی یازهجقدی .

فقط نهیوك بهتان وجنایتدی بوكه ، بیكلرجه خلقك ایچنده، اوبیكلرجه سفیل ووجدانسز بندكانك آرهسنده . . بلوكی اورطهسنده، طاقمی صاغنده ساكن ومعصوم دوران قوجاسنی بولمشدی ؟ یالكز بومی واردیكه . .

— یالان ، یالان آننهجكم !

فریادیله مذبوح ویارهلی بابیلوب قالیوردی .

• •

یاقلاشان برآرابه كورولتوسیله تهزیز ایدیان قابی چنغراغی

آرهسندهكی برقی فاصلهده سهران ، ایكی قاتلی مردیوناری تاصل ایندیكنی بیلمهیهرك كندیسنی قاپینك اوكنده بولدی .

شمدی صحیح برآیاق سسنه قاریشان قلیچ شقردیسی ایله ، صحیح برسسه قاریشان نوزشلر، برستشلر واردی دییوردی :

— هیچ برشی دكل سهرانجغم ! بیلیورسك یا . كندیمی براز اوشومشدم ، عكسی اولاجق ، تام خنكار كچركن شدتلی براوكسوروك كلسونمی ؟ حالبوكه اوكسوروك طبیعتیله باشه وكوزلره برحركت ویرهجكندن . . .

وآرتق سویلهمهیهرك لطیفهیه باشلیوردی :

— ایشته بویله كوزملر، آزقالدی سورگونه كیدییوردم . تهیاپارسك ، بوایشته ، اك بویوك جنایت !

فهرست

صحیفه

٣ تورك قلبی
١٣ اولتیماتوم
١٨ خیر
٢٤ طرابلس غرب
٢٩ بومباردمان
٤٠ جنت قاپوسی
٤٧ شقهٔ ثناوری
٥٨ ایكی بایرام
٦٤ قایقجی
٧٨ عكاش بن منصور
٨٧ علی فزانی
٩٥ براق رئیس
١٠٨ ولی عهد
١٣٢ آطناشك اوچ كونی
١٥٦ یومورجاق
١٦٧ تحكمهده
١٧٨ اك بویوك جنایت

تصحیح

كتابك باشنده اثرك « محرری » اولهجق یرده سهو ترتیب اولهرق « مؤلفی » دیزلدیكندن تصحیح اولنور .

184